

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
ეკონომიკისა და სავაჭრო ინსტიტუტი

თ. წერეთელი
გ. ჭყეშელაძე

მოძღვრება დანაშაულზე

I

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი — 1969

34c5
343.23
წ394

ნაწროში პირველი ნაწილია ქურსისა დანაშაულზე მოძღვრების შესახებ. ამ ნაწილში განხილულია დანაშაულის ზოგადი ცნება, გაშუქებულია დანაშაულის შემადგენლობა და მისი მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის, გამოკვლეულია დანაშაულის ობიექტისა და ობიექტური მხარის საკითხები.

ნაშრომში შეჯამებულია საბჭოთა სისხლის სამართლის მეცნიერების მიღწევები, ასახულია ავტორთა პოზიცია სადისკუსიო საკითხებისადმი, გაანალიზებულია საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და განზოგადებულია სასამართლო პრაქტიკა.

ფართოდაა გამუქებული ევროპის სოციალისტური ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობა და თეორია, კრიტიკულადაა გადმოცემული თანამედროვე ბურჟუაზიული კრიმინალისტიკის მცხედლეებში განსახილველ საკითხებზე.

თავი პირელო

დანაშაულის კლასობრივი ბუნება

§ 1. დანაშაულის კლასობრივი ბუნება მასლოვატაბორულ საზოგადოებაში

დანაშაულის ისტორია კლასობრივი საზოგადოების აღმოცენებიდან იწყება.

კერძო საკუთრების წარმოშობა, საზოგადოების მტრულ კლასებად გათიშვა, ფართო მასების ექსპლოატაცია გაჭირვებისა და სიღატაკის მიზეზად იქცა. ამ მდგომარეობიდან თავის დასაღწევად ექსპლოატირებულნი ქონებრივ დანაშაულს ჩადიოდნენ. ეს კი მოუთმენელი იყო მონათმფლობელური სახელმწიფოსათვის, რომელიც გაბატონებული კლასის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტერესებს იცავდა. ქურდობა, რომელსაც თვით დანაშაულის ადგილზე შეიპყრობენ, ჩამოხრჩობილი და მოკლული უნდა იქნას — აწესებდნენ ებრაული და მუსლიმანური კანონები. ჰამურაბის კანონები განსაკუთრებით მფარველობდნენ კერძო საკუთრებას. კერძო საკუთრების ხელყოფისათვის დაწესებული იყო სიკვდილით დასჯის სხვადასხვა სახე (წყალში დახრჩობა, დაწვა, ჩამოხრჩობა და სხვ.), წინასწარი შეცნობით ნაქურდალის შესყიდვაც კი სიკვდილით ისჯებოდა. „სიკვდილით დაისჯება ყოველი არასრულწლოვანი, ვინც ღამე გუთნის შემწეობით ფარულად ამოჭრის ამოსულ ნაყოფს“ — ნათქვამი იყო რომაულ XII ტაბულის კანონებში.

მონათმფლობელურ სახელმწიფოში დანაშაულის კლასობრივი ხასიათი განსაკუთრებით თვალნათლივ ვლინდება იმაშიც, რომ მონათმფლობელის მიერ საკუთარი მონის მკვლელობა შეფასებული იყო როგორც საკუთარი ქონების მართლზომიერი მოსპობა.

„მონათმფლობელი თავის მუშას ყიდულობს ისევე, როგორც ყიდულობს თავის ცხენს. მონასთან ერთად იგი კარგავს კაპიტალს. რომელიც უნდა ანაზღაურდეს ახალი ხარჯის გაწევით მონების ბაზარზე“¹. ამით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ მაგალი-

თად, ბაბილონის სისხლის სამართალში სხვისი მონის განთავისუფლება, გაქცეული მონის დამალვა სასტიკად ისჯებოდა.

მონების ბრძოლა თავის მჩაგვრელებთან უმძიმეს დანაშაულად ითვლებოდა. დაშინების შიშით სისხლისსამართლებრივი რეპრესია გამოიყენებოდა მონათა მთელი ჯგუფების წინააღმდეგ, თუნდაც დანაშაულის ჩამდენი ამ ჯგუფიდან ერთი ყოფილიყო. ცნობილია, რომ რომში ნერონის დროს ერთმა მონამ ექვიანობის ნიადაგზე მოკლა პრეფექტი. სენატმა დაადგინა, რომ დამნაშავესთან ერთად სიკვდილით დაესაჯათ პრეფექტურის ყველა 400 მონა.

წარმოუდგენელი სისასტიკით იღვენებოდა მონათა აჯანყებები.

2. ფეოდალური იუსტიცია შეუნიღბავი თვითნებობითა და ყმების უუფლებობით ხასიათდებოდა.

XII საუკუნეში იურისტი ბომანუარი წერდა, რომ სენიორს უფლება აქვს თავისი შეხედულებით განაგოს სერვის სიცოცხლე, მოკლას იგი სამართლიანად თუ უსამართლოდ და ამისათვის იგი მხოლოდ ღმერთის წინაშე აგებს პასუხს. ევროპაში ფეოდალის კოშკის წინ სიხრჩობელათა რაოდენობით შეიძლებოდა გვემსჯელა მისი სიძლიერის შესახებ. როგორც ბონმერმა შენიშნა, ფეოდალის „ღერბის უმთავრეს ნაწილს სიხრჩობელა წარმოადგენდა“².

უადრესად ჰეატირი სასჯელები, რომლებსაც შუასაუკუნეების ევროპის სისხლის სამართლის მნიშვნელოვანი ძეგლი — „კაროლინა“ (1132 წ.) — ითვალისწინებდა, ყმა გლეხების წინააღმდეგ იყო მიმართული. ამ ძეგლის შესახებ ფ. ენგელსი აღნიშნავდა, რომ „ეგრეთწოდებული „კაროლინას“ — კარლოს V სისხლის სამართლის კოდექსის საგულისხმო მუხლებიდან, სადაც ჩამოთვლილია „ყურების მოჭრა“, „ცხვირის მოჭრა“, „თვლების დათხრა“, „თითებისა და ხელების მოჭრა“, „თავის მოკვეთა“, „ბორბალზე დაკვრა“, „დაწვა“, „გახურებული მარწუხებით დაშანთვა“ „ოთხად განკვეთა“, არც ერთი არაა ძიეთი, რომელიც მოწყალე ბატონსა და მფარველს თავისი შეხედულებებისამებრ არ გამოეყენებინოს გლეხების წინააღმდეგ“³.

კლასობრივ-წოდებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი ფართოდ იყო ასახული „რუსკაია პრავდაში“, მეფე ალექსი მიხეილისძის საკრებულო დებულებაში (1649 წ.) და სხვ. ეს დებულება სხვადასხვა საზღაურს აწესებდა სხვადასხვა საზოგადოებრივი მდგომარეობის ადამიანთა ღირსების შელახვისათვის. მაგალითად, თუ წარჩინებული ადა-

² იხ. Чельцов-Бебутов, Положение личности в уголовном процессе, ч. I, М., 1948, стр. 28, 31.

³ ფ. ენგელსი, „გლეხთა იმი გერმანიაში, თბ., 1956, გვ. 36.

მიანი თავისი ღირსების შეურაცხყოფისათვის ღებულობდა 100 მანეთს, ასეთივე დანაშაულისათვის სახელმწიფო თემების და სასახლის გლეხებს შეეძლოთ მოეთხოვათ 1 მანეთი.

ძველი ქართული სამართალიც აშკარა წოდებრივ პრინციპზე იყო აგებული და ფეოდალთა პრივილეგიების სადარაჯოზე იდგა. ვახტანგ VI სამართლის წიგნი სასჯელის განსაზღვრისათვის მოსამართლეს ასეთ სახელმძღვანელო მითითებას აძლევდა: „როგორც კაცი მამულით, კაცობით, ბატონის სამსახურით, ციხითა, მონასტრით და უფროსის კაცის მოყუსად მოკიდებით აძალდების, სისხლი გაუდიდლებს, ისე გაყრითა და მამულის მოკლებით სისხლიც მოაკლდების“ (მუხ. 23). ამრიგად, რაც უფრო შეძლებული იყო ადამიანი, რაც უფრო დიდი თანამდებობა ეკავა მას, რაც უფრო მაღალი თანამდებობის პირთან იყო იგი დაკავშირებული, მით უფრო მეტად ფასობდა მისი სისხლი, მით უფრო მტკიცედ იცავდა მას სამეფო ხელისუფლება.

ამ პრინციპის საფუძველზე მოხსენიებულ სამართლის წიგნში სხვადასხვაგვარად იყო შეფასებული ფეოდალური საზოგადოების სხვადასხვა სოციალური ფენის წარმომადგენელთა სისხლის ფასი. მაგალითად, დიდებული თავადისა და მთავარეპისკოპოსის სისხლი შეფასებული იყო 1536 თუმნად, შუა თავადისა და ეპისკოპოსის სისხლი — 768 თუმნად, მესამე ხარისხის თავადისა და არქიმანდრიტის სისხლი — 370 თუმნად. „გადიდებული“ აზნაურისა და წინამძღვრის სისხლი — 192 თუმნად, ხოლო გლეხი კაცის სისხლი მხოლოდ 12 თუმნად (იხ. 26-ე, 27-ე, 28-ე, 29-ე, 30-ე, 31-ე, 32-ე, 33-ე მუხლები). ვახტანგის სამართლის წიგნის 95-ე მუხლში ნათქვამია, რომ კაცის მიერ თავისი ყმის მოკვლა ბატონისა და კათალიკოსისათვის „საწყენი არის“. მაგრამ თუ, პირიქით, ყმა თავის ბატონს მოკლავს, მაშინ კანონმდებელი შესაძლებლადაც კი არ თვლის სისხლის ფასის წინასწარ განსაზღვრას, რადგან მას ასეთი ქმედობა უღარესად მძიმე დანაშაულად მიაჩნია.

4. როგორც ზემოთ დავინახეთ, ფეოდალურ სისხლის სამართალში პასუხისმგებლობის ზოგჯერ დამნაშავეისა და დაზარალებულის სოციალური მდგომარეობა განსაზღვრავდა. ეს პრინციპი მაშინ აშკარად და არაორაზროვნად იყო ასახული კანონმდებლობაში და შეუზღუდავად ხორციელდებოდა პრაქტიკაში. ბურჟუაზიულ სახელმწიფოში კი ეს პრინციპი (ე. ი. სასჯელის განსაზღვრა დამნაშავეისა და დაზარალებულის სოციალური მდგომარეობის მიხედვით) შენიღბულად ხორციელდება „კანონის წინაშე ყველას თანასწორობის“ ფორმალური პრინციპის მოქმედების პირობებში.

ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალსა და სასამართლო პრაქტიკაში სასჯელი ფაქტიურად არასდროს არ ყოფილა ყველასათვის თანასწორი. „სიღარიბე წარმოდგენილი არაა კონგრესში, მაგრამ, სამაგიეროდ, იგი ფართოდ არის წარმოდგენილი ამერიკის საპყრობილეებსა და გამასწორებელ სახლებში. ამერიკის შეერთებულ შტატებში კანონის წინაშე თანასწორობა მხოლოდ ლამაზი ფრაზაა. სულელი უნდა იყო ვერ დაინახო, რომ მდიდართათვის ერთი კანონი არსებობს, ღოღო ღარიბთათვის — სხვა, მსხვილი ბიზნესმენები — მსხვილი ბიზნესმენები არიან მთელ ამერიკაში. ისინი საზიზღარ დანაშაულობებს ჩადიან, მაგრამ მათ იცავეს გაქნილ ადვოკატთა მთელი არმია. ერთი მათგანის საპყრობილეში გაგზავნა თითქმის შეუძლებელია, რა აღმამფრთხელებელი დანაშაულიც არ უნდა ჰქონდეს მას ჩადენილი. რაც შეეხება მუშებსა და სხვა ღარიბებს (სამართლის წერილმან დამრღვევთა უმრავლესობა მათი რიგებიდანაა გამოსული), რომლებიც ჭურღმულებში აღიზარდნენ და რომელთაც კანონთან შეხვედრისას არა ყავთ გაქნილი ადვოკატები, მათთვის არა არის რა იმაზე ადვილი, ვიდრე მოხვდნენ საპყრობილეში. კაპიტალიზმის დროს შეიძლება საზოგადოებრივ კანონად ჩავთვალოთ, რომ რაც უფრო ღარიბია ჩვენი საზოგადოების კლასი, პით უფრო კარგადაა იგი წარმოდგენილი საპყრობილეში, თუმცა დანაშაულობრიობას პროცენტი მის წრეში უფრო დაბალია, ვიდრე მდიდარ კლასებში“⁴.

ბურჟუაზიამ კერძო საკუთრება წმიდათაწმიდად და ხელშეუხებელად გამოაცხადა. ამის გამო ბურჟუაზიულ კოდექსებში ყველაზე უფრო მეტად ასახულია ქონებრივი დანაშაულობები. ამ დებულების კლასიკურ მაგალითს წარმოადგენს საფრანგეთის 1810 წ. სისხლის სამართლის კოდექსი, რომლის ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას კერძო საკუთრების დაცვა შეადგენს. ამას არც კოდექსის შემადგენლები უარყოფდნენ. „საკუთრება! — გაიძახოდნენ ისინი, — რაოდენ ბევრ იდეას აფხიზლებს ეს სიტყვა ჩვენს გონებაში? თქვენ მოწოდებული ხართ საპატიო მისიისათვის ხელი შეუწყობთ ენჭისყრით იმ უფლების დაცვას, ურომლისოდაც ყველაფერი დედამიწაზე ისევ ველურობის მდგომარეობაში იქნებოდა და შეიძლებოდა ამ მდგომარეობას დაბრუნებოდა!“⁵.

⁴ Уильям З. Фостер. Закат мирового капитализма, М., Изд-во ИЛ, 1949, стр. 69—70.

⁵ იხ. Вступительная статья М. М. Исаева к «Уголовному кодексу Франции 1810 г.», М., 1947, стр. 62.

აღნიშნული კოდექსი არაფერს ამბობს იმაზე, თუ ვინ შეიძლება იყოს დაზარალებული კერძო საკუთრების ხელყოფისას. კოდექსი ფორმალურად იმ პრინციპიდან გამოდის, რომ კერძო საკუთრება შეიძლება ზღიდარსაც და ღარიბსაც ეკუთვნოდეს.

როდესაც ქონებრივ დანაშაულთა შესახებ ვლაპარაკობთ, მხედველობიდან არ უნდა გაგვეპაროს ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება.

მარქსი და ენგელსი „გერმანულ იდეოლოგიაში“ აღნიშნავენ, რომ სამართლის მსგავსად დანაშაულიც, ე. ი. განმარტებული ინდივიდის ბრძოლა გაბატონებულ ურთიერთობასთან წმინდა თვითნებობის შედეგი არ არის. ეს დებულება ყველაზე მეტად დასტურდება ქონებრივ დანაშაულთა მაგალითზე.

ქონებრივი დანაშაული ბურჟუაზიულ სახელმწიფოში არსებული სოციალურ-ეკონომიური პირობების უშუალო ანარეკლია. იგი ანტაგონისტური კლასობრივი ურთიერთობის შედეგია. ამ ურთიერთობის წინააღმდეგ მუშების „ამბოხების პირველი, ყველაზე უფრო ტლანქი უნაყოფო ფორმა დანაშაულობა იყო. იმუშა სილატაკეში ცხოვრობდა და ხედავდა, რომ მსხვა ადამიანებს უკეთ ეცხოვრებათ, ვიდრე მას. მან ვერ შესძლო იმის გაგება, თუ რატომ სწორედ ის, რომელიც საზოგადოებისათვის მეტს აკეთებს, ვიდრე მდიდარი ზარამაცი, უნდა ცხოვრობდეს ასეთ პირობებში. ამასთანავე გაჭირვებამ გაიმარჯვა მის პატივისცემასზე საკუთრების მიმართ, და მან იქურდა... მაგრამ მუშებმა მალე დაინახეს, რომ ქურდობა არას შეეღობა. დამნაშავეებს შეეძლოთ ქურდობის საშუალებით პროტესტის გამოცხადება არსებული საზოგადოებრივი წესწყობილების წინააღმდეგ მხოლოდ როგორც ცალკე ინდივიდებს; საზოგადოების მთელი ძალა თავს ატყდებოდა თითოეულ ცალკე დამნაშავეს და თრგუნავდა მას თავის ძალთა უზომო სიდიდით. თანაც ქურდობა იყო პროტესტის სულ მთლად უკულტურო, შეუფერებელი ფორმა და უკვე ამ გარემოების გამო იგი ვერ გახდებოდა მუშების საზოგადოებრივი აზრის საყოველთაო გამოხატულებად, თუნდაც გულში ეს მათთვის მოსაწონიც ყოფილიყო“⁶.

ამრიგად, კლასობრივი ბრძოლის თვალსაზრისით ქონებრივი დანაშაული ბურჟუაზიული წყობილების წინააღმდეგ მიმართული პროტესტია, მაგრამ ეს პროტესტი შეუფერებელი ხასიათისაა. მუშის ასეთ პროტესტში კლასობრივი წინააღმდეგობაა ასახული, მაგრამ თავისთავად ეს პროტესტი ვერ კიდევ კლასობრივი ბრძოლის ფორმა არ არის. მუშა ქურდობას იმიტომ, რომ მას აღელვებს თავისი საკუთარი მდგომარეობა.

6 ფ. ენგელსი, მუშათა კლასის მდგომარეობა ინგლისში, თბ., 1935, გვ. 199.

მუშათა კლასობრივი სოლიდარობა გამოვლინდება მაშინ, როდესაც ისინი იწყებენ აჯანყებას მანქანების შემოღების წინააღმდეგ. მაგრამ „წინააღმდეგობის ეს ფორმაც მხოლოდ განცალკევებულ ხასიათს ატარებდა, განსაზღვრული ადგილით იყო შემოზღუდული და თანამედროვე წყობილების მხოლოდ ერთი მხარისაკენ იყო მიმართული. როგორც კი მუშები დროებით მიზანს მიაღწევდნენ, საზოგადოების ძალა ისევ რისხვად თავს ატყდებოდა უმწეო დამნაშავეთ და სასტიკად სჯიდა მათ, ხოლო მანქანების შემოღება ისევ-გრძელდებოდა. უნდა გამონახულიყო წინააღმდეგობის ახალი ფორმა“⁷.

ჩვენ აქ არ შეგჩერდებით პროლეტარიატის კლასობრივი ბრძოლის იმ ფორმებზე (გაფიცვები, აჯანყებები და სხვ.), რომელთა წინააღმდეგაც იბრძვის ბურჟუაზია როგორც სასამართლო, ისე გარუსასამართლო რეპრესიებით. ამის შესახებ საგანგებოდ გვექნება საუბარი მაშინ, როდესაც დავახასიათებთ იმპერიალიზმის პერიოდის ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობას.

ბურჟუაზიულ სახელმწიფოში დანაშაულის კლასობრივი ბუნება ელინდება იმაშიც, რომ დანაშაულად არ ითვლება ან უფრო მსუბუქად ისჯება ქმედობა, რომლის სუბიექტია მქონებელი კლასის წარმომადგენელი. აქ არ შეიძლება არ მოვიტანოთ კ. მარქსის დებულება, რომელიც მან 100 წელზე მეტი ხნის წინათ ჩამოაყალიბა: „იერარქია სჯის ჩინოვნიკს იმდენად, რამდენადაც იგი სცოდავს იერარქიის წინააღმდეგ ანდა სჩადის ისეთ ცოდვას, რომელიც იერარქიას არ სჭირდება, მაგრამ იერარქია მფარველობას უწევს ჩინოვნიკს, თუკი ამ უკანასკნელის ცოდვა მისი ცოდვაა“⁸.

ამ დებულების სისწორე, შეიძლება ნათელვყოთ მექრთამეობის დასჯადობის მაგალითზე.

თავისთავად ცხადია, რომ მექრთამეობისათვის პასუხისმგებლობის საკითხი არ შეიძლება არსებითად გადაწყვეტილ იქნას კაპიტალისტურ ქვეყნებში, სადაც მექრთამეობას გარდღევალი, მასობრივი და თითქმის აშკარა ხასიათი აქვს. ბურჟუაზიული კანონმდებლობა თუმცა ფორმალურად ითვალისწინებს მექრთამეობის დასჯადობას, მაგრამ ამავე დროს ტოვებს იმდენ ხვრელს, რომ მექრთამეს თავი შეუძლია დაიძვრიოს; პასუხისმგებლობისაგან ან ზოგჯერ ისეთი სასჯელით გადარჩეს, რომელიც აშკარად მოწმობს მართლწესრიგის ღმობიერ დამოკიდებულებას ასეთ დამნაშავეთა მიმართ.

⁷ ფ. ენგელსი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 200.

⁸ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. I, стр. 574.

ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ჩვეულებრივად ერთმანეთისაგან მიჯნავს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც ქრთამი მიცემულია სამსახურებრივი მოვალეობის დამრღვევი მოქმედებისათვის, და ისეთებს, როდესაც ქრთამის ამღების მოქმედება კანონს არ ეწინააღმდეგება. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მექრთამეობას პირმოწმენდილად „საჩუქრის მიღებას“ უწოდებენ. უკვე თვით ასეთი ტერმინის — „საჩუქრის მიღება“ — შემოტანა ნათლად მიუთითებს იმაზე, რომ აღნიშნული ქმედობა საძრახისად და დასაგმობად არ ითვლება ბურჟუაზიის ეთიკური და სამართლებრივი თვალსაზრისით. ამას ადასტურებს აგრეთვე ის ფაქტი, რომ ასეთი „საჩუქრის“ მიღებას შედეგად მოსდევს ან უმნიშვნელო სასჯელი ანდა იგი საერთოდ არ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

ასევე მქონებელი კლასის ინტერესებს იცავს ინგლისურ სამართალში დღესაც მოქმედი წესი: „Simplex commendatio non obligat“ („უბრალო შექება არ წარმოშობს ვალდებულებას“), რომელიც რომაული სამართლიდან მომდინარეობს. ამ წესის აუცილებლობას ცნობილი ინგლისელი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი კ. კენი ასე ასაბუთებს: სავაჭრო გარიგების დადების დროს ხდება გამოცდილებისა და უნარის თვალსაზრისით მხარეთა შეჯიბრება. სისხლის სამართლის კანონს რომ ამ დებულების მოწესრიგება დაეწყო, ეს მეტად მძიმე შედეგებს გამოიწვევდა. მასშადად, სავაჭრო გარიგების დადებისას მხარეთა შეჯიბრება გარდუვალაა. აქედან კენი პრაქტიკულ დასკვნებს აკეთებს: თუ აღაშინი, რომელსაც არავითარი „საქმე“ არა აქვს, თავის თავს სოლიდური საწარმოს მფლობელად გაასაღებს. თაღლითია და ამიტომ უნდა დაისაჯოს. მაგრამ თუ პირი ცუდი „საქმოსანია“ და ამასთან თავს ასაღებს მსხვილ კომერსანტად. ამით იგი მხოლოდ თავის „შეხედულებას“ გამოთქვამს საკუთარი საწარმოს შესახებ და ამიტომ მას სასჯელი არ უნდა შეეფარდოს. „ამრიგად, არსებითად ერთი და იგივე ქვედა, სახელდობრ მოტყუებით გარიგებაზე დაყოლიება, დანაშაული იქნება ან არ იქნება იმისდა-მიხედვით, თუ ვინ გამოდის გარიგებაში მატყუარად — მქონებელი თუ ღარიბი“⁹.

ამრიგად, ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ბურჟუაზიის კლასობრივ ინტერესებს იცავს. ამასთან ერთად ბურჟუაზიულ კანონმდებლობაში შეიძლება არსებობდეს ისეთი ნორმებიც, რომლებაც ზოგადკაცობრიულ ინტერესებს ასახავენ. მაგრამ ისტორიული განვითარების დიალექტიკა ისეთია, რომ ბურჟუაზიულ სისხლის

⁹ Б. С. Никитинов, Вступительная статья к работе К. Кени «Основы уголовного права», Изд-во И/Л., 1949, стр. XXXII—XXXIII.

სამართალში ასეთი ნორმები სისტემატურად ირღვევა¹⁰. მაგალითითათვის ავიღოთ ისეთი დანაშაული, როგორცაა მკვლელობა.

როდესაც ახასიათებდა სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულად გამოცხადებულ მოქმედებებს მუშათა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის წინააღმდეგ, ფ. ენგელსი წერდა: „ერთი ადამიანი თუ მეორეს ფიზიკურ ზიანს მიაყენებს, ასეთ ზიანს, თუ მას დაზარალებულის სიკვდილი მოჰყვება, ჩვენ მკვლელობას ვუწოდებთ; თუ მკვლელმა წინასწარ იცის, რომ ენება სისიკვდილო იქნება, მის ქმედობას ჩვენ განზრახ მკვლელობას ვუწოდებთ.“ მაგრამ თუ საზოგადოება ისეულ პროლეტარს ისეთ მდგომარეობაში აყენებს, რომ ისინი უეჭველად უღრობ, არაბუნებრივი სიკვდილისათვის არიან განწირულნი, სიკვდილისათვის, რომელიც ისევე ძალადობითია, როგორც ხმლისაგან ან ტყეისგან სიკვდილი; თუ ის ათასობით ადამიანს აუცილებელ საარსებო პირობებს ართმევს, ისეთ მდგომარეობაში აყენებს, რომელშიც მათ არ შეუძლიათ სიცოცხლე; თუ ის კანონის მაგარი ხელით აიძულებს მათ ამ პირობებში დარჩნენ, ვიდრე სიკვდილი, ამ მდგომარეობის აუცილებელი შედეგი, არ მოვა. თუ მან იცის, ძალიან კარგად იცის, რომ ეს ათასები ამ პირობების მსხვერპლი უნდა შეიქნენ, და ამ პირობებს კი მაინც არ სპობს, — ეს ისეთივე მკვლელობაა, როგორც ცალკე პირის მკვლელობის აქტი, მხოლოდ — ფარული, მზავრული მკვლელობა, რომლისგან თავდაღწევა არავის არ შეუძლია, რომელსაც მკვლელობის შესახედობა არა აქვს, ვინაიდან მკვლელი არ სჩანს, ვინაიდან, მკვლელი ყველა და არავინაც, ვინაიდან მსხვერპლის მოკვლას ბუნებრივი სიკვდილის შესახედობა აქვს და ამიტომ ეს იმდენად დანაშაულებრივი ქმედობის ცოდვა არაა, რამდენადაც უგულუბელუფის ცოდვა. მაგრამ ის მაინც მკვლელობად რჩება“¹¹.

ფაქტები მოწმობენ, რომ ენგელსის დებულებას დღესაც არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა.

თორმეტი წლის განმავლობაში (1949 წლიდან 1961 წლამდე) არასრული მონაცემებით საწარმოო ტრავმატიზმის შედეგად ამერიკის შეერთებულ შტატებში დაიღუპა 174,1 ათასი მუშა¹². იაპონიაში უშიშროების ტექნიკის არარსებობისა და მუშათა გადაღლილობის შედეგად

¹⁰ ამ საკითხზე უფრო დაწვრილებით იხ. Ю. Ю. Вейнгольд, Право как социологическая категория, Фрунзе, 1962, стр. 231—232.

¹¹ ფ. ენგელსი, მუშათა კლასის მდგომარეობა ინგლისში, თბ. 1935, გვ. 98—99.

¹² იხ. И. Т. Назаренко, Производственный травматизм и жизненный уровень трудящихся США, М., 1961, стр. 15; А. И. Кац, Положение пролетариата в США при империализме, М., 1962, стр. 307—318.

გად ყოველდღიურად საშუალოდ იღუპება 20 კაცი¹³. უბედური შემთხვევების გამო გარდაცვლილ მუშათა რაოდენობით ევროპაში პირველი ადგილი უკავია გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკას. აქ 1962 წელს დაიღუპა 5200 კაცი, ხოლო უბედურ შემთხვევათა რაოდენობამ გადააჭარბა 3 მილიონს¹⁴.

ანალოგიური მდგომარეობაა ინგლისსა და სხვა ბურჟუაზიულ სახელმწიფოებში.

3. მმართველობის ის ფორმები, რომლებიც აგებული იყო ბურჟუაზიული კანონიერების პრინციპებზე, იმპერიალიზმის ეპოქაში გამოუსადეგარი ხდება გაბატონებული კლასისათვის. შრომისა და კაპიტალის წინააღმდეგობის უკიდურესი გამწვავება იწვევს მუშათა კლასის რევოლუციური ზოძრაობის გაძლიერებას. ეს კი წარმოშობს უდიდეს შიშსა და პანიკას ბურჟუაზიის მხრივ, რადგან მშრომელი მასების რევოლუციური გამოსვლები იმუქრება იმპერიალისტურ სახელმწიფოს, კერძო საკუთრების არსებობას.

თავისი ეკონომიკური და პოლიტიკური ბატონობის შესანარჩუნებლად ბურჟუაზია უარს ამბობს მის მიერვე შექმნილ კანონიერებაზე. ეს მოკლენა თავის დროზე შეუძინეველი არ დარჩენია ვ. ი. ლენინს: „ბურჟუაზიის მიერ შექმნილი კანონიერების გამოყენების ეპოქა იცვლება უდიდესი რევოლუციური ბრძოლების ეპოქით, ამასთან ეს ბრძოლები არსებითად იქნება მთელი ბურჟუაზიული კანონიერების, მთელი ბურჟუაზიული წყობილების დანგრევა, ფორმის მხრივ ისინი უნდა დაიწყოს (და იწყება) ბურჟუაზიის თავგზააბნეული ცდებით თავიდან მოიშოროს მის მიერვე შექმნილი და მისთვის დღეს უკვე აუტანელი კანონიერება!“¹⁵

კანონიერების პრინციპის უარყოფის ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს საკანონმდებლო და საერთოდ ნორმატიული წესით პოლიტიკური ძალმომრეობის პირდაპირი სანქციონირება, ხოლო მეორე ფორმას — სასამართლო და ადმინისტრაციული ორგანოების კანონსაწინააღმდეგო რეპრესიები. „ბურჟუაზიული კანონიერების მსხვერვის ამ ორ ძირითად ფორმას შორის განუყრელი კავშირია თითოეული ავსებს მეორეს და თავის მხრივ მას ემყარება. ამასთან თანაფარდობა, რომელიც პირველი და მეორე ფორმის გამოყენებას შორის არსებობს, ცვალებადია, იგი ერთნაირი არ არის სხვადასხვა ბურჟუაზიული სახელმწიფოსათვის და უცვლელი არ რჩება კაპიტალიზმის საერთო კრიზისის სხვადასხვა პერიოდში. ორგანიზებული კლასობრივი წინააღმდეგობის სისუსტე ხელს უწყობს უპირატესად ბურჟუაზიული კანონიერების

13 იხ. ვაზ. „პრაედა“. 1962 წ. 28 სექტემბერი.

14 იხ. ვაზ. „პრაედა“, 1963 წ. 11 ნოემბერი.

15 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 16, გვ. 388.

პირდაპირი, შეუნიღბავი ხელყოფის ყველაზე უფრო უხეში ფორმების გამოყენებას. ეს გამოვლინდა ფაშიზმის პირობებში. ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც იმპერიალისტური ბურჟუაზია ახერხებს მონოპოლისტური რეაქციული კაპიტალისადმი მშრომელთა წინააღმდეგობის შესუსტებას, კომუნისტური და მუშათა პარტიების საქმიანობისათვის ძირას გამოთხრას, იგი იწყებს კანონიერების შეუნიღბავ შელახვას. კაპიტალისტურ ქვეყნებში პროგრესიული ძალების მნიშვნელოვანი ზრდა აიძულებს იმპერიალისტურ ბურჟუაზიას თანამედროვე პირობებში მიმართოს კანონიერების რეჟიმის უარყოფისა და ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული სამართლებრივი ინსტიტუტების ლიკვიდაციის უფრო შენიღბულსა და დახვეწილ მეთოდებს¹⁶.

კანონიერების შენიღბული ლიკვიდაციის ფორმას წარმოადგენს ისეთი სისხლის სამართლის კანონების გამოცემა, რომელთა დისპოზიციებშიც დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები მეტად ფართოდ და გაურკვეველად არის განსაზღვრული. ასეთი განუსაზღვრელი დისპოზიციები, რომლებიც არ მიუთითებენ შესაბამისი ნორმის გამოყენების ფარგლებზე, ქმნიან მუდმივ მუქარას მართლზომიერად მოქმედ პირთა მიმართ, შესაძლებლობას დაისაჯოს ისეთი პირები, რომელთაც ფაქტიურად არავითარი დანაშაული არ ჩაუდენიათ. ამის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ აშშ 1909 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 პარაგრაფი. ამ პარაგრაფში მოხსენებული „არალოიალობა“ ან „ლოიალობაზე“ ზემოქმედების განზრახვა იმდენად გაურკვეველი ცნებებია, რომ შესაძლებლობას უქმნის სასამართლოს სისხლისსამართლებრივი სასჯელი დაუნიშნოს გაბატონებული კლასისათვის არასასურველ პირებს.

კანონიერების მსხვერველ განსაკუთრებით საშიში და ინტენსიური ეჭორმა მიიღო აშშ-ში, სადაც ქვეყნის პროგრესული ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაში გამოიყენება როგორც ძველი რეაქციული კანონმდებლობა, ისე ახლადგამოცემული სისხლის სამართლის კანონები. ამ მხრივ განსაკუთრებით ნიშანდობლივია სმიტის კანონი, რომელიც 1940 წ. 28 ივნისს იქნა მიღებული. ამ კანონის მიღებისას აშშ-ს მმართველი წრეები ამტკიცებდნენ, რომ იგი მიმართულია პროფაშისტური ელემენტებისა და ნაცისტური აგენტურის წინააღმდეგ. სინამდვილეში ეს კანონი ფართოდ გამოიყენება კომუნისტებისა და სხვა პროგრესული ორგანიზაციების წევრთა წინააღმდეგ. სმიტის კანონი ითვალისწინებს საპრობილეში მოთავსებას 10 წლამდე ან ჯარიმას 10 ათას დოლარამდე, ან ორივეს ერთად, უკეთეს პირი შეგნებულად ან განზრახ მოუწოდებს.

¹⁶ С. В. Зивс, Кризис буржуазной демократии в современных империалистических государствах, М., Изд-во АН СССР, 1958, стр. 39—40.

აქეზებს, არწმუნებს ან ასწავლის, რომ საჭიროა, აუცილებელია, სასურველია ან მიზანშეწონილია დაემხოს ან განადგურდეს შეერთებული შტატების მთავრობა ძალადობის გამოყენებით ან მთავრობის სამსახურში მყოფი თანამდებობის პირის მეკლულობით. სმიტის კანონი ზაგანგებოდ ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, როდესაც პირი შეთქმულებაში მონაწილეობს იმ მიზნით, რათა რჩევა მისცეს, რომ ძალმომრეობითი მოქმედება აშშ-ს მთავრობის წინააღმდეგ სასურველი ან მიზანშეწონილია. სწორედ ამ კანონის საფუძველზე აშშ-ს კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელები დამნაშავეებად სცნეს შეთქმულებაში მონაწილეობისათვის, კომუნისტურ პარტიას კი დასწამეს ამერიკის შშ მთავრობის დამხობის პროპაგანდა.

სამრეწველო კაპიტალიზმის ეპოქაში ამერიკის შეერთებულ შტატებში ოფიციალურად აღიარებული იყო, რომ სახელმწიფოს არაფერი ესაქმება მუშაძალის დაქირავების გამო წარმოშობილ ურთიერთობებთან. ეს ურთიერთობები კერძო ინტერესების სფეროდ იყო მიჩნეული. მაგრამ მუშათა კლასის საგაფიცვო მოძრაობის განვითარების კვალდაკვალ ეს შეხედულება თანდათან ფიქციად იქცა. XIX საუკუნეში ამერიკელი მოსამართლეები მუშათა გაფიცვებს „სისხლისსამართლებრივ“ შეთქმულებად ცნობდნენ. იმ პერიოდში სამართლის უმნიშვნელოვანეს წყაროდ ჩვეულებითი სამართალი (საერთო სამართალი) იყო აღიარებული. ეს კი შესაძლებლობას აძლევდა ამერიკელ მოსამართლეს თავისი კლასობრივი მართლშეგნების საფუძველზე მუშათა გაფიცვა შეთქმულებად ეცნო.

ამერიკის შეერთებული შტატების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის კლასობრივი და რეაქციული ხასიათი ნათლად ჩანს სწორედ იმ კანონებში, რომლებიც მუშათა საგაფიცვო მოძრაობის წინააღმდეგაა მიმართული. ეს განსაკუთრებით ითქმის ტაფტ-ჰარტლის კანონზე („კანონი შრომითი ურთიერთობების მოწესრიგების შესახებ“), რომელიც კონგრესმა 1947 წ. 23 ივნისს მიიღო და რომელიც ძალაში შევიდა იმავე წლის 22 აგვისტოს.

ტაფტ-ჰარტლის კანონის გამოცემა მიზნად ისახავდა პროგრესული პროფკავშირების, მუშათა კლასის ძლიერების დათრგუნვას. ამ კანონმა ყოველგვარი გაფიცვა, უკეთუ იგი დაკავშირებული არაა ხელფასის. სამუშაო დღისა და შრომის პირობების საკითხებთან, კანონსაწინააღმდეგოდ გამოაცხადა. კერძოდ, აიკრძალა პოლიტიკური გაფიცვა, სოლიდარობის გაფიცვა და გაფიცვების განმეორებით მოწყობა. ამ კანონის 304-ე მუხლმა აუკრძალა პროფკავშირებს სახსრები მოახმარონ პრეზიდენტის ან კონგრესის წევრთა არჩევნებთან დაკავშირებულ პოლიტიკურ კამპანიას. ამ აკრძალვის დარღვევისათვის კანონი ითვა-

ლისწინებს სისხლისსამართლებრივ ჯარიმას — 5 ათას დოლარამდე პროფკავშირების მიმართ, ხოლო პროფკავშირების თითოეული თანამდებობის პირისათვის — ჯარიმას 10 ათას დოლარამდე ან საპყრობილეში მოთავსებას ერთ წლამდე ან ორივეს ერთად.

ტაფტ-ჰარტლის კანონის საფუძველზე ფედერაციულ მოსამართლეს შეუძლია აკრძალოს გაფიცვა, ხოლო გაფიცულ მუშებს მოსთხოვოს მუშაობის განახლება. ასეთი ბრძანების შეუსრულებლობისათვის მუშა სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში უნდა მიეცეს.

ომის შემდგომ პერიოდში აშშ სისხლის სამართლისათვის დამახასიათებელია აგრეთვე კანონების გამოცემა ე. წ. „რეგისტრაციის“ შესახებ. ასეთი კანონების მიზანია ყოვლისმომცველი კონტროლი დაწესონ ამერიკელი ხალხის პოლიტიკურ შეხედულებებზე. ასეთია „1950 წლის აქტი შინაგანი უშიშროების შესახებ“ (მაკარენ-ვუდის კანონი).

მაკარენ-ვუდის კანონი აშკარად არღვევს აშშ-ს კონსტიტუციას, იუმცა ეს გარემოება მის პრეამბულაში დემაგოგიურად არის შენიღბული. კანონი ორი ნაწილისაგან შედგება. პირველ თავს ეწოდება „ძირგამომთხრელი საქმიანობის კონტროლი“, ხოლო მეორე თავს — „საპყრობილეში მოთავსება საგანგებო მდგომარეობის დროს“.

პირველ თავში კანონი სასჯელის რიდით მოითხოვს საექვეო ორგანიზაციებისა და პირებისაგან ანგარიში წარადგინონ იმ ფორმით, რომელიც გენერალური პროკურორის მიერაა დაწესებული. ორგანიზაციებად, რომელთაც ევალებათ რეგისტრაციაში გატარდნენ გენერალური პროკურორთან, კანონი თვლის: 1) „მოქმედების კომუნისტურ ორგანიზაციებს“ და 2) „ფრონტის კომუნისტურ ორგანიზაციებს“. კანონი საჭიროდ არ თვლის ასეთმა ორგანიზაციამ რაიმე დანაშაულებრივი მოქმედება ჩაიდინოს. ამ კანონის განუსაზღვრელი დისპოზიცია შესაძლებლობას აძლევს პროკურორს ყოველგვარი სიტყვა, მოქმედება, მოძრაობა ჩათვალოს საქმიანობად, „რომელიც მიმართულია საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის წინაშე მდგარი ამოცანების განსახორციელებლად“.

თუ მაკარენ-ვუდის კანონის საფუძველზე შექმნილი საბჭო მიიჩნევს, რომ გარკვეული ორგანიზაცია წარმოადგენს „კომუნისტური მოქმედების ორგანიზაციას“ ან „კომუნისტური ფრონტის ორგანიზაციას“ ან ესა თუ ის პირი „კომუნისტური მოქმედების ორგანიზაციის წევრია“, მაშინ იგი გამოსცემს ბრძანებას, რომლითაც შესაბამის ორგანიზაციას ან პირს ევალება რეგისტრაცია გაიაროს იუსტიციის სამინისტროში. თუ ორგანიზაცია, რომლის მიმართ ბრძანება რეგისტრაციის შესახებ საბოლოოა, უარს აცხადებს რეგისტრაცია-

ზე, არ წარადგენს ყოველწლიურ ანგარიშს ან დაარღვევს ოქმებისა და ანგარიშების წარდგენის წესს, მას ყოველი ასეთი დარღვევისათვის დაენიშნება ჯარიმა 10 ათას დოლარამდე. თითოეული ასეთი ანალოგიური დარღვევისათვის პირი ისჯება ჯარიმით 10000 დოლარამდე და საპრობილეში პატიმრობით 5 წლამდე. ასეთივე სასჯელია გავალისწინებული „კომუნისტური მოქმედების ორგანიზაციის“ წევრისათვის, რომელიც უარს აცხადებს რეგისტრაციაზე. რეგისტრაციისაგან თავის არიდების თითოეული ცალკე დღე დანაშაულად განიხილება. მაშასადამე, თუ ორგანიზაცია ან პირი დაავიანებს რეგისტრაციის გავლას რამდენიმე დღით, შესაბამისად სასჯელი რამდენჯერმე გაიზრდება.

.როგორც აღნიშნული იყო, მაკარენ-ვუდის კანონი შეიცავს მეორე თავს, რომელიც „საგანგებო მდგომარეობისათვის“ არის ნაწარუდევო. კანონი უფლებას აძლევს პრეზიდენტს „საგანგებო მდგომარეობის“ პერიოდში იუსტიციის სამინისტროს საშუალებით დააპატიმროს ყოველი პირი, „რომლის მიმართაც არსებობს გონიერი საფუძველი ვარაუდისათვის, რომ ასეთი პირი, ალბათ ჩაიდენს ან შეუთანხმდება სხვა პირებს ჩაიდინოს ჯაშუშობისა და საბოტაჟის აქტები“ (ხაზი ჩვენია. — გ. ტ.). ამრიგად, მაკარენ-ვუდის კანონის საფუძველზე საპრობილეში შეიძლება მოთავსდეს ის პირი, რომელსაც არავითარი დანაშაული არ ჩაუდენია, რომლის მოქმედებაში არ არის დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები.

კანონის ავტორები პირდაპირ აცხადებენ, რომ კანონს მხედველობაში აქვს ის პირები, „რომლებიც შეგნებულად და წინასწარი განზრახვით მონაწილეობდნენ საერთაშორისო კომუნისტურ მოძრაობაში. ფაქტიურად უარყოფენ ერთგულებას შეერთებული შტატებისადმი და თავიანთ ერთგულებას უცხადებენ უცხოეთის სახელმწიფოს, სადაც თავმოყრილია მსოფლიო კომუნისტური მოძრაობის ხელმძღვანელობა და კონტროლი“.

* * *

ამრიგად, დანაშაულის კლასობრივი ბუნება ექსპლოატატორულ და კერძოდ ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში იმაში გამოიხატება, რომ დანაშაულად ცხადდება მხოლოდ ისეთი ქმედობა, რომელიც იაშიშროებას წარმოადგენს გაბატონებული უმცირესობისათვის.

§ 2. დანაშაულის ბუნება სოციალისტურ საზოგადოებაში

1. დანაშაულის კლასობრივი ბუნება ძირეულად იცვლება სოციალისტურ სახელმწიფოში. აქ დანაშაული ხელყოფს მშრომელი ხალხის ინტერესებს, ხოლო სისხლისამართლებრივი ნორმა დანაშაულის შესახებ გამომხატავს მშრომელთა ნებას.

დამნაშავეობის, როგორც სოციალური მოვლენის, კლასობრივი ხასიათი სხვადასხვაა სოციალისტური სახელმწიფოს განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე, კერძოდ, კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლის ეტაპზე და სოციალიზმის გამარჯვებისა და კომუნიზმის მშენებლობის პირობებში.

ვ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, რომ კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლის დროს, ე. ი. პროლეტარიატის დიქტატურის პერიოდში არ წყდება კლასობრივი ბრძოლა. იგი ახალ ფორმებსღებულობს. ეს ფორმებია: 1) ექსპლოატატორთა წინააღმდეგობის დათრგუნვა, 2) სამოქალაქო ომი, 3) წვრილი ზურკუაზიის, განსაკუთრებით გლეხობის „ნეიტრალიზაცია“. 4) ძველი სპეციალისტების „გამოყენება“ და 5) ახალი, სოციალისტური დისციპლინის გამომუშავება¹⁷.

ამ პერიოდში დამნაშავეთა ძირითად კონტიგენტს წარმოადგენდნენ კაპიტალისტები, მემამულეები, დამხობილი სახელმწიფო აპარატის თანამდებობის პირები, იმპერიალისტური სახელმწიფოების აგენტები, აგრეთვე დეკლასირებული ელემენტები, წვრილი ზურკუაზიის წარმომადგენლები, შრომელთა ჩამორჩენილი ელემენტები.

განსაკუთრებით მძიმე, კონტრრევოლუციურ დანაშაულს ჩადიდნენ დამხობილი კლასების წარმომადგენლები, რომლებიც კერძო საკუთრების აღდგენას ისახავდნენ მიზნად. „კაპიტალიზმიდან კომუნიზმში გადასვლა მთელ ისტორიულ ეპოქას წარმოადგენს. ვიდრე ეს ეპოქა არ დამთავრებულა, ექსპლოატატორებს აუცილებლად რჩებათ რესტავრაციის იმედი, ხოლო ეს იმედი რესტავრაციის ცდებად იქცევა. და პირველი სერიოზული დამარცხების შემდეგ, დამხობილი ექსპლოატატორები, რომლებიც არ მოელოდნენ თავიანთ დამხობას, რომლებსაც არ სჯეროდათ ეს დამხობა, ფიქრადაც არ მოსდიოდათ იგი, გაათქვამებული ენერგიით, ცოფმორეული გზებით, ასკეცად გააღლიერებული სიძულვილით ებმებიან ბრძოლაში წართმეული „სამოთხის“ დასაბრუნებლად. თავიანთი ოჯახებისათვის, რომლებიც ესოდენ ტკბილად ცხოვრობდნენ და რომლებსაც ახლა „არამზადა მდამიო ხაღიხი“ ხვედრად არგუნებს გაჩანაგებასა და სიღატაკეს (ან „უბრალო შრომას...“)¹⁸.

პირველი საბჭოთა სისხლისსამართლებრივი აქტების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიმართული იყო კლასობრივი წინააღმდეგობის დათრგუნ-

17 იხ. ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 30, გვ. 97—99.

18 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 28, გვ. 507.

ჟისაკენ. ისინი სწრაფად და ეფექტურად ახდენდნენ რეაგირებას კლასობრივი წინააღმდეგობის ფორმებზე, რომელთა შეცვლა შესაბამისად იწვევდა ახალი სისხლის სამართლის კანონების გამოცემას.

ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებისთანავე კლასობრივი წინააღმდეგობის ერთ-ერთ გავრცელებულ ფორმას წარმოადგენდა საბოტაჟი. სამხედრო რევოლუციურმა კომიტეტმა, რომელიც სრულიად რუსეთის საგანგებო კომისიის ჩამოყალიბებამდე ხელმძღვანელობდა კონტრრევოლუციასთან ბრძოლას, გამოსცა რიგი მოწოდებებისა და დადგენილებებისა, რომლებიც მიმართული იყო საბოტაჟის წინააღმდეგ.

1918 წლის პირველ ნახევარში უცხოეთისა და საშინაო კონტრრევოლუცია გაერთიანდა საერთო ბრძოლისათვის საბჭოთა ხელისუფლების დასამზობად. საშინაო კონტრრევოლუციური ძალები აწყობენ ანტისაბჭოთა შეთქმულებებს, ამბოხებებსა და ტერორისტულ აქტებს. 1918 წ. 5 იანვარს გამოქვეყნდა სრულიად რუსეთის ცაკის დადგენილება. ამ დადგენილებამ კონტრრევოლუციურ მოქმედებად გამოაცხადა სახელმწიფო ხელისუფლების ამა თუ იმ ფუნქციის მითვისების ცდაც.

ამ პერიოდში კლასობრივი წინააღმდეგობა ტერორისტულ აქტებზე იცვლინებოდა. 1918 წ. 30 აგვისტოს ესერმა კაპლანმა ვერაგული თავდასხმა მოახდინა ვ. ი. ლენინზე, მოკლეს პეტროგრადის საგანგებო კომისიის თავმჯდომარე მ. ს. ურიცკი. ამ მტრული მოქმედებების, თეთრი ტერორის საპასუხოდ რსფსრ სახკომსაბჭომ 1918 წ. 5 სექტემბერს წითელი ტერორი გამოაცხადა.

ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის შემოღებისა და მეურნეობის აღდგენის, ხოლო შემდეგ ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციისა და კოლექტივიზაციის პერიოდში კლასობრივი მტრები აწყობდნენ ეკონომიკურ კონტრრევოლუციას (საბოტაჟი; მავნებლობა, დივერსია). რსფსრ-ში 1924 წელს კონტრრევოლუციური დანაშაულისათვის მსჯავრდებული იქნა 2011 კაცი, აქედან პოლიტიკური და ეკონომიკური კონტრრევოლუციისათვის 1100 კაცი, ე. ი. 50%-ზე მეტი, ლალატისათვის — 172, კონტრრევოლუციური აგიტაციისა და პროპაგანდისათვის — 511, ცარიზმის დროს მუშათა მოძრაობასთან აქტიური ბრძოლისათვის — 225 კაცი¹⁹.

კოლექტივიზაციის აღმავლობის წლებში (1929—1930 წწ.) კლასობრივი მტერი შეეცადა თავისი მიზნების განხორციელებას ტერორისტული აქტებით. ტერორისტულ აქტებში ყველაზე მეტად მონა-

¹⁹ А. А. Понотковский, Советское уголовное право, т. II Л., 1928, стр. 114.

წილებდა კულაკობა. მაგალითად, რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს 1928 წ. მონაცემებით ტერორისტული აქტების ორგანიზატორთა შორის 95%-ს შეადგენდა კულაკობა, ხოლო 5%-ს საშუალო გლეხობის წარმომადგენლები²⁰.

ექსპლუატატორული კლასებისა და წერილი ბურჟუაზიის წინააღმდეგობა გამოიხატებოდა აგრეთვე საერთო სისხლისსამართლებრივ დანაშაულთა ჩადენაშიც. მაგალითად, რსფს-ში 1924 წ. განმავლობაში ვაჭართა მონაწილეობა ყველა დანაშაულში შეადგენდა 1%-ს, ხოლო თაღლითობაში 8.7%-ს²¹.

რასაკვირველია, იმ პერიოდის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა აქტიურად იცავდა პროლეტარიატის დიქტატურის ინტერესებს. რსფსრ სისხლის სამართლის 1919 წ. სახელმძღვანელო საწყისებში პირდაპირ იყო აღნიშნული, რომ აუცილებელია პროლეტარიატმა გაეზომიერებინა წესები „თავისი კლასობრივი მტრების ასალაგმავად“.

საქართველოს სსრ 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლი შეიცავდა დანაშაულის კლასობრივ — მატერიალურ განსაზღვრებას. ამ მუხლის მიხედვით, „დანაშაულად ჩაითვლება ყოველი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა, რაც საფრთხეს წარმოადგენს საბჭოთა წყობილების საფუძველთა და სამართლისა და წესრიგისათვის, რომელიც დამყარებულია მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ კომუნისტური წესწყობილებათუ გარდამავალი ხანისათვის“.

დასჯითი პოლიტიკის განხორციელებისას პირველი საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსები მტკიცედ მოითხოვდნენ კლასობრივი პრინციპის დაცვას. მაგალითად, სასჯელის დამამძიმებელ გარემოებად ითვლებოდა დანაშაულის ჩადენა იმ პირის მიერ, რომელიც მქონებელ კლასს ეკუთვნოდა ან სხვა ისეთი პირის მიერ, რომელიც მიზნად ისახავდა ბურჟუაზიის ხელისუფლების აღდგენას. საქართველოს სსრ 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის 25-ე მუხლის თანახმად, „სასჯელის განსაზღვრის დროს საჭიროა გარჩევა: ა) ჩადენილია დანაშაული ბურჟუაზიის ხელისუფლების აღსადგენად, თუ დამნაშავის მარტოოდენ პირადი ინტერესით“.

პროლეტარიატის დიქტატურის კლასობრივი ბრძოლის იარაღს წარმოადგენდნენ აგრეთვე სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის ნორმები. ეს კერძოდ შეეხება ნორმებს, რომლებიც

20 იხ. Г. И. Волков, Классовая природа преступлений и советское уголовное право, М., 1935, стр. 84.

21 იხ. А. А. Пионтковский, Советское уголовное право, т. II, стр. 137.

აწესებდნენ პასუხისმგებლობას კონტრრევოლუციური დანაშაულისათვის. კანონმდებელი კლასობრივ მოწინააღმდეგეთა დათრგუნვას ისახავდა მიზნად აგრეთვე მაშინაც, როდესაც აწესებდა პასუხისმგებლობას ქონებრივი, თანამდებობრივი დანაშაულისა და მმართველობის წესის საწინააღმდეგო დანაშაულისათვის. მაგალითად, საქართველოს სსრ 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის 134-ე მუხლი აწესებდა სამრეწველო და სავაჭრო ბურჟუაზიის წარმომადგენელთა პასუხისმგებლობას, თუკი ისინი სახელმწიფო კაპიტალისტურ ურთიერთობებს დანაშაულებრივი მიზნებისათვის გამოიყენებდნენ. ამ მუხლის პირველ ნაწილში სასჯელად დაწესებული იყო თავისუფლების აღკვეთა არა ნაკლებ ორი წლისა და ქონების ნაწილის კონფისკაცია. თუ დამტკიცდებოდა სახელმწიფო დაწესებულებასთან ან საწარმოსთან დადებული ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ბოროტგანზრახული ხასიათი და ხაზინის აგენტისა და კონტრაგენტის წინასწარი შეთანხმების ფაქტი, მაშინ შეიძლებოდა დანიშნულიყო სასჯელის უმაღლესი ზომა მთელი ქონების კონფისკაციით.

სავაჭრო და სასოფლო ბურჟუაზიის წინააღმდეგობის დაძლევის და მშრომელთა ინტერესების დაცვისათვის სერიოზული მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოს სსრ 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის 199-ე მუხლს მევახშეობის შესახებ. ამ მუხლში ნათქვამი იყო: „მევახშეობა, ესე იგი ხელობის სახით ყოველგვარ სესხში კანონით ნებადართულ სარგებელზე მეტის აღება, ხოლო, თუ კანონში სარგებელი არ არის განსაზღვრული, თავისი შედეგით მეტად შემაწუხებელი და მძიმე სარგებლის აღება, აგრეთვე სახმარებლად გადაცემა საწარმოო იარაღისა ან პირუტყვისა ისეთი სასყიდლით, რომელიც აშკარად სჭარბობს ამა თუ იმ ადგილში ჩვეულებრივად მიღებულ ნორმას, თუ ყველა ეს მოხდა მოვალის გაქირავებული და შევიწროებული მდგომარეობის მევახშის სახეიროდ გამოყენებით, დაისჯება თავისუფლების აღკვეთით ან იძულებით მუშაობით ერთ წლამდე და ქონების ნაწილის კონფისკაციით და ვაჭრობის უფლების ჩამორთმევით“. იმავე კოდექსის 141-ე მუხლი აწესებდა პასუხისმგებლობას ვაჭართა მიერ ურთიერთშეთანხმებით, ან გაფიცვით, საქონელზე ფასების ხელოვნურად გადიდებისა ან ბოროტის განზრახვით ბაზარში საქონლის გამოუტანლობისათვის.

ექსპლოატატორთა ხელყოფისაგან მშრომელი ადამიანის ინტერესების დაცვას ისახავდნენ მიზნად საქართველოს სსრ 1928 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის 139-ე, 140 და 141-ე მუხლებში გათვალისწინებული ნორმები. ამ ნორმებით დადგენილი იყო პასუხისმგებლობა დამქირავებლის მიერ შრომის პირობების მომწესრიგებელი კანონ-

ბის, დადგენილებებისა და ინსტრუქციების, აგრეთვე შრომის დაცვის და სოციალური დაზღვევის კანონების დარღვევისათვის, დაშკირავებლის მიერ პროფკავშირთან დადებული კოლექტიური ხელშეკრულების ბოროტი განზრახვით დარღვევისათვის, პროფკავშირთა კანონიერი მოქმედების ხელის შეშლისათვის.

კერძომესაკუთრული ელემენტების ხელყოფისაგან მუშა-მოსამსახურეთა საბინაო უფლებებს კანონმდებელი სისხლისსამართლებრივი ნორმებით იცავდა. სახელდობრ, საქართველოს სსრ 1928 წ. სისხლისსამართლის კოდექსის 104-ე მუხლის მიხედვით დანაშაულად იყო ცნობილი მუშა-მოსამსახურეთა და კანონით მათთან გათანაბრებული კატეგორიის მოქალაქეთათვის იმაზე მეტი ბინის ქირის გადახდევინება, რაც დაწესებული იყო ხელისუფლების სათანადო ორგანოს მიერ, აგრეთვე მათი იძულებითი გამოსახლება ბინიდან გარეშე სასამართლოს დადგენილების ან განსაკუთრებული კანონით გათვალისწინებული აღმინისტრაციული გამოსახლების წესისა. არაშრომითი ელემენტებისაგან დაწესებულ ბინის ქირაზე მეტის გადახდევინება. არ იწვევდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

იმდროინდელი სტატისტიკური მონაცემებიდან ჩანს, რომ საერთოსისხლისსამართლებრივ დანაშაულობებს ძირითადად ჩადიდნენ საჯავრო-სამრეწველო კაპიტალის წარმომადგენლები და დეკლასირებული ელემენტები. მაგალითად, 1925 წლისათვის მუშები შეადგენდნენ მთელი მოსახლეობის 28,2%-ს, ხოლო საერთო სისხლისსამართლებრივ დანაშაულში მათი მონაწილეობა შეადგენდა 20,9%-ს, ხელოსნებისა — შესაბამისად 9,0%-სა და 9,7%-ს, ხოლო საჯავრო სამრეწველო ელემენტებისა — 0,7%-სა და 2,0%-ს²². საერთო სისხლისსამართლებრივ დანაშაულთა 1/3 დეკლასირებულ ელემენტებს ჰქონდათ ჩადენილი. სწორედ დეკლასირებული, პარაზიტული ელემენტების წრე ქმნიდა პროფესიულ დამნაშავეებსა და რეციდივისტებს²³.

1926 წ. საქართველოს სსრ მოსახლეობაში მუშათა რაოდენობა გაცილებით უფრო დიდი იყო (21,7%), ვიდრე მეპატრონეებისა (1,1%). ამის მიუხედავად მუშათა რაოდენობა მმართველობის წესის საწინააღმდეგო დანაშაულის ჩამდენთა შორის შეადგენდა 4%-ს, ხოლო მეპატრონეებისა — 33,3%-ს. პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩამდენთა შორის მუშა იყო 21,9%, ხოლო მეპატრონე —

22 იხ. А. Герцензон, Общеуголовное преступление и классовое начало в уголовной политике. «Советское право», 1926, № 26, стр. 45.

23 იხ. Б. С. Утевский, Сколько у нас преступников-профессионалов и что с ними делать? «Административный вестник», 1929, № 4, стр. 6—7.

42,3%. მუშისა და მეპატრონის მონაწილეობა ქონებრივ დანაშაულობებში შესაბამისად შეადგენდა 11,7%-ს და 21,4%-ს²⁴.

საბჭოთა საზოგადოების მეორე ეტაპზე ყველა დანაშაული კლასობრივი ბუნების მიხედვით შეიძლება ორ ძირითად ჯგუფად დაიყოს. პირველ ჯგუფში შედის ისეთი დანაშაულობანი, რომლებიც თუმცა მცირერიცხოვანნი არიან, მაგრამ ამასთან განსაკუთრებით დიდი საზოგადოებრივი საშიშროებით ხასიათდებიან. ესენია განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულობანი.

ასეთ დანაშაულთან ბრძოლა დღესაც კლასობრივი ხასიათისაა. ამ კატეგორიის დანაშაულთა რიცხვი მკვეთრად და განუხრელად კლებულობს, ხოლო ისეთი განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაული, როგორცაა, მაგალითად, დივერსია, მავნებლობა, ტერორისტული აქტი, საერთოდ აღარ არსებობს. იმ პირთა უმრავლესობამ, რომლებიც მსჯავრდებული იყვნენ განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულისათვის, ეს დანაშაული ჩაიდინა დიდი სამამულო ომის დროს²⁵.

დანაშაულთა მეორე კატეგორიას ეკუთვნის ისეთი ქმედობები, რომლებსაც მოსახლეობის ჩამორჩენილი ღენები ჩადიან კერძომესაკუთრული ჩვევებისა და წარსული ტრადიციების გამო, რასაც აქტიურად აღვივებს ბურჟუაზიული პროპაგანდა.

ამ ჯგუფის დანაშაულობებში ყველაზე მეტად გავრცელებულია საყოფაცხოვრებო დანაშაულობა. მაგალითად, განზრახ მკვლელობათა 2/3 ჩადენილია ხულიგნური ქვენაგრძნობის, საყოფაცხოვრებო მოტივების საფუძველზე, აგრეთვე ჩხუბში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ სისხლისსამართლებრივი ნორმები, გარდა ამ ნორმებისა, რომლებიც შეეხებიან იმპერიალისტური აგენტურის დანაშაულობებთან ბრძოლას, უშუალოდ აღარ წარმოადგენს კლასობრივი ბრძოლის იარაღს, რადგან ქვეყნის შიგნით ასეთი ბრძოლა აღარ არსებობს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, თიქოს აღნიშნულმა დანაშაულობებმა საერთოდ დაკარგეს კლასობრივი ხასიათი. მათი კლასობრივი ხასიათი იმაში გამოიხატება, რომ საზოგადოდ მათი წარმოშობა კლასობრივი საზოგადოების წარმოშობასთან არის დაკავშირებული, მათი არსებობა პირობადებულია კლასობრივ-ანტაგონისტური წინააღმდეგობებით, რომელთა გაღმო-

---

24. სტატისტიკურ-ეკონომიური ცნობარი. 1925—1930. ტფილისის საბჭოს საგეგმო კომისიის გამოცემა, ტფილისი, 1931, გვ. 43.

25 იხ. «Советская криминология». Учебник, Юридгат, М., 1966, стр. 73—74.

ნაშთები ისევ განაგრძობენ არსებობას საზოგადოების შიგნით, ხოლო სრულად მოქმედებენ საერთაშორისო მასშტაბით.

ადამიანთა შეგნებაში წარსულის გადმონაშთებთან ბრძოლა ნიშნავს ბრძოლას ბურჟუაზიული იდეოლოგიის გადმონაშთებთან, ბრძოლას ახალი ადამიანის ჩამოყალიბებისათვის, რომლისთვისაც უცხო და მიუღებელი იქნება ანტაგონისტური კლასობრივი საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ზნე-ჩვეულება, ანტისაზოგადოებრივი, დანაშაულებრივი ქცევა.

დანაშაულის ცნების განსაზღვრება

§ 1. ზოგადი დებულებანი

ბურჟუაზიული კრიმინალისტები, რომლებიც დანაშაულს მარადიულ და ისტორიულად უცვლელ მოვლენად თვლიან¹, ცდილობენ გააჩვიონ მისი არსი მხოლოდ ისეთი ნიშნის მიხედვით, რომელიც მათ გამოსადეგად მიაჩნიათ ყველა ეპოქისა და ყველა ფორმაციის დროს არსებული დანაშაულის დახასიათებისათვის. ეს ნიშანი, მათი აზრით, ქმედობის დასჯადობაა. აქედან დანაშაულს განსაზღვრავენ როგორც დასჯად ქმედობას. ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კოდექსებიც სწორედ ამ ნიშანს იყენებენ დანაშაულის ცნების განსაზღვრებისათვის. ასე, მაგალითად, ისეთი ტიპიური ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კოდექსი, როგორიც იყო რუსეთის იმპერიის 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულება დანაშაულად თვლიდა „ქმედობას, რომელიც აკრძალულია მისი ჩადენის მომენტში სასჯელის რიდით“. ასევე შვეიცარიის 1937 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, დანაშაული არის „ქმედობა, ზუსტად აკრძალული კანონის მიერ სასჯელის რიდით“.

აღსანიშნავია, რომ იგივე კრიმინალისტები, რომლებიც დანაშაულს სასჯელის მეშვეობით განსაზღვრავენ, ამავე დროს სასჯელს განსა-

¹ რეოლუციამდელი რუსი კრიმინალისტი პროფ. ნ. ტაგანცევი, მაგალითად, პირდაპირ აცხადებდა, რომ დანაშაული აღამიანთა საზოგადოებაში ყოველთვის იყო და ყოველთვის იქნება: „თავდება სისხლიანი ომები, ურთიერთს ურიგდებიან ხალხები, მაგრამ ბოლო არ უჩანს კაცობრიობის ბრძოლას ამ წვრილმან, ზოლო დაუმორჩილებელ ბოროტებასთან; და არა ჩანს ის დრო, როდესაც სახელმწიფო თავის დამსჯელ მახვილს გუთნად გადაადნობს და შვეიდობაში მოისვენებს“

(Н. С. Таганцев, Русское уголовное право, Лекции, С.—Петербург, 1902, стр. 9).

ზღვრავენ დანაშაულის მეშვეობით როგორც ისეთ იძულებით სახელმწიფო ღონისძიებას, რომელიც შედეგად მოსდევს დანაშაულს. ამით ისინი მანკიერ წრეში ვარდებიან: ერთი ცნების გასაშუქებლად მიუთითებენ ისეთ ნიშანზე, რომელსაც ისევ პირველი ცნების მეშვეობით განსაზღვრავენ.

სასჯელზე მითითება, მართალია, საჩვენებელ გეზს აძლევს მოსამართლეს, რომელიც კანონს იყენებს, მაგრამ იგი არაფერს აძლევს თვით კანონმდებელს, არ უჩვენებს ამ უკანასკნელს, თუ რით უნდა იხელმძღვანელოს მან ამა თუ იმ ქმედობის დასჯადად გამოცხადების დროს.

დანაშაულის ცნების მარტო ფორმალური ნიშნებით განსაზღვრის მეშვეობით ბურჟუაზიული სისხლისსამართლებრივი მეცნიერება და კანონმდებლობა ჰფარავს დანაშაულის სოციალურ არსს, მის ნამდვილ კლასობრივ ბუნებას და დანაშაულს მუდმივ, არაისტორიულ კატეგორიად წარმოგვიდგენს.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულის ისეთ განსაზღვრებას იძლევა, რომელშიც პირველ პლანზე დანაშაულის სოციალური არსია წამოწეული; სახელდობრ, მას დანაშაულის ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი შეაქვს. მაგრამ ამასთან ერთად საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ივიწყებს დანაშაულის ცნების ფორმალურ ნიშნსაც — მართლწინააღმდეგობას, რომელიც სოციალისტური კანონიერების სიმტკიცეს და ერთგვაროვნებას უზრუნველყოფს.

დანაშაულის ცნების განსაზღვრება მოცემულია სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლში (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 69-8 მუხლი). ამ მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, „დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომელიც ხელყოფს საბჭოთა საზოგადოებრივ ან სახელმწიფო წესწყობილებას, მეურნეობის სოციალისტურ სისტემას, სოციალისტურ საკუთრებას, პიროვნებას, მოქალაქეთა პოლიტიკურ, ურომითს, ქონებრივ და სხვა უფლებებს, აგრეთვე სოციალისტურ მართლწესრიგის ხელმოყოფი სხვა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა,

რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით“.

ამ განსაზღვრებაში მითითებულია ისეთ ნიშნებზე, რომლებიც საერთოა დანაშაულის ყველა სახისათვის, იმისდა მიუხედავად, წარმოადგენს თუ არა იგი მძიმე დანაშაულებრივ ქმედობას, რომელიც ნეტად მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ ურთიერთობას ემუქრება, თუ შედარებით მცირე დარღვევას, რომელიც ნაკლები სოციალური ღირებულების მქონე ობიექტს ხელუყოფს.

ამგვარად კანონი დანაშაულის ცნების სამ ნიშანზე მიუთითებს: პირველი ნიშანი მდგომარეობს იმაში, რომ დანაშაული არის ადამიანის მოქმედება ან უმოქმედობა, ე. ი. ადამიანის ნების გარეგანი გამოვლინება. მეორე ნიშანი გვიჩვენებს დანაშაულის სოციალურ არსს; ეს არის ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება. მესამე ნიშანი დანაშაულის ფორმალურ მხარეს ახასიათებს. იგი მიგვითითებს, რომ დანაშაულად მხოლოდ ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ითვლება, რომელიც გათვალისწინებულია კანონით. თითოეულ ამ ნიშანზე სპეციალურად უნდა შევჩერდეთ, ხოლო შემდეგ უნდა გამოვარკვიოთ, ამოსწურავენ თუ არა კანონში ჩამოთვლილი ნიშნები დანაშაულის არსებას, თუ დანაშაულის ცნების განსაზღვრებას კიდევ რაღაც სხვა ნიშნები უნდა დაემატოს?

§ 2. დანაშაული როგორც ადამიანის ნების გარეგანი გამოვლინება

სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს იცავენ, მიმართული არიან ადამიანთა ნებისადმი და მოიხთოვენ საბჭოთა ადამიანებისაგან, რათა მათი მოქმედება ამ ნორმებს შეესაბამებოდეს. ასეთივე ხასიათი აქვს სისხლის-სამართლებრივ ნორმებსაც. ისინი მოითხოვენ საბჭოთა მოქალაქეებისაგან ან განსაზღვრული მოქმედების შესრულებლობას, ან განსაზღვრული მოქმედების შესრულებას. პირველ შემთხვევაში სამართლის დარღვევა გამოიხატება ნორმის საწინააღმდეგო გარეგანი კონკრეტული მოქმედების შესრულებაში, ხოლო მეორე შემთხვევაში — ნორმით დაკისრებული მოქმედების არშესრულებაში. ამისდა შესაბამისად საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულის ცნების პირველ ძირითად ნიშნად აცხადებს ადამიანის ნების კონკრეტულ გარეგან გამოვლინებას. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად „დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კანონით

გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა)...²

გარეგანი კონკრეტული მოქმედების გარეშე, რომელიც საფრთხეს ქმნის ან ვნებს სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს და კომუნისმისაყენ მიმავალი საზოგადოების მართლწესრიგს, არ არსებობს დანაშაული და არ არსებობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. სოციალისტური სისხლის სამართლისათვის უცხოა პასუხისმგებლობა „ლიტონი ბრალისათვის“ ან „ანტისაზოგადოებრივი ფსიქიკური განწყობილებისათვის“, რომელიც საზოგადოებრივად საშიში კონკრეტული ქმედობით არ გამოვლინდა. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არის პასუხისმგებლობა ქმედობისათვის და არა სუბიექტის პირადი საშიშროებისათვის.

ამ დემოკრატიული დებულების საწინააღმდეგოდ, ბურჟუაზიულ იურისპრუდენციაში ფართოდ არის გავრცელებული ე. წ. სიმპტომმატიური შეხედულება დანაშაულზე, რომელსაც განსაკუთრებით ტეზარი და კოლმანი ასაბუთებდნენ, ხოლო შემდეგ სოციალოგიური სკოლის მიმდევრები თავგამოდებით იცავდნენ. სიმპტომატიური შეხედულების თანახმად ქმედობა, ადამიანის ნების გარეგანი გამოვლინება წარმოადგენს მხოლოდ სიმპტომს, მხოლოდ საბაბს მოქმედის პიროვნების შეფასებისათვის. ისევეა მოქმედის განწყობა, ქმედობაში გამოვლინებული, და არა თვით ქმედობა³.

---

² თავისთავად ცხადია, რომ თანამედროვე სისხლის სამართალი დანაშაულად იხილავდა ადამიანის მოქმედებას თვლის. საზოგადოების განვითარების პრიმორტიულ საფეხურზე სისხლის სამართლის წესით პასუხს აგებდნენ არა მარტო ადამიანები, არამედ ცხოველებიც, უფრო მეტიც, სისხლის სამართლის ისტორიაში ცნობილია შემთხვევები თვით უსულო საგნების ვასამართლებისა. რა თქმა უნდა, თანამედროვე ცივილიზებული საზოგადოება ასეთ შემთხვევებს არ იცნობს.

ბურჟუაზიულ იურისპრუდენციაში საკმაოდ გავრცელებული შეხედულების თანახმად დანაშაულად უნდა ჩითვალოს არა მარტო ადამიანის, ე. ი. ფიზიკური პირის, არამედ აგრეთვე იურიდიული პირის მიერ ჩადენილი ქმედობა. იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას აღიარებენ მავალითად ბურჟუაზიული კრიმინალისტები მესტრი, ლისტი, ზაუერი და სხვ... მათ მხარი დაუჭირა აგრეთვე კრიმინალისტების მე-VI საერთაშორისო კონგრესმა, რომელიც მოწვეული იყო 1953 წელს რომში, და მე-VII კონგრესმა, რომელიც მოწვეული იყო 1957 წელს ათენში. იურიდიულ პირთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საყოველთაოდ აღიარებული იყო საშუალო საუკუნეთა კანონმდებლობებში. ამ დებულებით, კრიტიკა მოცემული იქნება თავში დანაშაულის სუბიექტის შესახებ

³ იხ. O. Tesař, Die symptomatische Bedeutung des verbrecherischen Verhaltens. Abhandlungen des kriminalistischen Seminars an der Universität Berlin. Neue Folge. 5. Band, 3. Heft, Berlin, 1907; Kollmann, Die Stellung des Handlungsbegriffs im Strafrechtssystem, Straf. Abh., H. 91, 1908.

რეაქციული შეხედულება, რომელიც სჯის არა ქმედობას, არამედ პიროვნების ფსიქიკურ განწყობას, გაკრიტიკებული იყო თავის დროზე მარქსიზმის კლასიკოსების მიერ. 1843 წელს, პროგრესული ბურჟუაზიული გაზეთის *Leipziger allgemeiner Zeitung*-ის აკრძალვასთან დაკავშირებით, კ. მარქსი წერდა; „...არავინ არ შეიძლება დაატუსაღონ, ან არავის არ შეიძლება წაართვან თავისი საკუთრება ან სხვა რიდიული უფლება თავისი მორალური ნასიათის საფუძველზე, თავისი პოლიტიკური და რელიგიური რწმენის საფუძველზე... ჩვენ მოვითხოვთ ხელშეუხებელ სამართლებრივ მდგომარეობას ყოველი უვარგისი არსებისათვის არა იმიტომ, რომ იგი უვარგისია, არამედ იმდენად, რამდენადაც მისი მანკიერება რჩება მის აზრთა წყობის ფარგლებში, რომლისთვისაც არ არსებობს არც ტრიბუნალი, არც კოდექსი. ამრიგად აზრთა ცუდ წყობას, რომლისთვისაც არ არსებობს ტრიბუნალი, ჩვენ ვუპირისპირებთ ცუდ ქმედობებს, რომელთათვისაც, თუ ისინი კანონს აწინააღმდეგონ არიან, არსებობს ტრიბუნალი და სასჯელთა დებულება“⁴.

აღნიშნული დემოკრატიული პრინციპი საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში განუხრელად ხორციელდება. ჯერ კიდევ 1925 წ. რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგიის ერთ-ერთ განჩინებაში მითითებული იყო, რომ „არც აზრი, არც სურვილი სისხლისსამართლებრივი წესით არ დაისჯება, არამედ მხოლოდ ქმედობა, უშუალოდ მიმართული დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელებაზე“⁵. იმავე იდემ თავისი გამოხატულება ჰპოვა რსფსრ-ის იუსტსახკომისა და უმაღლეს სასამართლოს სადირექტივო წერილში 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის გამოყენების შესახებ: „მარტოდენ ლიტონი განზრახვა, დანაშაულის ჩადენის ლიტონი სურვილი, რომელიც კონკრეტულ მოქმედებაში არ გამოვლინებულა, დანაშაულს არ წარმოადგენს და სოციალური დაცვის ღონისძიებათა გამოყენებას არ იწვევს“⁶. უფრო საფუძვლიანად იგივე დებულება დასაბუთებულია სსრკ-ს უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1948 წლის 12 ივლისის დადგენილებაში. „სასჯელი, — ნათქვამია ამ დადგენილებაში, — შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სასამართლოს მიერ განზრახი ან გაუფრთხილებელი ბრალის არსებობისას იმ პირის მიმართ.

4 К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. I, стр. 182—183.

5 «Сборник определенных уголовной кассационной коллегии Верховного Суда РСФСР 1925 г.», вып. I, М., 1925, стр. 154.

6 იხ. «Еженедельник советской юстиции» 1927 г. № 2, стр. 44.

ვინც განსაზღვრული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ან უმოქმედობა ჩაიდინა“⁷.

თუ სოციალისტური ქვეყნების კანონმდებლობანი და სასამართლო პრაქტიკა მტკიცედ ახორციელებენ სოციალისტური დემოკრატიზმის ზემოაღნიშნულ პრინციპს, იგივე არ ითქმის იმპერიალისტურ ქვეყნებზე. ვ. ი. ლენინი ჯერ კიდევ 1910 წელს აღნიშნავდა: „ბურჟუაზიის წინააღმდეგ შექმნილი კანონიერების ეპოქა იცვლება უდიდესი რევოლუციური ბრძოლების ეპოქით, ამასთან ეს ბრძოლები არსებითად იქნება მთელი ბურჟუაზიული კანონიერების, მთელი ბურჟუაზიული წყობილების დანგრევა, ფორმის მხრივ კი ისინი უნდა დაიწყოს (და იწყება) ბურჟუაზიის თავგზააბნეული ცდებით თავიდან მოშოროს მის მიერვე შექმნილი და მისთვის დღეს უკვე აუტანელი კანონიერება“⁸.

ბურჟუაზიული კანონიერების რღვევამ თავისი გამოხატულება სისხლის სამართლის კანონმდებლობაშიც ჰპოვა. მთელი რიგი კანონები, გამოცემული იმპერიალისტური სახელმწიფოების მიერ, დასჯადად აცხადებენ თვით აზრთა წყობას, ლიტონ განზრახვას, რომელიც სასურველი არ არის მონოპოლისტური კაპიტალისათვის. საკმარისია გავიხსენოთ თუნდაც მაკარენ-ვუდის სახელწოდებით ცნობილი 1950 წლის 23 სექტემბერს გამოცემული კანონი. ეს კანონი დასჯადად აცხადებს ჯოველ ორგანიზაციას, „რომელიც მოქმედებს მსოფლიო კომუნისტური მოძრაობის წინაშე მდგომი ამოცანების განხორციელების მიმართულეზით“. ეს და სხვა მსგავსი კანონები ფაქტიურად დასჯადად აცხადებენ არა განსაზღვრულ, კონკრეტულ დანაშაულებრივ ქმედობას, არამედ „ანტისოციალურ“ (უფრო სწორად ანტიიმპერიალისტურ) ფსიქიკურ განწყობილებას. ასეთი კანონების გამოცემის თეორიული დასაბუთება შესაძლებელი ხდება იმ რეაქციული მიმართულებების წყალობით. რომლებიც მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში წარმოიშვნენ და განსაკუთრებით ფეხი მოიკიდეს თანამედროვე ბურჟუაზიულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში. ესენი არიან ანტროპოლოგიური და სოციოლოგიური სკოლები, რომლებიც მოითხოვდნენ, რომ სისხლისსამართლებრივი რეპრესიის საფუძველი მოქმედებიდან მოქმედზე გადასულიყო და რომლებიც ასაბუთებდნენ „სოციალური დაცვის ღონისძიებათა“ გამოყენებას იმ პირთა მიმართ, ვისაც არავითარი დანაშაულებრივი ქმედობა არ ჩაუდენია, მაგრამ „სოციალურად საშიშია“.

7 «Сборник действующих постановлений Пленума Верховного суда СССР», М., 1958, стр. 55.

8 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 16, გვ. 388.

დანაშაულის ცნების მეორე ნიშანს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება წარმოადგენს. მითითება, რომ დანაშაულად მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა უნდა ჩაითვალოს, საბჭოთა ხელისუფლების უკვე პირველივე წლების საკანონმდებლო აქტებში გვხვდება.

რსფსრ სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირითად საწყისებში, რომელნიც რსფსრ-ის იუსტიციის სამინისტრომ 1919 წლის 12 დეკემბერს დაამტკიცა, პირველად საკანონმდებლო წესით მოცემული იყო დანაშაულის ცნების ზოგადი მატერიალური განსაზღვრება. სახელმძღვანელო საწყისების მე-5 მუხლის თანახმად, „დანაშაული არის სისხლის სამართლით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა წესრიგის დარღვევა“, ხოლო იმავე „სახელმძღვანელო საწყისების“ მე-6 მუხლში დანაშაული განსაზღვრულია როგორც „საზოგადოებრივ ურთიერთობათა არსებული სისტემისათვის საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა“. მართალია, „სახელმძღვანელო საწყისების“ აღნიშნული მუხლები პირდაპირ არ მიუთითებდნენ, თუ, სახელდობრ, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა როგორ სისტემას ხელყოფს დანაშაული, მაგრამ ეს ხარვეზი შეევსებული იყო მე-3 მუხლით, სადაც ნათქვამი იყო, რომ „საბჭოთა სისხლის სამართლის ამოცანას წარმოადგენს რეპრესიის მეშვეობით დაიცვას საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემა, რომელიც შეესაბამება გაბატონებულ კლასად ორგანიზებული მშრომელთა კლასების ინტერესებს კაპიტალიზმიდან კომუნისმზე გარდამავალი პროლეტარული დიქტატურის პერიოდში“.

ამგვარად, საბჭოთა სისხლის სამართლის პირველ კოდიფიცირებულ საკანონმდებლო აქტში სავსებით გარკვევით არის მითითებული დანაშაულის ცნების სპეციფიკურ მატერიალურ ნიშანზე — მის საშიშროებაზე კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გარდამავალი სახელმწიფოს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემისათვის. ამ დროიდან მოყოლებული, საზოგადოებრივი საშიშროება როგორც დანაშაულის შემადგენელი არსებითი ელემენტი შეტანილია დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში ყველა მომდევნო საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსის მიერ.

დანაშაულის კლასობრივი შინაარსის ზუსტი საკანონმდებლო ფიქსირება მოცემული იყო რსფსრ-ის 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსში და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში. ამ კოდექსის მე-6 მუხლში ნათქვამი იყო: „დანაშაულად ჩაითვლება ყოველი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც ემუქრება საბჭოთა წყობილების საფუძვლებს და

მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ კომუნისტურ წყობილებაზე გარდამავალი პერიოდისათვის დამყარებულ მართლწესრიგს“.

ახასიათებდა რა რსფსრ პირველი სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტს, იუსტიციის პირველი სახალხო კომისარი კურსკი აღნიშნავდა: „...ამ კოდექსმა, უპირველეს ყოვლისა, ჩამოაყალიბა ძირითადი მოვლენა, რომელსაც იგი ებრძვის — დანაშაული. კოდექსი განსაზღვრავს დანაშაულს, როგორც მოვლენას, რომელიც საშიშია იმ წყობილებისათვის, რასაც ჩვენ ვიცავთ“⁹.

დანაშაულის ცნების განსაზღვრება, მოცემული 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიერ, სრულყოფილი არ იყო. ჯერ ერთი. არ იყო სწორი მითითება, თითქოს დანაშაულად ჩაითვლება ყოველი მოქმედება, რომელიც ემუქრება საბჭოთა წყობილების საფუძვლებს და საბჭოთა მართლწესრიგს. საბჭოთა წყობილების საფუძვლებს შეიძლება ემუქრებოდეს ისეთი მოქმედებაც, რომელიც ჩადენილია შეურაცხი პირის მიერ, ხოლო ასეთი მოქმედება დანაშაულად არ ჩაითვლება. მით უმეტეს, არა ყოველი მოქმედება, რომელიც არღვევს საბჭოთა მართლწესრიგს, შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულად. საბჭოთა მართლწესრიგს არღვევს აგრეთვე სამოქალაქო დელიქტი, ადმინისტრაციული ან დისციპლინური დარღვევა, მაგრამ მათ დანაშაულთან ვერ გავაიგივებთ.

საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1924 წლის ძირითადი საწყისები დანაშაულის ცნების განსაზღვრებას სპეციალურად არ იძლეოდნენ, მაგრამ დანაშაულის კლასობრივი ბუნება ხაზგასმული იყო 1 მუხლში, რომელიც სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ამოცანას ქაზავდა. ამ ამოცანას, ძირითადი საწყისების მიხედვით, წარმოადგენს „მშრომელთა სახელმწიფოს სასამართლო-სამართლებრივი დაცვა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობებისაგან, რომელნიც ძირს უთხრიან მშრომელთა ხელისუფლებას ან არღვევენ მის მიერ დამყარებულ მართლწესრიგს“.

დანაშაულის ცნების განსაზღვრება, მოცემული რსფსრ-ის 1922 წ. სისხლის სამართლის კოდექსში, მხოლოდ მცირეოდენი ცვლილებით გადავიდა რსფსრ-ის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლში და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების შესაბამის მუხლებში. საქართველოს სსრ 1928 წლის სი-

---

⁹ იხ. «III сессия Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета IX созыва (12—27 мая 1922 г.)», М., 1922, Бюллетень № 3, стр. 27.

სხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლში დანაშაული განსაზღვრული იყო შემდეგნაირად: „საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობად (დანაშაულად) ჩაითვლება ყოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რაც საფრთხეს წარმოადგენს საბჭოთა წესწყობილებისათვის ან არღვევს მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ კომუნისტურ წესწყობილებაზე გარდამავალი ხანისათვის დამყარებულ მართლწესრიგს“.

ამ განსაზღვრებას იგივე ნაკლი ახასიათებდა, რაც 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიერ მოცემულ განსაზღვრებას: დანაშაული გაიგივებული იყო საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობასთან, მაშინ როდესაც საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია, მაგრამ მათ შორის იგივეობის ნიშანი არ შეიძლება დაისვას.

მოქმედი კანონმდებლობა ინარჩუნებს დანაშაულის მატერიალურ განსაზღვრებას, შეაქვს რა მასში საზოგადოებრივი საშიშროების ელემენტი. თანაც საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება აქ გადამარბებული არ არას დანაშაულის ცნებასთან, არამედ მის ერთ-ერთ აუცილებელ ნიშანს წარმოადგენს. ამავე დროს საფუძვლების მე-7 მუხლში დაკონკრეტებულია, თუ როგორი მოქმედება უნდა ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად. ეს კონკრეტუზაცია ხდება იმ ძირითადი ობიექტების ჩამოთვლით, რომელთაც ხელყოფს დანაშაულებრივი ქმედობა. მე-7 მუხლში მოცემული ჩამოთვლა ატარებს არა ამომწურავ, არამედ სანიმუშო ხასიათს. სწორედ ამიტომ კანონში კონკრეტული ობიექტების ხელყოფ ქმედობასთან ერთად მითითებულია სოციალისტური მართლწესრიგის ხელყოფის სხვა საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობაზეც.

მაგრამ რას ნიშნავს სიტყვა „ხელყოფა?“ საფუძვლების მე-7 მუხლი ხელყოფის შინაარსს არ განსაზღვრავს. საბჭოთა ძველი სისხლის სამართლის კოდექსები „ხელყოფის“ მაგივრად ხმარობდნენ სხვა ტერმინებს, სახელდობრ „საფრთხეს წარმოადგენს“ ან „არღვევს“. აქედან ნათლად ჩანს, რომ ტერმინი „ხელყოფა“ არ ნიშნავს სამართლით დაცული ამა თუ იმ ობიექტის მხოლოდ რეალურად დაზიანებას. არამედ გულისხმობს ისეთ მოქმედებასაც, რომელიც ჰქმნის ასეთი დაზიანების საფრთხეს. საფრთხის ცნება — რეალური შესაძლებლობის კატეგორიასთან არის დაკავშირებული. იგი გულისხმობს ისეთი ობიექტური პირობების არსებობას, რომელთაც კანონზომიერად შეუძლიათ გამოიწვიონ ობიექტის ნამდვილი დაზიანება. და მართლაც, დანაშაულად ითვლება არა მარტო ისეთი ქმედობა, რომელმაც ვნება მიაყენა ობიექტს (მაგალითად, მკვლელობა, სხეულის დაზიანება და ა. შ.), არამედ ისეთი ქმედობებიც, რომლებიც ობიექტისათვის ვნე-

ბის მიყენების საშიშროებას შეიცავენ (მაგალითად, მოწმის ცრუ ჩვენება, ალიმენტის ბოროტად არგადახდა და ა. შ.). ამგვარადვე დანაშაულებად ითვლება არა მარტო დამთავრებული დანაშაულებრივი ქმედობა, როდესაც საშიშროება უკვე რეალიზებულა, არამედ აგრეთვე დაუთავრებელი დანაშაულიც, რომელიც შედეგის განხორციელების მხოლოდ შესაძლებლობას შეიცავს.

ის, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება გულისხმობს როგორც ობიექტის ნამდვილად დაზიანებას, ისე მისი დაზიანების ობიექტურ საფრთხეს, კარგად არის ნაჩვენები სახალხო დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში. ასე, მაგალითად, უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის 1961 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-2 პარაგრაფის მე-2 პუნქტში ნათქვამია: „საზოგადოებრივად საშიშია გოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც არღვევს ან ემუქრება უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივ, საზოგადოებრივ ან ეკონომიკურ წყობილებას, პიროვნებას და მოქალაქეთა უფლებებს“. საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების ანალოგიური განსაზღვრება მოცემულია ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის სისხლის სამართლის ახალ (1968 წლის) კოდექსში: „ქმედობა საზოგადოებრივად საშიშია, როდესაც იგი ზიანს აყენებს ან ემუქრება სახალხო რესპუბლიკის საზოგადოებრივ ან სახელმწიფოებრივ წყობილებას, პიროვნებას, მოქალაქის პოლიტიკურ, შრომითს, ქონებრივ და სხვა უფლებებს, ნეურნეობის სოციალისტურ სისტემას, სოციალისტურ საყუთრებას და სხვა ინტერესებს, რომელთაც იცავს სოციალისტური მართლწესრიგი“.

საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის ცნების ობიექტური თვისებაა. იგი რეალურ სინამდვილეში არსებობს და გამოხატავს „ურთიერთობას პირის მოქმედების ან უმოქმედობის ობიექტურ გამოვლინებასა და ობიექტურად არსებულ საზოგადოებრივ ან სახელმწიფოებრივ წყობილებას შორის“¹⁰.

საზოგადოებრივი საშიშროება ახასიათებს თვით ქმედობას როგორც ადამიანის ნების გარეგან გამოვლინებას და არა ამ ქმედობის სუბიექტს, არა მისი პიროვნების თვისებებს. დანაშაულის ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების შეტანათ სოციალისტური სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობა ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ სოციალისტური სახელმწიფო ებრძვის სისხლისსამართლებრივი

10 Костадин Лютов, Содержание понятия «Общественной опасности», «Вопросы уголовного права стран народной демократии», М., 1963, стр. 217.

სასჯელთ. ე. ი. სახელმწიფო იძულების ამ ყველაზე მკაცრი ღონისძიების მეშვეობით არა ლიტონ ბრალს, ანტისოციალურ ფსიქიკურ განწყობას, არამედ მხოლოდ ქმედობას, რომელიც ეწინააღმდეგება კომუნისზმის მშენებელი საზოგადოების განვითარების ობიექტურ კანონზომიერებას, სოციალისტური საერთო ცხოვრების წესებს, რომლებიც ამ კანონზომიერებას შეესაბამებოდა, საბჭოთა მოქალაქის ეფლებასა და ინტერესებს.

საზოგადოებრივი საშიშროება აბსტრაქტული კატეგორია როდია. იგი კონკრეტულ-ისტორიული კატეგორიაა და დამოკიდებულია საზოგადოებაში გაბატონებულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სისტემაზე, საბჭოთა სახელმწიფოს მიერ კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში დასახულ ამოცანებზე. გასაგებია ამიტომ, რომ ქმედობანი, რომლებიც გარკვეულ ისტორიულ პერიოდში საზოგადოებრივად საშიშად ითვლებოდნენ, შეცვლილ სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებაში კარგავენ ასეთ ხასიათს, და პირიქით: ის, რაც დღეს საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენს, წინაისტორიულ პერიოდში შეიძლება ასეთ ხასიათს არ ატარებდა.

საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში სრული თანხმობა: იმ დებულების გამო, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის ცნების აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს. მაგრამ ამ ცნების შინაარსისა და მოცულობის თაობაზე ჯერ კიდევ არ არსებობს ერთსულოვნება. სადავოა ის საკითხიც. მხოლოდ დანაშაულის აუცილებელი ნიშანია საზოგადოებრივი საშიშროება, თუ იგი ყოველ მართლსაწინააღმდეგო ქმედობას ახასიათებს (მაშასადამე, ადმინისტრაციულ, დისციპლინურ და სხვა სახის სამართალდარღვევასაც).

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი განსაზღვრავს საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებას როგორც საშიშროებას საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მთელი სისტემისათვის. ამ შეხედულებას იზიარებს, მაგალითად, პროფ. ნ. დურმანოვი. იგი აქედან აკეთებს დასკვნას, რომ ვინაიდან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მთელი სისტემას მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი დარღვევა ეწინააღმდეგობა, ამიტომ საზოგადოებრივი საშიშროება წარმოადგენს დანაშაულის ცნების სახეობით და არა გვარეობით ნიშანს, და რომ დანაშაული სწორედ ამ ნიშნით განსხვავდება სხვა სახის სამართლებრივი დარღვევისაგან. პროფ. ნ. დურმანოვი საკითხს ასე აყენებდა: „განსხვავდება თუ არა დანაშაული სხვა სამართალდარღვევათაგან ქმედობას საზოგადოებრივი საშიშროებით, რომელიც მისთვისაა თანაარსი, თუ მხოლოდ ყველა სამართალდარღვევისათვის თანაარსი სა-

ზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხით“¹¹ ამ კითხვაზე პროფ. ნ. ღურმანოვი უპასუხებდა, რომ „ყველა სამართალდარღვევა როდი შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად“¹², რომ ეს ნიშანი არ ახასიათებს არც სამოქალაქო დელიქტს, არც ადმინისტრაციულ ან დისციპლინურ დარღვევას. „უმინიშნელო დარღვევები, რომლებიც ადმინისტრაციული ან დისციპლინური წესით იღვევებიან, არ შეეხებიან საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მთელ სისტემას და ამიტომ ისინი არ შეიძლება საზოგადოებრივად საშიშად ჩავთვალოთ“¹³. პროფ. ნ. ღურმანოვი არ უარყოფს იმ გარემოებას, რომ ადმინისტრაციული გადაცდომანიც ხელს უშლიან რაღაც საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნის განხორციელებას და ამიტომ ობიექტურად მაგნე მოქმედებანი არიან, მაგრამ მთელი საზოგადოებისათვის საშიშროებაც, რაც დამახასიათებელია დანაშაულისათვის, მათ არ ახასიათებთ“¹⁴. აქედან წარმოიშვა ფორმულა: დანაშაული არის საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, ხოლო ადმინისტრაციული ან სხვა სახის სამართალდარღვევა — მაგნე მოქმედება.

პროფ. ნ. ღურმანოვი არ უარყოფს იმას, რომ მოქმედება შეიძლება არ იყოს აღიარებული კანონის მიერ დანაშაულად და ამავე დროს საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენდეს. მოყავს რამაგალითები, როდესაც ესა თუ ის ქმედობა აშკარა საშიშროებას წარმოადგენს საზოგადოებრივი წყობილებისათვის, მაგრამ საწვლმწიფო ხელისუფლების მიერ აღიარებული არ არის დანაშაულად, პროფ. ნ. ღურმანოვი დაასკვნის: „ამგვარად: 1) საშიში ქმედობა ამავე დროს ყოველთვის როდია დანაშაული და 2) საშიშროების წარმოშობის და მისი მოსპობის მომენტი ყოველთვის როდი ემთხვევა ქმედობის აღიარებას დანაშაულად ან პირიქით მის ამოარიცხვას დანაშაულთა სიიდან“¹⁵.

ნ. ღურმანოვის ზემოთ მოტანილ დებულებებს იზიარებს აგრეთვე ი. საპოშჩენკოც, რომელიც ცდილობს დაამტკიცოს, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება, რომელსაც იცნობს სისხლის სამართლის კოდექსი, არ შეიძლება გაიგივებულ იქნას საზოგადოებრივი მავნებლობის ცნებასთან, რაც შეიძლება ახასიათებდეს ადმინისტრაციულ თუ სხვა სახის სამართალდარღვევასაც. დანაშაული არ არის უბრალოდ მაგნე მოქმედება. მარქსიზმის კლასიკოსებს დანაშაული ეს-

11 Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 135.

12 იქვე

13 იქვე.

14 იქვე, გვ. 290.

15 იქვე, გვ. 169.

მით როგორც საზოგადოების არსებობის პირობების დარღვევა. როგორც არ უნდა იყოს ეს პირობები¹⁶. ...„საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა აკვალიფიცირებს როგორც დანაშაულს მართლწესრიგის მხოლოდ ისეთ დარღვევებს, რომლებიც ხელყოფენ საბჭოთა საზოგადოების არსებობის პირობებს, ე. ი. სხვა სიტყვებით, ხელყოფენ საბჭოთა სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი წყობილების საფუძვლებს ან არსებით ზიანს აყენებენ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. რომლებიც თუმცა ჩვენი წყობილების საფუძვლებს არ წარმოადგენენ, მაგრამ არანაკლები მნიშვნელობა აქვთ მისთვის“¹⁷.

აქედან ი. სამოშჩენკო აკეთებს დასკვნას, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება დამახასიათებელია მხოლოდ დანაშაულისათვის და სწორედ ამ ნიშნით დანაშაული თვისობრივად (და არა რაოდენობრივად, ე. ი. საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხით) განსხვავდება სამართალდარღვევის სხვა სახეებისაგან.

სამოშჩენკო არ უარყოფს იმას, რომ სამოქალაქო, ადმინისტრაციული თუ დისციპლინური დარღვევაც ვნების მომტანია საბჭოთა საზოგადოებისათვის, მაგრამ მაშინ, როდესაც სამართლებრივი დარღვევის სხვა სახეები ხელყოფენ ამა თუ იმ ცალკეულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, მართლწესრიგის ამა თუ იმ მხარეს, დანაშაული ხელყოფს მართლწესრიგს მის მთლიანობაში. აქედან ი. სამოშჩენკო უშვებს გაძონაკლისს მხოლოდ ერთი სახის სამართალდარღვევისათვის: სახელდობრ საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომისათვის თავის არიდებისა და ანტისაზოგადოებრივი პარაზიტული ცხოვრების წესისათვის. ან დარღვევას ჩვენი სამართალი, მართალია, ადმინისტრაციული წესით ებრძვის, მაგრამ ი. სამოშჩენკოს აზრით, იგი ხელყოფს მთლიან მართლწესრიგს, ეწინააღმდეგება სოციალისტური საზოგადოების არსებობის პირობებს, ამიტომ, საზოგადოებრივად საშიშად და, თავისი არსით, დანაშაულად უნდა ჩაითვალოს. „ამგვარად, იმის დათქმა, რომ მუქთახორობა, სხვა დარღვევებისაგან განსხვავებით, უნდა ჩაითვალოს მთელი საბჭოთა მართლწესრიგის ხელყოფად, — ეს ისეთი გამონაკლისია საერთო წესიდან, რომელიც მხოლოდ ადასტურებს. წესს: დანაშაულის ობიექტი მთელი საბჭოთა მართლწესრიგია, ხოლო დარღვევათა ობიექტი — მართლწესრიგის ცალკეული მხარეები“¹⁸.

უკანასკნელ ხანს ამ შეხედულებას პროფ. მ. სტროგოვიჩიც შეუერთდა. მისი აზრით, თუ ყველა სამართალდარღვევა საზოგადოებ-

¹⁶ იხ. И. С. Самошченко, Понятие правонарушения по советскому законодательству, Изд. «Юридическая литература», М., 1963, стр. 57.

¹⁷ იქვე, გვ. 52—59.

¹⁸ იქვე, გვ. 175.

რევალ საზოგადოებას ქმედობად ჩავთვალეთ და ვაღიარეთ, რომ ეს ქმედობები ერთდროულად მხოლოდ საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხით განსხვავდებიან, მაშინ საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება ყოველგვარ გარკვეულობას დაკარგავს. „მაგრამ საზოგადოებრივი საშიშროება -- მეტად სერიოზული ცნებაა, მისი მიმარჯვება ყოველი არამართლზომიერი ქმედობის დმი შიძლება...“¹⁹. საზოგადოებრივი საშიშროება, სტროგოვიჩის აზრით, მხოლოდ დანაშაულის თვისებაა და სწორედ ამ თვისებით განსხვავდება იგი სხვა სამართლებრივი დარღვევებისაგან, რომლებიც თუმცა უარყოფით საზოგადოებრივ, სამართლებრივ და მორალურ შეფასებას იმსახურებენ, მაგრამ საზოგადოებრივი საშიშროებით არ ხასიათდებიან²⁰.

ასეთია საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში საკმაოდ გავრცელებული შეხედულება საზოგადოებრივი საშიშროების როგორც მხოლოდ დანაშაულის დამახასიათებელი ნიშნის შესახებ.

საზოგადოებრივი საშიშროების როგორც დანაშაულის სახეობითი და არა გვარობითი ნიშნის გაგებას ვერ დავეთანხმებით. შეუძლებელი და არასწორია იმის მტკიცება, თითქოს სხვა სახის სამართალდარღვევანი არ შეიძლება საზოგადოებრივად საშიშად ჩაითვალოს. სხვას ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ეს შეხედულება აშკარად ეწინააღმდეგება ჩვენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობას. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლ მუხლში ნათქვამია, რომ ამ კოდექსის ამოცანების განსახორციელებლად იგი განსაზღვრავს, თუ „რომელი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობებია დანაშაული...“. მაშასადამე, ყველა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა როდია დანაშაული, არამედ კოდექსი საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობათა ჩრიდან ირჩევს მხოლოდ ზოგიერთს და მათ უკავშირებს სისხლისსამართლებრივ სანქციას.

ასეთივე დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლიდან, სადაც მოცემულია დანაშაულის ცნების განსაზღვრება. განსაზღვრების თანახმად, დანაშაულად ითვლება მხოლოდ ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, რომელიც კანონით გამოცხადებულია დასჯადად.

დებულება, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება თანაარსია მხოლოდ დანაშაულისათვის და სხვა სამართალდარღვევას არ ახასიათებს იმ არასწორი საფუძვლიდან გამომდინარეობს. თითქოს ყოველი დანაშაულებრივი ქმედობა უშუალო საშიშროებას წარმოადგენს

¹⁹ М. С. Строгович, Основные вопросы советской социалистической законности, Изд. «Наука», 1966, стр. 199.

²⁰ იქვე, გვ. 200—201.

მთელი სოციალისტური საზოგადოების არსებობის პირობებისათვის, მთელი მართლწესრიგისათვის, ხოლო ადმინისტრაციული, დისციპლინური თუ სხვა სახის დარღვევა არავითარ საფრთხეს არ ქმნის მთელი მართლწესრიგისათვის. ამ ორი ღებულებიდან არც ერთი არ არის სწორი.

დანაშაული, რაც უნდა მძიმე იყოს იგი, როგორც წესი, არ ქმნის უშუალო საფრთხეს სოციალისტური საზოგადოების არსებობისათვის. ასეთი უშუალო საფრთხე შეიძლება შექმნას მხოლოდ ზოგიერთმა მძიმე სახელმწიფო დანაშაულმა, და თანაც გარკვეულ პირობებში. დანაშაული ჰქმნის უშუალო საფრთხეს იმ კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის, ე. ი. იმ ობიექტისათვის, რომლის წინააღმდეგაცაა იგი მიმართული. იმის მტკიცება, თითქოს ყოველი დანაშაული უშუალო საშიშროებას ქმნის მთელი საბჭოთა საზოგადოების არსებობის პირობებისათვის, მაშასადამე მთელი მისი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი წყობილებისათვის, ფაქტიურად მოასწავებს ინდივიდუალური დანაშაულებრივი აქტის გაიგივებას დანაშაულობასთან როგორც ასეთთან.

მაგრამ არასწორი იქნებოდა გვეფიქრა. რომ რადგან თითოეული დანაშაულებრივი ქმედობა უშუალოდ მიმართულია გარკვეული ობიექტის წინააღმდეგ და, მაშასადამე, ქმნის საფრთხეს გარკვეული კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის. იგი ამავე დროს არ წარმოადგენდეს არაუშუალო საშიშროებას სოციალისტური საზოგადოების არსებობის პირობებისათვის. უშუალოდ აზიანებს რა კონკრეტულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომელიც საბჭოთა საზოგადოებრივი წყობილების კომპლექსში შიდას როგორც მისი ერთ-ერთი ელემენტი, ვნებს რა საბჭოთა მართლწესრიგის ერთ მხარეს, რომელიც ამ მართლწესრიგის შემადგენელი ელემენტია, დანაშაული ამით საშიშროებას ჰქმნის მთელი საზოგადოებისათვის, მთელი მართლწესრიგისათვის. განვმარტოთ ეს კონკრეტულ მაგალითზე: ვინმემ მიითვისა სახელმწიფო ქონება მცირე რაოდენობით. თავისთავად. უშუალოდ ამ დანაშაულმა არ შეიძლება შექმნას საშიშროება მთელი მართლწესრიგისათვის, მთელი სოციალისტური საზოგადოების არსებობის პირობებისათვის. მაგრამ, რამდენადაც სოციალისტური საკუთრების ურთიერთობა ერთ-ერთი აუცილებელი ელემენტია ჩვენი სამეურნეო წყობილებისა და ჩვენი მართლწესრიგისა, ყოველი აქტი, უშუალოდ მიმართული სოციალისტური საკუთრების ცალკეული ობიექტის წინააღმდეგ, ამავე დროს არაპირდაპირ, არაუშუალოდ ხელყოფს მთელი სოციალისტური საზოგადოების ინტერესებს, მართლწესრიგს როგორც მთლიანობას. საზოგადოებრივი საშიშროება როგორც დანაშაულის დამახასიათებელი ნი-

შანი, არ შეიძლება შეფასებულ იქნას მხოლოდ კონკრეტული დანაშაულებრივი ქმედობის ჩარჩოებში, არამედ მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ის გარემოებაც, თუ რა საშიშროებას ქმნიან სოციალისტური საზოგადოებისათვის საერთოდ ამგვარი ქმედობანი.

თავისთავად ცხადია, რომ თუ ცალკეული დანაშაული არღვევს უშუალოდ კონკრეტულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას და მხოლოდ არაპირდაპირ—საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მთელ სისტემას, დანაშაულის ცალკე სახეები ადვილად შეიძლება განვსახვავოთ მათი საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის მიხედვით. ამ ხარისხის ძირითადი განმსაზღვრელი მომენტი იქნება იმ საზოგადოებრივი ურთიერთობის ღირებულება, რომელსაც უშუალოდ ხელყოფს დანაშაული. შემთხვევითი არ არის ამიტომ, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში მოცემული სისტემა ძირითადად სწორედ დანაშაულის ობიექტს ემყარება²¹.

აღსანიშნავია, რომ თვით ი. სამოშჩენკო თანამიმდევრულად ვერ იცავს თავის შეხედულებას საზოგადოებრივ საშიშროებაზე როგორც ისეთ ნიშანზე, რომელიც აღნიშნავს ქმედობის საშიშ ხასიათს უშუალოდ მთელი სოციალისტური საზოგადოების არსებობის პირობებისათვის, მთელი მართლწესრიგისათვის. მიუთითებს რა, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება განსაკუთრებით ნათლად ვლინდება ისეთი დანაშაულის ჩადენაში, რომელიც საბჭოთა საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი წყობილების საფუძვლებს ხელყოფს, ი. სამოშჩენკო დასძენს: „მაგრამ თავის მასაში დანაშაულნი საზოგადოებრივად საშიში არიან არა იმიტომ, რომ მიმართული არიან საბჭოთა სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი წყობილების წინააღმდეგ... უმეტეს შემთხვევაში დანაშაულობანი წარმოადგენენ განსაკუთრებით მავნე ხელყოფას ისეთ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მიმართ, რომლებიც შეიძლება იყვნენ სხვა სამართლდარღვევათა ობიექტებიც“²².

არამართებულია იმის უარყოფაც, თითქოს საზოგადოებრივი საშიშროების მომენტი არ ახასიათებს სხვა სახის დარღვევას — დისციპლინურს, ადმინისტრაციულს, სამოქალაქოს.

ასეთი შეხედულება, უპირველესად ყოვლისა, ეწინააღმდეგება იმ ფაქტს, რომ ზოგიერთი ქმედობა, რომელიც დანაშაულად იყო გამოცხადებული, შემდეგ ამორიცხულ იქნა დანაშაულთა სიიდან და სახელმწიფო მათ უკვე დისციპლინური ან ადმინისტრაციული ღონისძიებების მეშვეობით ებრძვის. ამას ადგილი ჰქონდა განსაკუთრებ-

21 ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. თავი მეოთხე, §5 1 და 2.

22 ი. სამოშჩენკო, დასახ. ნაშრ., გვ. 167—168.

ზით მოკავშირე რესპუბლიკების ახალი სისხლის სამართლის კოდექსების შედგენის დროს. ასეთი ქმედობების სისხლის სამართლის კოდექსიდან ამოღება ხშირად მოტივირებული იყო არა იმით, რომ ისინი დღევანდელ პირობებში საერთოდ აღარ წარმოადგენენ საზოგადოებრივ საშიშროებას, არამედ იმით, რომ მცირე საზოგადოებრივი საშიშროების მქონე ქმედობებთან ბრძოლა სახელმწიფო იძულების ისეთი მკაცრი ღონისძიების მეშვეობით, როგორცაა სისხლისამართლებრივი სასჯელი, მიზანშეუწონელია და საკმარისია დაჯერდეთ ადმინისტრაციული ან დისციპლინური სახდელის ან საზოგადოებრივი ზემოქმედების გამოყენებას.

შეიძლება მოვიტანოთ მეორე საბუთიც. ზოგიერთი ქმედობა ერთი საბჭოთა რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსით გამოცხადებულია დანაშაულად, ხოლო მეორე რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსით — ადმინისტრაციულ დარღვევად. მაგალითად, ტრანსპორტის მოძრაობის უშიშროების წესებას დარღვევა, თუ ეს დარღვევა დამნაშაისათვის წინასწარი შეცნობით ქმნიდა ადამიანთა უბედური შემთხვევის დადგომის სერიოზულ საფრთხეს და ჩადენილია ერთი წლის განმავლობაში ადმინისტრაციული სასჯელის გამოყენების შემდეგ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულადაა გამოცხადებული (მუხ. 241, ნაწ. 1), ხოლო რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა მას დანაშაულად არ თვლის (იხ. მუხ. 212) და ადმინისტრაციულ დარღვევად აცხადებს. მაგრამ განა აქედან შეიძლება ისეთი დასკვნის გამოტანა, რომ საქართველოს ფარგლებში ეს ქმედობა საზოგადოებრივად საშიშია, ხოლო რსფსრ-ის ფარგლებში — არ არის საზოგადოებრივად საშიში?

ჩვენ უდავოდ მიგვაჩნია ის დებულება, რომ ყოველი სამართლებრივი დარღვევა განსაზღვრული ხარისხის, მეტ თუ ნაკლებ საზოგადოებრივ საშიშროებას შეიცავს. ყოველი სამართლებრივი დარღვევა მმართველია განსაზღვრული კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობის წინააღმდეგ. არღვევს მართლწესრიგის ამა თუ იმ მხარეს, ხოლო არაპირდაპირ იგი არღვევს მართლწესრიგს როგორც მთლიანობას.

„პირველი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, — წერს ო. შიშოვი, — რომ ცალკეული ადმინისტრაციული დარღვევანი, თავისდათავედ აღებულნი, როგორცაა, მაგალითად, ქუჩის გადასვლა აკრძალულ ადგილას, გაზონებზე სიარული და სხვ. მეტად უმნიშვნელოა და ამიტომ საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს. მაგრამ არ შეიძლება მხედველობიდან გავუშვათ, რომ ცალკეული სამართალდარღვევის საზოგადოებრივ საშიშროებაზე შეიძლება ვიმსჯელოთ მხოლოდ ამგვარ მოქმედებათა ერთობლიობის საფუძველზე... ამა თუ იმ ქმე-

დობის საზოგადოებრივი საშიშროება უნდა შევადგასოთ არა მარტო მისი ოპოზიციის, არამედ ფაქტების მიხედვით, არამედ ამგვარ სამართალდარღვევათა გავრცელებულობის, მათთან ბრძოლის წარმატებულობის და სხვ. მისთ. მიხედვით“²³.

ავსებით მართებულ დ წერს აგრეთვე პროფ. ა. სახაროვი დისციპლინურ გადაცდომათა შესახებ, რომ „საბჭოთა სახელმწიფო აპარატის მომუშავეს მიერ მასზე დაკისრებულ მოვალეობათა ყოველი დარღვევა, რომელიც უცილობელ კვალს ტოვებს მთელი აპარატის წარმატებით საქმიანობაზე, საზოგადოებრივად საზიანო და შეუწყნარებელი მოვლენაა“²⁴.

დებულება, თითქოს საზოგადოებრივი საშიშროება მხოლოდ დანაშაულს ახასიათებს და ადმინისტრაციული თუ სხვადასხვა სახის დარღვევანი სწორედ ამ მიზნის არარსებობით განსხვავდებიან დანაშაულისაგან, ეწინააღმდეგება საბჭოთა სოციალისტური სამართლის სხვადასხვა დარგების მიზნების ერთიანობას. საბჭოთა სამართლის სხვადასხვა დარგები ერთ მწყობრ სისტემას წარმოადგენენ და სხვადასხვა გზით თუ მეთოდით ერთი და იმავე საბოლოო მიზნის განხორციელებისაკენ არიან მიმართული. ეს მიზანია — საზოგადოების კომუნისტურად გარდაქმნა. ახალი კომუნისტური საზოგადოების აშენება. ამ მიზანს ემსახურება როგორც სამოქალაქო, ისე სახელმწიფო, ადმინისტრაციული თუ სხვა სამართალი. აქიდან. ცხადია, რომ სამართლის ყოველი დარგის ნორმათა დარღვევა საბოლოო ანგარიშში, შეტად თუნაკლებად. ხელს უშლის სამართლის ამ საბოლოო მიზნის განხორციელებას. ამ მხრივ გაიონაკლისს არ წარმოადგენენ არც ადმინისტრაციული, დისციპლინური თუ სამოქალაქოსამართლებრივი დარღვევანი. და თუ ეს ასეა, მაშინ ცხადია, რომ ყოველი სამართლებრივი დარღვევის ობიექტური არსი სწორედ მის საზოგადოებრივ საშიშროებაშია. თუმცა ამ საშიშროების ხარისხი შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს. ზოგის უფრო მძიმე, ზოგისა კი უმნიშვნელო.

დაბოლოს, აღსანიშნავია ერთი მომენტი. ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება — ეს არის ქმედობის დამახასიათებელი ობიექტური თვისება, რომელიც არსებობს იმისდა მიუხედავად, გამოცხადებულია თუ არა იგი საკანონმდებლო ხელისუფლების მიერ დასჯად ქმედობად. ხოლო, თუ ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ საზოგადოებრივი

23 О. Ф. Шишов, О разграничении преступлений и административных проступков в советском праве, «Советское государство и право» 1951 г. № 6, стр. 70—71.

24 А. Б. Сахаров, Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву, Госюриздат, М., 1956, стр. 150.

საშიშროება არ ახასიათებს არც ერთ სხვა სამართლებრივ დარღვევას, გარდა დანაშაულისა, მაშინ ამით იმ დასკვნამდე მივდივართ რომ საზოგადოებრივი საშიშროება ქმედობის ობიექტური საზოგადოებრივი თვისება კი არ ყოფილა, არამედ თვისება. რომელიც მას მიანიჭა თვით კანონმდებელმა მისი დანაშაულად გამოცხადებით. სინამდვილეში, ამა თუ იმ ქმედობის შეტანით სისხლის სამართლის კოდექსში სახელმწიფო პირველად კი არ აფუძნებს მის საზოგადოებრივ საშიშროებას, არამედ, აღიარებს რა, რომ ეს ქმედობა ობიექტურად, თავისი თვისებებით ეწინააღმდეგება სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, ცნობს მას სისხლის სამართლის ნორმის საწინააღმდეგო და დასჯად ქმედობად. სახელმწიფო ხელისუფლების ეს აქტი ამგვარად აფუძნებს ქმედობის არა საზოგადოებრივად საშიშ, არამედ დანაშაულებრივ ხასიათს. როგორც კ. მარქსი მიუთითებდა, „ოფიციალურ საზოგადოებაზე რამდენადმე დამოკიდებულია დააკვალიფიციროს მის მიერ დადგენილ კანონთა ზოგიერთი დარღვევა დანაშაულად ან მხოლოდ გადაცდომად“²⁵.

ამგვარად საზოგადოებრივი საშიშროება არ წარმოადგენს დანაშაულის ცნების სახეობით ნიშანს (*differentia specifica*), რომელიც განასხვავებს მას სხვა სამართალდარღვევათაგან, არამედ იგი არის გვარეობითი ნიშანი (*genus proximus*), რომელიც ახასიათებს როგორც დანაშაულს, ისე სამართალდარღვევის სხვა სახეებსაც. უფრო ზეტიც, ქმედობა შეიძლება არ ეწინააღმდეგებოდეს არავითარ სამართლებრივ ნორმას და მიუხედავად ამისა საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენდეს. ავიღოთ ისეთი ამორალური ქმედობანი, როგორიცაა სისხლის აღრევა, ცხოველთმავლობა, შეგულიანება ან ხელის შეწყობა სრულწლოვანი შირაჯხადი პირის თვითმკვლელობისათვის. ეს მძიმე ამორალური ქმედობანი უეჭველად საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენენ, ეწინააღმდეგებიან სოციალისტურ მორალს, სოციალისტური თანაცხოვრების წესებს, მაგრამ სოციალისტური საზოგადოება საჭიროდ თვლის ებრძოლოს მათ არა სახელმწიფოებრივი იძულებითი ღონისძიებების, არამედ საზოგადოებრივი ზემოქმედების მეშვეობით. მაშასადამე, საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების მოცულობა უფრო ფართოა, ვიდრე სამართალდარღვევისა. ყოველი სამართლებრივი დარღვევა საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენს, მაგრამ ყოველი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა როდია დანაშაული. ამ შეხედულებას იზიარებს საბჭოთა კრიმინალისტიკის უმ-

²⁵ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 13, 516.

რავლესობა²⁶. მას ეთანხმებიან აგრეთვე სხვა სოცილისტური ქვეყნების მთელი რიგი კრიმინალისტები²⁷.

დანაშაულის ცნების სახეობით ნიშნად მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გამოცხადებამ ლიტერატურაში მეორე უკიდურესი შეხედულება წარმოშვა. ეს მეორე უკიდურესი შეხედულება იმ დებულებიდან გამოდის, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის აუცილებელ ნიშნად და ამიტომ იგი სავსებით უნდა იქნეს გაძევებული დანაშაულის ცნების მეცნიერული და საკანონმდებლო განმარტებიდან.

ეს შეხედულება მეტად არის გავრცელებული გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტებს შორის. მას ემხრობიან პროფ. ი. რენებერგი, პროფ. ი. ლექმასი, დოც. ჰ. ვებერი, დოც. შტილერი და სხვ..

აღნიშნული იურისტები ილაშქრებენ იმ დებულების წინააღმდეგ, თითქოს ყოველი დანაშაული ხელყოფს მთელ საზოგადოებას და მამასადამე ყოველი სამართალდამრღვევი პრინციპულ და გლობალურ წინააღმდეგობაშია მთელ სოციალისტურ საზოგადოებასთან²⁸. ასეთი თვისება ქმედობათა მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილის თავისებურებას შეადგენს იგი ყოველ სახელმწიფო დანაშაულსაც კი არ ახასიათებს. თვით სახელმწიფო დანაშაულნიც არ ხელყოფენ ხელისუფლების ურთიერთობათა მთელ სისტემას. სამშობლოს ღალატის გარდა, სხვა სახის სახელმწიფო დანაშაული გარკვეულ სპე-

²⁶ იხ. შაგალითაძე, А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, Госюриздат, М., 1961, стр. 47; А. Б. Сахаров, Ответственность за должностные злоупотребления по советскому уголовному праву, Госюриздат, 1956, стр. 153—161; его же, Должностное преступление и дисциплинарный проступок. «Советское государство и право» 1955 г. № 2, стр. 98; О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский, Вопросы теории права, Изд. Ленинградского университета, 1961, стр. 401; О. Ф. Шишов, О разграничении преступлений и административных проступков в советском праве, «Советское государство и право» 1961 г. № 6; Советское уголовное право, часть общая, ВЮЗИ. М. 1964, стр. 50; Я. М. Брагиниц, Уголовный закон и его применение, М., 1967, стр. 30; Административное право, ВЮЗИ, М., 1967, стр. 178 და სხვა.

²⁷ Ганс Гератс, «Материальное понятие преступления» и основания уголовной ответственности, «Государство и право в свете Великого Октября», Изд. Иностран. лит., М., 1938, Л. Шуберт, Об общественной опасности преступного деяния, Госюриздат, М., 1940, стр. 23—30; Michael Benjamin und Helmut Rutsch, Gesellschaftsgefährlichkeit und materialer Begriff der Straftat der DDR, „Staat und Recht“ 1963, № 10 და სხვ.

²⁸ იხ. Hans Weber, Zum Begriff der Straftat im künftigen Strafgesetzbuch, „Staat und Recht“ 1963, № 10, S. 1617.

სოციალური საზოგადოებრივ ურთიერთობას ემუქრება და ერთიანი ხელისუფლების მხოლოდ გარკვეულ მხარეს ხელყოფს²⁹. მით უმეტეს უნდა ითქვას იგივე სხვა სახის დანაშაულზე, განსაკუთრებით ნაკირე მნიშვნელობის გადაცდომებზე, რომელთაც ჩვეულებრივად საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებებით ებრძვიან.

ზემოაღნიშნული გერმანელი კრიმინალისტები არა მარტო წინააღმდეგი არიან იმისა, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი დანაშაულის ცნებაში შეიტანონ, არამედ საერთოდ ილაშქრებენ დანაშაულის ზოგადი და ერთიანი ცნების წინააღმდეგ. ამ ცნების ადგილი, მათი აზრით, უნდა დაიკიროს დასჯადი ქმედობის ცნებამ, ხოლო სისხლის სამართლის კანონში უნდა იქნეს გამიჯნული და განმარტებული დასჯადი ქმედობის ორი მკვეთრად განსხვავებული სახე — დანაშაული და გადაცდომა (Verbrechen und Vergehen).

ეს შეხედულება დასაბუთებული იყო პროფ. ი. რენებერგის, დოც. რ. შტილერის და დოც. პ. ვებერის მიერ შედგენილ თეზისებში, რომლებიც მათ წარუდგინეს სახელმწიფოსა და სამართლის აკადემიის მიერ 1963 წლის ნოემბერში ჩატარებულ კონფერენციას, მიძღვნილს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტისადმი.

თეზისების ავტორები მოითხოვდნენ დასჯადი ქმედობის ორი სახის — დანაშაულისა და გადაცდომის მკვეთრ დიფერენციაციას და მათთვის პასუხისმგებლობის სხვადასხვა პრინციპების შემუშავებას. დანაშაულად ისინი თვლიან მხოლოდ მძიმე სახის სამართალდარღვევებს, რომელნიც დასჯად ქმედობათა დაახლოებით 10%-ს შეადგენენ. ხოლო გადაცდომად — დანარჩენ დასჯად ქმედობებს, რომელთა პროცენტი დასჯად ქმედობათა მიმართ 90%-ს უდრის. დანაშაულისა და გადაცდომის დიფერენციაციას, თეზისების ავტორების აზრით, საფუძვლად უდევს განსხვავება მათ მამოძრავებელ ფაქტორებს ანუ სტიმულებს შორის. დანაშაული — „ეს არის სახელმწიფო დანაშაული და სხვა დანაშაული, რომელშიც მკლავდება სოციალისტური კანონიერებისა და ადამიანის საერთო ცხოვრების წესების მძიმე და პრინციპული უგულვებელყოფა. ასეთი დანაშაულით დამნაშავე თავის თავს საზოგადოების გარეშე აყენებს“³⁰. ხოლო გადაცდომები ისეთი დასჯადი ქმედობები არიან, რომელთა ჩადენაც განპირობებულია ადამიანის შეგნებაში ინდივიდუალიზმისა და ეგოიზმის გადმონაშთების არსებობით.

²⁹ იხ. H a n s W e b e r, Zum Begriff der Straftat im künftigen Strafgesetzbuch, «Staat und Recht» 1963, №10, S. 1618.

³⁰ Grundfragen des neuen Strafgesetzbuchs der Deutschen Demokratischen Republik, 1964, S. 69.

დასჯად ქმედობათა ამ ორი ძირითადი კატეგორიის მიხედვით თეზისების ავტორები მოითხოვენ სისხლისსამართლებრივ სასჯელთა მკვეთრ ღიფერენციაციას. თუ ის დამნაშავენი, რომელნიც სოციალისტური საზოგადოების არსებობას ემუქრებიან, მკაცრად უნდა იქნენ დასჯილნი (ჩვეულებრივად თავისუფლების აღკვეთით), გადაცდომის ჩამდენთა მიმართ გამოყენებული უნდა იქნას ისეთი სასჯელი, რომელიც დაკავშირებული არ არის თავისუფლების აღკვეთასთან, ან საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიება.

„საზოგადოებრივი საშიშროების“ კატეგორია, თეზისების ავტორების აზრით, არ გამოდგება დასჯად ქმედობათა უმრავლესობის — გადაცდომების საზოგადოებრივი არსების სწორად დახასიათებისათვის, ვინაიდან ეს ნიშანი არ შეესაბამება გადაცდომათა უმნიშვნელო ხასიათს. საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი არც იმისთვის არის გამოსადეგი, რომ გადაცდომა სხვა სახის სამართალდარღვევებისაგან გაიმიჯნოს, ვინაიდან ასეთ გადაცდომათა უმრავლესობა არც ობიექტურად და არც სუბიექტურად არ არის უფრო მძიმე, ვიდრე სხვა სახის სამართალდარღვევები³¹. „თუ ჩვენ საზოგადოებრივ საშიშროებას (ვიწრო მნიშვნელობით), დასჯადი გადაცდომისა და არადასჯადი დარღვევების გამმიჯნავ კრიტერიუმად გამოვიყენებთ, მაშინ საბოლოოდ იმ დასკვნაზე უნდა მივიღეთ, რომ გადაცდომათა მნიშვნელოვანი ნაწილი უკვე აღარ შეიძლება განხილულ იქნას როგორც დასჯადი ქმედობა და შეტანილ იქნას სისხლის სამართლის კოდექსში“³².

დასჯად ქმედობათა სხვადასხვა სახეების გაერთიანება დანაშაულებრივი ქმედობის ერთიან ცნებაში და მათი დახასიათება საერთო ნიშნის „საზოგადოებრივი საშიშროების“ მიხედვით თეზისების ავტორებს იმ მხრივაც მიაჩნიათ მიზანშეუწონლად, რომ ასეთი გაერთიანების შედეგად მიიჩქმალება დასჯად ქმედობათა ორი ძირითადი ჯგუფის — დანაშაულისა და გადაცდომის — თვისობრივი განსხვავება, რაც ხელს შეუშლის მართლმსაჯულების სწორად განხორციელებას სისხლის სამართლის სფეროში. მართლმსაჯულების მთელი ყურადღება მიპყრობილი იქნება იმაზე, რაც საერთოა ყველა დასჯადი ქმედობისათვის, იმის მავიჯრად, რომ შესრულებულ იქნას პარტი-

³¹ Grundfragen des neuen Strafgesetzbuchs der Deutschen Demokratischen Republik, 1964, S. 69, გვ. 72.

³² იქვე, გვ. 73.

ის მითითებანი დასჯადი ქმედობებისადმი დიფერენცირებულად მიდგომის შესახებ³³.

ამიტომ თეზისების ავტორები წინადადებას იძლევიან, რომ სისხლის სამართლის კოდექსში არ იყოს შეტანილი დანაშაულის ცნების ზოგადი განსაზღვრება მათი აზრით, საკმარისია. თუ კოდექსში ფორმულირებული იქნება დებულება, რომ სისხლის სამართლის წესით კ: სუხს აგებს ის, ვინც ბრალეულად ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული დანაშაული ან გადაცდომა, და ამის შემდეგ მოცემული იქნება დანაშაულისა და გადაცდომის დახასიათება³⁴.

ჩვენის აზრით, ასეთი წინადადება არ შეიძლება იყოს მიღებული. მითითება საზოგადოებრივ საშიშროებაზე, როგორც დანაშაულის ცნების ერთ-ერთ არსებით ელემენტზე, აუცილებელია იმისათვის. რათა შეზღუდვებულ იქნას დანაშაულთან ბრძოლის საერთო საფუძველი და საერთო პრინციპები. როგორც მართებულად აღნიშნავენ მ. ბენიამინი და ხ. რუჩი, „ჩვენი სახელმწიფო ორგანოების ამოცანა იმაში კი არ მდგომარეობს. რომ შეზღუდოს და დათრავოს დანაშაულობის მხოლოდ განსაზღვრული ჯგუფები. კომუნისტებისავენ გარდამავალი პერიოდისათვის აუცილებელია აცილებულ იქნას ყველა დანაშაულებრივი ქმედობა, ყველა სამართლებრივი დარღვევა“³⁵.

საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება მეტად გამოსადეგი ცნებაა როგორც დანაშაულთა ცალკეული კატეგორიების დახასიათებისათვის, ისე დანაშაულებრივი ქმედობის გამიჯვნისათვის სხვა სამართალდარღვევათაგან. საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება შეუფასებელი ხასიათის ცნებაა და მიევიითთება იმაზე, რომ ამ თვისების მქონე მოქმედება ეწინააღმდეგება ჩვენს საზოგადოებრივ წესრიგს, უარყოფით ზეგავლენას ახდენს სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობების სიმკაცრეზე და აფერხებს მათ განვითარებას. საზოგადოებრივი საშიშროება შეიძლება სხვადასხვა ხარისხისა იყოს. ნოქმედება შეიძლება იყოს მეტად თუ ნაკლებად საზოგადოებრივად საშიში. მოქმედების მეტი თუ ნაკლები საზოგადოებრივი საშიშროების მიხედვით ჩვენ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულ დანაშაულთა მეტ თუ ნაკლებ სიმძიმე-

³³ Grundfragen des neuen Strafgesetzbuchs der Deutschen Demokratischen Republik, 1964, S. 73.

³⁴ იქვე, გვ. 73—74.

³⁵ იხ. ბენიამინისა და რუჩის ზემოთ დასახელებული წერილი, «Staat und Rechts», 1963, № 10, გვ. 1631. იხ. აგრეთვე მ. ბენიამინის მეტად საინტერესო გამოსვლა ზემოთხსენებულ კონფერენციაზე პოტსდამ-ბაბელსჰაჟში: Grundfragen des neuen Strafgesetzbuchs der Deutschen Demokratischen Republik, 1964, S. S. 89—101.

ზე. როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დანაშაულთა კლასიფიკაცია, რო-
ნელიც სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილშია
მოცემული, ძირითადად სწორედ მათ ობიექტურ საზოგადოებრივ
საშიშროებაზეა აგებული (სხვა საკითხია, თუ რით განისაზღვრება
თვით ეს ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროება). მაგრამ
იგივე ნიშანი — ე. ი. მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროე-
ბის ხარისხი, წარმოადგენს ძირითად კრიტერიუმს კანონმდებ-
ლისათვის სისხლისსამართლებრივი დანაშაულისა და სხვა სამართლ-
დარღვევათა გასამიჯნავად. დანაშაული, როგორც წესი, უფრო დიდი
საზოგადოებრივი საშიშროების მატარებელია, ვიდრე სხვა სამართალ-
დარღვევები, და სწორედ ამიტომ არის, რომ სახელმწიფო ებრძვის
მას სისხლისსამართლებრივი სასჯელის მეშვეობით, ე. ი. სახელმწი-
ფოს იძულებით ღონისძიებათა შორის ყველაზე უფრო მკაცრი ზო-
მის მეშვეობით. როგორც მართებულად აღნიშნავს უნგრელი კრიმი-
ნალისტი ლასლო ვიშიკი, — „პრინციპში კანონმდებელს შეუძლია გა-
მოაცხადოს დანაშაულად ყოველი საზოგადოებრივად საშიში ქმედო-
ბა. მაგრამ, გამოდის-რა სისხლის სამართლის ძირითადი ამოცანე-
ბიდან, იგი ამას მხოლოდ მაშინ აკეთებს, როდესაც ქმედობა, რო-
მელსაც ის დასჯადად აცხადებს, საზოგადოებრივი საშიშროების ისეთ
განსაზღვრულ ხარისხს აღწევს, რომ მასთან ბრძოლა საჭიროა სა-
ხელმწიფოებრივი იძულების ყველაზე უფრო ძლიერი საშუალებით—
სისხლის სამართლის კანონით“³⁶.

ეს არ გამორიცხავს შესაძლებლობას, რომ ცალკეული საზოგა-
დოებრივად მეტად საშიში მოქმედება შეიძლება არ იყოს გათვალის-
წინებული როგორც დანაშაული. მაგრამ ასეთი ფაქტი სრულიადაც
არ უარყოფს იმას, რომ საზოგადოებრივი საშიშროების სიმძიმე კანონ-
მდებლისათვის ამა თუ იმ ქმედობის კრიმინალიზაციის ძირითად მას-
შტაბს წარმოადგენს. ეს მხოლოდ იმას ადასტურებს, რომ კანონმდ-
ებელი ამ სისხლისსამართლებრივ-პოლიტიკური ამოცანის გადაჭრისას
ემყარება არა მარტო ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხა-
რისხს, არამედ სხვა საფუძვლებსაც. როგორც მართებულად მიუთითებს
პროფ. ჰ. გერაცი, „ქმედობის აღიარება დანაშაულად კონკრეტული
და ყოველმხრივი სისხლისსამართლებრივ-პოლიტიკური მოსაზრე-
ბების შედეგია. უნდა იქნას გამოკვლეული, თუ როგორია სოციალის-
ტური სახელმწიფოს რეაქცია საშიშ ქმედობაზე და მიღებულ იქნას

---

36 Ласло Вишки, Умысел и общественная опасность, «Вопросы
уголовного права стран народной демократии», Изд. иностр. лит., М., 1963,
стр. 279—280.

სისხლისსამართლებრივ-პოლიტიკური გადაწყვეტილება იმის თაობაზე, რომ ამ პირობებში ამგვარი ქმედობა უნდა დაითრგუნოს, თანაც სასჯელის მუქარისა და კანონით დადგენილი სასჯელის დამანავისადმი მიყენების მეშვეობით. საზოგადოებრივი საშიშროების, მორალური გასაკიცხაობის, პოლიტიკური შეუწყნარებლობის ნიშნების გარდა, ყოველთვის მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული დასჯადობის ნიშანიც. მსჯელობა საშიშროების შესახებ იდენტური არ არის სისხლის-სამართლებრივი გადაწყვეტილებისა სასჯელის აუცილებლობის შესახებ³⁷.

§ 4. დანაშაული როგორც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობა

ყოველი დანაშაული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობაა, მაგრამ ყოველი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა როდია იმავე დროს დანაშაული. არის მთელი რიგი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობანი, რომლებიც სისხლის სამართლის წესით არ იდევნებიან. ხულიგნობა მძიმე დანაშაულად ითვლება, მაგრამ წერილმანი ხულიგნობა, პირველად ჩადენილი, ადმინისტრაციული დარღვევაა და ადმინისტრაციულ სახდელს იწვევს. უკანონო ნადირობა საზოგადოებრივად საშიში და დასჯადი ქმედობაა, მაგრამ თუ ის პირველად არის ჩადენილი, სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ იწვევს.

უფრო მეტიც, არსებობს ისეთი ქმედობანიც, რომლებიც უეჭველად საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენენ, მაგრამ არათუ სისხლის სამართლის წესით არ ისჯებიან, არამედ საერთოდ სამართალდარღვევას არ წარმოადგენენ და საზოგადოება მათ მხოლოდ მორალური გაკიცხვისა და აღმზრდელობითი ღონისძიებების მეშვეობით ებრძვის. ასეთი ქმედობებია, მაგალითად, სისხლის აღრევა, თვითმკვლელობა ან სრულწლოვანი შერაცხანი პირის შეგულიანება. თვითმკვლელობისადმი, სახელმწიფო საიდუმლოების გამჟღავნება კერძო პირის მიერ (თუ არ არის სამშობლოს ღალატი ან ჯაშუშობა)

³⁷ Г а н с Г е р а т с, «Материальное понятие преступления» и основания уголовной ответственности, «Государство и право в свете Великого Октября», М., 1958, стр. 247; ანალოგიურ აზრს გამოთქვამს აგრეთვე ბულგარელი კრიმინალისტი ნენოვი (იხ. И в а н Н е н о в. Наказателно право, Обща часть, София, 1963, стр. 213—214) და უნგრელი კრიმინალისტი ვიჟი, იხ. Л а с л о В и ш к и, Умысел и общественная опасность, «Вопросы уголовного права стран народной демократии», Изд. иностр. лит., М., 1963, стр. 278—279, 281—282.

და ა. შ.³⁸. როგორც მართებულად აღნიშნავს უნგრელი კრიმინალისტი ლაალო ვიშკი, „კანონმდებელი სისხლის სამართლის საწინააღმდეგო ქმედობად საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობათა მხოლოდ ვიწრო წრეს აცხადებს, სახელდობრ, ისეთ ქმედობებს, რომლებთანაც ბრძოლა სისხლისსამართლებრივი მეთოდებით დასაბუთებული დამიჯანსეფონილია. აქედან კი გამომდინარეობს, რომ საზოგადოებრივი საშიშროება როგორც რეალური სინამდვილის ამსახველი კატეგორია უნდა არსებობდეს სისხლის მართლწინააღმდეგობისაგან დამოუკიდებლად“³⁹.

მართლწინააღმდეგობის ცნება ჯერ კიდევ არ არის ჯეროვნად შესწავლილი საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში. მაგრამ ერთი დებულება შეიძლება დადგენილად ჩაითვალოს: მართლწინა აღმდეგობა გამოხატავს ადამიანის ქმედობის შეუსაბამობას საბარტლიბრივი წესრიგისადმი, სამართლებრივი ნორმებისადმი. მართლწინააღმდეგობა გულისხმობს იმას, რომ ობიექტური სამართლებრივი ნორმა უარყოფითად აფასებს ადამიანის განსაზღვრულ მოქმედებას ან უმოქმედობას. ვინაიდან ასეთი საქციელი ხელს უშლის სამართლის მიზნების განხორციელებას.

ცხადია, მართლწინააღმდეგი შეიძლება იყოს მხოლოდ ადამიანის ქვევა როგორც მისი ნების გამოვლინება. არ შეიძლება არსებობდეს მართლწინააღმდეგო მდგომარეობა, როგორც ამას ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ამტკიცებს⁴⁰. სამართალი არსებობს იმისათვის, რომ მოაწესრიგოს ადამიანთა ურთიერთობები. სამართლის ნორმის ერთადერთი ადრესატი არის ადამიანი, რომელსაც შეუძლია აღიქვას ეს ნორმა და მის შესაბამისად წარმართოს თავისი მოქმედება. მართლზომიერი თუ მართლწინააღმდეგო „მდგომარეობის“ მტკიცება ამ ელემენტარულ ჰუმანიტეტებს ეწინააღმდეგება.

არა ყოველი მოქმედება, რომელიც სოციალისტური სამართლის ნორმას ეწინააღმდეგება, ასაბუთებს სისხლისსამართლებრივ მართლწინააღმდეგობას, არამედ მხოლოდ ისეთი, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ დანაშაულის შემადგენლობას შე-

---

³⁸ არ შეიძლება ამიტომ სწორად ჩათვალოს 1952 წელს მოსკოვში გამოცემული სახელმძღვანელო მტკიცება, რომ „საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ყოველთვის არღვევს სოციალისტური სამართლის განსაზღვრულ ნორმასაც...“ (Согрскке уголисе ое право. Ошная часть, М., 1952, стр. 180. ხაზგასმულია ჩვენს მიერ. თ. წ.).

³⁹ ლ. ვიშკი, დასახ. წერილი, გვ. 281—282.

⁴⁰ იხ., მაგალითად: E. Me z g e r, Strafrecht. Ein Lehrbuch, Berlin und Munchen, 1949, S. 164.

ესაბამება. როგორც სწორად აღნიშნავს პროფ. ა. პიონტკოვსკი, „ქმედობის მართლწინააღმდეგობა სისხლის სამართალში ჩვენ გვესმის როგორც მისი წინააღმდეგობა ისეთი სამართლებრივი ნორმისადმი, რომლის დარღვევაც ისჯება სისხლის სამართლის კანონით. ამიტომ ესააუ ის მოქმედება ან უმოქმედობა შეიძლება ითვლებოდეს მართლსაწინააღმდეგოდ სამოქალაქო ან ადმინისტრაციული სამართლის თვალსაზრისით, მაგრამ არ იყოს მართლსაწინააღმდეგო სისხლის სამართლისათვის“⁴¹. ადმინისტრაციული ან სამოქალაქო სამართლის თვალსაზრისით მართლსაწინააღმდეგო ქმედობას არ გააჩნია ის ნიშანი, რომელიც მას დასჯად ქმედობად გადააქცევს, ე. ი. ასეთი ქმედობა დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს არ შეესაბამება.

ქმედობა, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობას შეესაბამება და, მასხადამე. სისხლის სამართლის თვალსაზრისით მართლსაწინააღმდეგოა. შეიძლება იმავე დროს სხვა დარჯის ნორმებსაც არღვევდეს. მაგალითად ქონების ფარულად ან აშკარად გატაცება არღვევს არამართო სისხლის სამართლის, არამედ აგრეთვე სამოქალაქო სამართლის ნორმებსაც. საკუთრების უფლებას აწესრიგებს სამოქალაქო სამართალი, რომელიც განსაზღვრავს, თუ რა შეადგენს საკუთრების უფლების შინაარსს, რა შეიძლება იყოს მისი ობიექტი და როგორი მოქმედებანი ჩაითვლებიან საკუთრების უფლების დარღვევად. საკუთრების უფლების დარღვევას მოჰყვება სამოქალაქოსამართლებრივი შედეგები (უკანონო მფლობელისაგან ნივთის დაბრუნება მესაკუთრის მიერ, ნეგატორული სარჩელი, სარჩელი ზარალის ანაზღაურების შესახებ და ა. შ.). მაგრამ საკუთრების უფლების დარღვევას გარკვეულ შემთხვევებში სისხლისსამართლებრივი სანქციაც ანუ სასჯელი მოჰყვება. ასეთი შემთხვევები სხვა მრავალი შეიძლება მოიძებნოს (მაგალითად, მოქალაქეთა საარჩევნო უფლების დარღვევა განსაზღვრულ პირობებში სისხლის სამართლის დანაშაულს წარმოადგენს, მაგრამ თვით საარჩევნო უფლება რევლამენტირებულია სახელმწიფო სამართლის ნორმებით და ა. შ.).

ასეთი ხასიათის სისხლის სამართლის ნორმების არსებობის საფუძველზე ბურჟუაზიულმა კრიმინალისტმა კარლ ბინდინგმა შექმნა ოაეისებური თეორია, რომელიც ცნობილია ნორმების თეორიის სახელწოდებით და რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში მართლწინააღმდეგობის საკითხის დამუშავებაში.

ბინდინგის თეორიის არსი მდგომარეობს შემდეგში:

⁴¹ А. А. П и о н т к о в с к и й, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 159.

სისხლის სამართალი არ არეგულირებს ურთიერთობებს ადამიანთა შორის. ეს ურთიერთობები მოწესრიგებულია სამართლის სხვა დარგების (სამოქალაქო ან საჯარო სამართლის) მიერ. სისხლის სამართლის ფუნქცია ამოიწურება იმით, რომ იგი უზრუნველყოფს ნორმის საწინააღმდეგო მოქმედების დასჯადობას, ხოლო ქმედობის ნორმის-საწინააღმდეგო ხასიათი სისხლის სამართლის კანონში არ დგინდება.

დამნაშავე, ბინდინგის აზრით, არღვევს არა სისხლის სამართლის კანონს, არამედ ნორმას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის გარეშე არსებობს და წინ უსწრებს მას. ეს ნორმა შეიძლება იყოს წერილობითი (სამოქალაქო ან საჯარო სამართლებრივი) ან დაუწერელი, ე. ი. ტრადიციით გადაცემული. უკანასკნელ შემთხვევაში იგი შეიძლება აღმოჩენილ იქნეს თავისუფალი განმარტების მეშვეობით⁴².

დამნაშავე მოქმედებს არა სისხლის სამართლის კანონის საწინააღმდეგოდ, არამედ მის შესაბამისად, ვინაიდან მისი მოქმედება შეემაბამება სისხლის სამართლის კანონში აღწერილ ქმედობას. სისხლის სამართლის კანონი არაფერს არ ავალებს და არაფერს არ უკრძალავს მოქალაქეებს. იგი მხოლოდ სახელმწიფო ორგანოებს ავალებს მიუყენონ დამნაშავეს, რომელმაც ნორმა დაარღვია, სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი სასჯელი. ამიტომ სისხლის სამართლის კანონი შეიძლება დაირღვეს იმით, რომ სახელმწიფო ორგანოებმა არ მიუყენეს ან არასწორად მიუყენეს დამნაშავეს სასჯელი⁴³.

ამრიგად, ბინდინგის თეორიის მიხედვით ნორმა იძენს დამოუკიდებელ მნიშვნელობას სისხლის სამართლის კანონის გარეშე და მის გვერდით.

ეს შეხედულება, ჩვენის აზრით, არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს.

ჯერ ერთი, მცდარია ბინდინგის აზრი, თითქოს ამკრძალავი ნორმა უოველთვის სამართლის რომელიმე სხვა დარგში არსებობს და არასოდეს არ არის მოცემული თვით სისხლის სამართლის კანონში. სად, რომელი სხვა დარგის ნორმით არის, მაგალითად, აკრძალული მამათმავლობა, ან გარყვნილი მოქმედება და ა. შ. რა თქმა უნდა, ამ ქმედობათა აკრძალვას ჩვენ სამართლის რომელიმე სხვა დარგში ვერ ვიპოვიით. თუ ისინი სადმე სხვაგან არიან აკრძალული, სისხლის სამართლის გარდა, მხოლოდ მორალის ნორმებით. მაგრამ რომ მივმართოთ თუნდაც ისეთ ქმედობებს, რომლებიც სისხლის სამართლის სფეროს

⁴² K. B i n d i n g, Die Normen und ihre Ubertretung, I. Band, Leipzig, 1922, S. 3.

⁴³ Ibid., S. 134.

გარეშეც ატარებენ მართლსაწინააღმდეგო ხასიათს, მაგალითად. სხვისი საკუთრების მიტაცებას, აქაც ჩვენ სისხლისსამართლებრივი მართლსაწინააღმდეგობა (უპართლობა) არ შეიძლება გავიგივეოთ სხვა სახის უმართლობასთან. ამ შემთხვევაშიც სისხლის სამართლის სფეროში იქმნება ახალი ტიპის უმართლობა, და ეს ახალი ტიპის უმართლობა იქმნება იმით, რომ იგი აღწერილია სისხლის სამართლის კანონში როგორც დანაშაულის შემადგენლობა.

მამასადამე, სისხლის სამართლის კანონი დანაშაულის შემადგენლობის შექმნით და მასთან სასჯელის დაკავშირებით ჰქმნის ნორმას, რომელიც სავალდებულოა ყველა მოქალაქისათვის. მართალია, სისხლის სამართლის კანონი რედაქციულად არ არის ასე აგებული: ჭკრდობა ყველასათვის აკრძალულია და თუ ვინმემ მოიპარა, — ასე და ასე დაისჯებაო. მაგრამ იგი ამას მხოლოდ საკანონმდებლო-ტექნიკური მოსაზრებით არ აკეთებს. ვინაიდან ყველასათვის გასაგებია, რომ თუ კანონი რაიმე მოქმედებას დასჯადად აცხადებს, იგი ამ მოქმედებას კრძალავს. სისხლის სამართლის კანონის ძირითადი მნიშვნელობა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ იგი უკრძალავს მოქალაქეთ განსაზღვრული მოქმედების შესრულებას და მხოლოდ, ამის შემდეგ მიმართავს იგი მართლმსაჯულების ორგანოებს და აყალიბებს მათი მოქმედების წესს მოქალაქის მიერ ნორმის დარღვევის შემთხვევაში.

§ 5. ბრალეულობა როგორ დანაშაულის ცნების ნიშანი

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, საზოგადოებრივი საშიშროება ქმედობის ობიექტური თვისებაა. იგი არსებობს რეალურ სინამდვილეში და „გამოპხატავს ურთიერთობას პირის მოქმედების ან უმოქმედობის ობიექტურ გამოვლინებასა და ობიექტურად არსებულ საზოგადოებრივ ან სახელმწიფოებრივ წყობილებას შორის“⁴⁴

ქმედობის საზოგადოებრივ საშიშროებაზე არ შეიძლება ვილაპარაკოთ იმ შემთხვევაში, როდესაც თვით სუბიექტი ფიქრობს, რომ იგი საზოგადოებრივად მძვინვარე მოქმედებას ჩადის, სინამდვილეში კი ეს მისი სუბიექტური წარმოდგენა მოქმედების ობიექტურ თვისებებს არ შეესაბამება. მაგალითად, პირი უვიდურესი უვიცობისა და ცრურწმენის გამო დანაშაულის ჩასადენად შელოცვასა და სხვ. მისთ. მიმართავს. ასეთი სახის უვარგისი მცდლეობა საბჭოთა სისხლის სამართლით არ დაისჯება ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობის გამო.

⁴⁴ კ. ლ უ ტ ო ვ ი, დასახ. ნაშრ., გვ. 217.

დანაშაულის ცნების ასეთსავე ობიექტურ თვისებას წარმოადგენს მისი მართლწინააღმდეგობა. ის გარემოება, რომ ესა თუ ის ქმედობა გამოცხადებულია კანონის მიერ დასჯადად, მაშასადამე, კანონსაწინააღმდეგოა, ქმედობას ობიექტური მხრით ახასიათებს.

არ შეიძლება ვილაპარაკოთ ქმედობის მართლწინააღმდეგობაზე იმ შემთხვევაში. როდესაც ქმედობა მხოლოდ სუბიექტის წარმოდგენაშია აკრძალული კანონით, სინამდვილეში კი დანაშაულს არ წარმოადგენს. მაგალითად. ვინმე სჩადის სისხლის აღრევას, ფიქრობს, რომ ეს ქმედობა კანონის მიერ დანაშაულად ითვლება. ასეთი ქმედობა წარმოადგენს მხოლოდ მოჩვენებით დანაშაულს (*delictum putativum*), რომელიც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას არ იწვევს.

მეორე მხრით, პირმა შეიძლება ჩაიღიწოს ქმედობა, რომელიც ობიექტურად ზიანს აყენებს სამართლით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, მაგრამ არ არის მოცული მისი ბრალით. შეიძლება თუ არა ასეთი ქმედობა საზოგადოებრივად საშიშად და მართლსაწინააღმდეგოდ ჩაითვალოს? თუ საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო ქმედობა გულისხმობს თავის აუცილებელ ელემენტად ბრალეულობასაც? ეს საკითხი სოციალისტურ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში სხვადასხვაგვარად წყდება.

პროფ. ნ. დურმანოვის აზრით, სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა წარმოუდგენელია ბრალის გარეშე. სისხლის სამართლის კანონი კრძალავს და სჯის მხოლოდ განზრახვით ან გაუფრთხილებლობით ჩადენილ ქმედობას. „განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის გარეშე ჩადენილი ქმედობა, საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით, არასდროს არ არის სისხლისსამართლებრივად მართლსაწინააღმდეგო“⁴⁵.

ამავე შეხედულებას იზიარებს პროფ. ვ. კუდრიავცევი. მისი აზრით, ბრალი შეიძლება არ ჩაითვალოს მართლწინააღმდეგობის ცნების აუცილებელ ელემენტად სამოქალაქო სამართალში, ვინაიდან სამოქალაქო სამართალი ცნობს პასუხისმგებლობას ბრალის გარეშეც. მაგრამ იგივე არ შეიძლება ითქვას სისხლისსამართლებრივ მართლწინააღმდეგობაზეც, რომელიც ყოველთვის ბრალს გულისხმობს. ვ. კუდრიავცევის მიხედვით, „ობიექტური“ მართლწინააღმდეგობის, ე. ი. ბრალის გარეშე ჩადენილი მოქმედების მართლწინააღმდეგობის ცნებას, საბჭოთა სისხლის სამართლის თვალსაზრისით. არავითარი პრაქტიკული ზრი არა აქვს, ვინაიდან მას არ შეიძლება მოყვეს სისხლისსამართლებ-

⁴⁵ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, Изд. АН СССР, М., 1948, стр. 202.

როვი პასუხისმგებლობა და, მაშასადამე, იგი მოკლებულია სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას⁴⁶. უფრო მეტიც, ვ. კუდრიაევი თვლის, რომ „ობიექტური“ მართლწინააღმდეგობის ცნებამ შეიძლება არასასურველი დასკვნები გამოიწვიოს. „ადამიანის „არაბრალეული“ მიქმედებინ აღიარებიდან სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით „მართლწინააღმდეგოდ“ ერთი ნაბიჯია მისი „ეჭვის ქვეშ დატოვებამდე“ ან იქამდე, რომ იგი ამა თუ იმ ხარისხით პასუხისმგებლად ვცნოთ დანაშაულისათვის, რომელიც მას სინამდვილეში არ ჩაუდენია“⁴⁷.

ჩვენი აზრით, ეს შესედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ზოგჯერ საზოგადოებრივად საშიშად და მართლწინააღმდეგოდ თვლის ისეთ ქმედობებსაც, რომელნიც სუბიექტის ბრალის გარეშე არიან ჩადენილი და, მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ იწვევენ. საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-3 მუხლის თანახმად „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ეკისრება და სასჯელი ედება მხოლოდ იმ პირს... ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა“. მაშასადამე, სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა შეიძლება ჩადენილ იქნას განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის, ე. ი. ბრალის გარეშე და ასეა შემთხვევაში იგი პასუხისმგებლობას არ იწვევს. ამავე საფუძვლების მე-11 მუხლის თანახმად, „სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ ეკისრება იმ პირს, რომელიც საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის ჩადენის დროს იმყოფებოდა შეურაცხადობის მდგომარეობაში...“ შეურაცხი პირი არ შეიძლება ბრალეულად მოქმედებდეს. მაგრამ მან შეიძლება ჩაიდინოს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ობიექტურად საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა. ასეთი ქმედობის ჩადენა არ წარმოადგენს საფუძველს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და დასჯადობისათვის, მაგრამ იგი არის საფუძველი სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიების გამოყენებისა. ამაზე პირდაპირ მიუთითებს საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 58-ე მუხლი: „იმ პირების მიმართ, რომლებმაც შეურაცხადობის მდგომარეობაში ჩაიდინეს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა... სა-

46 В. Н. Кудрявцев, О противсправности преступлений, «Правоведение» 1959 г. № 1, стр. 69.

47 იქვე, გვ. 69.

სამართლო, შეუძლია შეუფარდოს სამედიცინო ხასიათის... იძულებითი ღონისძიებებს...“.

ამავე შეხედულებას ადგია საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაც. საბჭოთა კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1944 წლის 13 ივლისის დადგენილებაში დანილოვის საქმეზე მითითებულია, რომ სამედიცინო ხასიათის იძულებითი ღონისძიებანი მიზნად ისახევენ არა ბარტო ავადმყოფის მკურნალობას, არამედ აგრეთვე „საზოგადოების დაცვას ავადმყოფის საშიში ქმედობებისაგან, რომლებიც მან ჩაიდინა თავისი ავადმყოფური მდგომარეობის ვაშლ“⁴⁸. საკითხს იძულებითი ღონისძიების გამოყენების შესახებ წყვეტს მხოლოდ სასამართლო სამსჯავრო სხდომაზე. „... როგორც თვით აღიარება სოციალური საშიშროების ფაქტისა, რაც იძულებითი ღონისძიების გამრყენებას მოითხოვს, ისე ამ ღონისძიების შერჩევა სოციალური საშიშროების ხაოსის შესაბამისად, მოითხოვს სასამართლოსაგან მთელ რიგ სასამართლო მოქმედებას, რომლებიც მოსამზადებელ სხდომაზე ვერ იქნება შესრულებული...“⁴⁹.

ამ დადგენილების კომენტარებისას პროფ. მ. ისაევი აღნიშნავდა: „სწორედ ის გარემოება, რომ შეურაცხმა პირმა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ჩაიდინა, აიძულებს საბჭოთა კანონს დააკისროს რეაგირება ამ მოქმედებაზე სასამართლოს და არა რომელიმე ადმინისტრაციულ ორგანოს. მხოლოდ სასამართლოს შეუძლია ავტორიტეტულად დაადგინოს, ჩაიდინა თუ არა შეურაცხმა პირმა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა“⁵⁰.

იგივე უნდა ითქვას აღმზრდელობითი ხასიათის იძულებითი ღონისძიებების გამოყენების შესახებ.

არის სხვა შემთხვევებიც, როცა სისხლის სამართალს ესაჭიროება საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის ცნების ობიექტური გაგება. სახელდობრ, ქმედობის საზოგადოებრივ საშიშროებას არ გამოორიცხავს შერაცხადი პირის შეცდომა თავისი მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების თაობაზე. ისევე, როგორც პირის არასწორი წარმოდგენა საზოგადოებრივი საშიშროების არსებობაზე არ გადააქცევს ქმედობას, რომელიც მართლწინააღმდეგობას და საზოგადოებრივ საშიშროებას არ შეიცავს, საზოგადოებრივად საშიშად და მართლსაწინააღმდეგოდ, პირის არასწორი წარმოდგენაც, თითქოს მისი მოქმედება არ არის მართლსაწინააღმდეგო და საზოგადოებრივად საში-

48 М. М. Исаев, Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного Суда СССР, М., 1948, стр. 43.

49 იქვე, 33-41.

50 იქვე, 33-45.

წი, არ სობს ამ მოქმედების ამგვარ ხასიათს. მაგალითისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ აუცილებელი მოგერიება სულით ავადმყოფთა წინააღმდეგ.

როგორც ცნობილია, აუცილებელი მოგერიება კანონით ნებადართულია მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო მოქმედების წინააღმდეგ. საბჭოთა ლიტერატურაში გაბატონებული შეხედულების მიხედვით ნებადართულია აუცილებელი მოგერიება სულით ავადმყოფთა წინააღმდეგ, აგრეთვე იმ პირთა წინააღმდეგ, ვინც ბრალის გარეშე მოქმედებს; (ე. ი. მოჩვენებითი მოგერიების წინააღმდეგ). აქედან გამომდინარეობს, რომ მოქმედება შეიძლება არ იყოს ბრალეული და, მიუხედავად ამისა, იყოს საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგო⁵¹.

მასასადამე არ მართლება ვ. კუდრიაცევის სიტყვები, თითქოს საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის ობიექტური გაგება პრაქტიკული თვალსაზრისით სისხლის სამართალს არაფერს აძლევდეს; არც ის არის სწორი, თითქოს ასეთი გაგებიდან ობიექტურ შერაცხვამდე ერთი ნაბიჯია. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ცალკეული წანამძღვრების შინაარსის დადგენის დროს არ

---

⁵¹ საბჭოთა იურიდიული ლიტერატურაში გამოთქმული იყო ისეთი შეხედულება, თითქოს აუცილებელი მოგერიების უფლება სულით ავადმყოფის თავდასხმის წინააღმდეგ მხოლოდ იმ პირს აქვს, ვინც არ იცის, რომ თავდამსხმელი შერაცხვეულნარია. ხოლო თუ პირმა იცის, რომ თავდამსხმელი შერაცხვეულნარია, მაშინ მას არ შეუძლია გაიმართლოს თავი აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობით. „მისი მოქმედება, მიმართული უშუალო საფრთხის წინააღმდეგ, კვალიფიცირებულ უნდა იქნას, როგორც ჩადენილი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში“ (И. И. Сл у ц к и и, Обстоятельства, исключяющие уголовную ответственность, Изд. Л.-го универс., Л., 1956, стр. 49).

ამ შეხედულებამ შეიძლება პრაქტიკულად მიუღებელ დასკვნებამდე მივიყვანო: ცნობილია, რომ უკიდურესი აუცილებლობის დროს არ შეიძლება გადაარჩინო ტოლფასოვანი სიკეთე, არამედ გადაარჩინილი სიკეთე უთვოდ მეტი ღირებულებისა უნდა იყოს, ვიდრე დაზიანებული. ასეთი მოთხოვნა აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობისათვის არ არსებობს. და თუ სულით ავადმყოფთა თავდასხმისაგან დაცვას განვიხილავთ როგორც უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობას და არა აუცილებელ მოგერიებას, მაშინ თუ პირი, რომელსაც სულით ავადმყოფი მოკვლითმუქდება, თავდაცვის მიზნით ჰკლავს მას, რათა თავი იხსნას აუცილებელი სიკვდილისაგან, ასეთი პირი, სლუცკის თეორიით, დაისჯება, ვინაიდან მან გადაარჩინა ტოლფასოვანი და არა უფრო მეტი სიკეთე.

გარდა ამისა, თავდამსხმელის მოქმედების ხასიათი არ შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს იმისდა მიხედვით, ჯანმრთელად თულის წას მოგვრეებელი თუ ავადმყოფად. თავდამცველს შეუძლია თავდამსხმელის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზეც გადააქცივს არამართლობიერ მოქმედებას მართლობიერად.

უნდა დავივიწყოთ. რომ იზოლირებულად აღებული ერთი რომელიმე წინამძღვარი არასდროს არ მოგვცემს პასუხისმგებლობის საკითხის სწორ გადაწყვეტას. ცხადია, პასუხისმგებლობის საკითხი ვერ გადაწყდება ვერც მარტოდენ საზოგადოებრივი საშიშროების და მართლწინააღმდეგობის საფუძველზე, ვინაიდან დანაშაულის ცნება ამ ორნიშნით არ ამოიწურება, არამედ, ქმედობის ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის გარდა, აუცილებელია კიდევ ბრალის არსებობაც. მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში, მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედობა იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას და არა მართლსაწინააღმდეგო ქმედობა თავისთავად.

ის, რომ ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება არ შეიცავს ბრალის მომენტს. სხვაგვარადაც შეიძლება დამტკიცდეს. საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის თანახმად, განზრახვა გულისხმობს პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას თავისი ქმედობის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათის მიმართ. მაშასადამე, პირს შეგნებული უნდა ჰქონდეს, რომ მისი ქმედობა ზიანს აყენებს სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს ან ემუქრება მათ. თუ ბრალი საზოგადოებრივი საშიშროების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია (მაშასადამე, მთლიანობის ერთი ნაწილია), როგორღა შეიძლება იყოს იგი ფსიქიკური დამოკიდებულება საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი (რომელიც ბრალსაც გულისხმობს), მაშასადამე დამოკიდებულება თავის თავისადმი. ცხადია, ბრალი მხოლოდ იმიტომ გულისხმობს საზოგადოებრივი საშიშროების შეგნებას, რომ ამ უკანასკნელ ცნებას მისგან დამოუკიდებელი შინაარსი აქვს.

ამგვარად. საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა, რომლებიც გამოხატავენ ქმედობის ობიექტურ წინააღმდეგობას სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობისა და მართლწესრიგისადმი, ბრალის ცნებისაგან განსხვავებით, რომელიც გამოხატავს დანაშაულის შინაგან, ფსიქიკურ დამოკიდებულებას მის მიერ ჩადენილი ქმედობის ფაქტიური ნიშნებისა და მისი საზოგადოებრივი საშიშროებისადმი, ობიექტური შინაარსის შემცველი ცნებებია.

ზემოაღნიშნულ მოსაზრებათა გამო, დანაშაულებრივი ქმედობის ცნების განსაზღვრებაში, ჩვენი აზრით, შეტანილ უნდა იქნას მითითება მის ბრალეულ ხასიათზე. ბრალეულობის ნიშანი დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში შეაქვს მრავალ საბჭოთა კრიმინალისტს. მაგალითად. პ. როფ. ა. პიონტოვსკის აზრით, „დანაშაულად შეიძლება ცნობილი იქნას მხოლოდ ბრალეული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ან უმოქმედობა, ე. ი. ჩადენილი პირის მიერ განზრახ ან გაუფრთხილებ-

ლობით⁵². მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მიერ გამოცემული სახელმძღვანელოს ავტორების აზრით. „დანაშაული საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით — ეს არის ბრალეული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, ჩადენილი განზრახ ან გაუფრთხილებლობით“⁵³. ანალოგიურ შეხედულებას იზიარებს დოც. პ. გრიშაევი. მისი აზრით, „საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა შეიძლება ცნობილ იქნას დანაშაულად მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი ჩადენილია ბრალეულად, ე. ი. როდესაც მისი ჩამდენი პირი განსაზღვრულ ფსიქიკურ დამოკიდებულებაშია ქმედობასთან და მის შედეგებთან“⁵⁴. ამავე შეხედულებას იზიარებენ სხვა სოციალისტური ქვეყნების კრიმინალისტებიც. მაგალითად, ბულგარელი კრიმინალისტის ი. ნენოვის აზრით, ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა და დასჯადობა დანაშაულს ობიექტური მხრით ახასიათებენ. ხოლო პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგთან, ე. ი. ბრალი დანაშაულის აუცილებელ სუბიექტურ თვისებას წარმოადგენს⁵⁵.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა თუმცა დანაშაულის ცნების განსაზღვრების დროს პირდაპირ არ მიუთითებს ბრალზე როგორც დანაშაულის ცნების აუცილებელ ნიშანზე, მაგრამ ეს მოშენტი გამოყოფილია საფუძვლების სპეციალურ, მე-3 მუხლში როგორც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის უმნიშვნელოვანესი საფუძველი. ამ მუხლში ნათქვამია: „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ეკისრება და სასჯელი ედება მხოლოდ იმ პირს, ვისაც ბრალი მიუძღვის დანაშაულის ჩადენაში, ესე იგი ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით ვათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა“.

მითითება ბრალზე როგორც დანაშაულის ცნების აუცილებელ ელემენტზე გვხვდება ზოგიერთი სოციალისტური ქვეყნის კოდექსებში.

მაგალითად, ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის 1968 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, დანაშაულად ითვლება მხოლოდ

---

52 А. А. Пшонтковский, Учение о преступлении, Изд. АН СССР, М., 1961, стр. 29.

53 Советское уголовное право. Часть общая, Госюриздат, 1962, стр. 68.

54 П. И. Гришашев, Понятие преступления. Причины преступности. «Советское уголовное право». Часть общая, вып. В, ВЮЗИ, М., 1960, стр. 23.

55 И. Ненов, Наказательно право. Общая часть, София, 1963, стр. 215.

ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, „რომელიც ჩადენილია ბრალდულად“ (მუხ. 9)

უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის 1961 წლის კოდექსის თანახმად „დანაშაულად ითვლება საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა რომლისთვისაც კანონით სასჯელია დადგენილი და რომელიც ჩადენილია განზრახ ან გაუფრთხილებლობით, თუ კანონი ამ უკანასკნელისთვისაც სასჯელს ითვალისწინებს“. ბრალის ნიშანი შეაქვთ დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში ზოგიერთი სხვა სოციალისტური ქვეყნის კოდექსებსაც.

ბრალის მოთხოვნას სოციალისტური სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის საფუძვლად უდევს სოციალისტური მართლმსაჯულების ჰუმანიურობისა და სამართლიანობის პრინციპები. სოციალისტური სამართლის ნორმები, მათ შორის სოციალისტური სისხლის სამართლის ნორმები, აკისრებენ საბჭოთა მოქალაქეებს განსაზღვრულ მოვალეობებს. ნორმით გათვალისწინებულ მოვალეობათა შეუძრულებლობა, ისეთი მოქმედების ჩადენა, რომელიც არღვევს სოციალისტური სახელმწიფოს მოქალაქის მოვალეობას, განიხილება საბჭოთა მართლწესრიგის მიერ როგორც გასაკიცხი მოქმედება. ასეთი გაკიცხვა სოციალისტური საზოგადოების მხრით შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოქმედების მომენტში პირს შეეძლო შეეგნო ნორმის მნიშვნელობა, გაეთვალისწინებინა მოქმედების ფაქტური მხარე და შეეგუებინა თავისი ქცევა სოციალისტური სამართლის ნორმის მოთხოვნისათვის. პირიქით, ასეთი გაკიცხვა შეუძლებელია ისეთი პირის მიმართ, ვისაც ან საერთოდ არა აქვს ასეთი უნარი (შეჩაცხვის უნარს მოკლებული პირი), ან მოქმედების დროს არ შეეძლო გაეთვალისწინებინა თავისი მოქმედების მანერე შედეგი, და მამასადამე. გაეთვალისწინებინა ის, რომ იგი საბჭოთა მოქალაქის მოვალეობას არღვევს (შემთხვევა, casus).

მაგრამ გაკიცხვა სოციალისტური მართლწესრიგის თვალსაზრისით არის ამავე დროს ზნეობრივი გაკიცხვაც; ხოლო სამართლებრივი მოვალეობის დარღვევა არის იმავე დროს ზნეობრივი მოვალეობის დარღვევაც. მამასადამე დამნაშავედ ჩვენი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ ის პირი, ვისი სულეობრივი განწყობილებაც საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის ჩადენის დროს შეიძლება შეფასებულ იქნას როგორც გასაკიცხი სოციალისტური ზნეობის მხრივ. ამ პუნქტში, ე. ი. ბრალის მოთხოვნაში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის სოციალისტური სისხლის სამართალი მჭიდროდ უკავშირდება სოციალისტურ ზნეობას.

ის გარემოება, რომ დანაშაულებრივი ქმედობა იმავე დროს ან-
რალური ქმედობაა, რომ იგი სოციალისტური საზოგადოების მოქა-
ლაქეთა ზნეობრივ შეხედულებებს ეწინააღმდეგება და ამიტომ ამ
საზოგადოების მხრივ მორალურ-პოლიტიკურ გაკიცხვას იწვევს, ერ-
იხმად აღიარებულია სოციალისტური სისხლის სამართლის მეცნიე-
რების წარმომადგენელთა მხრივ. მაგრამ სადავოა საკითხი: საჭიროა
თუ არა დანაშაულის ცნების მეცნიერულ განსაზღვრებაში შეტანილ იქ-
ნას მითითება, რომ დანაშაული ამორალური ქმედობაა. კრიმინალის-
ტების ერთი ნაწილის აზრით, ქმედობის მორალურ-პოლიტიკური გა-
საკიცხაობის ნიშანი არ უნდა შევიდეს დანაშაულის ცნების განსაზღ-
ვრებაში. ასე მაგალითად, პროფ. ა. პიონტკოვსკი მიუთითებს: „თუმცა
ყოველი დანაშაული ჩვენს საზოგადოებაში არა მარტო მართლსაწი-
ნააღმდეგოა, არამედ იმავდროულად ამორალურია, მაინც აუცილებელი
არ არის, რომ ეს უკანასკნელი ნიშანი სპეციალურად შევიტანოთ და-
ნაშაულის ცნების განსაზღვრებაში, ვინაიდან ქმედობის მართლწი-
ნააღმდეგობა ამავე დროს გულისხმობს მის წინააღმდეგობას კომუ-
ნისტური მორალისადმი“⁵⁶. ამგვარადვე პროფ. ნ. ღურმანოვს, რომე-
ლიც თავის მონოგრაფიაში დანაშაულის ცნების შესახებ, დაწვრი-
ლებით ჩერდება დანაშაულის ცნების ამორალურ ხასიათზე⁵⁷, არ შე-
აქვს ეს ნიშანი დანაშაულის ცნებაში, რომელსაც იგი განსაზღვრავს,
ოვგორც „საზოგადოებრივად საშიშ, მართლსაწინააღმდეგო, კანონით
დასაჯელ მოქმედებას ან უმოქმედობას, რომელიც ჩადენილია განზ-
რახ ან გაუფრთხილებლად“⁵⁸.

პირიქით, ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი თვლის, რომ ქმე-
დობის მორალურ-პოლიტიკური გასაკიცხაობა დანაშაულის აუცილე-
ბელ ნიშანს წარმოადგენს და შეტანილი უნდა იყოს მის განსაზღვრე-
ბაში. მაგალითად, პროფ. ა. გერცენზონის აზრით, დანაშაული არის
„საბჭოთა წესწყობილების და საბჭოთა მართლწესრიგის, საბჭოთა მო-
ქალაქეების უფლებებისა და ინტერესების საზოგადოებრივად საში-
ში ხელყოფა, გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კანონით, რო-
მელიც ამის გამო იწვევს უარყოფით მორალურ-პოლიტიკურ შეფა-
სებას და რომელსაც თან სდევს სასჯელი“⁵⁹.

⁵⁶ А. А. Понятковский, Учение о преступлении. М., 1961, стр. 33—34.

⁵⁷ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М. — Л., 1948, стр. 241—247.

⁵⁸ იქვე, გვ. 202.

⁵⁹ А. А. Герцензон, Понятие преступления в советском уголовном праве, М., 1955, стр. 54

ამგვარადვე გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს ავტორები მიუთითებენ, რომ „დანაშაული არის არა მარტო საზოგადოებრივად საშიში, არამედ ამავე დროს და ყოველთვის მორალურ-პოლიტიკურად გასაკიცხი ქმედობა“⁶⁰. ასეთსავე შეხედულებას იზიარებენ იმავე რესპუბლიკის დაუსწრებელი იურიდიული ინსტიტუტებისათვის შედგენილი სახელმძღვანელოს ავტორები. „მორალურ-პოლიტიკური გასაკიცხაობა, მათი აზრით, აგრეთვე წარმოადგენს დასჯადი ქმედობის მატერიალურ ნაშანს, რომელიც დამოკიდებული არ არის ქმედობის დასჯადად გამოცხადებაზე. იგი ახასიათებს დასჯადი ქმედობის ანტისოციალურ ხასის წორალისადმი და მშრომელთა სოციალისტური შეხედულებებისადმი დამოკიდებულების თვალსაზრისით და გამოჰხატავს იმას, რომ დასჯადი ქმედობა იმავე დროს ყოველთვის მორალურ-პოლიტიკურად გასაკიცხი ქმედობაა, ე. ი. ქმედობა, რომელიც შეუთავსებელია მშრომელთა მორალურ პრინციპებთან, მოქმედების წესთან და სოციალისტურ შეხედულებებთან“⁶¹.

ჩვენის აზრით, დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში როგორც დამოუკიდებელი ნიშნის — ქმედობის მორალურ-პოლიტიკური გასაკიცხაობის შეტანა ზედმეტია, ვინაიდან ეს მომენტი უკვე მოცემულია ბრალის ნიშანთან ერთად. ბრალი ეს ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულებაა ქმედობასთან და შედეგთან, რომელიც იმსახურებს ზნეობრივ გაკიცხვას სოციალისტური საზოგადოების მხრივ. ამიტომ დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში მორალურ-პოლიტიკური გასაკიცხაობის ნიშნის შეტანა იქნებოდა იმის აღიარება, თითქოს დანაშაულის სხვა ნიშნებში ეს მომენტი მოცემული არ არის.

§ 6. დასჯადობა როგორც დანაშაულის ცნების აუცილებელი ნიშანი

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა დანაშაულის ცნების განსაზღვრებისას მიუთითებს, რომ დანაშაული არის სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობა (საფუძვლები, მუხ. 8, აგრეთვე მუხ. 3) სისხლის სამართლის კანონი, როგორც ცნობილია, შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველ ნაწილში მოცემულია დანაშაულის შემადგენლობა. ის, ვინც დანაშაულის შემადგენლობას ასრულებს, ამით არღვევს სისხლის სამართლის ნორმას. სისხლის სამარ-

⁶⁰ Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik. Allgemeiner Teil, Berlin, 1957, S. 272

⁶¹ Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik, Allgemeiner Teil. H. 2, B. 1, 1963, S. 55

თლის კანონის მეორე ნაწილში გათვალისწინებულია განსაზღვრული სასჯელი ნორმის საწინააღმდეგო მოქმედებისათვის. სისხლის სამართლის კანონი ემუქრება ყველას. ვინც დანაშაულის შემადგენლობას ასრულებს და, მაშასადამე, ნორმის საწინააღმდეგოდ მოქმედებს, სასჯელით. მაშასადამე, ყოველი დანაშაული ამავე დროს დასჯადი ქმედობაა.

სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ეს ნიშანი, ქმედობის დასჯადობა, ერთგვარ ექვს იწვევდა.

ასე, მაგალითად. პროფ. ლ. ანდრონიკაშვილი თავის ლექციებში⁶² ასახულებდა შეხედულებას, რომ დასჯადობა არ უნდა ჩათვალოს სისხლის სამართლის დანაშაულის აუცილებელ ელემენტად. თუ ჩვენ დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაში დასჯადობის ელემენტს შევიტანთ — აღნიშნავდა ლ. ანდრონიკაშვილი. — მაშინ უნდა ვთავაზობდით, რომ ყოველ დანაშაულებრივ აქტთან აუცილებლობით არის დაკავშირებული სასჯელი. ეს დებულება კი ინდუქციურად უნდა დავასაბუთოთ. ინდუქციური ანალოზის შედეგად ლ. ანდრონიკაშვილი იმ დასკვნამდე მიდიოდა, რომ მოელ რიგ შემთხვევებში დანაშაულს თან არ ახლავს სასჯელი. მაგალითად, უცხოელ, რომელიც დანაშაულს საზღვარგარეთ ჩადენს, არ შეიძლება დაისაჯოს ჩვენი კანონების თანახმად. მეორე მაგალითი პირობითი მსჯავრია: კანონი უფლებას აძლევს მოსამართლეს განსაზღვრულ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის ჩადენა დამტკიცებულია, არ გამოიყენოს სასჯელი. მესამე მაგალითი — სასჯელისაგან გათავისუფლება ისეთი პირისა, ვინც დანაშაულის ჩადენის მომენტში საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს. ასეთი და მრავალი სხვა ანალოგიური მაგალითის მოყვანით პროფ. ლ. ანდრონიკაშვილი იმ საბოლოო დასკვნამდე მიდიოდა, რომ დასჯადობა არ წარმოადგენს დანაშაულის აუცილებელ ელემენტს.

ჩვენი აზრით, პროფ. ლ. ანდრონიკაშვილი მართალია იმ მხრით, რომ საბჭოთა კანონმდებლობის თანახმად ყოველი დანაშაული აუცილებლობით როდი იწვევს სასჯელის გამოყენებას. ეს დებულება განსაკუთრებით მხედველობაში მისაღებია თანამედროვე პირობებში, როდესაც დანაშაულთან ბრძოლაში სულ უფრო მეტად ეპყრება საბჭოთა საზოგადოებრიობა და როდესაც ზოგ შემთხვევაში დანაშაულის ჩამდენი თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან და გადაეცემა აღსაზრდელად კოლექტივს (საზოგადოებრივი თავდებობა) ან მისი საქმე გადაეცემა განსაზღვრულად

⁶² იხ. ვ. მაყაშვილი, ლ. ანდრონიკაშვილის მეცნიერულ-პედაგოგიური მოღვაწეობა, „საბჭოთა სამართალი“, 1963 წ., № 3, გვ. 63—64.

ამხანაგურ სასამართლოებს. თანაც საქმის გადაცემა ამხანაგურ სასამართლოს განსახილვად ან დამნაშავეის გადაცემა საზოგადოებრივ თავდებობაში რაიმე განსაკუთრებულ გამოწვევის კი არ წარმოადგენს, არამედ განსაზღვრული კატეგორიის საქმეებზე ფართო მასშტაბით ხორციელდება (საქ. სსრ სსკ 52 და 53 მუხლები). დაბოლოს, სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მთელ რიგ მუხლებში, სასჯელთან ერთად, ალტერნატიულად გათვალისწინებულია საზოგადოებრივი ზემოქმედების ზომების გამოყენება (იხ. მაგალითად, საქ. სსრ სს კოდექსის მუხლები 112, ნაწ. 2, 116, ნაწ. 1, 137 ნაწ. 1, 138, ნაწ. 1 და სხვ). საბჭოთა კავშირში არსებული საზოგადოებრივი ზემოქმედების ინსტიტუტების განვითარება ხშირად სულ უფრო მეტ შესაძლებლობას იძლევა ხელი ავიდოთ სახელმწიფოებრივი იძულების ისეთ ღონისძიებაზე, როგორცაა სასჯელი და წმინდა მორალურ ზემოქმედებას დავჯერდეთ. ამიტომ დღეისათვის სწორია არ იქნებოდა დაგვესაბუთებინა, რომ სასჯელი აუცილებლობით უნდა მოსდევდეს დანაშაულს. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დანაშაულის ცნების განსაზღვრება, ჩვენი აზრით, მაინც უნდა შეიცავდეს დასჯადობის მომენტსაც. ეს მომენტი ჩვენ ისე გვესმის, რომ სისხლის სამართლის კანონი, როდესაც რაიმე ქმედობას დანაშაულად აცხადებს. მის ჩამდენს სასჯელით ემუქრება. აი ეს სასჯელის მუქარა წარმოადგენს, ჩვენი აზრით, დანაშაულის აუცილებელ ელემენტს⁶³. მაშასადამე ყოველი დანაშაული პრინციპულად დასჯადია. რაც არ გამორიცხავს იმას, რომ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში დანაშაულის ჩამდენი შეიძლება გადაეცეს სათანადო ზემოქმედებისათვის საზოგადოებრივ ორგანიზაციას.

ამგვარად დანაშაული შეიძლება განვსაზღვროთ, როგორც საზოგადოებრივად საშიში, სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული, ბრალეული და დასჯადი ქმედობა.

63 ანალოგიური აზრი გამოთქმულია გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმძღვანელოში დაუსწრებელი სტუდენტებისათვის. „დასჯადობის ნიშანი, — ნათქვამია ამ სახელმძღვანელოში, — მხოლოდ იმ აზრით უნდა გავიგოთ, რომ... უწყვეტად დანაშაულებრივი ქმედობა აბსტრაქტულად დამუქრებულია სათანადო კონკრეტული სისხლის სამართლის კანონით და ამდენად დასჯადია“ (Strafrecht der Deutschen Demokratischen Republik, Allgemeiner Teil, H. 2, 1. Teil, 1963, S. 69.)

§ 7. საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობა, როგორც პასუხისმგებლობის
ჯამომრიცხველი გარემოება. მოქმედებისა და მოქმედის საზოგადოებრივი
საშიშროების მოსაომა დანაშაულის ჩადენის შიამა

ამა თუ იმ ქმედობის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი, როგორც
დავინახეთ, წარმოადგენს ძირითად კრიტერიუმს იმ საკითხის გადა-
საჭრელად, საჭიროა თუ არა ქმედობის გამოცხადება დანაშაულად და
თუ საჭიროა, როგორი სასჯელი უნდა იქნეს გათვალისწინებული კა-
ნონით ამ დანაშაულისათვის.

ამავე დროს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება წარმოად-
გენს კრიტერიუმს მოსამართლისთვისაც. ჯერ ერთი, საზოგადოებრივი
საშიშროების ხასიათი და ხარისხი მოსამართლემ მხედველობაში უნდა
მიიღოს სასჯელის კონკრეტული ზომის შეფარდების დროს როგორც
პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი კრი-
ტერიუმი (საფუძვლების 32 მუხ., საქ. სსრ სისხლის სამართლის კო-
დექსის 37 მუხლის მეორე ნაწილი). და მეორე, თუ მოსამართლე
დარწმუნდა, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის რომელიმე მუხლით
გათვალისწინებული ქმედობა კონკრეტულ პირობებში საზოგადოებ-
რივ საშიშროებას არ შეიცავს, მას უფლება არა აქვს ასეთი ქმედობა
დანაშაულად ჩათვალოს.

პირველი საკითხი სასჯელის დანიშვნის ზოგად საფუძვლებს შე-
ეხება და ამიტომ განხილულ უნდა იქნას სასჯელის შეფარდების პრობ-
ლემასთან დაკავშირებით. მეორე საკითხზე კი აქ დაწვრილებით უნდა
შეეჩერდეთ, ვინაიდან იგი პირდაპირ კავშირშია დანაშაულის საკითხ-
თან.

საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილის (საქ. სსრ სისხლის
სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მეორე ნაწილის) თანახმად, „და-
ნაშაულად არ ჩაითვლება მოქმედება ან უმოქმედ-
ობა, რომელიც თუმცა ფორმალურად შეიცავს
სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ
რაიმე ქმედობის ნიშნებს, მაგრამ მცირე მნიშ-
ვნელობის გამო არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ
საშიშროებას“.

ამ ნორმის არსებისა და გამოყენების მოცულობის განსაზღ-
ვრისათვის საჭირო იქნება მისი ჩამოყალიბების ისტორიის შევებით.

1925 წლის 9 თებერვალს რსფსრ-ის სისხლის სამართლის საპრო-
ცესო კოდექსში შეტანილი. იყო მუხ. 4-ა შემდეგი შინაარსისა:
„... პროკურორსა და სასამართლოს უფლება აქვთ უარი განაცხადონ
სისხლისსამართლებრივი დევნის აღძვრაზე და აგრეთვე სისხლის სა-

შართლია საქმე წარმოებით მოსპონ იმ შემთხვევაში, როდესაც სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემული პირის ქმედობა თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედობის ჩიზნებს, მაგრამ არ შეიძლება ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიშად (სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხ. 6) თავისი შედეგების უმნიშვნელობის, მცირემნიშვნელობის ან არარსებობის გამო, აგრეთვე მაშინაც, როდესაც სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის აღძვრა ან საქმის შემდგომი წარმოება აშკარად მიზანშეუწონელია“.

პირველ ხანებში საპროკურორო და სასამართლო პრაქტიკა ამ ნორმას მეტად ხშირად მიმართავდა. განსაკუთრებით ხშირად იყენებდნენ იმ ნაწილს, რომელიც მიუთითებდა მიზანშეუწონლობის მოტივით საქმის არაღძვრის ან აღძრული საქმის წარმოების შეწყვეტის შესახებ. იყო შემთხვევები, როცა ამ მოტივით მეტად მნიშვნელოვანი დანაშაულის ჩამდენებიც კი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გარეშე რჩებოდნენ. ამის გამო რსფსრ-ის უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმში იძულებული შეიქმნა 1925 წლის 17 ნოემბრის დადგენილებით სპეციალური მითითება მიეცა სახალხო სასამართლოებისათვის აღნიშნული ნორმის უფრო შეზღუდულად გაგებისა და გამოყენების შესახებ. ამავე დროს პრეზიდიუმმა წინადადება მისცა სასამართლოებს წარმოედგინათ თავიანთი მოსაზრებანი კანონმდებლობაში სათანადო ცვლილებების შეტანის თაობაზე⁶⁴.

სასამართლოთა მიერ წარდგენილი მოსაზრებების საფუძველზე რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს პლენუმმა 1926 წლის 28 ივნისს საჭიროდ სცნო სისხლის სამართლის კოდექსში ახალი მუხლის შეტანა. ამ მუხლს „შესაძლებლობა უნდა მიეცა სასამართლოსა და პროკურატურისათვის პრაქტიკულად გამოეყენებინათ საბჭოთა სისხლის სამართლისათვის დამახასიათებელი გაგება დანაშაულისა, როგორც სოციალურად საშიში ქმედობისა და არა როგორც სისხლის სამართლის კანონის ფორმალური დარღვევისა და, მაშასადამე, უნდა აღეკვეთა იმის შესაძლებლობა, რომ პასუხისგებაში მიეცათ და საბრალდებო დასკვნა გამოეტანათ ისეთი ქმედობისათვის, რომელიც მხოლოდ ფორმალურად შეესაბამება სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის რომელიმე მუხლის ნიშნებს. მაგრამ თავისი შინაარსით არ შეიცავს სოციალური საშიშროების იმ მინიმუმს, რომელიც მე-6 მუხლის თანახმად დანაშაულის არსებით ნიშანს წარმოადგენს“⁶⁵.

⁶⁴ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 261.

⁶⁵ Сборник циркуляров и важнейших разъяснений Пленума Верховного Суда РСФСР, январь 1925—май 1926 г., М., 1927, стр. 14—16.

პლენუმმა შესაბამისი წინადადება შეიტანა რსფსრ-ის საკანონმდებლო ორგანოებში, სადაც იმ პერიოდში რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტი იხილებოდა, და ამ წინადადების საფუძველზე რსფსრ-ის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილი იყო მე-6 მუხლის შენიშვნა შემდეგი შინაარსისა: „არ ჩაითვლება დანაშაულად მოქმედება, რომელიც თუმცა ფორმალურად უდგება ამა კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის რომელიმე მუხლის ნიშნებს, მაგრამ აშკარა მცირემნიშვნელოვანებისა და მავნე წედვის არარსებობის გამო მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს“. ეს ნორმა საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის უმნიშვნელოვანეს ნორმად გადაიქცა და შემდგომ იგი შეტანილ იქნა სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების კანონმდებლობაში. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში მართალია, იგი შეტანილი არ უოფილა, მაგრამ ცოტა სხვაგვარი რედაქციით შევიდა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში მე-4¹ მუხლის სახით.

რა სიხანლე მოგვცა რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნამ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-4¹ მუხლთან შედარებით?

აღსანიშნავია, უპირველეს ყოვლისა, რომ ნორმა, რომლის თანახმად ქმედობის მცირემნიშვნელობა სპობს მის საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს, ამოღებული იქნა საპროცესო კოდექსიდან და გადატანილი მატერიალურ სისხლის სამართლის კოდექსში. ეს სწორიკაა, ვინაიდან ეს ნორმა არსებითად ავსებდა დანაშაულის ცნების მატერიალურ განმარტებას, რომელიც მოცემული იყო მე-6 მუხლში. თუ ამ მუხლის თანახმად დანაშაულად ითვლებოდა მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, მუხლის შენიშვნა, ანვითარებდა-რა ამ დებულებას, მიუთითებდა, რომ საზოგადოებრივ საშიშროებას მოკლებული ქმედობა არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულად, თუნდაც იგი ფორმალურად სისხლის სამართლის კოდექსის რომელიმე მუხლს წესსაბამებოდეს. ასეთი ნორმის მატერიალურსამართლებრივ ხასიათზე მითითებული იყო ჭერ კიდევ რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგიის მოხსენებაში 1925 წლის მუშაობის შესახებ. მოხსენებაში ნათქვამი იყო: „პირის ქმედობაში დანაშაულის შემადგენლობის არსებობის თუ არარსებობის საკითხთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული საკითხი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 4-ა მუხლის გამოყენების შესახებ, მუხ-

ლისა, რომელიც თავისი არსებით უფრო მატერიალური, ვიდრე პროცესუალური ხასიათის ნორმაა“.⁶⁶

მეორე: თუ საპროცესო კოდექსის მე-4ა მუხლი უფლებას ანიჭებდა პროკურორს და მოსამართლეს ან არ აღძვრათ საქმე ან მოესპოთ უკვე აღძრული სისხლის სამართლის საქმე, როდესაც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობა საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს, სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნა ასეთ პირობებში უარყოფდა თვით დანაშაულის არსებობას: მაშასადამე პროკურორს და მოსამართლეს უფლებას არ ჰქონდათ ამ პირობებში საქმის აღძვრისა, ხოლო, თუ საქმე უკვე აღძრული იყო, ისინი ვალდებული იყვნენ საქმის წარმოება მოესპოთ დანაშაულის არარსებობის გამო.

მესამე: მე-6 მუხლის შენიშვნაში შეტანილი არ იყო მითითება მიზანშეუწონლობის მოტივით საქმის არ აღძვრის ან აღძრული საქმის წარმოების შეწყვეტის შესახებ. ამ პროცესუალურმა წესმა, როგორც დავინახეთ, არასასურველი შედეგები გამოიღო.

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა, მართალია, არ შეინარჩუნა სისხლისსამართლებრივი დევნის მიზანშეუწონლობით საქმის წარმოების შეწყვეტის ნორმა, მაგრამ სხვა მხრივ იგი უფრო ახლოს იყო რსფსრ საპროცესო კოდექსის 4ა მუხლთან. ვიდრე რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნასთან. სახელდობრ, მის 4¹ მუხლში აღნიშნული იყო: „სისხლის სამართლის დევნა შეიძლება მოისპოს პროცესის ყველა სტადიაში, უკეთეს ბრალდებულის მიერ ჩადენილი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა თუმცა ფორმალურად შეიცავს საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის ნიშნებს, მაგრამ თავისი უმნიშვნელობით და მევენე შედეგის არარსების გამო ან კონკრეტული სოციალურ-პოლიტიკური გარემოცვის გამო არა აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი“.

როგორც ვხედავთ, აქაც სისხლის სამართლის საქმის წარმოება შეიძლება მოისპოს და არა უნდა მოისპოს. რაც შეეხება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 4¹ მუხლის მითითებას, რომ სისხლის სამართლის საქმე შეიძლება მოისპოს იმ შემთხვევაშიც, როცა ქმედობას „კონკრეტული სოციალურ-პოლიტიკური გარემოცვის გამო არა აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი“. ანალოგიური ნორმა არსებობდა რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსშიც. იგი მოთავსებული იყო ამ

⁶⁶ «Еженедельник советской юстиции» 1927 г. № 2.

კოდექსის მე-8 მუხლში, რომელიც აგრეთვე რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს წარდგინებით შეტანილი იყო სისხლის სამართლის კოდექსში მე-6 მუხლის შენიშვნასთან ერთად.

მე-8 მუხლის თანახმად, „უკეთეს კონკრეტულმა მოქმედებამ, რომელიც მისი ჩადენის მომენტში ამა კოდექსის მე-6 მუხლის თანახმად დანაშაულს წარმოადგენდა, მისი გამოძიების ან სამართალში განხილვის დროისათვის დაპყარვა საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი სისხლის სამართლის კანონის ან სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების შეცვლის გამო ან უკეთეს მისი ჩამდენი პირი, სასამართლოს აზრით, ამ მომენტისათვის არ შეიძლება საზოგადოებრივად საშიშად ჩაითვალოს, ეს მოქმედება არ იწვევს მისი ჩამდენის მიმართ სოციალური დაცვის ღონისძიების გამოყენებას“.

ამ მუხლში არსებითად სამი ნორმა იყო მოცემული:

1. ქმედობა მისი ჩადენის მომენტში საზოგადოებრივად საშიში იყო, მაგრამ საქმის სასამართლოში განხილვის მომენტისათვის მან დაპყარვა საზოგადოებრივად საშიში და, მაშასადამე, დანაშაულებრივი ხასიათი სისხლის სამართლის კანონის შეცვლის გამო. ეს ნორმა ეკუთვნის კანონის უკუქცევითი ძალის სფეროს და გამოხატავს იმ დებულებას, რომ სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედობის დასჯადობას, უკუქცევითი ძალა აქვს, ე. ი. ასეთი კანონი ვრცელდება მის გამოცემამდე ჩადენილ ქმედობაზეც. ამჟამად ასეთი ნორმა მოცემულია საფუძვლების მე-7-ე მუხლის მეორე ნაწილში.

2. ქმედობა მისი ჩადენის დროსაც და სასამართლოში საქმის განხილვის დროსაც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის რომელიმე მუხლით. მაგრამ თუ მისი ჩადენის მომენტში იგი საზოგადოებრივად საშიში იყო, ხოლო საქმის განხილვის მომენტისათვის მან დაპყარვა საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების შეცვლის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ ახალი კანონით მისი დასჯადობა გაუქმებული არ არის, ასეთი ქმედობა მაინც არ უნდა დაისაჯოს. აქ დანაშაულის ფორმალურ მხარესთან შედარებით უპირატესობა ეძლეოდა მის მატერიალურ მხარეს — საზოგადოებრივ საშიშროებას. ეს ნორმა იმით განსხვავდებოდა მე-6 მუხლში შეტანილი ნორმისაგან, რომ უკანასკნელ შემთხვევაში ქმედობა თავიდანვე, ე. ი. ჩადენის მომენტშივე მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ და დანაშაულებრივ ხასიათს, ხოლო პირველ შემთხვევაში ქმედობა მისი ჩადენის მომენტში საზოგადოებრივად საშიში იყო და მხოლოდ შემდეგ დაპყარვა მან ასეთი ხასი-

ათი სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების შეცვლის შედეგად. ანალოგიური ნორმა ამჟამად შეტანილია საფუძვლების 43-ე მუხლში.

3. ქმედობა მისი ჩადენის მომენტშიც და საქმის განხილვის დროსაც საზოგადოებრივად საშიშია, მაგრამ მისი ჩამდენი აღარ არის საზოგადოებრივად საშიში. საქართველოს სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი ანალოგიურ ნორმას მე-14 მუხლში ითვალისწინებდა: „უკეთუ ბრალდებული, სასამართლოს აზრით, საქმის განხილვის დროისათვის საზოგადოებრივად საშიშ პიროვნებად არ ჩაითვლება, სასამართლოს უფლება აქვს, განაჩენში სათანადო მოტივების აღნიშვნით, სრულიად არ შეუფარდოს მას სოციალური დაცვის ღონისძიება“. ამჟამად, ეს ნორმა, ზოგიერთი ცვლილებებით, შეტანილია საფუძვლების 43-ე მუხლში (საქ. სსრ სისხ. სამ. კოდ.-ის 51 მუხლი).

ყოველივე ზემოთმოტანილი ნათლად ასაბუთებს, რომ დანაშაულის მატერიალური განსაზღვრება, რომელიც დიდი ხანია არსებობს საბჭოთა სამართლის კანონმდებლობაში, უდიდესი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობის ნორმაა. გასაგებია ამიტომ, რომ 1958 წლის საფუძვლების პროექტის დამუშავების პერიოდში და უფრო ადრეც საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში გაბატონებული იყო ისეთი აზრი, რომ მე-6 მუხლის შენიშვნით გათვალისწინებული ნორმა აუცილებლად უნდა იქნას გადატანილი ახალ კანონმდებლობაში.

საბჭოთა ლიტერატურაში სადავო იყო ის საკითხი, არის თუ არა დაკავშირებული ზემოხსენებული ნორმა დანაშაულის ცნების მატერიალურ განსაზღვრებასთან. პროფ. ნ. ღურმანოვის აზრით „დანაშაულის მატერიალური განსაზღვრება და მისი კონკრეტიზაცია არ არის დაკავშირებული სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში აუცილებლად ასეთი ნორმის არსებობასთან. ამ ნორმის არსებობა არ შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულის მატერიალური განსაზღვრების კონკრეტიზაციის ერთადერთ ფორმად. ასეთი კონკრეტიზაცია შეიძლება მიღწეულ იქნეს აგრეთვე იმ მუხლების შევსებით და დამატებით, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას დანაშაულის მომზადებისა და თანამონაწილეობისათვის, აგრეთვე განსაკუთრებული ნაწილის ზოგიერთი მუხლის დისპოზიციაში სათანადო ცვლილებების შეტანით“⁶⁷. მცირემნიშვნელოვანი, პროფ. ნ. ღურმანოვის აზრით, „შეიძლება იყოს ზოგიერთი მოსამზადებელი მოქმედება, თანა-

67 Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 272.

მონაწილეობის მესამეხარისხოვანი ფორმები და უვარგისი მცდელობის ზოგიერთი სახე⁶⁸.

ანალოგიურ აზრს გამოთქვამდა გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკის კრიმინალისტი პ. გერაცი. ემყარებოდა რა ჩვენი სასამართლოების პრაქტიკას, საიდანაც ჩანს, რომ კონფლიქტი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების ფორმალურად განხორციელებასა და ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობას შორის მეტად იშვიათია, პ. გერაცი წერდა: „იმ საკითხის გადაჭრა, საჭიროა თუ არა სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილ იქნეს მე-6 მუხლის შენიშვნის მსგავსი ნორმა, არსებითად დამოკიდებულია იმაზე, იქნება თუ არა მასში ზოგადი ფორმით დასჯადად გამოცხადებული მოსამზადებელი მოქმედება, იმაზე, თუ როგორ არის მოწესრიგებული მასში ზასუხისმგებლობა მცდელობისა და თანამონაწილეობისათვის და რამდენად იქნება დაკონკრეტებული განსაკუთრებული ნაწილის ის დებულებები, სადაც შესაძლებელია ასეთი კოლოზიები, (განსაკუთრებით წვრილმანი გატაცება, სხეულის დაზიანება, სამეურნეო დანაშაულობანი და დანაშაული მმართველობის წესის წინააღმდეგ).“⁶⁹

ამგეარად, ნ. ღურმანოვსა და პ. გერაცს, როგორც ჩანს, მხედველობაში ჰქონდათ, რომ თუ საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ხელს აიღებდა მოსამზადებელი მოქმედების დასჯადობაზე, აგრეთვე გაითვალისწინებდა მცირე დანაშაულში თანამონაწილეობის დაუსჯელობას, თუ ამავე დროს იგი ამოიღებდა სისხლის სამართლის კოდექსიდან წვრილმან დარღვევებს და დააწესებდა მათთვის ადმინისტრაციულ ან დისციპლინურ პასუხისმგებლობას, ზემოხსენებული ნორმა საჭირო აღარ იქნებოდა. პროფ. ღურმანოვის და პროფ. გერაციის ასეთი შეხედულება ნაწილობრივ განპირობებული იყო იმით, რომ მათი აზრით, „ქმედობა ან უმოქმედობა, რომლითაც უკვე განხორციელებულია რაიმე დანაშაულის შემადგენლობა, ყოველ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს მცირემნიშვნელოვნად“⁷⁰. აქედან თითქოს ისეთი დასკვნა გამომდინარეობდა, რომ დამთავრებული დანაშაულის მიმართ მე-6 მუხლის შენიშვნა არ შეიძლებოდა გამოეყენებიათ, გარდა იმ გამონაკლისი შემთხვევისა, როდესაც საქმე ეხებოდა მესამეხარისხოვან თანამონაწილეობას მცირემნიშვნელოვან დანაშაულში.

ნ. ღურმანოვი და პ. გერაცი სწორი არიან იმ მხრივ, რომ უფრო ხშირად ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების უმნიშვნელობა

⁶⁸ Н. Д. Д у р м а н о в, Понятие преступления, М., 1948, стр. 268.

⁶⁹ პ. გერაცი, დასახ. ნაშრ., გვ. 218.

⁷⁰ ნ. ღურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 268.

ხასიათებს დანაშაულის მოსამზადებელ მოქმედებას, უეარგის მცდელობას და მცირე ხასიათის თანამონაწილეობას. მაგრამ ვერ დავეთანხმებით მათ იმაში, თითქმის დანაშაულის დამთავრებული შემადგენლობა ყოველ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს მცირემნიშვნელოვნად. სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება ამ ნორმის გამოყენება სწორედ დამთავრებული დანაშაულის ჩამდენი პირებისადმი. მაგალითად, მოსკინი მიცემული იყო სისხლის სამართლის პასუხისგებაში 1947 წლის 4 ივნისის ბრძანებულების შესაბამის მუხლით იმისათვის, რომ 1951 წლის 10 მარტს გაიტაცა კოლმეურნეობის ყანიდან 20 კილოგრამი მარცვლეულის ნარჩენი. სსრკ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიამ 1952 წლის 14 მაისის განჩინებაში რსფსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნის საფუძველზე, მოსკინის საქმის წარმოება მოსპო, თანაც მიუთითა: „მოქმედება, რომელიც ბრალად ედება მოსკინს, თუმცა ფორმალურად უდგება „სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ქონების მტაცებლობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის“ შესახებ გამოცემული ბრძანებულების 3 მუხლს, მაგრამ აშკარა მცირემნიშვნელოვანებისა და მავნე შედეგის არარსებობის გამო მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს“⁷¹. ამგვარადვე უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის სასამართლო კოლეგიამ 1945 წლის 26 აპრილის განჩინებაში შესაძლებლად სცნო შეფარდებინა რსფსრ 1926 წლის სსკ-ის 6 მუხლის შენიშვნა კოპინცევისათვის. რომელმაც ბაზარზე 7 პარკი მოიპარა. ამ განჩინების საფუძველად კოლეგიამ ის გარემოება მიუთითა, რომ სკოპინცევის მოქმედებას რაიმე ზიანი არ გამოუწვევია⁷².

ის საკითხი, არის თუ არა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობა იმდენად მცირემნიშვნელოვანი, რომ იგი არ შეიძლება საზოგადოებრივად საშიშად და, მაშასადამე, დანაშაულად ჩაითვალოს, ფაქტის საკითხია და მოსამართლემ იგი უნდა გადაწყვიტოს საქმის კონკრეტულ გარემოებათა მხედველობაში მიღებით. აცენიერებას შეუძლია შეიმუშაოს მხოლოდ ზოგიერთი საორიენტაციო დებულება, რომლებითაც უნდა იხელმძღვანელოს მოსამართლემ აღნიშნული საკითხის გადაჭრისას. თანაც დებულებანი სწორედ რომ საორიენტაციო არიან, ხოლო მოსამართლეს შეუძლია და იგი ვალდებულია შეაფასოს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროე-

71 «Судебная практика Верховного суда СССР», 1953, № 3, стр. 5—6.

72 იხ. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1946, вып. I, стр. 30.

ზის ხარისხი მისი ჩადენის ყველა ინდივიდუალური გარემოების გათვალისწინებით.

ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის განსაზღვრისათვის, ჩვენის აზრით, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული სამი ძირითადი მომენტი: 1. ის როლი, რომელიც შეასრულა ან რომელიც შეეძლო შეესრულებინა პირის ქმედობას დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობაში, ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შედეგისათვის ხელისშეწყობის ხარისხი ანუ ხარისხი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობისა, რაც შექმნილია პირის მიერ; 2. იმ ობიექტის საზოგადოებრივი ღირებულება, რომელსაც ხელყოფს პირის მოქმედება და 3. ხელყოფის ობიექტის დაზიანების მოცულობა, რომელიც შეიძლება გამოწვეულ იქნეს მოქმედებით. შევჩერდეთ ამ მომენტებზე ცალ-ცალკე.

1. როგორც უკვე აღნიშნული იყო, ქმედობა ზოგჯერ შეიძლება აღმოჩნდეს საზოგადოებრივ საშიშროებას მოკლებულად იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი დამთავრებულია. მაგრამ, ცხადია, მოქმედების უმნიშვნელო საზოგადოებრივი საშიშროება უფრო ხშირად სწორედ დაუმთავრებელი დანაშაულის დროს გვხვდება. თუ მოქმედება, მიმართული საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელებაზე, იმდენად დაშორებულია ამ შედეგიდან, რომ არ ქმნის მისი განხორციელების უშუალო საფრთხეს, ასეთი ქმედობა, როგორც წესი, შეიძლება ჩაითვალოს მცირემნიშვნელოვანად და საზოგადოებრივი საშიშროების იმ მინიმალურ ხარისხს მოკლებულად, რაც აუცილებელია ამ ქმედობის დასჯადობისათვის. სწორედ ამიტომ დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედება, როგორც წესი, არ ითვლება საზოგადოებრივად საშიშად. მოსამზადებელი მოქმედების სტადიაში, როდესაც პირს ჯერ არ დაუწყია დანაშაულის შემადგენლობის უშუალოდ განხორციელება, საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელების ხარისხი იმდენად მცირეა, რომ შეუძლებელია ვილაპარაკოთ სამართლით დაცული სიკეთისათვის რეალური საფრთხის შექმნაზე. მოქმედებას, რომელიც იარაღისა და საშუალების შექმნაში, დანაშაულის ჩადენის პირობების შექმნაში გამოიხატება, ჯერ კიდევ არა აქვს ისეთი ქმედითი, ისეთი აქტიური ხასიათი, რომ იგი შედეგის განხორციელების პოტენციურ შესაძლებლობას შეიცავდეს. ამავე დროს მოსამზადებელი მოქმედება ჩვეულებრივად მეტად დიდი მანძილით არის დაშორებული დანაშაულის დამთავრებისაგან და ამ მანძილზე ადვილად შეიძლება წარმოიშვან გარემოებანი, რომლებმაც შეიძლება ხელი შეუშალოს დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას. ამით აიხსნება ის, რომ, მიუხედავად მოსამზადებელი

მოქმედების პრინციპული დასჯადობისა, რაც ფიქსირებულია კანონში. პრაქტიკაში მომზადების დასჯადობა იშვიათ გამოჩენას წარმოადგენს. სხვა ხასიათს ატარებს, მომზადებასთან შედარებით, დანაშაულის მცდელობა. იგი უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის ჩადენაზე და ამიტომ ჰქმნის დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების უშუალო შესაძლებლობას. ამიტომ, ერთი და იმავე ობიექტის ხელყოფის დროს, მცდელობა, რომელიც უფრო აქტიური და კმედიითია, როგორც საერთო წესი, საზოგადოებრივად საშიშად და დანაშაულებრივად ითვლება, მაშინ, როდესაც ამავე ობიექტის ხელყოფის მომზადება შეიძლება არ იყოს საზოგადოებრივად საშიში.

2. მაგრამ მხოლოდ ეს მომენტი, ე. ი. დანაშაულის განხორციელების შესაძლებლობის ხარისხი არ შეიძლება ჩაითვალოს გადამწყვეტად დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის გადაჭრისათვის. მასთან ერთად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმ ობიექტის ღირებულებას, რომლის წინააღმდეგაც მიმართულია ხელყოფა. თუ ეს ობიექტი დიდი საზოგადოებრივი ღირებულებისაა, სასამართლოს შეუძლია ცნოს მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მოქმედებას არ შეუქმნია ამ ობიექტის დაზიანების უშუალო საფრთხე, მაშასადამე, როდესაც მოქმედებას არ მიუღწევია მცდელობის სტადიისათვის. მაგალითად, განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულის, ყალბი ფულის დამზადების, პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ან სოციალისტური ქონების გატაცების მძიმე შემთხვევების დროს მაგნე. შედეგის განხორციელების შორეულმა შესაძლებლობაც კი შეიძლება დაასაბუთოს ქმედობის დასჯადობა და საზოგადოებრივი საშიშროება. მაშასადამე, სასამართლოს შეუძლია საზოგადოებრივად საშიშად და დასჯადად ცნოს ასეთი დანაშაულის მომზადებაც. პირიქით, როდესაც ქმედობა მიმართულია ისეთი ობიექტის წინააღმდეგ, რომელსაც სოციალისტური მართლწესრიგის თვალსაზრისით შედარებით ნაკლები ღირებულება აქვს, ასეთ შემთხვევაში დანაშაულის განხორციელების უშუალო საფრთხეც ყოველთვის როდია საკმარისი მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და დასჯადობის დასაბუთებისათვის, და მოსამართლეს შეუძლია, მიუხედავად მცდელობის სტადიის არსებობისა, მიუყენოს ქმედობას „საფუძვლებს“ მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი. საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა თუმცა არ ითვალისწინებს დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობის რაიმე ფორმალურ შეზღუდვებს, მაგრამ საბჭოთა მოსამართლეს ზოგჯერ შეუძლია არ ჩათვალოს თვით მცდელობაც კი საზოგადოებრივად საშიშად და დანაშაულებრივად.

აღნიშნული მომენტები მხედველობაში მიიღება აგრეთვე თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრის დროსაც. საბუკოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს აქაც რაიმე ფორმალურ შეზღუდვას, ე. ი. არ ითვალისწინებს, რომ თანამონაწილეობა მცირე დანაშაულში არ ისჯება. მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს, რომ ყოველგვარ დანაშაულში თანამონაწილეობა აღწევს საზოგადოებრივი საშიშროების ისეთ ხარისხს, რომ მისი დასჯადა აუცილებელი იყოს, ამის თაობაზე პროფ. ა. ტრაინინი მართებულად მიუთითებდა: „... თუ თვით დანაშაულის ავტორი—ამსრულელებელი — მე-6 მუხლის შენიშვნის ძალით მცირემნიშვნელოვან შემთხვევებში თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, მით უმეტეს მიზანშეუწონელია მცირემნიშვნელოვან დანაშაულთა დამხმარეებისა და დამფარავების მიცემა სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში“⁷³.

3. მესამე მომენტი, რომელსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის გადაჭრისათვის, ეს არის იმ ზიანის სიდიდე, რომელიც შეიძლება განიცადოს ობიექტმა ხელყოფის განხორციელების შედეგად. თუ მაგალითად, ხელყოფამ მცდელობის სტადიას მიაღწია, თანაც იგი მიმართულია დიდი საზოგადოებრივი ღირებულების ობიექტის — სახელმწიფო საკუთრების წინააღმდეგ, მაგრამ ამავე დროს სუბიექტს განზრახული აქვს სულ უმნიშვნელო ზიანის მიყენება ამ საკუთრებისათვის (მაგალითად, რამდენიმე მანეთის ღირებულების საქონლის მოპარვა), სასამართლოს შეუძლია ასეთი მოქმედება მცირემნიშვნელოვნად ცნოს და საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილი შეუფარდოს. ცხადია, ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს არა იმას, რომ სახელმწიფო რეალურად ნაკლებად დაზარალდა, არამედ იმას, რომ თავიდანვე არსებობდა მცირე ზიანის მიყენების შესაძლებლობა. ამ მომენტზე მართებულად მიუთითებს პროფ. ნ. დურმანოვი, რომელიც აღნიშნავს: „თუ მოქმედება მიმართული იყო მნიშვნელოვანი ზიანის ან განუსაზღვრელი სიდიდის ზიანის მისაყენებლად, ხოლო სინამდვილეში მიყენებულია უმნიშვნელო ზიანი, არ შეიძლება ვილაპარაკოთ მცირემნიშვნელოვან ქმედობაზე“⁷⁴.

ამ დებულების საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან:

73 А. Н. Трайнин, Учение о соучастии, Юридздат, М., 1941, стр. 146.

74 Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М.—Л., 1948 стр. 266.

ვ.-ს ბრალად ედებოდა, რომ კ.-სთან ერთად ვაგონის დათვალიერების დროს მოგლიჯა ლუქი და გააღო ვაგონის კარი. ამის შემდეგ ვ. ვაგონთან დარაჯად დადგა, ხოლო კ. შევიდა ვაგონში სახელმწიფო ქონების გატაცების მიზნით. კ-მ მხოლოდ 5 კოლოფი პაპიროსის მოპარვა მოახერხა, ვინაიდან ვ.-მ გაათრთხილა, რომ მატარებელს მატარებლის შემდგენი უახლოვდება. ვ. დააკავეს, ხოლო კ-მ გაქცევა მოასწრო. ვ. პასუხისგებაში იყო მიცემული „სახელმწიფო და საზოგადო საკუთრების გატაცებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ“ 1947 წლის 4 ივნისს გამოცემული ბრძანებულების 1-ლი მუხლის მე-2 პუნქტით, მაგრამ რკინიგზის სახაზო სასამართლომ ვ.-ს მიმართ საქმის წარმოება მოსპო. თავის განჩინებას სახაზო სასამართლომ საფუძვლად დაუდო ის, რომ გატაცებულია უმნიშვნელო რაოდენობის ქონება. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს რკინიგზის კოლეგიამ 1949 წლის 12 მაისის განჩინებით ვაუქმა რკინიგზის სახაზო სასამართლოს ეს განჩინება, თანაც მიუთითა, რომ ქონების მხოლოდ უმნიშვნელო რაოდენობით გატაცების მიზეზი იყო ვაგონის შემდგენის მოქმედება, რომელმაც ხელი შეუშალა დამნაშავეებს სრული მოცულობით განეხორციელებინათ თავიანთი დანაშაულებრივი განზრახვა⁷⁵.

ამ მომენტის მნიშვნელობაზე სპეციალურად მიუთითა სსრკ უმაღლეს სასამართლოს პლენუმზე 1957 წლის ივნისში უმაღლეს სასამართლოს თავმჯდომარის მოადგილემ ნ. მოროზოვმა. მან აღნიშნა, რომ ზოგჯერ სასამართლოები არასწორად უფარდებენ 1955 წლის 10 იანვრის ბრძანებულებას „სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ქონების წვრილმანი გატაცებისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ“, ვინაიდან მხედველობაში იღებენ მხოლოდ ფაქტიურად გატაცებული ქონების ოდენობასა და ღირებულებას და ამავდროულად არ აქცევენ იმას, რომ დამნაშავეს განზრახვა მიმართული იყო გაცილებით უფრო მეტი ღირებულების ქონების გატაცებაზე, მაგრამ ეს განზრახვა ბოლომდე ვერ იქნა მიყვანილი დამნაშავეს ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. ნ. მოროზოვს მოჰყავს შემდეგი მაგალითი: ვინმე სოროკინი შეიპარა ბუფეტში და მოასწრო 3 კგ კონსერვის, ერთი კოლოფი პაპიროსისა და 1 კოლოფი ყელეს გატაცება. მოროზოვმა აღნიშნა: „სასამართლომ მხედველობაში მიიღო, რომ სოროკინს მიუსწრეს და დააკავეს დანაშაულის ჩადენის ადგილზე იმ მომენტში, როდესაც მან მხოლოდ დაიწყო სოციალისტური ქონების მოპარვა. საქონლის ის მცირე

75 «Судебная практика Верховного суда СССР» 1949 г. № 9, стр. 20—21.

რაოდენობა, რისი აღებაც სოროკინმა მოასწრო, არ აძლევდა სასამართლოს უფლებას მსჯავრი დაედო მისთვის სახელმწიფო ქონების წვრილმანი გატაცებისათვის, რამდენადაც საქმის ყველა გარემოებიდან ჩანს, რომ სოროკინის განზრახვა მიმართული იყო მნიშვნელოვანი რაოდენობის საქონლის გატაცებაზე. ასეთ პირობებში სოროკინის მოქმედება განხილული უნდა ყოფილიყო როგორც იმ გატაცების მცდელობა, რაც გათვალისწინებულია 1947 წლის 4 ივნისის ბრძანებულებით⁷⁶.

ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხის გადაჭრისას სამივე ზემოთ მოხსენებული მომენტი ერთობლივად უნდა იქნას გათვალისწინებული და არა იზოლირებულად. თანაც მხედველობაშია პისაღები, რომ მაგნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობის საკითხი უკუპროპორციულ დამოკიდებულებაშია ორ უკანასკნელ მომენტთან. მაშასადამე, რაც უფრო მეტია ობიექტის საზოგადოებრივი ღირებულება და რაც უფრო დიდია შესაძლებელი ზიანის მოცულობა, დანაშაულებრივი შედეგის მით უფრო მცირე შესაძლებლობაა საკმარისი ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების დასაბუთებისათვის. და პირიქით, რაც უფრო მცირეა ობიექტის საზოგადოებრივი მნიშვნელობა და შესაძლებელი ზიანის მოცულობა, მით უფრო დიდი უნდა იყოს შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა, რომ დაასაბუთოს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება.

აღნიშნული სამი ძირითადი მომენტის გარდა, თავისთავად ცხადია, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული აგრეთვე მთელი რიგი სხვა გარემოებანი: დანაშაულის ჩადენის დრო და ადგილი, სოციალურ-პოლიტიკური გარემოცვა, რომელშიც ჩადენილია ქმედობა, ქმედობის მიზანი და ა. შ. კანონის აზრიდან გამომდინარეობს, რომ მე-7 მუხლის შენიშვნის შეფარდებისას მოსამართლემ მხედველობაში უნდა მიიღოს ძირითადად ისეთი გარემოებანი, რომლებიც დანაშაულის ობიექტს და დანაშაულებრივ ქმედობას შეეხებიან. სოლო გარემოებანი, რომლებიც სუბიექტის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხს განსაზღვრავენ, მხედველობაში მიიღებიან მხოლოდ საფუძვლების 43-ე მუხლის გამოყენებისას, ე. ი. როდესაც წყდება საკითხი, შეიძლება თუ არა გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან და სასჯელისაგან ის პირი, რომელიც გამოძიების ან საქმის განხილვის მომენტისათვის საზოგადოებრივად საშიში აღარ არის (საქსრ სისხლის სამართლის კოდექსის §51-ე მუხლი).

76 «Бюллетень Верховного Суда СССР» 1957 г. № 4, стр. 16.

საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილში მოცემული ნორმის ანალოგიური ნორმა შეტანილია აგრეთვე სახალხო დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებში.

ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის 1968 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, „არ ჩაითვლება დანაშაულად ქმედობა, რომელიც თუმცა შეიცავს კანონით გათვალისწინებული რაიმე დანაშაულის ნიშნებს, მაგრამ თავისი უმსივნელობის გამო საზოგადოებრივად საშიში არ არის ან მეტად მცირე საზოგადოებრივ საშიშროებას შეიცავს“.

ჩეხოსლოვაკიის სოციალისტური რესპუბლიკის 1961 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, „ქმედობა, რომლის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი უმნიშვნელოა, არ წარმოადგენს დანაშაულს ქმედობას იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი დანაშაულებრივი ქმედობის ნიშნებს შეიცავს“ (§ 3, პ. 2).

ანალოგიური დადგენილება არსებობს აგრეთვე გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ახალ (1968 წ.) სისხლის სამართლის კოდექსში. სახელდობრ, ამ კოდექსის მე-3 პარაგრაფის პირველ ნაწილში ნათქვამია: „დასჯადი ქმედობა არ არსებობს, თუ მოქმედება, რომელიც კანონით გათვალისწინებულ შემადგენლობას სიტყვიერად შეესაბამება, ვნებას არ აყენებს მოქალაქის უფლებებსა და ინტერესებს ან საზოგადოებას და ამასთანავე მოქმედის ბრალიც უმნიშვნელოა“.

§ 8. დანაშაულთა კლასიფიკაცია სახალხო სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით

1. სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების 1924 წლის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ძირითადი საწყისები და მათ საფუძველზე გამოცემული მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები (საქ. სსრ 1928 წ. სსკ-ის 43 მუხლი) დანაშაულებრივ ქმედობებს ორ ძირითად კატეგორიად ჰყოფდნენ: 1) დანაშაულებრივი ქმედობანი, რომლებიც მიმართულია მუშათა და გლეხთა ხელისუფლების მიერ სსრ კავშირში დამყარებული საბჭოთა წყობილების წინააღმდეგ და რომელნიც ამის გამო უაღრესად დიდ საშიშროებას წარმოადგენენ, და 2) ყველა სხვა დანაშაულებრივი ქმედობანი. პირველი კატეგორიის დანაშაულისათვის კოდექსით დაწესებული იყო ის უმდაბლესი საზღვარი, რომლის ქვევით სასჯელის გადაწყვეტა სასა-

მართლოს არ შეეძლო, ხოლო მეორე კატეგორიისათვის — მხოლოდ უმაღლესი ზღვარი.

აღსანიშნავია, რომ ამ დაყოფას იმთავითვე მაინცდამაინც დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა არა ჰქონდა. ვინაიდან კოდექსი ზოგჯერ აწესებდა მხოლოდ უმაღლეს ზღვარს მეტად მძიმე დანაშაულისათვის და, პირიქით, მხოლოდ უდაბლეს ზღვარს შედარებით ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის. რაც მთავარია, ასეთ დაყოფასთან რაიმე არსებითი სამართლებრივი შედეგები დაკავშირებული არ იყო. დროის განმავლობაში ასეთმა დაყოფამ ყოველგვარი მნიშვნელობა დაკარგა, ვინაიდან შემდგომ გამოცემული სისხლის სამართლის კანონები ჩვეულებრივად უთითებდნენ სასჯელის როგორც უმაღლეს, ისე უდაბლეს ზღვარს.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლებში ასეთი დაყოფა აღარ არსებობს. მაგრამ ახალი კანონმდებლობა იცნობს სხვადასხვა სიძიმის დანაშაულებრივ ქმედობებს.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი სხვადასხვა რუხლებში ითვალისწინებს მძიმე (განსაკუთრებით მძიმე) დანაშაულს, დანაშაულს, რომლისთვისაც კანონით შეიძლება დაინიშნოს თავისუფლების აღკვეთა არა უმეტეს სამი წლისა, და მცირემნიშვნელოვან დანაშაულს, რომლისთვისაც კანონით შეიძლება დაინიშნოს თავისუფლების აღკვეთა არა უმეტეს ერთი წლისა ან სხვა უფრო მსუბუქი სასჯელი. დანაშაულის მიკუთვნებას ამა თუ იმ კატეგორიისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან ამასთან სხვადასხვა იურიდიული შედეგები დაკავშირებული. მაგალითად, ამით განისაზღვრება საპრობილეში ან შრომაგასწორების ამა თუ იმ სახის კოლონიაში მოთავსება. სამხედრო თუ სხვა სპეციალური წოდების, აგრეთვე ორდენის, მედლისა და საპატიო წოდების ჩამორთმევის შესაძლებლობა, ვადამდე პირობით გათავისუფლების სხვადასხვა წესის გამოყენება, ამხანაგური სასამართლოსათვის განსაზღვრულად საქმის გადაცემა ან პირის გადაცემა საზოგადოებრივ თავდებობაში და ა. შ. ამიტომ ამ ცნებათა დადგენას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს.

მძიმე (განსაკუთრებით მძიმე) დანაშაულზე ვხვდებით მითითებას სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების სხვადასხვა მუხლში (მუხ. მუხ. 22, 23, 35, 54 და ა. შ.). მაგრამ მძიმე დანაშაულის ცნების განსაზღვრება საფუძვლებში მოცემული არ არის. ასეთ განსაზღვრებას მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები იძლევიან. მძიმე დანა-

შაულის ცნების განსაზღვრებისას მოკავშირე რესპუბლიკების კოდექსები სხვადასხვა გზით წავიდნენ.

რუსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 24-ე მუხლის მეორე შენიშვნაში მოცემულია მძიმე დანაშაულთა ამომწურავი ჩამოთვლა, თანაც აქ დასახელებული ყველა დანაშაული ითვლება მძიმე დანაშაულად, იმისდა მიუხედავად, თუ კონკრეტულად რა სასჯელი დაენიშნა დამნაშავეს.

სხვა პოზიცია უჭირავს ამ საკითხში უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსს. ამ კოდექსის 25-ე მუხლის შენიშვნაში მითითებულია: „იმ პირების მიმართ, ვისაც თავისუფლების აღკვეთა აქვთ მისჯილი, საპყრობილეში მოთავსებენ საკითხის გადაჭრის ან შრომაგასწორების კოლონიის სახის განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული, რომ მძიმე დანაშაულად, გარდა განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულისა, ითვლება აგრეთვე ქვემოთ ჩამოთვლილ დანაშაული, თუ ამასთან პირს მისჯილი აქვს თავისუფლების აღკვეთა არა ნაკლებ ხუთი წლისა...“ როგორც ამ ტექსტიდან ჩანს, მძიმე დანაშაულად უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით ითვლება: 1) განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაული, იმისდა მიუხედავად, თუ რა მიესაჯა ამ დანაშაულისათვის დამნაშავეს, და 2) 25 მუხლის შენიშვნაში დასახელებული ერთ-ერთი სხვა დანაშაული, თუ პირს ამასთანავე მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა არა ნაკლებ ხუთი წლისა. ხოლო თუ ამავე დანაშაულისათვის პირს ნაკლები მიესაჯა, ის მძიმე დანაშაულის ჩამდენად არ ითვლება. ამგვარად, უკრაინის კოდექსი, მძიმე დანაშაულის განსაზღვრებისას, მხედველობაში იღებს როგორც ქმედობის საზოგადოებრივ საშიშროებას, ისე (იმ დანაშაულთა მიმართ, რომლებიც განსაკუთრებით მძიმე სახელმწიფო დანაშაულს არ წარმოადგენენ) — პიროვნების საზოგადოებრივ საშიშროებას.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი მძიმე დანაშაულის განსაზღვრებას იძლევა 25-ე მუხლში, საპყრობილეში მოთავსების საკითხთან დაკავშირებით. ამ მუხლის მეოთხე ნაწილში ნათქვამია: „თავისუფლების აღკვეთა საპყრობილეში მოთავსებით სასჯელის მთელი ვადით ან ნაწილობრივ სასამართლოს შეუძლია შეუფარდოს... იმ პირებს, რომლებიც მსჯავრდებულნი არიან განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულისათვის (65—74 მუხლები), აგრეთვე მსჯავრდებულებს, რომლებსაც მისჯილი აქვთ თავისუფლების აღ-

აქვეთა არა ნაკლებ ხუთი წლისა შემდეგი მძიმე დანაშაულისათვის...“ და ა. შ.

დაახლოებით ანალოგიურად არის მოცემული მძიმე დანაშაულის ცნების განსაზღვრება დანარჩენი მოკავშირე რესპუბლიკების კოდექსებში.

ერთის შესედეით შეიძლება შეიქმნას შთაბეჭდილება, თითქოს საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის პოზიცია აღნაშნულ საკითხში ემთხვევა უკრაინის სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის პოზიციას⁷⁷. მაგრამ თუ 25-ე მუხლის ზემოთმოტანილ ტექსტს დავუკვირდებით, სხვა დასკვნამდე მივალთ. აქ ის კი არ არის ნათქვამი, რომ ქვემოთ ჩამოთვლილი დანაშაული მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება მძიმედ, როცა პირს მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა არანაკლებ ხუთი წლისა, არამედ ის, რომ ჩამოთვლაში მოხსენებული მძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირი შეიძლება მოთავსებულ იქნეს საპყრობილეში მხოლოდ მაშინ, თუ მას მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა არა ნაკლებ ხუთი წლისა. მაშასადამე, სხვა სასამართლოებრივი შედეგები, რაც დაკავშირებულია კანონმდებლობით მძიმე დანაშაულის ჩადენასთან, არ მოითხოვს აუცილებლად ამ პირობას, თუ ასეთი შეზღუდვა კანონით პირდაპირ მითითებული არ არის⁷⁸. მაგალითად, სასამართლომ შეიძლება დააყენოს საკითხი ორდენების, მედლებისა თუ წოდების ჩამორთმევის შესახებ რე შემთხვევაშიც. როცა მძიმე დანაშაულის ჩამდენ პირს ხუთ წელზე ნაკლები სასჯელი მიესაჯა. იგივე უნდა ითქვას ადმინისტრაციული ზედამხედველობის დანიშვნის შესახებ⁷⁹. პირიქით 25-ე მუხლით გათვალისწინებული შეზღუდვა (მსჯავრდება არანაკლებ, ვიდრე 5 წლით)

⁷⁷ ასეც ფიქრობს ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი, მაგალითად, ნ. ბ. შეინინის აზრით, ამ საკითხში კანონის სიტყვა-სიტყვით განმარტებას კი არ უნდა მივმართოთ. არამედ იმ დებულებიდან უნდა გამოვიდეთ, რომ მძიმე დანაშაულის ცნება, ეველა მოკავშირე რესპუბლიკის კოდექსში, გარდა რსფსრ-ის კოდექსისა, გულსისხმობს მსჯავრდებას არანაკლებ ხუთი წლისა (იხ. მისი წერილი, Признаки понятия тяжкого преступления. «Советское государство и право» 1966 г. № 12 стр. 78—79).

⁷⁸ იხ. მაგალითად: А. П у ш е ч н и к о в, Понятие тяжкого и особо тяжкого преступлений, «Социалистическая законность» 1964 г. №9, стр. 51—53; С. Г. З а к у т с к и й, О понятии тяжкого (особо тяжкого) преступления, «Правоведение» 1967 г. № 6, стр. 67—69.

⁷⁹ იხ. ადმინისტრაციული ზედამხედველობის დებულება, დამტკიცებული სსრკ უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმის 1966 წლის 26 ივნისის ბრძანებულებით.

შეტანილია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 54 მუხლის პირველი ნაწილით სასჯელისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლებისა და დანიშნული სასჯელის უფრო მსუბუქი სასჯელით შეცვლისათვის.

ამრიგად, 25 მუხლის მე-4 ნაწილში მოხსენებული დანაშაული ყველა მძიმე დანაშაულად ითვლება, მიუხედავად დანიშნული სასჯელისა. რომელია ეს დანაშაულებრივი ქმედობანი? — კანონში ჩამოთვლილია მძიმე დანაშაულის შემდეგი სახეები: განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაული (65—74 მუხლ.), ბანდიტიზმი (მუხ. 78), ნოქმედება, რასაც დეზორგანიზაცია შეაქვს შრომა-გასწორების დაწესებულებათა მუშაობაში (მუხ. 78), მასობრივი არეულობა (მუხ. 80), მიმოსვლის გზებისა და სატრანსპორტო საშუალებების დაზიანება (მუხ. 87), ყალბი ფულის ან ფასიანი ქაღალდის მომზადება და გასაღება (მუხ. 88), სავალუტო ოპერაციების წესების დარღვევა (მუხ. 89), სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების დიდი და განსაკუთრებით დიდი ოდენობით გატაცება (91 მუხლის მესამე ნაწილი, 92 მუხლის მესამე ნაწილი, 93 მუხლის მესამე ნაწილი, 94 მუხლის მესამე ნაწილი, მუხლი 96¹). გაძარცვა დამამძიმებელ გარემოებებში (92 მუხლის მეორე ნაწილი, 151 მუხლის მეორე ნაწილი), ყაჩაღობა (96, 152 მუხლები), სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების ან მოქალაქეთა პირადი ქონების განზრახ განადგურება ან დაზიანება დამამძიმებელ გარემოებებში (100 მუხლის მეორე ნაწილი, 157 მუხლის მეორე ნაწილი), განზრახ მკვლელობა (104, 105 მუხლები), სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანება (მუხლი 110), გაუპატიურება (მუხლი 117), სპეკულაცია დამამძიმებელ გარემოებებში (165 მუხლის მეორე ნაწილი), ხელისუფლების ან სამსახურბრივი უფლებამოსილების გადამეტება დამამძიმებელ გარემოებებში (187 მუხლის მეორე და მესამე ნაწილი), ქრთამის აღება, მექრთამობაში შუამავლობა და ქრთამის მიცემა (189, 189¹, 190 მუხლები), უდანაშაულო პირის შეგნებულად სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა დამამძიმებელ გარემოებებში (192 მუხლის მეორე ნაწილი), წინასწარი შეცნობით უკანონო განაჩენის, გადაწყვეტილების, განჩინების ან დადგენილების გამოტანა, რასაც მძიმე შედეგი მოჰყვა (193 მუხლის მეორე ნაწილი), ჩვენების მიცემის იძულება დამამძიმებელ გარემოებებში (195 მუხლის მეორე ნაწილი), პატიმრობის ან თავისუფლების აღკვეთის მოხდის ადგილიდან გაქცევა დამამძიმებელ გარემოებებში (203 მუხლის მეორე ნაწილი საქართველოს სსრ უმაღლეს საბჭოს 1966 წ. 18 თებერვლის კანონის რედაქციით — „საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები“, 1966 წ. № 2 (301), მუხ. 15), მილიციის მუშაკის ან სახალხო რაზმელის სიცოცხლის ხელყოფა (მუხლი 209¹),

ბოროტი ხულიგნობა (228 მუხლის მეორე და მესამე ნაწილი—საქართველოს სსრ უმაღლეს საბჭოს 1966 წ. 29 აგვისტოს კანონის რედაქციით — „საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები“, 1966 წ., № 8 (307), მუხ. 130), ურჩობა დამამძიმებელ გარემოებებში (256 მუხლის „ბ“, „გ“ პუნქტები); უფროსისათვის წინააღმდეგობის გაწევა ან მისი იძულება დაარღვიოს სამსახურებრივი მოვალეობა (მუხლი 258), უფროსის მიმართ ძალმომრეობითი მოქმედება (მუხლი 260), დეზერტირობა (მუხლი 265), სამხედრო ქონების განზრახ განადგურება ან დაზიანება დამამძიმებელ გარემოებებში (269 მუხლის „ბ“, „გ“ პუნქტები), რადიოტექნიკურ საგუშაგოებზე და მორიგე ქვეგანაყოფებში სამსახურის შესრულების წესების დარღვევა (მუხლი 275).

მძიმე დანაშაულთა ასწითვე ჩამოთვლა მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსის 54-ე მუხლში. აღსანიშნავია მხოლოდ, რომ ამ მუხლში მძიმე დანაშაულთა რიცხვიდან სპეციალურად გამოყოფილია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებანი, რომელთა ჩამდენის მიმართ ვადამდე პირობით გათავისუფლება და სასჯელის მოუხდელი ნაწილის შეცვლა უფრო მსუბუქი ნაწილთ არ გამოიყენება, იმისდა მიუხედავად, რე კონკრეტულად რა სასჯელი დაუნიშნა მათ სასამართლომ (მუხ. 45. საწ. IV).

მძიმე დანაშაულთა კაზუსტური ჩამოთვლა, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსებშია მოცემული, ჩვენი აზრით, დამაკმაყოფილებლად არ შეიძლება ჩაითვალოს. ასეთი კაზუსტური ჩამოთვლა ყოველთვის მეტად თუ ნაკლებად ნებისმიერია. კანონმდებელს ადვილად შეიძლება გამოჩინოს იმავე სიმძიმის ან თუნდაც უფრო მძიმე დანაშაული და, პირიქით, მან შეიძლება მძიმე დანაშაულთა სიაში შეიტანოს ისეთი, რომელიც დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს. ამიტომ, ჩვენი აზრით, უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა, კაზუსტური ჩამოთვლის მაგივრად, კოდექსში მოცემული ყოფილიყო მძიმე დანაშაულის ზოგადი ფორმულა. სისხლის სამართლის ლიტერატურაში წამოყენებულია წინადადება, რომ მძიმე დანაშაულის ცნება განისაზღვროს ასე: „მძიმე დანაშაულად ითვლება დანაშაული, რომლისთვისაც კანონის თანახმად სასამართლომ განსაზღვრა თავისუფლების აღკვეთა ვადით არა ნაკლებ ხუთი წლისა“⁸⁰. ასეთი განსაზღვრება ჩვენ უფრო სწორად მიგვაჩნია.

გარდა მძიმე (განსაკუთრებით მძიმე) დანაშაულის ცნებებისა, მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები იცნობენ აგრეთვე ნაკლებად მნიშვნელოვანი დანაშაულის ცნებებს. ამ ცნებათა გან-

⁸⁰ იხ. ზ ა კ უ ტ ს კ ი, დასახ. წერილი, «Правоведение» 1967 г., ч. № 6. стр. 73.

საზღვრება სისხლის სამართლის კოდექსების იმ მუხლებშია მოცემული, რომლებიც ითვალისწინებენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას და საქმის გადაცემას ამხანაგურ სასამართლოში ან პირის გადაცემას საზოგადოებრივ თავდებობაში. პირველ შემთხვევაში ისინი ლაპარაკობენ მცირემნიშვნელოვან დანაშაულზე, სოლო მეორე შემთხვევაში — დანაშაულზე, რომელიც დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს. ის საკითხი, თუ რა უნდა ჩაითვალოს მცირემნიშვნელოვან დანაშაულად, რომელიც დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში სხვაგვარად წყდება, ვიდრე სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში. ჩსფსრ სს კოდექსის 51-ე მუხლით ამხანაგურ სასამართლოს შეიძლება გადაეცეს საქმეები შემდეგ დანაშაულთა შესახებ:

1. სხეულის განზრახ დაშავება ან ცემა, რასაც ჯანმრთელობის მოშლა არ მოჰყოლია; კოლექტივში კოლექტივის წევრის შესახებ ცრუ, სახელგამტეხი ხმების გავრცელება; შეურაცხყოფა.

2. სხვა ქმედობა, რომლისთვისაც სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლის თანახმად ნებადართულია საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიების შეფარდება (მაგალითად. სახელმწიფოსათვის ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციისათვის მოტყუების ან ნდობის ბოროტად გამოყენების გზით ზარალის მიყენება, თუ ეს ქმედობა არ შეიცავს გატაცების ნიშნებს; ნაპოვნი ნივთის მითვისება, თუ პირმა იცის, რომ ეს ქონება ეკუთვნის სახელმწიფოს ან საზოგადოებრივ ორგანიზაციას; სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში დატოვება და სხვ).

3. სხვა მცირემნიშვნელოვანი ქმედობა, თუ ჩადენილი ქმედობის ხასიათისა და დამნაშავის პიროვნების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ მისი გამოსწორება შესაძლებელია სასჯელის გამოყენების გარეშე საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებათა მეშვეობით.

ამგვარად, ჩსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით 51-ე მუხლის პირველ და მეორე პუნქტებში მოცემულ ჩამოთვლას მხოლოდ სანიმუშო ხასიათი აქვს, ხოლო პრინციპულად, მე-3 პუნქტის თანახმად, ამხანაგურ სასამართლოს შეიძლება გადაეცეს განსახილველად ყოველი ქმედობა, რომელსაც მოსამართლე მცირემნიშვნელოვნად ჩათვლის. ეს იმას ნიშნავს, რომ იმ საკითხის გადაჭრა, მცირემნიშვნელოვნად უნდა ჩაითვალოს დანაშაულებრივი ქმედობა თუ არა, მთლიანად მოსამართლის თავისუფალ მიხედულებას ეკუთვნის.

ჩვენის აზრით, ეს წესი მეტად აფართოებს მოსამართლის თავისუფალი მიხედულების სფეროს და ხელს ვერ შეუწყობს ერთგვარო-

ვანი პრაქტიკის დამკვიდრებას. ის, რაც ერთ მოსამართლეს, თავისი საკუთარი გამოცდილების, გამოცდების, შეხედულების მიხედვით, შეიძლება მცირემნიშვნელოვნად მოეჩვენოს, მეორემ შეიძლება მძიმე დანაშაულად ჩათვალოს. რა თქმა უნდა, ჩვენ წინააღმდეგი არა ვართ გარკვეულ ფარგლებში მოსამართლისათვის თავისუფალი მიხედულების მინიჭებისა, მაგრამ ეს სწორედ „გარკვეულ ფარგლებში“ უნდა მოხდეს, თანაც ეს ფარგლები მხოლოდ კანონმდებელს შეუძლია დააწესოს.

ჩვენ უფრო სწორად მიგვაჩნია ამ საკითხში საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის პოზიცია. ეს უკანასკნელი საკანონმდებლო წესით თვით განსაზღვრავს იმ დანაშაულთა წრეს, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს განსახილველად ამხანაგურ სასამართლოებს. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 52-ე მუხლის 1 ნაწილში ნათქვამია: „უცეთუ პირმა ჩაიდინა მცირემნიშვნელოვანი დანაშაული, რომლისთვისაც კანონით შეიძლება დაინიშნოს თავისუფლების აღკვეთა არა უმეტეს ერთი წლისა, ან სხვა უფრო მსუბუქი სასჯელი, და თუ მისი გამოსწორება შესაძლებელია სასჯელის გამოყენების გარეშე საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებათა მიღებით, სასამართლოს და საგანმრძებო ორგანოებს უფლება აქვთ გაათავისუფლონ ასეთი პირი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან და საქმე გადასცენ ამხანაგურ სასამართლოს განსახილველად“⁸¹.

ასეთია მცირემნიშვნელოვანი დანაშაულის ცნების განსაზღვრება საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსებში.

რაც შეეხება ისეთი დანაშაულის ცნებას, რომელიც დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს, ამ ცნების განსაზღვრაც საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსებში სხვადასხვაგვარად ხდება. ოსტერ-ის სისხლის სამართლის კოდექსი სრულიად არ იძლევა ასეთი დანაშაულის განსაზღვრებას. კოდექსის 52-ე მუხლში მითითებულია, რომ თუ პირის მიერ ჩადენილია დანაშაული, რომელიც დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას არ წარმოადგენს, და ამასთან ამ ქმედობას მძიმე შედეგი არ მოჰყოლია, ხოლო თვით დამნაშავის პიროვნებაც არ წარმოადგენს დიდ საზოგადოებრივ საშიშროებას და მან გულწრფე-

⁸¹ აღსანიშნავია, რომ ამ ნორმამ საბჭოთა კრიმინალისტიკის დადებითი შეფასება დაიმსახურა. მაგალითად პროფ. ა. პიოტროვსკი წერს: «საქართველოს სსრ 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსს განსახილველ საკითხში უფრო სწორი პოზიცია უჭირავს» (А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, 1961, стр. 39. იხ. აგრეთვე: В. С. Никитин, Проекты республиканских уголовных кодексов, «Социалистическая законность» 1959 г. №8, стр. 9; Советское уголовное право. Часть общая, М., 1962, стр. 156—157 და სხვ.

ლად მოინანია ჩადენილი დანაშაული, ასეთი პირი, საზოგადოებრივ ორგანიზაციის ან მშრომელთა კოლექტივის შუამდგომლობით შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან და გადაეცეს თავდებქვეშ ხელახლა აღსაზრდელად და გამოსასწორებლად იმ საზოგადოებრივ ორგანიზაციას და კოლექტივს, რომელთაც შუამდგომლობა აღძრეს.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსი (მუხ. 53) თვითგანსაზღვრავს, თუ როგორი დანაშაულის ჩამდენი შეიძლება გადაეცეს საზოგადოებრივ თავდებობაში. სახელდობრ, 53-ე მუხლში მითითებულია, რომ ეს შეიძლება იყოს ისეთი დანაშაულის ჩამდენი, რომლისთვისაც კანონით შეიძლება დაინიშნოს თავისუფლების აღკვეთა ვადით არა უმეტეს სამი წლისა ან სხვა უფრო მსუბუქი სასჯელი⁸².

ა. პიონტოვსკის აზრით, ისეთი ქმედობანი, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს ამხანაგურ სასამართლოს ან რომელთა ჩამდენიც შეიძლება გადაეცეს საზოგადოებრივ თავდებობაში, უკვე აღარ წარმოადგენენ დანაშაულს ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით. „ცხადია. — წერს იგი, — რომ ამ პირობებში დანაშაულის პირველად ჩადენისას ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი არ აღწევს ისეთ დონეს, რაც საჭიროა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის. ამიტომ აქაც ჩადენილი სამართალდარღვევა წარმოადგენს არსებითად უკვე არა დანაშაულს, არამედ თავისებურ ანტისაზოგადოებრივ გადაცდომას“⁸³.

ასეთი შეხედულება არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს. როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დანაშაული აუცილებლობით როდი იწვევს სასჯელს. გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც საქმე განსახილველად ამხანაგურ სასამართლოს გადაეცემა ან პირი გადაეცემა აღსაზრდელად კოლექტივს, არსებობს სხვა შემთხვევებიც პირის სასჯელისაგან გათავისუფლებისა: მაგალითად, პირობითი მსჯავრი, პირის გათავისუფლება სასჯელისაგან იმის გამო, რომ იგი უკვე გამოსწორდა და იძულებით აღზრდას არ საჭიროებს (საფუძვლების 43 მუხ.) და სხვ... მაგრამ ამ პირთა მიერ ჩადენილი ქმედობა მაინც დანაშაულად რჩება. დასჯადობის ნიშანი, რომელიც შედის დანაშაულის ცნებაში, როგორც უკვე განმარტებული იყო, ისე უნდა გავიგოთ, რომ

⁸² ამ ნორმამაც დაიმსახურა მთელი რიგი კრიმინალისტების მოწონება. ასე, პროფ. ა. პიონტოვსკი აღნიშნავს: „ეს პოზიცია ჩვენ უფრო სწორად მიგვაჩნია: იგი უფრო შეესაბამება სოციალისტურ კანონიერების განმტკიცებისათვის ბრძოლის ამოცანას“ (А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, 1961, стр. 42).

⁸³ А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, 1961, стр. 49.

დანაშაულებრივ ქმედობასთან აუცილებლობით არის დაკავშირებული კანონის მუქარა და არა სასჯელის შედარდება. თუ ამ თვალსაზრისით იმ ქმედობებს განვიხილავთ, რომლებიც ამხანაგურ სასამართლოებს გადაეცემა და რომელთა ჩამდენი პირი საზოგადოებრივ თავდებობაში ვადაეცემა, იქაც დანაშაულის ყველა ელემენტთან გვაქვს საქმე და კერძოდ სასჯელის მუქარასთან.

52-ე და 53-ე მუხლების გამოყენების საფუძველი არის არა მართო ქმედობათა მცირემნიშვნელოვანობა, არამედ. აგრეთვე მოქმედის მიმართ სასჯელის გამოყენების მიზანშეუწონლობა და საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებების საკმარისობა. ერთი და იმავე ქმედობის ჩამდენთ, ქმედობისა, რომელიც თავისი ობიექტური ნიშნებით აკმაყოფილებს სისხლის სამართლის კოდექსის 52 და 53 მუხლების მოთხოვნებს, ერთს შეიძლება შეეფარდოს ეს მუხლი, მეორეს კი არა. ამა თუ იმ ქმედობის გამოცხადება დანაშაულად თუ ანტისაზოგადოებრივ გადაცდომად შეიძლება მოხდეს მხოლოდ ქმედობის ობიექტური ნიშნების და არა მოქმედის სუბიექტური თვისებების მიხედვით.

სასამართლო პრაქტიკაში ხშირად ვხვდებით შემთხვევებს, როდესაც დანაშაულში თანამონაწილეობის დროს სასჯელისაგან ათავისუფლებენ ზოგიერთ თანამონაწილეს, რომელიც ნაკლებ საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენს და შეიძლება გამოსწორდეს კოლექტივის ზემოქმედების გავლენით. ასეთ შემთხვევაში გამოვა, რომ ერთი და იგივე დანაშაულებრივი ქმედობა დანაშაულიც არის (იმ პირთათვის, ვისაც სასჯელი მიესაჯა) და ანტისაზოგადოებრივი გადაცდომაც (იმ პირის მიმართ, ვინც აღსაზრდელად კოლექტივს გადაეცა).

დაბოლოს, შეიძლება წარმოვიდგინოთ ასეთი სურათი: ვთქვათ, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის საფუძველზე პირი გადასცეს აღსაზრდელად მშრომელთა კოლექტივს. პროფ. ა. პიონტოვსკის აზრით, ამ პირის მიერ ჩადენილი ქმედობა უნდა ჩაითვალოს არა დანაშაულად, არამედ ანტისაზოგადოებრივ ქმედობად. მაგრამ დაეუშვათ, რომ თავდებქვეშ აყვანილმა პირმა არ გაამართლა კოლექტივის ნდობა და არღვევს პირობას, რომ ის სამაგალითო მუშაობით და პატიოსანი შრომით დაამტკიცებს თავის გამოსწორებას, ან ასეთი პირი ტოვებს კოლექტივს, რათა თავი აარიდოს საზოგადოებრივ ზემოქმედებას. ასეთ შემთხვევაში, საბჭოთა კანონმდებლობის მიხედვით, ის ორგანიზაცია, რომელმაც თავდებობა იკისრა, გამოიტანს გადაწყვეტილებას თავდებობაზე უარის განცხადების შესახებ და დამნაშავე პასუხისმგებლობაში მიეცემა იმ დანაშაულისათვის, რომლის

ჩადენასთან დაკავშირებით ის გადაცემული იყო თავდებქვეშ. აქ უკვე პროფ. ა. პიონტკოვსკიმ უნდა აღიაროს, რომ ქმედობას, რომელიც ერთ მომენტში დანაშაულს აღარ წარმოადგენდა, უბრუნდება მისი დანაშაულებრივი ხასიათი. რაც აშკარა შეუსაბამობაა.

ყველა ზემოთ მოყვანილ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, დანაშაულს აქვს ადგილი, თუმცა ეს დანაშაული ნაკლებ საზოგადოებრივ საშიშროებას შეიცავს, ვიდრე დანარჩენი დანაშაულებრივი ქმედობანი.

დანაშაულთა მესამე, ყველაზე უფრო მრავალრიცხოვან კატეგორიას ეკუთვნის ისეთი დანაშაულობანი, რომლებიც, ერთი მხრით მიიმე (განსაკუთრებით მძიმე) დანაშაულს არ წარმოადგენენ, ხოლო, მეორე მხრით, არ შედიან იმ მკირემნიშვნელოვან დანაშაულთა ჯგუფში, რომელთა მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნას საზოგადოებრივი ზემოქმედების ღონისძიებანი.

2. ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის კოდექსებში მიღებულია დანაშაულთა კლასიფიკაცია ფორმალური ნიშნის — კანონით დადგენილი სასჯელის სიდიდის მიხედვით. სხვადასხვა კოდექსში ეხვდებით ორწევროვან და სამწევროვან დაყოფას. უფრო გავრცელებულია სამწევროვანი დაყოფა (ტრიხოტომია). ასეთი დაყოფა პირველად შემოღებული იყო საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში. ამ კოდექსის 1 მუხლის მიხედვით არსებობს დანაშაულებრივ ქმედობათა სამი სახე: crime (დანაშაული), délit (გადაცდობა) და contravention (დარღვევა). დანაშაულებრივ ქმედობათა ასეთივე დაყოფა მოცემულია ავსტრიის 1852 წლისა და გერმანიის 1871 წლის კოდექსებში: Verbrechen (დანაშაული), Vergehen (გაცდობა), Übertretung (დარღვევა). რუსეთის 1953 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში: тяжкое преступление (მძიმე დანაშაული), преступление (დანაშაული), проступок (გადაცდობა). დანაშაულთა სამწევროვანი დაყოფა გვხვდება უფრო ახალ სისხლის სამართლის კოდექსებშიც, მაგალითად: შეიქცარიის 1937 წლის, საბერძნეთის 1950 წ. და სხვა თანამედროვე სისხლის სამართლის კოდექსებში. ყველა ჩამოთვლილი კოდექსი მიაკუთვნებს დანაშაულს ამა თუ იმ ჯგუფს იმ სასჯელის მიხედვით, რომელიც გათვალისწინებულია მისთვის კანონით. რა არა იმ სასჯელის მიხედვით, რომელიც შეიძლებოდა დანიშნული ყოფილიყო მოსამართლის მიერ კონკრეტულ შემთხვევაში. მაგალითად: საფრანგეთის 1810 წლის სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაული (crime) არის ისეთი ქმედობა, რომელსაც კანონი ემუქრება დამტანჯველი და გამაწილებელი სასჯელით, გადაცდობა (délit) ქმედობა, რომელსაც კანონი ემუქრება გამასწორებელი სასჯელით, და დარღვევა

(contravention) -- ქმედობა, რომელსაც კანონი ემუქრება პოლიციური სასჯელით. რუსეთის 1903 წ. დებულების მიხედვით მძიმე დანაშაულად (тяжкое преступление) ითვლებოდა ქმედობა, რომლისთვისაც კანონით დადგენილი იყო სიკვდილით დასჯა, კატორღა ან გადასახლება დასახლებით (ссылка с поселением). დანაშაულად (преступление) -- ქმედობა, რომლითაც კანონით დადგენილი იყო დატუსაღება გამასწორებელ სახლში, ხოლო გადაცდომად (проступок) -- ქმედობა, რომლისთვისაც კანონით დადგენილი იყო პატიმრობა (арест).

დანაშაულთა კლასიფიკაციას ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში, საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით დიდი მნიშვნელობა აქვს. მაგალითად, რუსეთის 1903 წლის დებულების მიხედვით, მძიმე დანაშაულის მცდელობა ისჯებოდა ყოველთვის, დანაშაულისა -- მხოლოდ კანონით პირდაპირ მითითებულ შემთხვევაში, ხოლო გადაცდომისა კი საერთოდ არასოდეს არ ისჯებოდა (მუხ. 49). იმავე დებულებით მძიმე დანაშაულის და დანაშაულის თანამონაწილე (წამქეზებელი და დამხმარე) ისჯებოდა ყოველთვის, გადაცდომის თანამონაწილე კი ისჯებოდა მხოლოდ კანონით პირდაპირ მითითებულ შემთხვევებში (მუხ. 51). დანაშაულთა კლასიფიკაციას მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე სხვა საკითხების გადაჭრისთვისაც, მაგალითად, სისხლის სამართლის ხანდაზმულობის დევნის ვადების განსაზღვრისათვის, კონკურენციის საკითხის გადაჭრისათვის და ა. შ.

დანაშაულთა დაყოფა ფორმალური ნიშნის მიხედვით ვერ ასახავს კონკრეტული დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ნამდვილ ხარისხს. კანონით მითითებული სასჯელი დანაშაულის მხოლოდ ზოგად, აბსტრაქტულ სიმძიმეს გვიჩვენებს, ხოლო ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევაში ერთი და იმავე სასჯელით დამუქრებული ქმედობა ზაქმის გარემოებების მიხედვით შესაძლებელია სულ სხვადასხვა საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენდეს. ამიტომ სოციალისტურ-პა სისხლის სამართალმა არ მიიღო დანაშაულთა კლასიფიკაცია ფორმალური კრიტერიუმის მიხედვით. ასეთი კლასიფიკაცია ეწინააღმდეგება დანაშაულის მატერიალურ განსაზღვრებას, რომელიც სოციალისტური ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსებშია მოკემული.

დანაშაულის უმეაღმენლობა

§ 1. დანაშაულის უმეაღმენლობის ცნება და მისი მნიშვნელობა
სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. ანალოგიის აპრიალვა

ზემოთ უკვე აღნიშნული იყო, რომ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობათა წრე გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე დასჯად ქმედობათა წრე. სოციალისტური სახელმწიფო მიმართავს ამ მეტად ძლიერ იარაღს მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როდესაც ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი საკმაოდ დიდია და როდესაც სწორედ სასჯელი წარმოადგენს ყველაზე უფრო ეფექტურ საშუალებას ამ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობასთან საბრძოლველად. იმ საკითხის დადგენა, ღირსია თუ არა გარკვეული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა სასჯელისა, საბჭოთა სახელმწიფოს საკანონმდებლო ორგანოს კომპენტენციას წარმოადგენს. მხოლოდ თვით კანონს შეუძლია განსაზღვროს ის ზუსტი ნიშნები, რომლებიც ახასიათებენ ქმედობას როგორც დანაშაულებრივს, და გაითვალისწინოს მისთვის შესაბამისი სასჯელი¹

¹ ეს, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება გავებულ იქნას ისე, თითქოს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება ან საზოგადოებრივი სარგებლიანობა დამოკიდებულია არა იმაზე, თუ როგორია მისი ობიექტური და სუბიექტური თვისებები და როგორ არიან ისინი შეხამებული..., არამედ იმაზე, თუ როგორ აფასებს მას კანონმდებელი, რომელსაც შეუძლია „გამოაცხადოს“ ან „არ გამოაცხადოს“, „აღიაროს“ ან „არ აღიაროს“ იგი საზოგადოებრივად საშიშად“. ასეთი გავება მოგვაწერა ჩვენ ბულგარელმა კრიმინალისტმა კოსტადინ ლიუტოვმა (იხ. Костадин Лютов, Содержание понятия «общественной опасности», «Вопросы уголовного права стран народной демократии», М., 1964, стр. 219). საზოგადოებრივი საშიშროება, რა თქმა უნდა, ქმედობის ობიექტური დახასიათებაა და წინ უსწრებს კანონის მიერ ქმედობის დასჯადად გამოცხადებას. მაგრამ კანონმდებელი ქმედობის დასჯადად გამოცხადებით მიუთითებს, თუ რა ხარისხის საზოგადოებრივ საშიშროებას თვლის იგი დანაშაულებრივად და სასჯელის ღირსად.

კანონით დადგენილი ნიშნების ერთობლიობას, რომლებიც ახასიათებენ ქმედობას როგორც საზოგადოებრივად საშიშს და დასჯადს. ეწოდება დანაშაულის შემადგენლობა.

ამ განსაზღვრებაში მოცემულია ორი ძირითადი მომენტი:

1) დანაშაულის შემადგენლობას ეკუთვნის ისეთი ნიშნები. რომლებიც ერთობლივად ობიექტურ საშიშროებას წარმოადგენენ სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობებისათვის. თანაც ისეთი ხარისხისა და ხასიათის საშიშროებას, რომელიც სასჯელის გამოყენებას მოითხოვს.

2) ამ ნიშნებს განსაზღვრავს თვით კანონმდებელი. რომელიც აღწერს ქმედობას სისხლისსამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში ან სპეციალურ სისხლის სამართლის კანონში. და უკავშირებს მას სასჯელს.

დანაშაულის შემადგენლობის ძირითად მომენტს წარმოადგენს კანონით ზუსტად განსაზღვრული კონკრეტული გარეგანი ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა). ამ ძირითადი ნიშნის გარშემო თავმოყრილია სხვა ნიშნები, სახელდობრ, ნიშნები, რომლებიც ახასიათებენ ქმედობის სუბიექტურ მხარეს, დანაშაულის სუბიექტს და ა. შ

დამნაშავის მოქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების დადგენას, ე. ი. იმის დამტკიცებას, რომ კონკრეტული სუბიექტის მიერ ჩადენილი მოქმედება შეესაბამება კანონში აღწერილი დანაშაულებრივი შემადგენლობის ნიშნებს, უდიდესი პრინციპული მნიშვნელობა აქვს. დანაშაულის შემადგენლობის შექმნით კანონი ზუსტად განსაზღვრავს იმ მოქმედებათა წრეს, რომლებიც ხელყოფენ სოციალისტური საზოგადოებრივ ურთიერთობებს და სასჯელს იწვევენ. მოსამართლეს არ შეუძლია თავისი შეხედულებებისამებრ გადაწყვიტოს ის საკითხი, წარმოადგენს თუ არა ესა თუ ის ქმედობა დანაშაულს. ერთადერთი უზენაესი მსაჯული ამ საქმისა კანონის ნებაა, ე. ი. საბჭოთა სახელმწიფოს მშრომელთა საერთო ნება. დანაშაულის შემადგენლობა სოციალისტური სახელმწიფოს მოქალაქეთა პირადი თავისუფლების საიმედო გარანტიაა. იგი იცავს საბჭოთა მოქალაქეებს სასამართლო-სამართლებრივ ორგანოების ცალკეულ წარმომადგენელთა შესაძლებელი თვითნებობისა და ბოროტმოქმედებისაგან. ამგვარად, დანაშაულის შემადგენლობის მოთხოვნა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის სოციალისტური დემოკრატიზმის პრინციპის გამოხატულებას წარმოადგენს.

მეორე მხრით, დანაშაულის შემადგენლობა სოციალისტური მართლ-წესრიგის გარანტიასაც წარმოადგენს, ვინაიდან იცავს მას ისეთი მოქმედებებისაგან, რომლებიც სოციალისტური სახელმწიფოს მიერ უდავოდ აღიარებული არიან საზოგადოებრივად საშიშად და დანაშაულებრივად.

დანაშაულის შემადგენლობის მეშვეობით ხდება აგრეთვე ერთი დანაშაულის გამიჯვნა მეორე დანაშაულისაგან. კანონი, აღწერს რა ცალკეულ დანაშაულთა შემადგენლობებს, განასხვავებს სხვადასხვა სიმძიმის დანაშაულთ ერთმანეთისაგან იმით, რომ მათ სხვადასხვა სიმძიმის სასჯელებს უკავშირებს.

დანაშაულის შემადგენლობას როგორც დანაშაულებრივ ქმედობათა არადანაშაულებრივი ქმედობებისაგან გამიჯვნის საშუალებას და როგორც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ ქმედობათა ერთმანეთისაგან გამიჯვნის საშუალებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმისათვის, რათა დანაშაულთან ბრძოლა ერთიანი სოციალისტური კანონიერების საფუძველზე განხორციელდეს. მტკიცე შემადგენლობათა გარეშე შეუძლებელია საბჭოთა სახელმწიფოს დასჯითი პოლიტიკის ერთგვაროდ განხორციელება, შეუძლებელია სოციალისტური მართლმსაჯულების სიმტკიცე და გარკვეულობა.

ზემოაღნიშნულის გამო დანაშაულის შემადგენლობა სამართლიანად აღიარებულია საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში პასუხისმგებლობის აუცილებელ საფუძველად.

დანაშაულის შემადგენლობის გამოცხადება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელ საფუძველად მკიდროდ არის დაკავშირებული ანალოგიის აკრძალვასთან, რომელიც პირველად სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების 1958 წლის სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძველებში განხორციელდა.

რსფსრ 1922 წლის და 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსები და მოკავშირე რესპუბლიკების იმდროინდელი კოდექსები განსაზღვრავდნენ დანაშაულს როგორც საზოგადოებრივად საშიშ მოქმედებას და უმოქმედობას და არ მიუთითებდნენ, რომ დანაშაული ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობაა, რომელიც სისხლის სამართლის კანონითაა გათვალისწინებული. ეს არ გამორიცხავდა იმას, რომ, როგორც წესი, დანაშაულს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედობა წარმოადგენდა. მაგრამ გამონაკლისის სახით, დანაშაულად შეიძლებოდა აღიარებული ყოფილიყო ისეთი ქმედობაც, რომელიც უშუალოდ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში გათვალისწინებული არ იყო, თუმცა თავისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობითა და გვარით კანონით გათვალისწინებულ

ქმედობას ეხათესავებოდა. მაშასადამე, საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში დაშვებული იყო დანაშაულის ანალოგია.

ანალოგიის შემოღება საბჭოთა სისხლის სამართალში განპირობებული იყო კლასობრივი ბრძოლის განსაკუთრებული პირობებით. პირველი (1922 წლის) სისხლის სამართლის კოდექსის შემოღებამდე მოსამართლეებს უხდებოდათ საკითხის გადაჭრა ცალკეული დეკრეტებისა და რევოლუციური მართლშეგნების საფუძველზე. სისხლის სამართლის ნორმების კოდიფიკაციამდე მოსამართლის სოციალისტური მართლშეგნების გამოყენება სავსებით ვამართლებული იყო. ოქტომბრის რევოლუციის პირველ წლებში მოსამართლეებს უხდებოდათ ბრძოლა მთელ რიგ ახლად წარმოშობილ და სწრაფად ცვალებად დანაშაულებრივ ქმედობებთან, რომლებშიც კლასობრივი წინააღმდეგობა ვლინდებოდა. კლასობრივი ბრძოლის ამ სწრაფად ცვალებადი ფორმების მთელი მრავალგვარობის წინასწარ განჭვრეტა და ზუსტი ფიქსაცია მეტად ძნელი იყო. საბჭოთა პირველ სისხლის სამართლის კოდექსს. ცხადია, ამ გარემოებისათვის ანგარიში უნდა გაეწია და მოსამართლეთათვის უფლება უნდა მიეცა შეეცნოთ კანონმდებლობაში აღვილად მოსალოდნელი ხარვეზები².

მართლაც რსფსრ 1922 წ. სსკ-ში და მოკავშირე რესპუბლიკების კოდექსებში შეტანილი იყო მუხლები, რომლებიც კანონის ხარვეზის არსებობის შემთხვევაში უფლებას აძლევდნენ მოსამართლეს შეეფარდებინა კანონით გაუთვალისწინებელი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობისათვის ის მუხლი, რომელიც მსგავს დანაშაულებრივ ქმედობას ითვალისწინებდა.

პირველი სისხლის სამართლის კოდექსების მოქმედების დასაწყისშივე ნათლად დადასტურდა, რომ კოდექსს მნიშვნელოვანი ხარვეზები ჰქონდა, განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთან ბრძოლის საქმეში. აღსანიშნავია, რომ აღმოჩენილი ხარვეზის შემთხვევაში სასამართლო ორ-

---

2 რსფსრ იუსტიციის სახალხო კომისარმა დ. კურსკიმ სრულიად რუსეთის ცაკში სისხლის სამართლის კოდექსის პროექტის განხილვის დროს განაცხადა: „არც ერთ სისხლის სამართლის კოდექსს არ შეუძლია მოიცავს სისხლის სამართლებრივ ქმედობათა მთელი მრავალგვარობა, რომელიც სინამდვილეში არსებობს და შეიძლება არსებობდეს, — და თუ ჩვენ გვსურს შევექმნათ კოდექსი, რომლის მეოხებითაც შესაძლებელი იქნება საბჭოთა წუობილებისათვის საშიშ ქმედობებთან წარმატებით ბრძოლა, მაშინ უნდა გვექონდეს მუხლები, რომლებიც საშუალებას მისცემენ მოსამართლეს გამოიყენოს ანალოგია, საშუალებას მისცემენ მოსამართლეს იხელმძღვანელოს სოციალისტური მართლშეგნებით, რათა ამით მონახოს გამოსავალი მდგომარეობიდან“ (Д. И. Курский, Изыскания статьи, и речи, 1948. стр. 86).

განოები და იუსტიციის სახალხო კომისარიატი შედიოდნენ სათანადო წარდგინებებით საკანონმდებლო ორგანოებში, რომელთაც სისხლის სამართლის კოდექსში სათანადო ცვლილებები შეჰქონდათ და რომელნიც ამგვარად ცდილობდნენ ანალოგიის გამოყენების მაგივრად სამართლის მტკიცე ნორმა გამოეცათ³.

ანალოგიის გამოყენების შესაძლებლობა დაშვებულ იქნა აგრეთვე სისხლის სამართლის პირველ საერთოსაკავშირო კოდიფიკაციურ აქტში — სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1924 წლის ძირითად საწყისებში (მუხ. 3). ამ ნორმის შესაბამისად ნორმა ანალოგიის შესახებ შევიდა მოკავშირე რესპუბლიკების 1926—1928 წლების სისხლის სამართლის კოდექსებშიც.

კერძოდ, საქართველოს სსრ სსკ მე-8 მუხლში ნათქვამი იყო: „უკეთესა თუ ის საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა სისხლის სამართლის კანონმდებლობით პირდაპირ არ არის გათვალისწინებული, პასუხისმგებლობის საფუძველსა და ფარგალს, აგრეთვე სოციალური დაცვის ღონისძიებას სასამართლო განსაზღვრავს ამა კოდექსის კერძო ნაწილის იმ მუხლის ანალოგიით, რითაც გათვალისწინებულია მნიშვნელობით და გვართ ყველაზე უფრო მსგავსი დანაშაული“.

თავდაპირველად ანალოგიით სისხლის სამართლის კანონის გამოყენების შემთხვევები იშვიათ გამოჩაყლის. წარმოადგენდა. რსფსრ იუსტიციის სახალხო კომისარიატის 1922 წლის 8 ივნისის ცირკულარში „სისხლის სამართლის კოდექსის ცხოვრებაში შემოღების შესახებ“ ნათქვამი იყო: „საერთო წესით სასჯელი და სოციალური დაცვის სხვა ღონისძიებანი შეიძლება გამოყენებულ იქნას სასამართლოების მიერ მხოლოდ იმ ქმედობათა მიმართ, რომლებიც ზუსტადაა გათვალისწინებული კანონით. ამ წესის გამოჩაყლისი დასაშვებია მხოლოდ იმ იშვიათ შემთხვევაში, როდესაც თუმცა სამართალში მიცემულის ქმე-

---

³ მაგალითად, აღმოჩნდა, რომ კოდექსში არ არის მუხლი, რომელაც სჯის სამხედრო აღრიცხვისაგან თავის არიდებას. სასამართლოებს ამიტომ პირველ ხანებში უხდებოდათ სისხლის სამართლის კანონის ანალოგიით შეფარდება, ხოლო სრ. რუსეთის ცაკის უახლოეს სესიაზე მიღებულ იქნა კანონი, რომელმაც კოდექსის ეს ხარევი შეავსო.

1923 წლის გაზაფხულზე რსფსრ უმაღლესმა სასამართლომ გაარჩია ერთი საქმე. რომლის განხილვისას მან ანალოგიის გამოყენების მეშვეობით ეკონომიური კონტრარეკოლუციის ცნება ჩამოაყალიბა. ამ შემთხვევაშიც სრ. რუსეთის ცაკის უახლოეს სესიაზე (1923 წ. 10 ივლისს) მიღებული დადგენილებით სისხლის სამართლის კოდექსს დაემატა ახალი მუხლი, რომელიც ეკონომიური კონტრარეკოლუციის შეზღვევას ითვალისწინებდა.

მრავალი სხვა ასეთი ხარევი გამოირკვა და შემდგომ საკანონმდებლო გზით რეივსო 1922 წლის კოდექსის მოქმედების პირველი ორი წლის განმავლობაში.

ლობა ზუსტად არ არის გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსით, მაგრამ სასამართლო ცნობს მას აშკარად საშიშად მუშურ-
ღლებური ხელისუფლების მიერ დამყარებული ახალი მართლწესრი-
გის საფუძვლების თვალსაზრისით“.

შემდგომ პერიოდში ანალოგიის უფრო ფართოდ იყენებდნენ, თა-
ნაც მეტად ხშირად არასწორად. ანალოგიის გამოყენების პრაქტიკის
შემოწმებამ მოსკოვის ერთ-ერთი რაიონის სახალხო სასამართლოში
გვიჩვენა, რომ 1937 და 1938 წწ. ანალოგიის გამოყენებით გარჩეული
15 საქმიდან არც ერთ საქმეში საერთოდ არავითარი დანაშაულის შე-
მადგენლობა არ იყო⁴. იმავე ავტორმა, რომელმაც გამოიკვლია მოს-
კოვის საოლქო სასამართლოსა და მოსკოვის საქალაქო სასამართლოს
ანალოგიის შეფარდების პრაქტიკა 20 თვის განმავლობაში, აღმოაჩინ-
ა, რომ „ეს პრაქტიკა ადასტურებს ანალოგიის მეტად ფართო გა-
მოყენებას სისხლის სამართლის კოდექსის მრავალი მუხლის მიმართ“.
თანაც ყველა ამ შემთხვევაში ანალოგიის გამოყენება „არავითარი აუ-
ცილებლობით გამოწვეული არ იყო“⁵. იყო შემთხვევები, როდესაც
ანალოგიის იყენებდნენ ისეთი დანაშაულის მიმართ, რომელიც პირ-
დაპირ გათვალისწინებული იყო კანონში, მაგრამ მოსამართლის აზ-
რით, კანონით მისთვის სათანადოდ მკაცრი სასჯელი არ იყო დადგე-
ნილი. მაგალითად, სამამულო ომის პერიოდში ერთი პირის მიერ ჩა-
დენილ მკვლევლობას უფარდებდნენ ანალოგიით მუხლს ბანდიტიზ-
მის შესახებ, რათა ამ გზით მკვლელისათვის მიესაჯათ სიკვდილით და-
სჯა, რომელიც იმდროინდელი კანონით მკვლელობისათვის გათვალის-
წინებული არ იყო.

საერთოსაკავშირო სისხლის სამართლის კანონმდებლობის შემუ-
შავებას საბჭოთა ლიტერატურაში წინ უსწრებდა გაცხოველებული და-
ვა ანალოგიის შესახებ.

ანალოგიის შენარჩუნების მომხრეები იყვნენ აკად. ა. ვიშინსკი,
ა. ტრაინინი, ვ. ჩხიკვაძე, მ. შარგოროდსკი, ვ. კამინსკაია, მ. ბრაინინი და
სხვ., მოწინააღმდეგეთა ბანაკში იყვნენ ა. პიონტოვსკი, გერცენზონი.
კ. თავგაზოვი, თ. წერეთელი და სხვ.

ანალოგიის მომხრენი შეზღვევნიერად ასაბუთებდნენ ანალოგიის
შენარჩუნების აუცილებლობას:

1) ანალოგიის ინსტიტუტი ვანუყრელად დაკავშირებულია დანა-
შაულის ცნების მატერიალურ განსაზღვრებასთან. მაგალითად, ვ. კა-

4 П. В., Понятие аналогии в советском уголовном праве и практика ее применения, «Советская юстиция» 1939 г. № 3, стр. 12—13.

5 იქვე, 83. 12.

მინისკაიას აზრით, „რამდენადაც ჩვენი კანონი დანაშაულის მატერიალური გაგებიდან გამომდის და ამა თუ იმ მოქმედების დანაშაულად აღიარება მის სოციალურ საშიშროებაზეა დამოკიდებული, ანალოგიის დაშვება ჩვენს მართლმსაჯულობაში აუცილებელია“⁶.

აღნიშნული შეხედულება მართებულად ვერ აფასებს საზოგადოებრივი საშიშროების როლს დანაშაულის ცნების განსაზღვრებისათვის. როგორც უკვე ნათქვამი იყო, საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის ცნების მატერიალურ ნიშანს წარმოადგენს. მაგრამ დანაშაულის ცნების განსაზღვრება ამ ნიშნით არ ამოიწურება. მასთან ერთად, დანაშაულს ახასიათებს ფორმალური ნიშანიც, რომელიც იმით გამოიხატება, რომ თვით კანონის მიერ მოცემულია ცალკეული სახის დანაშაულთა ამომწურავი ჩამოთვლა, ე. ი. მოცემულია დანაშაულის შემადგენლობანი. დანაშაულად მხოლოდ ისეთი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ითვლება, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს შეესაბამება.

შეხედულება, რომელიც ამტკიცებს, რომ ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება ერთადერთი გადამწყვეტი ნიშანი უნდა იყოს ქმედობის კრიმინალიზაციისათვის, სწორად ვერ აფასებს დანაშაულის სხვა ნიშნების როლს. ამავე დროს აღნიშნული შეხედულების თანმიმდევრულად განვითარებამ არსებითად განუსაზღვრელ ანალოგიამდე უნდა მიგვიყვანოს.

იმის დასამტკიცებლად, რომ დანაშაულის მატერიალურ განსაზღვრებასა და ანალოგიას შორის არავითარი შინაგანი და განუწყვეტელი კავშირი არ არსებობს, საკმარისია მივუთითოთ შემდეგ ფაქტებზე: გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის დებულება დანაშაულს წმინდა ფორმალურად განსაზღვრავს, მაგრამ ამ გარემოებამ სულაც არ შეუშალა ხელი ფაშისტურ ხელისუფლებას 1935 წელს დანაშაულის ანალოგია შემოეღო. ანალოგიას ითვალისწინებს აგრეთვე დანიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც დანაშაულის ფორმალურ განსაზღვრებას იძლევა. მეორე მხრივ, დღევანდელი საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, აგრეთვე სახალხო დემოკრატიული ქვეყნების სისხლის სამართლის კოდექსები დანაშაულს მატერიალურად განსაზღვრავენ, მაგრამ ანალოგიას არ ითვალისწინებენ.

2) ანალოგიის მომხრეთა მეორე არგუმენტი იმაში მდგომარეობდა, რომ არც ერთ სისხლის სამართლის კოდექსს არ შეუძლია წი-

⁶ В. И. Каминская, Роль Верховного Суда СССР в развитии советского права, «Советское государство и право» 1948. г. № 6, стр. 38—39.

წასწარ გაითვალისწინოს ყველა საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება, რომელიც კრიმინალიზაციას მოითხოვს, და თუ ანალოგია არ იქნება ნებადართული, მრავალი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა დაუწყელი დარჩება. ასე, მაგალითად ა. ვიშინსკი აღნიშნავდა: „ჩვენ ვაჭირვება გვიძიძულებს ანალოგიას მიემართოთ, ვინაიდან შეუძლებელია გავითვალისწინოთ და ჩავწეროთ კანონში დანაშაულის ყველა შესაძლებელი შემთხვევა. მაგრამ ვაჭირვება არ შეიძლება სიკეთედ გადავაქციოთ, არ შეიძლება იგი პრინციპად გამოვაცხადოთ. თანაც ისეთ პრინციპად, რომელზედაც აგებული უნდა იყოს მთელი ჩვენი სასამართლო საქმიანობა -- ეს კანონიერებისათვის ძირის გამოხრაც იქნებოდა“⁷.

სისხლის სამართლის კოდექსში რომ ხარვეზები ყოველთვის მოსალოდნელია, ეს ექვს გარეშეა. ეს ხარვეზები ზოგჯერ საკანონმდებლო ტექნიკის უსრულობით არის გამოწვეული, ზოგჯერ კი იმით, რომ ცხოვრების ახალ ურთიერთობათა წარმოშობის შესაბამისად შეიძლება წარმოიშვან ახალი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობანი. რომელთა წინასწარ განჭვრეტა და სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანა შეუძლებელი იყო. მაგრამ ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ სისხლის სამართლის კოდექსების ხარვეზთა შევსების უფლება მოსამართლეებს უნდა მიეცეს?

ჩვენი აზრით, მოსამართლისათვის ასეთი ფართო უფლებების მინიჭება არა თუ ხელს არ შეუწყობდა სოციალისტური კანონიერების შემდგომ განვითარებასა და განმტკიცებას, არამედ პირიქით. შეაფერხებდა მას.

ანალოგიის გამოყენებით ფართო გასაქანი ეძლევა ცალკეულ მოსამართლეთა სუბიექტივიზმს. მოსამართლისათვის იმ უფლების მინიჭებამ, რომ მან თავისი სუბიექტური მიხედულებებისამებრ გამოაცხადოს დანაშაულად ისეთი ქმედობა, რომელიც სისხლის სამართლის კანონით დასჯადი არ არის, შეიძლება გამოიწვიოს მოქალაქეთა კანონიერი ინტერესებისა და უფლებების დარღვევა. ამან შეიძლება ხელი შეუწყოს ხელისუფლების ცალკეულ წარმომადგენელთა თვითნებობას და ამით ზიანი მოუტანოს საბჭოთა მართლმსაჯულებას. საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონის ადგილს, კანონისა, რომელიც როგორც მშრომელი მასების ნების გამონატულება გარკვეული წესის თანახმად მხოლოდ უმაღლესმა საკანონმდებლო ორგანომ შეიძლება გამოსცეს, ანალოგიის დროს იჭერს ცალკეული მოსამართლის პირადი შეხედუ-

7 А. Вышинский. Роль процессуального закона в социалистическом государстве рабочих и крестьян, «Социалистическая законность» 1937 г. № 3, стр. 6.

ლება, პირადი გემოვნება, რომელიც ზოგჯერ კანონის დარღვევის წყაროდ შეიძლება გადაიქცეს. ხოლო, როგორც ვ. ი. ლენინი გვასწავლიდა, „სულ მცირეოდენი უქანონობა, საბჭოთა წესრიგის სულ მცირეოდენი დარღვევა უკვე ის ხვრელია, რომელსაც დაუყოვნებლივ გამოიყენებენ მშრომელთა მტრები“⁸.

ამავე დროს სისხლის სამართლის კანონის ანალოგიით გამოყენების უფლება ხელს უშლიდა ერთიანი სოციალისტური კანონიერების გატარებას. ერთ მოსამართლეს ერთი შეხედულება აქვს რაიმე ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროებისა და დასჯადობის შესახებ. მეორე მოსამართლეს კი შეიძლება ამავე საკითხზე დიამეტრალურად საწინააღმდეგო შეხედულება ჰქონდეს. უფრო მეტიც: ერთი და იგივე მოსამართლე გარეშე სიტუაციის ან წუთიერი სუბიექტური განწყობის ზეგავლენით ერთსა და იმავე ქმედობას სხვა და სხვა მომენტში შეიძლება სულ სხვადასხვაგვარად აფასებდეს. ასეთი სხვადასხვაგვაროვნება, რა თქმა უნდა, ხელს ვერ შეუწყობდა მართლმსაჯულების სიმტკიცეს და ერთგვაროვნებას. ჯერ კიდევ 1922 წელს ვ. ი. ლენინი წერილში „ორმაგი დაქვემდებარებისა და კანონიერების შესახებ“ წერდა: „კანონიერება არ შეიძლება არსებობდეს კალუგისა და ყაზანის არამედ უნდა იყოს ერთიანი სრულიად რუსეთისა და ერთიანი საბჭოთა რესპუბლიკების მთელი ფედერაციისთვისაც კი“⁹.

ანალოგიის გამოყენება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს დებულებას, რომლის თანახმად ნორმას, რომელიც ადგენს ქმედობის დანაშაულებრიობას და დასჯადობას, არ შეიძლება ჰქონდეს უკუქცევითი ძალა. ეს დებულება წინათ მოცემული იყო სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში (მუხ. 2), ხოლო ამჟამად ფიქსირებულია სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-6 მუხლში (საქ. სსრ სსკ-ის მე-7 მუხლ.). აღნიშნული ნორმა უბრალო ტექნიკური ხასიათის წესი როდია. იგი სოციალისტური დემოკრატიზმის პრინციპიდან გამომდინარეობს. იგი წარმოადგენს საბჭოთა მოქალაქის პირადი თავისუფლების ერთ-ერთ გარანტიას. თუ კანონმა წინასწარ არ გამოაცხადა ქმედობა დასჯადად, არ არსებობს მართლსაწინააღმდეგო ქმედობა, არ არსებობს კანონისადმი დაუმორჩილებლობა: მოქალაქემ არათუ არაფერი იცოდა ქმედობის აკრძალულობისა და დასჯადობის შესახებ, არამედ მას არც შეეძლო სცოდნოდა, ვინაიდან ამკრძალავი კანონი არ არსებობდა. და თუ თვით სისხლის სამართლის

8 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 29, გვ. 661.

9 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, გვ. 428.

კანონსაც კი არ შეიძლება ჰქონდეს უკუქცევითი ძალა, მით უმეტეს დაუშვებელია ასეთი ძალა მიეცეს ნორმას, რომელსაც მოსამართლე ჰქმნის.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი უარყოფდა იმას, რომ ანალოგიის გამოყენებით მოსამართლე სამართლის ახალ ნორმას ჰქმნის. ეს აზრი არ არის სწორი. ანალოგია არ წარმოადგენს არსებული სამართლის ნორმის გამოყენებას, არამედ იგი სამართალში არსებული ხარვეზის შევსებაა; ვინაიდან სისხლის სამართლის კანონის ანალოგიის დროს მოსამართლე დასჯადად აცხადებს ისეთ ქმედობას, რომელიც კანონით დასჯადი არ არის, ცხადია, ამით მოსამართლე ჰქმნის დანაშაულის ახალ შემადგენლობას, ახალ სისხლისსამართლებრივ ნორმას, რომელსაც ამავე დროს უკუძალას ანიჭებს. მაშასადამე, ანალოგიით სსსამართლო პრაქტიკას მეტი ძალა ენიჭება, ვიდრე თვით კანონს. მოსამართლეს იმის გაკეთება შეუძლია. რისი გაკეთების უფლება თვით კანონმდებელსაც კი არა აქვს¹⁰.

ანალოგიის მომხრეთა მოსაზრება, რომ კანონით გაუთვალისწინებელ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობათა დასჯის შეუძლებლობა დიდ საფრთხეს წარმოადგენს სოციალისტური საზოგადოებისათვის. არ შეიძლება სერიოზულ არგუმენტად ჩაითვალოს ანალოგიის სასარგებლოდ. ჯერ-ერთი, როგორც დავინახეთ, ყოველი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის კრიმინალიზაცია როდია აუცილებელი. ქმედობის დანაშაულად გამოცხადების დროს მხედველობაში მიიღება, გარდა საზოგადოებრივი საშიშროების მომენტისა, მთელი რიგი სხვა გარემოებანი, რომელთა შორის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სასჯელის გამოყენების მიზანშეწონილება. მეორე, კიდევაც რომ *de lege ferenda* ყოველმხრივად დასაბუთებული იყოს რაიმე საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის დასჯადობის აუცილებლობა, ეს უნდა გააეეთოს არა უშუალოდ მოსამართლემ, არამედ კანონმდებელმა. საბჭოთა კანონმდებელი საკმაოდ სწრაფი და მოქნილია იმისათვის, რომ დროულად შეაქოს სისხლის სამართლის კოდექსში ნამდვილად არსებული ხარვეზი და გამოაცხადოს დასჯადად კანონით გაუთვალისწინებელი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, რომელსაც უწყებულ სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებაში მიზანშეწონილია ევბრძოდეთ სასჯელის და არა სასელმწიფოებრივი ან საზოგადოებრივი ზემოქმედების სხვა ღონისძიე-

¹⁰ საცებით სამართლიანად აღნიშნავდა რუსეთის რევოლუციამდელი კრიმინალისტი ნ. ს. ტვანცევი: „თუ ჩვენ იმასაც კი არ ვუშვებთ, რომ თვით ახალმა კანონმა აღიაროს დანაშაულად ქმედობა, რომელიც წინათ დანაშაულად არ ითვლებოდა, როგორ შეიძლება ასეთი უფლება მოსამართლეს მიენიჭოთ“. (Н. С. Т а г а н ц е в, Русское уголовное право, Лекции, т. 1, 1902, стр. 189).

ბის მეშვეობით. ის ზიანი, რაც შეიძლება გამოიწვიოს ახალი კანონის გამოცემამდე ასეთი ქმედობების დაუსჯელობამ, მეტად უმნიშვნელო იქნება, ყოველ შემთხვევაში, გაცილებით უფრო ნაკლები, ვიდრე ის, რაც შეიძლება მოპყვეს მათ დასჯადობას მოსამართლის თავისუფალი მიხედულების მიხედვით.

სოციალისტური კანონიერების შემდგომი განმტკიცებისა და საბჭოთა მართლმსაჯულებაში მისი დარღვევების აღმოფხვრის მიზნით, საბჭოთა კანონმდებლობამ კომუნისმისაყენ გარდამავალ პერიოდში უარი განაცხადა ანალოგიაზე. 1958 წლის საფუძვლების მე-3 მუხლში ნითითებულია: „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ეკისრება და სასჯელი ედება მხოლოდ იმ პირს, ვისაც ბრალი მიუძღვის დანაშაულის ჩადენაში; ე. ი. ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა“. ანალოგიური მითითება მოცემულია დანაშაულის ცნების განსაზღვრებაშიც: „დანაშაულად ჩაითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა... აგრეთვე სოციალისტური მართლწესრიგის ხელშეწყობის სხვა საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონით“.

ამგვარად საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მტკიცედ და საბოლოოდ დამკვიდრდა პრინციპი *nullum crimen, nulla poena sine lege* — არ არის დანაშაული, არ არის სასჯელი კანონის გარეშე.

დანაშაულის შემადგენლობის მნიშვნელობა ხაზგასმულია აგრეთვე სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობაში. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად სისხლის სამართლის საქმე არ შეიძლება აღიძრას, ხოლო აღძრული საქმე უნდა შეწყდეს. „ქმედობაში დანაშაულის შემადგენლობის არარსებობის გამო“. იმავე კოდექსის 310-ე მუხლის ძალით სასამართლომ უნდა გამოიტანოს გამამართლებელი განაჩენი, თუ „სამართალში მიცემულის ქმედობაში არ არის დანაშაულის შემადგენლობა“.

ყოველივე ეს უდავოდ ადასტურებს, რომ დანაშაულის შემადგენლობა საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით პასუხისმგებლობის აუცილებელ საფუძველს წარმოადგენს.

§ 2. სისხლის სამართლის კანონი და დანაშაულის შეფასებლობა

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემულია ცალკეულ დანაშაულთა აღწერა. ცხადია, კანონი ვერ ასახავს ყოველი ქმედობის ინდივიდუალურ თავისებურებებს: ისე, რო-

გორც ეს ქმედობა ცხოვრებაში მიმდინარეობს. კანონში განზოგადოებულ სახითაა აღწერილი ის ტაპიური ნიშნები, რომელთა ერთობლიობაც საერთოდ საზოგადოებრივი საშიშროების მატარებელია¹¹. შემადგენლობაში კანონი აბსტრაქტული ფორმით იძლევა დანაშაულის ნიშნების აღწერას, ხოლო ის ინდივიდუალურა, შემთხვევითი ნიშნები, რომლებიც ყოველი ცალკეული დანაშაულის დროს უხვად გვხვდება, კანონში არც შეიძლება და არც საკიროა გათვალისწინებული იქნას. ასე, მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 150 მუხლის პირველ ნაწილში მოცემულია ქურდობის შემადგენლობის ასეთი განსაზღვრება: „ქურდობა, ე. ი. მოქალაქეთა პირადი ქონების ფარული გატაცება“. ამგვარად კანონს ქურდობის შემადგენლობის ცნებაში შეაქვს შემდეგი ნიშნები: 1) მოქალაქეთა პირადი ქონება, 2) გატაცება, 3) ფარულად. იგულისხმება, რომ სწორედ ამ ნიშნების ერთობლიობაა საზოგადოებრივად საშიში და სწორედ ამიტომ გამოცხადდა ქურდობა დანაშაულად.

დანაშაულის შემადგენლობის აღწერა მოცემულია სისხლის სამართლის კანონში, სახელდობრ, სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლის დისპოზიციამი. ამიტომ სწორად უნდა ჩაითვალოს შეხედულება, რომ „შემადგენლობა... კანონის შემადგენელი ნაწილია... შემადგენლობაში აღწერილია საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა, მაგალითად, მკვლელობა, დივერსია, ქურდობა; ამ აღწერას (დისპოზიციას) კანონი უკავშირებს სამართლებრივ შედეგს. შემადგენლობისა და სამართლებრივი შედეგის (დისპოზიციისა და სანქციის) დაკავშირებით საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა ცხადდება დასჯად ქმედობად“¹² ამ შეხედულებას იზიარებს როგორც საბჭოთა, ისე სხვა სოციალისტური ქვეყნების კრიმინალისტთა უმრავლესობა¹³.

¹¹ როგორც ბელგარელი კრიმინალისტი ივანე ნენოვი აღნიშნავს, „ცალკეულ ნაკვთობაზე ან ჯამუშობაზე, დივერსიაზე ან ცილისწამებაზე შეიძლება მთელი რომანი დაიწეროს და მაინც ეს კონკრეტული მოვლენა მხოლოდ ნაწილობრივ და არასრულად იქნება აღწერილი“ (Иван Ненов. Наказательно право. Общая часть, София, 1963, стр. 221, прим. 291).

¹² Gerats, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit in der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1952, S. 35.

¹³ Я. М. Брайнин, К вопросу о составе преступления как основании уголовной ответственности, «Советское государство и право» 1954 г. № 7, стр. 69; А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 82; Ф. Полячек, Состав преступления по чехословацкому уголовному праву, М., 1960, стр. 269, 271; Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1957, S. 277.

მაგრამ ცნობილია, რომ კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუ-
ლის დისპოზიციაში დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ნიშანი პიო-
დაპირ როდია მითითებული. ასე, მაგალითად, კოდექსის განსაკუთრე-
ბული ნაწილის მუხლების უმრავლესობაში ვერ შევხვდებით მითითე-
ბა დანაშაულის სუბიექტზე, ზოგჯერ არ არის მითითებული დანაშა-
ულის ობიექტის დამახასიათებელი ნიშნები. არის შემთხვევები, რო-
ცა განსაკუთრებული ნაწილის მუხლი არ შეიცავს მითითებას დანაშა-
ულის სუბიექტურ მხარეზე და ა. შ.

სიამ არ არყევს ეს ფაქტი იმ დებულებას, რომ დანაშაულის შე-
მადგენლობა აღწერილია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთ-
რებული ნაწილის მუხლის დისპოზიციაში, რომ მამასადამე დანაშაუ-
ლის შემადგენლობა ემთხვევა დისპოზიციას. ასეთ დასკვნამდე მივი-
და პროფ. ვ. კუდრიავეცივი, რომელიც აკრიტიკებს დებულებას დის-
პოზიციისა და შემადგენლობის დამთხვევის შესახებ და მიუთითებს,
რომ შემადგენლობა უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე დისპოზიცია, ვი-
ნაიდან შემადგენლობის ნიშნები მითითებულია არა მარტო სისხლის
სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლის დისპოზი-
ციაში, არამედ აგრეთვე მის ზოგად ნაწილშიც¹⁴.

ვ. ნ. კუდრიავეცივის კრიტიკა სამართლიანი იქნებოდა იმ შემთ-
ხვევაში. დისპოზიცია რომ კანონის სიტყვიერი ტექსტით
ამოიწურებოდეს. მაგრამ დისპოზიცია არ ნიშნავს კანონის მხოლოდ
სიტყვიერ ტექსტს. როგორც მართებულად მიუთითებს ჩეხოსლოვა-
კელი კრიმინალისტი ფ. პოლაჩეკი, „დანაშაულის შემადგენლობის ში-
ნაარსის გარკვევისას არ შეიძლება კანონის მხოლოდ სიტყვას დავემ-
ყაროთ და დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნად მხოლოდ ის ჩავთვა-
ლოთ, რაც კანონის ტექსტში სიტყვა-სიტყვითაა მითითებული“¹⁵.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ სისხლის სამართლის
განსაკუთრებული ნაწილის მუხლის დისპოზიცია არ შეიძლება წაით-
ხულ იქნას იზოლირებულად, კოდექსის ზოგადი ნაწილის ნორმებისა-
გან მოწყვეტით. სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილისა
და განსაკუთრებული ნაწილის ნორმები ერთ ორგანულ მთლიანობას
წარმოადგენენ და ერთმანეთის გარეშე გაუგებარი არიან. როგორც
მართებულად მიუთითებს ა. სანტალოვი, „მრავალ შემთხვევაში იუ-

14 В. Н. Кудрявцев, Теоретические основы квалификации преступ-
лений, М., стр. 82.

15 Ф. Полячек, Состав преступления по чехословацкому праву, М.,
1960, стр. 61, 271.

რიდული ტექნიკის მოსაზრებებით დანაშაულის ცალკეული ნიშნების მითითება ხდება სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის არა ვანსაკუთრებულ ნაწილში, არამედ ზოგად ნაწილში. ეს შეეხება სუბიექტს, სუბიექტურ მხარეს, განსაზღვრული მნიშვნელობით — ობიექტსაც. არ წარმოადგენს გამონაკლისს ამ მხრივ არც ობიექტური მხარე¹⁶. ერთის სიტყვით, ეს შეეხება ისეთ ნიშნებს, რომლებიც საერთოა ყველა სახის დანაშაულისათვის. ამიტომ კანონმდებელი, იმის მაგივრად, რომ მიუთითოს ამ ნიშნებზე ოითოეული ცალკეული შემადგენლობის აღწერის დროს, ჰქმნის საერთო ნორმას, რომელსაც ზოგად ნაწილში ათავსებს და ამით ზოგად მნიშვნელობას ანიჭებს¹⁷.

განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში იშვიათად შეეხვდებით მითითებას დანაშაულის სუბიექტზე, მაგრამ ყოველმა იურისტმა იცის, რომ თუ მუხლის დისპოზიციაში სუბიექტის ნიშანი სპეციალურად არ არის მითითებული, მან უნდა მოიშველიოს მე-12 მუხლი, სადაც განსაზღვრულია დანაშაულის სუბიექტის ნიშნები.

განსაკუთრებული ნაწილის ზოგიერთ მუხლში დანაშაულის დამამძიმებელ გარემოებას, რაც უფრო მკაცრ სასჯელს იწვევს, წარმოადგენს მძიმე შედეგის განხორციელება, თანაც მუხლის დისპოზიციაში ჩვეულებრივად არ არის მითითებული, თუ როგორი ბრალია საჭირო ამ უფრო მძიმე შედეგის მიმართ ან საერთოდ საჭიროა თუ არა ბრალი. ასეთია, მაგალითად, 110-მუხლის მეორე ნაწილით გათვალისწინებული შემადგენლობა — სხეულის განზრახი მძიმე დაზიანება, თუ მას დაზარალებულის სიკვდილი მოჰყვა. იმის დასადგენად, თუ რა სახის ბრალია საჭირო ამ მძიმე შედეგის მიმართ, უნდა მოვიშველიოთ ზოგადი ნაწილიდან მუხ. 11, რომელიც ზოგადი ფორმით ადგენს: „თუ სისხლის სამართლის კანონი ითვალისწინებს სასჯელის გადიდებას: იმ მძიმე შედეგის დადგომის გამო, რომელსაც არ მოიცავდა დამნაშავეის განზრახვა, მაშინ ასეთი გადიდება შესაძლებელია მხოლოდ

---

16 იხ. А. Н. Санталов, Состав преступления и некоторые вопросы общей части уголовного права, «Правоведение», 1960, № 1, стр. 102.

17 გასაგებია ამიტომ, რომ „დანაშაულის შემადგენლობის გასარკვევად საკმარისი არ არის კოდექსის მხოლოდ განსაკუთრებული ნაწილის ცოდნა. არამედ აუცილებელია ვიცოდეთ მისი ზოგადი ნაწილიც. მარტოოდენ სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი და განსაკუთრებული ნაწილების ცოდნა წარმოადგენს გარანტიას დანაშაულის შემადგენლობის სწორი გაგებისა და გამოყენებისათვის, ვინაიდან შენადგენლობის შინაარსი ირკვევა არა მარტო სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილიდან, არამედ მისი ზოგადი ნაწილიდანაც“ (ფ. პოლაჩეკი, დ. სახ. ნაშრ., გვ. 160; იხ. აგრეთვე, А. А. Пионтковский, Понятие преступления, М., 1961, стр. 111—112).

ამ შემთხვევაში, როდესაც პირს უნდა გაეთვალისწინებინა და შეეძლო კიდევ გაეთვალისწინებია ამ შედეგის დადგომა¹⁸.

იგივე შეეხება ნორმებს დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის შესახებ. კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში დანაშაულის შემადგენლობანი ისეა აღწერილი, რომ მათი სიტყვიერი ტექსტი მოიცავს მხოლოდ დამთავრებულ დანაშაულს როგორც შემადგენლობის მთავარ. ძირითად ფორმას, ხოლო დაუმთავრებელი დანაშაულის დასადგობაზე აქ არაფერია ნათქვამი. კანონმდებელს შეეძლო, რა თქმა უნდა, დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობასთან ერთად თითოეულ ცალკეულ შემთხვევაში გაეთვალისწინებინა მისი მომზადება და მცდელობაც, მაგრამ ეს მნიშვნელოვნად დაამძიმებდა და გაზრდიდა კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მოცულობას. ამიტომ საკანონმდებლო-ტექნიკური მოსაზრებებით მან ამჯობინა ზოგად ნაწილში მიეთითებინა, რომ დამთავრებულ დანაშაულთან ერთად ისევე ისეთი ქმედობაც, რომელიც ამ დანაშაულის შესრულებისკენა მიმართული.

დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების ასეთივე შევსება ხდება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც საქმე შეეხება თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობას. თუმცა სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლების სიტყვიერი ტექსტი ისეა ფორმულირებული, თითქოს იგი მხოლოდ დანაშაულის უშუალო ამსრულებელს შეეხებოდეს, მაგრამ ჩვენ ვავსებთ ამ მუხლების დისპოზიციას ზოგადი ნაწილის მე-19 მუხლით, რომელიც ითვალისწინებს ორგანიზატორს, წამქეზებლისა და დამხმარის პასუხისმგებლობას¹⁹.

დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების შევსება ხდება არა მარტო სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილიდან, არამედ აგრეთვე სისხლის სამართლის კანონის განმარტების მეშვეობით. სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში ზოგჯერ პირდაპირ შე-

¹⁸ ჩვენ არამართებულად მიგვაჩნია ლიტერატურაში გამოთქმული აზრი. თითქოს მომზადება და მცდელობა, აგრეთვე თანამონაწილეობა დანაშაულის შემადგენლობას არ შეიცავენ (იხ. З. А. Вышинская, А. П. Кузнецов. Некоторые замечания к проекту Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик, «Советское государство и право» 1958 г. № 8, стр. 75; В. Солнарж, Соучастие по уголовному праву Чехословацкой Социалистической Республики, М., 1962, стр. 36).

¹⁹ აღნიშნული შეხედულებას კრიტიკა იხ. А. Сянтало, Состав преступления..., «Правоведение» 1960, г. №1; А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, 1961, стр. 110; თ. წერეთელი, დანაშაულის მომზადება და მცდელობა, თბ., 1961, გვ. 62-66; თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., 1965, გვ. 63-70.

ტანილი არ არის დანაშაულის შემადგენლობის ესა თუ ის ნიშანი. რომელიც ამ შემადგენლობაში მაინც იგულისხმება. ასეთ შემთხვევაში მოსამართლე კანონის მიყენების დროს ავსებს დისპოზიციის ხარვეზს მისი განმარტების მეშვეობით. ასე, მაგალითად, 150-მუხლის დისპოზიციაში, როგორც დავინახეთ, ქურდობა განსაზღვრულია როგორც „მოქალაქეთა პირადი ქონების ფარული გატაცება“ და არ არის მითითებული, რომ ამ დანაშაულის ობიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ „სხვისი“ ქონება. მაგრამ არც ერთ მოსამართლეს არ მოუვია აზრად დააკვალიფიციროს საკუთარი ქონების თუნდაც მართლსაწინააღმდეგოდ და ფარულად გატაცება, როგორც ქურდობა. სასამართლო პრაქტიკიდან შეიძლება მოვიტანოთ მაგალითი, როდესაც სასამართლომ არ სცნო ქურდობად ერთ-ერთი თანამესაკუთრის მიერ საერთო ქონების ფარულად გატაცება და მიუთითა, რომ აქ საქმე მხოლოდ სამოქალაქო სარჩელის წესით უნდა გადაწყვეტილიყო¹⁹. ამავე მუხლში არ არის პირდაპირ მითითებული, რომ სხვისი ქონების ფარულად გატაცება მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება ქურდობად, როდესაც იგი მოხდა ნივთის მისაკუთრების და არა დროებითი სარგებლობის მიზნით. მაგრამ როგორც სისხლის სამართლის მეცნიერებაში, ისე სასამართლო პრაქტიკაში მტკიცედ არის დადგენილი, რომ მისაკუთრების მიზნის გარეშე ქურდობის და საერთოდ ქონების გატაცებია შემადგენლობა არ არსებობს²⁰.

§ 3. მხედობის შესაბამისობა დანაშაულის შესაზღვანლობისადაც, მისი პართლწინააღმდეგობა და საზოგადოებრივი საშიშროება

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, დანაშაულის შემადგენლობის აღწერა მოცემულია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში.

¹⁹ იხ. «Биолетенъ Верховнаго Суда РСФСР» 1962 г. № 4, стр. 11.

²⁰ ნათქვამთან დაკავშირებით გაცირებას იწვევს ვ. ნ. კულდრიავეცის მტკიცება, რომ თუმცა შემადგენლობის ნიშნები მითითებულია კოდექსის განსაკუთრებული და ზოგადი ნაწილის მუხლებში ან სისხლის სამართლის ნორმის განმარტებიდან გამომდინარეობენ, მაგრამ ამასთანავე საქმე შეეხება განმარტებას მხოლოდ იმ ორგანოს მიერ, ვისაც ამისი უფლება აქვს — სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების უმაღლეს საბჭოს ან უმაღლეს საბჭოს პრეზიდიუმს. პირს, რომელიც იყენებს კანონს, არ შეუძლია თვით განსაზღვროს მისი შინაარსი (იხ. В. Н. Кудрявцев, Теоретические основы квалификации преступлений, М., 1963, стр. 82).

თუ კანონის განმარტება ნიშნავს კანონის ნამდვილი აზრის დადგენას, — ხოლო სხვაგვარად ეს ცნება არ შეიძლება იქნას გაგებული, — მაშინ შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ კანონის გამოყენება მისა განმარტების გარეშე. ვ. ნ. კულდრიავეცის მტკიცება მით უფრო საკვირველია, რომ თვით მას მოჰყავს მშვენიერ მაგალითები შემადგენლობის ნიშნების დაზუსტებისა და შეცვლისა სასამართლოს მიერ კანონის განმარტების მეშვეობით (იხ. ღასახ. ნაშრ., გვ. 76--77).

დანაშაულის შემადგენლობის აღწერით და მასთან სასჯელის დაკავშირებით სისხლის სამართლის კანონი ჯარკვეულ ქმედობას მართლსაწინააღმდეგო ქმედობად აღიარებს, თანაც, იმისდა მიუხედავად, იყო თუ არა ესა თუ ის ქმედობა წინათ აკრძალული სამართლის რომელიმე სხვა დარგში (მაგალითად, სამოქალაქო ან ადმინისტრაციულ სამართალში და სხვ.), თუ პირიქით ეს ქმედობა სისხლის სამართლის კანონის გამოცემამდე სამართლის არცერთი სხვა დარგის მიერ წინასწარ აკრძალული არ იყო. კანონმდებელი დანაშაულის შემადგენლობის ჩამოყალიბებით ქმნის განსაზღვრული სახის უმართლობას. სისხლისსამართლებრივ უმართლობას, თანაც ზუსტად მიჯნავს სისხლისსამართლებრივ უმართლობას ყველა დანარჩენი მოქმედებისაგან, რომელსაც სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობა არ ახასიათებს. აქედან ნათელია, რომ დანაშაულის შემადგენლობა არის სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის საფუძველი. მოქმედების შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობისადმი ნიშნავს იმავდროულად ამ მოქმედების მართლწინააღმდეგობასაც. ქმედობა ეწინააღმდეგება სისხლისსამართლებრივ ნორმას, თუ იგი შეესაბამება სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს და თუ ამავე დროს არ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი რაიმე განსაკუთრებული გარემოება. ამიტომ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების ზუსტად დადგენას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სოციალისტური კანონიერების განხორციელებისა და მოქალაქეთა უფლებებისა და ინტერესების დაცვისათვის.

ვინაიდან მართლწინააღმდეგობა ემთხვევა ქმედობის შესაბამისობას დანაშაულის შემადგენლობისადმი, ამიტომ მართლწინააღმდეგობას ცალკე სპეციალური დამტკიცება არ სჭირდება. თუ, მაგალითად, სასამართლომ დაამტკიცა, რომ პირმა ფარულად, მითვისების მიზნით გაიტაცა სხვისი ქონება, ე. ი. დაამტკიცა, რომ პირის ქმედობა ზუსტად შეესაბამება ქურდობის შემადგენლობის ნიშნებს, მას სულაც არ სჭირდება იმ საკითხის გადაჭრა, არის თუ არა ეს მოქმედება მართლსაწინააღმდეგო, ვინაიდან პირველ კითხვაზე დადებითი პასუხი ნიშნავს თავისდათავად დადებით პასუხს მეორე კითხვაზედაც.

აქამდე ჩვენ ვლაპარაკობდით დანაშაულის მხოლოდ ფორმალურ მხარეზე — მის მართლწინააღმდეგობაზე, მაგრამ არაფერი გვითქვამს მართლწინააღმდეგობის მატერიალურ შინაარსზე — საზოგადოებრივ საშიშროებაზე და მის ურთიერთობაზე დანაშაულის შემადგენლობასთან.

თავში დანაშაულის ცნების შესახებ აღნიშნული იყო, რომ საბჭოთა კანონმდებელი კრძალავს რაიმე მოქმედებას სასჯელის მექანიზმით იმის გამო, რომ ეს ქმედობა წარმოადგენს საზოგადოებრივ საშიშროებას. ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება, უფრო სწორად, საზოგადოებრივი საშიშროების გარკვეული ხარისხი მისი დანაშაულად გამოცხადების საფუძველს წარმოადგენს.

აქედან ცხადია, რომ თუ მოქალაქემ ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობა, იგი ამავე დროს მოქმედებდა საზოგადოებრივად საშიშად. მაგალითად, თუ სასამართლომ დაადგინა, რომ სუბიექტის მოქმედება შეესაბამება კანონში აღწერილი ქურდობის ნიშნებს (1. სხვისი, 2. ქონების, 3. გატაცება, 4. ფარულად, 5. მითვისების მიზნით), ამით იგი ამტკიცებს. ქმედობის მართლწინააღმდეგობასთან ერთად, მის საზოგადოებრივ საშიშროებასაც.

სასამართლოსათვის იმის დაკისრება, რომ მას ბრალდებულის ქმედობაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობასთან ერთად, თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში მართლწინააღმდეგობისა და საზოგადოებრივი საშიშროების არსებობაც დაემტკიცებინა, არა მარტო ზედმეტი იქნებოდა, არამედ აგრეთვე სახიფათოც. ფაქტიურად ეს იმის მომასწავებელი იქნებოდა, რომ ჩვენ უფლებას ვაძლევთ სასამართლოს რევიზია გაუკეთოს სისხლის სამართლის კანონის დადგენილებებს და დამოუკიდებლად შეაფასოს, ნამდვილად არის თუ არა სისხლის სამართლის კანონში გათვალისწინებული ქმედობა ამავე დროს მართლწინააღმდეგო და საზოგადოებრივად საშიში. ამას კი მოჰყვებოდა კანონით ზუსტად მოხაზული მკვეთრი შემადგენლობებისათვის ძირის გამოთხრა და კანონმდებლის მიერ დადგენილი ნათელი და მტკიცე კრიტერიუმების შეცვლა მოსამართლის სუბიექტური შეხედულებებით და აზრებით.

მაგრამ არ არსებობს წესი გამონაკლისის გარეშე. ხოლო გამონაკლისის სახით შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ ესა თუ ის ქმედობა ფორმალურად შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს. რომლებიც აღწერილია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში, მაგრამ არ არის საზოგადოებრივად საშიში. ვინაიდან არსებობს განსაკუთრებული გარემოება, რომელიც გამოიწვევს საზოგადოებრივ საშიშროებას.

„... კანონი, რომელიც აღწერს დანაშაულის შემადგენლობას, ნავარაუდევია განსაზღვრულ გარემოებებზე, განსაკუთრებულ კონკრეტულ-ისტორიულ პირობებზე, ხოლო ცხოვრებაში შეიძლება შეგვევადეს ისეთი სიტუაცია, როდესაც იმავე ქმედობას (ე. ი. დისპოზი-

ცილი გათვალისწინებული ნიშნების მქონე ქმედობას) არ ახასიათებს საზოგადოებრივი საშიშროება²¹. ასეთი შემთხვევები გათვალისწინებულია პირველ ყოვლისა თვით სისხლის სამართლის კანონდებლობაში, სასელდობრ, საფუძვლების მე-7 მუხლის მეორე ნაწილში, მე-13 მუხლში და მე-14 მუხლში.

მე-7 მუხლის მეორე ნაწილში ნათქვამია, რომ „დანაშაულად არ ჩაითვლება მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც თუმცა ფორმალურად შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ რაიმე ქმედობის ნიშნებს. მაგრამ მცირე მნიშვნელობის გამო არ წარმოადგენს საზოგადოებრივად საშიშს“.

მე-13 მუხლის თანახმად, „დანაშაულად არ ჩაითვლება მოქმედება. რომელიც თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ ქმედობის ნიშნებს, მაგრამ ჩადენილია აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში...“.

ამგვარადვე, მე-14 მუხლი ადგენს: „დანაშაულად არ ჩაითვლება მოქმედება, რომელიც თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ ქმედობის ნიშნებს, მაგრამ ჩადენილია უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში...“.

ჩვენ მიერ ხაზგასმული სიტყვები კანონისა იმ აზრს გამოხატავენ, რომ ზოგიერთ განსაკუთრებულ შემთხვევაში ქმედობა თუმცა ფორმალურად შეესაბამება სისხლის სამართლის კანონში აღნიშნული დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს, მაგრამ ვინაიდან არსებობს მართლწინააღმდეგობისა და საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოება, ასეთი მოქმედება დანაშაულად არ ჩაითვლება.

ამ დებულებამ ნათელი გამოხატულება ჰპოვა რსფსრ-ის იუსტიციის სახალხო კომისარიატისა და უმაღლეს სასამართლოს 1927 წლის 15 იანვრის სადირექტივო წერილში რსფსრ-ის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნის გამოყენების შესახებ. ამ წერილში ნათქვამია: „მე-6 მუხლის შენიშვნის გამოყენების დროს, სასამართლოებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ, რომ იგი არ შეიძლება განხილულ იქნას როგორც საერთო ფაქტიური გაუქმება დანაშაულის ფორმალური ნიშნებისა, რომლებიც მითითებულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში. სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში აღწერილი დანაშაულის შე-

21 ვ. კუდრიაცევი, დასახ. ნაშრ., გვ. 89—90.

მადგენლობის ნიშნები სავალდებულოა სასამართლოსათვის, და სასამართლოებმა ამ ნიშნებით უნდა იხელმძღვანელონ ბრალდებულისათვის ინკრიმინირებულ მოქმედებათა დანაშაულებრიობის განსაზღვრისას, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში დანაშაულის ფორმალური შემადგენლობა ჰკარგავს თავის სოციალურად საშიშ შინაარსს იმის გამო, რომ ქმედობა აშკარად მცირემნიშვნელოვანია და მას მავნე შედეგები არ მოჰყოლია“²².

ავილოთ ამ აზრის საილუსტრაციოდ გარკვეული მაგალითი.

ვთქვათ, ვინმემ მოიპარა ერთი კოლოფი ასანთი. ფორმალურად ამ მოქმედებაში მოცემული გვაქვს დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები: 1) სხვისი, 2) ქონების, 3) ფარულად, 4) გატაცება, 5) მითვისების მიზნით. მაგრამ მოქმედების მცირემნიშვნელობის გამო ამ ნიშნების ერთობლიობა აღნიშნულ კონკრეტულ შემთხვევაში მოკლებულია საზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს, რაც გამორიცხავს სისხლისსამართლებრივ მართლწინააღმდეგობას და მამსადამე ქმედობის დანაშაულებრიობას. ამგვარად ჩარჩო დარჩა, მაგრამ მისი არსი, მისი გული კი აღარ არის. ამავე მდგომარეობას ადგილი აქვს უკიდურესი აუცილებლობის დროს. ავილოთ ასეთი მაგალითი: ტუნდრებში დაკარგული მწყემსები, რომლებიც გაფანტულ ირმების ჯოჯა ეძებენ. რამდენიმე დღის შიმშილის შემდეგ წააწყდებიან გეოლოგიური პარტიის საწყობს და შიმშილით სიკვდილისაგან თავის გადასარჩენად მოიპარავენ ამ საწყობიდან ხორცს. აქაც ფორმალურად გვაქვს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ნიშნები სხვისი ქონების ფარულად გატაცებისა, ე. ი. ქურდობისა, მაგრამ განსაკუთრებული გარემოების არსებობის გამო ეს ქმედობა არ არის საზოგადოებრივად საშიში და მართლწინააღმდეგი.

ამგვარად, დანაშაულის შემადგენლობა, რომელიც სისხლის სამართლის კანონშია აღწერილი, ტიპიზებულ სისხლისსამართლებრივ უმართლობას წარმოადგენს. მაგრამ კონკრეტულ შემთხვევაში ქმედობა, რომელიც სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი ქმედობის ტიპს ფორმალურად შეესაბამება, მატერიალურად არ არის დანაშაული, ვინაიდან განსაზღვრულმა კონკრეტულმა გარემოებამ, რომელიც შეიძლება გათვალისწინებული იყოს თვით სისხლის სამართლის კანონში, გამორიცხა ასეთი ქმედობის მართლწინააღმდეგი და დანაშაულებრივი ხასიათი. სისხლისსამართლებრივი უმართლობის გამორიცხველი გარემოების ასეთი განსაკუთრებული სახაითი კარგად იყო ხაზგასმული ზემოაღნიშნულ სადირექტივო წერილში. რომელშიც

22 იხ. «Еженедельник советской юстиции» 1927 г., № 2, стр. 14.

ნათქვამია, რომ „... სიხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის შენიშვნა არის მხოლოდ გამოსავალი ზოგიერთი შემთხვევისათვის, როდესაც ფორმალურმა მიდგომამ დანაშაულის შემადგენლობისადმი შეიძლება გადააქციოს სასამართლო განაჩენის კანონზომიერი აქტი თავის წინააღმდეგობად, ე. ი. ისეთ აქტად, რომელიც საბჭოთა სისხლის სამართლის პოლიტიკის თვალსაზრისით არსებითად ამკარად მიზანშეუწონელი იქნებოდა“²³.

ამგვარად, ჩვენ მივედით შემდეგ დასკვნამდე:

1) დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების ჩამოყალიბება ხდება ამ ნიშნების ერთობლიობის საზოგადოებრივი საშიშროების გამო;

2) დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების ჩამოყალიბება ასაბუთებს ამ ქმედობის სისხლისსამართლებრივ მართლწინააღმდეგობას;

3) საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა დანაშაულის შემადგენლობის დამოუკიდებელ ნიშნებს კი არ წარმოადგენენ, არამედ ისინი ახასიათებენ დანაშაულის შემადგენლობას მთლიანად. „ამაში მდგომარეობს საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მართლწინააღმდეგობის თავისებური ხასიათი, ყველა სხვა ნიშნისაგან განსხვავებით, რაც დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტსა და ობიექტურ მხარეს, სუბიექტსა და სუბიექტურ მხარეს ახასიათებს“²⁴;

4) დანაშაულის შემადგენლობა ტიპურად, ზოგადად ასაბუთებს ქმედობის მართლწინააღმდეგობას და საზოგადოებრივ საშიშროებას, ე. ი. თუ არ არსებობს განსაკუთრებული საფუძველი, რომელიც გამოირიცხავს მართლწინააღმდეგობას და საზოგადოებრივ საშიშროებას;

5) საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოების არსებობის შემთხვევაში, დანაშაულის შემადგენლობა არსებობს მარტოოდენ ფორმალურად, ხოლო არსებითად დანაშაულის შემადგენლობა მისი მატერიალური მნიშვნელობით არ არსებობს, ვინაიდან შემადგენლობას გამოეცალა ის საფუძველი, რის გამოც გარკვეული ნიშნების მქონე ქმედობა დანაშაულად იყო გამოცხადებული, სახელდობრ — საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი;

6) პრაქტიკულად მართლწინააღმდეგობის და საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხების განსაკუთრებული გამოკვლევა საბჭოთა

²³ იხ. „Еженедельник советской юстиции“, 1927, № 2, გვ. 14.

²⁴ В. М. Ч х.н.к.в.а.д.е, Понятие и значение состава преступления. «Советское государство и право», 1955, № 4, стр. 59.

სასამართლოს უხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც საკითხი შეეხება მათ გამომრიცხველ გარემოებას, ვინაიდან დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების დამტკიცება, ამ განსაკუთრებულ გარემოებათა გარეშე. სასამართლოსათვის ნიშნავს იმავდროულად მართლწინააღმდეგობისა და საზოგადოებრივი საშიშროების არსებობის დამტკიცებას.

§ 4. დანაშაულის ცნება და დანაშაულის შიშვადგენლობის ცნება

დანაშაულის ცნებისა და დანაშაულის შემადგენლობის ცნების ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში ერთსულოვანი შეხედულება ჯერ კიდევ არ არის გამომუშავებული.

საკმაოდ გავრცელებული შეხედულების თანახმად დანაშაული და დანაშაულის შემადგენლობის ცნებები ისეთ ურთიერთობაში არიან ერთმანეთთან, როგორც გვარეობითი ცნება სახეობით ცნებასთან. ასე. მაგალითად, პროფ. პიონტკოვსკის აზრით, „დანაშაულის მატერიალური ცნება მიზნად ისახავს მოგვეცეს დანაშაულის ცნების ზოგადი განსაზღვრება... მისი სოციალურ-პოლიტიკური შინაარსის გახსნით...“²⁵. „დანაშაულის ზოგადი მატერიალური ცნება როგორც საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა განმარტავს საბჭოთა სისხლის სამართლისათვის ცნობილი ყველა დანაშაულის არსებას“²⁶. ამის საპირისპიროდ „დანაშაულის ყოველი შემადგენლობა როგორც იმ ნიშნების ერთობლიობა, რომლებიც განსაზღვრულ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობას ახასიათებენ, არის იურიდიული ცნება ცალკეული დანაშაულის შესახებ“²⁷.

ამ ციტატებიდან ნათლად ჩანს, რომ პროფ. პიონტკოვსკის აზრით: 1) დანაშაულის ცნება არის ყოველი დანაშაულის ზოგადი ცნება. რა ხასისაც არ უნდა იყოს იგი, ხოლო შემადგენლობის ცნება — ეს არის განსაზღვრული, ცალკეული დანაშაულის ცნება; 2) დანაშაულის ზოგადი ცნება განისაზღვრება მატერიალურად, მისი სოციალურ-პოლიტიკური შინაარსის მიხედვით, ხოლო შემადგენლობის ცნება ცალკეული დანაშაულის იურიდიულ დახასიათებას წარმოადგენს.

ვფიქრობთ ეს მსჯელობა ლოგიკურად სწორი არ უნდა იყოს. პირველ ყოვლისა დანაშაულის შემადგენლობა არ შეიძლება წარმო-

25 А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, 1961, стр. 114.

26 იქვე, გვ. 115.

27 იქვე, გვ. 115.

ადგენდეს დანაშაულის ზოგადი ცნების სახეობით ცნებას. დანაშაულის ზოგადი ცნების სახეობითი ცნება იქნება ცალკეული დანაშაულის (მაგალითად, მკვლელობის, ქურდობის, ყაჩაღობის და სხვ.) და არა შემადგენლობის (ე. ი. განსაზღვრული დანაშაულის აღწერის) ცნება. მეორე მხრით, ცალკეულ შემადგენლობათა (მაგალითად, ქურდობის შემადგენლობის, მკვლელობის შემადგენლობის და სხვ.) გვარეობითი ცნება იქნება დანაშაულის შემადგენლობის ზოგადი ცნება²⁸. მეორე, დანაშაულის ზოგადი ცნება არ ამოიწურება მისი მხოლოდ სოციალურ-პოლიტიკური დახასიათებით. როგორც დავინახეთ, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლში დანაშაული განსაზღვრულია არა მარტო როგორც საზოგადოებრივად საშიში, არამედ აგრეთვე როგორც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული, ე. ი. მართლსაწინააღმდეგო ქმედობა, მაშასადამე დანაშაულის ზოგად განსაზღვრებაში მოცემულია როგორც მისი მატერიალური, ისე ფორმალური ნიშანი²⁹. მეორე მხრივ, დანაშაულის შემადგენლობის ცნება თუმცა თავისი ბუნებით ფორმალური, იურიდიული ცნებაა, მაგრამ მასში როგორც დავინახეთ, ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროებაც იგულისხმება, რამდენადაც საზოგადოებრივი საშიშროება კანონმდებლისათვის შემადგენლობის შექმნის საფუძველია³⁰.

ძირითადი განსხვავება დანაშაულის ცნებასა და შემადგენლობის ცნებას შორის იმაში მდგომარეობს, რომ დანაშაულის ცნება ასახავს ადამიანის ქმედობას როგორც რეალურ, თვით ცხოვრების მოვლენას, როგორც რეალურ პროცესს, მაშინ როდესაც შემადგენლობა სისხლის სამართლის კანონის განსაზღვრულ ნაწილში (დისპოზიციაში) ფიქსირებული ნიშნების აღწერას წარმოადგენს. როგორც სწორად მიუთითებენ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს ავტორები, „შემადგენლობა არის კანონით ფიქსირებული ცნება განსაზღვრული დანაშაულისა... და არა თვით დანაშაული“³¹. ისევე, როგორც დანაშაულის ცნება არ შეიძლება გაიგივებულ იქნას დანაშა-

²⁸ და არა დანაშაულის ზოგადი შემადგენლობა. დანაშაულის ზოგადი შემადგენლობა ისეთივე უაზრობაა, როგორც ზოგადი დანაშაული.

²⁹ თვით პროფ. ა. პიონტკოვსკი განსაზღვრავს დანაშაულის ცნებას როგორც „საზოგადოებრივად საშიშ, მართლსაწინააღმდეგო, ბრალეულ და დასჯად ქმედობას...“ (იხ. დასახ. ნაშრ., გვ. 29).

³⁰ სხვათა შორის თვით პროფ. ა. პიონტკოვსკი დაჟინებით მოითხოვს, რომ შემადგენლობის ცნებაში საზოგადოებრივი საშიშროების ნიშანი იქნეს შეტანილი (იხ. დასახ. ნაშრ., გვ. 115—116).

³¹ Lehrbuch des Strafrechts der DDR, Berlin, 1957, S. 278.

ულის შემადგენლობის ცნებასთან, არც დანაშაულის ელემენტები შეიძლება გაიგივებულ იქნენ შემადგენლობის ნიშნებთან, რომლებიც ამ ელემენტებს აღწერენ. ეს მომენტი კარგად აქვს ნახვენიები გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტს კ. გერაცს. „დანაშაული, — წერს იგი, — არ არის შემადგენლობის ნაწილი და არც იდენტურია შემადგენლობისა. განა შეიძლება იმის მტკიცება, რომ ადამიანი, რომელიც დანაშაულებრივი ქმედობის სუბიექტია, შემადგენლობის ნიშანს წარმოადგენს? — ან სასაღვთო საკუთრება. რომელიც სოციალისტური სექტორის საფუძველს წარმოადგენს, შემადგენლობის ნიშანია?... იგივე უნდა ითქვას თვით ქმედობაზე. მკვლელობა (განსაზღვრულმა ადამიანმა მოკლა მეორე ადამიანი) არ არის შემადგენლობის ნიშნების ჯამი, არამედ რეალური საზოგადოებრივი პროცესი თავისი საკუთარი საზოგადოებრივი მიზეზებითა და შედეგებით, მაშინ როდესაც შემადგენლობა კანონის შემადგენელ ნაწილსა და ამით ჩვენი ზედნაშენის იურიდიულ დაწესებულებას წარმოადგენს. შემადგენლობა ამიტომ არ უნდა იქნას გაიგივებული დანაშაულთან“³².

ეს შეხედულება თავისთავად სწორია, მაგრამ, ჩვენი აზრით, საკმარისი არაა დანაშაულის ცნებისა და შემადგენლობის ცნების ურთიერთგამიჯნისათვის. შემადგენლობა—სისხლის სამართლის კანონია, მაგრამ მოქმედება, რომელიც შემადგენლობას შეესაბამება, ე. ი. შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით აღწერილ ნიშნებს—ეს უკვე სისხლის სამართლის კანონი კი აღარ არის, არამედ წარმოადგენს რეალურ საზოგადოებრივ პროცესს რეალური მიზეზებითა და შედეგებით. ამიტომ საჭიროა გარკვეულ იქნას: იდენტურია თუ არა შემადგენლობის შესაბამისი ქმედობის ცნება დანაშაულებრივი ქმედობის ცნებასთან თუ იდენტურია, მაშინ რაღა საჭიროა შეიქმნას ორი ცნება: დანაშაულებრივი ქმედობისა და შემადგენლობის შესაბამისი ქმედობისა. — ჩვენი აზრით, ეს ცნებები იდენტური არ არის.

თუმცა საზოგადოებრივი საშიშროება წარმოადგენს (კანონმდებლისათვის) საფუძველს შემადგენლობის შესაქმნელად, ხოლო შემადგენლობა წარმოადგენს (მოსამართლისათვის) საფუძველს საზოგადოებრივი საშიშროების დადგენისათვის, მაგრამ მაინც შემადგენლობას ვერ გაევიცივებთ საზოგადოებრივ საშიშროებასთან. ქმედობის შესაბამი-

³² H. G e r a t s, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit in der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, SS. 276—279.

სობა დანაშაულის შემადგენლობასთან—დანაშაულის ფორმალური ნიშანი. საზოგადოებრივი საშიშროება -- მისი მატერიალური ნიშანი. დანაშაული ფორმალური და მატერიალური ნიშნების ერთობლიობას წარმოადგენს მაშასადამე, დანაშაულის შემადგენლობა დანაშაულის ისეთივე აუცილებელი ელემენტია, როგორც საზოგადოებრივი საშიშროება. დანაშაულის შემადგენლობა რომ დანაშაულის აუცილებელი ელემენტია, ეს გამოხატულია თვით კანონის სიტყვებით, რომელიც ლაპარაკობს „სისხლის, სამართლის კანონით გათვალისწინებულ ქმედობაზე“.

§ 5. დანაშაულის შეადგენლობის ნიშნები

ყოველი დანაშაულის შემადგენლობა შედგება ცალკეული ნიშნებისაგან, რომელთა ერთობლიობა ზუსტად აღწერს განსაზღვრული ტიპის დანაშაულებრივ ქმედობას. ადამიანის მოქმედება შეესაბამება დანაშაულის შემადგენლობას, თუ მასში არის შემადგენლობის ყველა ნიშანი. ერთ-ერთი ნიშნის არარსებობაც კი გამორიცხავს შემადგენლობას. მაგალითად, 150 მუხლში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობა არ არსებობს, თუ პირმა ფარულად გაიტაცა არასხვისი, არამედ საკუთარი ქონება, ე. ი. თუ არ არსებობს ქურდობის ის ნიშანი, რომ ქონება სხვისი უნდა იყოს.

შემადგენლობის ნიშნები შეიძლება დავყოთ ორ ძირითად კატეგორიად: აღწერილობით და შეფასებით ნიშნებად. აღწერილობითი ისეთ ნიშნებს ეწოდება, რომლებიც დანაშაულის ფაქტიურ მხარეს აღწერენ, რომლებიც მაშასადამე დროსა და სივრცეში არსებობენ, და შეიძლება აღქმული იქნენ ჩვენი გრძნობების მეშვეობით. ეს ნიშნები ჩვეულებრივად მიზეზობრივად არიან დაკავშირებული მოქმედებასთან. ასეთი ნიშნებია, მაგალითად, ადამიანის სიკვდილი (მკვლელობის დროს), ქონების გატაცება (გატაცების შემადგენლობებში), ქონების დაზიანება (ქონების დაზიანების შემადგენლობაში), გამაწილებელი ცნობების გავრცელება (ცილისწამების დროს) და ა. შ. არსებობენ შემადგენლობის ისეთი ნიშნებიც, რომლებიც თუმცა მიზეზობრივად არ არიან დაკავშირებული მოქმედებასთან, მაგრამ მაინც ფაქტების სფეროს ეკუთვნიან, ე. ი. ჩვენი გრძნობების მეშვეობით აღიქვებიან. ასეთია მაგალითად, ნიშანი „ნივთი“ ქონების გატაცების შემადგენლობებში, ქალის „ორსულობა“ — ორსული ქალის მკვლელობის შემადგენლობაში და ა. შ.

ა-წერილობით ნიშნების მიმართ მოსამართლეს ევალება მხოლოდ დაადგინოს, ნამდვილად არსებობს თუ არა ეს ნიშანი, მაგალითად, ნამდვილად გატაცებულია თუ არა ქონება ან ნამდვილად მოკლულია თუ არა კაცი, ნამდვილად ორსულად იყო თუ არა ქალი და სხვ.

აღწერილობითი ნიშნებისაგან განსხვავებით, შეფასებითი ნიშნები ეწოდება შემადგენლობის ისეთ ნიშნებს. რომლებიც არ შეიძლება აღქმული იქნენ ჩვენი გარჩობების მიშვიობით და რომელთა არსების დადგენა შეიძლება მხოლოდ ნორმის შემფარდებლის შეფასებითი მსჯელობის მეშვეობით, ე. ი. აზრის გარკვეული ოპერაციის შედეგად ანუ „გონების თვლით“. ასეთი ნიშნებია მაგალითად: ნიშანი „სხვისი“ 147 მუხლში (სხვისი ნაწარმოების გამოშვება საკუთარი სახელით), ნიშანი „განსაკუთრებული სიასტიკე“ 104 მუხლში (განზრახი მკვლელობა). ნიშანი „წერილმანი“ 95 მუხლში (სოციალისტური ქონების წერილმანი გატაცება), ნიშანი „გარყვნილი“ 120 მუხლში (გარყვნილი ქმედობა), ნიშანი „სახელის გამტეხი ცნობები“ 137 მუხლში (ცილისწამება) და ა. შ. ის საკითხი, არის თუ არა ნაწარმოები „სხვისი“, შეიძლება დადგენილ იქნას იმ სამართლებრივი ნორმების მეშვეობით, რომლებიც აწესრიგებენ განსაზღვრულ სამართლებრივ ურთიერთობებს (საავტორო ურთიერთობებს); საკითხი ჩადინილია თუ არა მკვლელობა „განსაკუთრებული სისასტიკით“, არის თუ არა ქმედობა „გარყვნილი“, აქვს თუ არა დამნაშავეს მიერ გაზრცელებულ ხმებს სახელგამტეხი ხასიათი, — ყოველივე ეს შეიძლება დადგენილ იქნას მხოლოდ სოციალისტური ზნეობის თვალსაზრისით შეფასების მეშვეობით; საკითხი, არის თუ არა გატაცებული ქონება წერილმანი, შეიძლება გადაეჭრათ მხოლოდ სამეურნეო (ეკონომიური) კრიტერიუმის მოშველიებით³³.

როგორც ამ მცირეოდენი მაგალითებიდანაც ჩანს, შემადგენლობის „შეფასებითი“ ნიშნები ნაკლებად ზუსტნი, ნაკლებად განსაზღვრული არიან. ამიტომ მათი დადგენა არ ხდება მათი არსებობის უბრალო კონსტატაციის მეშვეობით, არამედ მოსამართლეს უხდება გარკვეული ნორმების (სამართლებრივი თუ ზნობრივი) ან ეკონომიური თუ სხვაგვარი კრიტერიუმის მოშველიება მათი არსების გასარკვევად. მაშასადამე ამ ნიშნების დადგენისას მოსამართლის თავისუფალ

³³ ასე, მაგალითად, სსრკ უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის დადგენილებაში ბ.-სა და მ.-ს საქმეზე ნათქვამია: „ყველა შემთხვევაში ის საკითხი, შეიძლება თუ არა გატაცება წერილმანად ჩაითვალოს..., სასამართლომ უნდა გადაწყვიტოს თითოეული საქმის კონკრეტულ გარემოებათა მიხედვით“ („Биоллетень Верховного суд СССР“ 1959 г. №1, стр 10).

მიხედულებას ერთგვარი გასაქანი ეძლევა. ამიტომ საბჭოთა კანონმდებელს ასეთი ნიშნები მხოლოდ მაშინ შეაქვს დანაშაულის შემადგენლობაში, როცა შემადგენლობის დახასიათება წმინდა აღწერილობითი ნიშნებით შეუძლებელია ან მეტად ძნელია.

საზღვარი დანაშაულის აღწერილობით და შეფასებით ნიშნებს შორის ხშირად მერყევია. ერთი და იგივე ნიშანი შეიძლება აღწერილობითიც იყოს და შეფასებითიც. ამის მაგალითი მოჰყავს ვ. მკაყაშვილს, რომელიც მიუთითებს „... ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობაში ხელყოფის საგნად აღნიშნულია „დოკუმენტი“ (იხ. საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 211-ე მუხლი, სადაც ლაპარაკია დოკუმენტის გატაცების ან დაზიანების შესახებ). დოკუმენტის ისეთი ნიშნები, როგორიცაა ქაღალდი, შტამპი, ხელმოწერა, ბეჭედი და სხვ., ფაქტიურნი არიან, ისინი შეიძლება აღქმულ იქნენ გრძნობების მეშვეობით. ხოლო დოკუმენტის ის თვისება, რომ მას შეუძლია იურიდიული ფაქტების დადასტურება, აღიქვება მხოლოდ გონების თვალთ“³⁴.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი კრიმინალისტი უარყოფს შემადგენლობის „შეფასებითი“ ნიშნების არსებობას. ასე, მაგალითად, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს ავტორების აზრით, „შემადგენლობის ყველა ნიშანი აღწერილობითი (დესკრიფციული) ბუნებისაა, მაშასადამე არ არსებობენ არავითარი ევრეთწოდებული ნორმატიული ნიშნები, ე. ი. ისეთი ნიშნები, რომლებსაც „შეფასება“ ესაჭიროებათ...“³⁵. ამავდროს აღნიშნული სახელმძღვანელოს ავტორები არ უარყოფენ იმასაც, რომ დანაშაულის შემადგენლობებში გვხვდება შედარებით განუსაზღვრელი ნიშნები, ისეთი, მაგალითად, როგორიცაა სასტიკი მოპყრობა. მაგრამ, მათი აზრით, „ასეთი ნიშნების შინაარსი იმით კი არ დგინდება, თუ რა აზრს ჩააქსოვს მათში ცალკეული ინტერპრეტატორი (მოსამართლე, პროკურორი ან მეცნიერი), არამედ უპირველეს ყოვლისა კანონმდებლის ნებიდან და მის საფუძვლად მდებარე სპეციფიკური საზოგადოებრივი რეალობიდან ჩვენს დემოკრატიულ წყობილებაში, ე. ი. ეკონომიური, პოლიტიკური და ზნეობრივი ურთიერთობებიდან, რომლებიც აღწერილი არიან შემადგენლობის სხვადასხვა ნიშნების მეშვეობით“³⁶.

³⁴ В. Макашвили, Понятие умысла в уголовном праве, «მაცნე», 1966, № 6, გვ. 77.

³⁵ იხ. Lehrbuch des Strafrechts der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1957, S. 282.

³⁶ იქვე, გვ. 283.

ჩვენის აზრით, ეს მოსაზრება შემადგენლობის შეფასებითი ნიშნების წინააღმდეგ მოკლებულია საფუძველს. უკვე თვით აღიარება შედარებით განუსაზღვრელი ნიშნების არსებობისა მივეითებებს, რომ შემადგენლობის ყველა ნიშანი როდი ატარებს წმინდა ფაქტიურ, აღწერილობით ხასიათს, რომ ზოგიერთი ნიშნის არსებობის დადგენისათვის შეუძლებელია დაეჭვრდეთ მხოლოდ ფაქტების დადასტურებას, არამედ უნდა მივმართოთ მათ შეფასებას სოციალისტური სამართლებრივი თუ ზნეობრივი ნორმების თვალსაზრისით, სოციალისტური მართლშეგნების საფუძველზე. თავისთავად ცხადია, რომ შეფასებითი ნიშნების დადგენა სრულიადაც არ გულისხმობს კანონის შემფარდებლის თვითნებობას. ამ პროცესს და მისი მეშვეობით გამორკვეულ ცნებას ობიექტური საფუძველი აქვს. „როგორც ყოველი სხვა მსჯელობაც, შეფასებითი მსჯელობაც შეიძლება შემოწმებულ იქნეს შესაბამისი მოვლენის ან საგნის ობიექტური თვისებების გარკვევით“³⁷. არსებობს განსაზღვრული ობიექტური კრიტერიუმი, რომლითაც უნდა იხელმძღვანელოს საბჭოთა მოსამართლემ კანონის ინტერპრეტაციის დროს: ეს არის საბჭოთა კანონმდებლობის ზოგადი პრინციპები და სოციალისტური მართლშეგნება, რომელთა მეშვეობით მოსამართლემ უნდა გამოარკვიოს კანონის ნამდვილი აზრი კონკრეტულ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში. გასაგებია ამიტომ, რომ უკანასკნელ წლებში საბჭოთა კრიმინალისტები აღიარებენ შემადგენლობის შეფასებითი ნიშნების არსებობას³⁸.

2. დანაშაულის შემადგენლობაში აღწერილი ნიშნები შეეხება დანაშაულის ობიექტს, ობიექტურ მხარეს, სუბიექტს და სუბიექტურ მხარეს.

საბჭოთა სისხლის სამართლის ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს სოციალისტურ ურთიერთობათა დაცვა. „საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის ამოცანაა, — ნათქვამია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 1-ლ მუხლში, — დაიცვას საბჭოთა საზოგადოებრივი და სახელმწიფო წესწყობილება,

³⁷ В. Н. Кудрявцев, Теоретические основы квалификации преступлений, М., 1963, стр. 122.

³⁸ იხ. მაგალითად, В. Н. Кудрявцев, Теоретические основы..., стр. 120—129; В. Г. Макашвили, Понятие умысла в уголовном праве, «მკენე», 1966 წ. № 5, გვ. 76—78. ბ. ს. ნიკიფოროვი შემადგენლობის «შეფასებითი ნიშნების» მაგივრად ლაპარაკობს შემადგენლობის «სოციალურ ნიშნებზე» (იხ. Б. С. Никифоров, Об умысле по действующему уголовному законодательству, «Советское государство и право» 1965 г. № 6, стр. 30—32).

სოციალისტური საკუთრება, მოქალაქის პიროვნება და უფლებანი და მთელი სოციალისტური მართლწესრიგი დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან“.

დანაშაულის ობიექტად საზოგადოდ ითვლება ის საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომელსაც იცავს სისხლის სამართლის კანონი. დანაშაულის თითოეული ცალკეული შემადგენლობის შექმნით კანონმდებელი მიზნად ისახავს საკსებით განსაზღვრული საზოგადოებრივი ურთიერთობის დაცვას. მაგალითად, 91-ე, 92-ე, 93-ე და სხვ. მუხლები იცავენ სოციალისტურ საკუთრებას, 104-ე, 105-ე და სხვ. მუხლები — ადამიანის სიცოცხლეს, 110-ე, 111-ე, 112-ე, 113-ე და სხვ. მუხლები — ადამიანის ჯანმრთელობას, 137-ე და 138-ე მუხლები — ადამიანის პატივსა და ღირსებას და ა. შ.

მითითება დანაშაულის ობიექტზე ხშირად პირდაპირ მოცემულია დანაშაულის შემადგენლობაში. მაგალითად, 65 მუხლში (სამშობლოს ღალატი) დანაშაულის ობიექტად მითითებულია სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, ტერიტორიული ხელშეუხებლობა და სამხედრო ძლიერება; პირიქით, არის შემთხვევები, როდესაც განსაზღვრული საზოგადოებრივი ურთიერთობა შეიძლება დადგენილ იქნას როგორც დანაშაულის ობიექტი მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონის განმარტების მეშვეობით.

ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობას ორი ობიექტი აქვს. მაგალითად, 152-ე მუხლის (ყაჩაღობის) შემადგენლობის ობიექტს წარმოადგენს როგორც საკუთრება, ისე აიროვნება.

ასეთი შემადგენლობებისაგან უნდა განვასხვავოთ შემადგენლობები, რომელთაც ალტერნატიულად ორი ან მეტი ობიექტი აქვთ. ასე, მაგალითად, 65 მუხლის (სამშობლოს ღალატის) ობიექტი არის: 1) ან სახელმწიფოებრივი დამოკიდებულება, 3) ან ტერიტორიული ხელშეუხებლობა, 3) ან სამხედრო ძლიერება.

დანაშაულის შემადგენლობის აღწერისას განსაკუთრებული ყურადღება დანაშაულის ობიექტური მხარის ნიშნებს ექცევა, ხოლო მათ შორის — შემადგენლობის ძირითად ბირთვის — ქმედობას, რომლის გარშემო თავმოყრილია ყველა სხვა ნიშანი. ქმედობა გაგებულ უნდა იქნას როგორც ადამიანის ნებელობითი აქტი, გამოხატული როგორც პოზიტიური (მოქმედების), ისე ნეგატიური (უმოქმედობის) ფორმით. შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს ეკუთვნის აგრეთვე დანაშაულებრივი ქმედობის შედეგი და მიზეზობრივი კავშირი დანაშაულებრივ ქმედობასა (უმოქმედობასა) და შედეგს შორის.

იმისდა მიხედვით, შეტანილია თუ არა მითითება განსაზღვრულ შედეგზე დანაშაულის შემადგენლობაში, შემადგენლობანი ორ სახედ

განიყოფებიან: შედეგიანი და შედეგგარეშე შემადგენლობანი (ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. თავი მეხუთე). შედეგიან დანაშაულთათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გადაჭრას (იხ. თავები მეექვსე და მეშვიდე).

დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს ეკუთვნის აგრეთვე ნიშნები, რომლებიც ასასიათებენ მოქმედების საშუალებას, დანაშაულის ჩადენის დროს, ადგილს და გარემოცვას.

როგორც წესი, დანაშაულის შემადგენლობის არსებობა არ არის დამოკიდებული იმ საშუალებაზე, რომლითაც დანაშაულია ჩადენილი. მკვლელობა მკვლელობად ითვლება იმისდა მიუხედავად, დანით ნოკლეს ადამიანი თუ საწამლავეთ, ფიზიკური თუ ფსიქიკური საშუალებით, დადებითი მოქმედებით თუ უმოქმედობით. მაგრამ გამოწვევის წესით არსებობენ ისეთი შემადგენლობანი, რომელნიც მოქმედების განსაზღვრულ საშუალებას მოითხოვენ. ასე, მაგალითად, 135 მუხლის (იძულება) შემადგენლობა არსებობს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი ჩადენილია ფიზიკური ძალადობის ან დასჯადი მუქარის- (ე. ი. მოკვლის, სხეულის მძიმე დაზიანების ან საყოველთაოდ საშიში საშუალებით ქონების დაზიანების მუქარის) მეშვეობით. ზოგჯერ დანაშაულის ჩადენის საშუალება თუმცა შემადგენლობის აუცილებელი ელემენტი არ არის, მაგრამ აკვალიფიცირებს (ამძიმებს) დანაშაულს. მაგალითად, მკვლელობა განსაკუთრებული სისასტიკით ან მრავალი ადამიანის სიცოცხლისათვის საშიში საშუალებით წარმოადგენს მკვლელობას, ჩადენილს დამამძიმებელ გარემოებებში (მუხ. 104, პ. 6).

იგივე უნდა ითქვას დანაშაულის ჩადენის ადგილის, დროისა და პირობების შესახებ.

დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს ყოველი შერაცხადი პირი. რომელიც მიღწეულია 16 წლის ასაკს (ხოლო ზოგი სახის დანაშაულისათვის — 14 წლის ასაკს). მითითება დანაშაულის სუბიექტის თვისებებზე მოცემულია სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგად ნაწილში (მუხ. მუხ. 12—13). განსაკუთრებული ნაწილის მუხლებში, როგორც წესი, არაფერია ნათქვამი დანაშაულის სუბიექტზე. ამიტომ იგულისხმება, რომ ეს დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნას ყოველი იმ პირის მიერ, რომელიც საზოგადოდ აღქურავილია დანაშაულის სუბიექტის თვისიბებით. მაგრამ არის ზოგიერთი დანაშაული, რომლის სუბიექტი (უფრო სწორად — რომლის ამსრულებელი) შეიძლება იყოს მხოლოდ განსაზღვრული თვისებებით აღჭურვილი პირი. ასეთია — თანამდებობის დანაშაული, რომლის ამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ თანამდებობის პირი, სამხედრო დანაშაუ-

ლი, რომლის ამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ სამხედრო მსახური; იგივე უნდა ითქვას სამშობლოს ღალატზე. ეს დანაშაული შეიძლება ჩაიდინოს მხოლოდ საბჭოთა მოქალაქემ, რომელსაც აქვს სპეციალური მოვალეობა სამშობლოს წინაშე. შეიძლება მოვიტანოთ სხვა მაგალითები: 117-ე მუხლის (გაუპატიურების) ამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ მამაკაცი. რა თქმა უნდა, ყველა შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს დანაშაულის ამსრულებელი. თანამონაწილე აღნიშნულ დანაშაულებრივ ქმედობებში შეიძლება იყოს ის პირიც, რომელსაც სუბიექტის ეს განსაკუთრებული ნიშნები არ ახასიათებს.

დანაშაულის შემადგენლობა შეიცავს მითითებას აგრეთვე ნიშნებზე, რომლებიც სუბიექტურ მხარეს ახასიათებენ.

შემადგენლობის სუბიექტურ მხარეს მიეკუთვნება, პირველ ყოვლისა, ნიშნები, რომლებიც ახასიათებენ ბრალს და მის ფორმებს — ე. ი. განზრახვას და გაუფრთხილებლობას. ამასთან ერთად დანაშაულის შემადგენლობაში შეიძლება გათვალისწინებული იქნას დანაშაულის სუბიექტური მხარის ნიშნები, რომლებიც ქმედობის ობიექტურ ნიშნებთან ერთად მის საზოგადოებრივ საშიშროებას და მართლწინააღმდეგობას განსაზღვრავენ. ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობის არსებით ელემენტს განსაზღვრული მიზანი წარმოადგენს. ასე, მაგალითად, ანტისაბჭოთა აგიტაცია და პროპაგანდა გულისხმობს საბჭოთა ხელისუფლების ძირის გამოთხრის ან შესუსტების ან განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაულის ჩადენის მიზანს (მუხ. 71), ტერორისტული აქტის აუცილებელი ელემენტია საბჭოთა ხელისუფლების ძირის გამოთხრის ან შესუსტების მიზანი (მუხ. 67), უცხო სახელმწიფოს წარმომადგენლის წინააღმდეგ მიმართული ტერორისტული აქტის შემადგენლობაში შედის ომის პროვოკაციის ან საერთაშორისო გართულების მიზანი (მუხ. 68), ყალბი ფულის დამზადების შემადგენლობაში — გასაღების მიზანი, ქალის მოტაცების შემადგენლობაში — ქორწინების მიზანი (მუხ. 134), სპეკულაციის შემადგენლობაში — გამორჩენის მიზანი (მუხ. 165) და ა. შ.

არიან შემადგენლობანი, რომელთა აუცილებელ ელემენტად კანონი ითვალისწინებს განსაზღვრულ მოტივს, ანუ შინაგან მამოძრავებელ მიზეზს. მაგალითად, მეურვეობის გამოყენება სამეურვეო პირის საზიანოდ დანაშაულია მაშინ, როცა ეს ხდება ანგარების მოტივით (მუხ. 125) და ა. შ.

ზოგჯერ სუბიექტური მხარის ნიშანი (განსაზღვრული მიზანი, მოტივი, გრძნობა). თუმცა შემადგენლობის არსებით, კონსტიტუციურ ელემენტს არ წარმოადგენს, მაგრამ საფუძველი ხდება ე. წ. კვალი-

ეიციური შემადგენლობის შექმნისა. მაგალითად, მკვლელობა ანგარებით ან ხულიგნური ქვენა გრძნობით წარმოადგენს მკვლელობას, ჩადენილს დამამძიმებელ გარემოებებში (მუხ. 104), ხელისუფლების ბოროტად გამოყენება, ჩადენილი ანგარებით ან სხვა პირადი მოტივით, გვაძლევს ამ დანაშაულის კვალიფიციურ შემადგენლობას (მუხ. 186) და ა. შ. არის შემთხვევები, როდესაც დანაშაულის სუბიექტური მხარის ნიშნის მიხედვით გამოჰყოფენ შემადგენლობას შემამსუბუქებელი გარემოებებით.

3. დანაშაულის შემადგენლობები შეიძლება კვალიფიცირებული იქნას ერთი და იმავე ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხის მიხედვით. ასეთი კლასიფიკაციისას მხედველობაში მიიღება ხელყოფის ობიექტის, ობიექტური მხარის, სუბიექტისა და სუბიექტური მხარისათვის დამახასიათებელი ნიშნები. კანონმდებელი ერთ ან რამდენიმე ნიშანს საგანგებო მნიშვნელობას აძლევს და ამის საფუძველზე დანაშაულის მარტივი, ძირითადი შემადგენლობიდან ცალკე გამოყოფს ისეთ შემადგენლობას, რომელიც დამამძიმებელ ან შემამსუბუქებელ გარემოებებს ასახავს.

ამისდა მიხედვით განასხვავებენ დანაშაულის შემადგენლობის სამ სახეს: ა) დანაშაულის შემადგენლობის მარტივი ანუ ძირითადი სახე. ასეთი შემადგენლობა არ ითვალისწინებს შემამსუბუქებელ ან დამამძიმებელ გარემოებებს. ასეთია, მაგალითად, მკვლელობის მარტივი შემადგენლობა, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 105-ე მუხლში; ბ) დანაშაულის შემადგენლობის კვალიფიციური სახე. ასეთ შემადგენლობაში ასახულია იგივე ქმედობა, მაგრამ ჩადენილი დამამძიმებელ გარემოებებში. მაგალითად, 104-ე მუხლი ითვალისწინებს განზრახ მკვლელობას, ჩადენილს დამამძიმებელ გარემოებებში, გ) დანაშაულის შემადგენლობა, რომელიც შემამსუბუქებელ გარემოებებს ითვალისწინებს. ასეთია, მაგალითად, 106-ე მუხლი, რომლითაც დაწესებულია პასუხისმგებლობა ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში ჩადენილი განზრახი მკვლელობისათვის.

ზემოაღნიშნული იმას როდი ნიშნავს, თითქოს ყველა დანაშაულის შემადგენლობა სამ სახედ იყოფოდეს. მრავალი დანაშაული სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მხოლოდ ერთ შემადგენლობაშია გათვალისწინებული (მაგალითად, საშიშ მდგომარეობაში ჩაყენება — მუხ. 128, დახმარების აღმოუჩენლობა — მუხ. 130, შრომის კანონმდებლობის დარღვევა — მუხ. 144 და სხვ.). გარდა ამისა, ზოგიერთი დანაშაული შეიძლება ორ, ძირითად და კვალიფიციურ შემადგენლობაში იყოს გათვალისწინებული (მაგალითად,

სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების გამოძალვა — მუხ. 97, პირადი ქონების გამოძალვა — მუხ. 154, პირადი ქონების ვანზრახ განადგურება ან დაზიანება — მუხ. 157 და სხვ.). დასასრულ, დანაშაულთა გარკვეული ჯგუფი ასახულია ძირითად შემადგენლობასა და ისეთ შენადგენლობაში, რომელიც შემამსუბუქებელ გარემოებებს ითვალისწინებს (შავალითად, ბავშვის მოტაცება ან შეცვლა — მუხ. 127, ძიმოწერის საიდუმლოების დარღვევა — მუხ. 143 და სხვ.).

ზოგჯერ ძირითადი შემადგენლობისაგან ნაწარმოები შემადგენლობის დამოუკიდებლობა იმდენად მაღალი ხარისხისაა, რომ ზემოაღნიშნული სამწევროვანი კლასიფიკაცია თავის მნიშვნელობას კარგავს. აქ იგულისხმება ის შემთხვევა, რომელიც სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ცნობილია ე. წ. სპეციალობის პრინციპის სახელწოდებით. სპეციალობის პრინციპი ნიშნავს იმას, რომ ორი სისხლისსამართლებრივი ნორმა ერთმანეთთან იმყოფება ზოგადი და სპეციალური ნორმების მიმართებაში. სპეციალურ სისხლისსამართლებრივ ნორმას უპირატესობა ეძლევა ზოგად სისხლისსამართლებრივ ნორმასთან შედარებით (*lex specialis derogat legi generalis*). სპეციალური სისხლისსამართლებრივი ნორმა ითვალისწინებს განსაზღვრული ქმედობის სპეციფიკურ საზოგადოებრივ საშიშროებას. ზოგადი და სპეციალური ნორმების დამოკიდებულების მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ დამოკიდებულება 196-ე მუხლსა (ხელისუფლების ან სამსახურებრივი დამოკიდებულების ბოროტად გამოყენება) და სხვა თანამდებობრივ დანაშაულთა შორის, დანაშაულის დაფარვასა (მუხ. 205) და შეგნებულად ცრუ ჩვენებას შორის (მუხ. 197) და სხვ.

გარდა საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხისა, დანაშაულის შემადგენლობები შეიძლება კლასიფიცირებული იქნენ მათი სტრუქტურის მიხედვით. ამ თვალსაზრისით დანაშაულის შემადგენლობები შეიძლება დავყოთ მარტივ შემადგენლობად და რთულ ანუ შენადგენ შემადგენლობად. მარტივი შემადგენლობა პირველად აფუძნებს საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის დანაშაულობრიობას. მოცემული შემადგენლობის გარეშე შესაბამისი ქმედობა დანაშაული არ იქნებოდა. ეს არ ითქმის შენადგენ დანაშაულზე. შენადგენი დანაშაული არსებობს მაშინ, როდესაც ორი ან მეტი თავის თავად დანაშაულებრივი ქმედობა ერთმანეთთან ისეა დაკავშირებული, რომ სხვა, მესამე ერთიან დანაშაულს ქმნიან. შენადგენი დანაშაულია, მაგალითად, ყაჩაღობა. ყაჩაღობის შემადგენლობა აერთიანებს ორი სხვადასხვა დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს. ესენია: 1) პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული ძალადობა, 2) მოქალაქის პირადი ქონების

ან სახელმწიფო სოციალისტური ქონების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული.

რთული დანაშაულის შემადგენლობის სახეებია აგრეთვე ალტერნატიული შემადგენლობა და კუმულაციური შემადგენლობა. ალტერნატიული შემადგენლობა ხასიათდება იმით, რომ პირის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის საკმარისია კანონით გათვალისწინებული ერთ-ერთი ნიშნის არსებობა. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 69-ე მუხლით გათვალისწინებულია საწარმოთა, ნაგებობათა, გზათა და მიმოსვლის საშუალებათა, კავშირგაბმულობის საშუალებათა ან სხვა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების დანგრევა ან დაზიანება-აფეთქებით, ცეცხლის წაკიდებით ან სხვა გზით, მასობრივი მოწამვლა ან ეპიდემიებისა და ეპიზოტიების გავრცელება საბჭოთა სახელმწიფოს შესუსტების მიზნით. ამ დანაშაულისათვის საკმარისია, თუ სუბიექტი ერთ-ერთ აღნიშნულ მოქმედებას ჩაიდენს.

კუმულაციური შემადგენლობა ხასიათდება ან ორი მოქმედებით, ან ბრალის ორი, ფორმით, ან ორ ობიექტზე ხელყოფით. მაგალითად, ორი მოქმედება გათვალისწინებულია სპეკულაციის შემადგენლობაში. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 165-ე მუხლის თანახმად დამთავრებული სპეკულაციის შემადგენლობისათვის აუცილებელია საქონლის ან საგნების შესყიდვა და გადაყიდვა გამორჩენის მიზნით. ბრალის ორი ფორმის არსებობა აუცილებელია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 110-ე მუხლის მე-2 ნაწილში გათვალისწინებული დანაშაულისათვის (სხეულის მძიმე დაზიანება, რამაც გამოიწვია დაზარალებულის სიკვდილი). ამ შემადგენლობისათვის თავდაპირველად უნდა დადგინდეს განზრახი ბრალი სხეულის მძიმე დაზიანებისადმი, ხოლო შემდეგ გაუფრთხილებელი ბრალი დაზარალებულის სიკვდილისადმი. ერთდროულად ორ ობიექტს — საბჭოთა იუსტიციის ორგანოების სწორ, კანონიერ საქმიანობას და პიროვნების ინტერესებს აზიანებს საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 192-ე მუხლში გათვალისწინებული დანაშაული (უდანაშაულო პირის შეგნებულად მიცემა სისხლის სამართლის პასუხისგებაში).

§ 6. ბურჟუაზიული თეორიები დანაშაულის შევადგენლობის შესახებ

ბურჟუაზიული იურისპრუდენცია იცნობს დანაშაულის შემადგენლობის ცნებას ფართო და ვიწრო მნიშვნელობით. ფართო მნიშვნელობით დანაშაულის შემადგენლობად ითვლება კანონით აღწე-

ილი ყველა პირობა ქმედობის დასჯადობისა, მაშასადამე ამ ცნებაში შედის მართლწინააღმდეგობა და ბრალიც. ხოლო შემადგენლობა ვიწრო მნიშვნელობით, ბურჟუაზიული კრიმინალისტების აზრით, ეს არის ქმედობის დამახასიათებელი თვისებების აღწერა სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში. მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამოკლებით. ამ ვიწრო ცნების მიხედვით „დანაშაულის შემადგენლობისადმი შესაბამისობა“ დანაშაულის ცნების დამოუკიდებელი ელემენტია — მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის ელემენტებთან ერთად.

დანაშაულის შემადგენლობის ასეთი ცნების დადგენა ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში ე. ბელინგის დამსახურებად ითვლება. 1906 წელს გამოაქვეყნა ბელინგმა თავისი ცნობილი მონოგრაფია „მოძღვრება დანაშაულზე“ (Die Lehre vom Verbrechen) და მას შემდეგ გერმანიის სისხლის სამართლის ლიტერატურაში გამუდმებით მიმდინარეობს დავა დანაშაულის შემადგენლობის ცნების შესახებ.

საშუალო საუკუნეების იურისპრუდენცია დანაშაულის შემადგენლობის ცნებას თანამედროვე გაგებით არ იცნობდა. თავდაპირველად არ არსებობდა თვით ეს ტერმინიც. მის მაგივრად ხმარობდნენ ტერმინს *corpus delicti* მაგრამ ეს ტერმინი უფრო პროცესუალური შინაარსის მქონე იყო, ვიდრე მატერიალურ-სამართლებრივი შინაარსისა. როგორც ცნობილია, საშუალო საუკუნეების ინკვიზიცია ორ ნაწილად განიყოფებოდა — ზოგად ინკვიზიციად და სპეციალურ ინკვიზიციად. ზოგადი ინკვიზიციის ამოცანა იყო დაედგინა თვით დანაშაულის ფაქტის არსებობა, ხოლო ამის შემდეგ საქმე გადაიგზავნებოდა სპეციალურ ინკვიზიციაში, რომელიც უკვე განსაზღვრული დამნაშავის წინააღმდეგ იყო მიმართული და მიზნად ისახავდა, გამოეტეხა ეს დამნაშავე ჩადენილ დანაშაულში. „დაწყებული ფარინაციუსიდან (1581) ტერმინი და ცნება „*corpus delicti*“ ნიშნავს ჩადენილი დანაშაულის გარეგან ნიშნებს, ე. ი. დანაშაულის დამამტკიცებელ ყველა ობიექტურ გარემოებას... „*corpus delicti*“ იყო სპეციალური ინკვიზიციის პროცესუალური წინამძღვარი“³⁹.

ტერმინი „შემადგენლობა“ პირველად გვხვდება გერმანელი იურისტის ე. კლაინის 1791 წ. გამოცემულ შრომაში. კლაინის აზრით, „ფაქტები, რომლებიც, ერთობლივად აღებულნი, განსაზღვრავენ

³⁹ იხ. Heinrich Schweikert, Die Wandlungen der Tatbestandslehre seit Beling, Karlsruhe, 1957, S. 7.

გარკვეული სახის დანაშაულის ცნებას, წარმოადგენენ შემადგენლობას (corpus delicti)⁴⁰.

როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, კლავინის მიხედვით შემადგენლობა არის არა დანაშაულის ზოგადი ცნება, არამედ ცნება დანაშაულის ცალკეული სახის შესახებ.

ასევე ა. ფოიერბახის მოძღვრებაშიც შემადგენლობა არის აბსტრაგირებული ცნება ცალკეული, განსაზღვრული ქმედობის (მკვლელობის, ცეცხლის წაქიდების და სხვ.) შესახებ. იგი განსაზღვრავს შემადგენლობას როგორც „რაიმე კონკრეტული ქმედობის ან ფაქტის ნიშნების ერთობლიობას, რომლებიც მოცემულია განსაზღვრული მართლსაწინააღმდეგო ქმედობის საკანონმდებლო ცნებაში...“⁴¹. დანაშაულის შეჩადგენლობას ა. ფოიერბახი აკუთვნებდა ძირითადად ქმედობის ობიექტურ ნიშნებს, ე. ი. ქმედობას და შედეგს, მაგრამ ამავე დროს მიუთითებდა, რომ ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობაში, კერძოდ იმ დანაშაულთა შემადგენლობაში, რომლებიც თავისი ბუნებით აუცილებლად სპეციალურ მიზანს მოითხოვენ, შედის აგრეთვე წმინდა სუბიექტური ნიშნები (მაგალითად, animus lucri facie-
ndi ქურდობის შემადგენლობაში). სუბიექტური ნიშნები. კერძოდ განზრახვა, არ მიეკუთვნება შემადგენლობას ყველა იმ დანაშაულის შემადგენლობაში, რომელიც შეიძლება ჩადენილ იქნას არა მარტო განზრახვ, არამედ გაუფრთხილებლობითაც⁴². ამ, პრინციპულად მაინც ობიექტურ შემადგენლობას ა. ფოიერბახმა დაუპირისპირა სუბიექტური მომენტები. ეს მომენტები, რომლებიც დაკავშირებული, არიან თვით დამნაშავის პიროვნებასთან, მხედველობაში მიიღებიან მხოლოდ იმ საკითხის გადაჭრისას, შეიძლება თუ არა ქმედობა ბრალად შეერაცხოს კონკრეტულ პიროვნებას.

დებულებას, რომ ბრალის ნიშნები დანაშაულის შემადგენლობაში არ შედის, იზიარებს შტიუბელიც, მხოლოდ შემადგენლობისა და შერაცხვის გაყოფა და დაპირისპირება მას უფრო მკვეთრად აქვს გატარებული, ვიდრე ფოიერბახს. შტიუბელის აზრით, „დანაშაულის შემადგენლობა არის ყველა იმ ფაქტის ერთობლიობა, რომლებსაც შედეგად უნდა მოყვეს კრიმინალურ კანონში განსაზღვრული სასჯელი, იმ ფაქტების გამოკლებით, რომლებიც შერაცხვის უნარს

40 კლავინი ციტირებულია შვაიკერტის წიგნის მიხედვით, გვ. 8.

41 A. Feuerbach, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gultigen peinlichen Rechts, V Aufl., Giessen, 1912, p. 81.

42 როგორც პ. შვაიკერტი აღნიშნავს, ა. ფოიერბახმა 100 წლით ადრე, ვიდრე პეგლერმა და მ. ე. შაიერმა, აღმოაჩინა და დასაბუთა შემადგენლობის სუბიექტური ნიშნების არსებობა (იხ. H. Schweikert, op. cit., p. 9).

ეკუთვნიან“⁴³. თანაც „შერაცხვის უნარი“ („Zurechnungsfähigkeit“) შტიუბლი დოლუს-სა და ცილა-ს, აგრეთვე მართლწინაომიერობის შეგნობას, რომლებიც ერთობლივად „სუბიექტურ დასჯადობას“ ასაბუთებენ⁴⁴. ამავე დროს, ფოიერბახის მსგავსად. იაიც აღიარებს შემადგენლობის სუბიექტური ელემენტების არსებობას (მაგალითად, გამდიდრების განზრახვა ქურდობის დროს). „შეუძლიებელია უარყოთ. რომ განსაზოვრული პიროვნული თვისებები და სუბიექტური ფაქტები ეკუთვნიან განსაზღვრულ დანაშაულთან არსებას ანუ ბუნებას, ასე რომ ამ ნიშნების არარსებობის შემთხვევაში, დანაშაულიც არ არსებობს... მაგრამ ისინი მხოლოდ იმდენად მიეკუთვნებიან შემადგენლობას, რამდინადაც ცვლიან ქმედობის მართლწინაღმდეგობას და დანაშაულის სიმძიმეს ანდა ხაზავენ განმსხვავებელ ზღვარს სხვადასხვა კლასის დანაშაულთა შორის, და არა იმდინად, რამდინადაც მათზე დამოკიდებულია სუბიექტური დასჯადობა და შერაცხვა“⁴⁵

ვ. ფოიერბახმა და შტიუბელმა მოამზადეს ნიადაგი შემადგენლობის ცნების შემდგომი დამუშავებისათვის, ხოლო შემადგენლობის ცნება თანამედროვე გაგებით პირველად ჩამოაყალიბა ე. ბელინგმა თავის მონოგრაფიაში დანაშაულის ცნების შესახებ.

„შემადგენლობა, — ბელინგის აზრით, — წარმოადგენს იმ ნიშნების ერთობლიობას, რომლებიც მიგვითითებენ, თუ რომელი ტიპის დანაშაულთან გვაქვს საქმე...“⁴⁶. „შემადგენლობა უნდა განისაზღვროს როგორც დანაშაულის ტიპის მონახაზი“⁴⁷.

თავისი მონოგრაფიის შესავალში ბელინგი მიუთითებს. რომ შემადგენლობა, როგორც ძირითადი სისხლისსამართლებრივი ცნება, არ ეკუთვნის სისხლის სამართლის მხოლოდ განსაკუთრებულ ნაწილს. განსაკუთრებულ ნაწილს მარტოოდენ ცალკეულ დანაშაულთა შემადგენლობანი ეკუთვნიან. ხოლო, ბელინგის აზრით, ჩადენილი ქმედობის შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობისადმი წარმოადგენს დანაშაულის ზოგად აუცილებელ ნიშანს. სწორედ ამ ნიშანზე ააგო ბელინგმა თავისი მოძღვრება დანაშაულის შესახებ. „ტიპიურიობა ანუ შემადგენლობისადმი შესაბამისობა

⁴³ K. S t ü b e l, Ober den Tatbestand der Verbrechen, Wittenberg, 1805, S. 1.

⁴⁴ Ibid, p. 1.

⁴⁵ Ibid, § 2.

⁴⁶ E. B e l i n g, Die Lehre vom Verbrechen, Tübingen, 1906, S. 6.

⁴⁷ Ibid, p. 110.

წარმოადგენს დანაშაულის აბსტრაქტულ ნიშანს; იგი არის დანაშაულის თვითება, მისი *conditio sine qua non*⁴⁸.

თვით დანაშაულის ცნება ბელინგის სისტემაში სამი ელემენტი-საგან შედგება, ე. ი. გარდა ქმედობის შეაბამისობისა დანაშაულის შემადგენლობისადმი, იგი უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული. „დანაშაული არის შემადგენლობის შესაბამისი, მართლსაწინააღმდეგო, ბრალეული, სასჯელით დამუქრებული და დასჯადობის პირობების შემცველი ქმედობა“⁴⁹.

მაშასადამე, ბელინგი მკვეთრად მიჯნავს ერთმანეთისაგან ქმედობის შესაბამისობას დანაშაულის შემადგენლობისადმი, მართლწინააღმდეგობას და ბრალეულობას. მოსამართლემ, მისი აზრით, შემდეგი თანამიმდევრობით უნდა დაადგინოს დანაშაულის ზემოთ მითითებული ელემენტების არსებობა. თავდაპირველად მან უნდა დაადგინოს ქმედობის შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობისადმი. ამით ხორციელდება შემადგენლობის საგარანტიო ფუნქცია. იგი გამოჰხატავს არისტოტელის: *nisi in crimen sine lege*. შემდეგ უნდა დადგინდეს, რომ ეს ქმედობა ობიექტურად მართლსაწინააღმდეგოა, თანაც მართლწინააღმდეგობა ვაგებულება როგორც წმინდა ობიექტური კატეგორია. დაბოლოს მოსამართლე ბრალეულობის დადგენით წყვეტს განსაზღვრული პირისათვის ქმედობის შერაცხვის საკითხს.

ესლა საინტერესოა, რა შინაარსი აქვს ბელინგის მიერ დადგენილ შემადგენლობის ცნებას, როგორია ამ ცნების მოცულობა?

შემადგენლობა, ბელინგის სისტემაში, მხოლოდ ქმედობის ობიექტური ნიშნების აღწერაა. მაშინაც კი, როდესაც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში პირდაპირ მითითებულია სუბიექტური ნიშანზე (მაგალითად, მითვისების მიზანი ქმედობის შემადგენლობაში), ეს ნიშანი ბელინგს შემადგენლობის ელემენტად არ მიაჩნია. იგი, განზრახვასა და გაუფრთხილებლობასთან ერთად, ბელინგის აზრით, ბრალის ცნებაში შედის, ხოლო ბრალი შემადგენლობიდან გამორიცხულია. ბრალი არის ფსიქიკური დამოკიდებულება შემადგენლობის ნიშნებისადმი, რომლებიც წმინდა ობიექტურ ხასიათს ატარებენ.

ბელინგი გამორიცხავს შემადგენლობის ცნებიდან აგრეთვე იმ ნიშნებს, რომლებიც შეფასებით ხასიათს ატარებენ. შემადგენლობას იგი მხოლოდ ფაქტური ხასიათის გარემოებებს (*Tatumstände*:

⁴⁸ Ibid, p. 24

⁴⁹ Ibid, p. 7

აკუთვნებს. ისეთი ნიშნები, როგორცაა, მაგალითად, ნიშანი „სხეისი“ ან ნიშანი „უკანონო“ და სხვ. მისთ., რომლებიც ზოგჯერ მოხსენებულია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში, არ წარმოადგენენ შემადგენლობის ნიშნებს, არამედ მართლწინააღმდეგობას მიეკუთვნებიან.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბელინგის სისტემაში შემადგენლობა როგორც აბსტრაქტული იურიდიული წარმონაქმნი, რომელსაც წმინდა დესკრიფციული (აღწერილობითი) ხასიათი აქვს, მკვეთრად არის გამოყოფილი მართლწინააღმდეგობისაგან როგორც შეფასებითი მსჯელობისაგან.

„იმის დადასტურება, რომ შესრულებულია შემადგენლობა, თავისდათვად არავის არ აკისრებს პასუხისმგებლობას. შემადგენლობაში არ ძეგს შეფასებითი მსჯელობა. მართალია, არსებობენ შემადგენლობანი, რომელთა განხორციელება, როგორც წესი, მართლსაწინააღმდეგოა, მაგრამ თავის თავად ტიპიურობა არასდროს არ იძლევა მზა-მზარეულ დასკვნას, რომ პირი მოქმედებდა არამართლზომიერად. მართლწინააღმდეგობა—დამოუკიდებელი პრობლემაა. შემადგენლობის შესაბამისობის გამოკვლევა წმინდა ნეიტრალურ ნიადაგზე რჩება“⁶⁰.

მაგალითად, თუ ვინმემ კაცი მოკლა, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ იგი მოქმედებდა მართლსაწინააღმდეგოდ: მკვლელობა შეიძლება ჩადენილი იყოს აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში ან ბრძოლის ველზე (ჯარისკაცის მიერ საბრძოლო ვითარებაში მტრის მოკვლა).

ამიტომ საკმარისი არ არის, რომ მოსამართლემ დაადგინოს ქმედობის შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობისადმი. ამ საკითხის გადაჭრის შემდეგ მოსამართლემ მეორე საკითხი უნდა გადაქრას: არის თუ არა შემადგენლობის შესაბამისი ქმედობა ამავე დროს მართლსაწინააღმდეგოც. ეს უკვე მოსამართლის წმინდა შეფასებით მსჯელობას წარმოადგენს, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო შემადგენლობის არსებობასთან.

იბადება კითხვა: თუ შემადგენლობა წმინდა აღწერილობითი ხასიათისაა და თუ მოსამართლის მსჯელობას ქმედობის მართლსაწინააღმდეგო ხასიათზე არაფერი აქვს საერთო პირის მოქმედებაში შემადგენლობის ნიშნების არსებობასთან, მაშინ რას ეფუძნება მსჯელობა მართლწინააღმდეგობის შესახებ? ეს მსჯელობა, ბელინგის აზრით, ეფუძნება სისხლის სამართლის კანონის გარეშე მდებარე ნორ-

⁶⁰ Ibid, p. 147.

მებს. ნორმების ერთობლიობა. ე. ი. მართლწესრიგი მთლიანად წარმოადგენს საფუძველს იმ საკითხის გადასაჭრელად, არის თუ არა ქმედობა მართლსაწინააღმდეგო. ხოლო დანაშაულის შემადგენლობის როლი ამ მსჯელობისათვის მეტად მცირეა. შემადგენლობა მხოლოდ ამხვეილებს მოსამართლის ყურადღებას, რომ საჭიროა შესწავლილ იქნას მართლწინააღმდეგობის საკითხი.

ბელინგის შეხედულებასთან ამ საკითხში მეტად ახლოს დგას მ. ე. მაიერის თეორია. მისი აზრით, დანაშაულის შემადგენლობა არის მართლწინააღმდეგობის სამხილი, *ratio cognoscendi* (საფუძველი შეცნობისა) და არა *ratio essendi* (საფუძველი მისი არსებობისა). დანაშაულის შემადგენლობა, — ამტკიცებს მაიერი, — ისეთსავე ურთიერთობაშია მართლწინააღმდეგობასთან, როგორშიც არიან კვამლი და ხანძარი. ისევე, როგორც კვამლის არსებობა მიგვიითითებს, რომ საჭიროა გავიგოთ, ხომ არ არის ხანძარი, შემადგენლობის არსებობაც მიგვიითითებს, რომ საჭიროა შევისწავლოთ მართლწინააღმდეგობის საკითხი. მაგრამ ისევე, როგორც კვამლი არ ამტკიცებს თავისთავად ხანძრის არსებობას, შემადგენლობაც თავისთავად არ ამტკიცებს მართლწინააღმდეგობის არსებობას, არ აფუძნებს მას⁶¹.

მართლწინააღმდეგობის საკითხის გადაჭრაში მაიერი კიდევ უფრო შორს მიდის, ვიდრე ბელინგი. მ. ე. მაიერის აზრით, მსჯელობა მართლწინააღმდეგობის შესახებ უნდა გადაწყდეს „კულტურის ნორმების“ საფუძველზე. ამგვარად, ნორმათა ერთობლიობის, მართლწესრიგის ადგილს მ. ე. მაიერის მოძღვრებაში „კულტურის ნორმების“ კიდევ უფრო გაურკვეველი ცნება იჭერს.

ბელინგის მოძღვრება შემადგენლობის შესახებ არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს, ჯერ-ერთი, არ არის სწორი, რომ ბელინგმა და მისმა მიმდევრებმა გამოორიციხეს ყოველგვარი სუბიექტური ელემენტი დანაშაულის შემადგენლობის ცნებიდან. თუ პირმა მოიტაცა სხვისი ქონება დროებითი სარგებლობისათვის (მაგალითად, მალულად შეჭდა სხვის ცხენზე გასასეირნებლად), ამ შემთხვევაში ქურდობის შემადგენლობა არ გვექნება სწორედ იმის გამო, რომ მას არ ჰქონდა სხვისი ნივთის მითვისების მიზანი. მაშასადამე ამ შემთხვევაში სუბიექტური ნიშანი („მითვისების მიზანი“) ქურდობის შემადგენლობის აუცილებელ ნიშანს წარმოადგენს. ასევე არ არსებობს დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის შემადგენლობა, თუ პირს, რომელმაც თავისი მოქმედებით ობიექტურად საფრთხე შექმნა სამართლის მიერ

⁶¹ იხ. M. E. Mayer, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, 1915, SS. 10, 182.

დაცული ობიექტისათვის, არ ჰქონდა ამ ობიექტის დაზიანების განზრახვა.

მეორე, შემადგენლობა არ შეიძლება ჩაითვალოს ყოველგვარ შეცდამას მოკლებულ, სოციალურად ინდიფერენტულ, ნეიტრალურ ცნებად. როდესაც კანონმდებელი ადამიანთა უამრავი პოქმედებისაგან გამოჰყოფს განსაზღვრულ ქმედობებს როგორც დანაშაულის შემადგენლობებს, ამით იგი აღიარებს, რომ ასეთი ქმედობები საზოგადოებრივად საშიშნი და მართლწესრიგის საწინააღმდეგონი არიან. უკვე თვით შემადგენლობის დადგენა და დანაშაულთა აბსტრაქტული ტიპების შექმნა კანონმდებლის შეფასებითი მსჯელობის შედეგია. მაშასადამე, შემადგენლობა, ერთი მხრივ, ხოლო ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება და მართლწინააღმდეგობა, მეორე მხრივ, არ შეიძლება გათიშულ იქნას ერთიერთმანეთისაგან როგორც ფაქტისა და შეფასების სფერო, როგორც კანონის მიერ ფაქტიურ გარემოებათა აღწერილობა და მოსამართლის შეფასებითი მსჯელობა.

ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ბელინგისა და მაიერის შესედულება შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის შესახებ ეფუძნება ბინდინგის ნორმათა თეორიას. ბელინგი და მაიერა მართლწინააღმდეგობის ცნებას სისხლის სამართლის კანონს კი არ უკავშირებენ, არამედ მის გარეშე ეძებენ. განსხვავება მათ შორის მხოლოდ იმაშია, რომ თუ ბინდინგის აზრით მართლწინააღმდეგობას ასაბუთებს ცალკეული ნორმა, რომელიც სამართლის სხვა დარგში ძევს (სამოქალაქო ან სხვ. სამართალში), ბელინგის აზრით, მსჯელობა მართლწინააღმდეგობის შესახებ ეფუძნება მართლწესრიგს როგორც მთლიანობას, ხოლო მაიერის მიხედვით — „კულტურის ნორმებს“. მაგრამ სამივე ავტორისათვის ეს არის შეფასებითი მსჯელობა, რომელიც ემყარება არა დანაშაულის შემადგენლობას, აღწერილს სისხლის სამართლის კანონში, არამედ ნორმებს. რომლებიც ფაქტიურად და ლოგიკურად წინ უსწრებენ სისხლის სამართლის კანონს.

აღსანიშნავია, რომ ბელინგის მიერ შექმნილი მოძღვრება დანაშაულის შემადგენლობის შესახებ სუბიექტურად ჭერ კიდევ არ იყო მიმართული ბურჟუაზიული კანონიერების ნერვეისა და მოსამართლის თვითნებობის დანერგვისაკენ. როგორც გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ცნობილი კრიმინალისტი კ. პოლაკი მიუთითებს, პირიქით, ბელინგის აღნიშნული შრომა დაწერილი იყო სოციოლოგიური სკოლის წინააღმდეგ და მიზნად ისახავდა დაეცვა სისხლის სამართლის დოგმატიკა ამ სკოლის გამანადგურებელი ზეგავლენისაგან. ბელინგისათვის „სისხლის სამართალი არ უნდა გამხდარიყო თვითნებობის სამართალი, სისხლის სამართლის კანონს არ უნდა წარმოეოდა

თავისი ფუნქცია — იყოს სამართლებრივი გარანტიების გამტარებელი — რაც სამართლებრივი სახელმწიფოს საფუძვლებიდან გამომდინარეობს. ყოველი ქმედობა როდი შეიძლება გახდეს საფუძველი როსამართლის შეფასებითი მსჯელობისა, არამედ მხოლოდ ადამიანის ქცევის განსაზღვრული ტიპის შესაბამისი ქმედობა, გათვალისწინებული სისხლის სამართლის კოდექსის, განსაკუთრებულ ნაწილში⁵².

და მაინც ბელინგის თეორია წარმოადგენს იმ დასაწყის მომენტს. საიდანაც დანაშაულის შემადგენლობის ცნებაში შეიქრება თვითნებობისა და ბურჟუაზიული კანონიერების რღვევის ელემენტები. ეს მომენტი იმაში მდგომარეობს, რომ უარყოფილია კანონით დადგენილი შემადგენლობის როლი მართლწინააღმდეგობის შესახებ შეფასებითი მსჯელობისათვის. ამ მსჯელობის საფუძველს უკვე სისხლის სამართლის კანონი კი აღარ წარმოადგენს, არამედ ამ კანონის გარეშე მდებარე მომენტები. ამისათვის საკმარისია გავისენოთ მ. ე. მაიერის „კულტურის ნორმები“, რომლებიც გაცდნენ არათუ სისხლის სამართლის, არამედ საერთოდ სამართლის ფარგლებს. „კულტურის ნორმების“ კრიტერიუმი არსებითად კლასობრივი კრიტერიუმი. საკმარისია შევეამოწმოთ, თუ რა პრაქტიკული დასკვნები გამოაქვთ ბურჟუაზიულ კრიმინალისტებს. შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ცნებათა ასეთი დაპირისპირებიდან, და მაშინვე დავინახავთ ამ თეორიის რეაქციულ-კლასობრივ ხასიათს.

როგორც თვით ბურჟუაზიული კრიმინალისტები ადასტურებენ, დანაშაულის შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ასეთ გაგებას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც საკითხი შეეხება კერძო მეწარმეთა გათავისუფლებას პასუხისმგებლობისაგან იმ „უბედური შემთხვევებისათვის“; რომელთაც ადგილი აქვს წარმოებაში. მტკიცება, რომ შემადგენლობა მართლწინააღმდეგობას არ ასაბუთებს, შესაძლებლობას აძლევს ბურჟუაზიულ მოსამართლეს გაამართლოს საწარმოს პატრონი სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ დანაშაულთა ჩადენისათვის იმაზე მითითებით, რომ საწარმოს პატრონის მოქმედება, რომლითაც დანაშაულებრივი შედეგია გამოწვეული, არ ეწინააღმდეგება მართლწესრიგს მთლიანად, არ ეწინააღმდეგება „კულტურის ნორმებს“ და ამიტომ არ არის მართლწინააღმდეგო.

ასე, მაგალითად, ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ჰ. ტარნოვსკი პირდაპირ მიუთითებდა, რომ „უმეტეს შემთხვევაში, როდესაც მუშა

52 К. Полак, Учение о составе преступления в буржуазной уголовноправовой литературе, «Советское государство и право» 1940 г. № 12, стр. 75.

განიცდის ზიანს მანქანის მართვის დროს საწარმოში მომხდარი უბედური შემთხვევის გამო. საწარმოს პატრონის დასჯას, რა თქმა უნდა, ადგილი არ უნდა ჰქონდეს⁵³. ამიტომ პ. ტარნოვსკის აზრით. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის წინამძღვრები ისე უნდა იყოს ფორმულირებული. რომ „შესაძლებელი იყოს გამოვრიცხოთ მეწარმეთა პასუხისმგებლობა საწარმოში მომხდარი უბედური შემთხვევისათვის, როგორც წესი მაინც“⁵⁴.

თუ ბელინჯი და მისი მიმდევრები კვეთრად უპირისპირებენ ერთმანეთს შემადგენლობას როგორც აღწერილობით ცნებას და ძართლწინააღმდეგობას როგორც შეფასებით მსჯელობას, ბურჟუაზიულ იურისტთა მეორე ჯგუფი პირიქით იმ აზრს ემხრობა, რომ მართლწინააღმდეგობა სავსებით უნდა გაითქვიფოს შემადგენლობის ცნებაში. ამ შეხედულებას იზიარებს „შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების თეორია“, რომლის ძირითადი წარმომადგენლები არიან მიჩიჩიკა⁵⁵, ბაუმგარტენი⁵⁶, კაუფმანი⁵⁷ და სხვ..

ზემოსხენებული ავტორების აზრით შემადგენლობა შედგება არა მარტო პოზიტიური ნიშნებისაგან, რომლებიც პირდაპირ მითითებულია სისხლის სამართლის კანონში (მაგალითად, სხვა ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობა), არამედ ავრეთვე ნეგატიური ნიშნებისაგან, რომლებიც შემადგენლობაში პირდაპირ მითითებული არ არიან, მაგრამ მასში მდუმარედ იგულისხმებიან. ასეთი ნეგატიური ნიშნებია მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი (აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა, დაზარალებულის თანხმობა, სავალდებულო ბრძანების, პროფესიული ფუნქციის, უფლების ან ვალდებულების შესრულება და ა. შ.). ეს ნიშნები იგულისხმებიან შემადგენლობაში ნეგატიურად, ე. ი. როგორც არარსებულნი. მაშასადამე შემადგენლობას ადგილი აქვს მაშინ, თუ არ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი არც ერთი გარემოება. ხოლო თუ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოება, შემადგენლობა არ არის. .... მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ყველა გარემოების კომ-

⁵³ H. T a r n o w s k i, Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriffs, 1927, S. 255.

⁵⁴ Ibid, p. 256.

⁵⁵ A. M i č i ě k a, Die Formen der Strafschuld und ihre gesetzliche Regelung, Tübingen, 1907.

⁵⁶ A. B a u m g a r t e n, Der Aufbau der Verbrechenslehre, 1913.

⁵⁷ A. K a u f m a n n, Schuld und Strafe. Studien zur Strafrechtsdogmatik, 1966.

პლექსის არარსებობა წარმოადგენს დანაშაულის შემადგენლობის პოზიტიურ ნიშანს ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ასეთი შემთხვევების კომპლექსი წარმოადგენს შემადგენლობის ნეგატიურ ნიშანს⁵⁸. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი ისეთივე ნიშნებია ყველა შემადგენლობისა, როგორც მაგალითად, „სხვისი ქონება“ ან „მითვისების მიზანი“ ქონების გატაცების შემადგენლობისათვის, და კანონმდებელს რომ შესძლებოდა „ასე უბრალოდ და ზუსტად, ერთი გამოთქმით,... რეალურად აღენიშნა ყველა შემთხვევა, როდესაც მაგალითად მკვლელობა, ან ადამიანისათვის თავისუფლების აღკვეთა ან სხვის სახლში შეჭრა მართლსაწინააღმდეგოა, და გამოეყო ეს შემთხვევები მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხვის შემთხვევებისაგან, — ექვს გარეშეა, რომ კანონმდებელი აქაც ასე მოიქცეოდა; იგი შეიტანდა ამ გამოთქმას თითოეული დანაშაულის კანონისმიერ განსაზღვრებაში“⁵⁹. და თუ კანონმდებელი ასე არ მოიქცა, არამედ მხოლოდ კოდექსის ზოგად ნაწილში მიუთითა აუცილებელ მოგერიებაზე და უკიდურეს აუცილებლობაზე, თანაც ამასთან ერთად მდუშარედ დაუშვა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი მრავალი სხვა გარემოება, ეს მხოლოდ ტექნიკური მოსაზრებებით ხდება⁶⁰.

აქედან „შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების“ თეორიის წარმომადგენლები აკეთებენ დასკვნას, რომ პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების, მაგალითად, აუცილებელი მოგერიების ან უკიდურესი აუცილებლობის არსებობა გამომრიცხავს არა მარტო ქმედობის მართლწინააღმდეგობას, არამედ აგრეთვე შემადგენლობასაც.

„შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების“ თეორიის თაობაზე უპირველეს ყოვლისა უნდა ითქვას, რომ იგი ხსნის საერთოდ მართლწინააღმდეგობის პრობლემას. ამ თეორიისათვის მართლწინააღმდეგობა არ წარმოადგენს დანაშაულის ცნების დამოუკიდებელ ნიშანს, არამედ იგი შემადგენლობის მხოლოდ ერთ-ერთი ელემენტი, თანაც ისეთი ელემენტი, რომელიც გათანაბრებულია შემადგენლობის სხვა ელემენტებთან, მაგალითად, ნიშანთან „ს ხ ვ ი ს ი“ ქონება გატაცების დროს.

ჩვენის აზრით, არც მართლწინააღმდეგობა როგორც შემადგენლობის პოზიტიური ნიშანი, არც მართლწინააღმდეგობის არარსებობა როგორც შემადგენლობის ნეგატიური ნიშანი, არ შეიძლება დაყვანილ იქნას შემადგენლობის ერთ-ერთ ელემენტად, ვინაიდან იგი

58 ა. მ ი რ ე ი ჩ კ ა. დასახ. ნაშრ., გვ. 124—125.

59 ი ქ ვ ე, გვ. 125.

60 ი ქ ვ ე.

ახასიათებს შემადგენლობის ყველა ნიშანს. ერთად აღებულს. ქურობის შემადგენლობა არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც შემდგარი ასეთი ნიშნებისაგან: 1) სხვისი ქონების. 2) ფარულად 3) ამოლება სხვისი მფლობელობიდან. 4) მისი მისაკუთრების მიზნით. 5) თუ იგი მართლსაწინააღმდეგოა (ან „შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების“ თეორიის მიხედვით — თუ არ არსებობს მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი არც ერთი გარემოება).

მართლწინააღმდეგობა შემადგენლობის დამოუკიდებელი ნიშანი კი არ არის, არამედ იგი ახასიათებს შემადგენლობის ყველა ნიშნის ერთობლიობას, ერთად აღებულს. მართლსაწინააღმდეგოა სწორედ სხვისი ქონების ფარულად ამოლება სხვისი მფლობელობიდან მისი მისაკუთრების მიზნით. სწორედ ამ ნიშნების ერთობლიობაა საზოგადოებრივი საშიშროების მატარებელი და სწორედ ამ ნიშნების კომპლექსის საზოგადოებრივი საშიშროების გამო კანონმდებელმა აკრძალა ქმედობა, ე. ი. გამოაცხადა იგი მართლსაწინააღმდეგოდ.

მეორე, „შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების თეორია“ ერთ სიბრტყეში ათავსებს ისეთ ნიშნებს, რომლებიც ასაბუთებენ მართლწინააღმდეგობას (მაგალითად: 1) სხვისი ქონების 2) ამოლება სხვისი მფლობელობიდან, 3) მისაკუთრების მიზნით), და ისეთ გარემოებებს, რომლებიც გამორიცხავენ პასუხისმგებლობას (აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა და ა. შ.), მაშინ როდესაც ლოგიკურად ისინი სწორედ საპირისპირო ცნებები არიან. მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი გარემოებანი, რომლებიც გვხვდებიან არა მარტო სისხლის სამართალში (როგორც მაგალითად აუცილებელი მოგერიება და უკიდურესი აუცილებლობა), არამედ მართლწესრიგის სხვა სფეროშიც (მაგალითად, სავალდებულო ბრძანების, უფლების ან ვალდებულების შესრულება და ა. შ.), არ შეიძლება წარმოადგენდნენ სისხლის სამართლის კანონის შემადგენელ ნაწილებს, კანონისა, რომელშიც აღწერილია აკრძალული ქმედობა. პირიქით, ეს გარემოებანი, როგორც გამამართლებელი გარემოებანი, აბათილებენ მართლწინააღმდეგობას, რომელსაც სისხლის სამართლის კანონში აღწერილი შემადგენლობა აფუძნებს, და ამდენად მათ დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვთ. როგორც თვით ბურჟუაზიული კრიმინალისტიკები მიუთითებენ, „მოძღვრება შემადგენლობის ნეგატიურ ნიშნებზე ერთმანეთში ურევს სისხლისსამართლებრივი მართლწინააღმდეგობის დამაფუძნებელ და მის გამომრიცხველ გარემოებებს“⁶¹. ამავე დროს იგი:

⁶¹ იხ. მაგალითად, H. Schweikerl, Die Wandlungen der Tatbestandslehre seit Beling, Karlsruhe, 1957, S. 37.

ერთის მხრივ, ამცირებს შემადგენლობის ძირითად ფუნქციას — შემოხაზოს და აღწეროს ტიპური სისხლისსამართლებრივი უპართლობა, ხოლო, მეორე მხრივ, იგიწყებს ნებადართველ გარემოებათა დამოუკიდებელ მნიშვნელობას. „აუცილებელი მოგერიების არსებობა, ამ მოპღვრების თანახმად, ისეთივე მნიშვნელობისაა, როგორც შემადგენლობის ნიშნის არარსებობა: ადამიანის მოკვლა აუცილებელი მოგერიების დროს სამართლებრივი თვალსაზრისით იგივე ვამოდის. რაც რწყილის მოკვლა!“⁶².

ღაბოლოს „მოპღვრებამ შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების შესახებ“ პრაქტიკულად იმ დასკვნამდე უნდა მიგვიყვანოს, რომ სისხლის სამართლის კანონით აღწერილი შემადგენლობის ნიშნების დამტკიცების შემდეგ მოსამართლემ თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში აუცილებლად უნდა დაადასტუროს შემადგენლობის ნეგატიური ნიშნების არარსებობა. მაგალითად, მას შემდეგ რაც მან დაამტკიცა, რომ ვინმემ მისაკუთრების მიზნით ფარულად მიიტაცა სხვისი ნივთი, ან რომ ვინმემ ვნება მიაყენა სხვა ადამიანის ჯანმრთელობას და ა. შ., სასამართლომ თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა დაამტკიცოს ისიც, რომ არ არსებობს არც ერთი გარემოება, რომელიც გამოორიცხავს მართლწინააღმდეგობას. მაშასადამე, ეს თეორია, რომელიც ერთის შეხედვით დიამეტრულად ეწინააღმდეგებოდა ბელინგის თეორიას, პრაქტიკულად იმავე დასკვნამდე მიდის, როგორც ეს უკანასკნელი.

როგორც უკვე ნათქვამი იყო, ბელინგს შემადგენლობა ესმის როგორც ქმედობის წმინდა ობიექტური ნიშნების აღწერა. ხოლო ყოველივე სუბიექტური მის სისტემაში გაძევებულია შემადგენლობის ცნებიდან და შედის ბრალის ცნებაში, რომელიც დანაშაულის დამოუკიდებელ ელემენტს წარმოადგენს. ლოგიკურად ბელინგის სიტემა აგებული იყო შემდეგნაირად: 1) დანაშაულის შემადგენლობა,

⁶² H. We l z e l, Das neue Bild des Strafrechtssystems. Göttingen, 1957, S. 22. ამაზე ა. კაუფმანი უპასუხებს, რომ ადამიანის მკვლელობა და რწყილის მკვლელობა კი არ უთანაბრდება ერთმანეთს, არამედ ადამიანის მკვლელობა აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში ისევე არ წარმოადგენს აკრძალვის საგანს (მატერიალს) და მაშასადამე შემადგენლობას, როგორც რწყილის მოკვლა (იხ. A. Kaufmann, Schuld und Strafe, 1966. S. 129). მაგრამ ველელიც სწორედ ამაზე მიუთითებდა: ადამიანის მკვლელობა, თუნდაც აუცილებელ მოგერიების დროს. მაინც ა დ ა მ ი ა ნ ი ს მ კ ვ ლ ე ლ ო ბ ა ა, ამიტომ იმისათვის, რომ იგი არამართლწინააღმდეგოდ აღიარონ, საჭიროა სპეციალურად იქნეს დადგენილი, რომ ეს მკვლელობა ისეთ გარემოებაში იყო ჩადენილი, რომელიც აბათილებს კაცის მოკვლის სამართლებრივ აკრძალვას, ხოლო რწყილის მიმართ ასეთი საკუთხი არ იმის, რადგან რწყილის სიცოცხლეს მართლწესრიგი საზოგადოდ არ იცავს.

ობიექტურად გაგებული. 2) მართლწინააღმდეგობა, ე. ი. შეფასებითი მსჯელობა იმის შესახებ, რომ შემადგენლობა, ე. ი. ქმედობის ობიექტური ნიშნების ერთობლიობა ეწინააღმდეგება მართლწესრიგს და 3) ბრალი, ე. ი. დამნაშავეის სუბიექტური დამოკიდებულება შემადგენლობის ნიშნებისადმი.

ბურჟუაზიული მეცნიერების შემდგომი განვითარება იმ მიმართულებით წავიდა, რომ დანაშაულის შემადგენლობაში თანდათანობით შეტანილ იქნა სუბიექტური ნიშნები, რომლებიც, ობიექტურ ნიშნებთან ერთად გადაიქცნენ საფუძვლად მართლწინააღმდეგობის შესახებ შეფასებითი მსჯელობისათვის. თავდაპირველად ბელინგის მიმდევარმა მ. მაიერმა მიუთითა, რომ მსჯელობა მართლწინააღმდეგობის შესახებ არ შეიძლება ეფუძნებოდეს მხოლოდ შემადგენლობის ობიექტურ ნიშნებს, არამედ იგი სუბიექტურ ნიშნებსაც ემყარება. ასეთი ნიშანია, მაგალითად, სუბიექტური მიზანი, რომლის განსორციელებისაკენ მიიღტვის დამნაშავე. მიზანი ზოგჯერ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს იმ საკითხის გადასაწყვეტად. ეწინააღმდეგება თუ არა ქმედობა „კულტურის ნორმებს“, ე. ი. არის თუ არა იგი მართლსაწინააღმდეგო. ამგვარად მაიერმა აღიარა მართლწინააღმდეგობის სუბიექტური ელემენტების არსებობა, მაგრამ მაიერს ეს სუბიექტური ელემენტები შემადგენლობის ცნებაში არ შეჰქონდა და ამდენად ბელინგის მოძღვრებას შემადგენლობაზე როგორც ობიექტური ნიშნების აღწერილობაზე იგი არ ეწინააღმდეგებოდა.

პირიქით, ნაგლერმა, ზაუერმა და განსაკუთრებით მეცგერმა სუბიექტური ელემენტები, განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის გამოკლებით, რომლებიც ბრალს მიაკუთვნეს, დანაშაულის შემადგენლობაში შეიტანეს და ამგვარად დაუკავშირეს შეფასებით მსჯელობას ობიექტური მართლწინააღმდეგობის შესახებ. ასე, მაგალითად, ისინი აკუთვნებენ შემადგენლობას ისეთ ნიშნებს, როგორცაა ფულის გაყალბების სურვილი ყალბი ფულის გაკეთების დროს, ზეკსლუალური მოტივი გარყვნილი მოქმედების ჩადენის დროს. მისაკუთრების მიზანი გატაცების დროს და ა. შ..

დაბოლოს, ფინალურმა თეორიამ აღნიშნულ სუბიექტურ ნიშნებთან ერთად შემადგენლობაში შეიტანა განზრახვაც, რომელიც ბრალის ცნებიდან გამოაძევა და შემადგენლობის სხვა ნიშნებთან ერთად გახადა მართლწინააღმდეგობის შესახებ შეფასებითი მსჯელობის საგნად. ფინალური თეორია დანაშაულის სისტემას შემდეგნაირად აგებს: 1) შემადგენლობა, რომელშიც შედის მოქმედების ყველა, ობიექტური, ნორმატიული და სუბიექტური (ფსიქოლოგიური) ნიშანი, განზრახვის ჩათვლით. შემადგენლობა ფინალური

თეორიის მამამთავრის, ველცელის აზრით, წარმოადგენს აკრძალვის პატერნალის; 2) მართლწინააღმდეგობა, რომელიც წარმოადგენს შეფასებით მსჯელობას ქმედობის როგორც ობიექტური, ისე სუბიექტური ნიშნების შესახებ. ველცელი მას მატერიის აკრძალვას უწოდებს; 3) ბრალი, ე. ი. მოქმედის გასაკიცხაობა, უფრო სწორად მოსამართლის შეფასებითი მსჯელობა სუბიექტის გასაკიცხაობის შესახებ. შემადგენლობისა და მართლწინააღმდეგობის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხს ველცელი ისევე წყვეტს. როგორც ბელინგი. აირის მოქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა შეიძლება გამოდგეს მხოლოდ როგორც ინდიცია (მითითება), რომ ქმედობა მართლწინააღმდეგოა. მაგრამ იგი მართლაც მხოლოდ ინდიციაა და სხვა არაფერი. შემადგენლობის არსებობა მიუთითებს იმაზე, რომ მოქმედება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ნორმას. ე. ი. ცალკეულ (აბსტრაქტულ) აკრძალვას, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის განსაზღვრულ მუხლშია მოცემული. ხოლო მართლწინააღმდეგობა, ველცელის აზრით, ნიშნავს იმას, რომ ქმედობა მიმართულია მართლწესრიგის, როგორც შთლიანის წინააღმდეგ. „ამკრძალვ ნორმებს განსაზღვრულ შემთხვევებში უპირისპირდებიან უფლებით აღმკურველი დებულებანი, რომლებიც ხელს უშლიან იმას, რომ აბსტრაქტული (ზოგადი) სამართლებრივი ნორმა კონკრეტულ სამართლებრივ მოვალეობად გადაიქცეს, და ამიტომ ამართლებენ შემადგენლობის განხორციელებას. ასეთ უფლებით აღმკურველ დებულებებს ეწოდებათ „გამართლების საფუძვლები“. ესენია აუცილებელი მოგერიება, თვითდაზმარება, დაზარალებულის თანხმობა და ა. შ. მათი არსებობის შემთხვევაში შემადგენლობის განხორციელება არ არის მართლწინააღმდეგი. „გამართლებას საფუძველი“ გამორიცხავს ამიტომ არა შემადგენლობის შესაბამისობას, არამედ მხოლოდ მის მართლწინააღმდეგობას“⁶³.

ველცელის თეორიის გადმოცემიდან ნათლად ჩანს, რომ იგი ერთის მხრივ, ისევე თიშავს შემადგენლობას და მართლწინააღმდეგობას როგორც ბელინგი, ხოლო, მეორე მხრივ, ბელინგისაგან განსხვავებით. შემადგენლობის შინაარსში შეაქვს სუბიექტური მომენტები, თვით განზრახვაც კი, და რამდენადაც შემადგენლობა არის საგანი შეფასებითი მსჯელობისა მართლწინააღმდეგობის შესახებ, ამდენად მართლწინააღმდეგობა ველცელის სისტემაში უკვე აღარ წარმოადგენს ობიექტური შინაარსის შემცველ ცნებას.

⁶³ H. Welzel, Das neue Bild des Strafrechtssystems. Göttingen, 1957. SS. 20—21; იხ. მიხი, Das deutsche Strafrecht, 9. Aufl., 1965, S. 74.

მოქმედების ცნებაში განზრახვის შეტანით. ხოლო მართლწინა-
აღმდეგობის შესახებ მსჯელობის საფუძვლად მოქმედების სუბიექ-
ტური შინაარსის, ე. ი. განზრახვის აღიარებით ველცელმა მართლწი-
ნაღმდეგობა წმინდა სუბიექტურ ცნებად გამოაცხადა, რითაც წაშალა
ნათელი და მკვეთრი ზღვარი, რომელიც საკითხის ხანგრძლივი მეც-
სიერული დამუშავების შედეგად დაიდო მართლწინაღმდეგობის ობი-
ექტური შინაარსის ცნებასა და ბრალის სუბიექტური შინაარსის ცნე-
ბას შორის.

სოციალისტურ სამართალში გაბატონებული შეხედულების თა-
ნახმად მართლწინაღმდეგობა გულისხმობს ქმედობის ობიექტურ
წინაღმდეგობას სამართლებრივი ნორმისადმი. მართლწესრიგი აფა-
სებს მოქმედებას როგორც უარყოფითს იმ შემთხვევაში, როდესაც
იგი ზიანს აყენებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს ან ჰქმნის ასეთი
ზიანის მიყენების შესაძლებლობას, ე. ი. მაშინ, როდესაც მოქმედება
ზოგადოებრივად საშიშია. ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება
მართლწინაღმდეგობის მატერიალურ შინაარსს წარმოადგენს. ქმედო-
ბის ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას დიდი მნიშვნელობა
აქვს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. ეს მოთხოვნა
მოქალაქის თავისუფლების გარანტიას წარმოადგენს: სოციალისტური
სახელმწიფო მხოლოდ მაშინ აძლევს თავის თავს უფლებას დასაჯოს
ქმედობა, როდესაც იგი ნამდვილად ობიექტურად ემუქრება სისხლის
სამართლის კანონით დაცულ ინტერესებს.

ფინალურ მოძღვრებას მოქმედებაზე მართლწინაღმდეგობის სა-
კითხის გადაჭრის მთელი სიმძიმე მოქმედების სუბიექტურ მხარეზე
გადააქვს. მართლწინაღმდეგობა, ამ თეორიის წარმომადგენელთა
აზრით, არის არა შედეგის გასაკიცხაობა, არამედ მოქმედების გასა-
კიცხაობა. და რამდენადაც მოქმედების ცნების ცენტრს მისი ფინა-
ლურობა წარმოადგენს, ამდენად მართლწინაღმდეგობის ცნების სა-
ფუძველსაც მოქმედების სუბიექტური შინაარსი განსაზღვრავს. აქე-
დან დასკვნა: მოქმედება შეიძლება არ შეიცავდეს არავითარ საშიშ-
როებას სამართლით დაცული ინტერესებისათვის, მაგრამ თუ იგი
ფინალური თვალსაზრისით გასაკიცხია. — მართლსაწინაღმდეგოდ
უნდა ჩაითვალოს.

სუბიექტური მომენტის – კერძოდ განზრახვის შეტანას მოქმე-
დებისა და მართლწინაღმდეგობის ცნებებში განსაზღვრული კლას-
ობრივი აზრი აქვს. ბურჟუაზიული მოსამართლე ბუნებრივად გამოი-
ყენებს ფინალური თეორიით შექმნილ შესაძლებლობას და დამნაშავეს
დასჯადობისათვის გადამწყვეტ მომენტად ჩათვლის არა იმას, თუ რა
მნიშვნელობა აქვს პირის ქმედობას ობიექტურ სინამდვილეში და

როგორია ამ მოქმედებით შექმნილი საზოგადოებრივი საშიშროება, არამედ იმას, თუ როგორი იყო სუბიექტის მოქმედების მიზანი, მისი ფინალურობა. როგორც სამართლიანად მიუთითებს პროფ. ბ. მანკოვსკი, „ფინალურ სისხლის სამართლის თეორიაში კანონით ზუსტად ვათვალისწინებული და დასჯადი ქმედობის ადგილს იკერს პასუხისმგებლობა პირის განწყობისათვის, მისი ისეთი აზრთა წყობისათვის, რაც მიუღებელია გაბატონებული ბურჟუაზიისათვის“⁶⁴. მართლაც, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ცნობილ კრიმინალისტს ლექსასს თავის ერთ-ერთ შრომაში მოჰყავს დასავლეთ ვერმანიის ფედერალური სასამართლოს პრაქტიკიდან მაგალითები, საიდანაც ჩანს, თუ როგორ იყენებენ „ფინალურ მოძღვრებას მოქმედების შესახებ“, ერთი მხრივ, მშვიდობისა და სოციალიზმისათვის მებრძოლი გერმანელი პატრიოტების დასასჯელად, ხოლო, მეორე მხრივ, მძიმე დანაშაულთა ჩამდენი ფაშისტის დამნაშავეების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან განსათავისუფლებლად⁶⁵.

---

⁶⁴ Б. С. Маньковский, Реакционная неокантовская теория финального уголовного права. «Советское государство и право» 1959 г. № 4, стр. 102.

⁶⁵ И. Лексас, Вина как субъективная сторона преступного деяния, М., 1954, стр. 40—41.

თავი მეოთხე

დანაშაულის ობიექტი და საბანი

§ 1. დანაშაულის ზოგადი ობიექტი

ობიექტი ფილოსოფიური კატეგორიაა. მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის თანახმად ობიექტია ის, რაც გარემოში უპირისპირდება სუბიექტს და რაზედაც მიმართულია ადამიანის ცნობიერება და საქმიანობა. ობიექტის ეს განსაზღვრება უნდა მოვიმარჯვოთ დანაშაულის ობიექტის საკითხის გადაწყვეტისათვის.

თუ გავითვალისწინებთ დანაშაულის სპეციფიკას, მაშინ შეიძლება ვთქვათ, რომ დანაშაულის ობიექტია ის, რის წინააღმდეგაც მიმართულია დანაშაულებრივი ხელყოფა. ასეთი განსაზღვრება თავისთავად სწორია. მაგრამ ამასთან ზოგადი, რადგან დადგენილი არ არის, თუ სახელდობრ, რის წინააღმდეგაა მიმართული დანაშაულებრივი ხელყოფა. ამ ცნების დაზუსტებისა და დაკონკრეტებისათვის აუცილებელია გამოირკვეს საბჭოთა სამართლის რეგულირების ობიექტი.

სამართალს აწესრიგებს და იცავს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. საზოგადოებრივი ურთიერთობა მეტად რთული მოვლენაა. იგი სხვადასხვა ნაწილის ერთიანობას წარმოადგენს. მისი ერთ-ერთი ნაწილია ურთიერთობის მონაწილენი, ხოლო მეორე ნაწილია თვით ამ ურთიერთობის მონაწილეთა საქმიანობა. საზოგადოებრივი ურთიერთობა ადამიანთა საერთო ცხოვრებისა და შეთანხმებული მოქმედების აუცილებელი ფორმაა. ამ ფორმაში მიმდინარეობს ადამიანის საქმიანობა, იქნება ეს წარმოება, სახელმწიფო, ოჯახი, სკოლა. სპორტი თუ საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა სფერო. საზოგადოებრივ ურთიერთობათა საშუალებით მისი მონაწილენი თავიანთ ინტერესს ახორციელებენ. „საბჭოთა ადამიანების შემოქმედებითი საქმიანობა სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში... წარმოადგენს იმ განუსაზღვრელ შესაძლებლობათა

რელიზაციას, რასაც ყველა შრომელისათვის ქმნის თავისუფალ ადამიანთა ურთიერთდახმარებისა და ამხანაგობის სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობები... ამ შესაძლებლობათა განხორციელება უზრუნველყოფილია იმით, რომ ჩვენს ქვეყანაში ლიკვირებულია ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაცია, მოუთმენელია პარაზიტობა, მუქათხრობა, სხვის ხარჯზე ცხოვრება¹.

ინდივიდუალური ურთიერთობა, რომელიც საბჭოთა ადამიანებს შორის მყარდება, სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობების შემადგენელი ნაწილია. სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობები, მაგალითად, ხასიათდებიან იმით, რომ ყველა მოქალაქე ერთმანეთს პატივისცემით ეპყრობა, იჩენს ერთმანეთისადმი ყურადღებას და ა. შ. აქედან გამომდინარეობს, რომ არცერთმა მოქალაქემ არ უნდა ხელყოს ადამიანის პიროვნებისაგან განუყოფელი ისეთი სიკეთე, როგორცაა, მაგალითად, პირადი ღირსება. პატივი, პირადი ხელშეუხებლობა და ა. შ.

სოციალისტური სამართალი, ისე როგორც კომუნისტური მორალი, უარყოფითად აფასებს ისეთ ანტისაზოგადოებრავ მოვლენებს, რომლებიც ზელს უშლიან სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა არსებობასა და განვითარებას. ანტისაზოგადოებრივ მოვლენათა ყველაზე მძიმე სახეს დანაშაული წარმოადგენს. დანაშაული მიმართულია იმ ობიექტურ კანონზომიერებათა წინააღმდეგ, რომლებიც სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ვლინდება. დანაშაულებრივი ხელყოფის შედეგად ზიანს განიცდის სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ასახული საზოგადოებრივი მოვლენები, პროცესები. დანაშაული ხელყოფის საზოგადოებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა ინტერესებს, მათ სიკეთეს².

1 Б. С. Никитинов, Объект преступления по советскому уголовному праву, Госюриздат, М., 1960, стр. 65—66.

2 ვ. გლისტინს მიაჩნია, რომ დანაშაულის ობიექტის დახასიათება სუბიექტის ინტერესზე მითითებით მიუღებელია. იგი აღნიშნავს, რომ ყოველგვარი ინტერესის საფუძველია თვით საზოგადოებრივი ურთიერთობები. ინტერესს განსაზღვრავს საზოგადოებრივი ურთიერთობა. „... დანაშაული უპირველეს ყოვლისა ზემოქმედებს საზოგადოებრავ ურთიერთობაზე და არა უშუალო ინტერესზე“ (В. К. Глистин, Общественные отношения как объект преступления по советскому уголовному праву. «Правосведение» 1960 г. № 2, стр. 90).

ჩვენი ფიქრით, საკითხის ასეთი დაყენება არ უნდა იყოს სწორი. რასაკვირველია, ინტერესის წარმოშობას განსაზღვრავს მოცემულ საზოგადოებაში არსებული პროდუქტების წარმოების, გაცვლისა და განაწილების ურთიერთობები. ინტერესის წინაარსი ასახავს ობიექტურ ვითარებას, რომლის საფუძველზეც სუბიექტს გარკვეული მიზანი ესახება. მაგრამ, როდესაც ვამბობთ, რომ დანაშაული ხელყოფის საზო-

საზოგადოებრივ ურთიერთობასა და ობიექტურად აუცილებელ საზოგადოებრივ პროცესებს შორის მჭიდრო დიალექტიკური კავშირია: საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომელსაც სუბიექტი ხელყოფს, ელემენტარული წანამძღვარია სხვადასხვა ობიექტურად აუცილებელი საზოგადოებრივი პროცესების შეუფერხებელი განვითარებასა³.

ამრიგად, დანაშაულის ზოგადი ობიექტის მატერიალურ მხარეს წარმოადგენს სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობები. ეს ეკუთვნის საყოველთაოდ აღიარებულია ჩვენს სისხლის სამართლის კანონმდებლობასა და სისხლის სამართლის თეორიაში.

კანონმდებელი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ამოცანად თვლის სწორედ უმნიშვნელოვანეს სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დაცვას. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 1 მუხლის თანახმად საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის ამოცანაა დაიცვას საბჭოთა საზოგადოებრივი და სახელმწიფო წესწყობილება, სოციალისტური საკუთრება, მოქალაქის პიროვნება და უფლებანი და მთელი სოციალისტური მართლწესრიგი დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან⁴. მე-8 მუხლის 1 ნაწილში დანაშაულის ობიექტად მიჩნეულია საბჭოთა საზოგადოებრივი ან სახელმწიფო წესწყობილება, მეურნეობის სოციალისტური სისტემა. სოციალისტური საკუთრება, პიროვნება, მოქალაქეთა პოლიტიკური. შრომითი, ქონებრივი და სხვა უფლებები, სოციალისტური მართლწესრიგი. სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სასამართლო წყობილების მე-2 მუხლის თანახმად მართლმსაჯულება სსრ კავშირში მოწოდებულია დაიცვას ყოველგვარი ხელყოფისაგან: ა) სსრ კავშირის კონსტიტუციით და მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციებით გარანტირებული სსრ კავშირის საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი წესწყობილება, მეურნეობის სოციალისტური სისტემა და სოციალისტური საკუთრება, ბ) სსრ კავშირის

გადოებრივი ურთიერთობის მონაწილის ინტერესს, ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას. თითქოს ინტერესი საზოგადოებრივი ურთიერთობის გარეშე არსებობს. საზოგადოებრივი ურთიერთობა ის ფორმაა, რომლის საშუალებითაც აღაშინი თავის ინტერესს აწარმოებებს. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ დანაშაული უპირველეს ყოვლისა ზემოქმედებს ინტერესზე და ამის საშუალებით საზოგადოებრივ ურთიერთობაზე.

³ იხ. «Strafrecht der DDR. Allgemeiner Teil», Heft 2. Strafrecht und Strafrechtliche Verantwortlichkeit, 1963, S. 88.

⁴ ასეთივე ამოცანაა დასახული სოციალისტური ქვეყნების სისხლის სამართლის კანონმდებლობით. მაგალითად, უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის 1960 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის 1 მუხლი კოდექსის ამოცანად თვლის უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკის სახელმწიფო, საზოგადოებრივი და ეკონომიური წყობილების დაცვას.

მოქალაქეთა, პოლიტიკური, შრომითი, საბინაო და სხვა პირადი და ქონებრივი უფლებები და ინტერესები, რომლებიც გარანტირებულია სსრ კავშირის კონსტიტუციით და მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების კონსტიტუციებით, გ) სახელმწიფო დაწესებულებების, საწარმოების, კოლმეურნეობების, კოოპერაციული და სხვა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების უფლებები და კანონით დაცული ინტერესები.

საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაც დანაშაულის ზოგად ობიექტად სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს ცნობს⁵.

რასაკვირველია, სისხლის სამართლის კანონი არ იცავს ყოველგვარ სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობას. საზოგადოებრივ ურთიერთობათა უმრავლესობა დაცულია მორალის ან სამართლის სხვა დარგების ნორმებით. ამის გამო გამოსარკვევი რჩება, თუ სახელდობრ როგორ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს იცავს სისხლის სამართალი.

ერთი რამ უცილობელია: ქმედობის დანაშაულად ცნობას მნიშვნელოვნად აპირობებს საზოგადოებრივი ურთიერთობის ღირებულება. შეიძლება კატეგორიულად ვამტკიცოთ, რომ რაც უფრო დიდია შესაფერისი საზოგადოებრივი ურთიერთობის სოციალური ღირებულება და მნიშვნელობა, მით უფრო მეტი საფუძველი არსებობს მისი ზელმყოფი ქმედობის სისხლისსამართლებრივი წესით დასჯისათვის.

პროფ. ა. ბრაინინის შეხედულებით „... იმ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს, რომლებიც შეიძლება იყოს ამა თუ იმ დანაშაულის ობიექტი, არ გააჩნიათ თავიანთი სპეციფიკა და მათი დაცვა არ შეადგენს სისხლის სამართლის განსაკუთრებულ პრეროგატივას“⁶. ი. ბრაინინის ეს შეხედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. ზოგიერთი საზოგადოებრივი ურთიერთობა შეიძლება მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი წესით იქნას დაცული. ეს კერძოდ ითქმის საბჭოთა სახელმწიფოს საფუძვლებზე, ადამიანის სიცოცხლეზე და სხვ. ....სა.

⁵ იხ. А. А. Пионтковский, Уголовное право РСФСР. Часть общая, М., 1924, стр. 129—130; «Уголовное право. Общая часть», М., 1948, стр. 291; А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления. Госюриздат, М., 1957, стр. 183; М. А. Гельфер, Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве («Ученые записки ВЮЗН», вып. VII, 1959, стр. 44). «Советское уголовное право, часть общая», Госюриздат, М., 1962, стр. 101 და სხვ.

⁶ Я. М. Браинин, Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. Издательство «Юридическая литература», М., 1963, стр. 153.

ხელმწიფოს არა თუ შეუძლია, არამედ, როგორც წესი, მან უნდა დააკვალიფიციროს სამართლის ნორმებში მის მიერ დადგენილ კანონთა განსაზღვრული დარღვევები როგორც დანაშაულებანი და არა როგორც გადაცდომები. ეს შეეხება დარღვევათა ისეთ სახესხვაობებს, რომლებიც განსაზღვრულ ისტორიულ ვითარებაში არღვევენ საზოგადოების არსებობის პირობებს. როგორც წესი, სახელმწიფოს არ შეუძლია რეაგირება არ გაუკეთოს ამ დარღვევებს როგორც დანაშაულებებს, უკეთუ არ სურს მუქარის ქვეშ დააყენოს მთელი საზოგადოება, მის მიერ დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მთელი სისტემა“⁷.

რასაკვირველია, ქმედობათა ძირითადი მასა დანაშაულად ცხადდება არა იმიტომ, რომ ისინი უშუალოდ მიმართული არიან საბჭოთა სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წყობილების საფუძვლების წინააღმდეგ. ამის მიზეზი შეიძლება სხვადასხვა იყოს.

შესაძლებელია საზოგადოებრივი ურთიერთობა იმდენად რთული ხასიათისა იყოს, რომ მის შემადგენელ ნაწილებს სოციალურ-პოლიტიკური თვალსაზრისით სხვადასხვა ღირებულება ჰქონდეთ. ასეთ შემთხვევაში კანონმდებელი სისხლისსამართლებრივი წესით იცავს არა მთლიანად მოცემულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, არამედ მას იმ ნაწილს, რომელიც ყველაზე უფრო დიდი სოციალური ღირებულებისაა. საილუსტრაციოდ შეიძლება ასეთი მაგალითი მოვიტანოთ: კომუნისტური პარტია და საბჭოთა სახელმწიფო დაინტერესებულია იმ საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარებით, რომლებიც გამოიხატებიან სახალხო მეურნეობის საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის ხელმძღვანელობაში. ამ ურთიერთობათა ჯგუფიდან კანონმდებელმა შეარჩია ყველაზე არსებითი და წამყვანი ნაწილი, რომელიც სამრეწველო საწარმოთა მეურნეობრივ ხელმძღვანელობასთან არის დაკავშირებული. ამის გამო სისხლის სამართლის კანონში დამოუკიდებელ დანაშაულად არის ცნობილი ცუდი ხარისხის, არასტანდარტული ან არაკომპლექტური პროდუქციის გამოშვება მხოლოდ სამრეწველო საწარმოდან (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 160 მუხლი). ამრიგად, შესაფერისი თანამდებობის პირი არასამრეწველო საწარმოდან წუნდებული პროდუქციის გამოშვებისათვის პასუხს არ აგებს აღნიშნული მუხლის მიხედვით.

მხოლოდ საზოგადოებრივი ურთიერთობა არ ამოსწურავს დანაშაულის ზოგადი ობიექტის ცნების შინაარსს. გარდა ამისა, დანაშაუ-

---

7 И. С. С а м о ш е н к о, Понятие правонарушения по советскому законодательству, Изд. «Юридическая литература», М., 1963, стр. 59.

ლის ზოგადი ობიექტის ცნების შემადგენელ ნაწილად უნდა ვცნოთ ის სისხლის სამართლის კანონი, რომელიც საზოგადოებრივ ურთიერთობას იცავს⁸.

ზოგიერთ სწავლულ იურისტს სწორად არ მიაჩნია ასეთი შეხედულება. ამ შეხედულების წინააღმდეგი არიან განსაკუთრებით პროფ. ა. ტრაინინი და იურიდ. მეცნ. დოქტ. ი. სამოშჩენკო. ა. ტრაინინის აზრით, ხელყოფის ობიექტია ის, რასაც ეს ხელყოფა აყენებს ვნებას ან ცდილობს მიაყენოს ვნება. სამართლებრივმა ნორმამ, მათ შორის სისხლისსამართლებრივმა ნორმამ არ შეიძლება ზიანი განიცადოს. პირიქით, მსჯავრდება რომელიმე ნორმით ადასტურებს ამ ნორმის მნიშვნელობას⁹. ანალოგიურად მსჯელობს ამ საკითხზე ი. სამოშჩენკო. იგიც თვლის, რომ სამართლებრივი ნორმა არ განიცდის ზიანს სამართალდარღვევით. სამართლებრივი ნორმა ზიანს განიცდის მხოლოდ მაშინ, როდესაც სახელმწიფო მის დარღვევას დაუსჯელად დასტოვებს. სამართალდარღვევის ასეთი დაუსჯელობა ზოგჯერ თავისთავად წარმოადგენს სამართალდარღვევას და უნდა იწვევდეს მკაცრ იურიდიულ პასუხისმგებლობას. „სხვა საქმეა, — წერს ი. სამოშჩენკო, — თუ პასუხისმგებლობა არ წარმოიშობა იმის გამო, რომ ვერ დადგინდა სამართალდამრღვევი. ასეთ შემთხვევაში ილახება არა კანონის ავტორიტეტი, არამედ იმ ორგანოების ავტორიტეტი, რომლებიც მოწოდებული არიან ებრძოლონ დამრღვევებს... სამართალდარღვევა, რომლისთვისაც პირმა პასუხი უნდა აგოს ან არ აგო იმიტომ, რომ იგი გამოვლინებული არ ყოფილა, არ ხელყოფს სამართლის ავტორიტეტს. რადგან ამას არ შეუძლია ზიანის მიყენება. ეს შეუძლია მხოლოდ ისეთ სამართალდარღვევას, რომელიც გამოიხატება წინასწარი შე-

---

⁸ როგორც ცნობილია, სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის 1958 წ. საფუძვლების მიღებამდე საბჭოთა სისხლის სამართალში მოქმედებდა ანალოგიის პრინციპი (იხ. საქართველოს სსრ 1923 წ. სს. წლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლა და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლები). ანალოგიის გამოყენება შესაძლებელი იყო იმ შემთხვევაში, თუ: 1) ქმედობა საზოგადოებრივად ააშიშ ხასიათს ატარებდა, მაგრამ 2) იგი გათვალისწინებული არ იყო სისხლის სამართლის კოდექსში როგორც დანაშაული, ე. ი. არსებობდა კანონის ზარევი. ანალოგია დაშვებული იყო სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის იმ მუხლის მიხედვით, რომელიც ევკლაზე მსგავს დანაშაულს ითვალისწინებდა. მსგავსების დადგენა ხდებოდა მხოლოდ ობიექტისა და ობიექტური მხარის მიხედვით, ასეთ პირობებში იურიდიული საფუძველი არ არსებობდა დანაშაულის ობიექტად სისხლის სამართლის კანონის ცნობისათვის.

⁹ იხ. А. Н. Т р а й н и н. Общее учение о составе преступления, Госюриздат, М., 1957, стр. 124.

ცნობით ძართლწესრიგის დამრღვევთა მიძხვებლობაში, რაც ხელს უწყობს კანონის დამრღვევის უპასუხისმგებლობას და ა. შ. სანქციის გამოყენება ასეთი სამართალდარღვევისათვის (და მხოლოდ ასეთისათვის), რა თქმა უნდა, ერთ-ერთ მიზნად ისახავს სამართლის შელახული ავტორიტეტის აღდგენას, კანონის ავტორიტეტის განმტკიცებას¹⁰.

ამრიგად, ა. ტრაინინს და ი. სამოშჩენკოს მიაჩნიათ, რომ დანაშაულის ობიექტი არის მხოლოდ საზოგადოებრივი ურთიერთობები. ამასთან ერთად ი. სამოშჩენკო ერთგვარ კომპრომისს უშვებს და კასონს ობიექტად თვლის მაშინ, როდესაც სათანადო სახელმწიფო ორგანოს თანამშრომელი არ გამოავლენს სამართალდარღვევას, მიჩქმალავს მას.

ჩვენი აზრით, ამ ავტორებს არასწორად აქვთ წარმოდგენილი სამართლის ნორმის და კერძოდ სისხლის სამართლის ნორმის ხასიათი. ააქმე ისაა, რომ ნორმას ყოველთვის ორი ადრესატი ჰყავს: ერთი მხრივ იგი მიმართულია მოქალაქისადმი, რომ მან თავი შეიკავოს ნორმით აკრძალული ქმედობის ჩადენისაგან, ხოლო მეორე მხრივ ნორმის ადრესატია სახელმწიფო ორგანო, რომელიც მოვალეა გამოიყენოს ნორმით გათვალისწინებული სასჯელი იმ პირის მიმართ, რომელიც შესაბამის მოთხოვნას არ შეასრულებს. მათ მთელს ყურადღება სწორედ ამ მეორე მხარეზე გადაიტანეს და ამის შედეგად მხედველობიდან გამოეპარათ ის, რომ ნორმის ადრესატია არა მარტო სახელმწიფო ორგანო, არამედ მოქალაქეც.

რასაკვირველია, შესაბამისი თანამდებობის პირი, რომელიც არ გამოავლენს დანაშაულს, თავის მხრივ დანაშაულს ჩადის და ამით უგულებელყოფს კანონის მოთხოვნას გამოავლინოს დანაშავე და მიიღოს კანონით გათვალისწინებული ღონისძიებები. ასევე პირი, რომელიც დანაშაულს ჩაიდენს, არღვევს კანონის მოთხოვნას არ ჩაიდინოს დანაშაული. ორივე შემთხვევაში ილახება კანონის ავტორიტეტი. კანონის ავტორიტეტი არ შეილახება მაშინ, როდესაც პირი შეასრულებს მის მოთხოვნას და საერთოდ არ ჩაიდენს დანაშაულს. პ ი რ ი, რ ო მ ე ლ ი ც პ ა ტ ი ე ს ს ც ე მ ს კ ა ნ ო ნ ი ს ა ვ ტ ო რ ი ტ ე ტ ს, ა რ ც ჩ ა ი დ ე ნ ს დ ა ნ ა შ ა უ ლ ს.

ამრიგად, დანაშაულის ობიექტის ნაწილად სისხლის სამართლის კანონის გამოცხადება ნიშნავს იმას, რომ დანაშაულის სუბიექტი არ ემორჩილება, არღვევს სახელმწიფოს ნებას, არღვევს ნორმის ავტორიტეტსა და პრესტიჟს. სწორედ ასეთი მორალური და არამატერია-

¹⁰ М. С. Самошченко, Понятие правонарушения по советскому законодательству, Издательство «Юридическая литература», М., 1963, стр. 94.

ლური ზიანის თვალსაზრისით განიხილება სისხლის სამართლის კანონი დანაშაულის ობიექტად¹¹.

ისევე, როგორც კანონმდებელი საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლში დანაშაულის ცნების განსაზღვრებისას მიუთითებს მატერიალურ (საზოგადოებრივი საშიშროება) და ფორმალურ (მართლწინააღმდეგობა) მხარეზე, ამგვარადვე უნდა აღინიშნოს დანაშაულის ობიექტის ცნების განსაზღვრებისას მისი მატერიალური (სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობები) და ფორმალური (სისხლის სამართლის კანონი) მხარეები. ერთ-ერთი ამ მხარის არარსებობა შეუძლებელს ხდის ვილაპარაკოთ დანაშაულის ობიექტზე და მაშასადამე, დანაშაულზე.

ახვა შეხედულებისაა საძიებელ საკითხზე პროფ. პიონტოვსკი. იგი სამართლიანად თვლის, რომ სისხლის სამართლის ნორმა დანაშაულის ობიექტის შემადგენელი ნაწილია. მაგრამ მას დანაშაულის ობიექტად მიაჩნია არა მარტო სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობები და მათ დასაცავად გამოცემული სისხლის სამართლის ნორმები, არამედ აგრეთვე შესაბამისი სამართლებრივი ურთიერთობებიც. თავის მოსაზრებას ა. პიონტოვსკი ასე ასაბუთებს:

ვინაიდან დანაშაული სამართალდარღვევის სახეა, ამიტომ დანაშაული ხელყოფს სამართალს. მაგრამ სამართალი მოიცავს არა მარტო სამართლებრივ ნორმებს, არამედ ამ უკანასკნელთა საფუძველზე აღმოცენებულ სამართლებრივ ურთიერთობებსაც. ამრიგად, სამართალი მას წარმოდგენილი აქვს როგორც სამართლებრივ ნორმათა და სამართლებრივ ურთიერთობათა ერთიანობა. სამართლის ცნების ასეთი გაგება შესაძლებელს ხდის უფრო ღრმად გამოვარკვიოთ სამართალდარღვევის ბუნება.

---

¹¹ ა. ტრაინინისა და ი. სამოშჩენკოს შეხედულება დიდად არ განსხვავდება ჯერმანელი კრიმინალისტის კ. ბინდინგის ნორმატივისტული თეორიისაგან. ბინდინგს მიაჩნდა, რომ დანაშაული არღვევს სამართლებრივ ნორმას, როგორც კარდინალურად განსხვავდება სისხლის სამართლის კანონისაგან. მისი აზრით, ნორმა წინამძღვარია და არა ნაწილი კანონისა. დანაშაუზე არ თუ არ არღვევს სისხლის სამართლის კანონს, არამედ მის შესაპარსად მოქმედებს, რადგან ასრულებს სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციას ალტერატივულ შექადგენლობას (იხ. K. B i n d i n g, Die Normen und ihre Ubertretung. B. I, Leipzig, 1922, S. 4—6) ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. წინამდებარე ნაშრომის მე-2 თავის მე-4 პარაგრაფი.

ამ მოსაზრების გასამაგრებლად მას მოტანილი აქვს პროფ. ო. აოფეს დებულება იმის შესახებ, რომ სამოქალაქო დელიქტის დროს ხელყოფის ერთიან ობიექტს წარმოადგენს ნორმა და სამართლებრივი ურთიერთობა¹².

აღნიშნული მოსაზრების საილუსტრაციოდ ა. პიონტკოვსკი მიუთითებს სოციალისტური საკუთრების ხელყოფაზე. საკუთრება როგორც საკუთრების უფლება ნიშნავს ქონების ფლობის, სარგებლობისა და განკარგულების უფლებას, რომელიც დაცულია სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ. გატაცების დროს ხდება ხელყოფა სხვისი ქონებისა, რომელიც დანაშაულის უშუალო ობიექტს წარმოადგენს. სხვისი ქონების ხელყოფა — ეს არის ხელყოფა პირის უფლებისა ძვლებლობაში იქონიოს, ისარგებლოს და განკარგოს ქონება, ე. ი. მოცემულ ქონებასთან დაკავშირებით კანონით დაცული სამართლებრივი ურთიერთობის ხელყოფა¹³.

ჩვენის აზრით, პროფ. ა. პიონტკოვსკის ეს შეხედულება სერიოზულ შესწორებას მოითხოვს.

საკითხი იმის შესახებ, წარმოადგენს თუ არა სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის ცნების შემადგენელ ნაწილს, სამართლის ზოგადი თეორიის საკითხია. ამის მიუხედავად მაინც გვინდა აღვნიშნოთ, რომ სამართლებრივი ურთიერთობის გამოცხადება ობიექტური სამართლის ნაწილად არ არის მეცნიერული თვალსაზრისით გამართლებული. სამართალი აწესრიგებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. ის, რასაც სამართალი აწესრიგებს, არ შეიძლება მომწესრიგებლის, რეგულატორის ნაწილად ვცნოთ. ერთია რეგულატორი და მეორეა რეგულაციის საგანი, თუმცა მათ შორის განუყრელი კავშირი არსებობს. სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის განხორციელების შედეგია¹⁴.

ასლა შევუდგეთ პროფ. ა. პიონტკოვსკის კონცეპციის იმ ნაწილის განხილვას, რომლის მიხედვითაც დანაშაულის ობიექტად ცნობილი უნდა იქნას სამართლებრივი ურთიერთობები, ე. ი. სამართლის

¹² О. С. Иоффе, Ответственность по советскому гражданскому праву, М., 1955, стр. 80.

¹³ იხ. А. А. Пионтковск и й, Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Госюриздат, М., 1960, стр. 143.

¹⁴ იხ. დაწვრ. ამ საკითხზე: И. Е. Фарбер, К вопросу о понятии права. «Советское государство и право», 1957, № 1, стр. 38—39; მისვე О сущности права, 1959, Саратов, 1959, стр. 49—51; О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский, Вопросы теории права, Госюриздат, М., 1961, стр. 58—59; «Общая теория советского права», под ред. С. Н. Братуся и С. Самощенко, М., Изд-во «Юридическая литература», 1966, стр. 9—10 და სხვ

სხვა დარგის ნორმებით მოწესრიგებული საზოგადოებრივი ურთიერთობები.

ერთი რამ უცილობელია: სისხლის სამართლის ნორმათა განსაზღვრული ნაწილი იცავს ისეთ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს, რომლებიც უკვე იმთავითვე მოწესრიგებულია სამართლის სხვა დარგებით. ავიღოთ, მაგალითად, ბლანკეტური დისპოზიციის მქონე ნორმები. როგორც ცნობილია, ბლანკეტური დისპოზიციის მიხედვით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ მაშინ წარმოიშობა, თუ სათანადო მოქმედება უპირველეს ყოვლისა ეწინააღმდეგება სამართლის სხვა დარგის ნორმას. ასეთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის კანონი მიუთითებს სხვა ნორმატიულ აქტზე ანდა შეიძლება ეს თავისთავად იგულისხმებოდეს.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 86-ე მუხლი ითვალისწინებს მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ტრანსპორტის ექსპლოატაციის წესების დარღვევას. მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ტრანსპორტის ექსპლოატაციის დარღვევაში არსებობს უწყებრივი ინსტრუქციები. ურთიერთობა, რომელიც ამ დარგში არსებობს, მოწესრიგებულია ადმინისტრაციული სამართლის ნორმებით. მაშასადამე, სისხლის სამართლის ნორმას აქ. ასე ვთქვათ, მეორადი ხასიათი აქვს. ანდა კიდევ, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 144-ე მუხლი ითვალისწინებს შრომის კანონმდებლობის დარღვევას. აქაც ურთიერთობა, რომელიც მოწესრიგებულია შრომის სამართლის ნორმებით, დაცულია სისხლის სამართლის ნორმებით. იგივე ითქმის საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 146-ე მუხლზე (შრომის წესების დარღვევა) და ა. შ.

ასეთ შემთხვევებს იურ. მეცნ. დოქტ. ვ. კუდრიავეცივი უწოდებს „შერეულ მართლწინააღმდეგობას“. „შერეული მართლწინააღმდეგობის დროს სამართლის ნორმების შეფარდებისას საგამოძიებო ორგანოებისა და სასამართლოს ამოცანას წარმოადგენს ის, რომ ზუსტად იქნას დადგენილი, თუ რა კონკრეტული მოქმედება ჩაიდინა ბრალდებულმა, რომელი კანონით ან კანონქვემდებარე აქტით არის იგი გათვალისწინებული, სახელდობრ, რაში მდგომარეობს პირის მოვალეობები. დაშვებული დარღვევის არაზუსტი, ზოგადი, მიახლოებითი მოხსენიება, როდესაც მითითებული არ არის კონკრეტულ წყაროზე, ასუსტებს განაჩენის დამაჯერებლობას, ხოლო ზოგჯერ უბრალოდ ფარავს სოციალისტური კანონიერების დარღვევებს“¹⁵.

¹⁵ В. Н. Кудряпцев, Объективная сторона преступления, Госюриздат, М., 1961, стр. 122.

ზოგიერთ შემთხვევაში სისხლის სამართლის კანონი იცავს კონსტიტუციო დებულებებსა და პრინციპებს.

მაგალითად. სსრ კავშირის კონსტიტუციის 123-ე მუხლში ანახული ეროვნული თანასწორუფლებიანობის პრინციპი დაცულია საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 75-ე მუხლით. ასევე დაცულია დანაშაულებრივი ხელყოფისაგან ისეთი კონსტიტუციური დებულებები, როგორცაა სინდისის თავისუფლება (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 148-ე და 149-ე მუხლები), მოქალაქეთა ბინის ხელშეუხებლობა და მიმოწირის საიღუმლოება (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 141-ე და 143-ე მუხლები), დებულება საყოველთაო სამხედრო ვალდებულების შესახებ (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 81-ე, 82-ე, 263—267 მუხლები, 279—289 მუხლები) და სხვა მრავალი¹⁶.

სისხლის სამართლის ნორმათა უმრავლესობა უშუალოდ ასახავს მორალურ ნორმებს და განამტკიცებს მათ სასჯელის დაწესებით¹⁷. ამასთან ერთად სისხლის სამართლის ნორმაში უფრო დეტალიზებული და კონკრეტიზებულია მორალური ნორმა, რომელსაც პირველთან შედარებით უფრო ზოგადი ხასიათი აქვს. „სამართალი ზღუდავს თავის ჩარევას ამ ჩარევის მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით, მისი ეფექტურობით. ასე, სამართალი აყენებს არა ზოგად წესს „არ იცრუო“, ვინაიდან სამართლებრივი ზემოქმედებით ბრძოლა შესაძლებელია სიცრუის არა ყველა სახესთან, არამედ ზუტად აყალიბებს იმ წესებს, რომლებიც მიმართულნი არიან ამ სენის ცალკეულ გამოვლინებათა წინააღმდეგ. ასეთია, მაგალითად, რაფსარ სისხლის სამართლის კოდექსის 95 მუხლი წინასწარი შეცნობით ცრუ დასმენის შესახებ, აგრეთვე მოწმის, ექსპერტის ან თარჯიმანის მიერ წინასწარი შეცნობით ცრუ ჩვენების მიცემა... მათვე მიეკუთვნებათ სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლები სიმულაციის, როგორც სიცრუის განსაკუთრებული სახის, თაღლითობის, სიყალბის და ა. შ. შესახებ. ამრიგად, ზოგად მორალურ ნორმას „არ იცრუო“ შეესაბამება მთელი რიგი სამართლებრივი ნორმები, რომელთაგანაც თითოეული მათგანი მიმართულია სიცრუის ერთ-ერთი რომელიმე კონკრეტული სახის ან ფორმის წინააღმდეგ. და მიუხედავად ამისა, ერთად აღებული, გაცილებით უფრო დეტალიზებული და კონკრეტიზებული

¹⁶ Я. М. Брагиниц. Уголовный закон и его применение. Изд-во «Юридическая литература», М., 1967, стр. 22.

¹⁷ Ы. «Общая теория советского права», под ред. С. Н. Братуся и И. С. Самошнко, М., Изд-во «Юридическая литература», 1956, стр. 107.

სამართლებრივი ნორმები მრიცავენ სიცრუის გამოვლინების მხოლოდ მცირე ნაწილს. მაშინ როდესაც კონსტიტუციური მორალის ნორმა კრძალავს საერთოდ სიცრუის ყველა სახეს¹⁸.

ამრიგად, დანაშაულის ობიექტად მიჩნეულმა სისხლის სამართლის ნორმამ შეიძლება დაიცავს სამართლის სხვა დარგით ან მორალური ნორმით მოწისრიგებული საზოგადოებრივი ურთიერთობები. მაგრამ ამ ნიშანზე მითითება დანაშაულის ობიექტის ცნების განსაზღვრებისას ზედმეტია. ასეთი მითითება დაამძიმებდა და ზედმეტად გაართულებდა ობიექტის განსაზღვრებას.

საბოლოოდ იმ დასკვნამდე უნდა მივიდეთ, რომ დანაშაულის ზოგადი ობიექტია სისხლის სამართლის კანონით დაცული სოციალისტური საზოგადოებრივი ურთიერთობები, რომელთაც ხელყოფს დანაშაულებრივი ქმედობა.

§ 2. დანაშაულის გარანტიითი თანაობა

დანაშაულის ზოგადი ობიექტის ცნება გულისხმობს სისხლის სამართლის კანონით დაცულ ყოველგვარ სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომელმაც შეიძლება ზიანი განიცადოს დანაშაულებრივი ხელყოფის შედეგად. ეს ცნება გამოხატავს იმ ზოგადს, ერთიანს, რომელიც ყველა დანაშაულის ობიექტს ახასიათებს. ობიექტის ზოგად ცნებაში ცალკეულ დანაშაულთა ობიექტები განხილულია როგორც ერთი, რომელშიც „თავს იყრის“, რომლითაც განზორჩეველად შერწყმილია კონკრეტულ დანაშაულთა ობიექტების სიმრავლე. ზოგადი ობიექტის ცნებაში ეს სიმრავლე წარმოდგენილია იმის მიხედვით, რაც მრავალ ერთს არ განასხვავებს. აქედან ნათელია, რომ დანაშაულის ზოგადი ობიექტის საშაოებით შეუძლებელი იქნებოდა კონკრეტული დანაშაულის ან დანაშაულთა კონკრეტული ჯგუფის სპეციფიკის დადგენა. „...კონკრეტული დანაშაულის ან დანაშაულთა კონკრეტული ჯგუფის სპეციფიკის ასახვისათვის ობიექტმა როგორც შემადგენლობის ელემენტმა აღკვილებლად უნდა შეიძინოს ახალი ინდივიდუალური თვისებები. ცხადია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტი შეიძლება წინააღმდეგობაში მოექცეს ზოგად ობიექტთან — „საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან“. პირიქით, მსგავსად იმისა, როგორც დანაშაულის ზოგადი ცნება... არ გამორიცხავს, არამედ მხოლოდ გულისხმობს ცალკეულ

¹⁸ М. П. Карева, Право и нравственность в социалистическом обществе, Изд. АН СССР, М., 1951, стр. 112—113.

დანაშაულთა შემადგენლობებს განსაკუთრებული ნაწილის ნორმებში, ასევე ყველა დანაშაულის ობიექტად საზოგადოებრივ ურთიერთობათა აღიარება კი არ გამოირიცხავს, არამედ მხოლოდ გულისხმობს ცალკეული დანაშაულთა შემადგენლობების ელემენტებად კონკრეტულ ობიექტებს — მატერიალურს, პოლიტიკურს და სხვ.¹⁹

საბჭოთა სისხლის სამართალში დანაშაულის ზოგადი ობიექტის გარდა განასხვავებენ გვარეობით ობიექტსა და უშუალო ობიექტს. ობიექტების ასეთი კლასიფიკაცია შესაძლებელს სდის დაკონკრეტდეს ის საზოგადოებრივი ურთიერთობები, რომელთა წინააღმდეგ არის მიმართული დანაშაული.

დანაშაულის გვარეობითი ობიექტია სისხლის სამართლის კანონით დაცული ის ერთგვაროვანი ან იგივეობითი საზოგადოებრივი ურთიერთობები, რომელთა წინააღმდეგაც მიმართულია დანაშაულებრივი ხელყოფა.

სისხლის სამართლის კოდექსის საკანონმდებლო სისტემატიზაციას საფუძვლად უდევს იმ სოციალისტურ ურთიერთობათა ერთგვაროვნობა, რომელთა დაცვა საბჭოთა კანონმდებლის ამოცანას წარმოადგენს.

საზოგადოდ ყოველგვარ სისტემატიზაციას, ე. ი. მთელის ნაწილებად დაყოფას მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი და მნიშვნელობა, როდესაც ერთ ნაწილად, ერთ ჯგუფად გაერთიანდება მონათესავე, ერთგვაროვანი საგნები და მოვლენები. სისტემატიზაციის საფუძვლად არ გამოდგება ისეთი ნიშანი, რომელიც არ გამოხატავს საგნის, მოვლენის არსს, სპეციფიკურ თავისებურებას. ამიტომ დანაშაულთა კლასიფიკაცია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში არ შეიძლება წარმოებული იქნას დანაშაულის სუბიექტური მხარის მიხედვით. დანაშაულთა კლასიფიკაცია სუბიექტური მხარის მიხედვით იმას გამოიწვევდა, რომ ერთ ჯგუფში აღმოჩნდებოდა საზოგადოებრივი საშიშროების თვალსაზრისით ერთმანეთისაგან ისეთი მკვეთრად განსხვავებული დანაშაულობანი, როგორცაა, მაგალითად. განზრახი მკვლელობა და აკრძალული რეწვა, სხეულის გაუფრთხილებლად მძიმე დაზიანება და თანამდებობრივი დაუდევრობა და სხვ. პრინციპში ასევე მიზანშეუწონელია დანაშაულთა კლასიფიკაცია სუბიექტის ან სასჯელის ზომის მიხედვით.

---

¹⁹ А. Н. Т р а й н и н, Общес учение о составе преступления, Госюриздат, М., 1957, стр. 125.

დანაშაულის სოციალურ-პოლიტიკური არსი გამოიხატება სისხლის სამართლის კანონით დაცული ობიექტის ხელყოფაში. არსებითად სწორედ ამ ნიშნით ერთიანდებიან ან განსხვავდებიან დანაშაულობები ერთმანეთისაგან.

ზემოაღნიშნულის გამო, საერთო წესისამებრ, მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების განსაკუთრებული ნაწილი დაყოფილია ცალკეულ თავებად გვარეობითი ობიექტების მიხედვით (სახელმწიფო დანაშაული, დანაშაული სოციალისტური საკუთრების წინააღმდეგ, დანაშაული მოქალაქეთა პოლიტიკური და შრომითი უფლებების წინააღმდეგ, დანაშაული მოქალაქეთა პირადი საკუთრების წინააღმდეგ და სხვ.). გვარეობით ობიექტთან ერთად დანაშაულთა კლასიფიკაციის დროს კანონმდებელი ზოგჯერ იყენებს დანაშაულის სუბიექტისათვის დამახასიათებელ ნიშნებსაც. ასეთია მაგალითად, თავი სამხედრო დანაშაულთა შესახებ.

სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის ასეთი კლასიფიკაცია შესაძლებელს ხდის ერთ ჯგუფად იქნას გაერთიანებული ისეთი დანაშაულობანი, რომლებიც მსგავსი საზოგადოებრივი საშიშროებით ხასიათდებიან და რომელთა წინააღმდეგაც საჭიროა განსაზღვრული სისხლისსამართლებრივი და პროფილაქტიკური ღონისძიებების განხორციელება.

გვარეობითი ობიექტის მიხედვით განსაკუთრებული ნაწილის შესაბამის თავში გათვალისწინებული ყველა დანაშაული შეიძლება დაიყოს მცირერიცხოვან ჯგუფებად. მაგალითად, განზრახ მკვლელობა, გაუფრთხილებელი მკვლელობა მიმართულია იგივეობითი სიკეთის — ადამიანის სიცოცხლის წინააღმდეგ. კანონმდებელმა იმ თავში, რომელიც ითვალისწინებს სიცოცხლის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულობებს, გაითვალისწინა აგრეთვე პიროვნების ჯანმრთელობის, თავისუფლებისა და ღირსების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული. მათსადამე, ეს დანაშაულობანი პიროვნების ერთგვაროვანი ინტერესების წინააღმდეგაა მიმართული. მათი გვარეობითი ობიექტი შეიძლება დაგვეყო ქვეგვარეობით ობიექტებად. მაგალითად, მკვლელობის ქვეგვარეობითი ობიექტია პიროვნების სიცოცხლე, სხეულის დაზიანებისა — პიროვნების ჯანმრთელობა და სხვ. ასეთსავე ერთგვაროვან, მონათესავე ქვეგვარეობით ობიექტებს მოიცავს განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაული. ამ დანაშაულის გვარეობითი ობიექტია საბჭოთა სახელმწიფო წყობილების საფუძვლები. ხოლო ქვეგვარეობითი ობიექტებია: ა) საბჭოთა ხელისუფლება. ბ) სახელმწიფო დამოუკიდებლობა, გ) ტერიტორიული ხელშეუხებლობა ან სამხედრო ძლიერება, დ) ხალხთა მშვიდობიანი თანა-

არსებობა. სახელმწიფო დანაშაულის თავში გათვალისწინებულ სხვა სახელმწიფო დანაშაულს მისი ხასიათისა და შინაარსის მიხედვით სხვადასხვა, მაგრამ ამასთან ერთმანეთის მონათესავე გვარობითო ქვეორი ტიპები გააჩნია სინია: ა) სახელმწიფო მმართველობის საფუძვლები და სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი უშიშროება; ბ) ქვეყნის თავდაცვის ინტერესები; გ) სახელმწიფო საზღვრების ხელშეუხებლობა და საგარეო ვაჭრობის მონოპოლია; დ) ფულადი და საკრედიტო სისტემა; ე) ტრანსპორტის ნორმალური მუშაობა; ვ) მართლმსაჯულების ორგანოების ნორმალური მუშაობა.

მაგრამ საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის ზოგიერთ თავში გათვალისწინებულია მხოლოდ ისეთი დანაშაულობანი, რომლებიც იგივეობითი საზოგადოებრივი ჯრთიერთობების წინააღმდეგ არიან მიმართული. ასეთ შემთხვევაში გვარეობითი ობიექტი აღარ დაიყოფა ქვეგვარეობით ობიექტებად. ასეთია, მაგალითად, დანაშაული სოციალისტური საკუთრების წინააღმდეგ, დანაშაული მოქალაქეთა პირადი საკუთრების წინააღმდეგ. ამ გვარეობითი ობიექტი შესაბამისად იქნება სოციალისტური საკუთრება და პირადი საკუთრება.

დანაშაულის გვარეობითი ობიექტისა და აგრეთვე ქვეგვარეობითი ობიექტის დადგენა უმეტეს წილად შესაძლებელი ხდება სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის შესაბამისი თავის სახელწოდების მიხედვით²⁰.

თუ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა განსაზღვრული ჯგუფის დაცვა აუცილებელი ხდება სისხლისსამართლებრივი წესით, მაშინ იგი დანაშაულის გვარეობით ობიექტად იქცევა. მაგალითად, ახალი გვარეობითი ობიექტების გამოყოფის გამო საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსში ცალკეა გათვალისწინებული სამი ახალი თავი. ესენია: დანაშაული სოციალისტური საკუთრების წინააღმდეგ, დანაშაული მოქალაქეთა პოლიტიკური და შრომითი უფლებების წინააღმდეგ და დანაშაული მართლმსაჯულების წინააღმდეგ. ზოგიერთი

---

20 საქართველოს სსრ 1928 წ. სისხლის სამართლის კოდექსი და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები ზოგჯერ შეიცავდნენ დანაშაულთა გვარობითი ობიექტების განსაზღვრებას. მაგალითად საქართველოს სსრ 1928 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის 59-ე მუხლი კონტრარეკოლუციური დანაშაულის ობიექტად თვლიდა: 1) მუშათა და გლეხთა საბჭოების ხელისუფლებას). 2) სსრ კავშირის, მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების მუშათა და გლეხთა ბოაერობის ხელისუფლებას, 3) სსრ კავშირის საგარეო უშიშროებას, 4) პროლეტარული რევოლუციის ძირითად სამეურნეო, პოლიტიკურ და ნაციონალურ მონაპოვარს.

მოკავშირე რესპუბლიკის (ყაზახეთის სსრ, მოლდავეთის სსრ და სომხეთის სსრ) სისხლის სამართლის კოდექსში ცალკეა გამოყოფილი თავი სატრანსპორტო დანაშაულის შესახებ.

პირიქით, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა განსაზღვრელობა ჯგუფმა შეიძლება თავიანთი წინანდელი მნიშვნელობა დაკარგოს. მაგალითად, საქართველოს სსრ 1928 წ. სისხლის სამართლის კოდექსში ცალკე იყო გათვალისწინებული თავი სახელმწიფოსაგან ეკლესიის ჩამოშორების წესების დარღვევის შესახებ. საქართველოს სსრ 1960 წ. სისხლის სამართლის კოდექსში აღარ არის დამოუკიდებელი თავი ამ დანაშაულის შესახებ, რადგან იმ დანაშაულს ისეთივე გვაროვნული ობიექტი გააჩნია, რაც დანაშაულს მოქალაქეთა პოლიტიკურა და შრომითი უფლებების წინააღმდეგ და დანაშაულს საზოგადოებრივი უშიშროებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის წინააღმდეგ.

§ 8 დანაშაულის უშუალო ობიექტი

დანაშაულის ობიექტის კონკრეტიზაციის ყველაზე უფრო დაბალ საფეხურს და ამასთან ყველაზე მეტი პრაქტიკული მნიშვნელობის მქონე ცნებას დანაშაულის უშუალო ობიექტი წარმოადგენს.

დანაშაულის უშუალო ობიექტს წარმოადგენს სისხლის სამართლის კანონით დატული კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომლის წინააღმდეგაც მიმართულია დანაშაულებრივი ხელყოფა.

კონკრეტული დანაშაული არ შეიძლება არსებობდეს ხელყოფის ობიექტის გარეშე. უმრავლეს შემთხვევაში სხვადასხვა დანაშაული ერთმანეთისაგან განსხვავდება უშუალო ობიექტის მიხედვით. ასე მაგალითად, მკვლელობისა და დივერსიის ობიექტია საბჭოთა სახელმწიფოს საფუძვლები, ხოლო სოციალისტური საკუთრების გატაცების ობიექტია სოციალისტური ქონება. მკვლელობის, როგორც ტერორისტული აქტის ობიექტია საბჭოთა ხელისუფლება, აგრეთვე საბჭოთა სახელმწიფო ან საზოგადო მოღვაწის, ან ხელისუფლების წარმომადგენლის პიროვნება, ხოლო მკვლელობა, როგორც ჩვეულებრივი სისხლისსამართლებრივი დანაშაული, მიმართულია სხვა პირის სიცოცხლის წინააღმდეგ.

„დანაშაულის ობიექტი წარმოადგენს დანაშაულის შემაღენლობის აუცილებელ ნიშანს, რომელიც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მოცემული დანაშაულის ბუნებასა და მისი საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათს. დანაშაულის ობიექტის საფუძველზე ჩვენ ვადგენთ, თუ რომელი დანაშაულია ჩადენილი — მკვლელობა თუ შეუ-

რაცსყოფა, სახელმწიფო ქონების ვატაცება თუ მექრთამეობა, მავნებლობა თუ სპეკულაცია და ა. შ.²¹.

დანაშაულის შემადგენლობა კანონში აღწერილი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის ობიექტური და სუბიექტური ნიშნების ერთიანობას წარმოადგენს. დანაშაულის ობიექტი კი დანაშაულის ერთი აუცილებელი ნიშანია. აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს, რომ თითოეული დანაშაულის შემადგენლობაში ასახული უნდა იყოს დანაშაულის ობიექტი. უმრავლეს შემთხვევაში დანაშაულის უშუალო ობიექტზე პირდაპირ არის მითითებული შესაბამის კანონში. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 65-ე მუხლის თანახმად სამშობლოს დაკარგვის ობიექტია: ა) სსრ კავშირის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, ბ) ტერიტორიული ხელშეუხებლობა და გ) სამხედრო ძლიერება. მავნებლობის უშუალო ობიექტია: ა) მრეწველობის, ტრანსპორტის, სოფლის მეურნეობის, ფულის სისტემის, ვაჭრობის ან სახალხო მეურნეობის სხვა დარგები, ასევე სახელმწიფო ორგანოების ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საქმიანობა (მუხ. 70). საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 209-ე მუხლში გათვალისწინებული დანაშაულის სუბიექტია მილიციის მუშაკის ან სახალხო რაზმელის სიცოცხლე. ხელიგნობის ობიექტია საზოგადოებრივი წესრიგი (მუხ. 228) და ა. შ.

მაგრამ როგორ უნდა მოვიქცეთ ისეთ შემთხვევაში, როდესაც შესაფერისი კანონის ტექსტში პირდაპირ არ არის მითითებული დანაშაულის უშუალო ობიექტზე? ხომ არ ნიშნავს ეს იმას, რომ ასეთ დანაშაულობებს არ გააჩნიათ ხელყოფის საკუთარი ობიექტი? რასაკვირველია, არა. „ღრმა შეცდომა იქნებოდა აქედან ის დასკვნა გაგვეკეთებინა, თითქოს კანონის დუმილის გამო იხსნება საკითხი სათანადო შემადგენლობების ობიექტის შესახებ: ასეთ შემთხვევაში ბევრჯერ ხელი უნდა აგველო არა მარტო ობიექტზე მოთხოვნისაგან. არამედ დანაშაულის შემადგენლობის არსებობისათვის ბრალის (განზრახვის და გაუფრთხილებლობის) მოთხოვნაზეც. რადგან განსაკუთრებული ნაწილის ბევრ მუხლში სპეციალურად არ არის მითითებული აგრეთვე ბრალზეც“²².

როდესაც კანონში აღწერილ დანაშაულის შემადგენლობაში პირდაპირ არ არის მითითებული სათანადო ობიექტზე, მაშინ ამ უკა-

---

21 А. А. Понятковский, Учение о преступлении по советскому уголовному праву, Госюриздат, М., 1961, стр. 137.

22 А. Н. Трапнни, Общее учение о составе преступления, Госюриздат, М., 1957, стр. 126.

ნასკნელის დასადგენად უნდა მიემართოთ სისხლის სამართლის ნორმის განმარტებას.

ასეთ შემთხვევაში უნდა მიემართოთ უფრო ზოგად ნორმას. ასეთია, მაგალითად, მუხ. 1 კანონისა სამხედრო დანაშაულისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის შესახებ. ზოგიერთ შემთხვევაში, დანაშაულის უშუალო ობიექტის დადგენას გვიადვილებს სათანადო სისხლისსამართლებრივი ნორმის ადგილის გამონახვა სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის სიტყვაში. ამისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს შესაბამისი თავების, განყოფილებებისა და ცალკეული მუხლების სათაურების დაკვირვებით შესწავლას. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 145-ე მუხლი ითვალისწინებს ორსული ქალის ან ძუძუს მაწოვებელი დედის სამუშაოდ მიღებაზე უარის თქმას ან სამუშაოდან დათხოვნას. ვინაიდან აღნიშნული მუხლი მოთავსებულია იმ თავში, რომლის სახელწოდებაა „დანაშაული მოქალაქეთა პოლიტიკური და შრომითი უფლებების წინააღმდეგ“, ამიტომ ამ დანაშაულის ობიექტი იქნება მოქალაქეთა შრომითი უფლებები. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 75-ე მუხლის სათაურია: „ეროვნული და რასობრივი თანასწორუფლებიანობის დარღვევა“. მაშასადამე, ამ დანაშაულის ობიექტი იქნება სოციალისტური ეროვნული ურთიერთობები.

ვარდა ამისა, ზოგიერთი დანაშაულის უშუალო ობიექტი ისეთივეა, როგორც მოცემულ დანაშაულთა მთელი ჯგუფის გვარობითი ობიექტი. ასე მაგალითად, თანამდებობრივ დანაშაულთა როგორც გვარობითი, ისე უშუალო ობიექტია საბჭოთა სახელმწიფო აპარატის ნორმალური საქმიანობა.

დანაშაულის უშუალო ობიექტის საკითხის შესწავლისას საჭიროა მხედველობაში ვიჭონიოთ ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება: სოციალურ სინამდვილეში სხვადასხვა საზოგადოებრივი ურთიერთობა მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. ამის გამო, როდესაც ვაპრობთ, რომ მოცემული დანაშაულის უშუალო ობიექტს წარმოადგენს ესა და ეს საზოგადოებრივი ურთიერთობა, ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს სხვა, მომიჯნავე ურთიერთობები არაერთარ ზიანს არ განიცდიან. „საერთოდ არ შეიძლება არსებობდეს ისეთი დანაშაული, რომელიც ზიანს აყენებს მხოლოდ ერთ საზოგადოებრივ ურთიერთობას. თითოეული დანაშაული ერთი საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის ზიანის მიყენებით აუცილებლად აყენებს ზიანს პირველთან დაკავშირებულ სხვა საზოგადოებრივ ურთიერთობასაც“.

²³ ახ. Н. А. Б е л я е в . О преступлениях против социалистической системы хозяйства по советскому уголовному праву. Кандид. Диссертация, Л., 1954, стр. 213.

აღნიშნული გარემოების საფუძველზე ჩეხმა კრიმინალისტმა ბ. ვიბირალმა თავის ნაშრომში „დანაშაულებრივი ქმედობის ცნება და მნიშვნელობა ჩეხოსლოვაკიის სოციალისტურ სისხლის სამართალში“ უშუალო ობიექტი დაყო: 1) მთავარ ინდივიდუალურ (უშუალო) ობიექტად და 2) მეორეხარისხოვან ინდივიდუალურ (უშუალო) ობიექტად. მთავარ ინდივიდუალურ ობიექტად მას მიაჩნია ისეთ: ცალკეული საზოგადოებრივი ურთიერთობა (ან მათი კომპლექსი), რომლის წინააღმდეგაც არის ქმედობა უშუალოდ მიმართული და რომელსაც ძირითადად იცავს სისხლის სამართლის ნორმა. ყველა სხვა საზოგადოებრივ ურთიერთობას, რომლის წინააღმდეგ ქმედობა მხოლოდ არაპირდაპირ არის მიმართული და ამასთან მხოლოდ არაპირდაპირ არის დაცული სისხლის სამართლის კანონით, ვიბირალი უწოდებს მეორეხარისხოვან ინდივიდუალურ (უშუალო) ობიექტს²⁴.

უშუალო ობიექტის ასეთი კლასიფიკაცია საყურადღებოდ უნდა ჩაითვალოს.

თუ მთავარ უშუალო ობიექტს მნიშვნელობა აქვს დანაშაულის კვალიფიკაციის დროს, მეორეხარისხოვანი უშუალო ობიექტის მნიშვნელობა გამოვლინდება პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის სასჯელის კონკრეტული ნორმის დანიშვნის დროს. მოვიტანოთ მაგალითები.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 160 მუხლი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ცუდი ხარისხის, არასტანდარტული და არაკომპლექტური პროდუქციის გამოშვებისათვის. ამ დანაშაულის ობიექტია სამეურნეო ურთიერთობები მრეწველური საწარმოების ზღვამდგანელობის დარღვაში. მაგრამ მხოლოდ ამ ურთიერთობაზე ხელყოფით არ ამოიწურება აღნიშნული დანაშაულით დაზიანებული საზოგადოებრივი ურთიერთობები. ცუდი ხარისხის პროდუქციის გამოშვებით ზიანს განიცდის სოციალისტური ქონებაც, რადგან არამწარმოებლურად იხარჯება შრომა, მასალები, ნედლეული და სხვ. მაშასადამე, ეს დანაშაული ზიანს აყენებს აგრეთვე სოციალისტურ საკუთრებასაც. აქ დანაშაულის მთავარი უშუალო ობიექტია სამეურნეო ურთიერთობები, ხოლო არამთავარი უშუალო ობიექტია სოციალისტური საკუთრება.

ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობა გულისხმობს ხელყოფას ორ ან მეტ უშუალო ობიექტზე. ამასთან ეს ობიექტები შეიძლება სხვადასხვაჯგუფაროვანნი იყვნენ. ასეთია შენადგენი (რთული დანაშაუ-

24 ბ. М. А. Гельфер, Рецензия на книгу Б. Выбирала, «Понятие и значение объекта преступного деяния в чехословацком социалистическом уголовном праве» («Правоведение» 1958 г. № 21, стр. 137—142).

ლი). შენადგენი დანაშაულია, მაგალითად ყაჩაღობა, შეგნებულად ცრუ დასმენა, ყალბი დოკუმენტის გამოყენება ნამდვილ სამხედრო სამსახურში მორიგი გაწვევისათვის თავის ასარიდებლად, დამამძიმებელ ჯარემოებებში ჩადენილი ხელისუფლების გადამტეხვა და სხვ.

შენადგენი დანაშაულის შემადგენლობის ანალიზის დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ ორი ან მეტი უშუალო ობიექტიდან ერთ-ერთი მაინც არსებით როლს ასრულებს. ყაჩაღობის დროს ასეთ ძირითად ობიექტს წარმოადგენს სხვისი ქონება. სწორედ ამის გამო ეს დანაშაული კანონმდებელმა მოათავსა სისხლის სამართლის კოდექსის ვანსაკუთრებული ნაწილის იმ თავებში, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას სოციალისტური საკუთრების და მოქალაქეთა პირადი საკუთრების ხელყოფისათვის.

§ 4. დანაშაულის საგანი

დანაშაულის საგანი არის შესაბამისი დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული მატერიალური ნივთი, რომელზეც მიმართულია დამნაშავეის მოქმედება.

დანაშაულის საგანს მჭიდრო კავშირი აქვს ზოგიერთი დანაშაულის ობიექტთან, რადგან შესაბამისი საზოგადოებრივი ურთიერთობა არ შეიძლება არსებობდეს თავისი მატერიალური საგნის გარეშე. სწორედ ამიტომ დანაშაულის საგნის საკითხი განიხილება დანაშაულის ობიექტთან ერთად. სხვა შეხედულებისაა ამ საკითხზე პროფ. ა. პიონტოვსკი.

ა. პიონტოვსკის აზრით, უშუალო ობიექტი არის საგანი, რომელზეც ზემოქმედებს დამნაშავე. საგანზე, როგორც დანაშაულის ელემენტზე, ლაპარაკი შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც დანაშაულის ობიექტისაგან განსხვავებით საგანი არ განიცდის რაიმე ზემოქმედებას. მაგალითად, მექრთამეობის ობიექტია სახელმწიფო აპარატის ნორმალური მუშაობა, ხოლო მექრთამეობის საგანია განსაზღვრული მატერიალური ფასეულობა. სპეკულაციის ობიექტია საბჭოთა ვაჭრობა და მომხმარებლის ინტერესები, ხოლო სპეკულაციის საგანია სოფლის მეურნეობის პროდუქტები, საქონელი ან სხვა საგანი. ამ თვალსაზრისით დანაშაულის საგანი წარმოადგენს არა ობიექტის, არამედ ობიექტური მხარის ნაწილს. დანაშაულის უშუალო ობიექტი — ეს არის დამნაშავეის ზემოქმედების საგანი, რომელიც შეიძლება უშუალოდ აღვიქვათ (სახელმწიფო, საზოგადოებრივი ან მოქალაქეთა პირადი ქონება, ჯანმრთელობა, სხეულებრივი ხელშეუხებლობა, მოქალაქის თავისუფლება და ღირსება, ხელისუფლების წარ-

მომადგენელი, სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი დაწესებულება და ა. შ.). საზოგადოებრივი ურთიერთობა როგორც დანაშაულის ობიექტი არის ის, რომელიც არსებობს უშუალო ობიექტის მიღმა²⁵.

ამრიგად, ა. პიონტკოვსკის დანაშაულის უშუალო ობიექტად მიაჩნია არა საზოგადოებრივი ურთიერთობა, არამედ საგანი, რომელზეც დამნაშავე მოქმედებს. მაგრამ დანაშაულის უშუალო ობიექტად საგნის გამოცხადება უსაფუძვლოა. „დანაშაულთა ობიექტების კლასიფიკაციის დროს ჩვენ გამოვდივართ მატერიალისტური დიალექტიკის ზოგადი მეთოდოლოგიური მოთხოვნიდან, რომ ზოგადი, გვარეობითი და უშუალო ობიექტები ერთმანეთს უნდა ეფარდებოდნენ როგორც „ზოგადი“; „განსაკუთრებული“ და „ცალკეული“. ეს ნიშნავს, რომ თუ ზოგადი და უშუალო ობიექტები ერთმანეთთან ზოგადისა და ცალკეულის მიმართებაში იმყოფებიან, მაშინ აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს, რომ უშუალო ობიექტი ისეთივე თვისებისა უნდა იყოს, როგორც დანაშაულის ზოგადი ობიექტი. თუ დანაშაულის ზოგადი ობიექტია საზოგადოებრივი ურთიერთობები, მაშინ დანაშაულის უშუალო ობიექტიც უნდა იყოს საზოგადოებრივი ურთიერთობა“²⁶.

დანაშაულის საგანი სწორედ იმით განსხვავდება დანაშაულის ობიექტისაგან, რომ იგი თავისთავად არ წარმოადგენს საზოგადოებრივ ურთიერთობას²⁷.

დანაშაულის საგანი დამახასიათებელია ისეთი დანაშაულისათვის, რომელიც გამოიხატება მატერიალურ საგანზე ზემოქმედებაში. დანაშაულის საგანი შეიძლება წარმოადგენდეს შესაფერის საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მატერიალურ გამოხატულებას (მაგალითად, ქონება სოციალისტური საკუთრების ურთიერთობაში). გარდა ამისა, დანაშაულის საგანი შეიძლება იყოს საზოგადოებრივი ურთიერთობის განმტკიცების ფორმა. ასეთია, მაგალითად, დოკუმენტი, რომელიც ადასტურებს განსაზღვრული საზოგადოებრივი ურთიერთობის არსებობას (ანდერძი, ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება და სხვ.).

დანაშაულის საგანი ზოგიერთი დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ელემენტია. გარდა სოციალისტური და პირადი საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისა, დანაშაულის საგანზე

25 იხ. А. А. Пионтковский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. Госюриздат, М., 1961, 141—142.

26 «Советское уголовное право. Часть Общая», Изд-во «Юридическая литература», М., 1964, стр. 88.

27. იხ. Н. Gerats, Die Lehre vom Objekt des Verbrechens, Berlin, 1955, S. 22.

პირდაპირ მითითებულია ზოგიერთი სახელმწიფო დანაშაულის შემადგენლობაში. მაგალითად, ჯაშუშობის საგანია სახელმწიფო ან სამხედრო ცნობების შემცველი ცნობები ან სხვაგვარი ცნობები (იხ. საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 66-ე მუხლი), დივერსიის საგანია — საწარმოო ნაგებობები, გზათა და მიმოსვლის საშუალებები, კავშირგაბმულობის საშუალებები, სხვა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონება (იხ. მუხ. 59), მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ტრანსპორტის ექსპლოატაციის წესების დარღვევისას საგანია — სატრანსპორტი საშუალებები, სიგნალიზაციისა და კავშირგაბმულობის საშუალებები (იხ. მუხ. 86).

შესაფერის შემთხვევაში დანაშაულის საგნის ზუსტი დადგენა გადამწყვეტ როლს ასრულებს დანაშაულის სწორი კვალიფიკაციისათვის. მაგალითად, სოციალისტური ქონების გატაცებისა და აგრეთვე თევზისა და სხვა მოპოვებითი საჩუქების უკანონო წარმოების (მუხ. 175-ე), უკანონო ნადირობის (მუხ. 177), ტყის უკანონო გაჩეხის (მუხ. 178), სახელმწიფოსათვის ოქროს ჩაბარების წესების დარღვევის (მუხ. 182-ე) საგანია სოციალისტური ქონება. მაგრამ სოციალისტური ქონების გატაცება უპირველეს ყოვლისა იმით განსხვავდება აქ ჩამოთვლილ სხვა დანაშაულთაგან. რომ მხედველობაში მიიღება გატაცების საგნის სპეციფიკა. გატაცების საგანი შეიძლება იყოს მხოლოდ ისეთი საგანი, რომლის მოპოვებასა და წარმოებაზე ადამიანის შრომა დასარჩული. ვინაიდან 175-ე, 177-ე, 178-ე და 182-ე მუხლებში გათვალისწინებული საგნის შექმნაზე ადამიანს შრომა არ გაუწევია, ამიტომ ეს დანაშაულობანი არ ითვლებიან სოციალისტური ქონების გატაცებად.

ზოგჯერ დანაშაულის საგანი არსებით ზეგავლენას ახდენს დანაშაულის საშიშროების ხარისხზე. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 268-ე მუხლი ითვალისწინებს სოციალისტურ ქონებაზე ხელყოფის სპეციალურ სახეს — სამხედრო ქონების გაფლანგვას ან დაკარგვას. ამ მუხლის „დ“ პუნქტში გათვალისწინებულია ვადიანი სამსახურის სამხედრო მოსამსახურის მიერ მისთვის პირად სარგებლობაში მიცემული ტანსაცმლის ან საჭურვლის საგნების დაკარგვა ან გაფუჭება მათი შენახვის წესების დარღვევის შედეგად. ასეთი დანაშაული ისჯება სადისციპლინო ბატალიონში ჯავშანით სამი თვიდან სამ წლამდე. თუ ასეთი დანაშაულებრივი მოქმედების საგანია სამსახურებრივი სარგებლობისათვის მიცემული იარაღი, საბრძოლო მასალა, მიმოსვლის საშუალება, ტექნიკური მოპარაგების საგნები თუ სხვა სამხედრო ქონება, მაშინ მთლიანად ასეთი დანაშაული უფრო მეტი საზოგადოებრივი საშიშროებით ხა-

სიათღება, ვიდრე დანაშაული, რომლის საგანია ტანსაცმელი ან საკურვლას საგნები (იხ. იმავე მუხლის „დ“ პ). ამის გამო ამ მეორე დანაშაულისათვის დაწესებულია თავისუფლების აღკვეთა ერთიდან სამ წლამდე, ე. ი. უფრო მკაცრი სასჯელი²⁸.

1392 ა დანაშაულია შეადგენლობა როდი ითვალისწინებს დანაშაულის საგანს. ასეთია, მაგალითად, ზოგიერთი სახელმწიფო, სამხედრო დანაშაული. მმართველობის წესის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და სხვ. არ ახასიათებს დანაშაულის საგანი აგრეთვე ე. წ. ფორმალურ დანაშაულობებს.

„...ადამიანური არსება როდია აბსტრაქტი, რომელიც ცალკე ინდივიდში ცხოვრობს. თავის სინამდვილეში იგი საზოგადოებრივი ურთიერთობების ერთობლიობაა“²⁹. ამ მიმართულებით ადამიანის პიროვნება განხილული უნდა იქნას დანაშაულის უშუალო ობიექტად, ხოლო დანაშაულის საგანი იქნება ადამიანის სხეული.

დასასრულ, დანაშაულის საგნისაგან უნდა განვასხვავოთ დანაშაულის ჩადენის საშუალება. დამნაშავემ შეიძლება ნივთი გამოიყენოს დანაშაულის ჩადენის იარაღად. ნივთი დანაშაულის ჩადენის იარაღად მაშინ ჩაითვლება, როდესაც მისი საშუალებით დამნაშავე ცდილობს ხელყოს ობიექტი. დანაშაულის საგანი კი თვითონ განიცდის დანაშაულებრივ ხელყოფას.

ერთი და იგივე მატერიალური ნივთი შეიძლება წარმოადგენდეს როგორც დანაშაულის ჩადენის საშუალებას, ისე დანაშაულის საგანს. მაგალითად, საქართველოს სსრ სისხლის კოდექსის 213-ე მუხლი ითვალისწინებს ყალბი დოკუმენტის გაკეთებას, ხოლო 214-ე მუხლი ყალბი დოკუმენტის გამოყენებას. პირველ შემთხვევაში ყალბი დოკუმენტი განხილულ უნდა იქნას დანაშაულის საგნად, ხოლო მეორე შემთხვევაში—დანაშაულის ჩადენის იარაღად.

ფული გატაცების დროს წარმოადგენს დანაშაულის საგანს, ხოლო ქრთამის გადაცემისას დანაშაულის ჩადენის საშუალებას. იარაღის საშუალებით ჩადენილი მკვლელობისას იარაღი საშუალებაა, ხოლო იარაღი საგნად ჩაითვლება მისი უნებართვოდ შენახვისას და ა. შ.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის თანახმად, დანაშაულის ჩადენის საშუალება ყველა შემთხვევაში კონ-

²⁸ Н. И. Загородников, Понятие объекта преступления в советском уголовном праве. «Труды Военно-юридической академии», вып. XIII, 1951, стр. 44.

²⁹ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, რჩ. ნაწერები, ტ. III, გვ. 486.

ფისკეპელი უნდა იქნას. რაც შეეხება დანაშაულის საგანს, მისი კონფისკაცია შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამის შესახებ პირდაპირაა მითითებული სისხლის სამართლის კანონში.

§ 5. დანაშაულის ობიექტის ცნება ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში

ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის მეცნიერება არ ცდილობს მეცნიერულად განსაზღვროს დანაშაულის ობიექტის ცნება, რადგან დაინტერესებულია შენიღბოს სისხლის სამართლის, დანაშაულის და გამასაღამე, დანაშაულის ობიექტის კლასობრივი ბუნება. ბურჟუაზიული კრიმინალისტები აცხადებენ, რომ დანაშაული ზიანს აყენებს ან საფრთხეს უქმნის უფლებას ან ობიექტურ სამართალს, სამართლებრივ სიკეთეს, სამართლით დაცულ ინტერესს ან მდგომარეობას. მაგრამ არაფერს ამბობენ იმაზე, თუ რომელ სამართალს, სიკეთეს ან მდგომარეობას შეეხება საქმე.

ბურჟუაზიული მოძღვრება დანაშაულის ობიექტის შესახებ სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვაგვარად ასახავს ბურჟუაზიის ინტერესებს ამ ცნების კლასობრივი ბუნების შენიღბვისათვის. ფეოდალიზმთან ბრძოლის პერიოდში ბურჟუაზიის იდეოლოგებმა სისხლის სამართალში დანაშაულის ობიექტად სცნეს საზოგადოების ან კერძო პირის ინტერესები (გროციუსი, პუფენდორფი, მონტესკიე, ბეკარია, ვოლტერი, ჰომელი). ამ მოძღვრებას ბურჟუაზიული განმანათლებლები იყენებდნენ ფეოდალურ ე. წ. განწყობილებით სისხლის სამართალთან (Gesinnungsstrafrecht) საბრძოლველად. ისინი აცხადებდნენ, რომ ფეოდალური სისხლის სამართლის მიერ დასასჯელად გამოცხადებული ქმედობანი (კუდიანობა, ჯადოქრობა, რელიგიური დანაშაულობანი და სხვ.) არავის არ ვნებს და ამიტომ არ შეიძლება იყოს დანაშაული. მათ მიაჩნდათ, რომ სულიერი განწყობილება, რომელიც საშიშ ქმედობაში არ გამოვლინებულა, არ შეიძლება იყოს სასჯელის საგანი რასაკვირველია, ისინი არ იფიწყებდნენ იმას, რომ სისხლის სამართალს უნდა დაეცვა კერძო საკუთრება, რომელიც მათ ადამიანის ბუნებრივ უფლებად მიაჩნდათ.

მათი შეხედულებები პრაქტიკულად აისახა საფრანგეთის 1791 წ. და შემდეგ 1810 წ. სისხლის სამართლის კოდექსებში. საფრანგეთის 1810 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილი ორ ძირითად ნაწილს შეიცავს: 1) დანაშაული და გადაცდომა საჯარო ინტერესების წინააღმდეგ და 2) დანაშაული და გადაცდომა კერძო პირის წინააღმდეგ. მე-2 ნაწილი ორი თავისაგან შედგება: 1) დანაშაული და გადაცდომა პიროვნების წინააღმდეგ და 2) დანაშაული და

გადაცდომა საკუთრების წინააღმდეგ. დანაშაულთა ასეთი კლასიფიკაცია თანდათან საყოველთაოდ გავრცელდა.

სასელმწიფოსა და პიროვნების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა ასეთი გათიშვის ძირითადი მიზეზი ის იყო, რომ სამრეწველო კაპიტალიზმის ეპოქაში სამართლებრივი რეგულირების სფერო ორ ძირითად სფეროდ იყოფოდა — კერძო და საჯარო სამართლის სფეროდ. ბურჟუაზიული საზოგადოება, მისი ეკონომიური ცხოვრება ემყარება კერძო საკუთრებასა და საბაზრო კონკურენციას. თავის მხრივ სახელმწიფო წარმოდგენილია როგორც მესამე ძალა. რომელმაც მთელი საზოგადოების ინტერესები უნდა დაიცვას. სინამდვილეში ბურჟუაზიული სახელმწიფო კერძო მესაკუთრეთა ინტერესების საიმედო დამცველია.

თავდაპირველად კლასიკური სკოლის მიმდევრები დანაშაულს განსაზღვრავდნენ როგორც პირის უფლების ხელყოფას (კლან-შორდი, ფოიერბახი, უფრო მოგვიანებით ლოენინგი). ბარბაუმის შემდეგ (1832 წ.) დანაშაული განიხილება როგორც სამართლებრივი სიკეთისათვის საშიშროების შექმნა ან მისი დაზიანება.

განსაკუთრებით კრიტიკულად მიმოიხილა ფოიერბახის შეხედულება დანაშაულის ობიექტად ადამიანის უფლების ცნობის შესახებ გერმანელმა ბურჟუაზიულმა კრიმინალისტმა კ. ბინდინგმა. იგი აღნიშნავდა, რომ სამართლის მხოლოდ ხელოვნური ცნების საშუალებით შეიძლებოდა შეურაცხყოფის ან იძულების დროს გველაპარაკა „პატივის“ უფლების, თავისუფლების დარღვევის შესახებ, რადგან უფლება სამოქალაქო სამართლის თვალსაზრისით გულისხმობს ინდივიდის უფლებამოსილებას დაავალდებულოს სხვა პირი ან შეზღუდოს მისი თავისუფლება. ასეთი მოვლენა ყოველად შეუძლებელია სისხლის სამართალში. პირიქით, სისხლის სამართლით დაცული ობიექტი საზოგადოდ აღინიშნება როგორც „სიკეთე“, ე. ი. როგორც სოციალურ ცხოვრებაში ადამიანის რაიმე ღირებულების მქონე ურთიერთობები, როგორც კულტურული ფასეულობანი. ამრიგად, დასასჯადი უმართლობა, უპირველეს ყოვლისა, დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთის ერთმნიშვნელოვანია³⁰.

სამართლებრივი სიკეთის თეორია განსაკუთრებით აღიარებულია სოციოლოგიური სკოლის მოძღვრებაში. ამ სკოლის ლიდერი ფ. ლისტრი დანაშაულის ობიექტად თვლიდა სამართლებრივი ნორმებით დაცულ ცხოვრებისეულ ინტერესებს³¹.

³⁰ იხ. Mezger, Strafrecht. Ein Lehrbuch, München und Leipzig, 1933, S. 69.

³¹ იხ. F. Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin, 1911, S.

დანაშაულებრივი ხელყოფის ობიექტად სამართლებრივი სიკეთის გამოცხადება სრულიადაც არ წყვეტს ობიექტის საკითხს. როგორც უკვე ითქვა, ამით ბურჟუაზიულ კრიმინალისტებს სურთ შენიღბონ ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის კლასობრივი არსი. „სისხლის სამართლის საბჭოთა თეორია წინააღმდეგ არ იქნებოდა დანაშაულის ასეთი განსაზღვრებისა, უკეთეს სამართლებრივ სიკეთედ ინტერესად აღიარებული იქნებოდა გაბატონებული კლასისათვის ხელსაყრელი და სასურველი საზოგადოებრივი ურთიერთობები... მაგრამ ბურჟუაზიულ მეცნიერებს არ მიყავთ თავიანთი მტკიცება ლოგიკურ დასასრულამდე, აცხადებენ რა სამართლებრივ სიკეთედ სამართლებრივი ნორმით განმტკიცებულ ყოველგვარ სიკეთეს. ამასთან არცერთ მათგანს არ შეუძლია ახსნას, თუ რატომ განამტკიცებს კანონმდებელი ერთს და არ განამტკიცებს მეორე სიკეთეს სამართლებრივ სიკეთედ და მის შედეგად, რატომ იცავს სისხლის სამართალი ერთ სიკეთეს და ინტერესს და არ იცავს მეორე სიკეთესა და ინტერესს“³².

ფაშისტმა კრიმინალისტებმა პირი იბრუნეს პოზიტიური კანონისაგან და უარყვეს სამართლებრივი სიკეთის თეორია. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ სამართლებრივი სიკეთის განსაზღვრა არ შეიძლება კანონმდებლის პრეროგატივად ჩაითვალოს. მათი შეხედულებით, სისხლის სამართლის ამოცანაა არა სამართლებრივი სიკეთის, არამედ „სამართლებრივი მოვალეობისა და განწყობილების“ დაცვა. თავიანთი წინამორბედების მსგავსად დასაყრდენად გერმანელ კრიმინალისტებს ველცელსა და მაურახს სამართლებრივი სიკეთის თეორია მიაჩნიათ დაბრკოლებად, რომელიც გადალახული უნდა იქნას. ისინი მიისწრაფვიან გაამართლონ განწყობილების სისხლის სამართალი და ამის საფუძველზე დემოკრატიულ და ანტიფაშისტ მშრომელთა დასჯადობა. მათ მიაჩნიათ, რომ სამართლით დაცული სიკეთის დაზიანება არის მხოლოდ ერთი დამოუკიდებელი შემადგენელი მომენტი უმართლობაში, რომელიც შეიძლება არც იყოს. 1948 წელს მაურახი წერდა: „მოქმედების უღირსობა ქმნის სასჯელის მუქარას ისეთი დიდი ზომით, რომ დაცვის იდეა გარეგნულად ჰქრება“³³. ველცელი სისხლის სამართლის ამოცანად თვლის „ელემენტარული სოციალ-ეთიკური განწყობილების (მოქმედების) ღირებულების დაცვას და

³² «Советское уголовное право». Часть Общая, издательство ЛГУ, 1960, стр. 251.

³³ H. Maurach, Grundriß des Strafrechts (Allgemeiner Teil), 1948, S. 56.

მხოლოდ ამის მეშვეობით ცალკეულ სამართლებრივ სიკეთეთა დაცვას³⁴.

სამართლიანად აღნიშნავს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ჰ. გერაცი, რომ ამ რეაქციული შეხედულებით ველცელი და მაურახი ცდილობენ გაამართლონ თავისთავად ისეთი განწყობილების დასჯადობა, რომელიც არ შეესაბამება დასავლეთ გერმანიის რეჟიმსა და იქ გაბატონებულ იდეოლოგიას³⁵.

---

³⁴ იხ. H. Welzel, Das Deutsche Strafrecht, Berlin, 1960, S. 4.

³⁵ იხ. H. Gerats, Die Lehre vom Objekt des Verbrechens, S. 12 — 13.

თავი მეხუთე

დანაშაულის ობიექტური მხარე დანაშაულუბრივი ქმედობა და მისი შედეგი

§ 1. დანაშაულუბრივი ქმედობა როგორც ადამიანის ქმედის აქტი. ნაგალოზიტი ქმედის არსი

ადამიანის კონკრეტული ქმედობა წარმოადგენს იმ ძირითად ნიშანს, რომლის გარეშე სოციალისტურ სისხლის სამართალში არ არსებობს დანაშაულის ცნება და მაშასადამე არ არსებობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ადამიანი ისჯება ქმედობისათვის, რომელიც მან ჩაიდინა, და ამის შესაბამისად ქმედობა წარმოადგენს არა მარტო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელ და არსებით პირობას, არამედ აგრეთვე ამ პასუხისმგებლობის მოცულობის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ კონსტიტუციურ ნიშანს.

რამდენადაც დანაშაულებრივ ქმედობას ასეთი არსებითი მნიშვნელობა აქვს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის, სოციალისტურმა სისხლის სამართალმა უნდა შექმნას დანაშაულებრივი ქმედობის ისეთი ცნება, რომელიც გამოსადეგი იქნება დანაშაულის ყველა სახისა და ყველა გამოვლინებისათვის. სახელდობრ, დანაშაულებრივი ქმედობის ცნება უნდა მოიცავდეს როგორც დადებით მოქმედებას, ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებას, როგორც განზრახ დანაშაულებრივ ქმედობას, ისე გაუფრთხილებელს, როგორც დაუშთავრებელ დანაშაულს, ისე მომზადებას და მცდელობას და ა. შ.

დანაშაულებრივი ქმედობის ასეთი საერთო ცნება არის ქმედობა როგორც ადამიანის შეგნებული და მიზანდასახული ქცევა.

დებულება, რომ პასუხისმგებლობა შეიძლება დაკავშირებულ იქნას მხოლოდ ადამიანის შეგნებულ და მიზანდასახულ ქცევასთან, ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიული პროდუქტია.

სამართალი, საერთოდ, და სისხლის სამართალი, კერძოდ, არეგულირებს მხოლოდ ადამიანთა საზოგადოებრივ ურთიერთობებს.

სამართლებრივ ნორმები ადამიანებს მიმართავენ და მათგან მოითხოვენ ნორმის შესაბამის ქცევას. სოციალისტური სამართლის ნორმის აღრესატად ითვლება ადამიანი როგორც ცნობიერი არსება, რომელსაც შეიძლება მოეთხოვოს, რომ მან თავისი ქცევა საზოგადოების ანტირესების, სოციალისტური თანაცხოვრების წესების შესაბამისად წარმართოს. ამის შესაბამისად სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს არა ადამიანის ყოველგვარ მოქმედებას, არამედ მხოლოდ სპეციფიკურ ადამიანურ მოქმედებას, ე. ი. შეგნებულ მიზანდასახულ საქციელს. რომლის ჩადენის დროსაც ადამიანი გზოდის როგორც გონიერი არსება, რომელსაც უნარი აქვს გაიგოს და შეასრულოს მართლწესრიგის მოთხოვნანი. ამიტომ საჭიროა უპირველესად ყოვლისა დადგინდეს ნებელობითი ქცევის არსი და მისი შემადგენელი ელემენტები.

ნებელობითი ქცევის უნარი ადამიანს შეუძლებდა შრომის პროცესში, ე. ი. პროცესში, „რომელშიც ადამიანი თავისი საკუთარი მოქმედებით მოსაშუალოებს, აწესრიგებს და კონტროლს უწევს ნივთიერებათა ცვლას თავისა და ბუნებას შორის“¹. თავისი ნებელობითი ქცევით ადამიანი ზემოქმედებს ახდენს გარემო სამყაროზე და ცვლის მას. მარქსიზმი არ უარყოფს, რომ ბუნებაზე ზემოქმედებას მარტო ადამიანი როდი ახდენს; პირიქით, იგი თვლის, რომ გეგმაზომიერი მოქმედების უნარი ცხოველსაც აქვს. „მაგრამ ვერც ერთი ცხოველის ვერაფერზეა გეგმაზომიერმა მოქმედებამ ვერ შეძლო ბუნებაზე თავისი ნებისყოფის დალი დაეჩნია. ეს მხოლოდ ადამიანმა შეძლო“².

ადამიანის არსებითი განსხვავება ცხოველისაგან იმაში გამოიხატება, რომ ადამიანს აქვს უნარი შეგნებული, მიზანსწრაფული მოქმედებისა. რისი მეშვეობითაც იგი ცვლის გარეშე სამყაროს წინასწარ დასახული მიზნისა და შედეგნილი გეგმის შესაბამისად. კ. მარქსი წერდა: „ობობა ასრულებს ისეთ აპერაციებს, რომელნიც ფეიქრის ოპერაციებს მოგვაგონებენ, და ფუტკარი თავისი ფიჭის უჭრედების აშენებით ბევრ ხუროთმოძღვარს გააწბილებს. მაგრამ რაც ყველაზე მდარე ხუროთმოძღვარს იმთავითვე საუკეთესო ფუტკრისაგან განასხვავებს. ეს ის გარემოებაა, რომ ხუროთმოძღვარმა, ვიდრე ფიჭის უჭრედს ააშენებდეს, უკვე თავის თავში ააშენა იგი“³.

1 კ. მარქსი. კაპიტალი. ტ. 1, სახელგამი, 1954, გვ. 227.

2 კ. მარქსი, ლ. ენგელსი, რჩეული ნაწერები, ტ. 2., თბ., 1964, გვ. 99.

3 კ. მარქსი. კაპიტალი, ტ. 1, 1954, გვ. 228.

შეგნების მომენტის გამო კავშირი გარეშე სიტუაციის იმპულსებსა და ადამიანის ნებელობით მოქმედებას შორის უშუალო და ერთმნიშვნელო კი არ არის. არამედ გაშუალებულია შეგნების მომენტით. ადამიანში წარმოშობილი აქტუალური მოთხოვნილება ნებელობითი აქტის დროს უშუალოდ როდი გადადის მოძრაობაში⁴. ნებისყოფა მოქმედებისათვის საჭირო ენერჯიას სხვა წყაროებში ნახულობს და არა აქტუალური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების უშუალო იმპულსში. ნებელობითი აქტის ჩადენის დროს ადამიანი ჭერ შეიგნებს ამ მოთხოვნილებას, განსაზღვრავს თავისი მოქმედების მიზანს, დასახავს სხვადასხვა გზებს მის მისაღწევად. შეაფასებს ამ გზებს და ბოლოს მოქმედებს ამ შეფასების შედეგების შესაბამისად. გარესამყაროს მოვლენები ადამიანზე უშუალოდ კი არ მოქმედებენ. არამედ მოტივად გარდაქმნილ წარმოდგენათა მეშვეობით. ადამიანი აფასებს ამ მოტივებს, შეგნებულად აწონ-დაწონის მათ და მხოლოდ ამის შემდეგ იღებს გადაწყვეტილებას იმოქმედოს. თანაც მოტივების აწონ-დაწონის დროს ადამიანს შეუძლია დაუხსლტეს ზოგიერთი მოტივის ზეგავლენას და თავისი ქცევა სხვა მოტივებს დაუმორჩილოს. მას შეუძლია ჩაიკლას ერთი სურვილი და აღიძრას სხვა. თუნდაც უფრო შორეული და უშუალო იმპულსთან კავშირში არ მყოფი. მაშინ, როდესაც იმპულსურ აქტში მოქმედებს თვით იმპულსი, რომელიც მთელ მოძრაობას იმორჩილებს, ნებელობით აქტში მოქმედებს სუბიექტი, რომელიც შეგნებულად და გეგმაზომიერად არეგულირებს თავის მოქმედებას წინასწარ დასახული მიზნის შესაბამისად⁵.

ნებელობითი აქტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანი ერთგვარად გამოპყოფს თავის თავს ობიექტური გარეშე სამყაროსაგან, უპირისპირებს თავის თავს ამ სამყაროს, გააობიექტებს თავის მომავალ ქცევას მანამდე, ვიდრე მოქმედებას დაიწყებდეს. თავის გონებაში შეცვლის ობიექტს, რომელიც

---

4 ეს მომენტი იმდენად მნიშვნელოვანია ნებელობითი ქცევის ცნებისათვის, რომ აკად. დ. უზნაძის აზრით, ნებისყოფის პრობლემა ნების სწორედ ამ თავისებურებაში მდგომარეობს და ამიტომ ფსიქოლოგიამ განსაკუთრებით უნდა გამოარკვიოს იმ სპეციფიკური წყაროს პირობა, საიდანაც ნება მოქმედების ენერჯიას იღებს (იხ. დ. უზნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1940, გვ. 145).

5 უშუალო სიტუაციის იმპულსებისაგან გათავისუფლება და საკუთარ თავზე ბატონობის უნარი არ ნიშნავს იმას, რომ ადამიანის მოქმედება აბსოლუტურად არ არის დეტერმინირებული, ადამიანის ნებელობითი მოქმედება ისევეა მიზნობრივად განპირობებული, როგორც მისი სხვაგვარი მოქმედება. მკარამ ამ მიზეზობრიობას განსაკუთრებული, სპეციფიკური ხასიათი აქვს, ვინაიდან იგი გაშუალებულია ცნობიერების მომენტით.

საკიროთა მისი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. სუბიექტსა და ობიექტურ გარეშე სამყაროს შორის არსებული წინააღმდეგობა, რომელიც ნებელობის პროცესში გამოვლინდება როგორც წინააღმდეგობა მოქმედების მიზანსა და ამ მიზნის დაკმაყოფილებისათვის განკუთვნილ ობიექტს შორის, მოისპობა (დაიძლევა) ქმედობის მომენტში, ე. ი. მიღებული გადაწყვეტილების შესრულების მომენტში. „რომის პროცესის დასასრულს ვღებულობთ შედეგს, რომელიც ამ პროცესის დაწყებისას მუშის წარმოდგენაში, მაშასადამე, იდეალურად უკვე არსებობდა“⁶.

ამრიგად ადამიანის ნებელობითი მოქმედება შეიძლება განესაზღვროთ როგორც ადამიანის შეგნებულ მიზანს წააფული ზემოქმედება მის გარემოცველობიერ სამყაროზე.

როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, ნებელობით მოქმედებაში ორი მხარეა — ობიექტური და სუბიექტური. მოქმედების სუბიექტური ანუ ფსიქოლოგიური მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ მოქმედება განსაზღვრულ მიზანს ისახავს და განსაზღვრული მოტივებით არის წარმართული. მოქმედების შეგნებული მიზანი, — წერს გერმანიის ლემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. ლექშასი, — „პიროვნების იმ შინაგან განწყობას წარმოადგენს, რომელმაც წარმართა იგი ამ მოქმედებისაკენ, რომელიც ამგვარად შესაბამის ობიექტურ პროცესში გადავიდა და მოქმედების შინაარსად გადაიქცა“⁷. მოქმედების ობიექტური მხარე მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანი ზემოქმედებას ახდენს ობიექტურ გარესამყაროზე ნებისყოფიან გარეგანი გამოვლინებით, ე. ი. დადებითი მოქმედებით ან მოქმედებისაგან თავის შეკავებით. მაშასადამე მოქმედება არ ამოიწურება არც მართო შინაგანი მხარით, არც მართო სხეულის მოძრაობით. იგი ობიექტური და სუბიექტური მომენტების დიალექტიკურ ერთიანობას წარმოადგენს.

ნებელობითი მოქმედების არსება შეიძლება გაგებულ იქნას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გათვალისწინებული იქნება ადამიანის დამოკიდებულება გარესამყაროსთან, საზოგადოებასთან, სხვა ადამიანებთან, ვინაიდან თავისი ნებელობითი მოქმედებით ადამიანი ურთიერთობას ამყარებს სხვა პირებთან, საზოგადოებასთან. „როდესაც თვით მოქმედი სუბიექტი შეიცნობს მოქმედებას თავის ამ თვისება-

6 კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 228

7 J. Lekschas, Die Lehre von der Handlung unter besonderer Berücksichtigung strafrechtlicher Probleme, Berlin, 1953, S. 39.

ში, მაშინ მოქმედება ქცევად გადაიქცევა. ქცევა — ისეთი მოქმედებაა, რომელსაც თვით მოქმედი სუბიექტი აღიქვამს და შეიცნობს როგორც საზოგადოებრივ აქტს, როგორც სუბიექტის გამოვლინებას, რომელიც გამოხატავს ადამიანის დამოკიდებულებას სხვა ადამიანებთან⁸.

როგორც დავინახეთ. ნებელობითი მოქმედების ობიექტური მხარე გულისხმობს ქცევას (მოქმედებას ან უმოქმედობას). რომელიც ზემოქმედებას ახდენს ობიექტური გარესამყაროს ობიექტზე დასახული მიზნის რეალიზაციისათვის. თავის თავად ცხადია. ადამიანი მხოლოდ მაშინ შესძლებს ზემოქმედებას ობიექტურ გარესამყაროში არსებულ ობიექტზე, თუ იგი გამოიყენებს განსაზღვრულ საშუალებებს, რომლებიც თვითონაც ამ გარესამყაროს ეკუთვნიან და გარეშე კანონზომიერებას ემორჩილებიან. ადამიანი „სარგებლო“ ნივთთა მექანიკური. ფიზიკური და ქიმიური თვისებებით, რათა, თავის მიზნის შესაბამისად, გამოიყენოს ისინი როგორც ძალა-საშუალებანი სხვა ნივთებზე ზემოქმედებისათვის⁹. შრომის პროცესის გამოკვლევისას კ. მარქსი იძლევა შრომის საშუალებათა კლასიკურ განსაზღვრებას, რომელიც საზოგადოდ შეიძლება გამოყენებულ იქნას ადამიანის შეგნებული მიზანდასახული საქმიანობის ახსნისათვის. შრომის საშუალება, კ. მარქსის აზრით, — ეს არის „ნივთი ანუ კომპლექსი ნივთებისა, რომელთაც მუშა თავისსა და შრომის საგანს შორის ათავსებს და რომელნიც მისთვის ამ საგანზე მისი ზემოქმედების გადამტანის როლს ასრულებენ“¹⁰. შრომის უმარტივეს, ყველაზე უფრო პრიმიტიულ საშუალებებად კ. მარქსი თვლის ბუნებრივ ორგანოებს, რომლებიც ადამიანის სხეულს ეკუთვნიან. ე. ი. ხელს. ფეხს, თავსა და თითებს. ადამიანს შრომის საშუალებად შეუძლია გამოიყენოს ისეთი საგნებიც, რომელნიც თვით ბუნებაში ადამიანისაგან დამოუკიდებლად არსებობენ. ეს, ბუნებაში მოცემული, საგნები თავისდათავად როდი წარმოადგენენ საშუალებას; თვით ადამიანი გადააქცევს მათ საშუალებად, რამდენადაც თავისი მიზნისათვის იყენებს. „ამრიგად, საგანი, მოცემული თვით ბუნების მიერ, იქცევა მისი მოქმედების ორგანოდ, რომელსაც იგი თავისი საკუთარი სხეულის ორგანოებს უმატებს და ამით, წინამდებ ბიბლიისა, თავის ბუნებრივ სხეულს აგრძელებს“¹¹. ადამიანმა დასახული მიზნის განხორციელებისათვის შეიძლება გამოიყენოს მის მიერ სპეციალურად შექმნილი საშუალე-

⁸ С. Л. Р у н и ш т е н и, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 543

⁹ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 229.

¹⁰ იქვე, გვ. 229.

¹¹ იქვე, გვ. 229—230.

ბანიც, რომელნიც ამგვარად თვით არიან პროდუქტი მისი მიზანშეწონილი. შრომითი საქმიანობისა. თანაც ადამიანს ძალუძს ისე გამოიყენოს ეს საშუალებანი გარეშე ობიექტურ სამყაროზე ზემოქმედებისათვის, რომ თვით უშუალოდ არ ჩაერიოს ამ ზემოქმედების პროცესში. ამ საკითხზე კ. მარქსს ჰეგელის შემდეგი ჩიტყვებზე მოყავს: „გონება ისევე ხერხიანია, როგორც ძაღვიანია. ხერხიანობა საერთოდ მდგომარეობს იმ მეშვეობითი სახის მოქმედებაში, რომელიც, აიძულებს რა ობიექტებს მათი ბუნების შესაბამისად ზემოქმედება მოახდინონ ერთმანეთზე და ურთიერთდამუშავება განიცადონ. ისე რომ თვითონ უშუალოდ ამ პროცესში არ ერევა. — მაინც მხოლოდ თავის მიზანს ახორციელებს“¹².

საბჭოთა სისხლისამართლებრივ ლიტერატურაში სადავოა ის საკითხი, ეკუთვნის თუ არა ადამიანის მოქმედების საშუალება თვით მოქმედების ცნებას, თუ იგი მოქმედების ცნებაში არ შედის. დადებით პასუხს ამ კითხვაზე პროფ. ნ. ლურმანოვი იძლევა. მისი აზრით, რამდენადაც ადამიანის მიერ გამოყენებული საშუალებანი „მისი გაგრძელებული ორგანოები“ არიან. ამდენად ისინი „არ უპირისპირდებიან მას როგორც დამოუკიდებელი ძალები, არ წარმოადგენენ შედეგის წარმოქმნის პირობებს მის საქმიანობასთან ერთად. ისინი მხოლოდ და მხოლოდ თვით ადამიანისა და მისი საქმიანობის ნაწილი არიან“¹³ აქედან პროფ. ნ. ლურმანოვი იმ დასკვნას აკეთებს, რომ დანაშაულებრივი ქმედების ცნება „მოიცავს არა მარტო ადამიანის სხეულებრივ მოძრაობას, არამედ აგრეთვე იმ ძალებსაც, რომელთაც იგი იყენებს, და იმ კანონზომიერებებს. რომლებითაც იგი სარგებლობს“¹⁴.

ამ შეხედულებას ბოლო დროს პროფ. ა. პიონტკოვსკიც მიემხრო. მისი აზრითაც მოქმედება არ ამოიწურება სხეულის მოძრაობით. სხეულებრივი მოძრაობა, თავისთავად აღებული, იმ კონკრეტული პირობების გარეშე, რომელშიც მას ადგილი ჰქონდა, იმ საშუალებებისაგან მოწყვეტილად, რომელნიც პიროვნებამ გამოიყენა, და იმ ცვლილებების მხედველობაში მიუღებლად, რაც მას მოჰყვა, ლიტონ აბსტრაქციას წარმოადგენს¹⁵.

საბჭოთა კრიმინალისტიკების მეორე ნაწილი, ერთის მხრით, უდავოდ აღიარებს იმ დებულებას, რომ რამდენადაც ადამიანის ქცევა

12 კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. 1, 1954, გვ. 229.

13 Н. Д. Дурманов, Общие основания причинной связи в уголовном праве, «Вопросы уголовного права», Сборник 1, М., 1945, стр. 49.

14 Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 54.

15 А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 173.

ჯამოიხატება ადამიანის ზემოქმედებაში ობიექტურ გარესამყაროზე. ამდენად ადამიანს არ შეუძლია იმოქმედოს ისე, რომ მხედველობაში არ მიიღოს ამ გარეგანი პროცესის კანონზომიერებანი და არ გამოიყენოს ბუნების კანონები; მაგრამ, მეორე მხრით ამ კრიმინალისტებს აწორად არ მიაჩნიათ გარეშე ქვეყნის კანონზომიერებათა და, მაშასადამე, მოქმედების საშუალებათა შეტანა თვით მოქმედების ცნებაში. „ადამიანის მოქმედება მის ნებაზეა დამოკიდებული, — წერს ნ. კუზნეცოვა, — ხოლო გარეშე სამყაროს კანონზომიერებანი დამოუკიდებელია ადამიანის შეგნებისა და ნებისაგან“¹⁶. ასე, მაგალითად, მკვლელობის დროს ადამიანს შეუძლია გამოიყენოს ცეცხლსროლელი იარაღი. მიიღოს რა მხედველობაში მისი ზემოქმედება და ისარგებლოს რა ამ ზემოქმედების კანონზომიერებით. მაგრამ ყველა ეს გარეგანი პროცესი — თოფის წამლის აფეთქება, ტყვიის გავარდნა და ა. შ. ადამიანის მოქმედების ნაწილად ვერ გადაიქცევა.

ჩვენი აზრით, ამ საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის, შეიძლება გამოყენებულ იქნას კ. მარქსის დებულებანი შრომის პროცესის შესახებ. კ. მარქსი წერდა: „შრომის პროცესის მარტივი მომენტებია: მიზანშეწონილი მოქმედება, ანუ თვით შრომა, შრომის საგანი და შრომის საშუალებანი“¹⁷.

ამგვარად კ. მარქსი შრომის პროცესში სამ მომენტს განასხვავებს: ა) ადამიანის მიზანშეწონილ მოქმედებას ანუ თვით შრომას. რომელსაც იგი აკუთვნებს, ერთის მხრივ სუბიექტურ მომენტებს—ე. ი. მიზნის დასახვას და ნებისყოფის სხვა ელემენტებს, ხოლო, მეორე მხრივ—ობიექტურ მომენტებს, ე. ი. იმ ორგანოების დაძაბვას, რომელთა მეშვეობით ადამიანი მოქმედებს; ბ) შრომის საგანს, ე. ი. იმ მასალას. რომელზედაც ზემოქმედებას ახდენს ადამიანი შრომის პროცესში, და გ) შრომის საშუალებებს, ე. ი. იმ ნივთებს, რომელთა მეშვეობითაც ადამიანი ზემოქმედებას ახდენს შრომის საგანზე, და რომელთა რიცხვში კ. მარქსს შრომის პროცესის განხორციელებისათვის აუცილებელი ყველა მატერიალური პირობა შეაქვს (ამ უკანასკნელთ კ. მარქსი უწოდებს შრომის პროცესის საშუალებებს უფრო ფართო მნიშვნელობით). როგორც ზემონათქვამიდან ჩანს, კ. მარქსი შრომის პროცესიდან გამოჰყოფს თვით შრომას თავისდათავად და ამ უკანასკნელში შრომის საშუალებანი და საგანი არ შეაქვს.

16 Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 11.

17 კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 228.

კ. მარქსის ეს დებულება შრომის პროცესის შესახებ შეიძლება გამოვიყენოთ საზოგადოდ ადამიანის ყოველი მიზანდასახული მოქმედების ასახსნელად. თუ ადამიანის მიზანშეწონილი მოქმედების მთელ პროცესს ავიღებთ, იგი შეიძლება შემდეგ შემადგენელ ელემენტებად დავყოთ: ადამიანის შეგნებული მოქმედება, გარესამყაროს ობიექტი. რომელზედაც მიმართულია ეს მოქმედება და მოქმედების საშუალებანი. როგორც ჩანს, ასევე უნდა იქნეს აგებული დანაშაულებრივი ქმედობის ცნებაც.

ამ კონტექსტს, რომელიც უშუალოდ გამომდინარეობს კ. მარქსის დებულებიდან შრომის პროცესის შესახებ, სავსებით შეესაბამება გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის იურისტის ი. ლექშასის შეხედულება, რომელიც განასხვავებს ერთმანეთისაგან მოქმედებას და მოქმედების მთელ პროცესს. მოქმედების პროცესს, ლექშასის აზრით, აკუთვნის თვით სუბიექტი, მოქმედება როგორც ადამიანის შეგნებული მიზანწარმართული შემოქმედება გარესამყაროზე, მოქმედების საშუალებანი და ობიექტი, რომელზედაც მიმართულია მოქმედება და რომელშიც უნდა მოხდეს სასურველი ცვლილება. ე. ი. ის შედეგი, რისთვისაც ადამიანი იღწვის. რაც შეეხება მოქმედებას, ი. ლექშასი მას სავსებით სწორად აკუთვნებს ადამიანის შეგნებულ მიზანს, შინაგან განწყობას, რომელმაც გამოიწვია მასში მოქმედების სურვილი, და ამ საქმიანობის ობიექტურ გამოვლინებას. ე. ი. ადამიანს გარეგან მოქმედებას ანუ უმოქმედობას¹⁸.

აქედან თანამიმდევრულად გამომდინარეობს, რომ დანაშაულებრივი ქმედობის საშუალებანი თუმცა დანაშაულის განხორციელების მთელი პროცესის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენენ. მაგრამ თავის თავად მოქმედების ცნებაში არ შედიან.

რამდენადაც ნებელობითი ქცევის უნარის წყალობით ადამიანს შეუძლია დაუსხლტეს უშუალო სიტუაციის იმპულსთა ზეგავლენას და თავისი მოქმედება საზოგადოებრივი ცხოვრების ნორმათა მოთხოვნებს დაუმორჩილოს, ამდენად სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დაკავშირებულ იქნას სწორედ ადამიანის ნებელობით ქცევასთან. პირიქით, სისხლის სამართალმა არ შეიძლება მხედველობაში მიიღოს ისეთი მოქმედება, რომელიც ადამიანის ნებისყოფის გამოვლინებას არ წარმოადგენს¹⁹.

¹⁸ იხ. J. L e k s c h a s, Die Lehre von der Handlung unter besonderer Berücksichtigung strafrechtlicher Probleme, Berlin, 1953, S. 39.

¹⁹ С. Л. Р у б и н ш т е й н, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 543.

ზემოაღნიშნულის გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დაკავშირებულ იქნას რეფლექტორულ მოქმედებასთან, რომელიც ავტომატურად, უშუალო ფიზიოლოგიური გაღიზიანების შედეგად, ადამიანის შეგნებული კონტროლის გარეშე ხორციელდება. თუ, მაგალითად, ტრამვაის ძლიერი და უეცარი მოძრაობის შედეგად ა., რომელიც ტრამვაის ბაქანზე იდგა, ტრამვიიდან ჩამოვარდნის დროს, თანდაყოლილი რეფლექსის გამო, ავტომატურად ხელს წაავლებს მოქალაქე ბ-ს და იმასაც გადაიყოლებს, ასეთი მოძრაობით გამოწვეული მავნე შედეგისათვის ა. სისხლის სამართლის წესით პასუხს არ აგებს, ვინაიდან მას ნებელობითი მოქმედება არ ჩაუდენია.

ნებელობითი მოქმედება გამორიცხულია აგრეთვე დაუძლეველი ძალის დროს (ეგრეთწოდებული *vis absoluta*), ე. ი. ისეთი სხეულებრივი მოძრაობის დროს, როდესაც სუბიექტი გარეგანი ძალის უნებისყოფო იარაღს წარმოადგენს. მაგალითად, ვინმე მეორე პირს ხელზე ხელს მოუჭერს და ფიზიკურად აიძულებს მას ხელი მოაწეროს ყალბ დოკუმენტს. ასეთ შემთხვევაში მოქმედებს არა ის, ვინც ფიზიკური ძალდატანების გამო იძულებული იყო ხელი მოეწერა ყალბ დოკუმენტზე, არამედ ის, ვინც ამ მიზნით ძალა გამოიყენა.

სხვაგვარად წყდება საკითხი ფსიქიკური ძალადობის დროს (*vis compulsiva*), როდესაც მაიძულებელი უშუალოდ ფიზიკურ ზემოქმედებას კი არ ახდენს სუბიექტზე, არამედ მის ნებისყოფაზე ზეგავლენის (მუქარის) მეშვეობით განსაზღვრავს სუბიექტის მოქმედებას თავისთვის სასურველი მიმართულებით.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკის აზრით, ფსიქიკური ძალადობა ისევე გამორიცხავს ნებელობის აქტს, როგორც ფიზიკური ძალადობა. ამ შეხედულებას იზიარებდა პროფ. ა. ტრანინი. მისი აზრით, „ქმედობის სისხლისსამართლებრივი თვისება უარყოფილ უნდა იქნას ისეთი მოქმედების დროსაც, რომელიც ჩადენილი იყო ნებისყოფის დამთრგუნველი ფსიქიკური ძალადობის ზეგავლენით. პირი, რომელიც მოქმედებს სიკვდილის უშუალო და აშკარა მუქარის ზეგავლენით, ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება განხილულ იქნას როგორც სხვისი ნების მექანიკური ამსრულებელი“²⁰. აღნიშნული დებულების დასამტკიცებლად ა. ტრანინს შემდეგი მაგალითი მოჰყავდა: მოლარემ სიკვდილით მუქარის ზეგავლენით გა-

20 А. Н. Т р а н и н, *Общее учение о составе преступления*, М., 1957, стр. 135.

დასცა თავდაძსხმელს სალაროს ხაღდი. ასეთ შემთხვევაში პროფ. ა. ტრაინინის აზრით, მოლარე გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან არა იმიტომ, რომ იგი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში იმყოფება, არამედ „იმიტომ, რომ არ არსებობს „მოქმედება“ სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით: პირი ემორჩილება ბოროტმოქმედს სიკვდილის მუქარის ზეგავლენით, იგი სხვისი ნებისყოფის ბრმა შემსრულებელია, იარაღია სხვის ხელში და სწორედ ამიტომ შეიძლება წარმოიშვას ჯაყითხი სასჯელის გამოყენების შეუძლებლობის შესახებ“²¹.

აღნიშნული შეხედულება, ჩვენი აზრით, სწორად ვერ აფასებს ფსიქიკური ძალადობის (მუქარის) ზეგავლენით ჩადენილი ქმედობის ფსიქოლოგიურ ბუნებას და ვერ იძლევა მის ზუსტ იურიდიულ კვალიფიკაციას.

ფსიქიკური ძალადობა არ გამოირიცხავს მოქმედების ნებელობით ხასიათს, არამედ იგი ჰქმნის უძლიერეს მოტივს გარკვეული მოქმედების სასარგებლოდ. ამავე დროს პირს მაინც რჩება შესაძლებლობა უძლიერეს მოტივს (ამ შემთხვევაში — შიშს) სხვა მოტივი (მაგალითად, მოვალეობის გრძნობა) დაუპირისპიროს და მოქმედება არ ჩაიდინოს. ამგვარად ფსიქიკური ძალადობის ზეგავლენით ჩადენილი მოქმედების დროს ნებისყოფის მომენტი არ არის აბსოლუტურად გამორიცხული, არამედ მოტივაციის პროცესია შეზღუდული. ამიტომ თუ ფსიქიკური ძალადობით ჩადენილმა მოქმედებამ უფრო მნიშვნელოვანი სიკეთე დააზიანა, ვიდრე ის სიკეთე, რომელსაც მოძალადე ემუქრებოდა, ასეთ შემთხვევაში, უკიდურესი აუცილებლობის ერთ-ერთი ძირითადი პირობის არარსებობის გამო, პირი არ გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან. მაგალითად, თუ ვინმე მოკვლის მუქარით გასცემს მტერს სახელმწიფოებრივ საიდუმლობას, რომლის გაცემამ სახელმწიფოს შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს, საიდუმლოს გამცემი, საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით არ იმყოფება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში და არ გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. მაშასადამე ფსიქიკური ძალადობის დროს მოქმედი შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან არა იმიტომ, რომ იგი არ მოქმედებს, არამედ მარტოოდენ უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის საფუძველზე (თუ ამ უკანასკნელისათვის საჭირო პირობები არსებობს).

21 А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 329, შენიშვნა I.

ნებელობითი ქცევა არ არის იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პირ-სხეულებრივი მოძრაობის ან უმოქმედობის დროს, რამაც მავნე შედეგი გამოიწვია, იმყოფებოდა უკონობის მდგომარეობაში, როდესაც გამორიცხულია თავის ტვინის მაკონტროლებელი საქმიანობა. მაგალითად, ბოროტმოქმედებმა რკინიგზის დარაჯს დასაძინებელი წამალი მისცეს, რის გამოც ამ უკანასკნელმა ვერ შეძლო თავისი მოვალეობის შესრულება და ვერ აცნობა მემანქანეს მატარებლის მარცხის საფრთხის შესახებ. რკინიგზის დარაჯის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გამორიცხულია, ვინაიდან მის მიერ მოვალეობის შეუსრულებლობა არ წარმოადგენს ნებელობით ქცევას.

ყველა ჩამოთვლილ შემთხვევაში „გადამწყვეტია არა ამ პროცესების შემთხვევითი გარეგანი ფორმა, არამედ ის, რომ აღნიშნული პროცესების შედეგად ადამიანის გარეგანი მოძრაობა განპირკონტრებული არ არის მისი საზრიაანი საქმიანობით, ან, სპეციალური გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, გარეგანი ქცევა განპირობებული არ არის ადამიანის ნებით“²².

განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს საკითხი აფექტის მდგომარეობაში ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის შესახებ. როგორც ცნობილია, აფექტი სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ გამორიცხავს, თუმცა იგი ბრალის შემამსუბუქებელ გარემოებად ითვლება²³.

აფექტში ჩადენილი მოქმედება იმპულსური მოქმედებაა. როგორც წესი, აფექტი სავსებით როდი გამორიცხავს ადამიანის შეგნებულ კონტროლს, არამედ მხოლოდ ასუსტებს მას. საბჭოთა ფსიქოლოგების აზრით, „სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს აფექტის მდგომარეობაში ადამიანი სრულიად არ შეიგნებს იმას, რასაც იგი აკეთებს და თითქოს ამიტომ იმპულსური მოქმედებანი სავსებით მოკლებული არიან შეგნებულობას... იმპულსურ მოქმედებათა თავი-

22 იხ. ი. ლექუასი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 8.

23 საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 38 მუხლის მე-5 პუნქტი ითვალისწინებს აფექტს როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ ზოგად გარემოებას (დანაშაულის ჩადენა ძლიერი სულიერი აღელვების გავლენით, რაც გამოწვეულია დაზარალებულის არამართლზომიერი მოქმედებით), ხოლო სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში გათვალისწინებულია როგორც სპეციალური შემადგენლობანი განზრახი მკვლელობა, ჩადენილი ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში (მუხ. 106) და სხეულის განზრახი მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება, ჩადენილი ამავე მდგომარეობაში (მუხ. 113). ამ მუხლებით კალიფორნიისათვის აუცილებელია, რომ ძლიერი სულიერი აღელვება გამოწვეული იყოს დაზარალებულის კანონსაწინააღმდეგო ძალადობით ან მძიმე შეურაცხყოფით დამნაშაის ან მისი ახლობლების მიმართ.

სებურებას მათი სრული შეუცნობლობა კი არ წარმოადგენს, არამედ მხოლოდ ის, რომ, ჰერ ერთი, არ არსებობს მოქმედების მიზნის ნათელი შეგნება და, მერე. გაძნელებულია საკუთარი მოქმედების შეგნებულ კონტროლი²⁴. იმპულსურ მოქმედებასაც თავისი დასაბამი ფსიქიკურ (შეგნებულ) პროცესში აქვს. მაგრამ იმპულსი გადადის მოქმედებაში საწინააღმდეგო წარმოდგენათა არარსებობის პირობებში, რის გამოც იმპულსურ მოქმედებაში არ გადადის მთელი პიროვნება მისი ყველა პიროვნული თვისებებითა და მიზანდასახულობით, არამედ მხოლოდ ერთი უძლიერესი იმპულსი. რამდენადაც იმპულსური ქცევის დროს ნება, თუმცა პრაქტიკული, მაინც იღებს მონაწილეობას სხეულებრივი მოძრაობის დასაწყის მომენტში, ამდენად ასეთი ქცევა შეიცავს ნებელობითი ქცევის ერთგვარ ელემენტს. სწორედ ამიტომ ზოგიერთი საბჭოთა ფსიქოლოგი (მაგ. რუბინშტეინი) აფექტში ჩადენილ მოქმედებას თვლის ნებელობით მოქმედებად ფართო მნიშვნელობით.

ნათქვამს უნდა დავუმატოთ, რომ აფექტური მოქმედება, საბჭოთა ფსიქოლოგების აზრით, არ ითვლება ისეთ მოქმედებად, რომელიც არ შეიძლება იქნას დაძლეული. მართალია, თვით აფექტური აფეთქების მომენტში ადამიანს ეკარგება თავისი მოქმედების წარმართვის უნარი და იგი მთლიანად აფექტის ბრჭყალებშია მოქცეული, მაგრამ მას აქვს უნარი არ დაუშვას თავისი თავი აფექტურ აფეთქებამდე, არ მისცეს აფექტს განვითარების შესაძლებლობა. „ამიტომ, — წერს საბჭოთა ფსიქოლოგი ს. რუბინშტეინი, — საკითხი ასე კი არ უნდა დავაყენოთ: დაძლიეთ — როგორც გსურთ, — აფექტი, რომელმაც თქვენ უკვე შეგიპყროთ, და თქვენ არ დაუშვებთ უპასუხისმგებლო აფექტურ ქცევას როგორც დამთავრებული სახით უკვე გაფორმებული აფექტის გარეგან გამოხატულებას, არამედ ამგვარად: ნუ დაუშვებთ, რომ აღძრული აფექტი მოქმედების სფეროში შეიჭრას, და ამით თქვენ დაძლიეთ აფექტს, მოაცილებთ თქვენში აღძრულ ემოციურ მდგომარეობას მის აფექტურ ხასიათს“²⁵.

მაგრამ ზოგიერთ განსაკუთრებულ შემთხვევაში აფექტის მდგომარეობამ შეიძლება ცნობიერების ისეთი სრული დაკარგვა გამოიწვიოს, რომელიც სავსებით გამორიცხავს აზროვნების უნარს და შეგნებული კონტროლის რაიმე ნიშან-წყალს. ასეთ აფექტს პათოლოგიური აფექტი ეწოდება. პათოლოგიური აფექტის დროს ნებელობითი მოქმედება სავსებით გამორიცხულია, ვინაიდან ადამიანის თავის ტვი-

24 В. М. Теплов, Психология, М., 1948, стр. 157.

25 С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 506.

ნი ჰკარგავს თავის მაკონტროლირებელ უნარს და ამის გამო სუბიექტს არ შეუძლია უხელმძღვანელოს თავის მოქმედებას. ამიტომ პათოლოგიური აფექტის დროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სავსებით გამორიცხულია, მაშინ როდესაც ფიზიოლოგიური აფექტი შეიძლება მიღებულ იქნას მხედველობაში მხოლოდ როგორც ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოება.

ნებელობითი მოქმედება გამორიცხული არ არის იმ შემთხვევებში, რომლებიც ლიტერატურაში ცნობილია *actio libera in causa*-ს სახელწოდებით. ამ უკანასკნელთა არსება იმაში მდგომარეობს, რომ თუმცა მავნე შედეგის გამოწვევის მომენტში პირი უგონო მდგომარეობაში იმყოფებოდა, მაგრამ ეს უგონო მდგომარეობა ბრალეულად არის გამოწვეული თვით მოქმედის მიერ. მაგალითად, მატარებლის მარცხის გამოწვევის მიზნით, რკინიგზის მისრე დათვრება ისე, რომ მატარებლის მოსვლის მომენტში შესაძლებლობა არა აქვს გადაიყვანოს ისარი, ან ღედა, ძუძუმწოვარა ბავშვისათვის ვნების მიყენების მიზნით, საწოლში ჩაიწვენს ბავშვს, რათა მოგუდოს ძილში. ასეთ შემთხვევებს შეიძლება ადგილი ჰქონდეს როგორც განზრახვი, ისე გაუფრთხილებელი ქმედობის დროს. „თუ ღედა ძილში გასრესს ბავშვს, — მ. ისაევი, — საკითხი ბავშვის სიკვდილისათვის მისი პასუხისმგებლობის შესახებ დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მდგომარეობაში იმყოფებოდა იგი ძილის წინ, იმაზე, იცოდა თუ არა, რომ ძილი ძალიან მშფოთვარე აქვს, ჰქონდა თუ არა შეგნებული ძილში ბავშვის გასრესის შესაძლებლობა და ა. შ.. ყველა გარემოებისა მიხედვით შეიძლება დადგენილ იქნას მისი ბრალის ფორმაც; ბრალი შეიძლება იყოს გაუფრთხილებლობითი, თუ მან არ იცოდა, როგორი ძილი აქვს, მაგრამ უნდა სცოდნოდა ამის შესახებ; ბრალი შეიძლება იყოს განზრახვითი, თუ ძილის წინ ბავშვი ლოგინში ჩაიწვინა სწორედ იმ განზრახვით, რომ ძილში იგი გაესრისა“.²⁶

აღნიშნული მოსაზრებებიდან ნათლად ჩანს, რომ ქცევა (რომელთანაც დაკავშირებულია ბრალეულობის მომენტი) იმ დროს ეკუთვნის, როდესაც ღედა ბავშვს ლოგინში იწვენს. ე. ი. როდესაც იგი შეგნებულად, ნებისმიერად მოქმედებს. ამ შეგნებული მოქმედების დროს ღედას იქნებ წარმოდგენილიც არ ჰქონდეს ვნება, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს მისი მოქმედების შედეგად, თუმცა შექცელო და უნდა გაეთვალისწინებინა ეს ვნება. ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს შეუცნობელ გაუფრთხილებლობას ანუ დანაშაულებრივ

²⁶ М. М. Исаев, Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного Суда СССР, М., 1948, стр. 76.

დაუდევრობას, რომელიც ბრალად ერაცხება სუბიექტს. „საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკა, — წერს პროფ. მ. ისაევი, — ყოველგვარი მერყეობის გარეშე ბრალად ურაცხავს ტრანსპორტის მომუშავეს— მემანქანეს მატარებლის მარცხს, თუ მარცხი იმის გამო მოხდა, რომ მემანქანემ შეგნებულად დაიძინა თავისი მორიგეობის წინ და არ მიიღო არავითარი ზომები, რომ გაეღვიძებინათ. ის საკითხი. შეურაცხ მდგომარეობაში იყო თუ არა იგი ძილის დროს, არც კი აღიძვრის.“²⁷

§ 2. მოქმედებისაგან თავის შეაპყვება როგორც ნებალოებითი ძიება

ბურჟუაზიულ იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოდ ითვლება ის საკითხი, ეკუთვნის თუ არა ნებელობით აქტს, დადებით მოქმედებასთან ერთად, მოქმედებისაგან თავის შეკავება (უმოქმედობა), თუ ნებელობითი აქტი ადამიანის მხოლოდ დადებით მოქმედებას გულისხმობს.

ამ საკითხს ბურჟუაზიული კრიმინალისტების დიდი ნაწილი უარყოფითად წყვეტს. მაგალითად გ. რადბრუხი, რომელმაც სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნა მოქმედების პრობლემას სისხლის სამართალში, ამტკიცებდა, რომ დადებითი მოქმედება და მოქმედებისაგან თავის შეკავება არ შეიძლება გაერთიანებულ იქნენ ნებისყოფის აქტის ერთ-ნაერთო გვარეობით ცნებაში და ამიტომ დანაშაულის ცნება არ შეიძლება აგებულ იქნას მონისტურად, არამედ მხოლოდ დუალისტურად. გ. რადბრუხი წერდა: „ისევე, როგორც ცნება და მისი კონტრადიქტორული წინააღმდეგობა, A და არა A არ შეიძლება მოთავსდნენ ერთი უმაღლესი ცნების ფარგლებში, სწორედ ასევე მოქმედება და უმოქმედობა არსებობენ ერთიერთმანეთის გვერდით როგორც დაუკავშირებელი ცნებანი“²⁸. ამ დებულებას გ. რადბრუხი იმით ასაბუთებდა, რომ უმოქმედობას არ ახასიათებს მოქმედებისათვის თანაარსი არც ერთი ნიშანი: უმოქმედობის დროს არ არის ნება, არც სხეულებრივი მოძრაობა და არც მიზეზობრივი კავშირი მათ შორის.

ეს შეხედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. სინამდვილეში განსაზღვრული მოქმედებისაგან თავის შეკავება, მოძრაობის სტიმულის ჩანშობა ისევე შეიძლება იყოს ნებელობითი იმპულსის გამოვლინება, როგორც დადებითი მოქმედება. სწორად რაიმე მოქმედებისაგან თავის შეკავება ნებელობითი ენერჯის გაცილებით უფრო დიდ დაძაბვას მოითხოვს, ვიდრე დადებითი ქმედობის ჩადენა.

²⁷ М. М. Ис а е в, Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного Суда СССР, М., 1948, стр. 76.

²⁸ G. Radbruch, Der Handlungsbegriff in seiner Bedeutung für das Strafrechtssystem, Berlin, 1904, S. 141—142.

როდესაც სისხლის სამართალში უმოქმედობაზე ლაპარაკობენ, მსედეველობაში აქვთ არა სუბიექტის აბსოლუტური პასივობა, არამედ თავის შეკავება. განსაზღვრული მოქმედებისაგან, რომელსაც ამ სუ-ბიექტისაგან მოელოდნენ. ასეთ უმოქმედობაში შეიძლება გამოვლინ-დეს არა მარტო ადამიანის ნებელობითი გადაწყვეტილება, არამედ განსაზღვრულ პირობებში იგი შეიძლება წარმოადგენდეს ისეთსავე ზემოქმედებას ობიექტური გარესამყაროზე, ისეთსავე პირობების შექ-მნას განსაზღვრული შედეგის განხორციელებისათვის, როგორც ადა-მიანის დადებითი მოქმედება. უმოქმედობის დროსაც ადამიანმა შეიძ-ლება გამოავლინოს განსაზღვრული დამოკიდებულება გარესამყარო-სადმი. როგორც სწორად შენიშნავს საბჭოთა ფსიქოლოგი პროფ. ს. რუბინშტეინი, „ქცევა იმდენად არ შეიძლება დავიყვანოთ გარეშე ჰოძრობამდე, რომ ზოგჯერ თავის შეკავება რაიმე მოქმედებაში მონა-წილეობისაგან თვით შეიძლება წარმოადგენდეს მნიშვნელოვანი რე-ზონანსის მქონე ქცევას, თუ კი მასში გამოვლინდა ადამიანის პო-ცი-ა, მისი დამოკიდებულება გარეშე სამყაროსადმი“.²⁹

სოციალისტურ სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობაში ტერ-მინი „მოქმედება“ ხშირად ნახმარია ფართო მნიშვნელობით, რომე-ლიც მოიცავს არა მარტო დადებით მოქმედებას, არამედ აგრეთვე მოქმედებისაგან თავის შეკავებასაც, ე. ი. უმოქმედობას. სსრ კავში-რის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებ-ლობის საფუძვლები და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართ-ლის კოდექსები ნებელობითი აქტის ზოგადი ცნების გამოსახატავად ხმარობენ ტერმინს „ქმედობას“. რომელიც მოიცავს როგორც დადე-ბით მოქმედებას, ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებას. საფუძვლების მე-7 მუხლში (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლში) ნათქვამია: „დანაშაულად ითვლება სისხლის სამართლის კანონით გა-თვალისწინებული ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმე-დობა)“.

ამგვარად, სოციალისტური სისხლისსამართლებრივი ლიტერატუ-რა და კანონმდებლობა აერთიანებენ დადებით მოქმედებას და უმოქ-მედებას ერთ უმაღლეს ცნებაში და ამით უარყოფენ იმ შეხედულე-ბას, თითქოს ეს ცნებანი გეტეროგენულნი არიან და მათ გვარეობითი საერთო ცნება არა აქვთ.

იმ საერთო წესიდან, რომ ადამიანს შეიძლება შეერაცხოს მსო-ლოდ ნებელობითი მოქმედება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება, სისხლის სამართალი სცნობს გამონაკლისს, რომელიც გაუფრთხილე-

29 С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 537.

ბელი დანაშაულის სფეროს ეკუთვნის. ეს არის ისეთი დანაშაულებრივი უმოქმედობა, რომლის დროსაც ადამიანს შეგნებული არა აქვს არა მარტო თავისი ქცევის შედეგი, არამედ თვით ქცევაც. მაგალითად. თუ სუბიექტმა გულმავიწყობის გამო არ დაკეტა შლაგბაუმი იმ მომენტში, როცა ეს საჭირო იყო, ან თუ მას დაავიწყდა გაზის ონკანის გადაკეტვა, იგი არ ითვალისწინებს არა მარტო თავისი გულმავიწყობის შედეგებს, არამედ საზოგადოდ თავის ქცევას; არ ითვალისწინებს, რომ არ ასრულებს ქმედობას, რომელიც მისგან მოსალოდნელი და სავალდებულოც იყო. ასეთ შემთხვევებში ძნელია ვილაპარაკოთ ნებელობით ქცევაზე. რა თქმა უნდა, იმ მომენტში, როდესაც იგი არ ასრულებს მისთვის სავალდებულო მოქმედებას, იგი შეიძლება არც იყოს აბსოლუტურად პასიურ მდგომარეობაში, არამედ რაიმე სხვა ნებელობით მოქმედებას ასრულებდეს. მაგალითად, რკინიგზის თანამშრომელი იმ მომენტში, როცა მან შლაგბაუმი უნდა ჩაკეტოს, შეიძლება ჭადრაკს თამაშობდეს, ან თავის ბოსტანში მუშაობდეს. მაგრამ სისხლის სამართლისათვის მისი ეს ნებელობითი მოქმედება არავითარ ინტერესს არ წარმოადგენს. მთავარი აქ ის არის, რომ მოქმედებისაგან თავის შეკავება არ არის პირის ნებელობითი გადაწყვეტილების პროდუქტი: იგი არ მოქმედებს, ვინაიდან დაავიწყდა, რომ უნდა ემოქმედნა.

მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ ასეთი უმოქმედობაც არ გამოირიცხავს სუბიექტის განსაზღვრულ პოტენციურ დამოკიდებულებას თავისი ქმედობისადმი. ეს დამოკიდებულება იმაში გამოიხატება, რომ სუბიექტის მიერ შეუსრულებელი მოქმედება მისი შესაძლებლობის სფეროში იყო. ნ ა მ დ ვ ი ლ ი ნებელობითი აქტის ადგილს აქ ანგვარად შესაძლებელი ნებელობითი აქტი იქერს. მაგრამ შესაძლებელი ნებელობითი აქტის მიღმა პასუხისმგებლობა შეუძლებელია. პირიქით, იქ, სადაც ასეთი შესაძლებლობა არსებობს, ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ ადამიანის ქცევაზე, რამდენადაც მოქმედების ჩადენა ნებისყოფის ბატონობის სფეროში იყო და უმოქმედობა ხებისყოფის არასაკმარისად დაძაბვის პროდუქტს წარმოადგენს.³⁰

§ 8. ქმედობა, მართლწინააღმდეგობა, ზრალულობა

ნებელობითი ქცევის ცნების დადგენა მეტად მნიშვნელოვანია დანაშაულის ცნების აგებისათვის, ვინაიდან ნებელობითი ქცევა („ქმედო-

³⁰ ანალოგიურად წყევბს აღნიშნულ საკითხს ვ. ნ. კუდრიავეცი (В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 13—14).

ბა“) ის ლოგიკური ცენტრია, რომელსაც უნდა დაუკავშირდეს შემდგომი ელემენტების სახით საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა და ბრალეულობა, რათა ვიძიებოდით დანაშაულებრივი ქმედობის არსებობაზე და ამ ქმედობის ჩამდენი პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე. ნებელობითი აქტის ცნება გამოსადეგია ამ მიზნისათვის იმის გამო, რომ ქცევას მოქმედება მხოლოდ იმდენად წარმოადგენს, რამდენადაც „იგი გამოხატავს ადამიანის და მოკიდებულებას სხვა ადამიანებისადმი, რაც ნივთების მეშვეობით ხორციელდება“³¹. მაგრამ აქედან არ შეიძლება ისეთი დასკვნის გაკეთება, თითქოს საზოგადოებრივი საშიშროების, მართლწინააღმდეგობის და ბრალეულობის ცნებანი თვით ნებელობითი აქტის შემადგენელ ელემენტებს წარმოადგენენ. ეს იქნებოდა შექმნა მოქმედების ზეციური ცნებისა, რომელიც სამართლებრივი შეფასების შემცველი და მოქმედების ზოგადი ფსიქოლოგიური ცნებისაგან განსხვავებული ცნება იქნებოდა. ამავე დროს მოქმედების ფსიქოლოგიური ცნება არ შეიცავს სამართლებრივი შეფასების მომენტს; მოქმედება ფსიქოლოგიური მნიშვნელობით შეიძლება იყოს იურიდიული თვალსაზრისით მართლზომიერიც და მართლსაწინააღმდეგოც. ბრალეულიც და უბრალოც. ამიტომ მოქმედების ცნების განსაზღვრებაში არ შეიძლება შეტანილ იქნას პირის წარმოდგენათა ხასიათი და შინაარსი, რომელთაც პირიქით არსებითი მნიშვნელობა აქვთ ბრალისათვის. ითვალისწინებდა თუ არა სუბიექტი განსაზღვრულ საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს. ჰქონდა თუ არა მას შესაძლებლობა გაეთვალისწინებინა ეს შედეგი, — ყოველივე ეს არ შედის მოძღვრებაში მოქმედების შესახებ. თუ ვინმე დაბურულ ტყეში ნადირობდა და სრულიად შემთხვევით, ყოველგვარი ბრალის გარეშე, კაცი დაჭრა, იგი გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. მაგრამ ეს ხდება არა იმიტომ, რომ პირი არ მოქმედებდა, არამედ იმიტომ, რომ მას ბრალი არ ჰქონდა: მას არ უნდა გაეთვალისწინებინა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა, რომ კაცს დაჭრიდა.

ადამიანის ქცევის შედეგების მოცულობა გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე ეს პირის შეგნებითაა მოცული. პირი, რომელიც მიზანდასახულად მოქმედებს, მიიღტვის გამოაწვიოს განსაზღვრული ცვლილება გარესამყაროში. ეს განსაზღვრული ცვლილება ობიექტში — მისი ნებელობითი ქცევის მიზანია. მაგრამ ნებელობით ქცევას შეიძლება მოჰყვეს მრავალი სხვა შედეგი, რომელთაგან ზოგიერთი დასახულ მიზანს არ წარმოადგენს, უფრო მეტიც, რომელიც არასასურველია მოქმედებისათვის. დაბოლოს, ნებელობით ქცევას

³¹ С. Л. Р у с и н ш т е й н, Бытие и сознание, М., 1957, стр. 252.

შეიძლება ისეთი შედეგიც მოჰყვეს, რომელსაც მოქმედი არც კი ათვალისწინებდა.

იმისდა მიხედვით, თუ რა შედეგისაკენ მიისწრაფოდა სუბიექტი, რა შედეგი იყო მოცული მისი შეგნებით, როგორც ნებელობითი ქცევის თანამდევი შედეგი, ე. ი. სუბიექტის ნების შინაარსის მიხედვით, ჩვენ სხვადასხვაგვარად ვაფასებთ მის ქცევას ზნეობრივი და სამართლებრივი ავალსაზრისით. მაგრამ ის გარემოება, რომ ნებელობითი ქცევის ზოგიერთი შედეგი მოცული არ იყო პირის შეგნებით, რომ მაშასადამე ამ შედეგის მიმართ პირი გაუფრთხილებლად მოქმედებდა, არ გამორიცხავს მთლიანად ქმედობის ნებელობით ხასიათს. ნებელობით ქცევას შეიძლება უნებლიედ და განუსაზღვრელად მრავალი სხვადასხვა შედეგი მოჰყვეს. მაგრამ რამდენადაც თვით ადამიანის მოქმედება შეგნებული იყო, ამდენად რომელიმე ამ შედეგთაგანი მაინც უშუალოდ უნდა შედიოდეს მოქმედი სუბიექტის შეგნებულ მიზანში³².

ამიტომ ზემოთ მოტანილ მაგალითში მონადირის ქცევა (თოფის გასროლა ნადირის მოკვლის მიზნით) რჩება შეგნებულ ნებელობით ქცევად, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქცევის განსაზღვრულ კონკრეტულ შედეგს (ადამიანის დაკრას) მოქმედი სუბიექტი არ ითვალისწინებდა. ასეთ ქმედობებს, რომლებშიც შეგნებული არ არის რაიმე, ჩვენთვის საინტერესო შედეგი, შეუცნობელა ქცევა ეწოდება. „...როდესაც ამბობენ, — წერს პროფ. ს. ლ. რუბინშტეინი, — რომ ადამიანი შეუცნობლად მოქმედებს, ... ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანს შეცნობილი არა აქვს არა თავისი ქცევა, არამედ შედეგები, რომლებიც უნდა მოყვეს ამ ქცევას, ან უფრო ზუსტად, მას შეცნობილი არა აქვს თავისი ქცევა, რამდენადაც შეცნობილი არა აქვს მისგან გამომდინარე შედეგები; მას შეგნებული არა აქვს, თუ რა გააკეთა, ვიდრე არ შეუგნია, თუ რას ნიშნავს მისი ქცევა იმ რეალურ ვითარებაში, რომელშიც იგი იყო ჩადენილი“³³.

ამრიგად, იმის დასადგენად, კჰონდა თუ არა ადგილი ადამიანის ქცევას, საკმარისია, რომ გამოვლინებული იყოს ნებისყოფა, და სულაც არ არის საჭირო, რომ ეს ნებისყოფა ეკუთვნოდეს სწორედ ჩვენთვის საინტერესო შედეგს. ეს შესაძლებლობას გვაძლევს ვალიაროთ

32 იხ. С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 541—542; შ. ჩხარტიშვილი, ნებელობითი ქცევის მოტივის პრობლემა, თბილისი, 1958, გვ. 323.

33 იქვე, გვ. 9—10.

ნებელობითი ქცევის არსებობა არა მარტო განზრახნი. არამედ გაუფრთხილებელი მოქმედების დროსაც. კერძოდ ნებელობითი ქცევა ვეაქვს დანაშაულებრივი დაუდევრობის (შეუცნობელი გაუფრთხილებლობის) დროსაც. რამდენადაც პირს შეგნებული აქვს თვით ქცევა და რაიმე, თუნდაც სრულიად სხვა შედეგი. უფრო მეტიც, ნებელობით ქცევას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს შედეგის არაბრალეულად გამოწვევის დროსაც. ამაზე სწორად მიუთითებს პროფ. ნ. ღურმანოვი. „უნდა აღინიშნოს, — წერს იგი, — რომ დანაშაულად ადამიანის ქცევის მხოლოდ შეგნებული ნებელობითი აქტის აღიარება სრულიადაც არ ნიშნავს წინასწარ ბრალეულობისა და ბრალის ფორმის საკითხის გადაჭრასაც. იმისათვის, რათა ქმედობა ადამიანის ქცევის აქტად ჩაითვალოს, საკმარისია, რომ ქცევა ნებისყოფით იყოს წარმართული, ხოლო მნიშვნელობა არა აქვს პირის სუბიექტურ დამოკიდებულებას შედეგებისადმი“³⁴.

§ 4. ბურჟუაზიული თეორიები მომადების შესახებ

მოდერებამ ქმედობის შესახებ ბურჟუაზიულ სისხლისამართლებრივ ლიტერატურაში განვითარების გრძელი გზა განვლო. XIX საუკუნის დამლევს და XX საუკუნის დამდეგს ბურჟუაზიულ იურისპრუდენციაში გაბატონებული იყო ე. წ. „ბუნებრივი“ ანუ „კაუზალური“ სწავლება მოქმედებაზე, რომელიც ცივილისტმა ე. ციტელ-

³⁴ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления М., 1948, стр. 39.

ე სმირნოვი ილაშქრებს იმ დებულების წინააღმდეგ, რომ სისხლისამართლებრივ პასუხისმგებლობა გულისხმობს ადამიანის შეგნებულ, ნებელობით მოქმედებას, რომელიც მიზანდასახულ ხასიათს ატარებს. ე. სმირნოვის აზრით, „მიზნის ნათლად დასახვა, ქმედობის აშკარა მიზანდასახულობა არსებობს მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის დროს. უკვე არაპირდაპირი განზრახვის დროსაც კი შეუძლებელია ემპირიკით „წმინდა სახით“ მიზანდასახული, ნებელობითი აქტის არსებობა ჩინ. «Правоведение» 1957 г. № 1. გვ. 155). როგორც მოტანილი ციტატიდან ჩანს. ე. სმირნოვს შედეგობაში აქვს ნებისყოფის დამოკიდებულება თვით დანაშაულებრივი შედეგისადმი, მისი „ნდობა“ სუბიექტის მიერ, რაც „წმინდა სახით“ მართლაც მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის დროს არსებობს. ჩვენ კი სულ სხვა გვანტერესებს, სახელობრ, რა ნიშნები ახასიათებს ქმედობას როგორც იმ მიზეზობრივი ქაჭვის პირველ რგოლს, რამაც სამართლით დაკული ობიექტის დაზიანება გამოიწვია. ამ კითხვაზე ჩვენ ვუპასუხებთ: ქმედობას შეგნებული, მიზანდასახული ხასიათი უნდა ჰქონდეს. სხვაგვარად სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დადგეს. მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ დანაშაულებრივი შედეგი ყოველთვის სუბიექტის მიზანს უნდა წარმოადგენდეს. დანაშაულებრივი შედეგი შეიძლება სუბიექტის მიზნის მიღმა იყოს. უკანასკნელ შემთხვევაში სუბიექტი შეიძლება მოცემულ კონკრეტულ სიტუაციაში არ უშვებდეს შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას ან არ ითვალისწინებდეს მისი განხორციელების განყენებულ შესაძლებლობასაც კი.

მანმა დაასაბუთა, ხოლო სისხლის სამართალში განსაკუთრებით ფ. ლისტმა და ე. ბელინგმა განავითარეს.

ციტელმანს ქმედობა ესმოდა როგორც სხეულებრივი მოძრაობა, რომლის მიზეზსაც ნებისყოფის გამოვლინება წარმოადგენს, ხოლო ნება — როგორც ისეთი ფენომენი, რომლის თაობაზე არაფერი არ არის ცნობილი, გარდა იმისა, რომ თვით იგი სხეულებრივი სამყაროს მოვლენას არ წარმოადგენს, მაგრამ სხეულებრივ მოძრაობას იწვევს. თანაც ციტელმანი განიხილავდა ნებისყოფას და სხეულის მოძრაობას არა როგორც მთლიანობას, არამედ როგორც პროცესებს, რომლებიც მიზეზისა და შედეგის ცალმხრივ მიმართებაში იმყოფებიან. ციტელმანის აზრით, ნებისყოფის აქტი — ფსიქიკური პროცესია, რომელიც უარედან წარმართავს ადამიანის საქმიანობას მოტორული ნერვების აღძვრის მეშვეობით. რაც შეეხება სხეულებრივ მოძრაობას, ეს უკანასკნელი, წარმოიშვება რა როგორც ნებისყოფის შედეგი, თავის მხრივ ღდება მიზეზი ცვლილებასა გარეშე სამყაროში³⁵. სწორედ ამგვარადვე ლისტისათვის „ნებისყოფა, რომელიც მისი განხორციელების ღრის გამომქლავნდება, მდგომარეობს... მხოლოდ და მხოლოდ ნებისყოფის იმპულსში. უკანასკნელი ფიზიოლოგიურად შეიძლება განიხილვოს როგორც ინერვაცია, ხოლო ფსიქოლოგიურად — როგორც ის ფსიქიკური პროცესი, რომლის მეშვეობით მიზეზს ვადგენთ“³⁶.

როგორც ზემოთ ნათქვამიდან ჩანს, „ბუნებრივი“ მოძღვრება მოქმედების შესახებ განმარტავს ნებისყოფის აქტს როგორც პროცესს. რომელიც მთლიანად გარეგანი, მექანიკური მიზეზობრიობის კანონს ემორჩილება, შინაგანი, ფსიქოლოგიური პროცესები სავსებით გაძევებულია მოქმედების ცნებიდან, რომელიც წარმოგვიდგება როგორც წმინდა ფიზიკური მოვლენა, როგორც ლიტონი მიზეზობრივი საწყისი.

ნებისყოფის აქტის ასეთი გაგება ცალმხრივია და მის ნამდვილ არსებას არ გამოხატავს. თუ ნებისყოფა განმარტებული იქნება როგორც მხოლოდ სხეულებრივი მოძრაობის მიზეზი, მაშინ აქედან გამოტანილი უნდა იქნეს დასკვნა, თითქოს ნებისყოფის საგანი შეიძლება იყოს მარტოოდენ სინამდვილეში განხორციელებული სხეულებრივი მოძრაობა, ვინაიდან მიზეზი მხოლოდ იმდენადაა მიზეზი, რამდენადაც მან შედეგი წარმოშვა. მაგრამ ამას ეწინააღმდეგება ფაქტი ისეთი შინაგანი ნებელობითი პროცესების არსებობისა, რომელნიც სხეულებრივ მოძრაობაში არ გამოვლინებულან. ეს მაშინ ხდება, როდესაც

³⁵ E. Zitelmann, Irrtum und Rechtsgeschäft, Leipzig. S. 29 ff.

³⁶ Ф. Лист, Учебник уголовного права. Общая часть, М., 1903, стр. 120.

დასახული მიზნის განხორციელების საშუალება სხეულებრივ მოძრაობაში კი არ მდგომარეობს, არამედ წმინდა შინაგან პროცესში, რომლის დროსაც მოტორული ნერვების ადგენებას ადგილი არა აქვს. ასეთ შემთხვევებს, როდესაც ნებისყოფის პროცესი გარეგნულად არ გამოვლინდება, „შინაგანი“ მოქმედება ეწოდება. შინაგანი ნებელობითი აქტის მაგალითს წარმოადგენს ნებისმიერი მოგონება რაიმე ამბისა. „რამდენადაც ადამიანის შინაგანი ფსიქიკური პროცესები იმავე სტრუქტურას ამჟღავნებენ, რასაც გარეგანი მოქმედება, სრული საფუძველი გვაქვს ვილაპარაკოთ არა მარტო გარეგან, არამედ აგრეთვე შინაგან მოქმედებაზეც“³⁷.

მოქმედების ციტელმანისებური გაგების მეორე თანამიმდევარ დასკვნას წარმოადგენს ნებელობითი ქცევის უარყოფა მოქმედებისაგან თავის შეკავების დროს, ეინაიდან ამ შემთხვევაში სხეულებრივ მოძრაობას ადგილი არა აქვს. მართლაც, ამ შეხედულების მიმდევრები უარყოფენ უმოქმედობის დროს როგორც ნებელობითი აქტის არსებობას, ისე მის კაუზალურ ხასიათს შემდგომი გარეშე მოვლენის განხორციელების მიმართ. უმოქმედობის ნებელობითი ხასიათის უარყოფის უსწორობა უკვე აღვნიშნეთ.

ეს „კაუზალური“ ანუ „ბუნებრივი“ სწავლება ქმედობის შესახებ წმინდომ გაკრიტიკებული იყო „ნორმატივისტული“ შეხედულების მომხრეთა მიერ, რომლებიც თვლიდნენ, რომ „ბუნებრივი“ სწავლება მოქმედებაზე არ შეესაბამება სისხლის სამართლის პრაქტიკულ მოთხოვნებებს და ამიტომ სისხლის სამართალში უნდა შეიქმნას სპეციფიკური სწავლება მოქმედების შესახებ.

„ნორმატული“ სწავლების ფესვები საკმაოდ ღრმად მიდის. ჯერ კიდევ პეგელის მიმდევრები სისხლის სამართლის სფეროში — ექსტლინი, ბერნერი და სხვ. ამტკიცებდნენ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებამ უნდა შეიმუშავოს ქმედობის განსაკუთრებული ცნება, რომელიც განსხვავდება ფსიქოლოგიასა და სხვა მეცნიერებებში მიღებული ცნებისაგან. მოქმედების ცნება, ამ კრიმინალისტების აზრით, შერაცხვის ცნებას ემთხვევა, მაშასადამე იგი მართლწინააღმდეგობასა და ბრალსაც მოიცავს. აღნიშნული შეხედულების თანახმად, მოქმედებად სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით უნდა ჩაითვალოს მხოლოდ ბრალეული, მართლსაწინააღმდეგო ქმედობა.

მოქმედების ასეთ გაგებას უერთდება შემდგომ კ. ბინდინგი, რომელიც ამტკიცებს, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით მოქმედება „განხორციელებულ იურიდიულად რელევანტურ ნებას წარმოად-

გენს³⁸. ძამასადაძე, მისი აზრით, ნებისყოფის აქტის ცნება იმ მნიშვნელობით, როგორითაც იგი ფსიქოლოგიას ესმის, სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის ყოველივე მნიშვნელობას მოკლებულია.

მოქმედების წმინდა იურიდიული, ნორმატივისტული გაგება და-ვახასიათებელია განსაკუთრებით იმპერიალისტური პერიოდის სისხლის სამართლისათვის. ნეოკანტიანელი კრიმინალისტები, რომლებიც პრინციპულად თიშავენ ყოფიერების და ჭეარასობის სფეროს და, ამის შესაბამისად, აღწერილობითსა და შეფასებით მეცნიერებათა სფერო-ებს, ამტკიცებენ, რომ სისხლის სამართლის თვალსაზრისით რელევანტური ცნება მოქმედებისა, ისევე, როგორც სხვა სისხლისსამართლებ-რივი ცნებანი, წმინდა ნორმატიულ ხასიათს ატარებს. ასე, ვ. ზაუერის აზრით, „მართლწესრიგის ამოცანა იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ ახსნას და აღწეროს ადამიანის მოქმედება როგორც ბუნებრივი მოვლენა, არამედ იმაში, რომ შეაფასოს იგი — როგორც სოციალუ-რი მოვლენა“³⁹. ნორმატიული თეორიის მიხედვით, მოქმედება სისხ-ლის სამართლის აზრით გაგებულ უნდა იქნას არა როგორც ობიექტურ სამყაროში მიმდინარე რეალური პროცესი, რომელშიც ადამი-ანი შეგნებულად და მიზანდასახულად ახდენს ზემოქმედებას გარე სამყაროზე, არამედ როგორც შეფასებითი მსჯელობა, რომლისთვისაც ის, რაც ნებისყოფამ გამოიწვია, მნიშვნელოვანია მარტოდენ როგორც საბაბი სისხლისსამართლებრივი სასჯელის შეფარდებისათ-ვის.

ამრიგად, ნებელობითი ქცევის მეცნიერულად დასაბუთებული ცნების მაგივრად ნორმატივისტები გთავაზობენ ყოველგვარი ობი-ექტურისაგან დაკლილ სუბიექტურ ცნებას. რომლის შინაარსს თითოე-ულ ცალკე შემთხვევაში ადგენს ბურჟუაზიული მოსამართლის შეფა-სებითი მსჯელობა.

ქმედობის სუბიექტური გაგება თავის კულმინაციურ პუნქტს აღ-წევს ახალ თეორიაში ქმედობის შესახებ, რომელსაც „ფინალური მოძღვრება“ ეწოდება. მისი მამამთავარია ჰ. ველცელი, ხოლო ძირი-ადი წარმომადგენლები — მაურახი, ნიზე, გალასი და სხვ.

ფინალურ თეორიას საფუძვლად უდევს ბურჟუაზიული ფილო-სოფოსის ნიკოლაი ჰარტმანის ონთოლოგიური მოძღვრება ყოფი-ერების შესახებ, სახელდობრ, ჰარტმანის თეზისი ადამიანის ქმედო-ბის ფინალური ბუნების შესახებ.

³⁸ K. Binding, Die Normen und ihre Obertretung, B. 2, Leipzig, 1916 S. 92.

³⁹ W. Sauer, Grundlagen des Strafrechts, Berlin und Leipzig, 1921, S. 35.

ფინალური თეორია პრეტენზიას აცხადებს მოქმედების ისეთი ცნების შექმნაზე, რომელიც წინ უსწრებს ამ ცნების სამართლებრივ გაგებას და საერთოა დანაშაულის გამოვლინების ყველა ფორმისათვის, ე. ი. როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური მოქმედებისათვის, როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებელი ბრალისათვის. ამ მოთხოვნას, ფინალური თეორიის აზრით, ძველი „კაუზალური თეორია“ ვერ აკმაყოფილებდა.

მოქმედების „კაუზალური თეორიის“ ძირითად ნაკლად „ფინალური მოძღვრების“ წარმომადგენლები იმას თვლიან, რომ მას ქმედობის არსად მიაჩნდა მისი კაუზალური ხასიათი შედეგის მიმართ. ქმედობის „კაუზალური“ თეორიისათვის მოქმედება როგორც ნებისყოფის აქტი იმით ხასიათდება, რომ „სხეულებრივი მოძრაობა გამოწვეული იყო ნებით“, რომ მაშასადამე, რაღაც იყო ნასურვები. მაგრამ ეს თეორია საჭიროდ არ თვლიდა დაეყენებინა ის საკითხი, თუ რა იყო ნასურვები, რისკენ მიისწრაფოდა ნება. ნებისყოფის შინაარსს, კაუზალური თეორიის მიხედვით, მნიშვნელობა არა აქვს მოქმედების ცნებისათვის; ნებისყოფის შინაარსი მიეკუთვნება მოძღვრებას ბრალის შესახებ, თანაც ბრალად „კაუზალური“ თეორია განზრახვას და გაუფრთხილებლობას თვლის.

ფინალურ თეორიას ქმედობის ძირითად ელემენტად მიაჩნია არა მისი კაუზალური ხასიათი, არამედ მისი სუბიექტური შინაარსი, მისი მ ი ზ ა ნ ს წ რ ა ფ უ ლ ო ბ ა. „ადამიანის მოქმედება მიზნობრივი საქმიანობის განხორციელებას წარმოადგენს. ქმედობა ამიტომ „ფინალური“ და არა მხოლოდ კაუზალური მოვლენაა“⁴⁰, — აცხადებს ფინალური მოძღვრების მამამთავარი ჰ. ველცელი. მაგრამ რას ნიშნავს ქმედობის „ფინალურობა“? ამ კითხვაზე ფინალური მოძღვრება ქმედობის შესახებ ასე უპასუხებს: „ქმედობის ფინალურობა ანუ მიზანსწრაფულობა იმას ემყარება, რომ ადამიანს თავისი კაუზალური ცოდნის საფუძველზე შეუძლია განსაზღვრული მოცულობით გაითვალისწინოს თავისი საქმიანობის შესაძლებელი შედეგები, დასახოს სხვადასხვა მიზნები და გეგმაზომიერად წარმართოს თავისი საქმიანობა ამ მიზნების მიღწევისაკენ“⁴¹. ფინალური თეორიის წარმომადგენლები ცდილობენ მკვეთრად გამოჰყონ ფინალური მოქმედება კაუ-

⁴⁰ H. Welzel, Das neue Bild des Strafrechtssystem. Eine Einführung in die finale Handlungslehre, Göttingen, 1957, S. 3; მისივე, Das Deutsche Strafrecht, Berlin, 1963, S. 28.

⁴¹ R. Maurach, Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil, Karlsruhe, 1954, S. 130.

ზალურისაგან. „ფინალური საქმიანობა — ეს არის მიზნისაკენ შეგნებულად მიმართული მოქმედება, მაშინ, როდესაც წმინდა კაუზალური მოვლენა მიზნით წარმართული კი არ არის, არამედ რაიმე მიზეზობრივი კომპონენტების არსებობის შემთხვევაში შედეგია. ამიტომ — ხატოვანი გამოთქმა რომ ვიხმართ — ფინალურობა თვალსილუღია, ხოლო კაუზალობა — ბრმა“⁴².

ფინალური მოქმედების ძირითად ელემენტად ამ შეხედულების წარმომადგენლები ნებას თვლიან. იგი ობიექტურად აფორმებს და გარდაქმნის გარეგან კაუზალურ მოვლენას, რომელიც ნებისყოფით წარმართვის გარეშე, სწორედ რომ ბრმა პროცესი იქნებოდა.

მოქმედების ფინალური სტრუქტურა ორი ძირითადი საფეხური-საგან შედგება. პირველი საფეხური მთლიანად აზროვნების სფეროში მიმდინარეობს და შემდეგ მომენტებს მოიცავს: ა) მოქმედებისათვის დასახული მიზნის წინასწარ განკვეთა (Vorwegnahme); ბ) შერჩევა საშუალებისა ანუ კაუზალური ფაქტორისა, რომლითაც შესაძლებელი იქნება მიზნის მიღწევა; გ) იმ თანამდევი შედეგების გათვალისწინება, რომლებიც მიზნის განხორციელებასთან არიან დაკავშირებული. ფინალური მართვის მეორე საფეხური რეალურ სამყაროში მიმდინარეობს და გულისხმობს მოქმედების მიერ წინასწარ დასახული მიზნის, არჩეული საშუალებებისა და თანამდევი შედეგების გათვალისწინების საფუძველზე კაუზალური პროცესის წარმართვას⁴³.

ფინალურად განხორციელებული, ამ თეორიის თანახმად, მხოლოდ ის შედეგი იქნება, რომელიც წინასწარ გათვალისწინებული იყო სუბიექტის მიერ როგორც მოქმედების მიზანი ან საშუალება ან თანამდევი შედეგი და რომლის განხორციელებაზე ამგვარად მიმართული იყო ფინალური ნებისყოფა.

ის, რომ ადამიანის მოქმედება მიზანდასახული ქცევაა, რომ ადამიანს უნარი აქვს წინასწარ წარმოიდგინოს თავისი მომავალი მოქმედების შედეგი და თავის თავში ააგოს ის, რაც შემდეგ ობიექტურ სინამდვილეში უნდა განხორციელდეს, რომ ადამიანს უნარი აქვს შეარჩიოს სათანადო საშუალებანი და გამოიყენოს შესაბამისი მექანიკურად, ფიზიკური თუ ფსიქიკური კანონზომიერებანი დასახული მიზნის მისაღწევად — ყოველივე ეს, რა თქმა უნდა, სწორია და ამაში არაფერია ახალი და ორიგინალური. ფინალური თეორიის არსება რომ ამით ამოიწურებოდეს, ჩვენ მის წინააღმდეგ არაფერი გვექნებოდასათქმელი. მაგრამ ფინალური თეორიის ძირითადი არსება ამ დებულებით

⁴² H. Weizel, Das neue Bild des Strafrechtssystem, 1957, S. 3.

⁴³ იქვე, გვ. 3—4.

არ ამოიწურება. მთავარი ამ თეორიისათვის ის არის, რომ ის აიგივებს ქმედობის ფინალურობას და განზრახულობას და განზრახვა მოქმედების ცნებაში შეაქვს. განზრახვა, ამ თეორიის აზრით, ბრალის ელემენტს კი არ წარმოადგენს, არამედ თვით მოქმედების არსებითი შემადგენელი ნაწილია. წინააღმდეგ მოქმედების „კაუზალური“ თეორიისა, რომელიც მოქმედებას განიხილავდა წმინდა ნატურალისტურად. როგორც გარე სამყაროს ცვლილებას, რომელიც შეიძლება გრძობელობით აღიქვას, ფინალური მოძღვრება მოქმედებაზე განიხილავს მას როგორც არსებითად სუბიექტური შინაარსის მქონე ცნებას. „არაფინალურ მოძღვრებად ქმედობის შესახებ — წერს რ. მაურახი, — უნდა ჩაითვალოს ყველა შეხედულება, რომელიც განზრახვას ბრალის შემადგენელ ელემენტად თვლის. თანამიმდევარი ფინალისტი მხოლოდ ის არის, ვინც განზრახვას განიხილავს როგორც ბუნებრივ განზრახვას, ე. ი. როგორც ისეთ ფენომენს, რომელიც მხოლოდ ქმედობის შემადგენლობას ეკუთვნის, ხოლო არაფინალისტია ის, ვისაც განზრახვა ესმის ტრადიციულად როგორც *dolus malus*, შერაცხვის უნარი — როგორც განზრახვის წარმოშობის წინამძღვარი, რომელსაც სამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს, ხოლო მართლწინააღმდეგობის შეგნება — როგორც განზრახვის შემადგენელი ნაწილი“⁴⁴.

ამგვარად, ფინალისტები ილაშქრებენ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში დამკვიდრებული დებულების წინააღმდეგ, რომლის მიხედვით განზრახვა ბრალის გამოვლინების ერთ-ერთი ფორმაა, „ბოროტი“ განზრახვაა და არა სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით ინდივიდუალური მოვლენის გათვალისწინება და სურვილი ან დაშვება.

ამით ფინალისტები განზრახვის შინაარსს მნიშვნელოვნად ცვლიან ეს უკვე აღარ არის „ბოროტი განზრახვა“, *dolus malus*, ე. ი. პირის ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედობისადმი, რომელიც შეიძლება შეფასდეს როგორც ზნეობრივად გასაკიცხი, არამედ წარმოადგენს ყოველგვარ შეფასებას მოკლებულ ბუნებრივ ფსიქიკურ პროცესს, რომელიც არსებითად ნიშნავს პირის ნებისყოფას იმოქმედოს განსაზღვრული მიზნის განსახორციელებლად. ასეთი განზრახვის აუცილებელ წინამძღვარს არ შეიძლება წარმოადგენდეს შერაცხვაუნარიანობა. მაშინ, როდესაც გაბატონებული შეხედულების თანახმად, განზრახი მოქმედება შეიძლება მხოლოდ შერაცხადმა პირმა ჩაიდინოს, ფინალური მოძღვრება მოქმედების შესახებ თვლის, რომ განზრახი მოქმედების უნარი შეურაცხ პირებსაც აქვთ⁴⁵.

44 რ. მაურახი, დასახ. ნაშრ. გვ. 131.

45 იქვე, გვ. 143.

ვინაიდან განზრახვა ფინალურ თეორიას მოქმედების ცნებაში შე-
აქვს, ამიტომ იგი, როგორც „უმართლობის“ სუბიექტური ელემენტი.
მართლწინააღმდეგობის აუცილებელ საფუძვლად იქცევა. მართლაც,
როგორც უკვე აღინიშნა, ფინალური თეორიის წარმომადგენლები
ილაშქრებენ მართლწინააღმდეგობის ცნების ობიექტური გაგების წი-
ნააღმდეგ და განიხილავენ მას როგორც სუბიექტურ ცნებას.

მეორე მნიშვნელოვანი დასკვნა, რომელიც ფინალური თეორი-
იდან გაომდინარეობს, ბრალის ცნებას შეეხება. თუ ბრალის ცნები-
დან განზრახვა და გაუფრთხილებლობა გავაძევებთ, მაშინ რაღაა ბრა-
ლი? ამ კითხვაზე ფინალური თეორიის წარმომადგენლები ასე გვიპა-
სუხებენ: ბრალი არ შედის დანაშაულის შემადგენლობაში, იგი შემად-
გენლობის გარეშეა. ბრალი არის მსჯელობა ნებისყოფის დასაგმობი
ხასიათის შესახებ, პერსონალური გაკიცხვა, მიმართული პიროვნების
წინააღმდეგ, რომლის არსება იმაში მდგომარეობს, რომ პირი არასწო-
რად მოქმედებდა, თუმცა მას შეეძლო ჰქონოდა ნორმის შესაბამისად
მოქმედების ნებისყოფა. „ბრალის კონსტიტუციურ ელემენტს, ...
წერს ჰ. ველცელი, — მხოლოდ გასაკიცხობა (Vorwerfbarkeit) წარ-
მოადგენს. იგი გადამწყვეტი ახალი მომენტია, რომელიც მოქმედებას
გზატრება და მას ბრალეულობის თვისებას ანიჭებს. მხოლოდ გასაკიც-
ხობაზეა ლაპარაკი მოძღვრებაში ბრალის შესახებ, მაშინ როდესაც
საგანი, რომელიც ფასდება როგორც ბრალეული — მოქმედება, და
მოქმედების ჩადენის ნებისყოფა — განიხილება უკვე მოძღვრებაში
მოქმედებისა და უმართლობის შესახებ“⁴⁶.

როგორც ფინალური თეორიის გადმოცემიდან ჩანს, ფინალისტე-
ბი მიზნად ისახავენ შექმნან მოქმედების ისეთი ცნება, რომელსაც მნი-
შვნელობა ექნება მთელი მოძღვრებისათვის დანაშაულის შესახებ,
გვარეობითი ცნება (genus proximum), რომელიც შესაძლებლობას
მოგვცემს მისგან დელუქციურად დანაშაულებრივი ქმედობის ყველა
სახეობანი გამოვიყვანოთ. მაშასადამე ფინალური თეორია პრეტენზიას
აცხადებს იმაზე, რომ მის მიერ შექმნილი ფინალური მოქმედების
ცნება უმაღლეს ცნებას წარმოადგენს როგორც განზრახვი, ისე გა-
უფრთხილებელი დანაშაულისათვის. სინამდვილეში, როგორც ამას
თვით ბურჟუაზიული კრიმინალისტებიც მიუთითებენ, ფინალური
მოძღვრება მოქმედების შესახებ ვერ ასაბუთებს გაუფრთხილებელი
ქმედობის ფინალურ ხასიათს⁴⁷. თვით ფინალისტების მტკიცებით;

⁴⁶ H. Welzel, Das neue Bild..., S. 39—40.

⁴⁷ იხ. მაკალითად, Th: Rittler, Lehrbuch des österreichischen Strafrechts,
Allgemeiner Teil, Wien, 1954, S. 61.

„მხოლოდ ის შედეგია ფინალურად გამოწვეული, რომლის განხორციელებაზე მიზნის, საშუალების ან თანამდევი შედეგის სახით ფინალურად არის წარმართული ადამიანის ნება. ყველა დანარჩენი (თანამდევი) შედეგი, რომელიც ნების ფინალური განხორციელებით მოცული არ არის, წმინდა კაუზალურ შედეგად უნდა ჩაითვალოს“⁴⁸.

იბადება კითხვა: მაშ, რაში გამოისახება გაუფრთხილებელი დანაშაულებრივი ქმედობის ფინალურობა? გაუფრთხილებლობის არსება ხომ სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ სუბიექტს შეგნებული არა აქვს თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში შედეგი და მანამდე, მთელი კაუზალური პროცესი, ე. ი. არ იცის, რომ ის ძალები, რომელთაც იგი მიმართავს, ასეთ შედეგს გამოიწვევენ. მაშასადამე, „კაუზალურ მოვლენათა შეგნებული დეტერმინირება აქ გამორიცხებულია“.

ფინალისტები, რომლებიც ცდილობენ გაუფრთხილებელი დანაშაულებრივი ქმედობა როგორმე ფინალური მოქმედების პროკრუსტეს სარეცელში მოათავსონ, გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალური ბუნების დასაბუთების რამდენიმე ცდას იძლევიან.

თავდაპირველად ველცელი მიუთითებდა, რომ წინააღმდეგ განზრახვი დანაშაულისა, რომელიც აქტუალურ ფინალურობას წარმოადგენს, გაუფრთხილებელ დანაშაულს პოტენციური ფინალურობა ახასიათებს. გაუფრთხილებლობა, მისი აზრით, პოტენციურად აააქდენი ქმედობაა: „...ფინალური მოქმედება სამართალში ორი ასპექტით გამოდის: როგორც მოქმედება გასაკიცხი ფინალობით — განზრახვი ქმედობა, და როგორც მოქმედება სოციალურად ინდიფერენტული ფინალობით, მაგრამ სოციალურად არასასურველი არაფინალური შედეგებით, რომლებიც არ განხორციელდებოდნენ, სწორი ფინალური მიმართულება რომ ყოფილიყო არჩეული — გაუფრთხილებელი ქმედობა“⁴⁹.

ეს დასაბუთება მიზანს ვერ აღწევდა. იმის მაგივრად, რომ დაედასაბუთებინათ გაუფრთხილებლობის ფინალური ხასიათი, ფინალისტები სწორედ მის არაფინალურობაზე მიუთითებდნენ და ადასაბუთებდნენ არაფინალური მოქმედების გასაკიცხ ხასიათს, სახელდობრ იმას, რომ სუბიექტს ნების სოციალური თვალსაზრისით სწორად წარმართვის

⁴⁸ H. Welzel, Das neue Bild., 1957, S. 4—5.

⁴⁹ H. Welzel, Aktuelle Strafrechtsprobleme im Rahmen der finalen Handlungslehre, Karlsruhe, 1953, S. 6.

შემთხვევაში შეეძლო აეცდინა საზოგადოებისათვის არასასურველი შედეგი. მაგრამ ის საკითხი, შეეძლო თუ არა მოქმედს სწორად ემოქმედნა, ე. ი. თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად არასასურველი შედეგები წინასწარ გაეთვალისწინებინა და აეცდინა, შედის არა მოძღვრებაში მოქმედების შესახებ, არამედ მოძღვრებაში ბრალის შესახებ და უნდა გადაწყდეს მას შემდეგ, რაც მოქმედებისა და მიზეზობრივი კავშირის საკითხი უკვე გადაწყვეტილია. ცხადია, ბრალის საკითხზე მსჯელობის დროს სულ სხვა მომენტებია მხედველობაში მისაღები, ვიდრე ზიანის გამომწვევი მოქმედების არსებობის თუ არარსებობის დადგენისას.

უკანასკნელ ხანს ფინალური თეორიის წარმომადგენლები სხვა ხერხს მიმართავენ იმისათვის, რომ დაასაბუთონ გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალური ხასიათი. ისინი ამტკიცებენ, რომ თუმცა „განზრახ ქმედობებში ფინალურობა უფრო მკვეთრად ჩანს: აქ მოქმედების ნებელობა და განზრახვა ერთმანეთს ემთხვევა“. მაგრამ გაუფრთხილებელი ქმედობანიც არ არიან მოკლებულნი ფინალურობას⁵⁰. ფინალურობა შეიძლება ვრცელდებოდეს მხოლოდ ზოგიერთ შედეგზე და არ ვრცელდებოდეს სხვა შედეგებზე, რომელნიც თუმცა კაუზალურად დაკავშირებული არიან მოქმედებასთან, მაგრამ არც შეგნებით და არც ნებით მოცული არ არიან. არ არსებობს „თავისდათავად“ და „აბსოლუტურად“ ფინალური მოქმედება. მოქმედება ფინალურია ნების განხორციელებით გამოწვეული წინასწარ ვათვალისწინებული შედეგის მიმართ. ექთანი, რომელმაც ავადმყოფს შეცდომით მორფიუმის სასიკვდილო დოზა შეუშხაპუნა, მოქმედებს ფინალურად ინექციის (შეშხაპუნების) მიმართ და არა ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობის მიმართ⁵¹. განსხვავება განზრახ და გაუფრთხილებელ მოქმედებას შორის, ფინალისტების აზრით, იმაში მდგომარეობს, რომ „თუ განზრახი ქმედობის დროს ფინალურობა მიმართულია შედეგების შესახებ, განუზრახველ დელიქტებს სწორედ ის ახასიათებს, რომ აქ ფინალურობა მიმართულია არა დანაშაულის შემადგენლობის შესახებ, არამედ, როგორც საერთო წესი, სამართლებრივი თვალსაზრისით ინდიფერენტულ შედეგზე“⁵².

როგორც უკვე ნათქვამი იყო, მოქმედების „კაუზალური“ თეორიის ძირითად ნაკლად ფინალისტები იმას თვლიან, რომ ეს თეორია მნიშვნელობას არ ანიჭებს ნებისყოფის შინაარსს და მოქმედების არსებობისათვის საკმარისად თვლის იმ ფაქტს, რომ პიროვნებამ ჩაიდი-

50 რ. მაურახი, დასახ. ნაშრ., გვ. 140.

51 H. Welzel, Das neue Bild. . 1954. S. 5.

52 რ. მაურახი, დასახ. ნაშრ., გვ. 140.

ნა ნებელობითი მოქმედება. რომელიც შედეგის მიმართ კაუზალური იყო. ვეველცელის მაგალითი რომ ავიღოთ, ექთანი, რომელმაც ავადმყოფს შეცდომით მორფიუმის სასიკვდილო დოზა შეუშხაუნა, გაბატონებული შეხედულების თანახმად, მკვლელობას ჩადის. მართალია მისი მიზანი ავადმყოფის მკურნალობა იყო, მაგრამ, თუ მის მოქმედებას კაუზალური თვალსაზრისით განვიხილავთ, ე. ი. იმ თვალსაზრისით, რომ შედეგი ობიექტურად მის ავტორს დაუკავშირით, მაშინ ეს მოქმედება ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობის ანუ მკვლელობის მოქმედებად უნდა ჩაითვალოს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით გათვალისწინებულ ქმედობას ეწოდება გაუფრთხილებლობითი მკვლელობა, მიუხედავად იმისა, რომ შედეგი სუბიექტის მოქმედების მიზანს არ წარმოადგენს, ე. ი. ფინალური არ არის. ფინალური თეორიის მიხედვით კი ამ შემთხვევაში მკვლელობის მოქმედებას ადგილი არა აქვს, ვინაიდან ფინალურობა მხოლოდ ინექციის გაკეთებას შეეხება. ამიტომ ამ თეორიის აზრით, მოქმედებად საკუთრივი მნიშვნელობით, ე. ი. მოქმედებად, რომელიც ნების შინაარსი მის განხორციელებას ემთხვევა, მხოლოდ ინექცია უნდა ჩაითვალოს. ფინალურია მართლოდენ ინექცია, ხოლო პაციენტის სიკვდილი კაუზალურად არის მიყენებული. და თუ ფინალური თეორია მაინც ცდილობს გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალურობა დაასაბუთოს, ამას იგი მხოლოდ იმით აღწევს, რომ თავის ძირითად პრინციპზე ხელს იღებს, ვინაიდან გაუფრთხილებელი მოქმედება სწორედ იმით ხასიათდება, რომ ნებისყოფის შინაარსი და ფაქტიური კაუზალური პროცესი ერთმანეთს არ ემთხვევა. არსებითად გაუფრთხილებელი დელიქტების დროს ფინალური თეორია მოქმედების ცნებას ისევე ახასიათებს. როგორც ტრადიციული მოძღვრებასახელდობრ, გაუფრთხილებელი დელიქტებისათვის იგი მოითხოვს, რომ თავისთავად მოქმედება იყოს ნებელობითი და რომ ეს ნებელობითი მოქმედება კაუზალურ დამოკიდებულებაში იყოს საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან. მაშასადამე, აქ იგი ნებელობითი მოქმედების მხოლოდ კაუზალობას სჯერდება. ამიტომ სწორად უნდა ჩაითვალოს ბურჟუაზიული კრიმინალისტიკის ი. ბუჟმანის მითითება, რომ „ფინალური მოძღვრება მოქმედების შესახებ მხოლოდ განზრახი დელიქტების დროს მოითხოვს, რომ ნება ფინალურად წარმართებოდეს საბოლოო შედეგისაკენ, ხოლო გაუფრთხილებელი ქმედობების დროს იგი უფრო ნაკლებით კმაყოფილდება“⁵³. მაგრამ ფინალური თეორიის გადახვევა თავისი ძირითადი დებულებიდან და გაუფრთხილებელი ქმედების ახსნისას ტრადიციულ მოძღვრებაზე გადასვლა

⁵³ I. Baumann, Strafrecht. Allg. Teil, 2. Aufl. Bielefeld, 1961, S. 158.

-სეთ ბუნდოვან ფორმაში ხდება, რომ მკითხველისათვის ამის ნათლად გაგება ზოგჯერ მეტად ძნელია⁵⁴.

მანკიერია ფინალისტების პტიცება, რომ განზრახვა და გაღრთილბლობა გადატანილ უნდა იქნენ მოქმედების სფეროში და გაძევებული ბრალის სფეროდან. თუ განზრახვაზე კიდევ შეიძლება ითქვას, რომ თავისთავად აღებული, იგი მოკლებულია შეფასების მომენტს და ამიტომ შეიძლება გათანაბრებულ იქნას ფინალურობასთან. ამასვე ვერ ვიტყვით გაუფრთხილებლობაზე იმის გამო, რომ გაუფრთხილებლობის ცნება თავის თავში უკვე შეიცავს შეფასების მომენტს. განზრახ შეიძლება გააკეთო კარგი საქმეც და ცუდიც, შეიძლება იყოს კეთილი და ბოროტი განზრახვაც. მაგრამ არ შეიძლება იყოს კარგი გაუფრთხილებლობა. გაუფრთხილებლობა ყოველთვის გულისხმობს უარყოფით მსჯელობას, გულისხმობს იმას, რომ სუბიექტმა დაარღვია ჯეროვანი, სწორი მოქმედების ნორმა. მაშ როგორ შეიძლება ეს ცნება მიეკუთვნოს მოქმედების ცნებას, ე. ი. ისეთ ცნებას, რომელიც თვით ფინალისტების მითითებით მოკლებულია სამართლებრივი შეფასების, ნორმატიულობის მომენტს და წინ უსწრებს სამართლებრივ შეფასებას როგორც ონტოლოგიური ცნება.

მეორე, სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით განზრახვაც არ არის ყოველგვარ შეფასებით მომენტს მოკლებული. განზრახვა არის სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება საზოგადოებრივად საშიში ქმედობისადმი. სწორედ ამიტომ იგი ყოველთვის ბოროტი განზრახვაა. წინ უარყოფითად ვაფასებთ სუბიექტის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას შედეგთან და ვუწოდებთ მას ბრალეულს იმის გამო, რომ სუბიექტს გათვალისწინებული ჰქონდა და სურდა (ან უშვებდა) ისეთი ქმედობა, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობას შეესაბამება.

დაბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ ფინალურმა თეორიამ სრული არევედარევა შეიტანა დანაშაულის ცნების სისტემაში. დანაშაულის ცნება, ისე, როგორც იგი თანამედროვე სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა, ხანგრძლივი ისტორიული განვითარების პროდუქტია. საყოველთაოდ მიღებული შეხედულების თანახმად, დანაშაული ორი ძირითადი მხარისაგან შედგება: ერთი — ეს არის დანაშაულის ობიექტური მხარე, ე. ი. ადამიანის ქცევა როგორც ნებისყოფის გარეგანი გამოვლინება, ამ ქცევის საზოგადოებრივად საშიში შედეგი

---

54 საკვებით მართებულად აღნიშნავს ამიტომ ა. ვეგნერი, რომ ფინალური თეორია მოქმედების შესახებ იურიდიულ სუბიექტს წარმოადგენს და მისი ვაგება. მით უმეტეს მისი პრაქტიკული გამოყენება შეუძლებელია (A. Wegner, Strafrecht, Allg. Teil, Göttingen, 1951, S. 105).

და მიზნობრივი კავშირი მათ შორის, მეორე --- დანაშაულის სუბიექტური მხარე, ბრალი, ე. ი. პიროვნების გასაკიცხი ფსიქიკური და-
მოკიდებულება საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობასთან და მის შე-
დეგთან, რაც განზრახვის ან გაუფრთხილებლობას სახით ვლინდება.
დანაშაულებრივი ქმედობის ობიექტური და სუბიექტური მხარეე-
ბის ერთიანობა ხორციელდება არა იზოლირებულად აღებული ქმედო-
ბის ცნებაში, რომელიც ფინალისტების აზრით, ონტოლოგიურ ცნებას
წარმოადგენს და ყოველგვარ სამართლებრივ მსჯელობას წინ უსწრებს,
არამედ დანაშაულის საერთო ცნებაში⁵⁵.

§ 5. დანაშაულის ზედგვი

ადამიანის ქცევის ცნებისაგან უნდა განვასხვავოთ ამ ქცევის შე-
დეგის ცნება. როგორც დავინახეთ, ადამიანის ქცევა წარმოადგენს
ზემოქმედებას მის გარემომცველ ობიექტურ გარესამყაროზე. მოქ-
მედება სრულდება განსაზღვრული ცვლილების შეტანის მიზნით ობი-
ექტში, რომელიც ამ გარესამყაროს განეკუთვნება. შედეგი წარ-
მოადგენს ადამიანის მოქმედებით გამოწვეულ
ცვლილებას გარესამყაროში.

საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში სადავოდ ითვ-
ლება ის საკითხი, ყველა დანაშაული გულისხმობს დანაშაულებრივი
შედეგის დადგომას, თუ არსებობს ისეთი დანაშაულიც. რომელსაც ეს
მომენტი არ ახასიათებს.

საბჭოთა კრიმინალისტების ერთი ჯგუფის აზრით, ყველა დანა-
შაულებრივი ქმედობა როდი გულისხმობს აუცილებლობით მავნე შე-
დეგის განხორციელებას. არსებობენ ისეთი დანაშაულობანი, რომელ-
თა აღწერის დროსაც დასჯადობა, კანონის თანახმად, დაკავშირებულია
გარკვეულ მოქმედებასთან ან უმოქმედობასთან, იმისგან დამოუკიდ-
ებლად, მოჰყვა თუ არა ამ ქმედობას რაიმე მავნე შედეგი. ასეთი
შეხედულება გატარებული იყო, მაგალითად, 1943 წელს გამოცემულ
სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოში. „უნდა განვასხვავოთ. ---
ნათქვამი იყო ამ სახელმძღვანელოში — ჯერ ერთი, დანაშაული, რო-
მელშიც დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარედ კანონი
თვლის ადამიანის მიერ მოქმედების შესრულების ან უმოქმედობის

⁵⁵ ფინალისტების შეხედულება ბრალის შესახებ დაწერილებით გადმოცემული და
გაკრიტიკებული იქნება ამ ნაშრომის მეორე ნაწილში, თავში ბრალის შესახებ.

თვით ფაქტს. მის მიერ ვარესამყაროში გამოწვეული შემდგომი შედეგების მიუხედავად (ე. წ. ფორმალური დანაშაული):... და მეორე. დანაშაული, რომელშიც დანაშაულის შეადგენლობის ობიექტური მხარის არსებობისათვის სისხლის სამართლის კანონი მოითხოვს არა მარტო ადამიანის მოქმედებას ან უმოქმედობას, არამედ მოქმედებით ან უმოქმედობით მავნე შედეგების განხორციელებასაც (ე. წ. მატერიალური დანაშაული)⁵⁶. ამავე თვალსაზრისის იზიარებენ პროფ. ნ. ღურმანოვი⁵⁷, ვ. კურლიანდსკი⁵⁸ და სხვ.

ამ შეხედულებების წინააღმდეგ გაილაშქრა პროფ. ა. ტრაინინმა. იმის აზრით, რამდენადაც ყოველი დანაშაული ხელყოფს რაიმე ობიექტს, ამდენად ყოველი დანაშაულებრივი ქმედობის განხორციელება აუცილებლად გულისხმობს ამ ობიექტის დაზიანებას. ისევე, როგორც არ არსებობს უობიექტო დანაშაული, არ არსებობს არც უშედეგო და დაშაული. ხელყოფის ობიექტისათვის მიყენებული ვნება, როგორც არ უნდა იყოს ამ ვნების ფორმა და ოდენობა, წარმოადგენს შედეგს, რომელიც ყოველი დანაშაულის აუცილებელი ელემენტია⁵⁹. „ხელყოფის უვნებადი ობიექტი — შინაგანი წინააღმდეგობის შემცველი ცნებაა. უვნებადი ობიექტი — მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის საფუძველია“⁶⁰.

ვისაც დანაშაულებრივი შედეგი ყველა დანაშაულის ელემენტად არ მიაჩნია, მას, პროფ. ა. ტრაინინის აზრით, არასწორად ესმის შედეგის

---

⁵⁶ Уголовное право. Общая часть. М., 1943, стр. 116—117; აგრეთვე 1948 წ. გამოცემული სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო (გვ. 299); 1952 წ. გამოცემა (გვ. 184—185) და 1959 წ. გამოცემა (გვ. 127—128).

⁵⁷ იხ. Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, М., 1955, стр. 35—42. ნ. ღურმანოვი უსწოროდ თვლის ტერმინებს „ფორმალური დანაშაული“ და „მატერიალური დანაშაული“, რომლებიც მისი აზრით, ვერ გამოხატავენ ზუსტად მათ ცნებებში მოცემულ აზრს.

⁵⁸ იხ. В. И. Куряндский, Рецензия на работу А. Н. Трайнина, «Состав преступления по советскому уголовному праву», М., 1951, «Советское государство и право» 1952 г. № 8, стр. 74—79.

⁵⁹ А. Н. Трайнин, Состав преступления по советскому уголовному праву, М., 1951, стр. 188—195; მისივე, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 138—144. პროფ. ა. ტრაინინის თვალსაზრისს იზიარებენ ლენინგრადის უნივერსიტეტის სსსსსის სამართლის კათედრის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოს ავტორები (იხ. Советское уголовное право, часть общая, Л., 1960, стр. 261—262).

⁶⁰ А. Н. Трайнин, Состав преступления, 1951, стр. 195; მისივე, Общее учение о составе преступления, 1957, стр. 144.

ცნება სახელდობრ — როგორც ობიექტისათვის მატერიალური ზიანის მიყენება. შედეგის ასეთი გაგება კი მეტად ვიწროა. მაგნე შედეგი შეიძლება განხორციელდეს არა მარტო მატერიალურ, არამედ აზრითვე პოლიტიკურ, ფსიქიკურ, მორალურ სფეროში. რადგანაც ასეთი ხასიათის შედეგი ძნელი დასადგენია, იქმნება შთაბეჭდილება. ლითქოს იმ დანაშაულის შემადგენლობაში, რომლითაც ზიანს, მავალთად. პოლიტიკური ან მორალური ღირებულება განიცდის. სისხლის სავართლის კანონი არ ითვალისწინებს შედეგს როგორც დანაშაულის აუცილებელ ელემენტს.

დანაშაულის შედეგის შესახებ წარმომოხილი დავა. ჩვენი აზრით, იმით არის გამოწვეული, რომ სისხლის სამართლის კანონი ამ ცნებას ორი სხვადასხვა მნიშვნელობით სმარობს: ზოგჯერ ფართო და ზოგჯერ — ვიწრო მნიშვნელობით. საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლის თანახმად, განზრახვისათვის აუცილებელია, რომ პირი ითვალისწინებდეს თავისი ქმედობის საზოგადოებრივად საშიშ შედეგებს და სურდეს ეს შედეგები ან შეგნებულად უშვებდეს მათ დადგომას. შედეგის ცნება, ამ მუხლში მოცემული, უქვევლად ფართოდ უნდა იქნეს გაგებული; თუ ჩვენ ეს ცნება გავიგეთ ვიწროდ, ე. ი. როგორც ისეთი ცვლილება გარესამყაროში, რომელიც პირდაპირ მითითებულია თვით კანონში როგორც მისი აუცილებელი ელემენტი, მაშინ გამოვა, რომ მე-9 მუხლი განსაზღვრავს განზრახვის ცნებას მხოლოდ მატერიალური დანაშაულის მიმართ და არაფერს ამბობს განზრახვაზე ფორმალური დანაშაულის დროს. ეს, რა თქმა უნდა, უაზრობა იქნებოდა. მაშასადამე, სიტყვა „შედეგი“ ნახვარია აქ ფართო მნიშვნელობით როგორც დანაშაულის ობიექტური მხარის ყველა ელემენტის განხორციელება, იმისდა მიუხედავად, მოჰყვა თუ არა ადამიანის ქმედობას რაიმე ცვლილება მატერიალურ გარესამყაროში. სწორედ ასე ფართოდ იყო განსაზღვრული დანაშაულის შედეგი ჩეხოსლოვაკიის სოციალისტური რესპუბლიკის 1950 წლის კოდექსში. ამ კოდექსის 75 პარაგრაფში ნათქვამი იყო: „კანონით ითვალისწინებულ შედეგად ითვლება განსაკუთრებულ ნაწილში მოცემული დანაშაულებრივი ქმედობის ნიშნების ერთობლიობა. ზრალის გამოკლებით“

ამგვარად, დანაშაულის შედეგი ფართო მნიშვნელობათ უნდა გავიგოთ როგორც ის მდგომარეობა, რომელიც წარმოიშვება დანაშაულებრივი ქმედობის განხორციელებით, იმისდა მიუხედავად, რაიმე მატერიალურ ზიანში გამოიხატება

ეს მდგომარეობა თუ მორალურ, ფსიქიკურ, პოლიტიკურ თუ სხვ. მისთ. ზიანში. შედეგის ასე ფართოდ გავრცელებული ცნება არსებითად დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას ემთხვევა. მაშასადამე, ყველა შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები განხორციელებულია, თავისთავად იგულისხმება, რომ განხორციელდა დანაშაულის შედეგიც ფართო მნიშვნელობით. ამიტომ სპეციალური დადგენა შედეგისა ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით სასაზღვრის არ მოეთხოვება. მაგალითად, თუ სასამართლომ დაადგინა, რომ პირის მოქმედებაში არის სისხლის სამართლის კოდექსის 197 მუხლის (შეგნებულად ცრუ ჩვენების მცემი) ნიშნები, ამით უკვე დამტკიცებულია, რომ დაირღვა სოციალისტური მართლმსაჯულების ინტერესები, ვინაიდან მოწმის მიერ ცრუ ჩვენების ფაქტი თავის თავად ქმნის უსამართლო განაჩენის ან გადაწყვეტილების გამოტანის შესაძლებლობას. მაგრამ ნამდვილად შეიყვანა თუ არა შეცდომაში სასამართლო ან საგამოძიებო ორგანო ცრუ ჩვენებამ, ნამდვილად არასწორად იყო თუ არა გამოტანილი უსწორო განაჩენი, ამას დანაშაულის შემადგენლობის არსებობისათვის მნიშვნელობა არა აქვს.

გარდა დანაშაულის შედეგისა ფართო მნიშვნელობით, სისხლის სამართალში გამოიყენება აგრეთვე ვიწრო მნიშვნელობის შედეგის ცნება. დანაშაულის შედეგი ვიწრო მნიშვნელობით არის ის ცვლილება გარესსამყაროში, რომელიც სპეციალურად აღნიშნულია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში როგორც დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ელემენტი.

ასეთი შედეგია, მაგალითად, კაცის სიკვდილი მკვლელობის დროს (მუხ. 104—108), ადამიანის ჯანმრთელობის მოშლა ან დასახიჩრება სხეულის დაზიანების დროს (მუხ. 110—115) და ა. შ. ყველა ამ შემთხვევაში საზოგადოებრივი ურთიერთობისათვის ვნების მიყენება ხდება ამ ურთიერთობის სუბიექტის მოსპობით ან დაზიანებით ან იმ ნივთის განადგურებით თუ დაზიანებით, რომელიც საზოგადოებრივი ურთიერთობის საგანს წარმოადგენს. დანაშაულებრივი შედეგი შეიძლება აგრეთვე იმაში გამოიხატებოდეს, რომ ხელყოფის ობიექტი ამოღებულ იქნას იმ პირის მფლობელობიდან, ვის ხელშიც იგი იყო და ამგვარად შეიცვალოს მისი საზოგადოებრივი ფუნქცია ან მიზნობრივი დანიშ-

ნულება⁶¹. ასეთი შედეგი ახსიათებს მაგალითად, ქონების გატაცების დანაშაულს.

იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის შედეგი პირდაპირ შეტანილია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში როგორც მისი აუცილებელი ელემენტი, დანაშაული დამთავრებულად ითვლება მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც შედეგი ნამდვილად განხორციელდა. თუ ეს შედეგი არ განხორციელებულა, შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ დანაშაულის მცდელობაზე ან მომზადებაზე (განზრახი დანაშაულის დროს).

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი ცდილობს მოგვეცეს დანაშაულის შედეგის ვიწრო ცნების უფრო გაშლილი განსაზღვრება. ასე მაგალითად, პროფ. ნ. ღურმანოვის აზრით, დანაშაულის შედეგად უნდა ჩაითვალოს „ის თვისობრივი ცვლილება ან, რომლებიც მიყენებული აქვს ხელყოფის ობიექტის სუბიექტის მოქმედებით ან უმოქმედებით“⁶². თანაც „თვისობრივი ცვლილება“ პროფ. ნ. ღურმანოვს ესმის როგორც ქმედობის შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებისადმი⁶³. ავითარებს რა თავის თვალსაზრისს, პროფ. ნ. ღურმანოვი ამტკიცებს, რომ „თვისობრივი“ ცვლილებებში იგულისხმება არა მეორეხარისხოვანი ცვლილებანი ხელყოფის ობიექტში, არამედ მხოლოდ არსებითი ხასიათის ცვლილებანი. „ამიტომაც, თუ იმ მოქმედების შედეგად, რომელიც მიმართული იყო ადამიანის ჰოსაკლავად, კაცი მხოლოდ დაიჭრა, თუნდაც მძიმედ, ლაპარაკია მცდელობაზე და არა დამთავრებულ დანაშაულზე. აქ ობიექტის ერთგვარ ცვლილებას ჰქონდა ადგილი, მაგრამ, მას თვისობრივი ხასიათი არ ჰქონია. ამიტომაც ვლაპარაკობთ, რომ მოქმედებას ადგილი ჰქონდა, მაგრამ შედეგი არ განხორციელდა სუბიექტისათვის დამოუკიდებელი მიზეზების გამო“⁶⁴.

დანაშაულის შედეგის ცნების განსაზღვრებაში, რომელსაც პროფ. ნ. ღურმანოვი იძლევა, სწორია ის, რომ შედეგად (ვიწრო გაგებით) უნდა ვიგულისხმოთ სწორედ ის ცვლილება ხელყოფის ობიექტში, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში. და არა ყოველი, თუნდაც მეტად არსებითი ცვლილება ობიექტურ გარესამყაროში, რომელიც შეიძლება მოჰყვეს დანაშაულს. მაგრამ ჩვენ ზედ-

⁶¹ იხ. И. Реннеберг, Объективная сторона преступления, М., 1937, стр. 35.

⁶² Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М.—Л., 1948, стр. 57.

⁶³ იქვე.

⁶⁴ იქვე.

ეტად მიგვაჩნია ამ განსაზღვრებაში ცვლილების „თვისობრივ“ ხასიათზე მითითება. აღნიშნული მომენტი არათუ იქნება არ უწყობს დანაშაულებრივი შედეგის ცნების დაზუსტებას, არამედ, პირიქით, აბუნცოვანებს მას. თუ ვინმე მოკვლის შედეგად მთელი სიცოცხლის განხვდობაში ინვალიდად დარჩება, ეს რა თქმა უნდა მეტად არსებითი და „თვისობრივი“ ცვლილებაა ხელყოფის ობიექტში; ე. ი. დაზარალებულის პიროვნებაში. მაგრამ მიუხედავად ამისა, დამნაშავე დაისჯება არა დამთავრებული მკვლელობისათვის, არამედ მხოლოდ მკვლელობის მცდელობისათვის, რადგან არ განხორციელებულა სწორედ ის შედეგი: რომელიც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციის თანახმად აუცილებელია მკვლელობის შემადგენლობისათვის.

ვცნობთ რა დანაშაულის შედეგად (ვიწრო გაგებით) მხოლოდ ისეთ ცვლილებას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაშია აღნიშნული, ჩვენ ამით ვალიარებთ შედეგის ცნების შეფარდებით ხასიათს. შედეგის ცნების ეს შეფარდებითი ხასიათი იმაში მდგომარეობს, რომ ხელყოფის ობიექტის ამა თუ იმ ცვლილების აღიარება დანაშაულის შედეგად შემადგენლობის საკანონმდებლო კონსტრუქციაზეა დამოკიდებული. „ასე, გასროლა „შედეგია“ ჩაბნახის დაცემისა, გულის ქსოვილის გარღვევა — შედეგია გულში ტყვიის მოხვედრისა, მსხვერპლის სიკვდილი — გულის ქსოვილის ტყვიით გარღვევისა, დედის თვითმკვლელობა — ერთადერთი შვილის სიკვდილისა და ა. შ.“⁶⁵, მაგრამ ყველა ამ უთვალავი შედეგებიდან მკვლელობის შემადგენლობის შედეგად სისხლის სამართალი თვლის მხოლოდ იმ ცვლილებას გარესამყაროში, რომელიც კაცის სიკვდილში მდგომარეობს, რადგანაც სწორედ კაცის სიკვდილია, სისხლის სამართლის კანონის თანახმად, მკვლელობის აუცილებელი ელემენტი. შედეგის სწორედ ასეთი შეფარდებითი ხასიათის გამო სხეულის დაზიანება, როცა იგი ისეთი მოქმედებითაა მიყენებული, რომელიც მკვლელობაზე იყო მიმართული, იძლევა მცდელობის შემადგენლობას და არა დამთავრებულ დანაშაულს. პირიქით, სხეულის ასეთივე დაზიანება დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას იძლევა, თუ მოქმედების მიზანი სხეულის დაზიანება იყო. მაშასადამე. შედეგის არსებობა (ვიწრო აზრით) დამოკიდებულია იმაზე, თუ სახელდობრ როგორ ცვლილებას მიაკუთვნებს კანონმდებელი ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობას, რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში.

⁶⁵ А. Н. Трапницкий, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр.

იმისდა მიხედვით, გათვალისწინებულია თუ არა დანაშაულებრივი შედეგი დანაშაულის შემადგენლობაში, შემადგენლობანი ორ ნაწილად განიყოფებიან: შედეგარეუ და შედეგიან შემადგენლობებად.

შედეგარეუ შემადგენლობა ეწოდება ისეთ შემადგენლობას, რომელშიც კანონი აღწერს დამთავრებული დანაშაულის სახით ქმედობას თავისთავად (მოქმედებას ან უმოქმედობას) და, არ მიუთითებს შემდგომ შედეგებზე, როგორც მის აუცილებელ ელემენტზე. შედეგარეუ შემადგენლობის არსებობის დროს დანაშაული დამთავრებული ითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც შესრულებულია აქრძალული მოქმედება და რაიმე შედეგის განხორციელება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის საჭირო არ არის.

შედეგარეუ შემადგენლობანი თავის მხრივ ორი სახისა არიან: შედეგარეუ მოქმედებითი დანაშაულის შემადგენლობა და შედეგარეუ უმოქმედობითი დანაშაულის შემადგენლობა. შედეგარეუ მოქმედებითი დანაშაულის შემადგენლობა შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ განსაზღვრული, კანონში მითითებული პოზიტიური მოქმედების მეშვეობით. შედეგარეუ უმოქმედებითი დანაშაულის შემადგენლობა არის ისეთი შემადგენლობა, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს პირისათვის სავალდებულო გარკვეული მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავებით. ასეთ შემადგენლობებს წმინდა უმოქმედების შემადგენლობანი ეწოდება.

შედეგარეუ მოქმედებითი შემადგენლობის მაგალითებია: შეგნებულად ცრუ დასმენა (საქ. სსრ სისხლის სამ. კოდექსის 196 მუხ.). შეგნებულად ცრუ ჩვენების მიცემა (მუხ. 197), მოკვლევის ან წინასწარი გამოძიების მონაცემების გახმაურება (მუხ. 201). ყალბი ფულის ან ფასიანი ქაღალდების დამზადება ან გასაღება (მუხ. 88) და ა. შ.

შედეგარეუ უმოქმედობითი შემადგენლობის მაგალითებია: გადასახადთა გადახდისათვის თავის არიდება (მუხ. 83), დანაშაულის გაჩუცხადებლობა (მუხ. 206), ალიმენტის გადახდისათვის თავის არიდება (მუხ. 124) და ა. შ.

---

66 ამ ცნებათა შესაბამისად საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში მიღებულია ტერმინები: „ფორმალური“ და „მატერიალური“ დანაშაული. ეს ტერმინები კერძოდ გამოხატავენ საქმის არსებას, ვინაიდან ყოველ დანაშაულს აქვს ორი მხარე — მატერიალური (ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება) და ფორმალური (ქმედობის მართლწინააღმდეგობა). გერმანულ ლიტერატურაში შედეგიან დანაშაულთა გამოსახატავად ხმარობენ ტერმინს Erfolgsverbrechen. ხოლო შედეგარეუ დანაშაულთა გამოსახატავად — Begehungsverbrechen.

შედევგარეშე შემადგენლობებს კანონმდებელი შემდეგ შემთხვევებში აყალიბებს:

ა) როცა შედეგი გარდუვალად დგება განსაზღვრული მოქმედების შესრულებასთან ერთად და ამიტომაც მათი ერთმანეთისაგან გათიშვა ფაქტიურად შეუძლებელია (ასეთია, უკანონოდ თავისუფლების აღკვეთა, ღებერტირობა და სხვ.);

ბ) როცა განსაზღვრულმა ქმედობამ შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვაგვარი დანაშაულებრივი შედეგები და ამიტომაც მათი კონკრეტულობა ძნელი ხდება. ამ შემთხვევაში დანაშაულებრივი მოქმედების შედეგის დადგენა პრაქტიკაში განსაზღვრულ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული⁶⁷.

გ) როცა დასაცავი საზოგადოებრივი ურთიერთობანი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებელი შესაძლებლად არ თვლის მოქმედების დამთავრება ნამდვილი ზიანის დადგენას დაუყავშიროს და ამიტომ დასჯადად აცხადებს თვითონ მოქმედებას. ასეთია, მაგალითად, ანტისაბჭოთა აგიტაცია და პროპაგანდა (მუხ. 71), ანტისაბჭოთა ორგანიზაციის შექმნა (მუხ. 73), შეიარაღებული ბანდის შექმნა (მუხ. 78) და ა. შ.

შედევგარეშე შემადგენლობათა შექმნისას კანონმდებელი ზოგადად გულისხმობს მოქმედების ან უმოქმედობის აბსტრაქტულ საფრთხეს და ათავისუფლებს მოსამართლეს ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ან საფრთხის რეალურად დადგომის დამტკიცების მოვალეობისაგან სწორედ ამიტომაც, რომ შედეგგარეშე დანაშაულის შემადგენლობანი დამთავრებულად ითვლებიან უკვე აკრძალული მოქმედების ჩადენის მომენტში ან. პირიქით. სავალდებულო მოქმედების შეუსრულებლობის მომენტში.

ნათქვამი არ გამორიცხავს იმას, რომ ასეთ დანაშაულს ფაქტიურად შეიძლება მოყვეს რაიმე მავნე შედეგი. მართალია, მავნე შედეგის არსებობას მნიშვნელობა არა აქვს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის, მაგრამ ამ ფაქტს შეუძლია გავლენა ნოახდინოს დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხ-

---

67 იხ. Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 43 — 44; В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 157; А. С. Михлин, Понятие и виды последствий преступления, «Вопросы уголовного права и процесса», ВИЮН, М., 1958, стр. 68; его же, Значение последствий преступления для квалификации содеянного, «Ученые Записки ВИЮН», вып. 12, М., 1961, стр. 77.

ზე და, მაშასადამე პასუხისმგებლობის მოცულობაზე. სოციალისტური სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უფლებას აძლევს ნისამართლეს მხედველობაში მიიღოს ეს მავნე შედეგი სასჯელის დანიშნვის დროს. კერძოდ, საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების 34 მუხლის მე-4 პუნქტი (საქ. სსრ სისხლის სამ. კოდექსის 39 მუხლის მე-5 პუნქტი) სპეციალურად ითვალისწინებს „დანაშაულით მძიმე შედეგების მიყენებას“ როგორც პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებას.

„შედეგარეზე“ დანაშაულის შემადგენლობიდან ე. წ. „შედეგარეზი“ დანაშაულის შემადგენლობა იმით განსხვავდება, რომ აქ კანონის დისპოზიციაში აღწერილ დანაშაულის შემადგენლობაში პირდაპირ არის გათვალისწინებული ჯანსაზღვრული სისოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელება.

კანონმდებელი შედეგიანი დანაშაულის შემადგენლობის კონსტრუქციას ჩვეულებრივ მიმართავს მაშინ, როდესაც დანაშაულის ობიექტისათვის ზიანის მიყენება დაკავშირებულია დანაშაულის საგანზე ზემოქმედებასთან და შეიძლება აღქმულ იქნას ადამიანის გრძობების მეშვეობით. ასეთია მაგალითად, მკვლელობა, სხეულის დაზიანება, ქონების დაზიანება ან განადგურება. ქონების გატაცება და სხვ. შედეგიანი დანაშაულის შემადგენლობა დამთავრებულად ითვლება მხოლოდ მაშინ, როცა გარესამყაროში განხორციელდა ის გარკვეული ცვლილება, რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოა საკითხი, თუ როგორ ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ ის შემადგენლობა, რომლის აუცილებელ ელემენტად კანონის დისპოზიცია სამართლით დატული ობიექტისათვის ზიანის მიყენების კონკრეტულ საფრთხეს ითვალისწინებს. ასეთია მაგალითად, რკინიგზის, წყლის ან საპაეო ტრანსპორტის მუშაის მიერ მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ტრანსპორტის ექსპლუატაციის წესების დარღვევა, თუ მას არ მოჰყოლია მძიმე შედეგები. მაგრამ თუ ის აშკარად ქმნიდა ამ შედეგების დადგომის საფრთხეს (მუხ. 86), მიმოსვლის გზებისა და სატრანსპორტო საშუალებების დაზიანება და დაზიანება, თუ მას მოჰყვა ან შეიძლებოდა მოჰყოლიდა მატარებლის მარცხი. ხომალდის ავარია ან ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის ნორმალური მუშაობის დარღვევა (მუხ. 87), ტელეგრაფის საზღვაო კაბელის გაუფრთხილებლობით დაზიანება, თუ მან გამოიწვია ან შეეძლო გამოეწვია სატელეგრაფო კავშირის შეწყვეტა (მუხ. 227). შეგნებულად ჩაყენება სიცოცხლისათვის საშიშ

მდგომარეობაში პირისა, რომელსაც შესაძლებლობა არა აქვს მიიღოს ზომები თავის დასაცავად (მუხ. 128) და სხვ. ასეთ დანაშაულს სხვაგვარად კონკრეტული საფრთხის შემქმნელი დანაშაული ეწოდება.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტის აზრით ასეთი შემადგენლობა არ შეიძლება მივაკუთვნოთ შედეგიან შემადგენლობათა კატეგორიას, რადგან კანონი მათი დამთავრებისათვის თხოულობს არა მანვე შედეგის რეალურად დადგომას, არამედ მისი დადგომის მხოლოდ შესაძლებლობას. რამდენადაც ზემოთმოყვანილ შემადგენლობებში არ არსებობს შედეგიანი შემადგენლობისათვის აუცილებელი ნიშანი — მანვე შედეგის რეალიზაცია, იმდენად ამ შემადგენლობებს შედეგგარეშე შემადგენლობებს აკუთვნებენ⁶⁸.

ჩვენის აზრით, შედეგიან შემადგენლობებს უნდა მიეკუთვნოს არა მარტო ის შემადგენლობები, რომელთა საკანონმდებლო კონსტრუქცია მოითხოვს სისხლის სამართლის კანონის მუხლის დისპოზიციამოწიითებული რეალური ზიანის მიყენებას, არამედ ისინიც, რომელთა დისპოზიცია ამ ზიანის განხორციელების კონკრეტულ საფრთხეზე მიუთითებს. შედეგის დადგომის საფრთხეც, სიტყვის გარკვეული მნიშვნელობით, დანაშაულის შედეგს წარმოადგენს, საფრთხეც. ი. მანვე შედეგების განხორციელების რეალური საშიშროება არ არის მხოლოდ „ჩვენი ფრაგმენტული ცოდნის, მოვლენათა განვითარების პროცესში ჩვენი შეზღუდული ჩაწვდომის შედეგი“ — როგორც ამას ბურჟუაზიული კრიმინალისტები ამტკიცებენ⁶⁹. პირიქით. იგი ვულისხმობს რეალურ პროცესებს ობიექტურ გარესამყაროში. ე. ი. ისეთი პირობების შექმნას, რომელთაც გარკვეული პირობების განვითარების საერთო კანონზომიერებათა შესაბამისად შეიძლება მანვე შედეგი გამოიწვიონ. რამდენადაც ეს პირობები უკვე შექმნილია, მაშასადამე, რამდენადაც განსაზღვრული ცვლილებები ობიექტურ გარესამყაროში უკვე მოხდა, იმდენად საფრთხე ობიექტური კატეგორია

---

⁶⁸ იხ. მაგალითად, Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву М., 1955, стр. 40; А. С. Михлин, Понятие и виды последствий преступления, «Вопросы уголовного права и процесса», ВИЮН, М., 1958, стр. 69—71; его же, Значение последствий преступления для квалификации содеянного виновным, «Ученые записки ВИЮН», вып. 12, М., 1961, стр. 77—78.

⁶⁹ იხ. მაგალითად, Th. Rittler, Lehrbuch des österreichischen Strafrechts. Allg. Teil, Wien, 1954 S. 84.

რიაა და ამიტომ დანაშაულებრივი შედეგის განსაზღვრულ სახესხვაობად შეიძლება ჩაითვალოს⁷⁰.

აქედან ცხადია, რომ თუ მითითება მავნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობაზე შეტანილია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში, ასეთი შემადგენლობა „შედეგიან“ შემადგენლობას უნდა მიეკუთვნოს. ამიტომ იმ შემადგენლობების არსებობისას, რომელნიც თავის აუცილებელ ელემენტად მავნე შედეგის განხორციელების საფრთხეს ითვალისწინებენ, მოსამართლე არ უნდა დაჯერდეს მხოლოდ მოქმედების ან უმოქმედობის დადასტურებას, არამედ უნდა დაადგინოს, რომ მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში ხამდვილად არსებობდა ზიანის დადგომის რეალური შესაძლებლობა, ანუ ადამიანის ნებელობითაა ქცევამ შექმნა ისეთი პირობები, რომლებიც შემადგენლობაში გათვალისწინებული შედეგის რეალიზაციის პოტენციურ შესაძლებლობას შეიცავენ. სწორედ ეს აუცილებლობა, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში დამტკიცებულ იქნას მიზეზობრივი კავშირი პირის მოქმედებასა და შექმნილ საფრთხეს შორის, იძლევა საშუალებას, რომ აღნიშნული შემადგენლობანი შედეგიან შემადგენლობათა რიცხვს მიეკუთვნონ.

შედეგიანი შემადგენლობანი შეიძლება განხორციელდნენ როგორც დადებითი მოქმედებით (*delicta commissiva*), ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებით (*delicta commissiva per omissionem*). ორივე შემთხვევაში სასამართლომ უნდა დაადგინოს მიზეზობრივი კავშირის არსებობა მოქმედებასა ან მოქმედებისაგან თავის შეკავებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის.

ისევე, როგორც შედეგგარეშე შემადგენლობების დროს, შედეგიან შემადგენლობათა შემთხვევაში შეიძლება წარმოიშვას შემდგომი შე-

---

70 ამ შეხედულებას თანამიმდევრულად ასაბუთებს ნ. კუზნეცოვა. მისი აზრით, საფრთხე, — ეს არის ობიექტის განსაზღვრული მდგომარეობა იმ საზოგადოებრივად მავნე ცვლილებების შედეგად, რომლებიც მასში სუბიექტის დანაშაულებრივმა ქმედობამ გამოიწვია... საფრთხე ქმედობითაა შექმნილი, მაგრამ ქმედობის ფარგლებს გარეთ არსებობს“ (იხ. Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр 25). ახალგაიურ შეხედულებას იზიარებენ აგრეთვე ე. კულრაიკევი, ა. მიხლინი, ფ. პოლიაჩევი (იხ. В. Н. Кудряшцев, Объективная сторона преступления, стр. 160, 156—157, 172; Ф. Полячек, Состав преступления по чехословацкому уголовному праву, М., 1960, стр. 130). უკანასკნელ ხანს ამ შეხედულებას ნაწილობრივ პროფ. ა. პონტკოვსკიცი მიემხრო. მისი აზრით, „გამორიცხული არ არის შესაძლებლობა, რომ განსაზღვრულ შემთხვევაში მავნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა სისხლის სამართლის კანონში განხილულ იქნეს როგორც თავისებური დანაშაულებრივი შედეგი“ (А. А. Понтковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 176).

დეგები, რომლებიც დანაშაულის შემადგენლობაში მითითებული არ არის. ამ შემდგომ შედეგებს არა აქვთ მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის, მაგრამ მათ უდავოდ შეუძლიათ ზემოქმედება მოახდინონ ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხზე და ამიტომ უნდა იქნან მხედველობაში მიღებული სასჯელის კონკრეტული ზომის განსაზღვრისას.

შედეგიანი დანაშაულის დროს დიდ პრაქტიკულ მნიშვნელობას იძენს მიზეზობრივი კავშირის საკითხი. მავნე შედეგი მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეფერაცხოს პიროვნებას, როდესაც მისი გამომწვევი მიზეზი ადამიანის მოქმედება ან უმოქმედება იყო. ამიტომ შემდეგი თავი მიზეზობრივი კავშირის პრობლემას ეძღვნება.

თავი მეექვსე

დანაშაულის ობიექტური მხარე (გაბრძნობა) მიზეზობრივი კავშირი სისხლის სამართალში

§ 1. მიზეზობრივი კავშირის საკითხი ზურჯაუვიულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში

მიზეზობრივი კავშირის საკითხი დამოუკიდებელი მეცნიერულა შესწავლის საგანი გახდა სისხლის სამართლის ბურჟუაზიული მეცნიერების წარმოშობასა და განვითარებასთან ერთად. საშუალო საუკუნეების დოქტრინას მიზეზობრივი კავშირი აინტერესებდა მხოლოდ როგორც კერძო საკითხი მკვლელობისა და სხეულის დაზიანებისათვის პასუხისმგებლობის დასაბუთების დროს. ამ პერიოდის იურისტები აყალიბებდნენ ცალკე, კერძო ხასიათის დებულებებს კონკრეტულ კაზუსებთან დაკავშირებით. მაგალითად, წინადადებას იძლეოდნენ, რათა ინედველობაში ყოფილიყო მიღებული ვადა, რომელიც გავიდა დაზარალებულის დაქრასა და მის სიკვდილს შორის¹, იმ იარაღის თვისებები, რომლითაც კაცი დაქრეს, ქრილობის ხასიათი, დაზარალებულის ორგანიზმის თავისებურებანი და ა. შ. რაიმე ზოგადი ხასიათის დებულებანი მიზეზობრივი კავშირის შესახებ შემუშავებული არ ყოფილა.

XIX საუკუნიდან დაწყებული, ბურჟუაზიული კრიმინალისტები თავს ესხმიან საშუალო საუკუნეების კაზუსტურ დოქტრინას და ცდილობენ შეიმუშაონ ზოგადი დებულებები, რომლებიც გამოსაყენებელი იქნება არა მარტო მკვლელობისა და სხეულის დაზიანების, არა-

---

1. ინგლის-ამერიკის სისხლის სამართალში დოემდე შემორჩენილია ისეთი წესი, რომ პირი არ შეიძლება დაისაჯოს მკვლელობისათვის, თუ დაზარალებულმა მისი დაქრის შემდეგართი წელი და ერთი დღე იცოცხლა, თუნდაც ქრილობა მიყენებული იყოს მოკვლის განზრახვით (იხ. Э. Дженке, Английское право, М., 1947 стр. 152; I. Miller, Handbook of Criminal Law, St. Paul, 1934, p. 80).

ივდ აგოვთვე მიზეზობრივი კავშირის ყველა შემთხვევის ერთგვარონად გადაწყვეტისათვის.

განსაკუთრებით დიდი ყურადღება მიზეზობრივი კავშირის პრობლემას გერმანულ სისხლის სამართლის ლიტერატურაში ექცეოდა XIX საუკუნის დამლეეს და XX საუკუნის დასაწყისში. მიზეზობრივი კავშირი მონოგრაფიების, სტატიების, დისერტაციების ერთ-ერთ პოპულარულ თემად გადაიქცა. შეიქმნა აუარებელი თეორიები, რომლებიც ერომანეთს მკვეთრად ეწინააღმდეგებიან. ბურჟუაზიული კრიმინალისტი პ. ტარნოვსკი 1927 წელს აღნიშნავდა: „თუმცა უკანასკნელი ორმოცდაათი წლის განმავლობაში ამ პრობლემას მრავალი ფუნდამენტური გამოკლეევა მიეძლეა, მაინც სხვადასხვა შეხედულებათა ერთ საერთო თვალსაზრისამდე დაყვანა დღემდე არ მოხერსდა. პირიქით. რაც უფრო იზრდება თეორიათა რიცხვი, მით უფრო ღრმავდება წინააღმდეგობა მათ შორის“².

იმ მრავალრიცხოვან შეხედულებებს შორის, რომლებიც ბურჟუაზიულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში გვხვდება, ყველაზე მეტი პოპულარობით როგორც მეცნიერებაში, ისე სასამართლო პრაქტიკაში ორი თეორია სარგებლობს: პირველი — ეს არის ეკვივალენტობის ანუ პირობათა ტოლფასოვნობის თეორია, ხოლო მეორე — ადეკვატური თეორია. ამ თეორიებმა ერთგვარი ზეგავლენა საპქოთა სამართლებრივ მეცნიერებაზედაც მოახდინეს. ამიტომ ჩვენ მხოლოდ მათზე შევეჩერდებით.

ა) ეკვივალენტობის თეორია

ეკვივალენტობის თეორიის ფილოსოფიური ფესვები ძირითადად ინგლისის პოზიტიურ ფილოსოფიაში ან უფრო ზუსტად, აგნოსტიციზმში უნდა ვეძებოთ.

მიზეზობრივი კავშირის იმ თეორიის მიხედვით, რომელსაც ინგლისელი აგნოსტიკოსები ავითარებენ, მიზეზის ცნებას ჩვენ ცდილან ვითვისებთ. მაგრამ თვით ცდა გაგებულია ვიწრო, სუბიექტურ-ფსიქოლოგიური აზრით და არა როგორც ობიექტური სინამდვილის ანარეკლი. ყოველგვარი ცოდნის წყაროდ ინგლისელი აგნოსტიკოსები მხოლოდ ჩვენს გრძნობებს თვლიან.

ვ. ი. ლენინი ერთმანეთს უპირისპირებდა ფილოსოფიური აზრის განვითარების ორ ხაზს: „ერთი ხაზი შემდეგია: გრძნობები გვაძლევენ საგნების სწორ ასახვას, ჩვენ ვიცით თვით ეს საგნები, გარეგანი სამყარო ზემოქმედებას ახდენს ჩვენი გრძნობების ორგანოებზე.

² H. Tarnowsky, Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriffs, Berlin—Leipzig, 1927, S. 1.

ეს მატერიალიზმია, რომელსაც აგნოსტიკოსი არ ეთანხმება. რალაშია აგნოსტიკოსის ხაზის არსი? იმაში, რომ იგი არ სცილდება შეგარძნებებს, რომ იგი ჩერდება მოვლენათა გამომდინარეობაზე, უარს ამბობს რაიმე „უტყუარი“ დაინახოს შეგარძნებათა საზღვრებს იქით. თვით ამ საგნებზე (ე. ი. საგნებზე თავისთავად, „ობიექტებზე თავისთავად“, როგორც ამბობდნენ მატერიალისტები, რომელთაც ბერკლი ეკამათებოდა) ჩვენ არაფერი შეგვიძლია უტყუარად ვიცოდეთ, — ასეთია აგნოსტიკოსის სავსებით გარკვეული განცხადება³.

მიზეზობრივი კავშირის საკითხისათვის აქედან მეტად მნიშვნელოვანი დასკვნები გამომდინარეობს: თუ ნივთის ნამდვილი თვისებები არ შეიძლება გაგებულ იქნას არც ჩვენი გარშემოების მეშვეობით, არც მისი წარმომშობი მიზეზებისა თუ მის მიერ წარმოშობილი შედეგების მეშვეობით, მაშასადამე, მიზეზობრივ კავშირში არაფერი არ არის სუბსტანციური. ჰიუმის აზრით, ცდა გვიჩვენებს მხოლოდ მოვლენათა უწყვეტ რიგისობას, ე. ი. ცდიდან ჩვენ მხოლოდ იმას ვიგებთ, რომ ერთი მოვლენა მუდმივი თანამიმდევრობით მისდევს მეორე მოვლენას, „მაგრამ ჩვენ არასდროს არ ძალგვიძს ჩაეწვდეთ რაიმე კავშირს მათ შორის“⁴. აქედან ჰიუმის ფაქტიურად მიზეზობრივი კანონის უარყოფამდე მიდის. „...აუცილებელია, როგორც ჩანს, იმ დასკვნამდე მივიდეთ, რომ ჩვენ სრულიად არა გვაქვს კავშირის ან ძალის იდეა და ამ სიტყვებს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვთ“⁵. მიზეზობრიობის იდეა, ჰიუმის აზრით, ემყარება ჩვეულებას, მოლოდინის გარძნობას, რომელიც გამოწვეულია ადამიანის ცნობიერებაში არსებული ორი წარმოდგენის ასოციაციური კავშირით: როდესაც ჩვენს ცნობიერებაში ერთ-ერთი ასეთი წარმოდგენა გაჩნდება, წმინდა სუბიექტური რწმენის წყალობით ჩვენ მაშინვე მეორე წარმოდგენაზე გადავდივართ, ე. ი. შინაგანი გარძნობის მოთხოვნა თვით გარეგან მოვლენაზე გადაგვაქვს⁶.

ეს დებულებები შემდგომ განაერთარა ჯონ სტიუარტ მილმა, რომელიც მივიდა მიზეზობრიობის კანონის საყოველთაობის იდეამდე. მილის აზრით, მიზეზობრივი კავშირის ცნებას არავითარი დამოკიდებულება არა აქვს რაიმე მოსაზრებებთან მოვლენათა წარმოშობის შესახებ და აგრეთვე იმის შესახებ, არსებობს თუ არა „ნივთო

3 ე. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 1-1, გვ. 126.

4 Д. Ю. М. Исследование о человеческом уме, Петроград, 1916, стр. 80.

5 იქვე, გვ. 85.

6 Д. Ю. М. Трактат о человеческой природе, Юрьев, 1906, стр. 84—90.

თავისთავად⁷ „მიზეზობრივი კავშირის კანონი, რომლის აღიარებაც ინდუქციური მეცნიერების მთავარ საფუძველს წარმოადგენს, მხოლოდ ის საყოველთაოდ ცნობილი კემპარიტებაა, რომ ჩვენი დაკვირვების თანახმად ბუნების ყოველი ფაქტი მუდმივი თანამიმდევრობით მისდევს მეორე მის წინამორბედ ფაქტს...“⁸. მოვლენის ნამდვილ მიზეზად მილი ისეთ წინამორბედს თვლის, რომელიც უცილობლად და უცვლელად წინ უსწრებს მას, ვინაიდან წინამორბედთა შორის შეიძლება იყოს ისეთი მოვლენებიც, რომელთა არაარსებობა შედეგის წარმოშობაზე ზეგავლენას არ მოახდენდა⁹.

ყოველი მოვლენა, მილის აზრით, შეიძლება წარმოიშვას არა ერთი წინამორბედის, არამედ მთელ რიგ წინამორბედ მოვლენათა ერთობლიობის შედეგად. ამიტომ „ფილოსოფიური თვალსაზრისით, მიზეზი არის ერთად აღებულ დადებით და უარყოფით მოვლენათა სრული ჯამი, მთელი ერთობლიობა ყოველგვარი შემთხვევითობებისა (contingencies), რომელთა არსებობაც უცვლელად იწვევს შედეგს¹⁰. რაც შეეხება ცალკეულ წინამორბედ მოვლენებს, რომლებიც ამ ჯამში შედიან, ისინი ერთნაირად აუცილებელი არიან მოვლენა-შედეგის წარმოშობისათვის და ამ მხრივ მათ შორის არაკითარი განსხვავება არ არსებობს. ფილოსოფიური თვალსაზრისით მილს არასწორად მიაჩნია ზოგიერთი პირობის გამოყოფა და მისთვის მიზეზის სახელწოდების მინიჭება, თუმცა ამავე დროს იგი არ უარყოფს, რომ ასეთი რამ ყოველდღიურ სასაუბრო ენაში ხშირად გვხვდება. იგი მიუთითებს, რომ „პრაქტიკაში „მიზეზს“ ჩვეულებრივად იმ პირობას უწოდებენ, რომლის როლი ზერელე დაკვირვებებისას განსახილველ შემთხვევაში განსაკუთრებით შესამჩნევია, ან რომლის მიმართ უწყებულ მომენტში ჩვენ განსაკუთრებული საფუძველი გვაქვს ვაპტიცოთ მისი აუცილებლობა შედეგის წარმოშობისათვის“¹¹.

მილის შეხედულება მიზეზობრივ კავშირზე საფუძველად დაელოდოს სისხლის სამართალში ე. წ. ეკვივალენტურ თეორიას, რომლის მიზანთავარი გერმანელი კრიმინალისტი ბური იყო. ეს თეორია დღემდე გაბატონებულად ითვლება როგორც გერმანულ სისხლისსამართალში.

7 Д. С. Милль, Система логики силлогистической и индуктивной, М., 1914, стр. 295.

8 იქვე, გვ. 295.

9 იქვე, გვ. 305—309.

10 იქვე, გვ. 299.

11 იქვე, გვ. 298.

რივ ლიტერატურაში¹², ისე სასამართლო პრაქტიკაში, სადაც იგი თავდაპირველად გერმანიის საიმპერიო სასამართლოს სისხლის სამართლის სენატის წევრის — ბურის ზეგავლენით დაინერგა. იგი გაბატონებულია აგრეთვე ავსტრიის უმაღლესი სასამართლოსა¹³ და იაპონიის სასამართლო პრაქტიკაში¹⁴. ეკვივალენტურ თეორიას მრავალი მომხრე ჰყავდა რევოლუციამდელ რუსეთშიც¹⁵.

ეკვივალენტური თეორიის ძირითადი იდეები ფორმულირებულია ბურის შემდეგ სიტყვებში: „მიზეზობრივი კავშირი მოვლენის წარმოშობის პროცესს ნიშნავს. თუ გვსურს გამოვიკვლიოთ რაიმე მოვლენის მიზეზობრივი დამოკიდებულება, განსაზღვრული თანმიმდევრობით უნდა დავადგინოთ ყველა ის ძალა, რომელმაც რაიმე ქმედობითობა გამოავლინა ამ მოვლენის წარმოშობაში. მაგრამ ამავე საფუძვლით თითოეული ეს ძალთაგანიც შეიძლება განხილულ იქნას როგორც მოვლენის მიზეზი, ვინაიდან მოვლენის არსებობა იმდენად არის დამოკიდებული თითოეულ ცალკეულ ძალაზე, რომ თუ მიზეზობრივი კავშირიდან თუნდაც ერთ ცალკეულ ძალას გამოვაკლებთ, მოვლენა არ განხორ-

---

¹² მის მთავარ წარმომადგენლებად გერმანულ ლიტერატურაში ითვლებიან:

M. Buri, *Über Kausalität und deren Verantwortung*, Leipzig; მისივე, *Kausalität und ihren strafrechtlichen Beziehungen*, Stuttgart, 1885; F. Liszt, *Die Deliktobligationen im System des bürgerlichen Gesetzbuchs*, Berlin, 1898, SS. 68—85; მისივე, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, Berlin, 1911, SS. 130—136; E. Hartmann, *Das Kausalproblem im Strafrecht*, 1900; G. Radbruch, *Die Lehre von der adäquaten Verursachung*, Berlin, 1902; A. Finger, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, Berlin, 1904, SS. 274—284; M. E. Mayer, *Das Allgemeine Teil des Deutschen Strafrechts*, Berlin, 1915, SS. 135—149; Pol Merkel, *Grundriß des Strafrechts, Allg. Teil*, 1927, SS. 48—59; A. Dolina, *Der Aufbau des Verbrechenlehre*, Bonn, 1936, SS. 9—12; A. Wegner, *Strafrecht, Allg. Teil*, Göttingen, 1951, S. 107.

¹³ იხ. W. Malanuk, *Lehrbuch des Strafrechts*, B. I, Wien, 1947, SS. 89, 93; Ф. Новаковский, *Австрийское уголовное право, «Современное зарубежное уголовное право»*, т. III, М., 1961, стр. 606—607.

¹⁴ Кинсаку Тайто, *Японское уголовное право, «Современное зарубежное уголовное право»*, т. I, М., 1957, стр. 319.

¹⁵ ამ თეორიას ემხრობდნენ კერძოდ. Г. Колоколои, *О соучастии в преступлении*, М., 1881, стр. 1—40; Н. Д. Сергеевский, *Русское уголовное право. Пособие к лекциям*, Петроград, 1915, стр. 288—293; П. П. Пусторослев, *Причинность и обусловленность в уголовном праве, «Журнал министерства юстиции»*, 1906, № 8, стр. 35—43; *Русское уголовное право. Отчаяя ч.*, вып. I, Юрьев, 1912, стр. 18—21; Э. Я. Немпровский, *Основные начала уголовного права*, Одесса, 1917, стр. 373—400.

ცრელდება: ამრიგად, თითოეული ცალკეული პირობა, რომელიც სასიცოცხლო ძალას ანიჭებს სხვა ძალების მკვდარ მასას, ამით კაუზალურად აქცევს დანარჩენ ძალებსაც¹⁶.

ბურის აღნიშნული დებულება შემდეგნაირად უნდა იქნას გაგებულნი: მოვლენის მიზეზი ყოველთვის აუცილებელი პირობების ჯამია: ყოველი აუცილებელი პირობა, ე. ი. ისეთი პირობა, ურომლისოდ შედეგი არ წარმოიშვებოდა, განუწყვეტელ კავშირშია სხვა პირობებთან. საქმარისია ამ პირობათა ერთობლიობას თუნდაც ერთი გამოაკლდეს და ყველა დანარჩენი პირობები გადაიქცევიან ინერტულ მასად: რომელსაც არ ძალუძს მოვლენა წარმოშვას. რამდენადაც ყოველი აუცილებელი პირობა გამოუკლებელია შედეგისათვის, ამდენად თითოეულ ამ პირობასაც შეიძლება „მიზეზი“ ვუწოდოთ. ეს სახელწოდება, ცხადია, პირობითი იქნება, ვინაიდან მკაცრი ფილოსოფიური თვალსაზრისით მიზეზი ყოველთვის აუცილებელი პირობების ჯამია და არა ცალკეული, აუცილებელი პირობა, იზოლირებულად აღებული.

ნათქვამის შესაბამისად, ეკვივალენტური თეორია აღიარებს მიზეზობრივ კავშირს ადამიანის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის ყოველთვის, როდესაც ეს მოქმედება იყო საზოგადოებრივად საშიში შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა (*conditio sine qua non*). იმის დასადგენად, იყო თუ არა ადამიანის მოქმედება საზოგადოებრივად საშიში შედეგის აუცილებელი პირობა (*conditio sine qua non*), ეკვივალენტური თეორია შემდეგ ხერხს გვთავაზობს: წინამორბედ პირობათა ჯამიდან ჩვენს ცნობიერებაში უნდა გამოვრიცხოთ ადამიანის მოქმედება, რომელიც ჩვენ გვიანტერესებს; თუ აღმოჩნდება, რომ ამ მოქმედების გარეშე საზოგადოებრივად საშიში შედეგი არ დადგებოდა, ეს იმის დამადასტურებელია, რომ მოქმედება იყო შედეგის აუცილებელი პირობა. პირიქით, თუ აღმოჩნდება, რომ შედეგი ადამიანის მოქმედების გარეშეც დადგებოდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ ეს მოქმედება აღნიშნული შედეგის აუცილებელი პირობა არ ყოფილა. უკანასკნელ შემთხვევაში მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის მოქმედებასა და შედეგს შორის არ დასტურდება. აღნიშნულ ხერხს ლიტერატურაში ჰიპოთეტიური ელიმინაციის მეთოდი ეწოდება.

აღსანიშნავია, რომ ეკვივალენტური თეორიის თვალსაზრისით მიზეზობრივი კავშირი მაშინაც არ არის გამორიცხული, როდესაც: ა) შედეგის განხორციელება შესაძლებელი გახდა მხოლოდ დაზარალებულის ფიზიკური თუ ფსიქიკური კონსტიტუციის თავისებურებათა გა-

მო; ბ) პირველი პირის მოქმედებასა და შედეგს შორის ჩართულია ბუნების ძალთა ან დაზარალებულის თუ სხვა პირთა მოქმედება. გადამწყვეტია მხოლოდ ერთი მომენტი: დადგებოდა თუ არა შედეგი ადამიანის მოქმედების გარეშეც.

ეკვივალენტური თეორიის წინააღმდეგ ჩვეულებრივად ის არგუმენტი მოჰყავთ, რომ იგი მეტად აფართოებს პასუხისმგებლობას: მაგალითად, თუ ვინმემ მოკვლის განზრახვით ესროლა თავის მტერს და მხოლოდ მსუბუქად დასჭრა იგი, მაგრამ დაზარალებული, რომელიც ჭრილობის გამო საავადმყოფოში მოათავსეს, საავადმყოფოში გაჩენილი ხანძრის შედეგად გარდაიცვალა, ეკვივალენტურმა თეორიამ უნდა ცნოს პასუხისმგებლობა დამთავრებული მკვლელობისათვის. რადგან იგი ვერ უარყოფს ვერც მიზეზობრივი კავშირის და ვერც ბრალის არსებობას. მიზეზობრივი კავშირისა — იმის გამო, რომ მოქმედების (დაჭრის) არარსებობის შემთხვევაში დაზარალებული საავადმყოფოში არ დაწვებოდა და ხანძრისაგან არ გარდაიცვლებოდა, ხოლო ბრალისა — იმის გამო, რომ დამნაშავე ითვალისწინებდა პირის სიკვდილს და სურდა კიდევაც მოეკლა კაცი.

ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენლები არ უარყოფენ ასეთ შემთხვევაში მიზეზობრივი კავშირის არსებობას, მაგრამ უარყოფენ ბრალს კონკრეტული შედეგის მიმართ და ამიტომ გამორიცხავენ პასუხისმგებლობას დამთავრებული მკვლელობისათვის. ისინი მარცხებულად მიუთითებენ, რომ დამდგარი შედეგი (ხანძრისაგან სიკვდილი) არ არის მოცული პირის განზრახვით. განზრახვისათვის აუცილებელია, რომ პირი ზოგად ხაზებში მაინც ითვალისწინებდეს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებას. ხოლო დაზარალებულის სიკვდილს ხანძრის შედეგად პირი არათუ არ ითვალისწინებდა, არამედ არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა. ამიტომ დამნაშავემ პასუხი უნდა აგოს მხოლოდ მკვლელობის მცდელობისათვის. მიზეზობრივი კავშირი, დამოუკიდებლად აღებული, არ ასაბუთებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ბრალის მოთხოვნა წარმომადგენს საიმედო გარანტიას ამ პასუხისმგებლობის შეზღუდვისათვის.

ჩვენი აზრით, ეკვივალენტური თეორიის ნაკლი სულაც არ მდგომარეობს იმ თეზისში, რომ თუ ადამიანის მოქმედება წარმომადგენს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის აუცილებელ პირობას, იგი მიზეზობრივ კავშირშია ამ შედეგთან. თეზისი *conditio sine qua non* ლოგიკური თელსაზრისით სწორია, მასში არაფერა არ არის იდეალისტური. როგორც სამართლიანად მიუთითებდა პროფ. ა. ტრაინი, „ეს თეზისი მიზეზობრივი კავშირის ამა თუ იმ გაგებასთან კ

არ არის დაკავშირებული, არამედ თვით მიზეზის ბუნებასთან...“¹⁷. ასევე გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. ლექშასი წერს: „თეზისი *causatio sine dua non* რომელიც შეეხება მხოლოდ მიზეზისა და შედეგის კავშირს, არავითარ შემთხვევაში არ გამოხატავს რაიმე დამოკიდებულებას მატერიალიზმთან ან იდეალიზმთან. ამ თეზისის ჰეგელიანობას აღიარებენ როგორც მატერიალისტები, ისე იდეალისტები და არც შეიძლება არ აღიარონ, იუ არ სურთ პირწმინდად უარყონ თვით მიზეზობრივი კავშირი“¹⁸.

ეკვივალენტური თეორიის მანკიერება სულ სხვა თეზისში მდგომარეობს, სახელდობრ თეზისში აუცილებელ პირობათა ტოლფასოვნების შესახებ¹⁹.

იმ დებულებიდან, რომ თუ რომელიმე აუცილებელი პირობა განოაკლდა მიზეზობრიობის ჯაჭვს, შედეგი არავითარ შემთხვევაში არ განხორციელდება, ბურის და მისი მიმდევრებს გამოაქვთ დასკვნა, რომ ყველა აუცილებელ პირობას საეცებით ერთნაირი მნიშვნელობა აქვს შედეგისათვის. ამ დებულებას ისინი შედეგის განუყოფადობას უკავშირებენ. შედეგის განუყოფადის გამო არ არსებობს შესაძლებლობა გამოვაცალკევოთ ერთმანეთთან შერწყმული ძალები და გამოვიკვლიოთ მათი მოქმედება ბოლომდე, ე. ი. შედეგამდე. ბურის აზრით, „უარი უნდა ვთქვათ შედეგის გაყოფადობის პრინციპზე და ვაღიაროთ, რომ თითოეული ძალა, იმისდა მიუხედავად, თუ როგორი იყო მისი ზემოქმედება, იწვევს მთელ შედეგს მთლიანად“²⁰.

აღსანიშნავია, რომ ბურის და მის რომელიმე მიმდევარს არ მოაქვთ რაიმე დადებითი არგუმენტი პირობათა ტოლფასოვნების დასამტკიცებლად. უფრო მეტიც, ისინი ზედმეტად თვლიან ასეთი არგუმენტების მოტანას. აი, მაგალითად, რას ამბობს პირობათა ტოლფასოვნების პრინციპის ერთ-ერთი თანმიმდევარი წარმომადგენელი ე. ჰარტმანი: „...თითოეული პირობის უცილობლობა, ... რასაც არავითარი ხარისხი არ შეიძლება ჰქონდეს, ყოველ შემთხვევაში, ისეთი უმნიშვნე-

¹⁷ А. Н. Трапнни, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 161.

¹⁸ J. Lekschas, Die Kausalität bei der verbrecherischen Handlung, Berlin, 1952, S. 25.

¹⁹ სწორედ პირობათა ტოლფასოვნების პრინციპის აღიარების გამო ამ თეორიას, რომელიც წინათ ცნობილიყო სახელწოდებით — თეორია *causatio sine qua non*, ამჟამად ეკვივალენტურ თეორიას უწოდებენ. მართლაც, სახელწოდება *causatio sine qua non* აღნიშნული თეორიისათვის შეუფერებელია.

²⁰ M. Buri, Kausalität und ihre strafrechtlichen Beziehungen, Stuttgart, 1885, S. 13.

ლოვანესი თვისებაა, რომელიც ყველა პირობას უდავოდ ერთნაირად აასისათებს და ამიტომ ჩვენ არათუ უფლება გვაქვს, არამედ ვალდებულიც ვართ განვიხილოთ ეს პირობები როგორც თანასწორფასობანი, ვიდრე არ გვექნება თვალნათლივი დამამტკიცებელი საბუთი, რომ რაიმე სხვა მიმართებით ისინი კაუზალურად არათანასწორნი არიან²¹.

დებულება პირობათა კაუზალური ტოლფასოვნების შესახებ ფილოსოფიური თვალსაზრისით არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. ამავ დროს ამ დებულებას შედეგად მოსდევს მიუღებელი დასკვნები სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის.

პირობათა თანასწორფასოვნების დებულება არ იძლევა შესაძლებლობას გავმიჯნოთ დანაშაულის მომზადება და მცდელობა რაიმე ზუსტი ობიექტური ნიშნის მეშვეობით. თუ შედეგის ყველა პირობა საესეებით ერთგვარ როლს ასრულებს შედეგის წარმოშობაში, არ არსებობს არავითარი საფუძველი ობიექტურად მეტი იურიდიული მნიშვნელობა მივანიჭოთ მოქმედებას, რომლითაც იწყება დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელება, ვიდრე მოსამზადებელ მოქმედებას. ამიტომ ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენლები იძულებული არიან ეძიონ მომზადებისა და მცდელობის განმასხვავებელი ნიშანი სუბიექტურ, ფსიქიკურ სფეროში. მცდელობის სუბიექტურმა თეორიებმა კი, როგორც ცნობილია, ნიადაგი მოამზადეს მცდელობის ცნების გაუქმებისა და ყოველივე დანაშაულებრივი ფსიქიკური განწყობის დასჯადად გამოცხადებისათვის.

პირობათა ტოლფასოვნების დებულება არ იძლევა აგრეთვე თანამონაწილეთა ობიექტური ნიშნის მიხედვით გამიჯვნის შესაძლებლობას. ამიტომ ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენლები ცდილობენ თანამონაწილენი სუბიექტური ნიშნის მიხედვით გამიჯნონ (მაგალითად: ამსრულებელია ის, ვინც საკუთარი ინტერესისათვის მოქმედებს, ხოლო თანამონაწილე — ის, ვინც მოქმედებს სხვისი ინტერესისათვის). მაგრამ რადგანაც სუბიექტური ნიშანი უნაყოფო აღმოჩნდა თანამონაწილეთა სახეების გასამიჯნავად, ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენლები იძულებულნი იყვნენ მოეთხოვათ თანამონაწილეობის ცნების სრული გაუქმება.

დაბოლოს თუ ყველა პირობა კაუზალური თვალსაზრისით თანასწორფასოვანია, მაშინ ცხადია, მიზეზობრივი კავშირი არ შეიძლება მიღებულ იქნას მხედველობაში ქმედობის დასჯადობის დროს. დასჯა-

²¹ იხ. E. Harlmann, Das Kausalproblem im Strafrecht, 1900, S. 55.

დობა შეიძლება დამოკიდებული იყოს აასუხისმგებლობის მხოლოდ სუბიექტურ საფუძველზე, ე. ი. ბრალზე.

ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენლები მართლაც მიდიან ასეთ დასკვნამდე. მაგალითად, ჰარტმანი პირდაპირ აცხადებს, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი მოქმედის დანაშაულებრივი ნებაა²².

მაგრამ თუ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველი სუბიექტის ბრალია, ბუნებრივად იბადება საკითხი: მაშ რა მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლისათვის ობიექტურ მონენტს — ქმედობას, შედეგს და მიზეზობრივ კავშირს მათ შორის? ამ კითხვაზე ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენელი ჰარტმანი შემდეგ პასუხს გვაძლევს: ობიექტური მომენტი იმიტომ არის საჭირო, რომ იგი დანაშაულებრივი ნების არსებობისა და მისი ინტენსივობის დადგენის აუცილებელ და მთავარ საშუალებას წარმოადგენს. დანაშაულებრივი ნება შინაგანი ფსიქიკური პროცესია, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ შედეგისა და მიზეზობრივი კავშირის მეშვეობით ვლინდება. „მიუხედავად იმ დიდი როლისა, რასაც შედეგი და მიზეზობრივი კავშირი უეჭველად ასრულებენ სისხლის სამართალში... ისინი აინტერესებს სისხლის სამართალს არა თავისდა თავად, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ ბრალის დადგენისა და გაზომვის აუცილებელ საშუალებას, მისი შეცნობის წყაროს წარმოადგენენ“²³.

როგორც ამ სიტყვებიდან ნათლად ჩანს, პირობათა ტოლფასოვნების იდეის თანმიმდევრულმა განვითარებამ მისი მომხრეები იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ მიზეზობრივი კავშირი და შედეგი არ წარმოადგენენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველს და რომ მათ მხოლოდ ბრალის სიმპტომის, ე. ი. ბრალის დამადასტურებელი საშუალების მნიშვნელობა აქვთ.

რა თქმა უნდა, არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ ჩადენილი ქმედობა და მისი შედეგი ხშირად შეიძლება გამოყენებულ იქნენ როგორც დანაშაულებრივი ნების დადგენის საშუალება. უფრო მეტიც: ცალიან ხშირად ბრალის ხარისხი პრობორციულია ქმედობაში ობიექტური მონაწილეობის ხარისხისა. მაგრამ სიმპტომატური შეხედულება დანაშაულზე გადაჭარბებით აფასებს მიზეზობრივი კავშირისა და შედეგის როლს ბრალის დადგენისა და მისი ხარისხის გამოკვლევისათვის. ხოლო მეორე მხრივ ვერ ამჩნევს მთელ რიგ სხვა მომენტებს.

22 იხ. ე. ჰარტმანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 4—6.

23 იქვე, გვ. 6.

რომლებიც შეიძლება გამოყენებულ იქნენ დანაშაულებრივი ნების დამადასტურებელ საბუთად.

მაენე შედეგის გამომწვევი ქმედობის ჩადენა ყოველთვის როდი იძლევა საშუალებას, რათა დავასკვნათ ბრალისა და მისი ხარისხის შესახებ. თუ ა-მ თოფი გაისროლა და ბ-ს მოახვედრა, ამით მტკიცდება მიზეზობრივი კავშირი. ა-ს მოქმედებასა და ბ-ს სიკვდილს შორის. მაგრამ ჰქონდა თუ არა ა-ს განზრახვა მოეკლა ბ, თუ იგი მან გაუფრხილებლობით ან შემთხვევით მოკლა, ეს ყოველთვის როდი შეიძლება დადგენილ იქნას სიკვდილის გამოწვევის ფაქტიდან.

გარდა ამისა, დანაშაულებრივი ნების დადგენა ზოგჯერ შეიძლება მაშინაც, როდესაც ჩადენილი არ არის მაენე შედეგის გამომწვევი კონკრეტული ქმედობა. იგი შეიძლება დადასტურდეს მაგალითად. პირის აღიარებით, წერილით, დღიურში ჩანაწერით და ა. შ.

მაგრამ თუ მიზეზობრივი კავშირი არ წარმოადგენს ბრალის დამადასტურებელ ერთადერთ საშუალებას, თუ პირის დანაშაულებრივი ნება შეიძლება გამოცნობილ იქნეს სხვა საშუალებებითაც, რომლებიც ქმედობასთან კავშირში არ არიან, და თუ ამასთანავე ბრალის პასუხისმგებლობის ერთადერთი საფუძველია, მაშინ თანამიმდევრობა მოითხოვს, რომ პირი პასუხისგებაში მიეტყუეს ყველა შემთხვევაში. როდესაც მან რაიმე გზით გამოამყდავნა თავისი დანაშაულებრივი ნება, თუნდაც ობიექტურად არავითარი კონკრეტული დანაშაულებრივი ქმედობა არა ჰქონდეს ჩადენილი. ეს კი იქნებოდა უკუგდება დემოკრატიული პრინციპისა, რომელმაც ჰპოვა თავისი გამოხატულება იურიდიულ ანდაზაში — „აზრისათვის ბაჟი არ გადაიხდევინება“, ეს იქნებოდა „პიროვნების საშიში მდგომარეობის“ დასჯადობის აღიარება.

ამგვარად პირობათა ტოლფასოვნების იდეის თანმიმდევრულ განვითარებას მიეყვება დანაშაულის სიმპტომატურ გავრცელებად, ხოლო ამ უკანასკნელს, თავის მხრივ — სასჯელის საფუძველად „პიროვნების საშიში მდგომარეობის“ აღიარებამდე. მართლაც პირობათა ტოლფასოვნების თანმიმდევარი დამკველი პარტმანი იმ დასკვნამდე მიდის. რომ თეორიულად სავსებით დესაბუთებულად უნდა ჩაითვალოს პიროვნების ყოველგვარი ანტისაზოგადოებრივი ფსიქიკური მდგომარეობის დასჯადობის აღიარება²⁴.

პარტმანის ეს დებულება სავსებით შეესაბამება სოციოლოგიურ სკოლის—იმპერიალიზმის პერიოდის ერთ-ერთი ყველაზე რეაქციულად

24 ე. პარტმანი. დასახ. ნაშრ., გვ. 6.

მიმართულების — ძირითად თეზისს: „სასჯელის საგანი არის მოქმედი და არა მოქმედება“. ჰარტმანის მსგავსად, სოციოლოგიური სკოლის მეთაური ფ. ლისტე აშკარად აღიარებს, რომ თეორიულად დასკვნა „უნდა დაისაჯოს ყოველი სოციალურად საშიში პიროვნება, თუნდაც მას არავითარი კონკრეტული დანაშაულებრივი ქმედება არ ჰქონდეს ჩადენილი“ — სავსებით დასაბუთებული და სწორია. მაგრამ ვერც ლისტმა და ვერც ჰარტმანმა ვერ გაბედეს მოეთხოვათ თავიანთი თეორიული დასკვნების პრაქტიკულად განხორციელება, ვინაიდან კარგად ესმოდათ, რომ „მაშინ დაჰკრავდა უკანასკნელი ზარი სისხლის სამართლისათვის“.

თუ რა გამანადგურებელ დასკვნებს იწვევს სიმპტომატური შეხედულება დანაშაულზე, ეს ყველაზე თვალსაჩინოდ თვით ლისტმა გვიჩვენა: სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში აღწერილი შემადგენლობანი უნდა შეიცვალოს ერთად-ერთი ძირითადი დებულებით: „საერთო ინტერესებისათვის საჭიროა, რომ ყოველი საზოგადოებრივად საშიში პიროვნება იქნას გაუფრთხილებილი“. ეს კი, — როგორც თვით ლისტე აღიარებს, — იმას ნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი მართლმსაჯულება „სოციალური ჰიგიენით“ უნდა შეიცვალოს; სისხლის სამართლის კოდექსები და თვით სამართალწარმოება უნდა მოისპოს, ვინაიდან სამართალწარმოება წარმოუდგენელია იურიდიულ-ფორმალური მეთოდის, სამართლისა და მართლმსაჯულების ცნებათა გარეშე, პიროვნების საზოგადოებრივი საშიშროების შეფასება ადმინისტრაციის ხელში უნდა გადავიდეს²⁵.

ფ. ლისტე არ თვლიდა ყოველივე ამას აბსურდად, და მაინც მას არ მოუთხოვია ყველა იმ დებულების პრაქტიკულად განხორციელება, რაც თანამიმდევრულად გამომდინარეობდა დანაშაულის ობიექტური მხარის დამოუკიდებელი მნიშვნელობის უარყოფიდან. მისი ასეთი მერყევი პოზიცია იმიტ აიხსნება, რომ ლისტმა ვერ გაბედა უკუეგლო ფორმალური ბურჟუაზიული დემოკრატიის პრინციპები. სისხლის სამართლის კოდექსის შენარჩუნება, მისი აზრით, საჭიროა ინდივიდუალური თავისუფლების დასაცავად: კოდექსი არის თავისუფლებათა ქარტია (*magna charta*) დამნაშავისათვის. ასეთი მერყეობა და არათანმიმდევრობა საერთოდ დამახასიათებელია სოციოლოგიური სკოლისათვის, რომელიც ცდილობდა თავისი რეაქციული დებულებები ლიბერალური ხასიათის მოთხოვნებით შეენიღა.

²⁵ იხ. F. L i s z t, Die deterministischen Gegner der Zweckstrafe, „Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge“, B. 2, Berlin, 1905, S. 59.

მაგრამ ის, რაც სოციოლოგიური სკოლის მიმდევრებმა ვერ გაპყედეს, პრაქტიკულად ფაშისტური დიქტატურის პერიოდში განხორციელდა. ფაშიზმის იდეოლოგიებმა მოხერხებულად გამოიყენეს სოციოლოგიური სკოლის რეაქციული იდეები აღვირახსნილი თვითნებობისა და ძალადობის დასაწერად. „ფაშისტურ „თეორიებში“, — მიუთითებდა პროფ. ა. ტრაინინი, — ანთროპოლოგთა და სოციოლოგთა რეაქციულმა სუბიექტივიზმმა უკიდურეს საზღვარს მიაღწია, უფრო სწორად, ყოველგვარ ზღუდეს გადააბიჯა“²⁶.

ამგვარად, დასკვნები, რომლებიც პირობათა ტოლფასოვნების თეორიიდან გამომდინარეობენ, შემდეგნაირად შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

ა) პირობათა ტოლფასოვნების იდეიდან თანმიმდევრობით გამომდინარეობს სუბიექტივისტური შეხედულება თანამონაწილეობაზე, მომზადებასა და მცდელობაზე, დაბოლოს, თვით დანაშაულებზე;

ბ) სუბიექტური შეხედულება დანაშაულებასა და სხვის იმ რეაქციულ ტენდენციებს, რომლებსაც იმპერიალიზმის პერიოდის ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში აქვთ თავისი ფესვები.

აღსანიშნავია, რომ პირობათა ტოლფასოვნების იდეა თანმიმდევრულად გამომდინარეობს აგნოსტიციზმიდან. მართლაც, თუ მიზეზობრივ კავშირში არაფერია სუბსტანციური, თუ გარესამყაროში არსებული კავშირის არსება მიუწევდომელია ადამიანის შემეცნებისათვის, თუ ჩვენ ძალგვიძს დავადგინოთ მოვლენათა მხოლოდ უცვლელი და მუდმივი თანამიმდევრობა და სხვა არაფერი, მაშინ ცხადია, რომ მიზეზობრიობის მთლიანი ჯაჭვიდან შეუძლებელია გამოყოფილ იქნას განსაზღვრული პირობები და ამ პირობებს მიეწეროს უფრო აქტიური, ქმედითი როლი სხვა პირობებთან შედარებით. პირობათა ტოლფასოვნების უარყოფა მხოლოდ მას შეუძლია, ვისაც მიზეზობრივი კავშირი მატერიალისტურად ესმის, ვისთვისაც მიზეზობრივი კავშირი არის ნამდვილი, რეალურად არსებული კავშირი გარესამყაროს მოვლენათა შორის, ვინც ჰიქტირობს, რომ ადამიანს თავისი პრაქტიკული საქმიანობით შეუძლია დაამტკიცოს როგორც მიზეზობრივი კავშირის რეალობა, ისე მიზეზის აქტიური, ქმედითი ხასიათი შედეგის მიმართ.

---

26 А. Н. Трайнин, Состав преступления по советскому уголовному праву, М., 1951, стр. 38—39.

ბურჟუაზიული მეცნიერები სულაც არ მალავენ იმას, რომ პირობების ტოლფასოვნების იდეა მჭიდრო კავშირშია აგნოსტიციზმთან. ასე მაგალითად, ე. ჰარტმანი აშკარად აღიარებს, რომ რამდენადაც მოვლენათა ნამდვილი ურთიერთზემოქმედება მიუწვდომელია ადამიანისათვის და ჩვენ არ ძალგვიძს შევიცნოთ ცალკეული ძალები: ქმედითობა, ამდენად ჩვენ მხოლოდ ერთი შესაძლებლობა-ლა გვრჩება: განვიხილოთ ყველა პირობა როგორც ტოლფასოვანი²⁷.

აქედან ისიც ადვილად შეიძლება აიხსნას, რომ პირობათა ტოლფასოვნების დოგმას იზარებენ არა მარტო ჰიუმის მიმდევრები, არამედ აგრეთვე კანტიანელებიც, თუმცა ცნობილია, რომ კანტი მიზეზობრივი კავშირის მთელ რიგ საკითხებს ჰიუმისაგან განსხვავებულად ხსნიდა. კანტი, ჰიუმის მსგავსად, აგნოსტიკოსი იყო, ხოლო პირობათა ტოლფასოვნების იდეა წარმოადგენს დასკვნას ყველა სახისა და ყველა აქტის აგნოსტიციზმიდან. ჰიუმისა და კანტისათვის საერთოა ის, რომ „ისინი „მოვლენებზე“ პრინციპულად თითქმის იმისაგან, რაც გვევლინება, შეგრძნებას იმისაგან, რაც შეიგრძნება, საგანს ჩვენთვის-- „საჩინაო თავისთავად“, ამავე დროს ჰიუმს გაგონებაც, კი არ სურა „საგანზე თავისთავად“, იგი თვით აზრს მის შესახებ ფილოსოფიურად დაუშვებლად, „მეტაფიზიკად“ თვლის (როგორც, იუმისტები და კანტიანელები ამბობენ), კანტი კი მისაღებად თვლის „საგნის თავისთავად“ არსებობას, მაგრამ აცხადებს, იგი შეუცნობადიაო, პრინციპულად განსხვავდება მოვლენისაგან, სხვა პრინციპულ სფეროს ეკუთვნის, „მი-ღმურ“ (Jenseits) სფეროს. მიუწვდომელს ცოდნისთვის, მაგრამ მისაწვდომს რწმენისთვის“²⁸.

აქედან ნათელია: ის, ვინც უარყოფს მიზეზობრიობის კანონს. რომელიც უშუალოდ და ადამიანის გრძნობებისაგან დამოუკიდებლად არსებობს ჩვენი ცნობიერებისაგან დამოუკიდებელ გარესამყაროში, ის აუცილებლად უნდა მივიღეს აუცილებელ პირობათა ტოლფასოვნებას დოქმატად. „განსხვავება კანტის და იუმის მიზეზობრიობის თეორიებს შორის. -- ამბობს ვ. ი. ლენინი, — ეს არის მეორეხარისხოვანი განსხვავება აგნოსტიკოსებს შორის, რომელნიც ერთმანეთს უთანხმდებიან ძირითადში: ბუნების ობიექტური კანონზომიერების უარყოფაში და ამით იძულებულნი არიან ესა თუ ის ადვალისტური დასკვნები გააკეთონ“²⁹.

27 ე. ჰარტმანი, დასახ. ნაშრ., გვ. 59.

28 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 14, გვ. 118—119.

29 იქვე, გვ. 200.

ზემოაღნიშნულის გამო არ უნდა გვეკვირდეს, რომ ბურჟუაზიული კრიმინალისტები, იმისდა მიუხედავად, კანტიანელები არინ ისინი თუ ჰიუმის მიმდევრები, მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გაშუქებისას ურყევ დოგმად თვლიან აუცილებელ პირობათა ტოლფასოვნების პრინციპს.

ბ) ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის თეორია

XIX საუკუნის ბოლოს ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში წარმოიშვა ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის თეორია, რომელიც კონკურენციას უწევს ეკვივალენტურ თეორიას. ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები ამტკიცებენ, რომ ეს თეორია შესაძლებლობას იძლევა ისე გადაწყვიტოთ მიზეზობრივი კავშირის საკითხი, როგორც ეს სამართლიანობის გრძნობას შეესაბამება, რომ მისი მეშვეობით შეიძლება მიღწეულ იქნეს პასუხისმგებლობის შეზღუდვა. რის შესაძლებლობასაც ეკვივალენტური თეორია არ იძლეოდა.

რაში მდგომარეობს პასუხისმგებლობის ეს „სამართლიანი“ შეზღუდვა და რამ განაპირობა იმპერიალიზმის პერიოდის სამართლებრივ ლიტერატურაში ამ თეორიის წარმოშობა?

XIX საუკუნის მიწურულისათვის დამახასიათებელია მონოპოლისტური კაპიტალის ინტენსიური ზრდა, მსხვილ კაპიტალისტურ საწარმოთა მძლავრი განვითარება. ტექნიკის განვითარების წყალობით კაპიტალისტებს შესაძლებლობა ეძლევათ ფართოდ გამოიყენონ დიდი ძალის მექანიკური ძრავები, ორთქლისა და ელექტრონის ენერჯია და ა. შ.

ამ საწარმოებში მუშაობასთან დაკავშირებულია მომეტებული საფრთხე ადამიანთა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლისათვის. მომეტებული საფრთხის წყაროსთან დაკავშირებული რისკი იურიდიულად საწარმოს პატრონს აწევს. საწარმოს პატრონი ვალდებულია აანაზღაუროს მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანი და ამ ვალდებულებისაგან თავს ვერ გაითავისუფლებს, თუნდაც ეს ზიანი შემთხვევით იყოს მიყენებული და არა ბრალეულად. მაგრამ კლასობრივი ინტერესი მოითხოვს, რომ ეს რისკი მეტად მძიმე ტვირთად არ დააწევს ბურჟუაზიულ მეწარმეს, რომ დადგენილ იქნას მატერიალური პასუხისმგებლობის შეზღუდული ფარგლები.

კაპიტალისტური კლასის ინტერესები ზოგჯერ სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობის შეზღუდვასაც მოითხოვენ. ეს საჭიროა კერძოდ, მაშინ, როცა კაპიტალისტურ საწარმოში ე. წ. „უბედური

შემთხვევა“ მოხდა. მეწარმენი დაინტერესებული არიან ისე განისაზღვროს პასუხისმგებლობის წინამძღვრები, აკრძოდ მიზეზობრივი კავშირი, რომ საწარმოში მომხდარი „უბედური შემთხვევა“ არ იწვევდეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ამას არც მაღაეს ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი. მაგალითად, ჰ. ტარნოვსკის აზრით, „უმეტეს შემთხვევაში, როდესაც წარმოებაში მუშაა დაზარალებული. საწარმოს პატრონი, რა თქმა უნდა, არ უნდა დაისჯოს“³⁰.

კაპიტალისტური კლასის წარმომადგენელთა ინტერესების დასაცავად მეტად მოხერხებული აღმოჩნდა მიზეზობრივი კავშირის ადეკვატური თეორია, რომლის ელასტიური ფორმულები იძლევიან, საჭიროებისა და მიხედვით, მიზეზობრივი კავშირისა და, მასთან ერთად, პასუხისმგებლობის როგორც შეზღუდვის, ისე იმავდროულად გაფართოების შესაძლებლობასაც.

ადეკვატური თეორია თავდაპირველად დაასაბუთა გერმანელმა მეცნიერმა ი. კრისმა თავის 1888 წელს გამოცემულ მონოგრაფიაში — *Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben* (Leipzig, 1888). სულ მცირე ხნის განმავლობაში მან მრავალრიცხოვანი მიმდევარი მოიპოვა როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო სამართლის ლიტერატურაში³¹. ადეკვატურმა თეორიამ სრულიად გამოაძევა ეკვივალენტური თეორია სამოქალაქო სამართლის სფეროდან და გაბატონებული ადგილი დაიკავა გერმანიის საიმპერიო სასამართლოს სამოქალაქო სენატის პრაქტიკაში. იგი გაბატონებულია აგრეთვე შვეიცარიის უმაღლესი სასამართლოს პრაქტიკაში როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის საქმეებზე³². რუსულ რევოლუციამდელ ლიტერატურაში ადეკვატურ თეორიას მხოლოდ თითო-ორჯოა მომხრე ჰყავდა³³.

³⁰ Die systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie für den Aufbau des Verbrechensbegriffs, Berlin — Leipzig, 1927, S. 255.

³¹ ადეკვატური თეორიის მთავარი წარმომადგენლები არიან გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში: M. Rümelin, Die Verwendung der Causalbegriffe in Straf- und Civilrecht, Tübingen, 1900; M. Liepmann, Einleitung in das Strafrecht, Berlin, 1900, SS. 47—78; L. Traeger, Der Kausalbegriff im Straf- und Zivilrecht, Marburg, 1904; H. Tarnowski, Die Systematische Bedeutung der adäquaten Kausalitätstheorie, für den Aufbau des Verbrechensbegriffs, Berlin—Leipzig, 1927; R. Hippel, Deutsches Strafrecht, B. 2, Berlin, 1930, SS. 134—153.

³² იხ. G. A. German, Das Verbrechen im neuen Strafrecht, 1912, Zürich, S. 163; Guildmann, Zur Lehre von der strafrechtlich bedeutsamen Kausalität, „Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht“, 1945, H. 1, SS, 112—113.

³³ ადეკვატური თეორია გამოიყენა მოკრინსკიმ, რომელმაც მისი ძირითადი ძეგლებანი საფუძვლად დაუდო თავის მოძღვრებას მოქმედების პოტენციური მიზეზის შესახებ (იხ. С. П. Мокринский, Наказание, его цели и пределы, вып. III, Томск, 1905).

მიზეზობრივი კავშირის ცნებას, ადეკვატური თეორიის მიხედვით, ორგვარი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს: ფილოსოფიური და პრაქტიკული. ფილოსოფიური თვალსაზრისით ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლებს ერთადერთ სწორ თეორიად მიაჩნიათ ეკვივალენტური თეორია, რომელიც მიზეზად ყოველთვის აუცილებელ პირობათა მთელ ჯამს აღიარებს. ისევე, როგორც ეკვივალენტურ თეორიას. ადეკვატურ თეორიასაც მიზეზობრივი კავშირი ესმის არა როგორც ნივთთა რეალური კავშირი ერთმანეთთან, არამედ როგორც ჩვენი შემეცნების კატეგორია³⁴.

ამიტომ ადეკვატური თეორიაც იძულებულია მიიღოს დებულება, რომელიც თანმიმდევრულად გამომდინარეობს მიზეზობრივ ურთიერთობათა ობიექტური რეალობის უარყოფიდან, სახელდობრ, დებულება, რომ მოვლენათა კონკრეტული მსგელობისათვის ყველა პირობა ერთნაირად არის აუცილებელი და ამიტომ კაუზალური თვალსაზრისით ყველა პირობა თანასწორია.

ამავე დროს აუცილებელ პირობათა ტოლფასოვნება ადეკვატური თეორიის მიხედვით სწორია მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც საქმე კონკრეტულ მიზეზობრივ კავშირს შეეხება. მაგრამ მიზეზობრივი კავშირი შეიძლება გაგებულ იქნას არა მარტო როგორც კონკრეტული, არამედ აგრეთვე როგორც აბსტრაქტული მიზეზობრიობა ყოველდღიურ ცხოვრებაში და აგრეთვე სამართლის პრაქტიკული მოთხოვნილებებისათვის, ადეკვატური თეორიის თვალსაზრისით, კონკრეტული მიზეზობრივი კავშირი გამოსადეგი არ არის, ვინაიდან იგი

---

³⁴ წინააღმდეგ ეკვივალენტური თეორიისა, რომლის მიმდევართა უმრავლესობა კიუპის ფილოსოფიურ კონცეფციას იზიარებს, ადეკვატური თეორიის წარმომადგენელთა დიდი უმეტესობა კანტის აპრიორიზმის მომხრეა. მიზეზობრიობის კანტიანური გაგება ჩანს კრისის შემდეგი სიტყვებიდან: „ზუსტი მსჯელობა გვიჩვენებს, რომ იტყულებანი, რომლებიც მიზეზის მოქმედებას შეეხება, არსებითად იმაზე კი არ მიგვიჩვენებენ, თუ რა შეიძლება იქნეს შეცნობილი და დაკვირვების გზით ათვისებული კონკრეტული მოვლენიდან, არამედ იმაზე, რაც თეორიულად ჩვენს მიერ მოტანილია ცდაში“ (იხ. Kries, op. cit., p. 22.). მიზეზობრიობის კანტიანური გაგება კიდევ უფრო ნათლად ჩანს მ. ლიპმანის შემდეგი სიტყვებიდან: „მიზეზობრივი ურთიერთობა თვით ნივთებში კი არ სძევს, არამედ ჩვენი შემეცნების სიანთეზია, გონებებითი ცნებაა, რომლის შეშვეობით ჩვენ ვაზროვნებთ ერთ ნივთზე როგორც აუცილებლობით და კავშირებულზე მეორესთან... თანაც მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ამით უარყოფთ არა მოქმედი ძალების არსებობას, როგორც ამას ამტკიცებს გავრცელებული ფილოსოფიური შეხედულება, რომელსაც არასწორად ესმის კანტის მსჯელობა, არამედ უარყოფთ მათა შეცნობადობის შესაძლებლობას“ (M. Liepmann, Einleitung., S. 49).

მეტად აფართოებს პასუხისმგებლობას და არ იძლევა საქმის სამართლიანად გადაწყვეტის შესაძლებლობას. სამართლისათვის საერთოდ დამახასიათებელია საკითხის განმაზოგადოებელი განხილვა. ამიტომ, — ამტკიცებენ ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები, — სამართლის მეცნიერებამ ჯანზე უნდა დატოვოს მიზეზობრივი კავშირის ფილოსოფიური გაგება, რომელსაც საქმე აქვს კონკრეტულ მიზეზობრიობასთან, და უნდა გამოიყენოს აბსტრაქტული მიზეზობრივი კავშირი. რომელიც სამართლის განმაზოგადოებელ ტენდენციას შეესაბამება. ხოლო აბსტრაქტული მიზეზობრივი კავშირის თვალსაზრისით, ე. ი. თვალსაზრისით, რომელიც სამართლის პრაქტიკულ მოთხოვნილებებს შეესაბამება, აუცილებელი პირობები სულაც არ არიან თანასწორუასოვანნი, არამედ შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან.

აბსტრაქტული მიზეზობრივი კავშირის ცნებას კრისი და მისი მიმდევრები საფუძვლად უდებენ ე. წ. „ობიექტური შესაძლებლობის“ კატეგორიას. „ობიექტური შესაძლებლობა“, კრისის აზრით, შეუთავსებელია კონკრეტულ კაუზალობასთან. კონკრეტულ სინამდვილეს საქმე აქვს ან მოვლენის წარმოშობის აუცილებლობასთან ან მისი წარმოშობის შეუძლებლობასთან. თუ რაიმე მოვლენა განხორციელდა, ეს იმას ნიშნავს, რომ უკლებლივ ყველა აუცილებელი პირობის ერთობლიობით მისი განხორციელების შესაძლებლობა წინასწარ განსაზღვრული იყო. და პირიქით: თუ რაიმე მოვლენა არ განხორციელებულა, წინასწარი პირობებით აუცილებლად განსაზღვრული იყო მისი განხორციელების შეუძლებლობა. მესამე რამ არ არსებობს. შესაძლებლობის კატეგორია შეუთავსებელია კონკრეტულ მიზეზობრიობასთან.

შესაძლებლობის ცნება, ადეკვატური თეორიის წარმომადგენელთა აზრით, აბსტრაქტული კატეგორიაა. იგი გულისხმობს აბსტრაგირებას, განყენებას ცალკეული შემთხვევის კონკრეტულ თავისებურებათაგან. შესაძლებლობის ასეთი ცნება ავებულია განზოგადოებულად წარმოდგენილ პირობებზე. სხვაგვარად რომ თქვათ, ის კი არ უნდა იქნას გარკვეული, შეიძლოა თუ არა განსაზღვრულ პირობას ზუსტად მოცემულ კონკრეტულ გარემოებებში გამოეწვია ზუსტად განსაზღვრული შედეგი, არამედ შეუძლია თუ არა საზოგადოდ ამ გვარ პირობას ჩვენი გამოცდილების თანახმად გამოიწვიოს ასეთივე შედეგი.

იურისტიკისათვის, ადეკვატური თეორიის თანახმად, საკმარისი არ არის იმის დადასტურება, რომ გარკვეული ადამიანის მოქმედება იყო შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა, არამედ ამასთან ერთად

მან უნდა დაადასტუროს, რომ ამგვარი მოქმედება საზოგადოდ, ჩვეულებრივად იწვევს ხოლმე ასეთი ხასიათის შედეგს, ან როგორც ადეკვატური თეორიის ზოგიერთი მიმდევარი ამბობს, რომ ასეთ მოქმედებას აქვს საერთო ტენდენცია ასეთი შედეგის გამოწვევისა. ასეთი განზოგადოებული ხასიათის მიზეზობრივ კავშირს კრისმა ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირი უწოდა. ადეკვატურ მიზეზობრივ კავშირს კი დაუპირისპირა შემთხვევითი მიზეზობრივი კავშირი, ე. ი. ისეთი. როდესაც ადამიანის მოქმედება თუმცა ამ კონკრეტულ შემთხვევაში წარმოადგენდა გარკვეული შედეგის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას, მაგრამ საზოგადოდ, ჩვეულებრივად ხელს არ უწყობს ამგვარი შედეგის წარმოშობას. „ამგვარად, თუ მიზეზობრივ-მა ფაქტორმა ა.-მ გამოიწვია შედეგი ბ., ა.-ს მაშინ შეიძლება ვუწოდოთ ბ.-ს ადეკვატური მიზეზი, ხოლო ბ.-ს ა.-ს ადეკვატური შედეგი, როდესაც ა. საზოგადოდ წარმოადგენს ბ.-სთვის ხელისშემწეობს გარემობას; წინააღმდეგ შემთხვევაში არსებობს „შემთხვევითი“ მიზეზი და „შემთხვევითი“ ეფექტი“³⁵.

ეს განმაზოგადოებელი თვალსაზრისი საფუძვლად უდევს ადეკვატური თეორიის ყველა სახესხვაობას, იმისდა მიუხედავად, თუ რა ნიუანსები შეაქვთ ამ თეორიის ცალკეულ წარმომადგენლებს ადეკვატური მიზეზობრიობის გაგებაში. ასე, მაგალითად, კრისისათვის ადეკვატური მიზეზი არის „ამგვარივე შედეგისათვის საერთოდ ხელისშემწყობი პირობა“, ლიპმანისათვის „ისეთი პირობა, რომლის კავშირი შედეგთან შეიძლება საზოგადოდ იქნეს გათვალისწინებულნი“, ტრეგერისათვის — პირობა, „რომელიც არაუმნიშვნელოდ ხელს უწყობს შედეგის განხორციელებას“, ალფელდისათვის — „პირობა, რომელიც ცხოვრების გამომოცდილების თანახმად საერთო წესით ან არა-იშვიათად წარმოშობს შედეგს“ და ა. შ.

ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის თეორიამ, რომელიც ყალბ დილოსოფიურ შეხედულებას ეფუძნება, ვერ შეძლო მიეცა სასამართლო პრაქტიკისათვის რაიმე მეცნიერულად დასაბუთებული და ზუსტი კრიტერიუმი. უფრო მეტიც. მან ისიც კი ვერ დაასაბუთა, თუ რატომ უნდა შეიზღუდოს პასუხისმგებლობა მხოლოდ განმაზოგადოებელი მიზეზობრივი კავშირით განმაზოგადებელი თვალსაზრისის სა-

³⁵ J. Kries, Über den Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben, Leipzig, 1888, S. 27.

სარგებლოდ ამ თეორიის დამცველებს მხოლოდ ის არგუმენტები მოჰყავთ, რომ ეს თვალსაზრისი იძლევა საქმის „სამართლიანად“, „სამართლებრივი გრძნობის“ შესაბამისად გადაწყვეტის შესაძლებლობას მაგრამ „სამართლიანობის“ ან „სამართლებრივი გრძნობის“ შესატყვისობის“ ცნებანი იმდენად სუბიექტური და გაურკვეველი ცნებებია, რომ მათი მეშვეობით ძნელია დასაბუთება რაიმე თეორიისა.

საკმარისია ვცადოთ ამ თეორიის გამოყენება ბრალეული პასუხისმგებლობის დროს, და ვაშინვე დაერწმუნდებით, რომ იგი გამოუსადეგარია. ვთქვათ, დამნაშავემ თავისი ბოროტი განზრახვის განხორციელების მიზნით, ისარგებლა მხოლოდ მისთვის ცნობილი განსაკუთრებული ინდივიდუალური გარემოებებით და, ისეთ საშუალებას მიმართა, რომელიც „საერთოდ ხელს არ უწყობს“ ასეთი მავნე შედეგის განხორციელებას. მაგალითად, დამნაშავემ იცის, რომ დაზარალებულმა თავის ტვინის დაავადება გადაიტანა, რის შედეგადაც თავის ქალა იმდენად გათხლებული აქვს, რომ საკმარისია მსუბუქი დარტყმა თავში, და იგი მოკვდება. სარგებლობს რა ამ სპეციალური ცოდნით. დამნაშავე მსუბუქად ჩაკრავს თავში ჩიბუხს და მოკლავს კაცს. განზოგადოებული განხილვის თვალსაზრისით მიზეზობრივი კავშირის არსებობა ადამიანის მოქმედებასა და კაცის სიკვდილს შორის უარყოფილ უნდა იქნას. ხოლო თუ არ არსებობს მიზეზობრივი კავშირი, ბრალის საკითხი არც შეიძლება წარმოიშვას და პასუხისმგებლობაც უარყოფილ უნდა იქნას. მაშასადამე, ადეკვატურ თეორიას არ შეუძლია დაასაბუთოს პასუხისმგებლობა ვანსაკუთრებით მზაკვრულად და შენიღბულად ჩადენილი დანაშაულის დროს, როდესაც მიზეზობრივი კავშირის მიმდინარეობა ატიპური, არაადეკვატური იყო.

ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები ცდილობენ როგორმე თავი დააღწიონ ამ შეცდომას და დაასაბუთონ ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის არსებობა აღნიშნულ შემთხვევებშიც. მაგრამ ისინი ამას ან იმით აღწევენ, რომ ფაქტიურად სტრუქტურა განმარტადებელი განხილვის პოზიციებს და ეკვივალენტური თეორიის თვალსაზრისზე გადადიან (რიუმელინი, ტარნოვსკი), ანდა იმით, რომ ერთმანეთში ურევენ პასუხისმგებლობის ორ წინამძღვარს — მიზეზობრივ კავშირს და ბრალს (კრისი, ლიპმანი, მოკრინსკი).

ადეკვატური თეორიის მეორე ძირითადი ნაკლი იმაში მდგომარეობს. რომ მან ვერ შეძლო დაედგინა „ობიექტური შესაძლებლობის“ ანუ „შედეგისათვის ხელისშეწყობის“ ის ხარისხი, რომელმაც უნდა დასაბუთოს ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის, მაშასადამე პასუხისმგებლობის ობიექტური წინამძღვრის არსებობა.

რადგან ადეკვატური თეორია მიზეზობრივი კავშირის კანტიანურ პოზიციასზე იდგა, ე. ი. მიზეზობრივ კავშირს ჩვენი აზროვნების აპრიორულ კატეგორიად თვლიდა, ამიტომ, ცხადია, მას არ შეეძლო აღეარებინა შესაძლებლობის ობიექტური ბუნება. ეს არის ერთ-ერთი რელატივისტური დასკვნა ყოველგვარი მიმართულების აგნოსტიციზმიდან.

შესაძლებლობის ცნება, რომელსაც ადეკვატური თეორია იყენებს, არსებითად არ განსხვავდება სუბიექტური ეგებისობის (Wahrscheinlichkeit) ცნებისაგან განსხვავება მათ შორის უფრო რაოდენობრივია, ვიდრე თვისობრივი. ეს განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ სუბიექტურ ეგებისობაზე მსჯელობის დროს ხდება აბსტრაგირება (განყენება) ისეთი გარემოებებისაგან, რომლებიც ცნობილი არ არის მსჯელობის სუბიექტისათვის; ხოლო „ობიექტურ“ შესაძლებლობაზე მსჯელობის დროს განზრახ და შეგნებულად ახდენენ აბსტრაგირებას ზოგიერთი კონკრეტული გარემოებისაგან, რომელსაც არა აქვს ზოგადი, ტიპიური ხასიათი. კრისი მის მიერ დადგენილ შესაძლებლობის ცნებას „ობიექტურ შესაძლებლობას“ უწოდებს. მაგრამ ეს „ობიექტურობა“ კრისისათვის სულაც არ ნიშნავს რეალურ შესაძლებლობას, რომელიც გამოჰხატავს მოაზროვნე სუბიექტის გარეშე არსებულ ობიექტურ მდგომარეობას, არამედ მხოლოდ იმას, რომ მსჯელობას შესაძლებლობის შესახებ აქვს საყოველთაო მნიშვნელობა, ე. ი. ლოგიკურად სავალდებულო ხასიათი. სახელწოდება „ობიექტური შესაძლებლობა“, მაშასადამე, არ გამორიცხავს ამ ცნების სუბიექტურ ბუნებას.

ადეკვატური თეორია გვთავაზობს ახალი სახელწოდებით აგნოსტიციზმის ძველ შეხედულებას. კრისის ობიექტურ შესაძლებლობას კარგად შეესაბამება ის სიტყვები, რომლებითაც ვ. ი. ლენინი „ღად ფიზიკოსს და პატარა ფილოსოფოსს“ ა. პუანკარეს ახასიათებდა: „პუანკარე ობიექტურად თვლის საყოველთაოს, უმრავლესობის ან ყველას მიერ ცნობილს, — ე. ი., როგორც ყოველი მახისტი, წმინდა სუბიექტურად სპობს ობიექტურ ჭეშმარიტებას; კითხვაზე, არსებობს თუ არა „პარმონია“ ჩვენს გარეშე, პუანკარე კატეგორიულად იცხადებს: „უეჭველად არაო“. სავსებით ცხადია, რომ ახალი ტერმინები ოდნავადაც არ ცვლიან აგნოსტიციზმის უძველეს ფილოსოფიურ ხაზს, ვინაიდან პუანკარეს „ორიგინალური“ თეორიის დედაარსი გამოიხატება ობიექტური რეალობისა და ბუნების ობიექტური

კანონზომიერების უარყოფაში (თუმცა იგი სრულიადაც ვერ იჩენს თანამიმდევრობას)³⁶.

აბსტრაქტული შესაძლებლობის ცნების სწორედ სუბიექტური სასიზღვრის გამო ადეკვატურ მიზეზობრივ თეორიას არ ძალუძს მოგვეცეს ზუსტი და ნათელი კრიტერიუმი „ადეკვატური“ და „შემთხვევითი“ მიზეზობრივი კავშირის გასამიჯნავად. თითოეულ ცალკეულ შემთხვევაში დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობის „ობიექტური შესაძლებლობის“ დადგენას ეს თეორია აკისრებს მოსამართლეს მისი სუბიექტური გამოცდილების, მისი ცოდნის, წარმოდგენების და სხვ. მისთ. მიხედვით.

თეორიას, რომელიც პრეტენზიას აცხადებს, რომ მას შეუძლია მოგვეცეს „სამართლიანი“ და იურიდიულად სწორი გადაწყვეტილებების გამოტანის შესაძლებლობა, პირველ რიგში ასეთი ზუსტი და ნათელი პრაქტიკული კრიტერიუმის შემუშავება მოეთხოვება. ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები კი ან სრულიად არ იწუხებენ თავს იმის განსაზღვრით, თუ შედეგისათვის ხელის შეწყობის როგორი ხარისხია აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირისათვის ანდა სჯერდებიან მხოლოდ იმის მითითებას, რომ მოქმედება „არა უმნიშვნელოდ უნდა აძლიერებდეს ამგვარი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას“ (ტრეგერის ფორმულა, რომელსაც ადეკვატური თეორიის წარმომადგენელთა უმრავლესობა იზიარებს).

დამახასიათებელია, რომ თვით ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლებიც არ უარყოფენ ადეკვატურ და არაადეკვატურ მიზეზობრივ კავშირს შორის არსებული ზღვარის მერყეობას და გაურკვევლობას. მაგალითად, კრისი პირდაპირ მიუთითებს, რომ „ის საკითხი. შემთხვევითია in concreto მიზეზობრივი კავშირი თუ ადეკვატური, ხშირად სრული სიზუსტით არ შეიძლება გადაწყდეს“³⁷.

თანაც ადეკვატური და შემთხვევითი მიზეზობრივი კავშირის ზუსტად გამიჯნვის შეუძლებლობას ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები იურიდიული მეთოდოლოგიის სპეციფიკური თავისებურებებით ხსნიან. სისხლის სამართლის მეცნიერება, — მიუთითებენ ისინი, — არ არის ზუსტი მეცნიერება, მექანიკისა და ფიზიკის მსგავსად; ამიტომ მას არასდროს არ შეუძლია მიაღწიოს თავის ცნებათა სრულ განსაზღვრულობას; სისხლისსამართლებრივ ცნებათა უმრავლესობას ზუსტად განსაზღვრული და ნათლად შემოხაზული ფარგლები არა

36 ვ. ი. ლენინი, თხ., ტ 14, გვ. 201—202.

37 J. Kries, op. cit, p. 44; იხ. აგრუვე, L. Traeger, Der Kausalbegriff im Straf-und Zivilrecht, Marburg, 1904, S. 163.

აქვე; მაგრამ ეს ხელს არ უშლის სისხლის სამართალს წარმატებით გამოიყენოს ეს ცნებანი თავისი მიზნებისათვის. ასეთი ცნებებია, მაგალითად, შერაცხადობა და შეურაცხაობა, ევენტუალური ვანზრახვა და შეგნებული გაუფრთხილებლობა და ა. შ.³⁵

ამგვარად, თეორია, რომელიც აცხადებდა, რომ მისი ამოცანა პასუხისმგებლობის ზუსტი საზღვრების დადგენაა, უიარს ამბობს მოგვეცეს ზუსტი და მეცნიერულად დასაბუთებული კრიტერიუმი. საკითხის გადაწყვეტის მთელი სიმძიმე მას მოსამართლეზე გადააქვს. „შესაძლებლობის გადიდება, — ამბობს ლ. ტრეგერი, — უნდა გამოიხატებოდეს ისეთ ხელის შეწყობაში, რომელსაც ანგარიშს უწევენ ყოველდღიურ ცხოვრებაში. უფრო მკვეთრად ეს საზღვარი არ შეიძლება იქნას შემოხაზული. ეს გაიგო და მშვენიერად განმარტა უკვე კრისმა. აქ ადგილი უნდა დაეთმოს „შეფასებით მსჯელობებს“ და „პრაქტიკის ნებისმიერ გადაწყვეტილებებს“³⁹.

სასამართლოს თავისუფალი მიხედულების მომარჯვება მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გადაწყვეტისადმი დამახასიათებელია იმპერიალიზმის პერიოდის ბურჟუაზიული მეცნიერებისათვის. „შეფასებითი მსჯელობისა“ და „პრაქტიკის ნებისმიერ გადაწყვეტილებათა“ მეშვეობით მას სურს შენიღბოს და ამავე დროს იურიდიულად დაასაბუთოს სასამართლოს სუბიექტივიზმი და თვითნებობა. მოსამართლეს ხელში აძლევენ ელასტიურ ფორმულას, რომლის მეშვეობით მას შესაძლებლობა ეძლევა შეზღუდოს სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, როცა ეს ხელსაყრელია კლასობრივი ინტერესებისათვის და, პირიქით, გააფართოვოს იგი, როცა ამას იგივე კლასობრივი ინტერესები მოიცხოვენ.

ამგვარად ჩვენ შემდეგ დასკვნებამდე მივედით:

1. ადეკვატურ თეორიას, მისთვის დამახასიათებელი მეთოდოლოგიური ნაკლის გამო, არ ძალუძს მოგვეცეს ზუსტი და ნათელი კრიტერიუმი შიგნითი განხორციელების შესაძლებლობის ისეთი ხარისხის დადგენისათვის, რომელმაც უნდა დაასაბუთოს სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

2. ადეკვატური თუ შემთხვევითი მიზეზობრივი კავშირის არსებობის დადგენის საკითხს იგი

³⁵ L. Traeger, op. cit., p. 164—165.

³⁹ Ibid., p. 165.

საბოლოო ანგარიშში მოსამართლის თავისუფალ
ქიხედულებას აკისრებს.

3. იმ კრიტიკიუმის მეტყევე და განუსაზღვრე-
ლი ხასიათი, რასაც გვთავაზობენ ადეკვატური
თეორიის წარმომადგენლები პასუხისმგებლობის
ობიექტური წინამძღვრის დასადგენად, მოხერ-
ხებულად შეიძლება გამოყენებულ იქნას ბურ-
ჟუაზიული სასამართლოს მიერ გაბატონებული
კლასის ინტერესებისათვის ხელსაყრელი დას-
ჯითი პოლიტიკის განხორციელებისათვის.

§ 2. მიზეზობრივი კავშირი დიალექტიკური მატერიალიზმის მიხედვით

მიზეზობრივი კავშირი ფილოსოფიის ერთ-ერთ ძირითად პრობ-
ლემას წარმოადგენს. მის გარშემო სხვადასხვა ფილოსოფიურ მიმდრ-
ნარობებს შორის ყოველთვის მძაფრი ბრძოლა იყო გამართული. ეს
გასაგებიცაა: ამ პრობლემაში პოულობს თავის ასახვას სხვადასხვა-
გვარი შეხედულება მატერიის არსის, ადამიანის აზროვნებს და მათი
ურთიერთდამოკიდებულებისა, გარესამყაროს მოვლენათა შემეცნე-
ბაში შეგნებისა და ცდის როლის შესახებ და ა. შ. „ნამდვილად მნიშ-
ვნელოვანი თეორიულ-შემეცნებითი საკითხი, რომელიც ფილოსო-
ფიურ მიმართულებებს თიშავს, იმაში კი არ მდგომარეობს—გვასწავლის
ე. ო. ლენინი—თუ რა ზედმიწევნულობას მიაღწია ჩვენ მიერ მიზეზობ-
რივი კავშირის აღწერამ და შეიძლება თუ არა ამ აღწერის გამოსატყა
სუსტი მათემატიკური ფორმულით, — არამედ იმაში, თუ რა წარმო-
ადგენს ჩვენ მიერ ამ კავშირის შეცნობის წყაროს — ბუნების ობი-
ექტური კანონზომიერება, თუ ჩვენი გონების თვისება, მისთვის და-
მასხასიათებელი უნარი გარკვეული აპრიორული ჭეშმარიტების შე-
ცნობისა და სხვა“⁴⁰.

დიალექტიკური მატერიალიზმი, რომელიც აღიარებს გარესამყა-
რის ობიექტურ რეალობას, განიხილავს მიზეზობრივ კავშირს რო-
გორც სამყაროს მოვლენათა ობიექტურად არსებულ რეალურ კავ-
შირს, ასახულს ჩვენს ცნობიერებაში. „ხოლო ბუნების ობიექტური
კანონზომიერების და ამ კანონზომიერების დაახლოებით სწორი ასახ-
ვის აღიარება ადამიანის გონებაში—ეს არის მატერიალიზმი“⁴¹. პირიქით,
მარქსიზმის კლასიკოსები იდეალიზმად თვლიან „ბუნების ობიექტური

40 ე. ო. ლენინი, თხზ., ტ. 14, გვ. 194—195.

41 იქვე, გვ. 189.

კანონზომიერების უარყოფას და „ცდის“ ამა თუ იმ „პირობების“, ამა თუ იმ პრინციპების, პოსტულატების, დებულებების გამოყენებას ს უ ბ ი ე ტ ი დ ა ნ, ადამიანის ცნობიერებიდან, და არა ბუნებიდან“⁴².

დიალექტიკური მატერიალიზმი, მიზნობრიობის პრობლემის ახ-
ლნისას, სამყაროში ყველა მოვლენის ურთიერთკავშირისა და ურთი-
ერთგანპირობებულობის ფაქტს ემყარება. „პირველი, რაც ჩვენ მოძ-
რავი მატერიის განხილვის დროს თვალში გვეცემა, ესაა ცალკეულ სხე-
ულთა, ცალკეული მოძრაობების ურთიერთკავშირი, მათი ურთიერთ
გ ა ნ პ ი რ ო ბ ე ბ უ ლ ო ბ ა“⁴³.

მატერიის მოძრაობის რა ფორმასაც არ უნდა ვიხილავდეთ, ჩვენ იმწამსვე თვალში გვეცემა, რომ ბუნება და საზოგადოება წარმოადგე-
ნენ არა შემთხვევით, იზოლირებულ და ერთმანეთთან დაუკავშირე-
ბელ მოვლენათა გროვას, არამედ გარკვეულ მთლიანობას, რომელ-
წიაც მოვლენათა უსასრულო რიცხვი ერთმანეთზე გადახლართულია
და ურთიერთზემოქმედების პროცესში მკაცრ კანონზომიერებას ავ-
ლენს.

იმის დადგენა, რომ ყველა საგანი და მოვლენა ურთიერთდაკავ-
შირებული და ურთიერთგანპირობებულია, ჯერ კიდევ არ არის საკ-
მარისი ამ მოვლენების შემეცნებისათვის. „მხოლოდ „ურთიერთქმე-
დება“ სიცარიელეა“⁴⁴ — ამბობს ვ. ლენინი. იპისათვის, რომ შევიც-
ნოთ თვით კავშირების ხასიათი, აუცილებელია შევიცნოთ ამ კავში-
რების ცალკეული მხარეები, შევიცნოთ ნაწილები, რომელთაგანაც
შესდგება მთლიანი, რადგან „...სანამ ჩვენ ამ ახსნას ვერ შევძლებთ.
საერთო სურათსაც ნათლად ვერ წარმოვიდგენთ“⁴⁵.

აქედან გამომდინარე, მოვლენათა ურთიერთკავშირის და ურთი-
ერთგანპირობებულობის შესასწავლად აუცილებელია ჩაეწვდეთ იმ
კანონთა არსებას, რომელნიც ბუნების მოვლენებს აკავშირებენ. მხოლოდ
მშინ არის შესაძლებელი ადამიანის ჩარევა ბუნების მოვლენების გან-
ვითარებაში, ამ მოვლენების დამორჩილება საზოგადოების მიერ და-
სახული მიზნებისათვის.

მატერიის მოძრაობის ფორმების ამგვარი შესწავლის ნაყოფია
მიზნობრიობის კანონის აღმოჩენა, ე. ი. იმის აღმოჩენა, რომ საგ-
ნები მექანიკურად და დაუკავშირებლად კი არ მოსდევენ ერთმანეთს.
არამედ ერთი მოვლენა აუცილებლობით აწევეს მეორე მოვლენას.

42 ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 14, გვ. 203.

43 ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, თბილისი. სახელგამი, 1950, გვ. 236.

44 ვ. ი. ლენინი, თხზულებანი. ტ. 38, გვ. 158.

45 ფ. ენგელსი, ანტი-დიურიზმი, სახელგამი, 1952, გვ. 26.

მიზეზობრიობის კანონის დადგენა, რასაკვირველია, არ ამოწურავს მატერიის მოძრაობის ყველა კანონის გარკვევას. მიზეზისა და მოქმედების (შედეგის) ურთიერთობა წარმოადგენს მხოლოდ ერთ ეკორმას კანონზომიერებისა, რომელიც სამყაროს ახასიათებს. „მიზეზი და შედეგი. ეფდი, მხოლოდ მომენტებია სამყაროს ურთიერთდამოკიდებულებისა, კავშირისა (უნივერსალურის), მოვლენათა ურთიერთ გადაჯაჭვულობისა, მხოლოდ რგოლებია მატერიის განვითარების ჯაჭვში“⁴⁶. ამასთან, როგორც ლენინი აღნიშნავს, მიზეზობრიობა „არის მთელი სამყაროს კავშირის მხოლოდ მცირე ნაწილაკი“⁴⁷.

მიზეზისა და შედეგის ურთიერთობის დადგენის დროს ჩვენ ვეცდებით მოვლენათა ამ უნივერსალური ჯაჭვიდან განსაზღვრულ მოვლენებს, ხელოვნურად ვაცალკევებთ მათ ერთიან სამყაროდან და ვიკვლევთ მხოლოდ ერთმანეთთან ურთიერთობაში. „იმისათვის, რომ ცალკეული მოვლენები გავიგოთ, — ამბობს ენგელსი, — ისინი საყოველთაო კავშირიდან უნდა ამოვგლიჯოთ, იზოლირებით განვიხილოთ და აი ამ შემთხვევაში ცვლადი მოძრაობანი წარმოსდგებიან ერთნი როგორც მიზეზნი, მეორენი კი როგორც შედეგ-მოქმედებანი“⁴⁸.

აქედან გასაგებია, რომ როდესაც ვადგენთ მიზეზობრივ კავშირს ორ კონკრეტულ მოვლენას შორის, ჩვენ ვამარტივებთ სამყაროს ყველა მოვლენას შორის არსებულ კავშირს, რომელიც სინამდვილეში გაცილებით ღრმა, მრავალწახნაგოვანი და უნივერსალურია. თავის ნაშრომში „მატერიალიზმი და ემპირიოკრიტიციზმი“ ვ. ლენინი წერდა: „მიზეზისა და შედეგის ადამიანური გაგება ყოველთვის რამდენადმე ამარტივებს ბუნების მოვლენათა ობიექტურ კავშირს, მხოლოდ დაახლოებით ასახავს მას, ხელოვნურად აცალკავებს ერთი მთლიანი მსოფლიო პროცესის ამა თუ იმ მხარეს“⁴⁹.

მაგრამ თუკი ამ მოვლენებს განვიხილავთ არა იზოლირებულად. არამედ მათ საერთო კავშირში, მათ ურთიერთზემოქმედებაში, მაშინ სურათი სავსებით შეიცვლება. ის, რაც გარკვეული მოვლენის მიმართ მიზეზს წარმოადგენდა, თვით სხვა მიზეზის შედეგად წარმოგვიდგება. მეორე მხრივ ის, რაც რაღაც მოვლენის შედეგს წარმოადგენდა, წარმოგვიდგება მიზეზად გარკვეული შედეგის მიმართ, და ასე უსასრულოდ.

46 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 38, გვ. 154.

47 იქვე, გვ. 155.

48 ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, სახელგამი, 1950, გვ. 238.

49 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 14, გვ. 190.

ფ. ენგელსი „ანტი-დიურინგში“ მიუთითებდა: „აგრეთვე, მიზეზი და შედეგი წარმოდგენები, რომელთაც ძალა აქვთ, როგორც ასეთებს, მხოლოდ ცალკე შემთხვევაზე გამოყენების დროს, მაგრამ როგორც კი ცალკე შემთხვევას განვიხილავთ მის ზოგად კავშირში მსოფლიო მთლიანობასთან, ეს წარმოდგენანი ერთდებიან და უნივერსალური ურთიერთზემოქმედების წარმოდგენაში გადადიან. სადაც მიზეზები და შედეგები მუდამ თავიანთ ადგილებს იცვლიან და ის, რაც ახლა ან აქ შედეგი იყო, იქ ან მაშინ მიზეზი იქნება და პირიქით“⁵⁰.

ამგვარად ურთიერთზემოქმედების ცნებიდან ჩვენ მივდივართ მიზეზობრიობის ცნებამდე, მაგრამ შემდგომ ისევ ურთიერთზემოქმედების ცნებას უნდა დაუბრუნდეთ; წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ მივალთ მეტაფიზიკურ მეთოდთან, რომლისთვისაც „საგნები და მათი აზროვნებითი ასახვანი, ცნებანი, წარმოდგენენ კვლევა-ძიების განცალკევებულ, ერთიმეორის მიყოლებით და ერთიმეორის დამოუკიდებლად განსახილველ, მყარ, გაქვავებულ, ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულ საგნებს“⁵¹.

ეს გარემოება მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ყოველთვის, როდესაც ვიკვლევთ რომელიმე მოვლენის მიზეზობრივ კავშირს, შესაბამისად მაშინაც, როდესაც საქმე ეხება პიროვნების მიერ დანაშაულის ჩადენას. ამასთან საკმარისი არ არის ვილაპარაკოთ მხოლოდ „იზოლირების“ ანდა „ურთიერთზემოქმედების“ შესახებ. არამედ უნდა გავარკვიოთ, თუ რა მომენტამდე უნდა ჩავწვდეთ მიზეზობრიობას, რათა ცალკეული დანაშაული საერთო მიზეზობრივ კავშირში ჩავაყენოთ⁵².

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიზეზობრივი კავშირი მატერიალური სამყაროს მოვლენათა ურთიერთკავშირის მხოლოდ ერთი ფორმაა; იგი — „არის მთელი სამყაროს კავშირის მხოლოდ მცირე ნაწილაკი, მაგრამ (მატერიალისტური დამატება) ნაწილაკი არა სუბიექტური. არამედ ობიექტურად რეალური კავშირისა“⁵³.

რაში მდგომარეობს დიალექტიკური მატერიალიზმის თანახმად მიზეზობრივი კავშირის სპეციფიკური ხასიათი?

მიზეზობრივი კავშირი გულისხმობს, რომ ერთ მოვლენას მუდმივად და უცვლელად მოსდევს მეორე მოვლენა. მაგრამ დიალექტი-

⁵⁰ ფ. ენგელსი, ანტი-დიურინგი, სახელგამი, 1952, გვ. 28.

⁵¹ იქვე, გვ. 27.

⁵² იხ. J. Lekschas, Die Kausalität bei der verbrecherischen Handlung. Berlin, 1959, S. 37.

⁵³ ვ. ი. ლენინი, თხ., ტ. 38, გვ. 155.

ტური მატერიალიზმი მიზეზობრივი დამოკიდებულებისათვის ამას არ ეკლის საკმარისად. მხოლოდ ემპირიული დაკვირვება თავისთავად ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი აუცილებლობის დასამტკიცებლად. „მართალია. — ამბობს ენგელსი, — ბუნების გარკვეული მოვლენების ბარტო კანონზომიერ ურთიერთმომდევნობას შეუძლია მიზეზობრიობის წარმოდგენა შექმნას: სითბო და სინათლე, რომლებიც მზესთან ერთად ჩნდებიან; მაგრამ აქ ჯერ კიდევ მაინც არ არის მტკიცება, და ამდენად ჰიუმეს სკეპტიციზმი მართალი იქნებოდა, თუკი იტყოდა. რომ რეგულარულად განმეორებულ post hoc (რამეს შემდეგ) არ შეუძლია დაასაბუთოს propter hoc (რამეს მიზეზით)“⁵⁴.

მაგრამ თუკი იუმი, რომელიც ბუნების ობიექტურ კანონზომიერებას უარყოფდა და მიზეზობრიობის კანონი ჩვენს სუბიექტურ მოლოდინამდე დაკავდა, იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ბუნებაში მიზეზსა და შედეგს შორის არავითარი აუცილებელი კავშირი არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს, დიალექტიკური მატერიალიზმი, პირაქით ამტკიცებს ადამიანის პრაქტიკული მოღვაწეობის გზით მიზეზობრიობის კანონის დასაბუთების შესაძლებლობას. ამასთან იგი შესაძლებლად თვლის არა მხოლოდ მოვლენათა თანმიმდევრობის უზრალო ფაქტის დასაბუთებას, არამედ აგრეთვე ამ თანმიმდევრობის აუცილებლობის დასაბუთებასაც. თუკი ადამიანს ხელოვნურად შეუძლია გამოიწვიოს გარკვეული მოვლენების თანმიმდევრობა, მაშინ ჩვენ ვღებულობთ იმის უტყუარ მტკიცებას, რომ მათ შორის არსებობს მიზეზობრივი კავშირი.

„მაგრამ ჩვენ აღმოვაჩინეთ, — აღნიშნავს ფ. ენგელსი, — არა მარტო იმას, რომ გარკვეულ მოძრაობას მეორე მოძრაობა მოსდევს. არამედ ჩვენ იმასაც აღმოვაჩინეთ აგრეთვე, რომ შეგვიძლია გარკვეული მოძრაობა გამოვიწვიოთ, შევქმნათ ისეთი პირობები, რომლის დროსაც იგი ბუნებაში ხდება; ის კი არა. ჩვენ შეგვიძლია ისეთი მოძრაობებიც გამოვიწვიოთ, რომლებიც ბუნებაში სრულიად არ გვხვდება (ინდუსტრია), — ყოველ შემთხვევაში არ გვხვდება ამ სახით, — და შეგვიძლია ამ მოძრაობებს წინასწარ განსაზღვრული მიმართულება და ფარგლები მივცეთ. ამის წყალობით, ადამიანის მოქმედების წყალობით დაფუძნდება სწორედ წარმოდგენა მიზეზობრიობის შესახებ, წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ ერთი მოძრაობა მიზეზია მეორე მოძრაობისა“⁵⁵.

ადამიანის პრაქტიკული საქმიანობა, რომელიც ჩვენ საშუალებას

54 ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, სახ. ლგამი, 1950, გვ. 236.

55 იქვე.

გვაძლევს გარკვეულ შემთხვევებში post hoc-იდან გავაკეთოთ დასკვნა propter hoc-ის შესახებ, რაც შესაბამისად აღასტურებს მიზეზობრივი კავშირის არსებობას ჩვენი შემეცნების გარეთ თვით საგნებს შორის, უარყოფს არა მარტო იუმის სექპტიციზმს, არამედ კანტის აპრიორიზმსაც, რომელმაც იგი იმის მტკიცებამდე მიიყვანა, რომ კაუზალობის საკითხი წმინდა განსჯითი ხასიათისაა და წარმოადგენს ჩვენი აზროვნების პირველდაწყებით ფორმას, შემეცნების კატეგორიას, რომელიც შესაძლებელს ხდის თვით ცდის ჩატარებას.

ამგვარად კავშირი მიზეზსა და შედეგს შორის აუცილებელი კავშირია. იგი გულისხმობს ორი მოვლენის არა უბრალო მუდმივ თანმიმდევრობას, არამედ შედეგის უცილობელ თანამიმდევრობას თავისი მიზეზის მიმართ.

მიზეზობრივი კავშირის ცნება არ ამოიწურება იმით, რომ იგი აუცილებელი ხასიათისაა. მიზეზობრიობის მთავარ მომენტს წარმოადგენს „გენეტიკური კავშირი, კავშირი იმას შორის, რაც არსებობს, და რაც აღმოცენების პროცესშია“⁵⁶. დამოკიდებულება მიზეზსა და შედეგს შორის აქტიურ ხასიათს ატარებს. მიზეზობრივი კავშირი ორ მოვლენას შორის არსებული ისეთი კავშირია, როდესაც გარკვეული მოვლენა აღმოცენდება წინა მოვლენის არსებობის ძალით, რომელიც აქტიურ საწყისს წარმოადგენს. სწორედ ამ შემოქმედებით ძალაშია მიზეზის არსი, სწორედ მისი წყალობით და მისი საშუალებით ხდება შედეგის წარმოშობა. „როდესაც რომელიმე მოძრაობა ერთი სხეულიდან მეორეზე გადადის, მაშინ, რამდენადაც მოძრაობა გადადის, რამდენადაც იგი აქტიურია, შეიძლება განვიხილოთ როგორც მოძრაობის მიზეზი, რამდენადაც იგი გადაიტანება. ამდენად, პასიურია, და ამ შემთხვევაში ეს მიზეზი, ეს აქტიური მოძრაობა ვლინდება როგორც ძალა, ხოლო პასიური მოძრაობა — როგორც მისი გამოვლენა“⁵⁷.

იმის გარკვევისას, ჰქონდა თუ არა ადგილი განსაზღვრულ თანმიმდევრობას ერთიდან მეორე მოვლენის აღმოცენების დროს და წარმოადგენს თუ არა პირველი მეორის მიზეზს. აუცილებლად უნდა გვახსოვდეს, რომ პირველი მოვლენა, ე. ი. მიზეზი რთული მოვლენაა, რომელიც გარკვეულ პირობებში მოქმედი რამდენიმე ფაქტორისაგან შედგება, ხოლო შედეგი ამ ფაქტორების ერთობლივი მოქმედების პროდუქტია. ამ ფაქტორებს შეიძლება აუცილებელი პირობები ვუწოდოთ, რადგან მათ გარეშე შედეგი არ დადგებოდა.

56 «Проблема причинности в современной физике», М., 1960, стр. 53.

57 ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, სახელგამო, 1950, გვ. 290.

დიალექტიკური მატერიალიზმი, რომელიც ცნობს გარესამყაროს ობიექტურ კანონზომიერებას და მიზეზის აქტიურ, ქმედით როლს შედგვის წარმოშობაში, თანმიმდევრულად მიდის იმ ფაქტორების არატოლფასოვნების აღიარებამდე, რომლებიც მონაწილეობას იღებენ მოვლენის აღმოცენებაში.

თუკი მიზეზი შედეგში გადადის, თუკი შედეგი მიზეზის გამოვლინებას წარმოადგენს, მაშინ ნათელია, რომ რაც უფრო ქმედითია მიზეზი, მით ძლიერია ეფექტი, რომელიც მან შვა. აქედან თანამიმდევრულად გამომდინარეობს, რომ თუ შედეგის წარმოშობაში რამდენიმე ფაქტორი იღებდა მონაწილეობას, მაშინ თითოეულის როლი იმით განისაზღვრება, თუ რამდენად აქტიურია ესა თუ ის ფაქტორი შედეგის წარმოშობაში. პირიქით ყოველი მიზეზი, რომელიც ფაქტორების საერთო ჯაჭვში მონაწილეობდა, ინდივიდუალურ როლს თამაშობს და ორი აბსოლუტურად ერთგვაროვანი და ტოლფასოვანი ფაქტორი არ შეიძლება არსებობდეს.

ეს ღებულება შეიძლება გამოყენებულ იქნას არა მხოლოდ მექანიკური, ფიზიკური, ქიმიური და სხვა ამგვარი მიზეზობრიობის, არამედ სოციალური ცხოვრების ფაქტების სფეროშიც.

მარქსიზმი საზოგადოების განვითარების და სოციალური ცხოვრების ამა თუ იმ ფაქტების ახსნისას თანამიმდევრულად იყენებს კაუზალური ფაქტორების არატოლფასოვნების პრინციპს. „ჩვენს ისტორიას ჩვენ თვითონ ვქმნით, — წერდა ენგელსი, — მაგრამ ჭერ ერთი, ჩვენ მას ვქმნით ფრცხად გარკვეულ წარანამძღვრებასა და პირობებში. მათ შორის ეკონომიური წარანამძღვრანი და პირობანი საბოლოო ანგარიშით გადამწყვეტია. მაგრამ პოლიტიკური პირობები და ა. შ., თვით აღამიანთა თავში დაბუღებული ტრადიციაც კი, გარკვეულ როლს თამაშობენ, თუმცა არა გადამწყვეტს“⁵⁸.

დაბოლოს, მარქსიზმ-ლენინიზმის მოძღვრება მიზეზობრივი კავშირის შესახებ ასხვავებს მიზეზს ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით და შედეგის წარმოშობის პირობებს. მიზეზად მარქსიზმი თვლის მოვლენას, რომელიც მეორე მოვლენას წარმოშობს, ე. ი. რომელსაც მოძრაობა ერთი საგნიდან მეორეზე გადააქვს. პირობებად მარქსიზმი ისეთ მოვლენებს თვლის, რომლებსაც თუმცა უშუალოდ არ გადააქვთ მოძრაობა, მაგრამ ქმნიან შესაძლებლობას მიზეზის ქმედობისათვის და ამგვარად ზემოქმედებას ახდენენ შედეგის აღმოცენებაზე. ამასთან მიზეზისა და პირობის დაპირისპირება შეფარდებით ხასიათს ატარებს, რამდენადაც პირობები თვით ახდენენ ზემოქმედებას „მიზე-

⁵⁸ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, რჩეული წერილები, სახელგამი, 1949, გვ. 466.

ზებზე“ და მნიშვნელოვანი როლი შეუძლიათ ითამაშონ შედეგის დადგომაში. როგორც ფილოსოფიურ ლიტერატურაში აღნიშნავენ, მიზეზს არ შეუძლია გამოიწვიოს შედეგი შესაბამისი პირობების არსებობის გარეშე.

ამიტომ მოვლენის მიზეზობრივი კავშირის შესწავლის დროს არ შეიძლება იზოლირებულ იქნას პირობების მნიშვნელობა. კიდევ მეტი: შეიძლება სამართლიანად ვცნოთ დასკვნა, რომ პირობები ფართო გაგებით ასევე წარმოადგენენ მოვლენთა მიზეზებს, რადგან მათ გარეშე ეს მოვლენა სულ არ იქნებოდა, ანდა სხვაგვარი იქნებოდა⁵⁹.

§ 3. მიზეზობრივი კავშირის საკითხი საბოლოო იურიდიულ ლიბერალიზმში

1. საბჭოთა კრიმინალისტები განიხილავენ მიზეზობრივ კავშირს არა როგორც აზროვნების აპრიორულ კატეგორიას, არამედ როგორც აზროვნებისაგან დამოუკიდებლად არსებულ ობიექტურ კავშირს, რომელიც შეიძლება დამტკიცებულ იქნას ადამიანის პრაქტიკული საქმიანობით. ამასთანავე ისინი აღიარებენ, რომ მიზეზობრივ კავშირში შედეგთან შეიძლება იყოს მარტოოდენ ისეთი ქცევა, რომელიც მისი აუცილებელი პირობა, მისი *conditio sine qua non* იყო.

მაგრამ ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი სამართალში მიზეზობრივი კავშირის არსებობისათვის საკმარისად არ თვლის იმის დადგენას, რომ ადამიანის ქცევა იყო ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა საზოგადოებრივად საშიში შედეგისა, არამედ ეძებს გზებს, რათა შეზღუდოს მიზეზობრივი კავშირი როგორც პასუხისმგებლობის ობიექტური წინამძღვარი.

ამისათვის წინადადებას იძლევიან სისხლის სამართალში მხედველობაში იქნას მიღებული მხოლოდ „აუცილებელი მიზეზობრიობის კავშირი“ და არა „შემთხვევითი“ მიზეზობრივი კავშირი. „აუცილებელი მიზეზობრივი“ კავშირის თეორია დაასაბუთა პირველად პროფ. ა. პიონტოკოვსკიმ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს ზოგად ნაწილში (მოსკოვი, 1938 წელი) და შემდეგში მანვე განავითარა სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოს მომდევნო გამოცემებ-

⁵⁹ В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 189—190.

ში (1939, 1943, 1948, 1952 და 1959 წწ.) და აგრეთვე სხვა შრომებში⁶⁰.

„აუცილებელი მიზეზობრიობის“ თეორიას საბჭოთა სისხლის საწართლის თეორიაში იზიარებენ პროფ. მ. შარგოროდსკი, პროფ. ნ. ლურმანოვი, ტ. სერგეევა, მ. კოვალიოვი, პ. ვასკოვი, მ. იაკუბოვიჩი, ვ. კირიჩენკო და სხვ⁶¹. ამ თეორიას იზიარებს აგრეთვე სხვა დარგის ზოგიერთი წარმომადგენელი: პროფ. გ. ანტიმონოვი, პროფ. ლ. ლუნცი, პროფ. ე. ფლეიშიცი; პროფ. გ. მატვეევი, თ. სამოშჩენკო და სხვ⁶².

პროფ. პიონტოვსკის აზრით, არა ყოველმა მოქმედებამ, რომელიც მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან, შეიძლება დაასაბუთოს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა. იმ მოქმედებათა სფეროს შესაზღვრდავად, რომლებიც შეიძლება განხილულ იქნას პასუხისმგებლობის ობიექტურ წინამძღვრად, გამოყენებულ უნდა იქნას აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკური კატეგორიები. იმის დამტკიცების შემდეგ, რომ ადამიანის მოქმედება შედეგის განხორციელების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო, უნდა გადაწყდეს მეორე საკითხი: შემთხვევითი იყო თუ აუცილებელი ეს შედეგი მოქმედების მიმართ. „აუცილებელი შედეგი მოცემული მოვლენის განვითარების კანონზომიერების გამოვლინებაა, იგი მისი შინაგანი არ-

---

⁶⁰ იხ. А. А. Понтовский, Проблема причинной связи в праве. «Ученые записки ВЮОН и ВЮА», М., 1949, стр. 70—93; Учение о преступлении, М., 1961, стр. 212—240.

⁶¹ М. Д. Шаргородский, Причинная связь в уголовном праве, «Ученые труды ВЮОН», вып. X, 1947, стр. 176—203; Н. Д. Дурманов Общие основания учения о причинной связи в уголовном праве, «Вопросы уголовного права», Институт права АН СССР, М., 1945, стр. 34—35; Т. Л. Сергеева, Вопросы причинной связи в судебной практике по уголовным делам Верховного Суда СССР, «Советское государство и право» 1950 г. № 3; М. И. Ковалев, П. Т. Васьков, Причинная связь в уголовном праве, М., 1958; М. И. Якубович, В. Ф. Кириченко, Советское уголовное право, М., 1958, стр. 61—64.

⁶² Б. С. Антимонов, К вопросу о понятии и значении причинной связи в гражданском праве, «Труды научной сессии ВЮОН 1—6 июля 1946 г.», М., 1948, стр. 62—79; И. Б. Новицкий и Л. А. Лунц, Общее учение об обязательстве, М., 1950, стр. 300—319; Е. А. Флейшиц, Обязательства из причинения вреда и из неосновательного обогащения, М., 1951, стр. 52—72; Г. К. Матвеев, Вина в советском гражданском праве, Киев, 1955, стр. 51—80; И. С. Самощенко, К вопросу о причинности в области юридической ответственности, «Вопросы общей теории советского права», ВЮОН, М., 1960, стр. 335—383 და სხვ.

სებიდან გამომდინარეობს. შემთხვევითი შედეგი კანონზომიერად არ გამოდინარეობს მოცემული მოქმედებიდან, თუმცა თვით იგი მიზეზობრივად განპირობებულია. იგი იმიტომ ღებება, რომ მოცემულ კანონზომიერება თავის განვითარებაში მისთვის გარეგან გარემოებათა მოქმედებას გადაეხლართა⁶³.

სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა, პროფ. პ. პიონტკოვსკის აზრით, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება დაუკავშირდეს ადამიანის მოქმედების შემთხვევით შედეგს. „დანაშაულებრივი შედეგისათვის პასუხისმგებლობის საკითხი შეიძლება დაისვას და დადებითად გადაწყდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს შედეგი ადამიანის მიერ ჩადენილი მოქმედების აუცილებელი კანონზომიერი შედეგი იყო, როცა მას თავისი საფუძველი ამ მოქმედებაში ჰქონდა“⁶⁴. ამასთანავე „აუცილებელი მიზეზობრიობა“ წარმოადგენს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მხოლოდ ობიექტურ წინამძღვარს. როცა დამტკიცებულია, რომ ადამიანის ქცევა „აუცილებელ მიზეზობრივ კავშირშია“ დამდგარ შედეგთან, წარმოიშეება უკვე ბრალის საკითხი, ე. ი. სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის სუბიექტური წინამძღვრის საკითხი.

ასეთია ზოგადად თეორია, რომელიც ქმედობის შედეგებს „მიზეზობრივად აუცილებელ“ და „მიზეზობრივად შემთხვევით“ შედეგებად ჰყოფს.

მიზეზობრივი კავშირის საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა სისხლის სამართალში ჩვენ საეჭვოდ მიგვაჩნია.

აუცილებლობისა და შემთხვევითობის მკვეთრად გათიშვით და აზოგადობრივად საშიში შედეგის ან მხოლოდ აუცილებლად ან მხოლოდ შემთხვევითად გამოცხადებით „აუცილებელი მიზეზობრიობის თეორია“ ისე უპირისპირებს ერთმანეთს აუცილებლობას და შემთხვევითობას, რომ ანგარიშს არ უწევს ამ კატეგორიების დიალექტიკურ ერთიანობას.

დიალექტიკური მატერიალიზმი აკრიტიკებს როგორც მექანიკურ მატერიალიზმს, რომელიც უარყოფს ობიექტური შემთხვევითობის არსებობას, ასევე ხსენებული კატეგორიების მეტაფიზიკურ ერთიერთდაპირისპირებულობას.

დიალექტიკური მატერიალიზმი აუცილებლობასა და შემთხვევითობას დიალექტიკურ ერთიანობაში განიხილავს. გავიხსენოთ ფ. ენგელსის ცნობილი სიტყვები „წინააღმდეგ ამ ორივე კონცეფციისა. ჰე-

63 А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 213.

64 იქვე.

გელი გამოდის აქამდე ჯერ კიდევ სრულიად გაუგონარი დებულებებით. რომ შემთხვევითს რაღაც საფუძველი გააჩნია, რადგან ის შემთხვევითია. მაგრამ სწორედ ასევე არც აქვს არაერთი საფუძველი. ენაიდან იგი შემთხვევითია; რომ შემთხვევითი აუცილებელია, რომ აუცილებლობა თავის თავს განსაზღვრავს როგორც შემთხვევითობას და რომ, მეორე მხრივ, ეს შემთხვევითობა უფრო აბსოლუტური აუცილებლობაა („ლოგიკა“, წიგნ. II, განკ. III, თავი 2: „სინამდვილე“)“⁶⁵ შემდეგ, ფ. ენგელსი მიუთითებს, რომ „ბუნების მეცნიერებამ ამჯობინა უბრალოდ უგულვებელყო ეს დებულებები, როგორც „სიტყვათა“ პარადოქსალური თამაშობანა, როგორც თავისი თავის საწინააღმდეგე უაზრობა და თეორიულად გაიყინა, ერთი მხრე, ვოლფის მეტაფიზიკის აზრუქონლობაში, რომლის მიხედვით რაღაცა ან შემთხვევითია ან აუცილებელი და არა ერთიცა და მეორეც ერთდროულად; მეორე მხრივ კი — არა ნაკლებ უაზრო მექანიკურ დეტერმინიზმში, რომელიც შემთხვევას საერთოდ სიტყვიერად უარყოფს, რათა პრაქტიკულად ყოველ კერძო შემთხვევაში აღიაროს“⁶⁶.

ფ. ენგელსის მითითებული დებულება შეიძლება გავიგოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გამოვალთ იქედან, რომ ბუნებასა და საზოგადოებაში არ არის მხოლოდ შემთხვევითი ანდა მხოლოდ აუცილებელი მოვლენები, და შემთხვევითობა და აუცილებლობა ბუნებისა და საზოგადოების ყოველი მოვლენის ორ მხარეს წარმოადგენენ. ლენინი მიუთითებდა, რომ „წმინდა“ მოვლენები არც ბუნებაში, არც საზოგადოებაში არ არის და არც შეიძლება იყოს — სწორედ ამას გვასწავლის მარქსის დიალექტიკა, რომელიც გვიჩვენებს, რომ თვითონ სიწმინდის ცნება არის ერთგვარი შეზღუდულობა, ცალმხრიობა ადამიანის შემეცნებისა, რომელსაც ვერ მოიცავს საგანს ბოლომდე მთელი მისი სიართულით“⁶⁷.

დიალექტიკურ მატერიალიზმს აუცილებლობა ესმის როგორც მთავარი, მიმართულების განმსაზღვრელი, როგორც არსებითი მხარე მოვლენის განვითარებაში. პირიქით შემთხვევითობა მოვლენაში გამოდის როგორც არამთავარი, არარსებითი, ინდივიდუალური. აუცილებლობა ნიშნავს მოვლენის შინაგან კანონზომიერებას, იგი ფესვგადგმულია მოვლენის არსში, მის ღრმა ბუნებაში, განისაზღვრება მისი შინაგანი სტრუქტურით. პირიქით, შემთხვევითობა მოვლენის ზედაპირზე ძვეს, იგი აუცილებლობის გამოვლინების მხოლოდ გარეგან ფორმას და მის დამატებას წარმოადგენს.

65 ფ. ენგელსი. ბუნების დიალექტიკა, სახელგამი, 1950. გვ. 225.

66 ფ. ენგელსი, იქვე.

67 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 21, გვ. 278.

აუცილებლობა ხასიათდება არა მარტო კანონზომიერების მომენტით, არამედ გარდაუვალობის მომენტითაც. აუცილებლობა შესაბამისი პირობების არსებობის შემთხვევაში უქვეყლად უნდა განხორციელდეს. აუცილებელი მოვლენა — ეს ისეთი მოვლენაა, რომელიც თავის მთავარ, ძირითად ნიშნებში უნდა განხორციელდეს ასე და არა სხვაგვარად. ახასიათებდა რა რუსეთში მშრომელთა რევოლუციური ძალების აღმავლობას 1910—1912 წწ., ვ. ლენინი წერდა: „უკანასკნელ წელიწადნახევარში მოვლენათა მსვლელობა თვალნათლივ გვიჩვენებს, რომ ამ აღმავლობაში შემთხვევითი არაფერია, რომ მისი დადგომა სავსებით კანონზომიერია და გარდაუვალად განპირობებული რუსეთის მთელი წინა ვანვითარებით“⁶⁸.

შემთხვევითობა კი, პირიქით, მოცემულ შემთხვევაში შეიძლება განხორციელდეს და შეიძლება არც განხორციელდეს. შემთხვევითობა — შემთხვევითია საერთო კანონზომიერების მიმართ. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ შემთხვევითობა — აბსოლუტური ცნებაა. შემთხვევითი აუცილებელია თავისი საკუთარი საფუძვლის მიმართ შესაბამისად შემთხვევითობა და აუცილებლობა შეფარდებითი ცნებებია.

აუცილებლობა წარმოადგენს მოვლენის განვითარების შინაგანი კანონზომიერების გამოხატულებას: მაგრამ არც ერთი მოვლენა არ განისაზღვრება მთლიანად მისი შინაგანი ბუნებით ანდა მთლიანად გარეგანი ზემოქმედების ბუნებით. აქედან გამომდინარე არ არსებობს არც აბსოლუტური აუცილებლობა და არც აბსოლუტური შემთხვევითობა.

აუცილებლობა, დიალექტიკური მატერიალიზმის მიხედვით, არის მოვლენის განვითარებაში ზოგადის განხორციელება. „აუცილებლობა — „ზოგადი ყოფიერებისა“ (საყოველთაო ყოფიერებაში)...“⁶⁹

აუცილებლობის საპირისპიროდ შემთხვევითობა ატარებს ერთ-ერთად ხასიათს.

აუცილებლობა და შემთხვევითობა — ურთიერთსაპირისპირო ცნებებია, მაგრამ ისინი არ ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს და იმყოფებიან დიალექტიკურ ერთიანობაში. „მაგრამ შემთხვევითობა, — წერს ვ. ენგელსი, — მხოლოდ ერთი პოლუსია ურთიერთდამოკიდებულებისა, მის მეორე პოლუსს აუცილებლობა ჰქვია“⁷⁰.

რაში გამოიხატება აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკური ხასიათი?

68 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 18, გვ. 111.

69 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 38, გვ. 269.

70 ვ. მარქსი, ფ. ენგელსი, რჩეული ნაწერები, ტ. 11, თბილისი, 1964, გვ. 395.

ისევე, როგორც ზოგადი შეიძლება გამოვლინდეს კონკრეტულის მეშვეობით, აუცილებლობაც შეიძლება გამოვლინდეს მხოლოდ შემთხვევითობის მეშვეობით. ვ. ი. ლენინი მიუთითებდა: „ზოგადი არსებობს მხოლოდ ცალკეულში, ცალკეულის მეშვეობით. ყოველი ცალკეული არის (ასე თუ ისე) ზოგადი. ყოველი ზოგადი არის ცალკეული (ნაწილაკი ან მხარე, ანდა არსება). ყოველი ზოგადი მხოლოდ დაახლოებით მოიცავს ყველა ცალკეულ საგანს. ყოველი ცალკეული არასრულად შედის ზოგადში და ა. შ. და ყოველი ცალკეული ათასობით გადასასვლელითაა დაკავშირებული სხვაგვარ ცალკეულებთან (ნივთებთან, მოვლენებთან, პროცესებთან) და ა. შ. უკვე აქ არის ელემენტები, ჩანასახები, ცნებები აუცილებლობისა, ბუნების ობიექტური კავშირისა etc. შემთხვევითი და აუცილებელი, მოვლენა და არსება უკვე არის აქ, რადგან როცა ვამბობთ: ივანე კაცია, ცუცა ძაღლია. ეს ხის ფოთლია და ა. შ., ჩვენ უკვე ვაგდებთ მთელ რიგ ნიშნებს, როგორც შემთხვევითს, ჩვენ გამოეყოფთ არსებობის მოვლენებადისაგან და ერთიმეორეს ვუპირისპირებთ“⁷¹.

აუცილებლობისა და შემთხვევითობის ურთიერთდამოკიდებულებას ილუსტრაციისათვის მოვიყვანოთ მაგალითი სისხლის სამართლის სფეროდან.

კაპიტალიზმი შეიცავს პირობებს, რომელნიც მისი შინაგანი კანონზომიერების ძალით აუცილებლად წარმოშობენ დანაშაულს. მაგრამ ეს აუცილებლობა ვლინდება ცალკეულ, ერთეულ დანაშაულთა ფორმაში, ე. ი. შემთხვევითობის ფორმაში. რამდენადაც დანაშაულის ჩადენის ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში კაპიტალისტური წყობის ზოგადი შინაგანი კანონზომიერება ვლინდება, ამდენად შეიძლება ითქვას, რომ კონკრეტული დანაშაული აუცილებლობის გამოვლინების ფორმაა, მაგრამ რამდენადაც ყოველი ცალკეული დანაშაული შეიძლება ყოფილიყო და შეიძლებოდა არც ყოფილიყო, რადგან განვითარების ზოგადი ხაზი მაინც ნახავდა თავის გამოვლინებას თუ არა ამ, სხვა კონკრეტულ დანაშაულში მაინც, ამდენად კონკრეტული დანაშაულებრივი მოქმედება შემთხვევითია.

ამასთანავე არ უნდა დაგვაიწყყდეს, რომ ყოველ დანაშაულს აქვს თავისი უშუალო მიზეზები, რომლებმაც განაპირობეს მისი ჩადენა. მაგრამ ეს განპირობებულობა შემთხვევითი და გარეგანია შინაგანი კანონზომიერების მიმართ. აქედან გამომდინარე, გარკვეული კონკრეტული პირის მიერ დანაშაულის ჩადენა წარმოადგენს შემთხვევითს. მაგრამ სწორედ ამ შემთხვევითობაში ნახულობს თავის გამოხატულე-

ბას დანაშაულის არსებობის აუცილებლობა კაპიტალისტური სამყაროს პირობებში.

მოვიყვანოთ ესლა ის მაგალითები, რომლებშიც „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ თეორიის მომხრენი აუცილებლობის გამოვლინებას ჰხედავენ. ს-მ ასტეხა უსისტემო სროლა ორ მატარებელს შორის ვიწრო გასასვლელში, სადაც ბევრი ხალხი ირეოდა, და ორი ცაცი მოკლა. „აუცილებელი მიზეზობრიობის“ მომხრეები ამტკიცებენ, რომ კავშირი ადამიანის მოქმედებასა (სროლას) და დაზარალებულს (ორი კაცის სიკვდილს) შორის აუცილებელ, კანონზომიერ ხასიათს ატარებს. მაშასადამე, შედეგი „შინაგანად თანაარსია მოქმედებისათვის მისი ჩადენის კონკრეტულ პირობებში“⁷².

შეესაბამება თუ არა ასეთი მტკიცება აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკურ გაგებას? ვფიქრობთ, რომ არა. თუ გავითვალისწინებთ აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკურ ბუნებას, შემდეგ დასკვნამდე მივალთ: ის, რომ ადამიანი იბადება, ვითარდება და ბოლოს კვდება, ბუნებრივი აუცილებლობაა, რადგან ადამიანის ორგანიზმის ბუნებრივი თვისებებითაა განპირობებული. ამ ვაგებით ორი ადამიანის სიკვდილში ადამიანის ორგანიზმის განვითარების კანონი გამოვლანდა. მაშასადამე, აღნიშნულ ადამიანთა სიკვდილი აუცილებლობას წარმოადგენდა. ხოლო ის, რომ ეს ადამიანები მოკვდნენ ტყვიით — შემთხვევითობაა, რადგან ადამიანის ორგანიზმის შინაგანი თვისებებიდან გამომდინარეობს საერთოდ სიკვდილის აუცილებლობა, მაგრამ სრულიადაც არ გამომდინარეობს ის, რომ იგი მოკვდეს მოცემული მიზეზით, მოცემულ დროს და მოცემულ კონკრეტულ პირობებში. ს-ს გასროლით შეიძლება მომკვდარიყვნენ სხვა პირები, ტყვია შეიძლება მოცემულ პირებს მოხვედროდა, მაგრამ ისინი არ მომკვდარიყვნენ და ა. შ.

ამავე დროს, თუკი ტყვია ადამიანს მოხვდა და მოჰკლა იგი, სიკვდილი აუცილებლობით იყო განპირობებული ადამიანის სხეულზე გასროლის გარეგანი ზემოქმედებით, ე. ი. მიყენებული იყო სხვა ადამიანის მოქმედებით. ჩვენ აქაც საქმე გვაქვს აუცილებლობასთან, მაგრამ არა შინაგან აუცილებლობასთან, რომელიც მოვლენის განვითარების შინაგან კანონზომიერებას გამოხატავს, არამედ გარეგან აუცილებლობასთან, რომელიც მიზეზობრიობის ელემენტს წარმოადგენს და იმაში გამოიხატება, რომ არც ერთი მოვლენა არ შეიძლება: უმიზეზოდ წარმოიშვას.

ამიტომ არ არის გასაკვირი, რომ „აუცილებელი მიზეზობრიობის“ მომხრეები, კონკრეტული მაგალითების განხილვის დროს თუმცა

⁷² А. А. Пронтковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 216.

ცდილობენ აუცილებელი მიზეზობრიობის არსებობის დამტკიცებას. მაგრამ სინამდვილეში ამის მაგივრად ამტკიცებენ საერთოდ მიზეზობრივი კავშირის არსებობას, ე. ი. მიზეზისა და შედეგის კავშირის აუცილებელ ხასიათს. ასე, მაგალითად, პროფ. ა. პიონტოვსკი წერს:

„...დამდგარი დანაშაულებრივი შედეგი ს-ს მოქმედებას აუცილებელი შედეგია: ადამიანთა დაღუპვის რეალური შესაძლებლობა შექმნილი იყო მისი მოქმედებით, შემთხვევითობა, რომელმაც შესაძლებლობის სინამდვილედ გადაქცევა განაპირობა. არ ცვლის აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის ხასიათს ს-ს მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის“⁷³.

ის გარემოება, რომ ადამიანთა სიკვდილი გასროლის აუცილებელი შედეგი იყო, სრულიად არ ამტკიცებს აუცილებლობის როგორც დიალექტიკური კატეგორიის არსებობას. პირიქით. აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკის მისეღვით სწორედ ტყვიისა და სხეულის შეხვედრა როგორც ორი შინაგანად დაუკავშირებელი კანონზომიერების ურთიერთგადაკვეთა შემთხვევით ხასიათს ატარებს, მაგრამ ამ შემთხვევითობამ ადამიანის სიკვდილი განაპირობა.

„აუცილებელი მიზეზობრიობის“ მომხრეებს სურთ აიცილონ საუკვდელი აუცილებლობისა და შემთხვევითობის დიალექტიკის არასათანადოდ შეფასების გამო და იშველიებენ მათ შეფარდებით ხასიათს. მაგრამ როგორ ესმით მათ აუცილებლობისა და შემთხვევითობის შეფარდებითი ხასიათი?

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით პროფ. ა. პიონტოვსკის შემდეგი მაგალითი მოაქვს. ერთმა მოქალაქემ მსუბუქად დააშავა მეორე. როდესაც დაჭრილი ამ შემთხვევის გამო საავადმყოფოში მიჰყავდათ, იგი მანქანის კატასტროფაში მოჰყვა და ამის შედეგად გარდაიცვალა. აღნიშნულ შემთხვევაში, — წერს ა. პიონტოვსკი, — ადამიანის სიკვდილი შემთხვევითიც არის და აუცილებელიც. იგი, შემთხვევითია იმ მოქალაქის მოქმედების მიმართ, რომელმაც მსუბუქად დააშავა დაზარალებული, ხოლო აუცილებელია ავტომანქანის მძღოლის მოქმედების მიმართ, რომელმაც ავტომანქანის მართვის წესები დაარღვია⁷⁴.

ჩვენი აზრით, პირის სიკვდილი შემთხვევითია როგორც დაჭრის, ისე მანქანის კატასტროფის მიმართ. რასაკვირველია, მოვლენა „სიკვდილი“ განსაზღვრული მიზეზებით — სატრანსპორტო წესების დარღვევით და სხვ. მისთ. იყო გამოწვეული. მაგრამ ეს მიზეზები არ არიან

73 ა. ა. პიონტოვსკი, დასახ. ნაშრ., გვ. 217.

74 იქვე, გვ. 238.

ღრმა, შინაგანი მიზეზები. ადამიანის სიკვდილი ავტოკატასტროფის შედეგად სრულებითაც არ გამომდინარეობს მისი ბუნების შინაგანი თვისებებიდან, შემთხვევითია თვით ის, რომ მანქანა როგორც ერთი კანონზომიერება შეხვდა ადამიანის ორგანიზმს როგორც მეორე კანონზომიერებას, მაგრამ ადამიანის ორგანიზმის შინაგანი თვისებების გამო ამ გარეგანმა შემოქმედებამ გარკვეული შედეგი გამოიწვია.

„აუცილებელი მიზეზობრიობის“ თეორია, რომელსაც სურს მხედველობაში მიიღოს დანაშაულებრივი შედეგის არა შემთხვევითი, არამედ მხოლოდ მისი შინაგანად აუცილებელი მიზეზები, ფაქტიურად შეუძლებელს ხდის კონკრეტული მიზეზობრივი კავშირის გარკვევას მთელი მისი სისრულით და მთელი მისი ინდივიდუალური თავისებურებებით. ამ გარემოებაზე სამართლიანად მიუთითებს საბჭოთა ცივილისტი ვ. კოფმანი: „... შედეგის ყოველი კონკრეტული კანპარობეზულობა სხვა პირის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით, ე. ი. ის, რაც ითვლება მიზეზობრივ კავშირად სამართალში, ფილოსოფიური თვალსაზრისით ყოველთვის გარეგანი შემთხვევითობის სფეროში ძევს, ვინაიდან მხოლოდ შემთხვევით ფაქტორთა შემოქმედება აძლევს ან მოვლენას ინდივიდუალურ ხასიათს, ანიჭებს მას ისეთ თვისებებს, რაც განასხვავებს მას სხვა მოვლენებისაგან, რომლებშიც იგივე აუცილებლობა ვლინდება“⁷⁵.

ამგვარად დანაშაულებრივი შედეგი არასდროს არ შეიძლება იღოს „შინაგანად აუცილებელი“, ვინაიდან იგი არასდროს არ არის გამოწვეული „შინაგანი მიზეზებით“, არამედ ყოველთვის გარეგანი შემოქმედებით. მაგალითად, ტყუილის მოხვედრა არ შეიძლება ჩაითვალოს ადამიანის სიკვდილის შინაგან მიზეზად, ე. ი. მისი ორგანიზმის შინაგანი ბუნების გამოვლინებად. მაგრამ ამ გარეგანმა შემოქმედებამ ადამიანის სხეულზე იმიტომ გამოიწვია მისი სიკვდილი, რომ მის ორგანიზმს (ამ შემთხვევაში პასიურ სხეულს) განსაზღვრული შინაგანი თვისებები ახასიათებს, ე. ი. ადამიანი მოკვდავია. მაშასადამე შედეგი წარმოიშვა ორი სხვადასხვაგვარი კანონზომიერების ურთიერთშეხვედრითა და ურთიერთმოქმედებით, ამიტომ იგი ერთსა და იმავე დროს აუცილებელიცაა და შემთხვევითიც.

აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა კრიმინალისტებს შორის არ არის ერთსულოვნება თვით აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის ცნების გარკვევაში. უფრო მეტიც, ხშირად ერთსა და იმავე ავტორს ეს ცნება

⁷⁵ В. И. Кофман. Основные вопросы причинной связи в свете общей проблемы гражданской ответственности, «Вестник Ленинградского университета» 1950 г. № 10, стр. 118.

სეგადასეგავარად ესძის. ასე, მაგალითად, პროფ პიონტკოვსკი აუცილებელ შედეგს ზოგჯერ განსაზღვრავს როგორც ისეთს, რომელიც თანაარსია მოქმედებისათვის, კანონზომიერად გამომდინარეობს მისგან⁷⁶; ხოლო ზოგჯერ მისი შინაარსის ნათელსაყოფად რეალური შესაძლებლობის კატეგორიას იშველიებს. იგი წერს: „დამდგარი შედეგი მაშინ არის მოქმედების აუცილებელი შედეგი, როდესაც უკვე მისი ჩადენის კონკრეტულ პირობებში არსებობდა ამ შედეგის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა. ე. ი. როდესაც შედეგის დადგომა კანონზომიერი იყო“⁷⁷. პირიქით, „დანაშაულებრივი შედეგი ჩადენილი ქმედობის შემთხვევითი შედეგია, როდესაც მისი ჩადენის კონკრეტულ პირობებში ობიექტურად არ არსებობდა მისი განხორციელების რეალური შესაძლებლობა, როდესაც მისი განხორციელება კანონზომიერ შედეგს არ წარმოადგენდა“⁷⁸. აუცილებლობის ცნებიდან შესაძლებლობის ცნებაზე ასეთ გადასვლას პროფ. ა. პიონტკოვსკი იმით ასაბუთებს, რომ „ამ მოვლენის კანონზომიერი, აუცილებელი შედეგები თავდაპირველად გამოდიან მხოლოდ როგორც რეალურად შესაძლებლნი, როგორც შინაგანად თანაარსნი ამ მოქმედების. ამ შემთხვევის განვითარებისათვის“⁷⁹.

ამგვარად, პროფ. ა. პიონტკოვსკი წინადადებას იძლევა, რათა ნამდვილად არსებული მიზეზობრივი კავშირის გამოკვლევა შეეცვალოს შესაძლებელი მიზეზობრივი კავშირის გამოკვლევით. ჩვენი აზრით, ასეთი შეცვლა არაფრით არაა გამართლებული. მოსამართლეს აინტერესებს, ნამდვილად წარმოიშვა თუ არა დანაშაულებრივი შედეგი ადამიანის მოქმედების წყალობით, და არა ის, კქმნიდა თუ არა ადამიანის მოქმედება შედეგის წარმოშობის რეალურ შესაძლებლობას.

ასეთი მეთოდი აიგივებს შესაძლებლობას სინამდვილესთან. ჩვენ არ უარყოფთ, რომ რეალური შესაძლებლობა გარკვეული მნიშვნელობით სინამდვილის მხარესაც მოიცავს. შესაძლებლობა მხოლოდ მაშინ ჩაითვლება რეალურ შესაძლებლობად, როცა მისი ფესვები სინამდვილეშია გადგმული, როცა იგი არსებული პირობებით განისა-

76 А. А. П и о н т к о в с к и й, Учение о преступлении, 1961, стр. 213.

77 «Уголовное право, Общая ч.» М., 1948, стр. 304; «Советское уголовное право. Общая часть». М., 1952, стр. 188.

78 «Уголовное право. Общая ч.», М., 1948, стр. 305.

79 А. А. П и о н т к о в с к и й, Учение о преступлении, 1961, стр. 215.

ზღვრება და გულისხმობს სინამდვილეში არსებულ ტენდენციას გარკვეული მიმართულებით განვითარებისა. მაგრამ იმ, მეორე სინამდვილის მიმართ, რომელიც ჯერ არ განხორციელებულა, იგი მხოლოდ შესაძლებლობაა და არა სინამდვილე. როცა ვამბობთ, რომ რაიმე ნოვლენა რეალურად შესაძლებელია, ამით იმას გამოვხატავთ, რომ რეალურ სინამდვილეში არსებობენ ძალები, რომელთა შეუფერხებელ მოქმედებას შეიძლება მოყვეს გარკვეული მოვლენის წარმოშობა. მაგრამ ეს ამავე დროს იმასაც ნიშნავს, რომ რეალურ სინამდვილეში სხვა ძალებაც არის, რომელთაც შეუძლიათ განვითარების პროცესის სულ სხვა მიმართულებით წარმართონ. რეალურ სინამდვილეში შეიძლება არსებობდნენ პირობები, რომლებიც არა მარტო ერთადერთ შესაძლებლობას ჰქმნიან, არამედ რამდენსამე შესაძლებლობას; სწორედ ამიტომ გარკვეული სახის შესაძლებლობა შეიძლება განხორციელდეს და შეიძლება არც განხორციელდეს. ადამიანის მოქმედებას და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის გამოკვლევის დროს ჩვენ ყოველთვის საქმე გვაქვს უკვე განხორციელებულ შესაძლებლობასთან, რომელიც მაშასადამე; უკვე აღარ არის შესაძლებლობა, არამედ სინამდვილეს წარმოადგენს. რატომ უნდა შეიცვალოს ნამდვილი მიზეზობრივი კავშირის გამოკვლევა შესაძლებელი მიზეზობრივი კავშირით, ეს გაუგებარია და ამას არც პროფ. პონტკოვსკი და არც მისი რომელიმე მიმდევარი არ გვისაბუთებს.

ვერ დავეთანხმებით დებულებასაც, რომ საზოგადოებრივად საშიში შედეგი შემთხვევითად უნდა ჩაითვალოს, თუ მოქმედების ჩადენის კონკრეტულ პირობებში ობიექტურად არ იყო მოცემული მისი განხორციელების რეალური შესაძლებლობა. ცხადია, თუ მოქმედების ჩადენის დროს არსებულ კონკრეტულ პირობებში არ არსებობს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა, ეს შედეგი არ შეიძლება განხორციელდეს. მაგრამ თუ საზოგადოებრივად საშიში შედეგი განხორციელდა, უდავოა, რომ მისი განხორციელება შესაძლებელი იყო⁸⁰. ნამდვილი მოვლენა პირველად ყოველთვის შესაძლებლობის სფეროში არსებობს, ვიდრე იგი სინამდვილედ გადაიქცეოდეს.

იყო სხვა ცდებიც რეალური შესაძლებლობის კატეგორიის გამოყენებისა აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის არსების ასახსნელად. ერთერთი ასეთი ცდა ტ. სერგეევას ეკუთვნის. ტ. სერგეევას აზრით, დანაშაულებრივი შედეგი „აუცილებელ“ ან „ნამდვილ“ მიზეზობრავ კავშირშია შედეგთან, როდესაც „პირის ქცევამ, რომელიც დანაშაულებრივი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო, ამასთანავე სი-

⁸⁰ იხ. И. Реннеберг, Субъективная сторона преступления, М., 1957.

ნამდვილედ გარდაქმნა შედეგის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა. შექმნილი ან თვით ამ პირის ან სხვა პირების თუ ძალების მიერ. ანდა თუ ამ ქცევამ სხვა პირებთან ან ძალებთან ერთად აქტიური მონაწილეობა მიიღო რეალური შესაძლებლობის სინამდვილედ გარდაქმნაში“⁸¹.

დებულება, რომ ადამიანის მოქმედება მხოლოდ მაშინ არის მიზეზობრივ კავშირში საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან, როდესაც მან „სინამდვილედ გარდაქმნა ამ შედეგის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა“ ან „აქტიური მონაწილეობა მიიღო რეალური შესაძლებლობის სინამდვილედ გარდაქმნაში“, აგრეთვე სწორად არ ასახავს მიზეზობრივი კავშირის არსებას, რომელიც ადამიანის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის არსებობს.

ეს დებულება შემდეგი წინამძღვრიდან გამოდის: თავდაპირველად არსებობს დანაშაულებრივი შედეგის წარმოშობის შესაძლებლობა, შექმნილი ან თვით დამნაშავის ან სხვა ძალების მიერ; შემდეგ დამნაშავე ამ უკვე არსებულ შესაძლებლობას სინამდვილედ გადააქცევს.

მოვიმარჯვოთ ეს მსჯელობა შემდეგი კაზუსის განხილვისათვის: ბოროტმოქმედმა ხელი ჰკრა სადგურის ბაქანზე მდგომ კაცს და იგი მატარებლის ბორბლებს ქვეშ ჩააგდო. როდის, რა მომენტში არსებობდა აქ ადამიანის დაღუპვის შესაძლებლობა, რომელიც შემდეგ სინამდვილედ გადაიქცა? ვიდრე კაცი ბაქანზე დგას და მას ხელს არაფერ ახლებს, არავითარი შესაძლებლობა მისი სიკვდილისა არ არსებობს ან, უფრო სწორად, ასეთი შესაძლებლობა მხოლოდ დამნაშავის წარმოდგენაში არსებობს და არა სინამდვილეში. მაგრამ როცა კაცს ხელი ჰკრეს და მატარებლის ბორბლებს ქვეშ ჩააგდეს, აქ უკვე შესაძლებლობა კი არ არის, არამედ ნამდვილად განხორციელებული შედეგია. ერთი დანაშაულებრივი აქტის ასეთი გათიშვა და იმ მომენტის გამოყოფა, როცა დამნაშავემ ან სხვა ძალამ შექმნა დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა, მარტო იქ შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როდესაც შედეგის შესაძლებლობის შექმნის მომენტი დროის მიხედვით დაცილებულია შედეგის ნამდვილად განხორციელების მომენტისაგან; მაგრამ ასეთი რამ სინამდვილეში იშვიათად გვხვდება.

შემდეგ, ადვილად შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი შემთხვევა,

⁸¹ Т. Л. Сергеева, Вопросы виновенности и вины в практике Верховного Суда СССР по уголовным делам, М.—Л., 1950, стр. 90. ამ შეხედულებას ემხრობა ცივილისტი გ. მატვეიცი. იხ. Г. К. Матвеев, Виша в советском гражданском праве, Киев, 1955, стр. 73, აგრეთვე ნაწილობრივ ი. პოფე. იხ. О. С. Иоффе, Ответственность по советскому гражданскому праву, Л., 1955, стр. 228.

როდესაც დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა დამნაშავემ შექმნა, მაგრამ სინამდვილედ ეს შესაძლებლობა სხვა ძალამ ან თვით დაზარალებულის მოქმედებამ გადააქცია. მაკალითად, ვინმე მოკვლის განზრახვით შეუტრევს სასმელში საწამლავს და მოწამლულ სასმელს ავადმყოფს მაგიდაზე დაუდგამს. ავადმყოფი თავისი ხელით სვამს მოწამლულ სასმელს და კვდება. მოწამლული სასმელი ავადმყოფს შეიძლება მისცეს მომვლელმაც. რომელმაც საწამლავის შესახებ არაფერი იცის. ამ შემთხვევაში დამნაშავეს თავისი მოქმედებით არ გადაუქცევია დანაშაულებრივი შედეგის შესაძლებლობა სინამდვილედ. სერგეევას ფორმულის მიხედვით ასეთი დამნაშავის მოქმედება არ არის „აუცილებელ“ მიზეზობრივ კავშირში დანაშაულებრივ შედეგთან და დამნაშავე თავს დააღწევს პასუხისმგებლობას.

სერგეევას ფორმულის მიხედვით, პირი აიცილენს სისხლასამართლებრივ პასუხისმგებლობას ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი თავისი დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებისათვის იარაღად აარჩევს შეურაცხ ადამიანს ან ისეთ პირს, ვინც არაბრალეულად მოქმედებს.

დასასრულ ამ ფორმულით შეუძლებელია თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობის დასაბუთება, ვინაიდან არც დამნაშავე, რომელიც დანაშაულის ჩასადენად პირობებს ქმნის, და არც წამქეზებელი, რომელიც შთაუწერავს ამსრულებელს დანაშაულის ჩადენის განზრახვას, არ იღებენ არათუ აქტიურ, არამედ არავეთარ მონაწილეობას დანაშაულებრივი შედეგის შესაძლებლობის სინამდვილედ ვარდამენაში.

ზოგიერთი საბჭოთა იურისტის აზრით, მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის მოქმედებასა და მანერ შედეგს შორის მაშინ ატარებს „აუცილებელ“ ხასიათს, როდესაც „ამგვარი ხასიათის მოქმედებას მოყვება ხოლმე ამგვარივე ხასიათის შედეგი, რომელიც ამეამად განხორციელდა“. ამ შეხედულებას საბჭოთა ცივილისტები იზიარებენ⁸². ადვილი შესამჩნევია, რომ ეს შეხედულება „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ არსების დადგენისათვის განმაზოგადოებელ განხილვას მიმართავს: იგი მხოლოდ ისეთ ქმედობას თვლის მანერ შედეგის მიზეზად, რომელიც არა მარტო ამ კონკრეტულ შემთხვევაში იყო მისი აუცილებელი პირობა, არამედ საზოგადოდ იწვევს მსგავს შედეგებს.

---

⁸² იხ. И. Б. Новицкий и Л. А. Лунц, *Общее учение об ответственности*, М., 1950, стр. 308; აგრეთვე Е. А. Флейшниц, *Обязательства из причинения вреда и неосновательного обогащения*, М., 1951, стр. 57.

ეს შეხედულება არაფრით არ განსხვავდება ადევანტური თეორიისაგან.

საზოგადოდ, პრაქტიკული გამოყენების თვალსაზრისით „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ თეორია ისეთსავე კრიტიკულ მოსაზრებებს იწვევს, როგორც ადევანტური თეორია. საბჭოთა ლიტერატურაში „აუცილებელი მიზეზობრიობის“ თეორიის წინააღმდეგ გამოთქმული იყო, მაგალითად, შემდეგი მოსაზრება: ამ თეორიას არ შეუძლია დაასაბუთოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იმ შემთხვევაში, როდესაც დამნაშავემ დანაშაულებრივი შედეგის მისაღწევად შეგნებულად და განზრახ გამოიყენა „თანამდევი პირობები“, რომლებიც სხვა კანონზომიერებას ეკუთვნიან, კიდრე ადამიანის მოქმედებაა, როდესაც, მაშასადამე, დანაშაულებრივი შედეგი დამნაშავეის მოქმედებიდან „კანონზომიერად“ არ გამომდინარეობდა, მისთვის თანაარსი არ იყო. ასეთ შემთხვევაში „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ მომზრებმა ან სრულიად უნდა გაათავისუფლონ პირი პასუხისმგებლობისაგან (და მაშინ ყველაზე უფრო მოხერხებული და მზაკვარი დამნაშავეები დაუსჯელი დარჩებიან) ანდა უნდა აღიარონ. რომ მიზეზობრივი კავშირის გათვალისწინება გადააქცევს შემთხვევით მიზეზობრივ კავშირს აუცილებლად⁸³.

პროფ. ა. პიონტკოვსკის აზრით, იმ შემთხვევებში, როდესაც პირი შეგნებულად წარმართავდა მიზეზობრივ კავშირს ისე, რომ მისი ორი დამოუკიდებელი ჯაჭვი ერთმანეთს გადაეხლართა, „პირის მიერ ჩადენილი ქმედობა არსებითად იცვლის თავის შინაარსს, იგი ისეთ მოქმედებად იქცევა, რომელიც კანონზომიერად იწვევს საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს⁸⁴. ადამიანის მოქმედება ასეთ შემთხვევებში უნდა განვიხილოთ როგორც ობიექტურისა და სუბიექტურის ერთიანობა. ამიტომ, თუ პირი ითვალისწინებდა მიზეზობრივი კავშირის თუნდაც ატიპიურ განვითარებას, მაშინ მიზეზობრივი კავშირის მთელი ჯაჭვი აუცილებლობის ხასიათს იძენს⁸⁵. ავილოთ მაგალითი, როცა სიდოროვი მსუბუქად დაჭრის ალექსეევს და თანაც იცის, რომ ბოტკომოქმედთ გადაწყვეტილი აქვთ გადაწვან საავადმყოფო, სადაც

⁸³ ეს მოსაზრება აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის თეორიის წინააღმდეგ პირველად ვ. კუდრიავცევა წამოაყენა. იხ. В. Н. Кудрявцев. К вопросу о причинной связи в праве. «Советское государство и право» 1950 г. № 1, стр. 41; იხ. აგრეთვე И. Реннеберг, Объективная сторона преступления. М., 1957, стр. 71; „Lehrbuch des Strafrechts der DDR“. Allgemeiner Teil, 1957. S. 354.

⁸⁴ А. А. Понятковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 240.

⁸⁵ იქვე, გვ. 240; იხ. აგრეთვე: М. И. Ковалев, П. Т. Васильков, Причинная связь в уголовном праве, М., 1958, стр. 42—43.

აღექსევეი უნდა მოათავსონ. ასეთ შემთხვევაში, „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ მიმდევართა აზრით, მიზეზობრივი კავშირის სიღორთვის მოქმედებასა და აღექსევეის სიკვდილს შორის არსებობს. მაგრამ თუ სიღორთვმა წინასწარ არ იცის საავადმყოფოს გადაწვის შესახებ, მაშინ აღექსევეის სიკვდილი სიღორთვის მოქმედების შემთხვევითი შედეგია. „ხანძარი. თუნდაც სხვა ადამიანის მიერ გაჩაღებული, სიღორთვმა კაცის მოკვლის საშუალებად გამოიყენა. ეს თავისებური შუალობითი მიზეზობრიობაა, ისეთივე შუალობითი, როგორც იმ შემთხვევაში, როცა განსაზღვრული დანაშაულებრივი მიზნის მისაღწევად შეურაცხ პირს, არასრულწლოვანს ან ბრალის გარეშე მოქმედ ადამიანს იყენებენ“⁸⁶.

ადამიანის მოქმედება რომ გარეგანისა და შინაგანის, ობიექტურისა და სუბიექტურის ერთიანობაა — ეს ექვს გარეშეა. მაგრამ ექვს-გარეშეა ისიც, რომ მიზეზობრივი კავშირის საკითხი ობიექტურის სფეროს ეკუთვნის და არა სუბიექტურისა, ხოლო პირის შინაგანი, ფსიქიკური დამოკიდებულება თავისი ქმედობისა და მისი შედეგებისადმი ეკუთვნის არა მიზეზობრივი კავშირის, არამედ ბრალის სფეროს. ამას არც „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ მიმდევრები უარყოფენ. მაგრამ, თუ ეს ასეა, მაშინ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა თუ არარსებობა არ შეიძლება იმაზე იყოს დამოკიდებული, ითვალისწინებდა თუ არა პირი მიზეზობრივი კავშირის ყველა რგოლს და მის ყველა შედეგს. მიზეზობრივი კავშირის წმინდა ობიექტურ ცნებაში სუბიექტური მომენტის, ე. ი. გათვალისწინების მომენტის შეტანა აახლოებს „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ თეორიას ადევკატურ თეორიასთან, რომელიც აგრეთვე იძულებული იყო ადევკატური მიზეზობრივი კავშირის მანყიერება ბრალეულობის მოშველიებით გამოესწორებინა.

ცოდნის თუ არცოდნის, გათვალისწინების თუ გაუთვალისწინებლობის მომენტებს არაფერი არ შეუძლიათ შეცვალონ აუცილებლობისა და შემთხვევითობის კატეგორიათა არსებობაში. აუცილებლობისა და შემთხვევითობის კატეგორიები ობიექტური კატეგორიებია, და ისინი დამოკიდებული არ არიან შეგნებასა და ნებაზე. აქედან ნათელია, რომ მიზეზობრივი კავშირის გათვალისწინებას არ შეუძლია შემთხვევითობა აუცილებლობად გადააქციოს.

დასასრულს, „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ თეორიას სამართლიანად უსაყვედურებენ, რომ თუ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძველს მხოლოდ „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირი“ წარმოადგენს, მაშინ ამ თეორიას უპირველეს

ყოველსა იმაზე უნდა ეზრუნა, რათა სასამართლოსათვის აუცილებელ და შეუმთხვევით მიზეზობრივ კავშირთა გასამიჯნავად ზუსტი კრიტერიუმში მიეწოდებინა. „ეს კრიტერიუმში — მთავარია, რაც ესაჭიროება სასამართლოს კონკრეტული საქმის განხილვისათვის⁸⁷. მაგრამ, როგორც დავინახეთ. პრაქტიკისათვის გამოსადეგი ზუსტი კრიტერიუმში ამ თეორიამ ვერ მოგვაწოდა. უფრო მეტიც, „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ ზოგიერთი წარმომადგენელი აცხადებს, რომ სამართლის მეცნიერებას ობიექტურ მიზეზობრივ კავშირთა გასამიჯნავად რაიმე დამატებითი კრიტერიუმში სრულიადაც არ ესაჭიროება და რომ სასამართლოებმა განუხრელად უნდა იხელმძღვანელონ მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის დებულებებით აუცილებლობისა და შემთხვევითობის შესახებ⁸⁸.

ამის წინააღმდეგ უნდა ითქვას, რომ თუ მეცნიერმა იურისტებმა ვერ შეძლეს დღემდე შეემუშავებინათ ერთგვაროვანი და ნათელი ცნებანი „შემთხვევითი“ და „აუცილებელი“ მიზეზობრივი კავშირისა. მით უფრო ძნელია მოვთხოვოთ ამ ცნებათა სწორი და ერთგვაროვანი გამოყენება სასამართლო ორგანიზაციაში.

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ თუმცა აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის თეორია დიდი ხანია გაბატონებულია ჩვენს იურიდიულ ლიტერატურაში, მაგრამ სასამართლო პრაქტიკაში თავისი ასახვა ვერ პოვა. შეიძლება მოიძებნოს მხოლოდ თითო-ოროლა გადაწყვეტილება, სადაც ამ თეორიის ზეგავლენა ერთგვარად იგრძნობა, და სადაც ამავე დროს მიზეზობრივი კავშირი არასწორად არის უარყოფილი. აი ეს გადაწყვეტილებებიც:

ქ. ბაქოს ლენინის რაიონის სახალხო სასამართლომ დამნაშავედ სცნო გაუფრთხილებელ მკვლელობაში შოფერი ც., რომელმაც დააჯახა მანქანა გზაზე მიმავალ ი.-ს და მიაყენა მას სხეულის მძიმე დაზიანება, რის გამოც ი. ორი დღის შემდეგ გარდაიცვალა. აზერბაიჯანის სსრ უმაღლესი სასამართლოს საკასაციო კოლეგიამ სახალხო სასამართლოს განაჩენი ძალაში დატოვა. მაგრამ სსრკ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ გააუქმა განაჩენი და განჩინება იმ მოტივით, რომ ც.-ს მოქმედება მიზეზობრივ კავშირში არ იყო ი.-ს სიკვდილთან. კოლეგიამ თავისი აზრი ასე დაასაბუთა: „...ც.-ს მოქმედება გაუფრთხილებელიც რომ ყოფილი-

87 В. Н. Кудрявцев, К вопросу о причинной связи в праве, «Советское государство и право» 1950 г. № 1, стр. 43.

88 Г. К. Матвеев, Вина в советском гражданском праве, Киев, 1955, стр. 75.

ყო, მაინც სიკვდილი მისი უშუალო შედეგი არ იყო. თუმცა ამ შემთხვევაში შედეგი ისეთივეა, როგორც გაუფრთხილებელი მკვლელობის დროს, მაგრამ ეს შედეგი სულაც არ იყო უცილობელი და იგი შეიძლებოდა არც დამდგარი იყო⁸⁹. ამიტომ კოლეგიამ გადააკვალიფიცირა ც.-ს მოქმედება გაუფრთხილებელ სხეულებრივ დაზიანებად.

მეორე საქმეზე სამხედრო ოლქის სამხედრო ტრიბუნალმა არ ცნო მიზეზობრივი კავშირი დაზარალებულისათვის მუცელში მიყენებულ ჭრილობასა და მის სიკვდილს შორის იმ მოტივით, რომ „ამ შემთხვევაში მუცლის ღრუში შემავალი ჭრილობა არ იყო უცილობლად სასიკვდილო ჭრილობა და ოპერაციის დროს ჭრილობის ორავე ნახვრეტი რომ შეემჩნიათ, პერიტონიტის განვითარება ნაკლებად მოსალოდნელი იქნებოდა“⁹⁰.

ეს გადაწყვეტილებები ნათლად გვიჩვენებენ იმ საფრთხეს, რაც „აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის“ თეორიასთანაა დაკავშირებული. მოსამართლეს, რომელიც ამ თეორიას გაიზიარებს, ადვილად წვიძლება შეექმნას ისეთი შთაბეჭდილება, თითქოს მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის მხოლოდ მაშინ არსებობს, როდესაც მოქმედებას უცილობლად უნდა გამოეწვიო შედეგი, როდესაც მაშასადამე შედეგის აცილება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლებოდა. ამან თავის მხრივ შეიძლება იქამდეც კი მაგვიყვანოს, რომ მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის დაზიანებასა და მის სიკვდილს შორის მხოლოდ მაშინ ვცნოთ, როცა ჭრილობა უცილობლად სასიკვდილო იყო, ე. ი. მიგვიყვანოს საშუალო საუკუნეებში გაბატონებულ შეხედულებამდე. რომელიც უკვე დიდი ხანია უარყოფილია.

§ 4. მიზეზობრივი კავშირის საკითხი საბოლოო სასამართლო პრაქტიკაში

საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში არ არის ერთსულოვნება მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გადაჭრაში. მაგრამ მაინც აშკარად შეიმჩნევა ტენდენცია მიზეზობრივი კავშირის შეზღუდვისა. უფრო ხშირად მიზეზობრივი კავშირის შეზღუდვა იმაში გამოიხატება, რომ მოითხოვენ პირდაპირი ანუ უშუალო კავშირის არსებობას ადამიანის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის.

⁸⁹ «Советская юстиция» 1938 г. № 23—24, стр. 81.

⁹⁰ «Биоллетень Верховного Суда СССР» 1962 г. № 2, стр. 33—34. უნდა აღნიშნოს, რომ ზედგომმა ინსტანციამ სამხედრო ტრიბუნალის ეს განჩინება სამართლიანად გააუქმა და მიზეზობრივი კავშირის არსებობაც დაადასტურა.

სოლო მაშინ, როცა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში ჩართულია მესამე პირთა ან თვით დაზარალებულის ან ბუნების ძალთა ნოქმედება. ან როდესაც შედეგის განხორციელებას ხელი შეუწყობს დაზარალებულის ორგანიზმის განსაკუთრებულმა თვისებებმა, მიზეზობრივ კავშირს უარყოფენ. ასე, მაგალითად, კ.-ს საქმე რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგიამ აღნიშნა, რომ კ.-ის მიერ რ.-ს დაჭრასა და ამ უკანასკნელის სიკვდილს შორის „არ არის უშუალო მიზეზობრივი კავშირი“, ვინაიდან „დაზარალებულ რ.-ს მიყენებული ჰქონდა სხეულის მსუბუქი დაზიანება, რომელსაც არათუ არ შეეძლო დაზარალებულის სიკვდილი გამოეწვია; არამედ რაიმე ორგანოს ფუნქციის ხანგრძლივი მოშლაც კი არ უნდა მოჰყოლოდა“⁹¹.

სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1956 წლის 23 ოქტომბრის დადგენილებაში პასუხისმგებლობა უარყოფილია იმის გამო, რომ „დ.-ს სიკვდილი... ჭრილობასთან უახლოეს და უშუალო მიზეზობრივ კავშირში არ იყო“⁹².

ასეთივე დადგენილება გამოიტანა სსრკ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა ი.-ს საქმეზე. „რამდენადაც ი.-ს მოქმედება — უ.-ს დაჭრა, — ნათქვამია პლენუმის დადგენილებაში, — უ.-ს სიკვდილთან პირდაპირ მიზეზობრივ კავშირში არ არის, ამდენად ეს მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს არა როგორც დამთავრებული მკვლელობა, არამედ როგორც მკვლელობის მცდელობა“⁹³.

აღსანიშნავია, რომ ამ შეხედულებას მიზეზობრივი კავშირის შესახებ ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტიკ იზიარებს. ასე, მაგალითად, პროფ. ვ. მენშაგინი და დოც. ზ. ვიშინსკაია თვლიან, რომ მიზეზობრივი კავშირი ადამიანის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის არსებობს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მიყენებული ვნება ამ მოქმედების უშუალო შედეგი იყო⁹⁴.

ჩვენი აზრით, მიზეზობრივი კავშირის აღიარება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა იგი პირდაპირი ან უშუალოა, მთელ რიგ შემთხვევებში შეუსაბამო დასკვნებამდე მიგვიყვანდა.

უპირველეს ყოვლისა, შეუძლებელი იქნებოდა პასუხისმგებლობის დასაბუთება მაშინ, როცა დამნაშავემ დანაშაულის ჩადენის იარა-

91 «Сборник определенных уголовно-кассационной коллегии Верховного Суда РСФСР», М., 1925, вып. 1, стр. 77—79.

92 «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1956 г. № 6, стр. 11.

93 «Бюллетень Верховного Суда СССР» 1961 г. № 42, стр. 10—11.

94 В. Д. Меньшагин и З. А. Вышинская, Советское уголовное право, М., 1950, стр. 102.

ლად მესამე პირი — შეუტრაცხი ან მცირეწლოვანი ან ბრალის გარეშე
წოქმედი პირი გამოიყენა, რადგან ამ შემთხვევაში მიზეზობრივი კავ-
შირის განვითარებაში ჩართულია მესამე პირთა მოქმედება და იგი
პირდაპირ და უშუალო ხასიათს ჰქარავს.

ამავე მოსაზრებებით შეუძლებელია თანამონაწილეთა პასუხის-
მგებლობის დასაბუთება: დამხმარის ან წამქეზებლის მოქმედება
არასდროს არ არის დანაშაულებრივი შედეგის უშუალო მიზეზი.
თანამონაწილის მოქმედება შედეგთან ყოველთვის ამსრულებლის
მოქმედების მეშვეობით არის დაკავშირებული.

საზოგადოდ ძნელი წარმოსადგენია, ყოველ შემთხვევაში, მეტად
რწვიათაა მიზეზობრივი კავშირის ისეთი განვითარება, როდესაც
წოქმედება უშუალოდ გადადის შედეგში, როდესაც მოქმედებასა და
შედეგს შორის ჩართული არ არიან გარემოებანი, რომლებიც მიზე-
ზობრივი კავშირის განვითარებას ამა თუ იმ მიმართულებას აძლევენ.
ზოგჯერ პირს წინასწარ შეგნებული აქვს ამ გარემოებათა არსებობა
და ანგარიშში აქვს მიღებული ეს გარემოებანი დანაშაულებრივი გეგ-
მის შედგენის დროს. ზოგჯერ პირს შეეძლო და უნდა გაეთვალისწი-
ნებინა ისინი მოქმედების მომენტში. დაბოლოს, მიზეზობრივი კავში-
რის მსვლელობაში შეიძლება ჩაებან ისეთი მოულოდნელი გარემოე-
ბანი, რომელთა გათვალისწინება მოქმედისათვის შეუძლებელი იყო;
ამ გარემოებებს შეუძლიათ სულ სხვა მიმართულება შისცენ მიზე-
ზობრივი კავშირის განვითარებას, ვიდრე ეს პირს წინასწარ დასაბუ-
თებული ჰქონდა. მაგრამ როგორც არ უნდა იყოს პირის სუბიექტური
დამოკიდებულება ამ გარემოებებისადმი, მაშასადამე, იმისდა მიუხე-
დავად. აგებს თუ არა პირი პასუხს დამდგარი მკვნე შედეგისათვის,
ეს ვერავითარ ზეგავლენას ვერ მოახდენს იმ წმინდა ობიექტურ კავ-
შირზე მოვლენათა შორის, როგორცაა მიზეზობრივი კავშირი.

საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება სხვა შემთხვევებიც.
როდესაც მიზეზობრივი კავშირი უარყოფილია, მაგრამ სასამართლო
სხვაგვარად ასაბუთებს მიზეზობრივი კავშირის არარსებობას. აი, ეს
შემთხვევებიც, რომლებზედაც ხშირად მიუთითებენ სისხლისსამარ-
თლებრივ ლიტერატურაში იმის დასამოწმებლად, რომ ჩვენს სასამარ-
თლო პრაქტიკას ვიწროდ ესმის მიზეზობრივი კავშირის ცნება:

სპორტსმენი — პირველთანრიგოსანი „სამბოს“ ჭიდაობაში ვინმე
ბ. თავის მეგობართან სტუმრად იყო და იქ მყოფ ამხანაგებს რივრიგო-
ბით ეჭიდებოდა. როცა იგი ს.-თან ჭიდაობდა და უნდოდა იგი თავზე
გადაესროლა, ს.-მ ფეხებში ხელი სტაცა, ორივე წაიქცა, ბ.-მ იატაკს
თავი დაარტყა და იქვე ვარდაიცვალა. რსუსრ უმაღლეს სასამართლოს
სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ გააუქმა ჩრდი-

ლო ოსეთის ასსრ-ის უმაღლესი სასამართლოს განჩინება, რომლითაც ს. ცნობილი იქნა დამნაშავედ ბ.-ს გაუფრთხილებლობით მკვლელობაში და ნიუთითა. რომ ს.-ს მოქმედება არ არის მიზეზობრივ კავშირში ბ.-ს სიკვდილთან, რომელიც უბედური შემთხვევის შედეგად უნდა ჩაითვალოს⁹⁵.

მეორე საქმის შინაარსი ასეთია: ყ. ცნობილ იქნა დამნაშავედ რეინიგზის ტრანსპორტის მოძრაობის წესების დარღვევაში, რის შედეგადაც მატარებელმა, რომელიც მას მიჰყავდა, ს. გასრისა.

ოსუს უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ საქმის წარმოება მოსპო, თანაც თავის განჩინებას საფუძვლად დაუდო ყ.-ს მოქმედებასა და ს.-ს სიკვდილს შორის მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა. კოლეგიამ მიუთითა, რომ ყ.-ს არავითარი გამაფრთხილებელი წესები არ დაურღვევია და გამორიცხული არ არის, რომ ს. თვით ჩაუვარდა მატარებელს ბორბლებში, ვინაიდან ფსიქიკურად დაავადებული იყო და თანაც იმ მომენტში ბევრი ღვინო ჰქონდა დალეული⁹⁶.

შესამე მაგალითი: კ.-მ ქვაფენილზე მძინარე მთვრალი ბ. შეამჩნია, წამოაყენა იგი. გამოფხიზლების მიზნით სილაც გააწნა და თავისი ვზა განაგრძო. ხოლო ბ.-მ ბარბაც-ბარბაციით შუა ქუჩისაკენ რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა და ამ დროს მიმავალ სატვირთო მანქანას ბორბლებში ჩაუვარდა. სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიამ უარყო მიზეზობრივი კავშირის არსებობა კ.-ს მოქმედებასა და ბ.-ს სიკვდილს შორის, თუმცა კ.-ს მოქმედება ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო ასეთი შედეგისა. „კ.-ს მაშინ შეიძლებოდა დაკისრებოდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, — ნათქვამია კოლეგიის განჩინებაში, თუ დადგენილი იქნებოდა, რომ მის მოქმედებაში აბეზრობის ნიშნებია, ან მაშინ, მის მოქმედებასა და ბ.-ს დაღუპვას შორის მიზეზობრივი კავშირი რომ ყოფილიყო. არც ერთი და არც მეორე მოცემულ შემთხვევაში დადგენილი არ ყოფილა“⁹⁷.

ასევე შეზღუდულად არის გაგებული მიზეზობრივი კავშირის ცნება ბ.-ს საქმეზე გამოტანილ განჩინებაში. გ., ბ.-ის ნებადაურთავად შეჭდა მის ცხენზე და დააჭენებდა. ბ.-მ რომ ეს დაინახა, დაეწია მწედარს, ჩამოავლო ცხენიდან და სილაც გაართყა. შეშინებული გ. გა-

⁹⁵ «Советская юстиция» 1960 г. № 9, стр. 28—29.

⁹⁶ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР» 1961 г. № 6, стр. 9—10.

⁹⁷ «Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда Союза ССР (1938 и первое полугодие 1939, г.)», М., 1940, стр. 104.

იქცა, ლობეზე რომ ხტებოდა, დაეცა და ფეხი მოიტეხა. იგი საავად-
მყოფოში წაიყვანეს, სადაც სისხლის მოწამვლის შედეგად გარდა-
იცვალა. ამ შემთხვევაშიც სსრკ უმაღლესი სასამართლოს კოლეგიამ
მიუთითა, რომ „გ.-ს სიკვდილი განსასჯელის მოქმედებასთან მიზე-
ზობრივ კავშირში არ იყო“⁹⁸.

ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში განსასჯელები სწორად არიან
განთავისუფლებული სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობისა-
გან, მაგრამ იმის მაგივრად, რომ სასამართლოს მათი გამართლების
საფუძვლად საზოგადოებრივი საშიშროების ან ბრალის არარსებო-
ბაზე მიეთითებინა, იგი ამტკიცებს მიზეზობრივი კავშირის არარსებო-
ბას განსასჯელთა მოქმედებასა და შედეგს შორის.

ასე, მაგალითად, პირველ საქმეზე რსფსრ უმაღლესი სასამარ-
თლოს კოლეგია ამტკიცებს, რომ „არც ს.-ს და არც ბ.-ს ჭიდაობის
ნებადართავი ხერხებისათვის არ მიუძღრათ“ და რომ „ბ.-ს სიკვ-
დილი... შედეგი იყო უბედური შემთხვევისა, რომელსაც ს. არ ითვა-
ლისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა“⁹⁹.

ის, რომ ს.-ს ჭიდაობის ნებადართული ხერხები არ გამოუყენე-
ბია, ამტკიცებს ს.-ს მოქმედებაში საზოგადოებრივი საშიშროების
და არა მიზეზობრივი კავშირის არარსებობას, ხოლო ის, რომ ს. არ
ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა ბ.-ს სიკვდი-
ლი, ადასტურებს ბრალის და არა მიზეზობრივი კავშირის არარსე-
ბობას.

მატარებლის მემანქანის საქმეში მიზეზობრივი კავშირის არარსე-
ბობას იმით ამტკიცებენ, რომ, ჯერ-ერთი, მემანქანეს არ დაურღვევია
მატარებლის ექსპლოატაციის წესები, ხოლო მეორე, იმით, რომ
შედეგის განხორციელებას ხელი შეუწყო თვით დაზარალებულის
მოქმედებამ¹⁰⁰. მაგრამ თუ მატარებელმა, რომელსაც ე. მართავდა,
კაცო გასროსა უაზრობაა იმის მტკიცება, რომ მემანქანის მოქმედება-
სა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის არ იყოს მიზეზობრივი კავში-
რი. ის გარემოება, რომ მემანქანეს მატარებლის ექსპლოატაციის წე-
სები არ დაურღვევია, ადასტურებს მხოლოდ მისი მოქმედების არა-
მართლსაწინააღმდეგო და არასაზოგადოებრივად საშიშ ხასიათს და
არა მიზეზობრივი კავშირის არარსებობას: დაზარალებულის მოქმე-
დების ჩართვამ მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში შეიძლება

98 «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1949 г. № 11, стр. 42.

99 «Советская юстиция» 1960 г. № 9, стр. 28—29.

100 «Бюллетень Верховного Суда РСФСР» 1961 г. № 6, стр. 9—10.

გამორიცხოს არა მიზეზობრივი კავშირი, არამედ ბრალი, თუ ასეთი მოქმედების გათვალისწინება პირისათვის შეუძლებელი იყო.

განსაკუთრებით ნათლად ჩანს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის სხვადასხვა წინამძღვართა აღრევა ბ.-ს საქმეზე. სსრკ უმაღლეს სასამართლოს კოლეგიის განჩინებაში ამ საქმეზე ნათქვამია: „რამდენადაც ბ.-ს არ შეეძლო გათვალისწინებინა, რომ გ. ცხენიდან ჩამოსვლის შემდეგ გაიქცევა, ფეხს მოიტეხავს და სისხლი მოეწამლება, რის შედეგადაც გარდაიცვლება, ამდენად ბ.-ს მოქმედება დანაშაულის შემადგენლობას არ შეიცავს. გ.-ს სიკვდილი განსასჯელის მოქმედებასთან მიზეზობრივ კავშირში არ არის“¹⁰¹.

როგორც დავინახეთ, ყველა მოტანილ შემთხვევაში სასამართლო კატეორიულად ადასტურებს ბრალის ან საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობას, იმის მაგივრად, რომ დაასაბუთოს მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა. მაგრამ რად დასჭირდა სასამართლოს ბრალის არარსებობის დადასტურება, თუ არ არსებობს მიზეზობრივი კავშირი? იქ, სადაც ადამიანის მოქმედება ჩართული არ არის მიზეზობრიობის ჯაჭვში, იქ ბრალისა და საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხები არც უნდა წარმოიშვას, რადგან არ არსებობს პასუხისმგებლობის პირველი, ძირითადი, ობიექტური წინამძღვარი. სწორედ ის გარემოება, რომ სასამართლოები მოტანილ შემთხვევებში იძულებულნი არიან აქტიურად საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ბრალის არარსებობა, უდაკოდ ადასტურებს, რომ თვით მათ დამაჯერებლად არ მიაჩნიათ მიზეზობრივი კავშირის უარყოფა.

მეორე მომენტია კიდევ დამახასიათებელი ზემომოტანილი შემთხვევებისათვის. როდესაც სასამართლოები ცდილობენ დაამტკიცონ განსასჯელთა მოქმედებაში მიზეზობრივი კავშირის არარსებობა, ისინი ამ მოქმედებას განიხილავენ საერთო მიზეზობრივი ჯაჭვიდან ამოწყვეტილად. იმ კონკრეტული პირობებისაგან განწყნებით, რომლებიც თან ახლდნენ ამ მოქმედებას. მაგრამ განა რაიმე მიზეზი შეიძლება მოქმედებდეს მისი თანმხლები პირობების გარეშე? ასეთი რამის მტკიცება მიზეზისა და შედეგის დიალექტიკურ ხასიათს არ შეესაბამება. მიზეზის და შედეგის ასეთი იზოლირებული განხილვა მათი თანმხლები პირობების გარეშე არსებითად მიზეზობრივი კავშირის განმაზოგადოებელ განხილვას მოგვაგონებს, რაც დამახასიათებელია ადეკვატური თეორიისათვის. განმაზოგადოებელი შეხედულებების თვალსაზრისით, ზემომოტანილ შემთხვევებში მიზეზობრივი კავშირი მართლაც შეიძლება უარყოფილ იქნეს. ქვაფენილიდან ადამიანის აყენება და მისი გრძნობაზე მოყვანა, რა თქმა უნდა, არ წარ-

¹⁰¹ «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1949 г. № 11, стр. 42.

მოადგენს საერთო ბელისშემწყობ პირობას ადამიანის სიკვდილისათვის. ამგვარადვე ცხენიდან კაცის ჩამოგდება და მისთვის სილის გარტყმაც, თავის თავად ცხადია, არ წარმოადგენს საზოგადო ხელისშემწყობ პირობას მისი სიკვდილისათვის. მიზეზობრივი კავშირი ან შემთხვევაში ატიპიურად, არაჩვეულებრივად მიმდინარეობდა მაგრამ თუ აღნიშნულ მოქმედებებს ავიღებთ არა განყენებულად, იზოლირებულად, არამედ იმ კონკრეტულ პირობებთან კავშირში, რომლებშიც მათ ჰქონდათ ადგილი, მაშინ უნდა ითქვას, რომ ეს მოქმედებანი დამდგარი შედეგის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას წარმოადგენდნენ.

მაგრამ ნიშნავს თუ არა ეს იმას, რომ განსასჯელებს პასუხი უნდა მოეთხოვოთ მათ მიერ ჩადენილი ქმედობისათვის? — არავითარ შემთხვევაში.

ძირითადი მიზეზი, რაც განაპირობებს საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში და სასამართლო პრაქტიკაში მიზეზობრივი კავშირის ცნების შეზღუდვას „აუცილებელი“ ან „პირდაპირი“ თუ „უშუალო“ მიზეზობრივი კავშირით, არის ის, რომ მიზეზობრივ კავშირს ზისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის გადაჭარბებული მნიშვნელობა ეძლევა. უკვე მიზეზობრივი კავშირის შეშვეობით სურთ მიაღწიონ სამართლიან და სოციალისტური კანონიერებისათვის შესაბამის გადაწყვეტილებებს.

მიზეზობრივი კავშირის საკითხის განხილვისას არასდროს არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ადამიანის მოქმედებას და საზოგადოებრივად მავნე შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის დადგენით ჯერ კიდევ არ წყდება პასუხისმგებლობის პრობლემა, არამედ მასთან ერთად აუცილებელია ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროებისა და მოქმედის ბრალის დადგენა. მიზეზობრივი კავშირის გამოკვლევა მხოლოდ დასაწყისი მომენტიცაა, იგი მართოდენ ერთი მოკლენიდან მეორე მოკლენის წარმოშობას ხსნის. მიზეზობრივი კავშირის ცნება არ შეიცავს რაიმე შეფასებით მომენტებს, რომლებიც, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სხვა წინამძღვრების* მოშველების გარეშე, მოგვეცემენ სამართლიანი და სოციალისტური მართლშეგნებისათვის შესაბამისი გადაწყვეტილების გამოტანის შესაძლებლობას. მიზეზობრივი კავშირი ადგენს პასუხისმგებლობის წმინდა ობიექტურ საზღვარს: არ შეიძლება დავაყენოთ საკითხი ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ბრალეულობის შესახებ, თუ პირის მოქმედება ხელს არ უწყობდა შედეგის განხორციელებას. ხოლო სხვა უფრო მნიშვნელოვანი ფუნქცია მიზეზობრივ კავშირს სისხლის სამართალში არ აქისრია.

1. პირველი დებულება, რომელიც ურყევად არის აღიარებული საბჭოთა სამართლის მეცნიერებაში, არის ის, რომ სამართლის მეცნიერებამ არ უნდა შექმნას მიზეზობრივი კავშირის ხელოვნური, წმინდა იურიდიული ცნება, არამედ უნდა გამოიყენოს ის ცნება, რომელიც დადგენილია დიალექტიკური მატერიალიზმის მიერ¹⁰². გასაგებია ამიტომ, რომ საბჭოთა კანონმდებლობა მიზეზობრივი კავშირის ცნების განსაზღვრებას არ იძლევა¹⁰³.

ყოველი მიზანდასახული მოქმედების ჩადენის დროს ადამიანს „წინ აქვს ობიექტური სამყარო, იგი დამოკიდებულია მასზე. ვით განსაზღვრავს თავის მოქმედებას“¹⁰⁴. ასევე ხდება დანაშაულის ჩადენის დროსაც. ადამიანი თავისი დანაშაულებრივი მიზნის განსახორციელებლადაც ობიექტური გარესამყაროს კანონებს, მექანიკურ, ფიზიკურ და სხვ. მიზეზობრიობას იყენებს. ამიტომ, როგორც სწორად მიუთითებს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. ლექსასი, — მოსამართლემ უნდა გამოიკვლიოს არა „იურიდიული კაუზალური კანონები“, არამედ ბუნების ის კანონები, რომლებიც ადამიანმა თავისი მიზნებისათვის გამოიყენა¹⁰⁵.

ამგვარად მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გამოკვლევის ამოცანა სამართალში ის კი არ არის, რომ დადგენილ იქნას მიზეზობრივი კავშირის სპეციფიკური იურიდიული კანონზომიერებანი, არამედ ის.

102 ბურჟუაზიულ სამართლის მეცნიერებაში, პირიქით, მეტად გავრცელებულია შეხედულება, რომ სამართლის მეცნიერებამ მიზეზობრივი კავშირის საკუთარი ცნება უნდა შეიმუშაოს. „ფილოსოფიისაგან არ შეიძლება მოველოდეთ, — ამბობს ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ტრეგერი. — მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გადაწყვეტას სამართალში, ფილოსოფიას სურს სხვა ამოცანები აქვს გადასაჭრელი ამ საკითხში. ვიდრე იურიდიულ მეცნიერებას.“ (იხ. L. Traeger, Das Kausalbegriff im Straf—und Zivilrecht, Marburg, 1904, S. 2). ამასთან დაკავშირებით ბურჟუაზიულ სამართალში შექმნილია მთელი რიგი თეორიები, რომელთაც მიზეზი ესმით წმინდა იურიდიულად და არა ფილოსოფიურად. ასეთია, მაგალითად, თეორია „ადეკვატური მიზეზობრივი კავშირის“, „ეულგარული მიზეზის“, „პირობითი საყოველთაოებო მნიშვნელობის“ მიზეზის შესახებ და სხვ. მისთ.

103 მიზეზობრივი კავშირის საკითხი საკანონმდებლო წესით რეგულირდება ავსტრიის 1852 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში (მუხ. 134), აგრეთვე იტალიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში (მუხ. 40 და 41).

104 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 38, გვ. 185.

105 იხ. J. Lekschas, Die Kausalität bei der verbrecherischen Handlung, Berlin, 1952, S. 67.

რომ დიალექტიკური მატერიალიზმის ზოგადი დებულებანი მიზეზობრივი კავშირის შესახებ სწორად იქნას გამოყენებული სამართლის სპეციფიკური მიზნებისათვის.

2. ვიდრე კრიმინალისტ: დააყენებდეს საკითხს მიზეზობრივი კავშირის შესახებ, მან კარგად უნდა წარმოიდგინოს ის დასაწყისი და საბოლოო მომენტები, რომელთა მიზეზობრივი დამოკიდებულება მას აინტერესებს. ამ მომენტების დადგენა მჭიდროდ არას დაკავშირებული მიზეზისა და შედეგის ხელოვნური იზოლირების ცნებასთან.

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, მარქსიზმის კლასიკოსების თანახმად, „მიზეზისა და შედეგის ადამიანური გავება ყოველთვის რამდენადმე ამარტივებს ბუნების მოვლენათა ობიექტურ კავშირს. მხოლოდ დაახლოებით ასახავს მას, ხელოვნურად აცალკევებს ერთი მთლიანი მსოფლიო პროცესის ამა თუ იმ მხარეს“¹⁰⁶.

კრიმინალისტიკისათვის ასეთ დასაწყის და საბოლოო მომენტებს, რომელთა ურთიერთდამოკიდებულების გამორკვევა მას აინტერესებს, წარმოადგენს ადამიანის მოქმედება და საზოგადოებრივად საშიში შედეგი. მათი ხელოვნური იზოლირება უნდა მოხდეს მოვლენათა საერთო მთლიანობიდან, თუ გვსურს გავარკვიოთ მათი მიზეზობრივი დამოკიდებულება.

მიზეზისა და შედეგის იზოლირების ცნება ისე კი არ უნდა იქნას წარმოდგენილი, თითქოს მეცნიერების ერთი დარგის წარმომადგენლისათვის რაიმე გარკვეული მოვლენის მიზეზი ერთი გარემოება იქნება, ხოლო სხვა დარგის მეცნიერებისათვის იმავე მოვლენის მიზეზი სულ სხვა გარემოება იქნება. მიზეზისა და შედეგის ხელოვნური იზოლირების პრინციპის ასეთი გავება საბჭოთა ლიტერატურაშიც გვხვდება. მაგალითად, პროფ. ა. ნ. ტრაინინის აზრით, „თუ ა.-ს მიერ გასროლილი ტყვიით მოკვდა ბ., მე დ ი კ ი ს ა თ ვ ი ს ბ.-ს სიკვდილის მიზეზი გულის ქსოვილისა და ძარღვების გაწყვეტა იქნება; მე ქ ა ნ ი კ ო ს ი ს ა თ ვ ი ს — თოფის წამლის აფეთქებით გამოწვეული ტყვიის მოძრაობის კანონები; კ რ ი მ ი ნ ა ლ ის ტ ი ს ა თ ვ ი ს — ეს მიზეზი შეიძლება მხოლოდ ადამიანის მოქმედება იყოს, ვინაიდან სისხლის სამართლის წინაშე მხოლოდ ის საკითხი წარმოიშვება, რა პირობებში შეიძლება ადამიანის მოქმედება ჩაითვალოს დამდგარი შედეგის მიზეზად და, მაშასადამე, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძვლად“¹⁰⁷.

106 ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 14, გვ. 190.

107 А. Н. Трайнин. Общее учение о составе преступления. М., 1957, стр. 164—165.

რა თქმა უნდა, შედეგის გამომწვევე მრავალრიცხოვან ფაქტორთა შორის კრიმინალისტს აინტერესებს მხოლოდ ადამიანის ქცევა, ვინაიდან მხოლოდ ამ ქცევას უკავშირდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ხოლო ადამიანის ქცევის მრავალრიცხოვან შედეგთა შორის კრიმინალისტს აინტერესებს მხოლოდ ის საზოგადოებრივად საშიში შედეგი, რომელიც აფუძნებს ამ პასუხისმგებლობას ან ზეგავლენას ახდენს მის ოდენობაზე.

მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, თითქოს გამოკვლევის ამოცანების მიხედვით მოვლენის მიზეზიც იცვლებოდეს. ასეთი დებულების აღიარება იმ არასწორ დასკვნამდე მიგვიყვანდა, თითქოს თვით მიზეზობრივი კავშირის ცნებასაც სხვადასხვა მეცნიერებებში სხვადასხვა შინაარსი აქვს.

როგორც სწორად მიუთითებს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. ლექშასი, ცალკეული მეცნიერებანი სრულიადაც არ ეძებენ ერთი და იმავე მოვლენის სხვადასხვა მიზეზებს. არამედ მიზეზობრივი ჩაჭვის გამოკვლევისას მის სხვადასხვა პუნქტებამდე მიდიან და მიზეზობრივი ჩაჭვის სწორედ იმ რგოლთან ჩერდებიან, რომელიც ამ მეცნიერებას აინტერესებს. ასე, მაგალითად. როცა სხვადასხვა სპეციალობის პირები (ექიმი ან იურისტი) იკვლევენ სიკვდილის მიზეზს, ისინი სულაც არ მიდიან სხვადასხვა დასკვნამდე ამ საკითხის თაობაზე. მაგრამ ექიმი უფრო დაწვრილებით იკვლევს კაუზალური მიმდინარეობის ცალკეულ რგოლებს და შემდეგ წყვეტს გამოკვლევას იმ პუნქტთან, რომელიც წარმოადგენს მისთვის ინტერესს, ხოლო მოსამართლე, იყენებს-რა სპეციალისტის დასკვნებს. განაგრძობს თავის გამოკვლევას იმ პუნქტამდე, რომელიც მისთვისაა საინტერესო. ე. ი. დანაშაულებრივ ქმედობამდე. „ეს რომ სხვაგვარად ყოფილიყო. — აღნიშნავს ი. ლექშასი, — მოსამართლე სისხლის სამართლის საქმეზე ვერ გამოიყენებდა სპეციალისტების დასკვნებს, რომლებსაც მისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს“¹⁰⁸.

მეორე შეცდომა, რომელსაც უშვებენ ხელოვნური იზოლირების პრინციპის გამოყენებისას სისხლის სამართალში, იმაში მდგომარეობს. რომ ადამიანის ქცევას და მასთან დაკავშირებულ საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს განიხილავენ იმ პირობებისაგან მოწყვეტით, რომელშიც ეს ქცევა მიმდინარეობს და რომლებმაც ამ შედეგის წარმოშობას ხელი შეუწყვეს. ასეთი განხილვა აუცილებლად მიგვიყვანს მიზეზობრივი კავშირის განმაზოგადოებელ ცნებამდე. მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გამოკვლევისას კრიმინალისტს ყოველთვის უნდა ახსოვდეს.

108 J. Lekschas, op. cit., p. 67.

რომ არც ერთი მოვლენა არ წარმოადგენს ერთადერთი იზოლირებულად მოქმედი მოვლენის შედეგს. მიზეზისა და შედეგის იზოლირების პრინციპი სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ მიზეზი და შედეგი ნამდვილად იზოლირებულად არსებობენ და რომ რაიმე მოვლენას შეუძლია წარმოშვას მეორე მოვლენა გარემო პირობებისაგან დამოუკიდებლად. როგორც უკვე განმარტებული იყო, მიზეზობრივი კავშირი შეუძლებელია გაგებულ რჩენეს ურთიერთზემოქმედების გარეშე.

ამიტომ არასწორად იქცევიან ის კრიმინალისტები, რომლებიც მკვეთრ ზღვარს დებენ მიზეზობრიობასა და მოვლენათა ურთიერთზემოქმედებას შორის. ასე აკეთებს მაგალითად. მ. კოვალიოვი. რომლის აზრით. „მრავალი გაუგებრობა, რომელსაც ადგილი აქვს აუცილებელი მიზეზობრივი კავშირის კრიტიკულად განხილვის დროს. ჩშირად იმის შედეგია, რომ ეს კრიტიკოსები მიზეზობრივი კავშირის ცნებას სხვადასხვა ფაქტორთა ურთიერთზემოქმედების ცნებით ცვლიან. ჩვენ ვთვლით, რომ საბოლოო ანგარიშში მიზეზი ყოველთვის თავისი თავის სწორია“¹⁰⁹.

საბჭოთა ფილოსოფიურ ლიტერატურაში მართებულად მიუთითებენ, რომ მიზეზისა და შედეგის ერთმნიშვნელობა მეტაფიზიკურ-ლოგიკის თვალსაზრისის ანარეკლს წარმოადგენს. „შედეგი ყოველთვის ერთმნიშვნელოვანი იქნება თავისი მიზეზის მიმართ, თუ მათ ამოვგლეჯთ მოვლენათა საყოველთაო კავშირისა და ურთიერთზემოქმედებიდან, თუ მოვახდენთ მათ აბსტრაგირებას სხვა მოვლენათა მასის ზემოქმედებისაგან“, — აღნიშნავს მ. როზენტალი¹¹⁰. სწორედ ამაზე მიგვიითობს, როზენტალის აზრით, ფ. ენგელსი, როდესაც აღნიშნავს, რომ თუ მოვლენები ამოვგლეჯთ საყოველთაო კავშირიდან და იზოლირებულად გავიაზრეთ, „ამ შემთხვევაში ცვლადი მოძრაობანი წარმოსდგებიან ერთნი როგორც მიზეზნი, მეორენი კი როგორც შედეგ-მოქმედებანი“¹¹¹. „ხოლო ნივთთა ნამდვილი კაუზალური მიზეზობრივი ურთიერთობა, ენგელსის აზრით, შეიძლება მხოლოდ მაშინ გავიგოთ, თუ უნივერსალური ურთიერთზემოქმედებიდან გამოვალთ. ეს უქანასენელი ხსნის, თუ რატომ არ შეიძლება

¹⁰⁹ М. Н. Ковалев, Сочастие в преступлении, ч. 1, Свердловск, 1960, стр. 192.

¹¹⁰ М. М. Розенталь, Принципы диалектической логики М., 1960, стр. 251.

¹¹¹ ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, სახელგამი, 1950, გვ. 238

სოველთვის მოვითხოვთ მიზეზ-შედეგის კავშირის ერთმნიშვნელობა¹¹².

ენგელსს არაერთხელ მოუტანია კონკრეტული მაგალითი იმის საჩვენებლად. თუ რა მნიშვნელობა აქვს ურთიერთზემოქმედებას მიზეზობრივი კავშირის არსის გარკვევისათვის: „მოდრაობის გადატანა. რასაკვირველია, მხოლოდ მაშინ ხდება, — წერს ენგელსი, — როდესაც არსებობს ყველა სხვადასხვანაირი პირობა, რომლებიც ხშირად ძალიან მრავალფეროვანი და რთული არიან, განსაკუთრებით მანქანებში (ორთქლის მანქანა. საეკტიანი თოფი სასსლტით. საფეთქით და თოფის წამლით). ერთიც რომ აკლდეს, მოძრაობის გადატანას ადგილი არ ექნება, სანამ ეს პირობა არ შეიქმნება. ამ შემთხვევაში შეიძლება საქმე ასე წარმოიდგინონ, თითქოს მხოლოდ ამ უკანასკნელი პირობის განხორციელებამ უნდა აღძრას პირველად ძალა და თითქოს ეს ძალა ფარული სახით მოთავსებული იყოს რომელიმე სხეულში — ეგრეთწოდებულ ძალის მატარებელში (თოფის წამალი, ნახშირი). მაგრამ სინამდვილეში იმისათვის, რომ მოძრაობის სწორედ ეს სპეციალური გადატანა გამოწვეულ იქნეს, უნდა არსებობდეს არა მარტო ეს სხეული, არამედ ყველა სხვა პირობაც“¹¹³.

ამ ციტატიდან ნათლად ჩანს, რომ, ენგელსის აზრით, მიზეზობრივი კავშირი ჩართულია მოვლენათა ურთიერთზემოქმედებაში. მიზეზი ენგელსს ესმის როგორც ერთობლიობა ყველა აუცილებელი პირობისა, რომელთა გარეშეც უწყებულ დროსა და უწყებულ ადგილას მოვლენა-შედეგი არ წარმოიშობოდა, და არა როგორც დროისა და სივრცის პირობებიდან მოწყვეტით, ყველა თანამდევ გარემოებათაგან იზოლირებით, აღებული ძალა, რომელიც ფარულად რაიმე სხეულში იმყოფებოდა და გარეშე ბიძგის შედეგად ამოქმედდება. ყოველი ცალკეული პირობა აუცილებელია შედეგისათვის და თუ რომელიმე მათგანი გამოაკლდა, შედეგიც არ დადგება. აქედან დასკვნა: მიზეზობრივი კავშირში შედეგთან იმყოფებოდა არა რომელიმე ერთი, განსაკუთრებული ძალის შექცეული პირობა, არამედ ყოველი აუცილებელი პირობა, ე. ი. ისეთი პირობა, ურომლისოდაც მოვლენა — შედეგი არ წარმოიშვებოდა.

ეს დებულება ძალაში რჩება მაშინაც, როცა საქმე შეეხება ადამიანის ქცევის საზოგადოებრივად საშიში შედეგის წარმოშობას. ადა-

112 მ. მ. როზენტალი, დასახ. ნაშრ., გვ. 251.

113 ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, სახელგამი, 1950. გვ. 293.

მიანი ყოველთვის დროისა და ადგილის გარკვეულ პირობებში მოქმედებს. გარემობანი, რომლებიც მოქმედების დროს არსებობდნენ ან შემდეგ შეუერთდნენ მოქმედებას, უეჭველად ზეგავლენას ახდენენ მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაზე ამა თუ იმ მიმართულებით. ცხადია ამიტომ, რომ ადამიანის მოქმედება არასდროს არ არის ერთადერთი მიზეზი ობიექტურ გარესამყაროში განხორციელებული ცვლილებებისა. „რამდენადაც დამნაშავე არასდროს არ მოქმედებს ამა თუ იმ შემთხვევაში არსებული, ადგილისა და დროის პირობებისაგან დამოუკიდებლად, — ლაპარაკობს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. რენებერგი, — ეს პირობები მეტად თუ ნაკლებად განმსაზღვრელ ზეგავლენას ახდენენ დამნაშავეის მიერ ამოძრავებული მიზეზობრივი ქაქვის ყველა რგოლის კონკრეტულ მსვლელობაზე და მიზეზობრივი კავშირიც საბოლოო ანგარიშში ამ პირობებზეა დამოკიდებული“¹¹⁴.

აქედან დასკვნა: თუ ადამიანის მოქმედება დანაშაულებრივი შედეგის ერთადერთი აუცილებელი პირობა იყო, ე. ი. თუ მან სხვა ფაქტორებთან ერთად ხელი შეუწყოს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის წარმოშობას, ეს საკმარისია, რომ ვცნოთ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა ადამიანის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის. ამ შეხედულებას საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში იზიარებენ პროფ. ა. ნ. ტრაინინი¹¹⁵ და პროფ. ვ. ნ. კუდრიაცევი¹¹⁶, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ლიტერატურაში — პროფ. ი. ლექსაში¹¹⁷ და ი. რენებერგი¹¹⁸, აგრეთვე სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელოს ავტორები¹¹⁹. ი. ლექსაშმა დამაჯერებლად დაასაბუთა, რომ თეზისში — *conditio sine qua non*, რომელშიც მოკლედ შეიძლება ჩამოყალიბებულ იქნეს ზემოთმოტა-

¹¹⁴ И. Реннеберг, Объективная сторона преступления, М., 1957, стр. 61.

¹¹⁵ А. Н. Траинин, Состав преступления по советскому уголовному праву, М., 1951, стр. 107—108.

¹¹⁶ В. Кудрявцев, Ответственность за причинение преступных последствий по советскому уголовному праву, М., 1953, стр. 37.

¹¹⁷ об. J. Lekschas, op. cit.

¹¹⁸ И. Реннеберг, Объективная сторона преступления, М., 1957, стр. 61—75.

¹¹⁹ об. Lehrbuch des Strafrechts der DDR, Allgemeiner Teil, Berlin, 1957, S. 342 f. f.

ნილი დებულება და რომელიც ეკვივალენტური თეორიის მიმდევრებს მათ მიერ წამოყენებულ დებულებად მიაჩნიათ, არაფერი არ არის რეალისტური, რომ ეს თეზისი უფრო ადრე გამოთქმული იყო ფილოსოფოს-მატერიალისტთა, კერძოდ. ჰობსის მიერ და რომ ამ თეზისს იყენებდნენ მარქსი და ენგელსიც თავიანთ შრომებში¹²⁰.

3. მაგრამ როგორ უნდა დადგინდეს, რომ ადამიანის მოქმედება დანაშაულებრივი შედეგის აუცილებელი პირობა იყო?

ადამიანის ქცევა მაშინ უნდა ჩაითვალოს საზოგადოებრივად საშიში შედეგის აუცილებელ პირობად, როდესაც ქმედობის გარეშე შედეგი არ განხორციელდებოდა. ხოლო იმის დასადგენად. განხორციელდებოდა თუ არა საზოგადოებრივად საშიში შედეგი მოქმედების გარეშე, შეიძლება გამოვიყენოთ ქმედობის აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდი, ე. ი. ჩვენს წარმოდგენაში დავუშვათ, რომ ეს ქმედება ადამიანს არ ჩაუდენია. თუ ასეთი აზრობრივი გამორიცხვისას აღმოჩნდება, რომ შედეგი მაინც დადგებოდა, თანაც დადგებოდა სწორედ იმ დროს და იმ სახით. როგორც იგი სინამდვილეში განხორციელდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანის მოქმედება არ, ყოფილა მიზეზობრივ კავშირში შედეგთან. ხოლო, პირიქით, თუ აღმოჩნდება, რომ მოქმედების არარსებობის შემთხვევაში შედეგი ან სრულიად არ დადგებოდა ან სხვა დროს თუ სხვა წესით დადგებოდა, ვიდრე იგი სინამდვილეში განხორციელდა, ეს იმას ადასტურებს, რომ ადამიანის მოქმედება იყო საზოგადოებრივად საშიში შედეგის აუცილებელი პირობა, მისი *conditio sine qua non*¹²¹.

ზოგიერთი კრიმინალისტი, რომელიც აღიარებს, რომ ადამიანის მოქმედება მაშინ არის მიზეზობრივ კავშირში დანაშაულებრივ შედეგთან. როდესაც იგი მისი ერთერთი აუცილებელი პირობა. *conditio sine qua non* იყო, უარს ამბობს აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდზე. ასე. მაგალითად, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის

¹²⁰ J. Lekschas, op. cit., p. 24 — 25.

¹²¹ ასევე ესმის აუცილებელი პირობის არსი პროფ. ვ. კუდრაიეცეს. მისი აზრით ეს ისეთი პირობაა, რომლის გარეშე შედეგა არ დადგებოდა (იხ. В. Н. Кудраицев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 195).

კრიმინალისტები პროფ. ი. ლექშასი და პროფ. ი. რენებერგი თვლიან, რომ ასეთი მეთოდი დაკავშირებულია მიზეზობრივი კავშირის იდეალისტურ გაგებასთან, რომლის მიხედვით იგი ჩვენი აზროვნების კატეგორიას წარმოადგენს¹²².

ჩვენი აზრით, აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდი ისევე არ არის დაკავშირებული მიზეზობრივი კავშირის იდეალისტურ გაგებასთან, როგორც დებულება *conditio sine qua non*. აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდი მხოლოდ დამხმარე, ტექნიკური ხერხია იმის დასადგენად, განხორციელდებოდა თუ არა შედეგი ადამიანის მოქმედების გარეშე. ამ მეთოდის მეშვეობით მიზეზობრივი კავშირის დადგენა გულისხმობს ადამიანთა წინასწარი გამოცდილების, მათ მიერ დაგროვილი ცოდნის გამოყენებას. განა ასეთი წინასწარი გამოცდილების გამოყენებაზე არ მიგვიითთებს ფ. ენგელსი, როდესაც წერს: „როცა თოფში საფეთქს, წამალსა და ტყვიას ვდებთ, ვისვრით და მოველით ცდით წინასწარ ცნობილ ეფექტს, ეს იმიტომ, რომ ჩვენ შეგვიძლია თვალყური ვადევნოთ ყველა მისი დეტალებით ანთების, წვისა და აიჩად უეცარი გარდაქმნის გამო აფეთქების მთელ პროცესს, აირის წნევას ტყვიაზე. და აქ სკეპტიკოსს უკვე აღარ შეუძლია თქვას, რომ აღრიხდელი ცდიდან არ გამომდინარეობს, რომ შემდეგშიც ასე იქნება“¹²³. თუ ჩვენ წინასწარი გამოცდილებიდან უკვე ვიცით განსაზღვრულ მოვლენათა მიზეზები, სრულიადაც არ არის საჭირო ყოველთვის გავიმეოროთ ცდა. საკმარისია მხოლოდ ჩვენს აზროვნებაში აღვადგინოთ იგი. ასე, მაგალითად, თუ ჩვენ წარმოვიდგენთ, რომ თოფში ჩადებული არ იყო ტყვია, ე. ი. აზრობრივად გამოვრიცხავეთ მიზეზობრივი დამოკიდებულებიდან ტყვიას, ადვილად შეიძლება დავადგინოთ, რომ თოფი არ გაისვრის, მაშასადამე, თოფში ტყვიის ჩადება არის *conditio sine qua non* გასროლისა. აზრის სწორედ ასეთ ოპერაციასთან გვაქვს საქმე. როდესაც აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდს ვიყენებთ.

აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდს ზოგიერთი კრიმინალისტი იმ მოსაზრებით უარყოფს, რომ მისმა პრაქტიკულმა გამოყენებამ შეიძლება არასწორ გადაწყვეტილებამდე მიგვიყვანოს. ასე, მაგალითად. საბჭოთა ცივილისტი ბ. ს. ანტიმონოვი ამტკიცებს, რომ ასეთმა მე-

¹²² იხ. J. Lekschas., *op. cit.*, p. 25 ი. რენებერგი, *კრტ. ნაშრ.*, გვ. 59 — 60.

¹²³ ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, სახელგამი, 1950, გვ. 236.

თოდმა მკვლევარი შეიძლება „მძიმე და ხშირად სასაცილო მდგომარეობაშიც ჩააყენოს“¹²⁴.

ექვს გარეშეა, რომ ცალკეულ შემთხვევებში იმის დადგენა, განზორციელებოდა თუ არა საზოგადოებრივად საშიში შედეგი ადამიანის მოქმედების გარეშე, შეიძლება ერთგვარ სიძნელეს წარმოადგენდეს. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში მოსამართლე ჩვეულებრივად მიმართავს ექსპერტს, რომელსაც სპეციალური ცოდნისა და წარსული გამოცდილების საფუძველზე შეუძლია პასუხი გასცეს ამ კითხვაზე. როგორც სწორად მიუთითებს პროფ. ვ. კუდრიავეცივი, მოსამართლეს შედარებით იშვიათად უხდება ექსპერტისათვის მიმართვა მიზეზობრივი კავშირის დასადგენად. ჩვეულებრივად „საქმის გარემოებანი იმდენად მარტივია, რომ მოსამართლე მიზეზობრივი კავშირის დადგენისათვის შეიძლება დასჯერდეს მიზეზ-შედეგთა ჯაჭვიდან იმ გარემოების აზრობრივ გამორიცხვას, რომლის როლიც მან უნდა შეამოწმოს“¹⁵.

§ 6. მიზეზობრივ ფაქტორთა არაბოლფასოვნება და მისი მნიშვნელობა პაქლოვის საზოგადოებრივი საზიზრობის დაღვენისათვის

ამ დებულების წინააღმდეგ, რომ ადამიანის მოქმედება მაშინ არის მიზეზობრივ კავშირში საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან, როდესაც იგი მისი ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო, ილაშქრებს ზოგერთი საბჭოთა კრიმინალისტი.

პირველად ყოვლისა, მიუთითებენ, რომ თეზისი *conditio sine qua non* საერთოდ უეარგისია ერთი მოვლენის მეორე მოვლენისაგან წარმოშობის ასახსნელად, რომ ეს თეზისი არსებითად გვიხსნის არა მიზეზობრივ დამოკიდებულებას ორ მოვლენას შორის, არამედ საერთო ურთიერთკავშირს და ურთიერთზემოქმედებას. კერძოდ სისხლის სამართალში ამ თეზისმა შეიძლება განუსაზღვრელ მიზეზობრივობამდე მიგვიყვანოს, ვინაიდან რაიმე მოვლენის აუცილებელი პირობა თვით

¹²⁴ Б. С. Антимонов, К вопросу о понятии и значении причинной связи в гражданском праве, «Труды научной сессии ВЮОН 1—6 июля 1946 г.», М., 1948 г., стр. 74. აზრობრივი გამორიცხვის მეთოდის მიმართ სკეპტიკურად არის განწყობილი აგრეთვე ი. სამოშჩენკოც, რომლის აზრით მისი გამოყენება დროს, ჩვენ უფრო „ემპირიული“ ვიდრე რეალურ მეთოდს ეიყენებთ. იხ. И. Самошченко, К вопросу о причинности в области юридической ответственности, «Вопросы общей теории советского права», М., 1960, стр. 380.

¹²⁵ В. Н. Кудрявцев, Ответственность за причинение вредных последствий по советскому уголовному праву, М., 1953, стр. 37.

არის შედეგი სხვა აუცილებელი პირობისა და ა. შ. უსაზღვროებადღე. ამ ლეზისის საფუძველზე, — მიუთითებენ დებულების — *conditio sine qua non*-ის მოწინააღმდეგენი, — ადამიანის სიკვდილი მიზეზობრივ კავშირშია არა მარტო თოფის გასროლასთან, არამედ მკვლელის დაბადებასთანაც, ან კიდევ უფრო შორს რომ წავიდეთ, — თოფის წამლის გამოგონებასთანაც, ვინაიდან თოფის წამალი რომ გამოგონებული არ ყოფილიყო, კაცი მისგან არ მოკვდებოდა.

ეს კრიტიკული მოსაზრება მიმართულია არა მარტო სისხლის სამართალში აუცილებელი პირობის დებულების გამოყენების წინააღმდეგ, არამედ საერთოდ თვით პრინციპის—*conditio sine qua non*-ის წინააღმდეგ. საქმე ისაა, რომ მეცნიერების ყოველი დარგი მისთვის საინტერესო მიზეზობრივ დამოკიდებულებათა გამოკვლევისას იყენებს აუცილებელი პირობის ცნებას. ეს ნათლად ჩანს ფ. ენგელსის სიტყვებიდანაც, რომ მოძრაობა შეიძლება გადატანილ იქნას ერთი სხეულიდან მეორე სხეულზე, თუ განხორციელდა ყველა აუცილებელი პირობა და რომ ერთ-ერთი აუცილებელი პირობის არარსებობის შემთხვევაში მოძრაობის გადატანა არ მოხდებოდა¹²⁶.

რა თქმა უნდა, ყოველი მოვლენა, რომელიც რაიმე მოვლენის შედეგია, თავის მხრივ სხვა მოვლენის წარმომშობ მიზეზად იქცევა, ხოლო ყოველი მოვლენა, რომელმაც მეორე მოვლენა გამოიწვია, თავის მხრივ სხვა წინამორბედი მოვლენითაა გამოწვეული. ამ თვალსაზრისით მიზეზობრივი კავშირი უსაზღვროა და მსოფლიო ურთიერთშემოქმედებაში გადადის. მაგრამ მიზეზობრივი კავშირის დადგენა ყოველთვის გულისხმობს მიზეზ-შედეგის ბელოვნური იზოლირების პრინციპის გამოყენებას. რამდენადაც მიზეზსა და შედეგს მნიშვნელობა აქვთ მსოლოდ განსაზღვრული მოვლენების მიმართ, რომლებიც ბელოვნურად იზოლირებული არიან მსოფლიო ურთიერთკავშირისა და ურთიერთშემოქმედებისაგან, ამდენად მას საზღვარი უდევს.

მაგრამ სად უნდა მოვქმნოთ საზღვარი სისხლის სამართალში, როდესაც ვაძგენთ ადამიანის მოქმედების მიზეზობრივ დამოკიდებულების საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან, რამდენად უნდა შევიქრათ მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვში და სად უნდა შევწყვიტოთ ჩვენი გამოკვლევა? ცხადია, ჩვენ არ გვჭირდება ისე შორს წასვლა, რომ ვიკვლიოთ დამნაშავეის დაბადება ან თოფის წამლის გამოგონება როგორც მკვლელობის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა, ვინაიდან ამ აქტებთან სისხლის სამართალს არავითარი კავშირი არა აქვს. რამდენადაც სისხლის სამართალში პასუხისმგებლობის საკითხს ვიკვლევთ, ამდენად ჩვენი

შეკრა მიზეზობრივი კავშირის ჯაქვეში წინასწარაა განსაზღვრული ან ამოცანით. მიზეზობრივი რგოლის გამოკვლევა წყდება იქ, სადაც იგი აღარ წარმოადგენს არავითარ ინტერესს სისხლის სამართლისათვის, ე. ი. სადაც ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება და ბრალეულობა უკვე აღარ შეიძლება ივარაუდებოდეს.

„აუცილებელი პირობის“ თეორიის მომხრეების აზრით, ბრალია პრინციპის მოშველიება ყოველთვის არ შველის საქმეს და შეიძლება მითითებულ იქნას შემთხვევები, როდესაც „აუცილებელი პირობის“ თეორიის გამოყენებას შეუძლია მიგვიყვანოს არასწორ პრაქტიკულ დასკვნამდე. ამ აზრის დასაბუთებისათვის მოჰყავთ შემთხვევების ორი კატეგორია:

1. დამნაშავე განზრახ ჩაიდენს მოქმედებას, რომლითაც სურს გამოიწვიოს საზოგადოებრივად საშიში შედეგი. პირისათვის სასურველი შედეგი მართლაც განხორციელდება, მაგრამ სულ სხვაგვარად, ვიდრე ეს დამნაშავეს ჰქონდა გათვალისწინებული. მაგალითად, ვინმემ მოკვლის განზრახვით ესროლა თავის მტერს და ფეხში მსუბუქად დაჭრა, დაჭრილი გარდაიცვალა მომვლელთა დაუდევრობით (ცუდი მკურნალობით სისხლი მოეწამლა): მიუთითებენ, რომ ასეთ და ანალოგიურ შემთხვევებში, როდესაც ადამიანის სიკვდილის უშუალო მიზეზი იყო თვით დაზარალებულის ან მესამე პირთა ან ბუნების ძალთა მოქმედება ან დაზარალებულის განსაკუთრებული ფსიქიკური ან ფიზიკური თავისებურებანი, არასწორი იქნება, რომ პირი მიცემული იქნას პასუხისგებაში დამთავრებული მკვლელობისათვის, ხოლო ასეთი დასკვნა გარდაუვალად გამომდინარეობს აუცილებელი პირობის თეორიიდან.

ასეთ შემთხვევაში ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა, როგორც დავინახეთ, ხშირად უარყოფს მიზეზობრივი კავშირის არსებობას. გავიხსენოთ სსრკ უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის დადგენილება ი.-ს საქმეზე. ი.-მ მოკვლის განზრახვით დანით დაჭრა უ. ჭრილობა ხუთი-ექვსი სანტიმეტრით იყო დაშორებული გულიდან. ეს ჭრილობა სასამართლომ ჩათვალა სხეულის მძიმე, სიცოცხლისათვის საშიშ დაზიანებად. დაჭრილი საავადმყოფოში მიიყვანეს და სასწრაფოდ ოპერაცია გაუკეთეს. ოპერაციის დროს გამოირკვა, რომ თუმცა დაზარალებულს ღრმა ჭრილობა ჰქონდა მიყენებული მნიშვნელოვან სასიცოცხლო ორგანოებში, მაგრამ არც ერთი ეს ორგანო დაზიანებული არ აღმოჩნდა. ავადმყოფს ოპერაცია იმ მიზნით გაუკეთეს, რომ შეემოწმებიათ გულმუცლის ღრუს მდგომარეობა. მაგრამ უ. გარდაიცვალა ასფიქსიით. რომელიც ნარკოზის მიცემის შედეგად იყო გამოწვეული. პლენუმმა ი. დამნაშავედ ცნო მკვლელობის მცდელობაში. „რამდენადაც ი.-ს მოქ-

მედება—უ.-ს დანით დაჭრა,—ნათქვამია პლენუმის დადგენილებაში,— პირდაპირ მიზეზობრივ კავშირში არ იმყოფებოდა მის სიკვდილთან. — ეს მოქმედება კვალიფიცირებულ უნდა იქნეს არა როგორც დამთავრებული დანაშაული—მკვლელობა, არამედ როგორც მკვლელობის მცდელობა¹²⁷.

პლენუმის საბოლოო დასკვნა სწორია. მაგრამ იკო თუ არა საჭირო ამ სწორი დასკვნის მისაღებად მიზეზობრივი კავშირის ხელოვნურად შეზღუდვა, ე. ი. პირდაპირი მიზეზობრივი კავშირის მოთხოვნა. რასაც, როგორც დავინახეთ, ზოგჯერ შეუძლია გამოიწვიოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის უსაფუძვლო უარყოფა — ჩვენი აზრით, არა!

აღნიშნული კახუსის ანალიზი შემდეგ დასკვნამდე მიგვიყვანს: 1) ი.-ს მოქმედება მიზეზობრივ კავშირშია უ.-ს სიკვდილთან. ვინაიდან ეს მოქმედება რომ არ ყოფილიყო, შედეგი არ განხორციელდებოდა; 2) ეს მოქმედება ამავე დროს საზოგადოებრივად საშიში და მართლსაწინააღმდეგოა; 3) დაბოლოს, ი. მოქმედებდა უ.-ს მოკვლის განზრახვით, ე. ი. ითვალისწინებდა თავისი მოქმედების შედეგად უ.-ს სიკვდილს და სურდა კიდევაც ასეთი შედეგი. და მაინც ი. პასუხს არ აგებს დამთავრებული მკვლელობისათვის. მაგრამ არა იმიტომ, რომ უ.-ს სიკვდილი მიზეზობრივ კავშირში არ არის ი.-ს მოქმედებასთან, არამედ იმიტომ, რომ ი.-ს განზრახვა არ მოიცავს კონკრეტულ შედეგს — ე. ი. უ.-ს სიკვდილს ნარკოზის მიღებით გამოწვეული პირისღებინების შედეგად. ეს სულ სხვა კონკრეტული შედეგია, ვიდრე ის, რომელსაც ი. ითვალისწინებდა და რომელიც მას სურდა. საქმე ის არის, რომ განზრახვისათვის საჭიროა, რათა პირი ითვალისწინებდეს მიზეზობრივი კავშირის განვითარების ძირითად რგოლებს, რამდენადაც ი. არა თუ არ ითვალისწინებდა მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვში ასფიქსიის ჩართვას, არამედ არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა იგი, ამდენად მან პასუხი უნდა აგოს არა დამთავრებული მკვლელობისათვის, არამედ მკვლელობის მცდელობისათვის¹²⁸.

2. შემთხვევათა მეორე კატეგორია. რომელთა ვადაწყვეტა. „აუცილებელი პირობის“ თეორიის მოწინააღმდეგეთა აზრით, ამ თეორიას არ ძალუძს, ის შემთხვევებია, როდესაც პირს სურს, რომ დანაშაულებრივი შედეგი სრულიად არაჩვეულებრივი გზით განხორციელდეს. და მოვლენათა საოცარი დამთხვევის გამო შედეგი მართლაც იმ გზით განხორციელდა, როგორც ამას დამნაშავე ნატრობდა. მაგალითად, მა-

127 «Бюллетень Верховного Суда СССР» 1961 г. № 4, стр. 10—11.

128 ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. თავში ბრალის შესახებ.

მინაცვალი ჰეჰა-ქუსილის დროს გზავნის თავის გერს ტყეში ძროხების მოსარგვად იმ იმედით, რომ ტყეში მესი ჩამოვარდება და გერს მოკლავს. მოვლენათა არაჩვეულებრივი დამთხვევის გამო მართლაც ასე მოხდა. ან სიძე ზღვის კურორტზე საგზურს უყიდის თავის სიდედრს იმ იმედით, რომ სიდედრი ზღვაში დაისჩჩობა, სიდედრი ზღვაში მართლაც დაისჩჩობა.

„აუცილებელი პირობის“ მიხედვით, — ამტკიცებენ მისი მოწინააღმდეგენი. — მამინაცვლის და სიძის პასუხისმგებლობა მკვლელობისათვის დასაბუთებულია. გერი რომ მამინაცვალს ტყეში არ გაეგზავნა ან სიძეს სიდედრი რომ ზღვაზე არ გაეგზავნა, ასეთი შედეგი არ განხორციელდებოდა. განზრახვაც არის, ვინაიდან დანაშაულებრივი შედეგი სწორედ ისე განხორციელდა, როგორც ეს დამნაშავეს ჰქონდა წარმოდგენილი და სურდა.

ასეთი საყვედური „აუცილებელი პირობის“ თეორიის მიმართ დაუსაბუთებელია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პასუხისმგებლობის საკითხი არ წყდება მხოლოდ მიზეზობრივი კავშირის დადასტურებით. არამედ მისთვის აუცილებელია მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ბრალის არსებობაც. მიზეზობრივი კავშირი და ბრალი წარმოადგენენ მომენტებს, რომლებიც ზღუდავენ პასუხისმგებლობას. მხოლოდ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ყველა წინამძღვრის არსებობის შემთხვევაში შეიძლება მიღწეულ იქნეს ისეთი გადაწყვეტილებანი, რომლებიც საბჭოთა მართლმსაჯულების პრაქტიკულ მოთხოვნილებებს და კომუნისტური მორალის მოთხოვნას შეესაბამებიან.

ზემოთმოტანილ მაგალითებში — თავიც რომ დავანებოთ მათ ხელოვნურ ხასიათს — არ არსებობს არც მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება და არც ბრალი.

შევიჩრდეთ თვედაპირველად საზოგადოებრივ საშიშროებაზე. საბჭოთა სისხლის სამართალი როდი სცნობს საზოგადოებრივად საშიშად ადამიანის ისეთ ქცევას, რომელმაც სრულიად უმნიშვნელო როლი შეასრულა შედეგის წარმოშობაში და მხოლოდ მოვლენათა არაჩვეულებრივი დამთხვევის წყალობით ჩამბულია როგორც აუცილებელი პირობა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში. სისხლის სამართლის ნორმები ვერ შესძლებდნენ ნამდვილად და რეალურად შეესრულებინათ დანაშაულთა თავიდან აცილების ამოცანა, ვერ მოახდენდნენ მოქალაქეებზე ზემოქმედებას მათი ქცევისათვის სწორი მოტივების შექმნის მეშვეობით, თუ ისინი ისეთ ქცევასაც აკრძალავდნენ, რომელიც ზიანის განხორციელების სრულიად მინიმალურ, ობიექტურად გაუთვალისწინებელ შესაძლებლობას შეიცავს. სისხლის სამარ-

თალი რომ ასეთ მოქმედებასაც უწევდეს ანგარიშს და მასაც უკავშირებდეს პასუხისმგებლობას, ეს მეტისმეტად შეზღუდავდა მოქალაქეთა თავისუფლებას. ადამიანი იძულებული იქნებოდა თავი შეეკავებინა ყოველგვარი, თუნდაც ყოვლად უწყინარი, თუნდაც საზოგადოებრივად სასარგებლო მოქმედებისაგან იმის შიშით, ვაი თუ ამ მოქმედებას გარემოებათა რაიმე, ძნელად წარმოსადგენი, არარეალური, არაჩვეულებრივი დამთხვევის გამო მძიმე შედეგი მოყვესო. ადვილი წარმოსადგენია, რა უარყოფით ზეგავლენას მოახდენდა ასეთი შესედეულება სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა განვითარებაზე.

მასასადამე, ადამიანის მოქმედება არ შეიძლება ცნობილ იქნას საზოგადოებრივად საშიშად ყოველთვის, როდესაც იგი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო. იმისათვის, რომ ქცევა საზოგადოებრივად საშიშად ჩავთვალოთ, აუცილებელია იგი ამასთან ერთად შედეგისათვის ხელისშეწყობის განსაზღვრულ ხარისხს აღწევდეს. აქ ჩვენ მივდივართ კაუზალური არატოლფასოვნების პრინციპამდე: რომელიც დიალექტიკური მატერიალიზმის ერთ-ერთ დებულებას წარმოადგენს, და ვრწმუნდებით, რომ ამ პრინციპს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების დადგენისათვის.

იბადება კითხვა: როგორი უნდა იყოს შედეგისათვის ხელისშეწყობის ის მინიმალური ხარისხი, რომელიც საკმარისია ადამიანის ქცევის ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროების დასაბუთებისათვის?

რამდენადაც ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხი სისხლის სამართლის წმინდა პრაქტიკული საკითხია, ამდენად იგი სისხლის სამართლის ამ პრაქტიკული საკითხების შესაბამისად უნდა გადაწყდეს. სახელდობრ, ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების დასაბუთებისათვის არ შეიძლება მხედველობაში იქნას მიღებული ადამიანის ისეთი მოქმედება, რომელიც თუმცა შედეგის ერთერთი აუცილებელი პირობა იყო, მაგრამ იმდენად უმნიშვნელო როლი შეასრულა მანვე შედეგის წარმოშობაში, რომ პრაქტიკულად მისი მონაწილეობა არ შეიძლება ანგარიშგასაწევი იყოს. ეს კი თავის მხრივ მაშინ არსებობს, როცა მოქმედება მისი ჩადენის მომენტში არ ჰქმნიდა რეალურ შესაძლებლობას ზემოქმედება მოეხდინა მოვლენათა ფაქტიურ მსვლელობაზე. ავიღოთ ზემოთ მოტანილი მაგალითები: მამინაცლის მიერ ჭექა-ქუხილის დროს გერის ტყეში გაგზავნა ან სიძის მიერ სილედრის ზღვაზე გაგზავნა. განა შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი მოქმე-

დებანი მათი ჩადენის მომენტში შეიცავდნენ სიკვდილის შესაძლებლობას, რომ მათი მონაწილეობა შედეგის წარმოშობაში პრაქტიკული თვალსაზრისით ანგარიშვასაწევია? — რა თქმა უნდა, არა, თუ ჩვენ რეალურ შესაძლებლობაზე ვილაპარაკებთ და არა ფორმალურ შესაძლებლობაზე, რომლის თვალსაზრისით შესაძლებელია ყოველივე, რაც არ შეიცავს ისეთ ლოგიკურ წინააღმდეგობას, როგორცაა რკინის ხე ან მაგარი სითხე. შესაძლებელია, რომ ხვალ მოვარე დაეცეს დედამიწას ან თურქეთის სულთანი ერთ მშვენიერ დღეს! რომის პაპი გახდეს. მაგრამ სისხლის სამართალი როგორც პრაქტიკული მეცნიერება ასეთ შესაძლებლობას ანგარიშს ვერ გაუწევს. ტყეში გაგზავნილი კაცის მეხისგან სიკვდილი ან ზღვაში დასრჩობით კურორტზე გაგზავნილი კაცის სიკვდილი იმდენად დაუქერებელია, რომ არავის არ შეუძლია წინასწარ ივარაუდოს ამ გზით კაცის მოკვლა. ამიტომ თუ ასეთი ფანტასტიკური დამთხვევა მაინც მოხდა, ეს არ შეიძლება განხილულ იქნას როგორც პირის მიერ დასახული მიზნის რეალურად განხორციელება.

ჩვენი მსჯელობის ნათელსაყოფად საკმარისია ერთგვარად შევცვალოთ პირველი, ჩვენს მიერ მოტანილი მაგალითი: მამინაცვალი, რომელსაც სურს თავიდან მოიცილოს გერი, ჰეჰა-ქუხილის დროს მიაბამს მას მალალი მთის სადგურის მწვერვალზე მდგომი შენობის ზეხამრიდზე. აქ კაცის სიკვდილისათვის ხელის შეწყობა გაცილებით უფრო დიდი, ვიდრე პირველ მაგალითში: მეხის ჩამოვარდნა სწორედ ამ ადგილას უკვე აღარ იქნება რაღაც ფანტასტიკური დამთხვევა სასურველისა და რეალობისა. პირიქით, შეიძლება ითქვას, რომ დამნაშავეის მოქმედება მისი ჩადენის მომენტში შეიცავდა მოვლენათა მსვლელობაზე ზემოქმედების შესაძლებლობას სწორედ იმ მიმართულებით, რა მიმართულებითაც ეს მსვლელობა ფაქტიურად წარიმართა.

ამ რიგად, ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების უკიდურეს საზღვარს წარმოადგენს მოქმედების მიერ შექმნილი შესაძლებლობა მოვლენათა ფაქტიურ მსვლელობაზე ზემოქმედების მოხდენისა.

პირიქით, თუ მოქმედების მონაწილეობა შედეგში იმდენად უმნიშვნელოა, რომ იგი არქმნის შედეგის იმ გზით წარმოშობის რეალურ შესაძლებლობას, რა გზითაც იგი ფაქტიურად განხორციელდა, მოქმედება ვერ ჩაითვლება საზოგადოებრივად საშიშად, თუნდაც იგი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყოს.

ჩვენს მიერ მოტანილ მაგალითებში არ შეიძლება ვილაპარაკოთ არც განზრახვანზე სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით.

განზრახვა არ შეიძლება არსებობდეს იქ, სადაც პირი ვერ ივარაუდებს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებას, ვინაიდან არა აქვს რეალური შესაძლებლობა ზემოქმედება მოახდინოს მოვლენათა ექსპტიურ მსვლელობაზე. პირი შეიძლება ოცნებობდეს ასეთ შედეგზე, მაგრამ თუ შედეგი მოვლენათა რალაც არაჩვეულებრივი დამთხვევის გამო მაინც განხორციელდა, ეს იქნება არა სუბიექტის ნების რეალიზაცია, არამედ პირის ოცნებისა და სინამდვილის მოულოდნელი დამთხვევა.

განზრახვის ასეთი ცნება შეესაბამება საბჭოთა ფსიქოლოგიის მოძღვრებას ნ დ ო მ ის შესახებ. ფსიქოლოგიაში უბრალო სურვილს ახუ წადილს განასხვავებენ ნდომისაგან. სურვილი ნიშნავს უბრალო მისწრაფებას განსაზღვრული საგნისაკენ, როდესაც სუბიექტი ჭერ კიდევ არ ფიქრობს საშუალებებზე, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი იქნება ამ საგნის დაუფლება. პირიქით, ნდომას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც „მიზნის ცოდნას ემატება მისი რეალიზაციის განწყობა, დარწმუნება, რომ მისი განხორციელება შესაძლებელია, და წარმართვა მოქმედებისა შესაბამისი საშუალებების დაუფლებისათვის. ნდომა — ეს არის სწრაფვა არა თავისთავად სურვილის საგნისაკენ, არამედ მისი დაუფლებისაკენ, მიზნის განხორციელებისაკენ. ნდომა არის იქ, სადაც სასურველი არა მარტო მიზანი თავისთავად, არამედ მოქმედებაც, რომლითაც მას მივაღწევთ“¹²⁹. მაშასადამე არ შეიძლება ვილაპარაკოთ ნ დ ო მ ა ზ ე მაშინ, როდესაც ჩვენი სურვილის განხორციელებას დაუძლეველი დაბრკოლება ელოდება. „თუ ჩვენთვის რაიმე ძალიან ძნელი შესასრულებელია ანდა სრულიად შეუსრულებელი, მაშინ ჩვენ კი არ გვინება ეს, არამედ გვსურს ან გვწადაი (желание, Wunsch). ნებელობა მხოლოდ მას ეხება, რისი შესრულებაც ჩვენს ნებაზეა დამოკიდებული. ხოლო რაც ჩვენთვის ხელმიუწვდომელია. ის ნებელობის საგანს არასდროს არ შეადგენს“.¹³⁰

განზრახვა გულისხმობს იმ საშუალებათა შერჩევას, რომელთა მეშვეობით უნდა განხორციელდეს დანაშაულებრივი შედეგი. ნებით მოცული მხოლოდ ის შედეგი იქნება, რომელიც ნების ბატონობის სფეროში ძევს, ე. ო. რისი მიღწევაც ადამიანისათვის ხელმისაწვდომ-

129 С. М. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 514.

130 დ. უზნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბ., 1940, გვ. 147—148.

შია. პირიქით, ის, რაც ადამიანის ნების ბატონობის სფეროში არ შედის, რისი განხორციელებაც ადამიანის ნებაზე არ არის დამოკიდებული, არ შეიძლება წარმოადგენდეს ადამიანის განზრახვის საგანს.

მაშასადამე განზრახვა შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ მაშინ, როცა პირი ითვალისწინებს, რომ მას შესაძლებლობა აქვს ჩაერიოს ნოვლენათა ფაქტურ მსვლელობაში და ზემოქმედება მოახდინოს მათზე. ხოლო გაუფრთხილებლობას შეუძლია ადგილი ჰქონდეს მაშინ. როცა პირს შეეძლო გაეთვალისწინებინა, რომ მას თავისი მოქმედებით შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაზე.

თუ ამ თვალსაზრისით ზემოთმოტანილ მაგალითებს განვიხილავთ. მათში განზრახვის ელემენტებს ვერ აღმოვაჩინთ. არ შეიძლება ითქვას, რომ მაშინაცვალს, რომელიც ჭიქა-ქუხილის დროს გერს ტყეში გზავნის, აქვს მისი სიკვდილის განზრახვა: იგი არ ითვალისწინებს გერსის სიკვდილის რეალურ შესაძლებლობას, ასეთი შედეგი მის ნებაზე დამოკიდებული არ არის და ამიტომ იგი მისი წადილის და არა მისი ნების სფეროში ძევს. იგივე ითქმის მეორე მაგალითზეც.

დასასრულს, უნდა ითქვას, რომ ბრალის საკითხი მხოლოდ მაშინ შეიძლება წარმოიშვას, როდესაც ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხი დადებითად არის გადაწყვეტილი. ზემოთმოტანილ მაგალითებში კი უკვე საზოგადოებრივი საშიშროების საკითხი გადაწყდა უარყოფითად.

§ 7. მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტის“ საკითხი

მიზეზობრივი კავშირის განსაკუთრებით რთულ შემთხვევებს ის შემთხვევები წარმოადგენენ, როდესაც ერთი პირის საზოგადოებრივად საშიშ და ბრალულ ქცევას უერთდება ან ბუნების ძალთა ან თვით დაზარალებულის ან მესამე პირთა მოქმედება, რაც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაზე და არსებითად სხვა მიმართულებით წარმართავს ამ განვითარებას.

ასეთ შემთხვევაში მიზეზობრივი კავშირის საკითხის გადასაჭრელად ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი მიმართავს ეგრეთ წოდებული „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნებას. „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება სხვადასხვა კრიმინალისტს სხვადასხვაგვარად ესმის, ზოგს უფრო ფართოდ, ზოგს კი უფრო ვიწროდ.

სახელდობრ, ზოგიერთი კრიმინალისტის აზრით, „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება არსებობს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ვინმე დანაშაულებრივი განზრახვით რაიმე მოქმედებას იღენს, მაგ-

რამ ვიღრე ეს მოქმედება პირის მიერ ნასურვებ შედეგს გამოიწვევდა, იგივე შედეგი განხორციელდება სხვა, ახალი, პირის მოქმედებისაგან დამოუკიდებელი მიზეზით. მაგალითად, ა.-მ სასიკვდილოდ დაქრა ბ., მაგრამ ვიღრე ბ. მოკვდებოდა, მას, პირველი მოქმედისაგან სავსებით დამოუკიდებლად, ესერის გ. და იქვე კლავს. „ასეთ შემთხვევებში. — ლაპარაკობს ს. პოზნიშევი, — ერთი შედეგის მიზეზობრიობა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, დაიწყო, მაგრამ იგი გაწყვიტა სხვა ძალამ, რომელმაც მსგავსი შედეგი გამოიწვია“.¹³¹

საკითხის ასეთი გადაწყვეტა სწორი არ არის. ასეთ შემთხვევაში მიზეზობრივი კავშირის საკითხი თავდაპირველად მოქმედის პირის — ა.-ს მოქმედებასა და ფაქტიურად დამდგარ შედეგს (ბ.-ს სიკვდილი გ.-ის ტყვიით) შორის არც უნდა აღძრულიყო, რადგან ა.-ს მოქმედება არ წარმოადგენს ბ.-ს სიკვდილის აუცილებელ პირობას. ა.-ს მოქმედება რომ არც ყოფილიყო, ასეთი შედეგი მაინც დადგებოდა იმავე წესით და იმავე გზათ, როგორც ფაქტიურად დადგა.

წარმოდგენა „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ შესახებ. როგორც ჩანს, წარმომადგენელი ყალბ ნიადაგზე: ჯერ კითხულობენ, შეეძლო თუ არა პირველ მოქმედებას თავისთავად გამოეწვია დანაშაულებრივი შედეგი — და ამ კითხვაზე დადებითად უპასუხებენ, შემდეგ ამ წარმოდგენილ მიზეზობრივ კავშირს აიგივებენ ნამდვილ მიზეზობრივ კავშირთან და, ბოლოს, შემდგომ შემოერთებულ პირობას განიხილავენ როგორც ძალას, რომელმაც გაწყვიტა უკვე არსებული მიზეზობრივი კავშირი. ამრიგად ასეთი მსჯელობის დროს ნამდვილი მიზეზობრივი კავშირი შეცვლილია შესაძლებელი მიზეზობრივი კავშირით.

თავისთავად ცხადია, რომ თუ მიზეზობრივი კავშირი არსებობდა არა სინამდვილეში, არამედ მხოლოდ მსჯელობის სუბიექტის წარმოდგენაში, არც მის გაწყვეტაზე შეიძლება ვილაპარაკოთ. ამიტომ კრიმინალისტთა უმრავლესობა, თვით ისინიც კი, ვინც საერთოდ მომხრეა „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნებასა, ზემოთმოდგენილ შემთხვევაში უარყოფს „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტას“.

„მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტას“, მათი აზრით. ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც თავდაპირველი მოქმედება წარმოადგენდა ფაქტიურად განხორციელებული შედეგის ერთერთ აუცილებელ პირობას, მაგრამ ახალ გარემოებათა ჩარევის გამო მიზეზობრივი კავში-

¹³¹ С. В. Познышев, Основные начала науки уголовного права, М., 1912, стр. 335.

რის განვითარებამ გადაუხვია დასახულ გზას. მოვიტანოთ მაგალითები:

ა) ა. სასიკვდილოდ დაქრის ბ.-ს და მას უგონო მდგომარეობაში ტოვებს ტყეში, სადაც მას კლავს მეხი;

ბ) ა. დაქრის ბ.-ს, უკანასკნელი ბოდვის მდგომარეობში მოიგლეჯს ბინტს, რომლითაც შეხვეულია კრილობა და სისხლის დენით კვდება;

გ) ა. დაქრის ბ.-ს, უკანასკნელი მიმართავს დახმარებისათვის ეჭმის, მაგრამ ეჭიმის მიერ სანიტარული წესების დაუცველობის შედეგად ბ.-ს სისხლი ეწამლება და კვდება;

დ) ა. დაქრის ბ.-ს და უმწეო მდგომარეობაში ტყეში ტოვებს. გ. სარგებლობს ბ.-ს უმწეო მდგომარეობით და ჰკლავს მას.

ყველა დასახელებულ შემთხვევაში ა.-ს მოქმედება არის ჩვენე შედეგის ერთერთი აუცილებელი პირობა, *conditio sine qua non*. ა.-ს რომ ბ. არ დაეჭრა, შემოერთებული მეორე გარემოება მაინც შედეგს ამ სახით ვერ გამოიწვევდა. პირველმა გარემოებამ განაპირობა მეორე გარემოების მოქმედებას შესაძლებლობა, ხოლო ამ უკანასკნელმა — საბოლოოდ განხორციელებული შედეგი. მაგრამ შედეგი განხორციელდა არა უშუალოდ პირველი პირის მოქმედებით, არამედ ახალი დამოუკიდებელი ძალების შემოერთებით, რომლებსაც მოქმედების მომენტში პირველი პირი არ ითვალისწინებდა.

„მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ თეორიის მომხრენი ამტკიცებენ, რომ შემდგომ შემოერთებული ძალა, რომელმაც მიზეზობრივი კავშირის მიმდინარეობა სულ სხვა მიმართულებით წარმართა, წყვეტს მიზეზობრივი კავშირის არსებობას პირველ მოქმედებასა და შედეგს შორის, რომ პირველი მოქმედება არ უნდა იქნას მხედველობაში მიღებული, ვინაიდან იგი არ წარმოადგენს „ქმედით პირობას“ (ბირკმაიერი). „მიზეზს სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით“ (ბარი), „პირობას, რომელიც შეიძლება სათვალავში იქნეს მიღებული“ (ლიბმანი) და ა. შ.

„მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება ასახულია იტალიის 1930 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში. ამ კოდექსის 41 მუხლში, რომლის სათაურია „მიზეზთა შეერთება“, ნათქვამია:

„წინამორბედ. ერთდროულ ან შემდგომ შემოერთებულ მიზეზთა შეერთება, თუნდაც ეს მიზეზები დამოკიდებული არ იყვნენ დამნაშავეის მოქმედებასა თუ უმოქმედობაზე, არ გამორიცხავს მიზეზობრივ კავშირს მოქმედებასა თუ უმოქმედობასა და შედეგს შორის.

შემდგომ წარმოშობილი მიზეზები მხოლოდ მაშინ გაწყვეტენ მიზეზობრივ კავშირს, როდესაც მართო ისინი საკმარისნი იყვნენ

შედგენის წარმოსაშობად. ასეთ შემთხვევაში, თუ წინასწარი მოქმედება ან უმოქმედება თავისთავად დანაშაულებრივი ქმედობაა, მომარჯვებული უნდა იქნას ამ უკანასკნელისათვის გათვალისწინებული სასჯელი.

ზემოთმოტანილი დებულებანი გამოყენებულ უნდა იქნან იმ შემთხვევაშიც, როდესაც წინასწარ, იმავდროულ ან შემდგომ შემოერთებულ მიზეზს სხვა პირის უკანონო მოქმედება წარმოადგენს¹³².

ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტას“ ნებისყოფის მეტაფიზიკური თავისუფლებით ასახულებს. ამტკიცებენ რა, რომ ადამიანის ნებელობითი მოქმედება აბსოლუტურად არაფრით არ არის დეტერმინირებული. ისინი იძულებული არიან აღიარონ, რომ ადამიანის ყოველი ნებელობითი მოქმედება წყვეტს მანამდე არსებულ მიზეზობრივ კავშირს და დასაბამს აძლევს ახალ მიზეზობრივ ჯაქვს. ასეთ მნიშვნელობას შერაცხადი ადამიანის ნებელობით მოქმედებას მიაწერენ. ასე, მაგალითად, ფ. ლისტი მიუთითებდა, რომ გერმანიის 1871 წლის სისხლის სამართლის კოდექსით, რომელიც ნებისყოფის თავისუფლების იდეას მისდევს, „შერაცხადი პირის თავისუფალი და განზრახვი მოქმედება სამართლისათვის ყოველთვის მიზეზთა ახალი დამოუკიდებელი რიგის წარმოშობას ნიშნავს და იგი გამორიცხავს მიზეზობრივ კავშირს ნებისყოფის პირველ განხორციელებასა და დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგს შორის“¹³².

ბურჟუაზიულ სისხლს სამართალში წამოყენებული იყო მეორე დებულება, რომლითაც ზოგიერთ კრიმინალისტს სურდა შეეცვალა „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება. ეს დებულება „რეგრესის აკრძალვის“ სახელწოდებითაა ცნობილი. თეორია „რეგრესის აკრძალვის“ შესახებ არ უარყოფს მიზეზობრივი კავშირის არსებობას პირველ მოქმედებასა და საბოლოო მავნე შედეგს შორის და უკვე აღარ ამტკიცებს, რომ სხვა ადამიანის შემოერთებული მოქმედება ყოველთვის ახალ მიზეზობრივ ჯაქვს იწვევს. ამის მაგივრად იგი ამტკიცებს, რომ გერმანულ კანონმდებლობას „სურს შეზღუდოს მოქმედების სისხლისსამართლებრივი შეფასება და ამ მიზნით იგი მოითხოვს რეგრესიის აკრძალვას იმ აზრით, რომ განსაზღვრულ მიზეზებს სისხლისსამართლებრივ მნიშვნელობას არ მიაწერენ“¹³³. ასევე რ. ფრანკის

¹³² Ф. Лист, Учебник уголовного права, Общая часть, М., 1903, стр. 133.

¹³³ Liszt — Schmidt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts, Berlin, 1927, S. 160.

პირით, მიზეზად სისხლისამართლებრივი მნიშვნელობით არ უნდა ჩაითვალოს პირობა. რომელიც წინ უსწრებდა შედეგის წარმოშობაზე თავისუფლად და შეგნებულად (ე. ი. ბრალეულად) მიმართულ პირობებს¹³⁴.

„მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ან „რეგრესიის აკრძალვის“ თეორიებმა, თუ ისინი თანმიმდევრულად იქნებიან გამოყენებული. უნდა აღიარონ მიზეზობრიობის გაწყვეტა ან აკრძალონ რეგრესი პირვანდელი მოქმედებისადმი არა მარტო მაშინ, როცა მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში ჩაბმულია სხვა პირის განზრახი მოქმედება, არამედ ყოველთვის, როცა მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვში ჩაება შერაცხადი პირის თავისუფალი ნებელობითი მოქმედება. მაგრამ ამ შემთხვევაში აღნიშნული თეორიები დაუძლეველი დაბრკოლებების წინაშე აღმოჩნდებიან. მათ არ შეუძლიათ დაასაბუთონ პირის პასუხისმგებლობა არც ერთ შემთხვევაში, როდესაც იგი იყენებს შედეგის ნისალწვევად სხვა შერაცხადი პირის მოქმედებას. მაგალითად, ა. სარგებლობს ბ.-ს ახლომხედველობით, დაარწმუნებს მას, რომ საგანი, რომელიც ბუჩქებს უკან მოსჩანს, კურდღელია და ურჩევს ამ საგანს-თოჯი ეპროლოს. შერაცხადი ადამიანის თავისუფალი ნებელობითი მოქმედებით „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ დოგმის თვალსაზრისით აღიარებულ უნდა იქნას, რომ ა.-ს მოქმედებასა და კაცის სიკვდილს შორის სისხლისამართლებრივი მნიშვნელობის მიზეზობრივი კავშირი არ არსებობს, იგი გაწყვეტილია ბ.-ს მოქმედებით. მაშასადამე, ბ.-მ პასუხი არ უნდა აგოს კაცის მოკვლისათვის. ანალოგიური სიძნელე წარმოიშობება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც შედეგი გამოწვეულა ორი პირის მოქმედებით ისეთ პირობებში, როცა თითოეულმა მათგანმა მეორე პირის მოქმედების შესახებ არაფერი არ იცის. აქ თითოეული მათგანის მოქმედების მიზეზობრივი კავშირი გაწყვეტილია მეორეს მოქმედებით, მაშასადამე, გამოდის, რომ არც ერთმა მათგანმა შედეგისათვის პასუხი არ უნდა აგოს. დაბოლოს, მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის თვალსაზრისით ძნელია თანამონაწილეთა (წამქეზებელთა და დამხმარეთა) პასუხისმგებლობის დასაბუთება, ვინაიდან ამსრულებლის მოქმედება ყოველთვის გაწყვეტს მიზეზობრივ კავშირს თანამონაწილეთა მოქმედებასა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის.

საბჭოთა სისხლის სამართლის ლიტერატურაში „მიზეზობრივი კავშირის გადაწყვეტის“ თეორიას აღიარებდნენ პროფ. ა. ა. ყიყილენ-

¹³⁴ R. Frank, Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, 18. Auflage, 1931, S. 14.

¹³⁵ იხ. А. А. Жижиленко, Преступления против личности, М.-Л., 1927, стр. 15.

კო¹³⁵, აგრეთვე პროფ. ა. პიონტკოვსკი¹³⁶ და პროფ. ა. ტრაინინი¹³⁷ თანთან აღრინდელ შრომებში.

„მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ წინააღმდეგ სამართლიანად გაილაშქრა პროფ. მ. დ. შარგოროდსკიმ, რომელმაც მიუთითა, რომ „ერთხელ წარმოშობილი მიზეზის მოქმედება, რომელიც დიალექტიკულად ვითარდება, არ შეიძლება შეწყდეს“¹³⁸.

ამ დებულებას არ შეიძლება არ დაეთანხმოთ. „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება შინაგან წინააღმდეგობას შეიცავს. იგი, ერთი მხრივ, გულისხმობს, რომ მიზეზის მოქმედება უკვე დაიწყო, ხოლო, მეორე მხრივ, — რომ ეს მოქმედება არ ყოფილა, ვინაიდან შედეგის განხორციელებას ხელი შეუშალეს რაღაც ძალებმა. ამავე დროს თვით „მიზეზის“ ცნებას მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი, როცა არსებობს შედეგი, იმგვარადვე, როგორც „შედეგის“ ცნებას მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ მიზეზის მიმართ. „მიზეზი, რომელიც არ მოქმედებს, მიზეზი არაა“. — მიუთითებდა ფ. ენგელსი¹³⁹.

აქედან ცხადია, რომ დიალექტიკური მატერიალიზმის თვალსაზრისით „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტის“ ცნება არ შეიძლება არსებობდეს. აღამიანის მოქმედება ან არის მიზეზობრივ კავშირში საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან. — და მაშინ არავითარ შემოერთებულ გარემოებას არ ძალუძს იგი გაწყვიტოს, ან იგი არ არის მიზეზობრივ კავშირში შედეგთან. — ხოლო ამ შემთხვევაში უფლება არა გვაქვს ვილაპარაკოთ მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტაზე, ვინაიდან მიზეზობრივი კავშირი სრულიად არ არსებობდა.

ის შემთხვევები, რომლებშიც ბურჟუაზიული კრიმინალისტები „მიზეზობრივი კავშირის გაწყვეტას“ ხედავენ. პასუხისმგებლობის საერთო საფუძვლების შესაბამისად უნდა გადაწყდეს: პირი პასუხს აკებს მანვე შედეგისათვის. თუ მისი მოქმედება საზოგადოებრივად საშიში და ბრალეული იყო.

ავიღოთ მაგალითად, ისეთი შემთხვევები, როდესაც მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში ჩართულია ბუნების ძალთა მოქმედება. როგორც უკვე მითითებული იყო, დამნაშავე თავისი დანაშაულებრივი მიზნის განსახორციელებლად იყენებს ბუნების კანონებს და

¹³⁵ იხ. А. А. Пионтковский, Уголовное право, ч. Общая, М., 1924, стр. 149; მილიუ, Советское уголовное право, т. 1, М., 1929 стр. 259; იხ. ავრუჯე „Учебник уголовного права, Общая ч.“, ВЮОН, М., 1943. стр. 20.

¹³⁷ А. Н. Трайнин, Уголовное право, ч. Общая, М., 1929, стр. 320—321.

¹³⁸ М. Д. Шаргородский, Причинная связь в уголовном праве, „Ученые труды ВЮОН“, вып. X, 1947, стр. 199.

¹³⁹ ფ. ენგელსი, ზნების დიალექტიკა, სახელგამი, 1950. გვ. 262.

ამიტომ მიზეზობრივი კავშირის დადგენის დროს ამ კანონზომიერებათაგან აბსტრაგირება დაუშვებელია. თუ ეს კანონზომიერებანი სწორედ იმ მიმართულებით მოქმედებდნენ, რომლებიც მათ დამნაშავის მოქმედებამ განზრახ მისცა, რა თქმა უნდა, არავის არ მოუვა თავში ამტკიცოს მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტა“. ასეთ „გაწყვეტაზე“ ცხლოდ მაშინ მიუთითებენ, როცა ბუნების ძალთა მოქმედება სულ სხვა მიმართულებით წავიდა, ვიდრე ეს დამნაშავეს გათვალისწინებულ ჰქონდა ან შეეძლო გათვალისწინებინა.

ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში ადგილი ჰქონდა შემდეგ შემთხვევას: ჩხუბის დროს კ.-მ თავში ჩაარტყა რ.-ს აგური და ამით სხეულის მსუბუქი დაზიანება მიიყენა. მაგრამ დაზარალებულის ორგანიზმში მსუბუქი ჰრილობის მეშვეობით მოხვდა ტეტანოსის ბაცილა და ავადმყოფი გარდაიცვალა¹⁴⁰. კ.-ს მოქმედება ასეთი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო: რომ მას რ.-სათვის აგური არ ესროლა და იგი მსუბუქად არ დაეჭრა, ჰრილობაში აგურიდან ტეტანოსის ბაცილა არ შევიდოდა, დაზარალებული არ მოკვდებოდა. მაგრამ კ.-მ არ შეიძლება პასუხი აგოს არც განზრახი და არც გაუფრთხილებელი მკვლელობისათვის, ვინაიდან ასეთი შედეგი მისი ბრალით მოცული არ არის: კ. არ ითვალისწინებდა და არც შეეძლო გათვალისწინებინა, რომ მის მიერ მიწიდან აღებულ აგურზე ტეტანოსის ბაცილა იქნებოდა და იგი რ.-ს მოკლავდა. მაშასადამე პასუხისმგებლობის საკითხი წყდება არა მიზეზობრივი კავშირის, არამედ ბრალის საფუძველზე.

ზოგჯერ მიზეზობრივი კავშირის გარკვეული მიმართულებით წარმართვას ხელს უწყობს თვით დაზარალებულის გაუფრთხილებელი მოქმედება. ასეთ შემთხვევაში ლაპარაკობენ დაზარალებულის ბრალზე. როგორ უნდა გადაწყდეს პასუხისმგებლობის საკითხი დაზარალებულის ბრალის დროს?

ამ კითხვაზე ასე უნდა ვუპასუხოთ: დაზარალებულის ბრალი თავისდათავად არ გამოორიციხავს მიზეზობრივ კავშირს დამნაშავის მოქმედებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის. დაზარალებულის ბრალის დროს პირის პასუხისმგებლობა შეიძლება გამოორიციხულ იქნეს იმ შემთხვევაში, როდესაც მისი მოქმედება არ იყო საზოგადოებრივად საშიში ან ბრალეული.

¹⁴⁰ „Сборник определенных уголовной кассационной коллегии Верховного Суда РСФСР 1925 г.“, вып. 1, М., 1925, стр. 77—79.

სოლო თუ პირს, მიუხედავად დაზარალებულის ბრალისა. შეეძლო გაეთვალისწინებინა საზოგადოებრივად საშიში შედეგი, რეი დაზარალებულის ბრალის მიუხედავად, მაინც აგებს პასუხს.

ავილოთ მაგალითები, როცა პასუხისმგებლობა გამოირიცხვია. ბ. აშრობდა სადგომის კედლებს მანგალის მეშვეობით. მან ვააფრთხილა ჩ., რომ სადგომიდან გასულიყო. ჩ. მართლაც გავიდა ოთახიდან. მაგრამ შემდეგ, მიუხედავად გაფრთხილებისა, დაბრუნდა და მსუფთრისაგან გარდაიცვალა¹⁴¹.

სოფელ ხურდალეთიდან ბაქოსაკენ სატვირთო ავტომანქანა მილიოდა. ავტომანქანის გაჩერების დროს შოფერ გ.-სთან მივიდა მოქალაქე კ. და სთხოვა, იგი ოჯახითურთ ბაქოში წაეყვანა. გ. დათანხმდა. როდესაც კ.-ს საცხოვრებელ სახლს მიუახლოვდნენ, კ.-მ არ დაუტყდა მანქანის გაჩერებას, ისე ჩამოხტა და მანქანას უკანა ბორბლებში ჩაუჯარდა. მძიმე დაზიანების შედეგად კ. გარდაიცვალა¹⁴².

ორივე შეითხვევაში მიზეზობრივი კავშირი არსებობს. მანგალის მეშვეობით სადგომის კედლების გაშრობა პირველ შემთხვევაში, ავტომანქანის მართვა მეორე შემთხვევაში დაზარალებულთა სიკვდილის ერთ-ერთი ალტილებელი პირობა იყო, მაგრამ არც ბ.-სა და არც გ.-ს მოქმედება არ იყო საზოგადოებრივად საშიში და ბრალეული. ამიტომ არც ერთი მათგანი პასუხს არ აგებს ადამიანის სიკვდილისათვის.

მაგრამ, თუ მიუხედავად დაზარალებულის ბრალისა, პირი მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედებდა და თანაც შესაძლებლობა ჰქონდა საზოგადოებრივად საშიში შედეგის განხორციელება გაეთვალისწინებინა, იგი პასუხს აგებს ამ შედეგისათვის. მოვიტანოთ ამის საილუსტრაციო მაგალითი. შ. მიცემული იყო პასუხისგებაში იმისათვის, რომ სადგურზე მორიგეობის დროს თვალყურს არ ადევნებდა შეშის გადმოტვირთვას, ამიტომ ვერ შენიშნა, რომ სადგურის გზებზე შეშის დაწყობის დროს დარღვეული იყო გაბარიტი, რის გამოც ექვსი მგზავრი, რომელიც მატარებლის კიბეზე იდგა, დაზიანდა სამხედრო ტრიბუნალმა მოსამზადებელ სხდომაზე შ.-ს მიმართ საქმის წარმოება მოსპო იმ საბაბით, რომ „თუმცა შეშის დალაგების გაბარიტი დარღვეული იყო. მაგრამ ეს არ ჰქმნიდა საფრთხეს მატარებლის მიმოსვლი-

141 იხ. «Сборник постановлений Пленума и определенных коллегий Верховного Суда СССР (1938 г. и I-е полугодие 1939)», М., 1940, стр. 103.

142 იხ. «Сборник постановлений Пленума и определенных коллегий Верховного Суда СССР (второе полугодие 1939 г.)», М., 1941, стр. 106.

საჯვის. ხოლო მგზავრებს ვაგონის კიბეზე დგომა აკრძალული აქვთ¹⁴³. სსრკ უმაღლეს სასამართლოს რკინიგზის სამხედრო კოლეგიამ სამხედრო ტრიბუნალის მოსამზადებელი სსდომის განჩინება გააუქმა და მიუთითა: „...სამხედრო ტრიბუნალმა თითონ სცნო, რომ სადგურის გზებზე შეშა გაბარიტის დარღვევით იყო დაწყობილი, ხოლო საქმის მასალით დადასტურებულია, რომ ამ დარღვევამ უბედური შემთხვევა გამოიწვია. ასეთ პირობებში ტრიბუნალს საფუძველი არ ჰქონდა საქმე მოესპო“¹⁴⁴. როცა სამხედრო ტრიბუნალმა დაადასტურა, რომ მ.-ს მართლსაწინააღმდეგო მოქმედება მიზეზობრივ კავშირში იყო ადამიანების დაზიანებასთან, იგი ვალდებული იყო გამოეკვლია ბრალის საკითხი, ე. ი. შეეძლო თუ არა მ.-ს გაეთვალისწინებინა, რომ მგზავრების ერთი ნაწილი მატარებლის სადგურთან მიახლოებისას, შეიძლება გამოეიდეს ვაგონის კიბეზე და დაზიანდეს. აღსანიშნავია, რომ სსრკ უმაღლეს სასამართლოს სამხედრო რკინიგზის კოლეგიის დადგენილება გამოქვეყნებულია შემდეგი სათაურით: „დაზარალებულის გაუფრთხილებლობა არ ათავისუფლებს ბრალდებულს პასუხისმგებლობისაგან დარღვევისათვის, რომელმაც, თუნდაც დაზარალებულის გაუფრთხილებლობით, მძიმე შედეგები გამოიწვია, თუ ეს შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული, ბრალდებულს რომ თავის წირივ წესები არ დაერღვია“¹⁴⁵.

ზოგჯერ დაზარალებულის გაუფრთხილებლობა ამსუბუქებს ბრალდებულის ბრალს და შესაბამისად სასჯელის შემსუბუქებასაც იწვევს. ასე, მაგალითად, მწველელ კ.-ს საქმეზე, რომელსაც ბრალად ედებოდა კოლმეურნეობაში ვაუფრთხილებლობით ხანძრის გაჩენა და ამით კოლმეურნეობისათვის დიდი ზარალის მიყენება, სსრკ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინებაში ნათქვამია: „მაგრამ სასჯელის განსაზღვრის დროს სასამართლომ მხედველობაში არ მიიღო კ.-ს ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოებანი, სახელდობრ ის, რომ თვით კოლმეურნეობას არ დაუცავს ხანძრის საწინააღმდეგო ელემენტარული ღონისძიებანი; ფერმაზე არ იყო წყლით სავსე კასრები და სხვა ხელსაწყონი, რისი მეშვეობითაც ხანძრის ლიკვიდაცია ადვილი იქნებოდა“¹⁴⁶.

143 «Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1943 г.» М., 1948, стр. 75.

144 იქვე.

145 იქვე.

146 იქვე, გვ. 193..

ანალოგიურად უნდა გადაწყდეს პასუხისმგებლობის საკითხი იმ შემთხვევაში, როდესაც მიზეზობრივი კავშირის მიმდინარეობა გართულებულია მესამე პირთა მოქმედებით, რომელიც დაკავშირებული არ იყო ბრალდებულის დანაშაულებრივ ქმედობასთან. მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან:

პ. ცნობილი იყო დამნაშავედ ზღვაოსნობის წესების დარღვევაში. რამაც გემების დაჯახება გამოიწვია. პ.-მ გაასაჩივრა ეს განაჩენი იმ მოტივით, გემების დაჯახებაში ბრალი მიუძღვის გემის კაპიტანსო სსრკ უმაღლეს სასამართლოს კოლეგიის განჩინებაში ამ საქმეზე ჩატყვამია: „პ.-ს ეს მითითება უსაფუძვლოა, ვინაიდან, კიდევაც რომ დადასტურდეს შემხვედრი გემის კაპიტნის უ-ს ბრალი, ეს მაინც არ ხსნის ბრალს და პასუხისმგებლობას პ.-ს, რომელმაც უხეშად დაარღვია ნაოსნობის წესები...“¹⁴⁷.

მაგრამ ცხადია, თუ პირველ მოქმედს ან შეეძლო გაეთვალისწინებინა მესამე პირთა მოქმედების ჩაბმა მიზეზობრივი კავშირის ქაჭვში, იგი პასუხს ვერ აგებს ბრალის არარსებობის გამო. განსაკუთრებით ძნელია მიზეზობრივი კავშირის განვითარების გათვალისწინება იმ შემთხვევაში, როდესაც მესამე პირთა მოქმედება განზრახია.

ამგვარად, საბოლოოდ შეიძლება ასეთ დასკვნამდე მივიდეთ:

მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტის“ ცნება. რომელსაც ხშირად მიმართავენ ბურჟუაზიული კრიმინალისტები, ყალბი და საფუძველს მოკლებული ცნებაა. თუ მიზეზობრივი კავშირი უკვე არსებობდა, იგი არ შეიძლება ჩავთვალოთ არარსებულად, ხოლო თუ იგი არარსებობდა, არც შეიძლებოდა გამწყდარიყო. შემთხვევები, რომლებსაც ბურჟუაზიული კრიმინალისტები მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტის“ მეშვეობით ასაბუთებენ, სინამდვილეში უნდა გადაწყდეს ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ბრალის საფუძველზე.

დანაშაულის ობიექტური მხარე (ჯაბრძელბა)

ნიუჯორჯივი კავშირი დანაშაულგარევი უმოქმედობის დროს

თავში დანაშაულებრივი ქმედობისა და მისი შედეგის შესახებ ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ადამიანის ქცევა, რომელთანაც შეიძლება დაკავშირებულ იქნას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, შეიძლება გამოიხატებოდეს როგორც პოზიტიურ მოქმედებაში. ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებაში. მოქმედებისაგან თავის შეკავება. ე. ი. უმოქმედობა თავის მხრივ ორ ნაწილად იყოფა: წმინდა უმოქმედობად და შერეულ უმოქმედობად.

წმინდა უმოქმედობის დელიქტებს ლათინურად ეწოდებათ *delicta omissiva*, ხოლო შერეული უმოქმედობის დელიქტებს — *delicta commissiva per omissionem*.

წმინდა უმოქმედობის დელიქტის ჩამდენი არღვევს მავალბელ ნორმას. მაგალითად, პირი, რომელიც დახმარებას არ აღმოუჩენს განსაცდელში მყოფ პირს (მუხ. 130), არღვევს ნორმას, რომელიც ავალბებს მას აუცილებელი და აშკარად გადაუდებელი დახმარება აღმოუჩინოს სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფ პირს. შერეული უმოქმედობის დელიქტის ჩადენის დროს დამნაშავე არღვევს როგორც ამკრძალავ, ისე მავალბელ ნორმას. მაგალითად, დედა, რომელმაც საზრდო არ მისცა ახლადშობილს და ამით მოკლა იგი, არღვევს ამკრძალავ ნორმას — „არ მოკლა“ და ამავე დროს მავალბელ ნორმას — „საზრდო მიეცი შვილს“.

წმინდა უმოქმედობის შემადგენლობის მაგალითებია: სამხედრო სამსახურში გაწვევისათვის თავის არიდება (მუხ. 81), ბეგარის შესრულებისათვის ან გადასახალთა გადახდისათვის თავის არიდება (მუხ. 83). დანაშაულის განუცხადებლობა (მუხ. 90, 206), მოწმის ან ექსპერტის მიერ თავისი მოვალეობის შესრულებისათვის თავის არიდება (მუხ. 198) და ა. შ.

თავისთავად ცხადია, დანაშაულის შემადგენლობით კავალის-წინებული მოვალეობის შეუსრულებლობა მხოლოდ მაშინ იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, როცა მოქმედების შე-სრულება პარისათვის შესაძლებელი იყო. თუ მოწმე იმიტომ არ გამოც-ხადდა სასამართლოში ჩვენების მისაცემად, რომ იგი ბოროტმოქმე-დებმა შეიპყრეს, იგი პასუხს არ აგებს, ვინაიდან მისი უმოქმედო-ბა ფიზიკური ძალით არის გამოწვეული და მის ნებელობით ქცევას არ წარმოადგენს.

შერეული უმოქმედობისათვის პასუხისმგებლობის საკითხი ერთ-გვარ სიძნელეს წარმოადგენს, რადგან იგი მიზეზობრივი კავ-შირის პრობლემასთან არის დაკავშირებული. რა თქმა უნდა, ზერე-ლე განხილვის თვალსაზრისით სულ ერთია, დედამ მოახრჩო თავის-ძუღუმწოვარი შვილი, თუ შიმშილით მოკლა იგი; მაგრამ თეორიული თვალსაზრისით აქ მეტად რთული საკითხი იბადება: სახელდობრ, არის თუ არა დედის უმოქმედობა მიზეზობრივ კავშირში დანაშაულე-ბრივ შედეგთან თუ ეს უმოქმედობა მხოლოდ წმინდა იურიდიული თვალსაზრისით არის გათანაბრებული დანაშაულებრივი შედეგის მოქ-მედებით წარმოშობასთან?

§ 1. უმოქმედობის მიზეზობრივობის საკითხი გუჩუაიძულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში

დანაშაულებრივი უმოქმედობა სისხლის სამართლის მეცნიე-რების ერთ-ერთი ურთულესი ცნებაა. მას რიგი სპეციფიკური თავი-სებურებანი გააჩნია. ეს თავისებურებანი შეეხება არა მარტო უმოქ-მედობის მიზეზობრივ ხასიათს, არამედ მის მართლწინააღმდეგო-ბასაც.

უმოქმედობის მიზეზობრიობის საკითხის თეორიული დამუშა-ვება ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის მეცნიერების აღმოცენებიდან იწყება¹. შუა საუკუნეების დოქტრინა, იმდროინდელი პერიოდის სის-ხლის სამართლის მეცნიერების მდგომარეობის შესაბამისად, დანაშაუ-ლებრივ უმოქმედებას მხოლოდ ადამიანის პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის განხილვისას ესებოდა. კანონიკური საზარ-

¹ უმოქმედობის მიზეზობრიობის საკითხის ისტორია და ძველი თეორიები დაწერილებით არის გადმოცემული შემდეგ ნაშრომებში: Н. Д. Сергеевский, О значении причинной связи в уголовном праве, т. II, Ярославль, 1880; Н. С. Таганцев, О преступлениях против жизни по русскому уголовному праву. СПб, 1873, т. 1, стр. 147—165; მილეე, Курс русского уголовного права, кн. 1, СПб, 1878, стр. 280—296.

თლის ზეგავლენით, რომელიც დანაშაულს ცოდვასთან ათანაბრებდა. პირი რომელიც ხელს არ შეუშლიდა მოყვასის სიკვდილს და ამით ქრისტიანული მორალის მოთხოვნას დაარღვევდა, ისევე ისჯებოდა. როგორც მკვლელი. დახმარების აღმოუჩენლობასა და უმოქმედობით სიკვდილის მიყენებას შორის ვერავითარ განსხვავებას ვერ ამჩნევდნენ.

ბურჟუაზიულმა სისხლისამართლებრივმა დოქტრინამ თავდაპირველად მოითხოვა იმ პირის პასუხისმგებლობის შეზღუდვა, რომელმაც ხელი არ შეუშალა მავნე შედეგის განხორციელებას.

ნაცვლად მოყვასის დახმარების ზოგადი მოვალეობისა, წამოყენებული იყო იდეა სპეციალური მოვალეობისა, რომელიც განსაზღვრული იურიდიული საფუძვლიდან უნდა გამომდინარეობდეს. ასე მაგალითად. ფოიერბახის შეხედულებით, დანაშაულებრივი შედეგის არაცდენას მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოყვეს სისხლისამართლებრივი პასუხისმგებლობა, როდესაც პირი კანონის ან ხელშეკრულების საფუძველზე მოვალე იყო იგი აეცდინა. ამრიგად, საკითხის სიმძიმე გადატანილი იყო უმოქმედობის მართლწინააღმდეგობაზე. ფოიერბახს საკითხი უმოქმედობის მიზეზობრიობის შესახებ არ დაუყენებია.

საკითხი უმოქმედობის დროს მიზეზობრივი კავშირის შესახებ ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში პირველად ლიუდენმა დააყენა. ამის შემდეგ მრავალი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი შეეცადა გადაეწყვიტა აღნიშნული საკითხი, მაგრამ, როგორც დავინახავთ, ყველა ეს ცდა უნაყოფო აღმოჩნდა ამოსავალი მეთოდოლოგიური წინამძღვრების მანკიერების გამო. ბურჟუაზიულ კრიმინალისტთა უმრავლესობას მიზეზობრივი კავშირი წმინდა მექანიკურად ესმოდა. აქედან დასკვნა: თვით უმოქმედობა, როგორც ასეთი, აბსოლუტური არარაობაა, მას არ ძალუძს რაიმე წარმოშვას. ამიტომ ისინი მიზეზობრივ მომენტს ეძებდნენ არა თვით უმოქმედობაში, არამედ ამ უკანასკნელთან დაკავშირებულ დადებით მოქმედებაში ან იმ პირის შინაგან პროცესში, რომელმაც ხელი არ შეუშალა დანაშაულებრივი შედეგის დადგობას.

ასე. მაგალითად, ლიუდენს მიაჩნდა. რომ მიზეზობრივი ხასიათი აქვს არა თავისთავად უმოქმედობას, არამედ მის თანმხლებ დადებით მოქმედებას, რომელიც დამდგარი შედეგის ქმედითი მიზეზია. ლიუდენის თეორიის უსუსურობა თვით ბურჟუაზიულმა მეცნიერებმა გამოავლინეს. ანეგდოტური სახით წარმოადგინა იგი კრუგმა, რომელმაც მოსწრებულად შენიშნა, რომ ლიუდენის თეორიის მიხედვით,

თუ დედამ შეიღს ძუძუ არ აწოვა და ბავშვი მოკვდა, მისი სიკვდილის მიზეზად უნდა ჩაითვალოს დედის მიერ წინდის ქსოვა, თუ იგი ბავშვის სიკვდილის დროს ამ საქმეს აკეთებდა².

უმოქმედობის მიზეზობრიობის ახსნის მეორე ცდა ეკუთვნის კრუგს, გლაზერსა და მერკელს. ისინი მიზეზობრიობას ხედავენ პირის იმ დადებით მოქმედებაში, რომელიც წინ უსწრებდა უმოქმედობას³.

აღნიშნული თვალსაზრისის წინააღმდეგ სერიოზული მოსაზრებები იქნა წამოყენებული. უპირველეს ყოვლისა აღინიშნა. რომ დადებით მოქმედებას, რომელიც წინ უსწრებდა უმოქმედობას, შეიძლება საერთოდ არ ჰქონდეს ადგილი. მაგრამ მაშინაც კი, როდესაც ასეთ მოქმედებას ადგილი აქვს, ეს თვალსაზრისი მაინც დიდ სიძნელეს ქმნის. ვთქვათ წინა, დადებითი მოქმედება, რომელსაც მიზეზობრივ ძალას მიაწერენ, ბრალის გარეშე იყო ჩადენილი, ხოლო პირს ბრალეული ფსიქიკური განუწობილება დაებადა შემდგომი უმოქმედობის დროს, რომელიც. აღნიშნული ავტორების აზრით, მიზეზობრივ ძალას მოკლებულია? როგორ უნდა დაასაბუთონ ასეთ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა?

დასახელებული ავტორები ამტკიცებენ, რომ უმოქმედობის დროს წარმოშობილ განზრახვას უნდა მიეცეს უკუძალა, რაც შესაძლებლობას მოგვცემს წინა დადებითი მოქმედება და შემდგომი უმოქმედობა განვიხილოთ როგორც ერთი მთლიანობა.

შემდგომ წარმოშობილი განზრახვის წინა მოქმედებაზე გადატანა ჰქმნის ბრალის დაუსაბუთებელ პრეზუმფციას. მაგრამ მთავარი ის არის, რომ შეუძლებელია ერთ მთლიანობად განვიხილოთ დადებითი მოქმედება და შემდგომი უმოქმედობა, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან როგორც თავისი ობიექტური, ისე სუბიექტური სტრუქტურით და რომლებიც შეიძლება ერთმანეთისაგან დაშორებულნი იყვნენ არა მარტო დროსა და სივრცეში, არამედ მთელი რიგი მათ შორის მდებარე მოქმედებებით.

დასასრულ, თუ უმოქმედობისათვის პასუხისმგებლობისათვის საფუძველი დამნაშავეის წინა დადებით მოქმედებაში ძეგს. აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს. რომ უმოქმედობა არ შეიძლება განხილული იქნას როგორც დანაშაულის ჩადენის დამოუკიდებელი

² იხ. Н. Д. Сергеевский, О значении причинной связи в уголовном праве, Ярославль, 1880, т. II, стр. 87.

³ იხ. მაგალითად, Merkel-Liepmann, Die Lehre von der Verbrechen und Strafe, Stuttgart, 1912, SS. 133 — 139.

ფორმა, უმოქმედობის პრობლემა საერთოდ უნდა მოიხსნას და ეს ცნება გაძევებული უნდა იქნას სისხლის სამართლიდან. ასეთი დასკვნა მართლაც გააკეთა რევოლუციამდელმა რუსმა კრიმინალისტმა ი. ფონინციმ. მისი შეხედულებით, პასუხისმგებლობა შეიძლება დაუკავშირდეს მხოლოდ დადებით მოქმედებას, ხოლო უმოქმედობა დადებითი მოქმედების მარტოდენ ერთ-ერთი საფენ-ურია, რომელიც ამ ერთიანობის ნაწილს შეადგენს⁴.

ი. ფონინციმ ვერ შეძლო თავიდან აეცდინა კრუგის, გლაზერი-სა და მერკელის თეორიის ნაკლოვანებანი და დაემტკიცებინა, რომ უმოქმედობას დამოუკიდებელი ხასიათი არა აქვს. ფონინციის თეორიის წინააღმდეგაც ძალას ინარჩუნებს ძირითადი შენიშვნა, რომელიც აღნიშნულ მეცნიერთა წინააღმდეგ იქნა წამოყენებული: არ შეიძლება ერთიანობაში განვიხილოთ ორი დამოუკიდებელი აქტი, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან როგორც თავიანთი ობიექტური ბუნებით, ისე პირის სუბიექტური დამოკიდებულებით თავისი ქცევისადმი.

უმოქმედობაში მიზეზობრიობის ელემენტის გამონახვის ცდა ეკუთვნის ე. წ. ინტერფერენციის თეორიას⁵. ამ თეორიის წარმომადგენელთა აზრით, უმოქმედობა მხოლოდ გარეგნულად გვეჩვენება უარყოფითად, სინამდვილეში იგი რაღაც დადებითს შეიცავს. ამ დადებით მომენტს ეს თეორია ადამიანის ფსიქიკურ სფეროში ეძებდა. უმოქმედობა გულისხმობს შედეგის თავიდან აცილებისაკენ მიმართული ნებელობითი იმპულსის ჩასვობას, და ამ აზრით იგი კაუზალურია გარეგანი შედეგისათვის. ნებას რომ არ ებრძანებინა კუნთებისათვის შეეჩერებინათ თავდაპირველად წარმოშობილი მოქმედების სტიმული, მაშინ პირველი ნებელობითი იმპულსი შედეგის წარმოშობას წინ გადაელობებოდა.

ინტერფერენციის თეორია სწორად ვერ გვისურათებს ადამიანის ფსიქიკაში მიმდინარე პროცესებს. უმართებულოა, თითქოს ყოველთვის, როდესაც ადამიანი ხედავს, რომ ვინმე საფრთხეშია, მას აუცილებლად ებადება ამ საფრთხის აცდენის სურვილი. ჯერ-ერთი, ასეთ სტიმულს შეიძლება სრულიად არ ჰქონდეს ადგილი, გან-

---

4 იხ. И. Ф о н и н ц и к и н, Мошенничество по русскому праву, ч. II, СПб. стр. 214—219.

5 ამ თეორიის ძირითადი წარმომადგენლებია ბური (იხ. M. Buri, *Über die Begehung durch Unterlassung*, Leipzig, 1875) და განი (M. Gand, *Du délit de commission par omission*, Paris, 1900).

საკუთრებით, თუ ადამიანი ცივი ეგოისტია და სხვის გასაჭირს არაფრად აგდებს. მეორე, მართლაც რომ დაებადოს პირს ასეთ პირობებში მოქმედების სტიმული, იგი შეიძლება არ აღწევდეს ისეთ ინტენსიობას, რომ კუნთებს ესაჭიროებოდეს ნების ბრძანება მოქმედების სურვილის დასათრგუნავად. შემდეგ, ინტერფერენციის თეორია სრულიად უძლურია დაასაბუთოს მიზეზობრივი კავშირი გაუფრთხილებლობითი უმოქმედობის დროს, როცა მოქმედების სტიმული არც შეიძლება წარმოიშვას. ვინაიდან სუბიექტს საფრთხე სრულიად არა აქვს შეგნებული.

საერთოდ ინტერფერენციის თეორიას პრიმიტიულად აქვს წარმოდგენილი გადაწყვეტილების ჩამოყალიბების პროცესი. მოქმედების სტიმული მეტად იშვიათად გადაიქცევა ნებელობით იმპულსად. ეს ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც „ადამიანში წარმოშობილი ზრახვა არ იწვევს არავითარ შინაგან წინააღმდეგობას, ხოლო თვით იმ მიზნის განხორციელება, რომელიც ამ ზრახვას შეესაბამება, — არავითარ გარეგან დაბრკოლებას“⁶. მაგრამ თუ წარმოშობილ ზრახვას სხვა მოტივების მხრივ დაბრკოლება გადაელობება, მაშინ იგი აღარ გადაიქცევა ნებელობით იმპულსად, გადაწყვეტილება გვიანდება და მოტივების ბრძოლა იწყება.

დასასრულ, თუ ინტერფერენციის თეორიას მივიღებთ, მაშინ პასუხისმგებლობა მთლიანად და მარტოდენ დამოკიდებული უნდა იქნას სუბიექტის შინაგან ფსიქიკურ მდგომარეობაზე და არა მის გარეგან გამოვლინებაზე, რომელიც ყველა ჩამოთვლილ კომბინაციაში შეიძლება ერთნაირი იყოს.

ბინდინგმა სცადა ინტერფერენციის იდეა ადამიანის ფსიქიკის სფეროდან გარეგან სფეროში გადაეტანა. იგი უმოქმედობის მიზეზობრიობის მომენტის დასაბუთებისას გამოდის თავისი მიზეზობრიობის თეორიიდან, რომლის მიხედვითაც მიზეზს წარმოადგენენ დადებითი, ე. ი. შედეგის ხელშემწყობი პირობები, რომლებიც სძლევენ ნეგატიურ, ე. ი. შედეგის ხელშემშლელ პირობებს.

ბინდინგის შეხედულებით. დანაშაულებრივი უმოქმედობის დროს ადამიანის ყოფაქცევა ორ ძირითად აქტად იყოფა. პირველ აქტად ბინდინგი თვლის პირის აქტიურ მოქმედებას, რომელიც გულისხმობს როგორც დადებითი (ე. ი. შედეგის ხელშემწყობი), ისე უარყოფითი (ე. ი. შედეგის ხელშემშლელი) პირობების წარმოშობას. ასე მაგალითად, თუ კარგი მცურავი დაიყოლიებს ცუდ მცურავს მასთან ერთად

---

6 С. Л. Рубинштейн. Основы общей психологии, М., 1946, стр. 515.

გასცუროს ზღვაში, მისი მოქმედება დადებითი. ე. ი. მავნე შედეგის ხელშემწყობი პირობაა, ვინაიდან ცუდ მცურავს ექმნება დასრჩობის საფრთხე. მაგრამ ამავე დროს იგი უარყოფითი პირობაცაა, ვინაიდან კარგ მცურავს გადაწყვეტილი აქვს მას დახმარება აღმოუჩინოს. ამრიგად, პირველ მოქმედებას ეძლევა ხელშემშლელი პირობის მნიშვნელობა მავნე შედეგისათვის ხელის შეშლის გადაწყვეტილების წყალობით. მეორე აქტს წარმოადგენს დანაშაულებრივი შედეგისათვის ხელის შეშლის გადაწყვეტილების მოსპობა. ეს აქტი გარეგნულად უმოქმედობის ფორმით ელინდება, სინამდვილეში კი, ბინდინგის აზრით, იგი შეიცავს აქტიურ მიზეზობრივ მომენტს, რომელიც ხელშემშლელი პირობის მოსპობაში გამოიხატება⁷.

ბინდინგის თეორია მრავალჯერ იყო გაკრიტიკებული თვით ბურჟუაზიული სწავლულების მიერ. უპირველეს ყოვლისა მიუთითებდნენ, რომ „ხელშემშლელ“ პირობას. ე. ი. ზიანის მიყენების თავიდან აცილების გადაწყვეტილებას შეიძლება საერთოდ არ ჰქონდეს ადგილი. მაგალითად, თუ მეისრე მოეწყობა სამსახურში თავიდანვე იმ განზრახვით, რომ ხელი არ შეუშალოს მატარებლის მარცხს, ასეთ შემთხვევაში „ხელშემშლელი პირობა“ არ გვექნება. ასე რომ, თუ მეისრემ ისარი არ გადასწია და მატარებლის მარცხი თავიდან არ აიცილა, უარყოფითი პირობის მოსპობას და მასთან ერთად უმოქმედობის მიზეზობრიობას ადგილი არ ექნება. ასეთი დასკვნის თავიდან ასაცილებლად ბინდინგი იძულებული იყო ელიარებინა, რომ მოცემულ შემთხვევაში შედეგს იწვევს დადებითი მოქმედება (სამსახურში მოწყობა), რომ აქ არსებობს არა დანაშაულებრივი უმოქმედობა, არამედ. დანაშაულებრივი მოქმედება. მაგრამ აქ თავს იჩენს ახალი სიძნელე: წარმოვიდგინოთ, რომ სამსახურში მოწყობისას მეისრეს განზრახული ჰქონდა მატარებლის ავარია გამოეწვია, ხოლო ავარიის მომენტში იგი ბოროტგანზრახველებმა შეკრეს და მას არ ჰქონდა შესაძლებლობა ისარი გადაეწია. ბინდინგმა უნდა ცნოს მეისრის პასუხისმგებლობა დადებითი მოქმედებით მარცხის გამოწვევისათვის, რამდენადაც სამუშაოზე მოწყობისას მას განზრახული ჰქონდა ზიანის მიყენება, ხოლო მომდევნო ამბებს მნიშვნელობა არა აქვთ. დასასრულ, თუ უმოქმედობას მიზეზობრივი ხასიათი აქვს შინაგანი მომენტის წყალობით, მაშინ იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ ბინდინგის თეორია მხოლოდ სიტყვიერად განსხვავდება ინტერფერენციის თეორიისაგან, სინამდვილეში კი ემთხვევა მას, ვინაიდან მიუთითებს არა იმ მო-

⁷ იხ. K. Binding, Die Normen und ihre Ubertretung, B. 2, Leipzig, 1916, SS. 546—608.

მენტებზე, რომლებსაც გარესამყაროში აქეთ ადგილი, არამედ პროცესებზე, რომლებაც ადამიანის ფსიქიკაში მიმდინარეობენ.

ზენდინგის თეორიას ამ ნაკლის გამოსწორებას ნ. სერგეევსკი შეეცადა. მისი აზრით. შედევისათვის ხელის შეშლის გადაწყვეტილება, ე. ი. წმინდა ფსიქიკური აქტი, არ შეიძლება ჩაითვალოს „ნამდვილ ხელშემშლელ პირობად“. სერგეევსკი შეეცადა „ხელშემშლელი პირობა“ ობიექტურ სფეროში აღმოეჩინა. „ხელშემშლელ პირობად“ — ამტკიცებდა სერგეევსკი, — უნდა ჩაითვალოს „ადამიანის ძალთა ნამდვილი წარმართვა განსაზღვრული მიმართულებით, მისი ნამდვილი ფიზიკური ან ფსიქიკური ზემოქმედება“⁸. ასე მაგალითად, კარგმა მცურავემა მარტო თავის გულში კი არ უნდა გადაწყვიტოს დაეხმაროს ცუდ მცურავს. არამედ დასაწყისში ნამდვილად უნდა ეხმარებოდეს მას. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება ითქვას, რომ უმოქმედობა სპობს მავნე შედეგის „ხელშემშლელ პირობას“ და მოქმედებაში შეკავს მავნე შედეგის ხელშემწყობი ძალები. ხოლო თუ პირი თავიდანვე არ უწყევდა დახმარებას ცუდ მცურავს და უკანასკნელი დაიღუპა. აქ, სერგეევსკის აზრით, შედეგი გამოწვეულია არა უმოქმედობით, არამედ მოქმედებით.

ამგვარად, სერგეევსკის აზრით, უმოქმედობას მხოლოდ მაშინ აქვს მიზეზობრივი ხასიათი, როდესაც იგი წყვეტს ადამიანის მოქმედებას, რომელიც მავნე შედეგის საწინააღმდეგოდ იყო მიმართული, და როდესაც ასეთი პირობის მოსპობამ აქტიური ძალა დაუბრუნა ადამიანის წინა დადებით მოქმედებას.

სერგეევსკის დამსახურება იმაშია, რომ იგი შეეცადა თვით უმოქმედობაში გამოენახა აქტიური. მიზეზობრივი მომენტი. ამასთან იგი ამას აკეთებს გონებამახვილურად და, ერთი შეხედვით, დამაწერებლადაც. მაგრამ სინამდვილეში მისი ცდაც უნაყოფო აღმოჩნდა. იგი ემყარებოდა მექანიკურ მიზეზობრიობას. მექანიკური მიზეზობრიობის თვალსაზრისით კი უმოქმედობაში არ შეიძლება რაიმე ისეთი აქტიური მომენტი დაეინახოთ, რომელსაც შეეძლება მოსპოს გარემოში არსებული პირობები. უმოქმედობას არ შეუძლია შეცვალოს ძალთა მექანიკური თანაფარდობა, დაუბრუნოს წინა მოქმედებას ძალა. ამიტომ გამოთქმები: „უარყოფითი პირობის მოსპობა“ „წინა მოქმედებისათვის ძალის მიცემა“ და ა. შ. სერგეევსკისათვის მხოლოდ ხატოვანი გამოთქმებია, რომელთაც რეალური მნიშვნელობა არა აქვთ. ისინი რეალური შინაარსის მატარებლად მხოლოდ მაშინ შეიძლებოდა

⁸ Н. Д. Сергеевский, О значении причинной связи в уголовном праве, ч. II, стр. 156.

ხევეთვალა, თუ სერგეევსკი დაემყარებოდა ადამიანის ქცევის განსა-
კუთრებულ კანონზომიერებას, სწორ წარმოდგენას ადამიანის ქცევის
უნარზე ზემოქმედება მოახდინოს გარემოში მიმდინარე პროცესებზე.

ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში გაბატონებულია თეორია,
რომელიც უარყოფს მიზეზობრივ კავშირს უმოქმედობის დროს. ეს
თეორია იმ დებულებას ემყარება, რომ უმოქმედობა თავისთავად არა-
რაობაა, რომ მას აქტივობა არ ახასიათებს და ამიტომ არც შეუძლია
მექანიკური ზეგავლენა მოახდინოს.

ამ თეორიის წარმომადგენელთა შეხედულებით, იქ: სადაც ლაპა-
რაკობენ უმოქმედობის მიზეზობრიობაზე, საქმე გვაქვს არა მიზეზობ-
რიობასთან, არამედ შედეგის დადგომის ხელშეუშლელობასთან: პირი
არ ასრულებს განსაზღვრულ მოქმედებას, რომლის შესრულებასაც მას
მართლწესრიგი ავალბედა და რომელსაც შეეძლო ხელი შეეშალა მავ-
ნე შედეგის დადგომისათვის. მავნე შედეგს კი „ბ უ ნ ე ბ რ ი ვ ი, მ ე-
ქ ა ნ ი კ უ რ ი მიზეზობრიობის თვალსაზრისით იწვევს არა ის არარა-
ობა, რასაც სინამდვილეში უმოქმედობა წარმოადგენს“, არამედ სულ
სხვა, დადებითი, ქმედითი ძალები⁹.

ამ შეხედულების ყველაზე უფრო თანმიმდევარი წარმომადგენლები
წინადადებას იძლევიან საეხებით. გაძევებულ იქნას ტერმინი „მიზე-
ზობრივი კავშირი“ დანაშაულებრივი უმოქმედობის სფეროდან და იგი
შეიცვალოს ტერმინით „უმოქმედობის რ ე ლ ე ვ ა ნ ტ ო ბ ა“. ამგვარად,
უმოქმედობის დროს პ ა ს უ ხ ი ს მ გ ე ბ ლ ო ბ ი ს
ს ა ფ უ ძ ვ ლ ა დ აცხადებენ არა უმოქმედობის მიზეზობრიობას, არა-
მედ უ მ ო ქ მ ე დ ო ბ ი ს მ ა რ თ ლ წ ი ნ ა ა ლ მ დ ე გ ო ბ ა ს: კანონი
დანაშაულებრივი შედეგისათვის ხელის არშეშლას ათანაბრებს მის
გამოწვევასთან, თუ პირს ჰქონდა მოქმედების სამართლებრივი ვალ-
დებულება. ამის შესაბამისად. იკვლევენ, „როდის არის უმოქმედობა
მ ა რ თ ა ლ ს ა წ ი ნ ა ა ლ მ დ ე გ ო, როდის არის შედეგისათვის ხელის
არშეშლა გათანაბრებული მის გამოწვევასთან“¹⁰.

9 იხ. Э. Я. Непировский, Основные начала уголовного права, Одес-
са, 1917, стр. 407.

10 გერმანულ ლიტერატურაში უმოქმედობის მიზეზობრივ ხასიათს უარყოფენ
Ф. Лист. Учебник уголовного права, Общая часть, М., 1903, стр. 141; L.
Traeger, Das Problem des Unterlassungsdelikte im Straf-und Zivilrecht,
Marburg, 1913; K. Stooss, Lehrbuch des Oesterreichischen Strafrechts, Wienn
und Leipzig, 1909, SS. 103—105; A. Graf zu Dolna, Der Aufbau der Verbre-
chenslehre, Bonn, 1936, SS. 11—14 და სხვ..

მაგრამ იბადება კითხვა: რატომ უთანაბრდება ზოგიერთ შემთხვევაში შედეგისათვის ხელშეუშლელია მიზეზობრიობას? რაში უნდა ვეძებოთ ასეთი გათანაბრების საფუძველი?

ამ საკითხზე შემდეგ პასუხს იძლევიან: უმოქმედობის დასჯადობისას კანონი მიზეზობრიობის ანალოგიას მიმართავს ანდა უშვებს ისეთი კავშირის არსებობას, რომელიც შეიძლება დახასიათებულ იქნას როგორც კვაზიმომიზეზობრივი ურთიერთობა¹¹. მაგრამ ასეთ მეთოდს არ შეიძლება მოვლენათა მეცნიერული ახსნის პრეტენზია ჰქონდეს. თეორია, რომელიც უარყოფს რეალურ მიზეზობრივ კავშირს უმოქმედობასა და დამდგარ შედეგს შორის და ფიქციას, ანალოგიას და სხვ. მისთ. მიმართავს, ყოველგვარ რეალურ ნიადაგს სცილდება და ფანტაზიის სფეროში გადადის.

ამრიგად, აღნიშნულმა თეორიამ ვერ შეძლო აეხსნა, თუ რაზეა დამყარებული შედეგის შერაცხვა იმ პირისათვის, ვინც ხელი არ შეუშალა მის განხორციელებას. უდავოა მხოლოდ ერთი ფაქტი: პირმა დაარღვია მოქმედების მოვალეობა. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში გაუგებარია, რატომ არის აგებული უმოქმედობისათვის პასუხისმგებლობა როგორც პასუხისმგებლობა შედეგისათვის და არა როგორც პასუხისმგებლობა მოვალეობის დარღვევისათვის.

§ 2. უმოქმედობის მიზეზობრიობის საკითხი საპროტა იურიდიულ ლიტერატურაში

საკითხი უმოქმედობის მიზეზობრიობის შესახებ საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს. მართალია, ბევრი კრიმინალისტი და ცივილისტი ამ საკითხს დადებითად წყვეტს. მაგრამ ზოგიერთი საბჭოთა იურისტი კატეგორიულად უარყოფს ადამიანის უმოქმედობის კაუზალურ მნიშვნელობას. ასეთი შეხედულების არიან პროფ. მ. შარგოროდსკი და გ. ტიმეიკო, ხოლო სამოქალაქო სამართლის ლიტერატურაში — პროფ. ბ. ანტიმონოვი და პროფ. ე. ფლეიშიცი. ამ ავტორთა შეხედულებით, უმოქმედობას, როგორც ასეთს, არაფერი არ შეუძლია გამოიწვიოს; პასუხისმგებლობა წარმოიშობა არა უმოქმედობის მიზეზობრივი ხასიათის გამო. არამედ იმის გამო, რომ პირმა არ შეასრულა თავისი მოვალეობა; არ განახორციელა ის მოქმედება; რომელიც მაინც შედეგს თავიდან აგვაცილენდა.

¹¹ იხ. ფ. ლისტე, დასახ. ნაშრ., გვ. 141.

აღნიშნული ავტორები არ უარყოფენ იმას, რომ უმოქმედობა, ისევე, როგორც დადებითი მოქმედება, მოძრაობის განსაზღვრულ ფორმაა. მაგრამ, მათი შეხედულებით, უმოქმედობაზე როგორც მოძრაობის ფორმაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება ვილაპარაკოთ, როდესაც უმოქმედობას განვიხილავთ არა იზოლირებულად, არამედ მოვლენათა საერთო ურთიერთზემოქმედებაში. გამომდინარე იქედან, რომ მიზეზსა და შედეგს აზრი აქვთ მხოლოდ საერთო ურთიერთზემოქმედებიდან იზოლირებული ორი მოვლენის მიმართ, ისინი ასეთ დასკვნას აკეთებენ: ასე იზოლირებულად განხილული უმოქმედობა არის ნული; სიცარიელე, რომელსაც არაფერი შეუძლია წარმოშვას.

ასე მაგალითად. პროფ. ბ. ანტიმონოვი აცხადებს: „სავსებით მართებულად მიუთითებენ, რომ როგორც მოქმედება, ისე უმოქმედობა მოძრაობის მხოლოდ სხვადასხვა ფორმებია. მაგრამ ისიც ნათელია, რომ ასეთ შემთხვევაში მოძრაობა განიხილება იმ ფართო თვალსაზრისით, რომელიც უ რ თ ი ე რ თ ზ ე მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი ს ცნებას შეესაბამება. ხოლო როდესაც ვიხილავთ ურთიერთზემოქმედების ნაწილაკს — ფაქტების ცალკეულ მიზეზობრივ ჯაჭვს, — ჩვენ ნათლად უნდა ვხედავდეთ თვისობრივ განსხვავებას მოქმედებასა და მოქმედების არარსებობას, ე. ი. უმოქმედობას შორის“¹².

ასევე პროფ. მ. შარგოროდსკი აღიარებს, რომ თუ უმოქმედობას განვიხილავთ არა იზოლირებულად, არამედ იმ საზოგადოებრივ ურთიერთობებთან კავშირში, სადაც უმოქმედობას ჰქონდა ადგილი, მაშინ უმოქმედობის მიზეზობრივი ხასიათი უდავო აღმოჩნდება. „მაგრამ საქმე ის არის, რომ მიზეზი და შედეგი არსებობენ, და მათზე შეიძლება ვიმსჯელოთ მხოლოდ მაშინ, როდესაც ორი მოვლენა გამოთიშულია ურთიერთზემოქმედებიდან — ხოლო მაშინ უმოქმედობა არაფერს არ იწვევს“¹³.

მაგრამ, როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, მიზეზისა და შედეგის იზოლირება სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ მიზეზს შეუძლია იმოქმედოს ადგილისა და დროის პირობების გარეშე. ეს იქნებოდა მიზეზობრივი კავშირის მეტაფიზიკური გაგება. მარქსიზმის კლასიკოსები არასდროს არ იხილავენ მიზეზობრივ კავშირს მოვლენათა ურთიერთზემოქმედებისა და ურთიერთდაპირისპირებულობისაგან მოწყვე-

12 Б. С. Антимонов, Значение вины потерпевшего при гражданском правонарушении, М., 1951, стр. 144.

13 М. Д. Шаргородский, Некоторые вопросы причинной связи в теории права, «Советское государство и право» 1956 г. № 7, стр. 50.

ტით. პირიქით, „მხოლოდ ამ უნივერსალური ურთიერთმოქმედებ-დან — ამბობს ენგელსი, — მივალთ ნამდვილ მიზეზობრივ ურთიერ-თობადაღ“¹⁴. მარქსიზმი გვასწავლის, რომ მიზეზობრივი კავშირის ცნებას აზრი აქვს მხოლოდ ორი მოვლენის მიმართ, რომლებიც იზო-ლირებულად არიან აღებული, მაგრამ მიზეზი და შედეგი არ წარ-მოადგენენ ერთხელ და სამუდამოდ მოცემულ, გაყინულ, უცვლელ ცნებებს. მიზეზისა და შედეგის ცნებებს მიმართებითი ხასიათი აქვთ. ის, რაც ადგილისა და დროის ერთ პირობებში მიზეზია, სხვა პირო-ბებში შეიძლება შედეგად იქცეს და პირიქით. ამრიგად, მიზეზისა და შედეგის ცნებები არათუ უპირისპირდებიან ურთიერთზემოქმედების პრინციპს, არამედ, პირიქით, გულისხმობენ მას. ამით კი ბათილდება ძირითადი მოსაზრება, რომელსაც აყენებენ უმოქმედობის მიზეზობ-რაობის წინააღმდეგ, ვინაიდან თვით ამ შეხედულების მომხრენიც კი აღიარებენ. რომ თუ უმოქმედობას განვიხილავთ არა იზოლირებულად, არამედ სივრცისა და დროის განსაზღვრულ პირობებში, მაშინ ვერ უარყოფთ, რომ მას შეუძლია განსაზღვრული შედეგი გამო-იწვიოს.

კრიმინალისტები, რომლებიც უმოქმედობის მიზეზობრივ ხასიათს უარყოფენ, თვლიან, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში უმოქმედობა ისევე უნდა დაისაჯოს, როგორც დადებითი მოქმედების შედეგის წარმოშო-ბა. ასეთი გათანაბრების საფუძველს ისინი მოქმედების საპირაღებ-რივი მოვალეობის შეუსრულებლობაში ხედავენ.

მაგრამ აღნიშნული კრიმინალისტები ვერ ხსნიან, რატომ არის, რომ უმოქმედობა ზოგჯერ ისევე ისჯება, როგორც საზოგადოებრივად საშიში შედეგის წარმოშობა, ხოლო სხვა შემთხვევაში კანონმდებელი სჯის სავალდებულო მოქმედების შეუსრულებლობას როგორც დამოუ-კიდებელ დამთავრებულ დანაშაულს და არ შეუარაქხავს პირს შედეგს, რომელიც ამ მოქმედების შესრულებით შეიძლებოდა აცდენილი ყოფილიყო. დანაშაულთა უკანასკნელ კატეგორიას მიეკუთვნება, მაგა-ლითად, დანაშაულის განუცხადებლობა, როდესაც სისხლის სამართლის კანონი მოვალეობას აკისრებს პირს შეატყობინოს სათანადო ორგანოს დანაშაულის ჩადენის შესახებ (მუხ. 206), დახმარების აღმოუჩენლობა პირისათვის. რომელიც სიცოცხლისათვის, საშიშ: მდგომარეობაში იმ-ყოფებოდა (მუხ. 130) და ა. შ.

უმოქმედობის მიზეზობრიობის უარყოფამ თანმიმდევრულად უნ-და მიგვიყვანოს მიზეზობრივი კავშირის უარყოფამდე ისეთ შემთხვე-ვებშიც, როდესაც ვინმე დადებითი მოქმედებით სპობს იმ ძალას, რო-

14 ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა. სახელგამი, 1950. გვ. 258.

მელიც მიმართულია საზოგადოებრივად საშიში შედეგის ასაცდენად. განვიხილოთ შემდეგი შემთხვევები: ბოროტმოქმედი ხელფეხს შეუკრავს რკინიგზის დარაჯს, რომელიც ამის გამო ვერ ახერხებს მემანქანის გაფრთხილებას საფრთხის შესახებ. ამას შედეგად მოყვება მატარებლის ავარია: ვაჭარცვის ერთ-ერთი თანამონაწილე გაიტყუებს მალაზიის დარაჯს ან გაართობს მას ბანქოს თამაშით თუ საინტერესო საუნდრით. რითაც სარგებლობენ დანარჩენი თანამონაწილენი და მალაზიას ძარცვენ. თუ უარყოფთ უმოქმედობის მიზეზობრივ ხასიათს, მაშინ შეუძლებელი იქნება მიზეზობრივად დავაკავშიროთ იმ პირის აქტიური მოქმედება, რომელმაც ხელი შეუშალა სხვა პირს თავისი მოვალეობა შეესრულებინა, და დამდგარი დანაშაულებრივი შედეგი, ვინაიდან ამ მოქმედებასა და შედეგს შორის ჩართულ უმოქმედობას, რომელიც „სიციარეღეს“ ქმნის, მიზეზობრივი ჯაჭვი უნდა გაეწყვიტა.

პროფ. მ. შარგოროდსკი მართლაც აკეთებს ასეთ დასკვნას. „განსაზღვრული დამოკიდებულება შედეგთან, — ამბობს იგი, — შეიძლება გამომდინარეობდეს არა მართო იქედან, რომ აღდამიანი თავისი მოქმედებით იწვევს შედეგს ან თავისი უმოქმედობით უშვებს მის დადგომას, არამედ იქიდანაც, რომ სუბიექტის მოქმედება სპობს იმ დაბრკოლებას, რომელიც წინ ეღობებოდა შედეგის განხორციელებას. მაგალითად, თუ ა.-მ დააკავა მილიციელი, რომელსაც სურდა ხელი შეეშალა ბ.-სთვის გ.-ის მკვლელობაში, ა. უეჭველად ხელს უწყობს შედეგის განხორციელებას“¹⁵. თითქოს ამ სიტყვებით პროფ. შარგოროდსკიმ აღიარა ა.-ს მოქმედების მიზეზობრივი ხასიათი. მაგრამ შემდეგი წინადადებით მან ეს სწორი დებულება თვითონვე გააბათილა: „მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აქაც, ისევე, როგორც უმოქმედობის დროს, მიზეზობრივ კავშირზე ლაპარაკი შეუძლებელია, და საკითხი იმგვარადვე უნდა გადაწყდეს, როგორც უმოქმედობისას“¹⁶. მაშასადამე, შარგოროდსკის აზრით. პირმა, რომელმაც ხელი შეუშალა სხვა პირს თავისი მოვალეობა შეესრულებინა და მავნე შედეგი აეცდინა, პასუხი უნდა აგოს აგრეთვე მოვალეობის შეუსრულებლობისათვის და არა მავნე შედეგის გამოწვევისათვის. მაგრამ შარგოროდსკის ავიწყდება, რომ ჩვენს მიერ მოტანილ მაგალითებში იმ პირებს, ვინც ხელს უშლიდა სხვებს თავისი მოვალეობის შესრულებაში, თვითონ არავითარი სპეციალური მოვალეობა არ ჰქონდათ დაკისრებული. მალაზიის დაცვის ან ისრის გადაყვანის მოვალეობა აკისრია სპეციალურად და-

15 М. Д. Шаргородский, Причинная связь в теории права, «Ученые записки ВЮОН», вып. X, М., 1947, стр. 188.

16 იქვე.

ქირავებულ დარაჯსა და მებისრეს და არა სხვა პირს; დანაშაულის თავიდან აცდენის სპეციალური მოვალეობა აკისრია მილიციელს და არა ყოველ მოქალაქეს. მაშასადამე, ყველა ეს პირი, ვინც აქტიურად შეაფერხა დანაშაულებრივი შედეგის საწინააღმდეგო ძალა, დაუსჯელი უნდა დარჩეს: მის მოქმედებაში არ არის არც მიზეზობრივი კავშირი, არც საფუძველი მიზეზობრიობასთან გათანაბრებისა, ე. ი. სპეციალური მოვალეობა. ასეთ მიუღებელ დასკვნებს გაგვაკეთებინებს უმოქმედობის მიზეზობრიობის უარყოფა.

§ 3. მიზეზობრივი კავშირი უმოქმედობასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის

1. საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში გაბატონებული შეხედულებების თანახმად, უმოქმედობასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის შეიძლება არსებობდეს მიზეზობრივი კავშირი¹⁷. ამ შეხედულებას იზიარებენ გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტებიც¹⁸.

უმოქმედობის მიზეზობრივი ხასიათის უარყოფა დაპირობებულია მიზეზობრივი კავშირის გაიგივებით მექანიკურ მიზეზობრიობასთან. ვისაც მიზეზობრივი კავშირი ესმის მხოლოდ როგორც მექანიკური მიზეზობრიობა, მან, ბუნებრივია, უმოქმედობა ყოველთვის უნდა განიხილოს როგორც სიცარიელე, რომელსაც არ შეუძლია რაიმე წარმოქმნას. სინამდვილეში „საზოგადოების კანონები არ შეიძლება დავიყვანოთ მექანიკისა და ბიოლოგიის კანონებამდე, ვინაიდან საზოგადოებრივი განვითარების დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენს ის, რომ მას აღამიანთა შეგნებული ქცევა ამოძრავებს“¹⁹.

¹⁷ იხ. მაგალითად, А. А. Пионтковский, Проблема причинности в праве, «Ученые записки ВИОН и ВЮА», М., 1949, стр. 88—89; მისვე, «Учение о преступлении по советскому уголовному праву», М., 1961, стр. 299—300; В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1957, стр. 174—176; Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 54—55; А. А. Герцензон, Уголовное право. Общая часть, М., 1948, стр. 299—300; В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 214; მისვე, Противоправное бездействие и причинная связь, «Советское государство и право» 1967 г. № 5, стр. 28—36; მისვე, Причинность в криминологии, М., 1968, стр. 92—100.

¹⁸ იხ. J. Lekschas, Die Lehre von der Handlung unter besonderer Berücksichtigung strafrechtliche Probleme, Berlin 1953, SS. 31—32; I. Renneberg, Die objektive Seite des Verbrechens, Berlin, 1955, SS. 15—20, 30—33; Lehrbuch des Strafrechts der DDR. Allgemeiner Teil, 1957, SS. 330—333 და სხვ.

¹⁹ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, стр. 55.

განსაგებია ამიტომ, რომ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში განსაზღვრული გარემოებების არსებობისას უმოქმედობამ შეიძლება წარმოშვას და იგი მართლაც წარმოშობს მეტად სერიოზულ შედეგებს. „პირის უმოქმედობა განსაზღვრული პირობების არსებობისას არ არის „არარაობა“, არამედ განსაზღვრულ ქცევას წარმოადგენს“²⁰. მართლაც, ძნელი არა არის დაკრწმუნდეთ იმაში, რომ საზოგადოებრივ კანონზომიერებათა თვალსაზრისით უმოქმედობა ყოველთვის როდია არარაობა. სიციარიელე, არამედ ზოგჯერ განსაზღვრული შინაარსის მატარებელია, რაც გვაიძულებს ანგარიში გავუწიოთ მას, მივიღოთ იგი მხედველობაში. ეს ხდება მაშინ, როდესაც პირი არ ასრულებს ისეთ მოქმედებას, რომელიც აუცილებელი იყო გარკვეული სოციალური კანონზომიერების განვითარების თვალსაზრისით და ამიტომ მოცემულ კონკრეტულ პირობებში მისგან მოსალოდნელი იყო.

ასე მაგალითად, ექვევარეშეა, რომ უმოქმედობა შეიძლება წარმოადგენდეს მოტივს, რომელმაც განსაზღვრა სხვა პირების ყოფაქცევა, მან შეიძლება აიძულოს ეს პირები რაიმე აქტიური მოქმედება შესასრულონ.

მოვიტანოთ მაგალითი, როდესაც უმოქმედობა ფსიქიკურ ზეგავლენას ახდენს სხვა პირზე, ჰქმნის მისი მოქმედების მოტივს და ამით დანაშაულის ჩადენის ხერხი ხდება: გამყოლი არ აფრთხილებს უსინათლოს, რომ უფსკრულს უახლოვდებიან, მაშინ როდესაც უკანასკნელი მის გაფრთხილებას მოელოდა, უსინათლო გადადგამს ნაბიჯს უფსკრულშიაკენ და იღუპება: რკინიგზის დარაჯი არ აძლევს მოახლოებულ მატარებელს გამაფრთხილებელ სიგნალს, რომ გზა თავისუფალი არ არის; მემანქანე, რომელიც ამის გამო ვარაუდობს, რომ გზა თავისუფალია, განაგრძობს სვლას და მეორე მატარებელს ეჯახება.

ორივე მაგალითში უმოქმედობა არ არის „არარაობა“, სიციარიელე. არამედ მას განსაზღვრული აზრი აქვს: იგი ქმნის მოტივს სხვა პირთა განსაზღვრული ქცევისათვის. როცა გამყოლი არ აფრთხილებს უსინათლოს, რომ იგი უფსკრულს უახლოვდება; მის ღუმილს იგივე მნიშვნელობა აქვს, გამყოლს რომ პირდაპირ ეთქვა — გზა საშიში არ არისო. სწორედ ასევე არავითარი განსხვავება არ არის იმ შემთხვევას შორის, როცა რკინიგზის დარაჯი უჩვენებს მემანქანეს მწვანე ნიშანს, და იმ შემთხვევას შორის, როცა იგი მას წითელ ნიშანს არ უჩვენებს. გარკვეულ ურთიერთობათა სფეროში ორივე ამ გარემოებას საესებით ერთნაირი მნიშვნელობა აქვს და ამიტომ ისინი ერთნაირ შედეგებს იწვევენ.

20 А. А. Пионтковский, Учение о преступлении, стр. 227.

მოტანილი შემთხვევები იმდენად ნათლად ცხადყოფენ უმოქმედობის მიზეზობრივ ხასიათს, რომ ზოგიერთი ბურჟუაზიული იურისტი, რომელიც საერთოდ უარყოფს უმოქმედობის მიზეზობრიობას, იძულებულია აღიაროს, რომ უმოქმედობა ზოგჯერ შეიძლება ფსიქიკურად მოქმედი მიზეზი გახდეს²¹. მაგრამ ეს ავტორები ივიწყებენ, რომ მოტანილ შემთხვევებს უფრო ზოგადი მნიშვნელობა აქვთ, რომ ეს შემთხვევები ადასტურებენ საერთოდ უმოქმედობის მიზეზობრიობას. სავესებით ნათელია, რომ თუ უმოქმედობას საერთოდ მიზეზობრივია ხასიათი არ ექნებოდა, მაშინ იგი არ გამოვლინდებოდა როგორც ფსიკიკურად მოქმედი მიზეზი.

უმოქმედობას შეიძლება ჰქონდეს მიზეზობრივი ხასიათი არა მარტო იმ მხრივ, რომ მოტივაციური ზემოქმედება მოახდინოს სხვა ადამიანის მოქმედებაზე; ამასთან ერთად უმოქმედობა შეიძლება ჩაერთოს მიზეზობრიობის საერთო ჩაქვეში, რომელიც ობიექტურ გაოქმადსამყაროში მიმდინარეობს. ავიღოთ ასეთი შემთხვევები: მოლარეს ავიწყდება სალაროს დაკეტვა, რის გამოც შენობაში შეპარული ქურდი ადვილად ახერხებს ფულის წაღებას. შინამოსამსახურე, რომელიც მძარცველებს უთანხმდება, განზრახ ტოვებს ღიად სადარბაზოს კარებს, ბოროტგანმზრახველები შეიპარებიან და ბინას ძარცავენ. მოლარისა და შინამოსამსახურის უმოქმედობა აუცილებელი რგოლებია მიზეზობრივი ჩაქვის განვითარებისა, ეს განვითარება განსაზღვრული გზით წარიმართა სწორედ უმოქმედობის წყალობით. იბადება კითხვა: არის თუ არა მიზეზობრიობის თვალსაზრისით განსხვავება იმ შემთხვევას შორის, როცა პირი გააღებს დაკეტილ კარს, რომ ქურდები ბინაში შეუშვას, და იმ შემთხვევას შორის, როდესაც იგი იმავე განზრახვით არ კეტავს ღია კარს. ვფიქრობთ, არავითარი განსხვავება ამ შემთხვევებს შორის არ უნდა იყოს!

2. მოტანილი მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, რომ უმოქმედობას საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროში შეიძლება მიზეზობრივი მნიშვნელობა ჰქონდეს. მაგრამ ამით ჯერ კიდევ პასუხი არ გავცივია კითხვაზე, თუ როგორ ხდება ზიანის მიყენება, როგორ მყარდება კაშვირი რაიმეს არ გაკეთებასა, ე. ი. მოქმედების უარყოფასა და დამდგარ

21 ასე მაგალითად, ა. დონა, რომელიც საზოგადოდ უარყოფს უმოქმედობის მიზეზობრიობას, ამავე დროს აღიარებს, რომ უმოქმედობა შეიძლება იყოს ფსიკიკურად მოქმედი მიზეზი; „იქ, სადაც მიზეზობრიობის კანონი ადამიანთა მოქმედების მოტივაციის ფორმას იღებს, იქ უმოქმედობა შეიძლება კაუზალურად მოქმედებდეს... იმ ფაქტმა, რომ თუხუის დაავიწყდა გეგმე თეთრი იალქნის აფრიალება, აიძულა მამა-მისი კლდიდან ზღვაში გადავარდნილიყო“ (A. Graf zu Dohna, Der Aufbau Des Verbrechenslehre, Bonn, 1936, S. 113).

წედევს შორის. ამ კითხვაზე შეიძლება პასუხი გავცეთ, თუ მხედველობაში მივიღებთ მოვლენათა, კერძოდ საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენათა განვითარების დიალექტიკურ ხასიათს. „ფილოსოფიურ რევულებში“ ვ. ი. ლენინმა მოგვცა დიალექტიკის არსის ღრმა დახასიათება: „არა შიშველი უარყოფა, არა ფუჭი უარყოფა, არა სკეპტიკური უარყოფა, მერყეობა, ეჭვი არის დამახასიათებელი და არსებითი დიალექტიკაში, — რომელიც, უეჭველია, შეიცავს უარყოფის ელემენტს და თანაც როგორც თავის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს, — არამედ უარყოფა როგორც მომენტი კავშირისა, როგორც მომენტი განვითარებისა, დადებითის შენახვით, ვ. ი. ყოველგვარი მერყეობის გარეშე, ყოველგვარი ეკლექტიკის გარეშე“²².

უმოქმედობის მიზეზობრიობის საკითხს დიალექტიკურად უნდა მივუდგეთ. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში გახდება ნათელი, რომ უმოქმედობა არ არის ნული, არ არის ლიტონი უარყოფა. ჩვენს მიერ მოტანილი მაგალითებიდან ადვილად შეგვეძლო დავრწმუნებულყავით ამაში. უმოქმედობა რომ ლიტონი უარყოფა, სრული სიცარიელე იყოს, მაშინ მას არ შეეძლო შეექმნა, მაგალითად, ყალბი წარმოდგენა მატარებლის მემანქანისათვის, არ შეეძლო შეცდომაში შეყვანა პირი, რომელმაც სხვა პირს ქონება გადასცა, არ შეეძლო გაეადვილებინა ბოროტგანმზრახველისათვის სალაროს გაქურდვა ან სხვის ბინაში შესვლა.

უმოქმედობის პრობლემისადმი დიალექტიკური მიდგომისას ნათელი ხდება, რომ უმოქმედობა როგორც რაიმე განსაზღვრულის შეუსრულებლობა, შეიძლება წარმოადგენდეს კავშირის მომენტს, განვითარების მომენტს. მასასადამე, ამ თვალსაზრისით იგი შეიძლება შეიცავდეს რაღაც დადებითს, რომელსაც დამაპირობელი ხასიათი აქვს. ამისათვის ადამიანის ყოფაქცევა უნდა განვიხილოთ საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებთან კავშირში.

ამრიგად, ჩვენ უნდა გამოვიდეთ ადამიანის როგორც საზოგადოებრივი ორგანიზაციის წევრის პრაქტიკული საქმიანობიდან. სწორედ ეს საქმიანობა თვალნათლივ გვიჩვენებს უმოქმედობის მიზეზობრივ ხასიათს. ამასთან დაჭკვეშირებით გავიხსენოთ ვ. ლენინის სიტყვები: „პრაქტიკა უფრო მაღალია (თეორიულ); შემეცნებაზე, ვინაიდან მას აქვს არა მხოლოდ ღირსება ზოგადობისა, არამედ უშუალო სინამდვილისაც“²³.

ადამიანს თავის პრაქტიკულ საქმიანობაში შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს გარესამყაროზე არა მარტო უშუალო „სხეულებრივი“

22 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 38, გვ. 225—226.

23 ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 38, გვ. 212.

ჩარევით განსაზღვრულ ურთიერთობებში, არამედ აგრეთვე იმით, რომ გამოიყენოს ქიმიური, ფიზიკური ან ბიოლოგიური მიწებობრიობა, რომელზედაც იგი ბატონობს.

ნათქვამი ვრცელდება დანაშაულის ჩადენის საშუალებებზეც. კაცის მოკვლა შეიძლება არა მარტო მისი მოხრჩობით ან ცულის დარტყმით, არამედ აგრეთვე მისი გაგზავნით მინდორში, სადაც, წინასწარი შეცნობით, ნაღმია დატოვებული. იგივე მომენტი შესაძლებლობას გვაძლევს დავასაბუთოთ უმოქმედობის მიზეზობრივი ხასიათი. ადამიანს შეუძლია გამოიყენოს ბუნების ძალები თავისი მიზნებისათვის ისე, რომ არავითარი დადებითი მოქმედება არ შეასრულოს. ეს მაშინ ხდება, როდესაც თავისი ჩაურევლობით შესაძლებლობას აძლევს რაიმე საშიშ ძალებს, რომლებიც მისი ბატონობის სფეროშია. განსაზღვრული მიმართულებით იმოქმედონ. ამ ძალების გათავისუფლებით ადამიანი მანვე შედეგის აუცილებელ პირობას ჰქმნის და ამგვარად გამოავლინებს თავის ნებას ობიექტურ გარესამყაროში.

ეს იმას როდი ნიშნავს, თითქოს პირის უმოქმედობა გარესამყაროში გამოწვეული ცვლილების მექანიკური მიზეზია. მაგრამ იმ მდგომარეობის გამო, რომელიც ადამიანს საზოგადოებრივი ცხოვრების განსაზღვრულ სფეროში უჭირავს, და იმ კონკრეტული პირობების წყალობით, რომელშიც ადგილი აქვს უმოქმედობას, პირი შესაძლებლობას იძენს განსაზღვრული მოქმედებისათვის თავის არილებით შემოქმედება მოახდინოს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაზე. „დანაშაულებრივი უმოქმედობის დროს დამნაშავე გარკვეული საზოგადოებრივად აუცილებელი მოქმედების შეუსრულებლობით ქმნის პირობას იმისათვის, რათა განსაზღვრულმა, უკვე მოქმედმა ან შემდგომ წარმოშობილმა ბუნებრივმა, ტექნიკურმა ან საზოგადოებრივმა პროცესებმა წარმოშონ საზოგადოებისათვის ზიანი ან ზიანის მიყენების საფრთხე“²⁴.

უმოქმედობის მიზეზობრიობა რიგი სპეციფიკური თავისებურებებით ხასიათდება. ამ თავისებურებებს ქვემოთ განვიხილავთ.

3. უმოქმედობასა და დამდგარ საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის დასადგენად უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გავარჯივოთ, ჩაბმული იყო თუ არა პირი თავისი წინა

²⁴ J. Renneberg, Die objektive Seite des Verbrechens, Berlin. 1955. S. 16.

შოქმედებით განსაზღვრულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა კანონზომიერებაში, წარმოდგენდა თუ არა ეს მოქმედება ამ ურთიერთობათა განვითარების აუცილებელ რგოლს. ინდივიდის კონკრეტული მდგომარეობა საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში აკისრებს მას განსაზღვრული ფუნქციების და ამოცანების შესრულებას, რის გამო სოციალისტური საზოგადოება სავსებით დასაბუთებულად ვარაუდობს, რომ იგი წარმართავს მის ბატონობაში მოქცეულ ძალებს სწორედ მოცემულ ურთიერთობათა დაცვისა და განვითარების მიმართულებით. ამიტომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ეს დასაბუთებული ვარაუდი არ მართლდება, როდესაც პირი გამოთიშავს თავის მოქმედებას ამ კანონზომიერებიდან და გზას უხსნის საშიში შედეგების გამოწვევ აქტიურ ძალებს, ამით მისი უმოქმედობა ხდება საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომის აუცილებელი პირობა.

საზოგადოებრივი ფუნქციები, რომლებსაც სოციალისტური საზოგადოების მოქალაქენი ასრულებენ, თავის იურიდიულ გამოსახულებას პოულობენ სპეციალურ მოვალეობაში, რომელთაც მათ მართლწესრიგი აკისრებს. ამიტომ სავალდებულო მოქმედების შეუსრულებლობა იმავდროულად ნიშნავს იმ მოქმედების შეუსრულებლობას, რომელსაც მისგან სოციალისტური მართლწესრიგი მოელოდა.

სამართლებრივ საფუძველი, რომელიც აკისრებს პირს მოქმედების მოვალეობას, შეიძლება სხვადასხვა იყოს.

ა) მოქმედების სპეციალური მოვალეობა შეიძლება თვით კანონისაგან გამომდინარეობდეს. ასეთია, მაგალითად, დედის მოვალეობა საზრდო მისცეს ბავშვს. ამ მოვალეობის შეუსრულებლობისა და ასეთი უმოქმედობის შედეგად ბავშვის სიკვდილის შემთხვევაში დედა პასუხს აგებს მისი მკვლელობისათვის (თუ არსებობს განზრახვი ან გაუფრთხილებლობითი ბრალი).

მართლაც, განა შეიძლება განვიხილოთ დედის უმოქმედობა როგორც რეალურ მნიშვნელობას მოკლებული, როგორც ბავშვის კვების მოვალეობის შიშველი შეუსრულებლობა? ვფიქრობთ, რომ არა! დედა იმყოფება განსაზღვრულ ურთიერთობაში თავის ბავშვთან. ჩვილი ბა-

გშვის უძღურება და დაუცველობა მის არსებობას დამოკიდებულს ხდის დედის ზრუნვისაგან. დედა ჩართულია სოციალური კანონზომიერების საერთო ჯაჭვში და სოციალისტური საზოგადოება მოელის მისგან ისეთი მოქმედების შესრულებას, რომელიც აუცილებელია ამ კანონზომიერების ნორმალური განვითარებისათვის. ამიტომ უმოქმედობა არ წარმოადგენს მოქმედების „ლიტონ უარყოფას“, არამედ ქცევას, რომელმაც ბავშვის სიკვდილი გამოიწვია.

ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა სავსებით მართებულად თვლის, რომ ასეთ შემთხვევაში შედეგი უმოქმედობითაა გამოწვეული. ასე მაგალითად, გ.-ს საქმეზე დადგინდა, რომ იგი არავითარ მზრუნველობას არ იჩენდა თავისი ექვსი წლის შვილის მილიასადმი, არ კვებავდა, არ აცმევდა, არ ურეცხავდა თეთრეულს. ამის შედეგად გოგონა მეორე ხარისხის დისტროფიით დაავადდა, მისი ტანი მთლად წყლულებით იყო დაფარული, რაც მკბენარებმა გამოიწვია. სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის აზრით, თუ დადგინდებოდა, რომ გ. განზრახ ქმნიდა ასეთ პირობებს, რათა ბავშვის სიკვდილი გამოეწვია, მაშინ მისი უმოქმედობა უნდა დაკვალიფიციერებულიყო როგორც მკვლელობის მცდელობა²⁵. მაშასადამე, ბავშვის სიკვდილის შემთხვევაში, კოლეგიის აზრით, მის დედას პასუხი უნდა ეგო მისი მკვლელობისათვის.

ბ) განსაზღვრული მოქმედების შესრულების მოვალეობა შეიძლება გამომდინარეობდეს იმ მდგომარეობიდან, რომელიც პირს ქვეყნის სახელმწიფო, სამეურნეო და სხვ. სფეროში უკავია. პირის საზოგადოებრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებული განსაზღვრული ფუნქციების შესრულება მის სპეციალურ მოვალეობად იქცევა, ხოლო სათანადო პირობებში ამ მოვალეობის შეუსრულებლობამ შეიძლება საზოგადოებრივად საშიში შედეგის დადგომა გამოიწვიოს. ავილოთ ასეთი მაგალითი: ქარხნის აფეთქებაში საამქროს უფროსი არ ღებულობს გამაფრთხილებელ ზომებს, რასაც შედეგად მოჰყვა აფეთქება, რომელმაც ადამიანთა მსხვერპლი და სახელმწიფო ქონების დაზიანება გამოიწვია. ასეთ შემთხვევაში არ შეიძლება ითქვას, რომ უმოქმედობა არარაობაა. საამქროს უფროსს მისი საზოგადოებრივი

---

25 იხ. «Сборник постановлений Пленума и определенний коллегий Верховного Суда СССР 1944 г.», М., 1948, стр. 104—105

მდგომარეობის მიხედვით საქმე აქვს განსაზღვრულ საშიშ ძალებთან, მას ევალება ამ ძალების ალაგმვა, რომ რაიმე უბედური შემთხვევა არ მოხდეს. როცა ასეთი პირი თავს იკავებს მოქმედებისაგან, რომელსაც მიზანშეწონილად უნდა წარემართა მათი მოქმედება, და მიუშვებს მათ თავისუფლად იმოქმედონ, ამით იგი ხელს უწყობს ისეთი აქტიური ძალების გაჩენას, რომლებიც საზოგადოებრივად საშიშს შედეგს იწვევენ; ამგვარად პირის უმოქმედობა თვით ერთვის მიზეზობრივი კავშირის ჯაჭვს როგორც ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა.

საბჭოთა სასამართლო და საგამოძიებო პრაქტიკა მართებულად ცნობს ასეთ შემთხვევებში მიზეზობრივ კავშირს უმოქმედობასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის. მაგალითად, ა. ცნობილი იყო დამნაშავედ იმაში, რომ ნიკოლაევის „საოლქო სამშენებლო-სამონტაჟო კონტორის“ სამუშაოთა მწარმოებლის თანამდებობაზე მუშაობის დროს, არ შეამოწმა წინასწარ გვირაბის მდგომარეობა, რაც მის მოვალეობას შეადგენდა და ისე ჩაუშვა მუშები გვირაბში; უშიშროების ტექნიკის წესების შეუსრულებლობის შედეგად გვირაბი ჩაინგრა, რამაც ორი მუშა დააზიანა. უკრაინის სსრ უმაღლესმა სასამართლომ სამართლიანად ცნო მიზეზობრივი კავშირი ა.-ს უმოქმედობასა და დამდგარ შედეგს შორის²⁶. მართლაც, იმ საზოგადოებრივი ფუნქციის გამო, რომელიც დაკისრებული ჰქონდა ა.-ს მისი სამსახურებრივი მდგომარეობით, იგი მოვალე იყო უზრუნველყო სამუშაოთა უსაშიშრო წარმოება. ამ მოვალეობის შეუსრულებლობით ა.-მ შექმნა პირობა უბედური შემთხვევისათვის, მუშათა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლისათვის. რამდენადაც ა.-ს უმოქმედობით ამოძრავებულმა ბუნებრივმა პროცესებმა საზოგადოებისათვის მავნე შედეგები გამოიწვიეს, ამდენად პირმა პასუხი უნდა აგოს, თუ, რა თქმა უნდა, უმოქმედობა მისი განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის შედეგი იყო.

გ) მოვალეობის შესრულების ვალდებულება შეიძლება გამომდინარეობდეს პირის წინასწარი მოქმედებიდან, რომლითაც მან მავნე შედეგის განხორციელების საფრთხე შექმნა. ის, ვინც ასეთი საფრთხე შექმნა და შემდეგ თავს იკავებს მოქმედებისაგან, რომელმაც ხელი უნდა შეუ-

26 იხ. «Социалистическая законность» 1954 г. № 6, стр. 95.

შალოს ამ საფრთხისაგან საზოგადოებრივად საშიში შედეგის წარმოშობას, თავისი უმოქმედობით ჰქმნის მავნე შედეგის აუცილებელ პირობას. აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევები, როდესაც საფრთხე განზრახ არ იყო შექმნილი. თავის თავად ცხადია, თუ პირმა თავისი დადებითი მოქმედებით განზრახ, მავნე შედეგის გამოწვევის გათვალისწინებით შექმნა საფრთხე, რომელიც შემდეგ სინამდვილედ გადაიქცა, აქ უმოქმედობაზე ვერ ვილაპარაკებთ. თუ, მაგალითად, ვინმემ მოკვლის განზრახვით მისცა თავის მტერს საწამლავი და შემდეგ არ დააღვივნა მას საწამლავის საწინააღმდეგო წამალი, არ შეიძლება მისი ქმედობა ორნაწილად გავყოთ და განვიხილოთ ჯერ როგორც დადებითი მოქმედებით საფრთხის შექმნა და შემდეგ — როგორც მოქმედებისაგან თავის შეკავებით საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გამოწვევა. აქ ჩვენ საქმე გვაქვს ერთი ფსიქიკური განწყობილებით დახასიათებულ ერთ განუყოფელ აქტთან — განზრახ მკვლელობასთან, რომელიც დადებითი მოქმედებით არის გამოწვეული.

მანასადამე, მომდევნო უმოქმედობა შეიძლება განხილულ იქნას დამოუკიდებლად იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი თავისი ფსიქიკური თვისებებით სულ სხვა ხასიათს ატარებს, ვიდრე მისი წინამორბედი აქტიური მოქმედება.

წინა აქტიური მოქმედება, რომელმაც მოქმედების ვალდებულება შექმნა, შეიძლება ჩადენილი იყოს ბრალის გარეშე, ხოლო შემდგომი უმოქმედობა შეიძლება გაუფრთხილებელი ან განზრახი იყოს. მაგალითად: კარგი მცურავი შეაგულიანებს ცუდ მცურავს ზღვაში საცურაოდ, თანაც პირდება, რომ საჭიროების შემთხვევაში დახმარებას აღმოუჩენს. იმ მომენტში, როცა ცუდი მცურავი განსაცდელში აღმოჩნდა, კარგი მცურავი თავისი უდარდებლობისა და უპასუხისმგებლობის გამო იმდენად შორს იყო ცუდი მცურავისაგან, რომ თავის ამხანაგს დახმარება ვერ აღმოუჩინა. ამ მაგალითში დადებითი მოქმედება (ცუდი მცურავის შეგულიანება) ჩადენილია არაბრალეულად, რადგან კარგი მცურავს გულწრფელად სურდა თავის ამხანაგს დახმარებოდა; გაუფრთხილებელი ბრალი მას შემდეგ უჩნდება, დახმარების აღმოუჩენლობის მომენტში.

მეორე მაგალითი: შოფერმა შარავზაზე ღამით დააჯახა მთვრალ კაცს მანქანა და დაჭრილი გზაზე მიატოვა, რადგან პასუხისმგებლობის შეეშინდა. ვთქვათ, მანქანის დაჯახებაში შოფერს ბრალი არ მიუძღოდა. უბედური შემთხვევა გამოწვეული იყო თვით დაზარალებულის უხეში გაუფრთხილებლობით. მაგრამ შოფერის უდანაშაულო მოქმედებამ შექმნა დაზიანებული პირის სიკვდილის საშიშროება. ასეთი საფრ-

თხის შექმნა, თუნდაც პირის გაუფრთხილებლობისა და განზრახვის გარეშე. ავალდება შოფერს გადაუდებელი დახმარება აღმოეჩინა დაქრილისათვის, წაეყვანა იგი საავადმყოფოში, გამოეწვია სასწრაფო დახმარება და ა. შ. მაგრამ შოფერი ამას არ აკეთებს.

საიდან წარმოიშვა კარგი მცურავის, შოფერის და სხვ. მოვალეობა განსაზღვრული მოქმედების შესრულებისა? — ეს მოვალეობა წარმოშობილია მათივე წინასწარი, თუნდაც არაბრალეული, საფრთხის შემქმნელი მოქმედებით.

ვინც თავისი მოქმედებით საფრთხე შექმნა, ის ვალდებულია მიიღოს ზომები ამ საფრთხის ლიკვიდაციისათვის. თუ ვინმემ ტყეში კოცონი დაანთო, ის ვალდებულია წასვლისას ჩააქროს ცეცხლი, რომ ხანძარი არ გაჩნდეს. თუ ვინმემ გაზის ონკანი გახსნა, ის ვალდებულია დახუროს იგი, რომ ხალხი არ მოიხუთოს. შეიძლება ასეთი ვალდებულების შესახებ სპეციალურად არსად ეწეროს, მაგრამ სოციალისტური თანაცხოვრების წესებით იგი უეჭველად იგულისხმება.

ამ შემთხვევათა გადაწყვეტის სიძნელე ბურჟუაზიული იურისტებისათვის, როგორც დავინახეთ, იმაში მდგომარეობს, რომ ვინაიდან ისინი თვით უმოქმედობის მიზეზობრიობას უარყოფენ, ამიტომ იძულებული არიან დაარღვიონ ფუნდამენტური პრინციპი, რომლის მიხედვით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირისა და ბრალის დამთხვევა. ამ პრინციპის უარყოფის შედეგად ისინი იძულებულნი იყვნენ აღეარებინათ მომდევნო ბრალი, რომელსაც უკუძალა ეძლევა, ე. ი., რომელიც თუმცა უმოქმედობის დროსაა წარმოშობილი, მაგრამ ხელოვნურად უნდა იქნას გადატანილი წინა, დადებით მოქმედებაზე (dolus et culpa conseqvens).

ჩვენი აზრით, ზემოთ მოხსენებული შემთხვევები განხილულ უნდა იქნეს შემდეგნაირად: დადებითი მოქმედება, საიდანაც იწყება მიზეზობრივი კავშირის მიმდინარეობა არ მიიღება მხედველობაში პასუხისმგებლობის საკითხის გადაჭრისას, ვინაიდან ამ მომენტში პირს ბრალი არ ჰქონდა; სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა უნდა დაუკავშირდეს უმოქმედობას, რომელიც როგორც მიზეზობრივ, ისე ბრალეულ კავშირშია შედეგთან. მიზეზობრივი კავშირი უმოქმედობასა და შედეგს შორის იმითაა დასაბუთებული, რომ პირი არ ასრულებს მისი დადებითი, საფრთხის შემქმნელი მოქმედებით გამოწვეულ ვალდებულებას გააბათილოს შექმნილი საფრთხე და თავიდან აეცილოს მოსალოდნელი მავნე შედეგი. მაშასადამე, თუ მძღოლმა შემთხვევით გზაზე მიმავალი კაცი დააზიანა და შემდეგ მას დახმარება არ აღმოუჩინა, რის გამოც დაქრილი გარდაიცვალა, მან პასუხი უნდა აგოს ადამიანის მკვლელობისათვის, თუნდაც ზიანის მიყენების მომენტში ბრალი არ ჰქონდეს. გან-

ზრახი თუ გაუფრთხილებელი მკვლევლობისათვის აგებს პასუხს მძლო-ლი, — ეს უკვე იმაზეა დამოკიდებული, როგორი იყო მისი ფსიქიკური დამოკიდებულება შედეგთან. თუ მოქმედებისაგან თავის შეკავების დროს პირი ითვალისწინებდა, რომ დაჭრილისათვის დახმარების აღმო-უჩენლობას შეიძლება შედეგად მოყვეს მისი სიკვდილი და შეგნებუ-ლად უშეებდა ასეთ შედეგს, პირი პასუხს აგებს ადამიანის განზრახ (ევენტუალური განზრახვით) მკვლევლობისათვის, ხოლო თუ პირი ით-ვალისწინებდა ასეთ შედეგს. მაგრამ უსაფუძვლოდ იმედოვნებდა მის აცდენას, ან არ ითვალისწინებდა, თუმცა შეეძლო და უნდა გაეთვალის-წინებინა იგი, პასუხს აგებს გაუფრთხილებელი მკვლევლობისათვის.

შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ საფრთხის შემქმნელი მოქმედება გამოწვეულია გაუფრთხილებლობით, ხოლო უმოქმედობის დროს პირს განზრახვა ჰქონდა. ასეთ შემთხვევაშიც მოქმედების კვალიფიკაცია ბრალის იმ ფორმის მიხედვით იქნება, რომელიც მას უმოქმედობის დროს ჰქონდა. მაგალითად, შოფერმა გაუფრთხილებლად დააჯახა მან-ქანა ქუჩაში მიმავალ ქალს, შემდეგ დაინახა, რომ ეს ქალი მისი ყოფი-ლი ცოლია. რომელსაც იგი ალიმენტს უხდიდა. თუ შოფერის მიერ მისთვის დახმარების აღმოჩენა ქალს სიკვდილისაგან იხსნიდა, მაგრამ შოფერმა შეგნებულად, მოკვლის განზრახვით თავი აარიდა თავისი მოვალეობის შესრულებას, იგი პასუხს აგებს განზრახ მკვლევობი-სათვის.

4. ყველა ჩამოთვლილ შემთხვევაში მიზეზობრივი კავშირი უმოქმე-დობასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის დასაბუთებულია იმით, რომ პირს კანონის, ხელშეკრულების, წინასწარი საფრთხის შე-მქმნელი მოქმედებისა თუ სხვ. იურიდიული საფუძვლის გამო ჰქონ-და ს პ ე ც ი ა ლ უ რ ი მ ო ვ ა ლ ე ო ბ ა ე მ ო ქ მ ე დ ნ ა . ამის საწინა-აღმდეგოდ, იმ შემთხვევაში, როცა პირს ასეთი ს პ ე ც ი ა ლ უ რ ი მ ო - ვ ა ლ ე ო ბ ა არ აკისრია, მიზეზობრივ კავშირზე მოქმედებისაგან თავის შეკავებასა და მძიმე შედეგს შორის ვერ ვილაპარაკებთ.

სისხლის სამართლის კოდექსში გათვალისწინებულია შემთხვევები, როდესაც პირი ისჯება რაიმე მოქმედების შეუსრულებლობისათვის თავისთავად, იმისგან დამოუკიდებლად, დადგა თუ არა მძიმე შედე-გი. მაგალითისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ დახმარების აღმოუჩენლო-ბა პირისათვის, რომელიც სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში იმყოფება (მუხ. 130) ან დანაშაულის განუცხადებლობა (მუხ. 206). როგორც ცნობილია, ორივე შემთხვევაში დანაშაული განიხილება როგორც წმინდა უმოქმედობა. ასე მაგალითად, განუცხადებლობა და-ნაშაულისა, რომელიც მზადდება ჩასადენად, არ განიხილება როგორც ჩადენილ დანაშაულში თანამონაწილეობა, არამედ ისჯება მხოლოდ გან-

საკუთრებულ, კახობით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში როგორც დამოუკიდებელი, უმოქმედობითი დელიქტი. ასევე დახმარების აღმოუჩენლობა იმ პირისათვის, რომლის სიცოცხლესაც საფრთხე მოელოდა, არ განიხილება როგორც მკვლელობა, თუნდაც საფრთხე ნამდვილად განხორციელდეს და კაცი მოკვდეს, არამედ როგორც დამოუკიდებელი შედეგგარეშე დანაშაული—წმინდა უმოქმედობა.

საბჭოთა კანონმდებლობის ასეთი დამოკიდებულება ზემომოხსენებული დელიქტებისადმი საეცებით კანონზომიერია. რარიგ საშიშიც არ უნდა იყოს სოციალისტური ურთიერთობებისათვის მძიმე დანაშაულის განუცხადებლობა, რარიგ უარყოფითადაც არ უნდა აფასებდეს კომუნისტური მორალი მოყვასისათვის დახმარების აღმოუჩენლობას. მაინც ეს დანაშაული არ შეიძლება იმავე სიბრტყეზე დაეაყენოთ, როგორც უმოქმედობის მეშვეობით დანაშაულებრივი შედეგის გამოწვევა. საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გამოწვევა აქ პიროვნების ნებელობითი ქცევის, მისი საქმიანობის სფეროს გარეშე ხდება.

პირი, რომელიც არ აცხადებს, რომ მზადდება დანაშაული, ან არ ეხმარება საფრთხეში მყოფ ადამიანს, არ იყო წინასწარ ისეთ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში საფრთხეში აღმოჩენილ ობიექტებთან, რომ მათი უსაფრთხოების გარანტია ყოფილიყო. მას თავისი განსაკუთრებული საზოგადოებრივი მდგომარეობის გამო არ ჰქონდა დაკისრებული სპეციალური ვალდებულება საზოგადოებრივად საშიში შედეგის აცდენისა, თითონაც საკუთარი მოქმედებით არ შეუქმნია საფრთხე და ამიტომ არ მიუშვია თავის ნებაზე მის ბატონობაში მყოფი საშიში ბუნებრივი, ფიზიკური და სხვ. ძალები, რომ იმოქმედონ საზოგადოებრივად საშიში შედეგის გამოწვევის მიმართულებით. ასეთ პირს მხოლოდ ზოგადი მოქალაქეობრივი მოვალეობა აკისრია დანაშაულის განცხადებისა ან საფრთხეში მყოფი პირისათვის დახმარების აღმოჩენისა. იგი მხოლოდ შემთხვევით აღმოჩნდება ისეთ მდგომარეობაში, რომ შეუძლია უვნებელყოფს საფრთხე, რომელსაც ამ ურთიერთობათა სფეროს გარეშე წარმოიშვა, რომელშიც იგი თავისი მდგომარეობით ჩაბმულია.

მაგრამ, თუ პირს სპეციალური მოვალეობა აწევს ხელი შეუშალოს დანაშაულის ჩადენას ან აღმოუჩინოს დახმარება საფრთხეში მყოფს, მაშინ მისი უმოქმედობა სხვაგვარად უნდა იქნას განსჯილი. მაგალითად, თუ მილიციელი, რომელსაც სპეციალურად დაკისრებული აქვს საზოგადოებრივი წესრიგისა და უშიშროების დაცვა, არ ასრულებს თავის მოვალეობას და ამით ხელს უწყობს სოციალისტური ქონების გატაცებას, მაშინ მისი უმოქმედობა მიზეზობრივ კავშირშია დანაშაულებრივ შედეგთან და, თუ ამავე დროს ამ უმოქმედობასთან ზრალიც იყო

დაკავშირებული, იგი პასუხს აგებს ქონების გატაცებისათვის ხელის შეწყობისათვის.

5. იმის დადგენა, რომ პირი, თავისი მდგომარეობის გამო საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სფეროში, ვალდებული იყო განსაზღვრული მიმართულებით ემოქმედნა, ჯერ კიდევ არაა საკმარისი, რომ ვამტკიცოთ მიზეზობრივი კავშირის არსებობა მის უმოქმედობასა და დამდგარ საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის. აუცილებელია აგრეთვე, რომ პირს, რომელმაც მოსალოდნელი დასავალდებულო მოქმედება არ შეასრულა, ქონდეს ფაქტიური შესაძლებლობა ამ მოქმედების შესრულებისა.

ამ დებულებაზე არაერთხელ მიუთითებიათ ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში.

ჩ. და სხვები ცნობილი იქნენ დამნაშავედ, რომ როდესაც ზესტაფონის საშუაობიარო სახლის ექიმებად მუშაობდნენ, დანაშაულებრივი დაუდევრობა გამოიჩინეს: არ შეამოწმეს ავადმყოფ ნ-ს ჯანმრთელობა და დავიანებით დაუხვეს მას დიაგნოზი, რის გამოც ავადმყოფი ჩირქოვანი პერიტონიტით გარდაიცვალა.

სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ სახალხო სასამართლოს განაჩენი და საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინება გააუქმა და საქმე გადაგზავნა ახალი სასამართლო განხილვისათვის. ამასთან კოლეგიამ აღნიშნა: „საქმის ახალი განხილვისას სასამართლომ უნდა გამოარკვიოს, არსებობს თუ არა მიზეზობრივი კავშირი მსჯავრდებულთა მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის, აგრეთვე შეამოწმოს ჩ.-ს ჩვენება, რომ იგი ორადღის განმავლობაში ავად იყო და ამიტომ მოკლებული იყო შესაძლებლობას რეგულარულად შეემოწმებინა მშობიარობის მდგომარეობა²⁷.”

როგორც ამ განჩინებიდან ჩანს, სასამართლო კოლეგია მოითხოვს გამოირკვეს, ჰქონდა თუ არა ბრალდებულ ჩ.-ს ფაქტიური შესაძლებლობა შეესრულებინა მისთვის სავალდებულო მოქმედება, და ამას უკავშირებს მიზეზობრივი კავშირის საკითხს მის უმოქმედობასა და პაციენტის სიკვდილს შორის.

მაგრამ პირი არ გათავისუფლდება სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, თუ მან თავისი წინაბრალეული მოქმედებით შეუძლებელი გახადა მისთვის სავალდებულო მოქმედების შესრულება. თუ გამცილებელმა თავისი დახმარების დაპირებით წააქეზა გამოუცდე-

²⁷ «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1951 г. № 11, стр. 26.

ლი ტურისტები წასულიყვნენ საწიში გზით; ხოლო შემდეგ მეტად დაშორდა მათ, თანაც იმედოვნებდა, რომ გადამწყვეტ მომენტში შესაძლებელი იქნებოდა დახმარების აღმოჩენას, იგი პასუხს აგებს გაუფრთხილებელი მკვლევლობისათვის ან სხეულის დაზიანებისათვის. თუნდაც საფრთხის მომენტში იმდენად დაშორებული იყოს ტურისტებისაგან, რომ არ აკონტაქტდეს ფაქტიური შესაძლებლობა დახმარება აღმოუჩინოს მათ.

ეს დებულებაც ჩამოყალიბებულია ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში. მაგალითად, სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა სწორად ცნო უფროსი მების მ.-ს მსჯავრდება ტრანსპორტზე შრომის დისციპლინის დარღვევისათვის. მ.-ს დანაშაული იმაში გამოიხატა, რომ იგი სამორიგოდ მთვრალი გამოცხადდა, რითაც საშიშროება შეუქმნა მატარებლის უსაშიშრო მოძრაობას. „მ.-ს ჩვენებიდან ჩანს, — ნათქვამია პლენუმის დადგენილებაში, — რომ იგი სევამდა სპირტიან სასმელებს იმ დღეს, როდესაც მორიგეობა უნდა დაეწყო, თუმცა უნდა გაეთვალისწინებინა, რომ ამით თავს ისეთ პირობებში აყენებდა, რომ ვერ შესძლებდა სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებას და საშიშროებას შეუქმნიდა მატარებლების მოძრაობის უშიშროებასა და სიზუსტეს“²⁸. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საშიშროება სხვა პირების ჩარევის წყალობით თავიდან იქნა აცილებული, პლენუმმა მაინც ცნო, რომ „მ. არ შეიძლება გათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნული მუხლით შრომის დისციპლინის დარღვევისათვის, რასაც შეეძლო სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნულ მუხლში მითითებული შედეგების გამოწვევა“²⁹.

6. პირის უმოქმედობასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის დადგენისათვის მესამე აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ის, რომ პირისათვის სავალდებულო და მისთვის შესაძლებელი მოქმედებით შედეგის დადგომა თავიდან აქნეზოდა აცილებული.

თავისთავად ცხადია, რომ უმოქმედობაზე ზიანის მიყენებაზე შეიძლება მხოლოდ მაშინ ვილაპარაკოთ, როდესაც პირს შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს მიზეზობრიობის შემდგომ მსვლელობაზე, ხელი შეუშალოს იმ ძალებს, რომლებიც ხელს უწყობენ მანვე შედეგის დადგომას, შექმნას სათანადო პირობები იმისათვის, რომ გააუვნებლოს მათი მანვე ზემოქმედება.

ეს დებულება არა ერთხელ იყო ხაზგასმული ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში. მაგალითისათვის შეიძლება მოვიტანოთ ჩვენი უმაღლესი სასამართლო ორგანოების რამდენიმე განჩინება.

²⁸ «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1949 г. № 2, стр. 12.

²⁹ იქვე.

ბ.-მ და გ.-მ, რომლებიც ქ. თბილისის ერთ-ერთი ცენტრალური წემნახველი სალაროს კონტროლიორებად მუშაობდნენ, უყურადღებოდ შეამოწმეს გასავლის ორდერზე მეანბრის ხელმოწერა, რითაც ქონებრივი ზიანი მიყენეს წემნახველ სალაროს. „...სასამართლომ, — ნათქვამია სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინებაში, — არ გაითვალისწინა, რომ ბ. და გ. არ შეიძლებოდა სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემულიყვნენ იმიტომაც, რომ... მათ დაუდევრობასა და 2700 მან. გაცემას შორის არ არსებობდა არავითარი კავშირი, რადგან ფული გაცემული იქნა მანამდე, ვიდრე ისინი გასავლის ორდერს შესამოწმებლად მიიღებდნენ“³⁰.

ამ საქმეზე სასამართლო კოლეგიამ განსასჯელნი იმ მოტივით გამართლა, რომ მათ უმოქმედობასა და წემნახველი სალაროს მიერ ფულის გაცემას შორის არავითარი კავშირი არ იყო: რა ზედმიწევნითაც არ უნდა გაესინჯათ განსასჯელებს ანაბრის გაცემის ოპერაციის სისწორე, ანაბრის გაცემას ხელს ვერ შეუშლიდნენ, ვინაიდან ანაბარი მანამდე იყო გაცემული, ვიდრე ისინი დოკუმენტებს შესამოწმებლად მიიღებდნენ.

ანალოგიურ საფუძვლებს ეყარებოდა სსრკ უმაღლესი სასამართლოს კოლეგია გემის — „კარამზინის“ — კაპიტანის მესამე თანაშემწის ა.-ს საქმეზე გამოტანილ განჩინებაში. ა.-ს ბრალდებოდა ტრანსპორტზე შრომის დისციპლინის დარღვევა, რამაც გემების დაჯახება გამოიწვია. კოლეგიის განჩინებაში ნათქვამი იყო „ა.-ს მიერ სსრკ საზღვაო ფლოტის გემზე სამსახურის წესდების 183 მუხლის „უ“ და „მ“ პუნქტების დარღვევა, რაც იმაში გამოიხატა, რომ მან გემის ხიდზე კაპიტანი არ გამოიძახა, არ არის მიზეზობრივ კავშირში ავარიასთან“³¹. კოლეგიამ დაადგინა, რომ ავარიის ნამდვილი მიზეზი იყო შემხვედრი გემის უფროსი შტურმანის ბ.-ს დაუდევრობა და არა ა.-ს უმოქმედობა, და მიუთითა: „ბ.-ს მიერ საზღვაო ფლოტის გემზე სამსახურის წესდების 183 მუხლის „უ“ და „მ“ პუნქტის ფორმალური დარღვევა, რომელიც მიზეზობრივ კავშირში არ არის ავარიასთან, განხილულ უნდა იქნას როგორც სამსახურებრივი გადაცდომა, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს მხოლოდ დისციპლინური და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა“³².

³⁰ «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1944 г. вып. VI (XII), стр. 18—19.

³¹ «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1952 г. № 1, стр. 27.

³² იქვე.

ამ განჩინებას დიდი პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან ნათლად გვიჩვენებს, რომ სსრკ უმაღლესი სასამართლო მკვეთრად განასხვავებს შემთხვევას, როცა პირის მიერ განსაზღვრული მოქმედების შეუსრულებლობა მიზეზობრივ კავშირშია დანაშაულებრივ შედეგთან, იმ შემთხვევისაგან, როცა პირი თუმცა არ ასრულებს მოქმედების სპეციალურ ვალდებულებას და ამით არღვევს დადგენილ წესს, მაგრამ ეს დარღვევა მიზეზობრივ კავშირში არ არის საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან.

აღნიშნული დებულება კარგად არის ფორმულირებული აგრეთვე სსრკ უმაღლეს სასამართლოს კოლეგიის განჩინებაში ვ.-ს საქმეზე.

საქმის გარემოებები ასეთი იყო. ვ.-მ, რომელიც სატვიტო მანქანას მართავდა, 15 წლის ბიჭს — მ.-ს გადაუტარა. ვ.-მ გააჩერა მანქანა, აიყვანა ბავშვი იმ მიზნით, რომ საავადმყოფოში მიეყვანა, მაგრამ, როცა დაინახა, რომ ბავშვი უგრძობ მდგომარეობაშია, პასუხიმგებლობისა შეეშინდა და გადაწყვიტა ბავშვი თავის სახლში წაეყვანა, თანაც აუცილებლობის შემთხვევაში, ექიმი შინ მიეწვია. როგორც კი ვ.-მ ბავშვი ოთახში შეიყვანა, იგი გარდაიცვალა. ვ.-მ ცოლის დახმარებით ბავშვის გეამი ეზოში დამარხა. სასამართლო კოლეგიამ დაადასტურა, რომ ვ.-ს მანქანის მართვის დროს მისი ექსპლოატაციის წესები არ დაურღვევია და ბავშვი თვით მისი საკუთარი გაუფრთხილებლობის გამო ჩაუყარდა ბორბლებში მანქანას, მაშასადამე, „მძიმე სხეულებრივი დაზიანება, რომელიც მიზეზობრივ კავშირში იყო შოფერის მიერ მანქანის მართვასთან, ისეთ პირობებში იყო მიყენებული, რომ შოფერს გაუფრთხილებელი ბრალიც კი არ ჰქონდა“³³. მეორე მხრივ სასამართლო კოლეგიამ, სასამართლო-საექიმო ექსპერტიზის დასკვნის საფუძველზე, დაადასტურა, რომ მ.-ს მიერ მიღებული სხეულის დაზიანება უცილობლად სასიკვდილო იყო და დროულად აღმოჩენილი საექიმო დახმარებაც კი ბავშვს ვერ გადაარჩენდა“³⁴. ამიტომ კოლეგიამ სცნო, რომ შოფერი ვ. პასუხს არ აგებს ბავშვის საკვდილისათვის. მაგრამ ვინაიდან შოფერმა დაარღვია სპეციალური მოვალეობა დახმარება აღმოეჩინა ბავშვისათვის, მან ვ.-ს მოქმედება დააკვალიფიცირა როგორც სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფი პირის შეგნებულად მიტოვება დახმარების აღმოუჩენლად, როცა მიმტოვებელს ევალეზობდა ამ პირზე ზრუნვა და შესაძლებლობა ჰქონდა მისთვის დახმარება აღმოეჩინა³⁵.

33 «Судебная практика Верховного Суда СССР» 1948 г. вып. II, стр. 17.—18.

34 იქვე.

35 იქვე.

სსრკ უმაღლეს სასამართლოს კოლეგიის განჩინებაში ვ.-ს საქმეზე კარგად არის გაშუქებული დანაშაულებრივი უმოქმედობისათვის პასუხისმგებლობის რამდენიმე საკითხი.

უბრეველეს ყოვლისა, კოლეგიამ მართებულად გათიშა შოფერ ვ.-ს ქცევა ორ ნაწილად: დადებით მოქმედებად და უმოქმედობად. ვ.-ს დადებითი მოქმედება—მანქანის მართვა—მიზეზობრივ კავშირში იყო ბავშვის სიკვდილთან, მაგრამ იმ მომენტში, როცა მანქანა ბავშვს დაეჯახა, შოფერს არ დაურღვევია მოძრაობის წესები და მისი მოქმედება არ იყო არც მართლსაწინააღმდეგო და არც ბრალეული. ამის შემდეგ კოლეგია გადავიდა შოფერის უმოქმედობაზე და დაადგინა, რომ თუმცა შოფერს ჰქონდა სპეციალური მოვალეობა დახმარება აღმოეჩინა ბავშვისათვის, რომელსაც მან, თუმცა უდანაშაულოდ, სხეულის მძიმე დაზიანება მიიყენა, მაგრამ მაინც მის უმოქმედობასა და ბავშვის სიკვდილს შორის მიზეზობრივი კავშირი არ არის, ვინაიდან ბავშვი საექიმო დახმარების დროულად აღმოჩენის შემთხვევაშიც მოკვდებოდა. ამგვარად, თუ პირველი აქტის — დადებითი მოქმედების დროს პასუხისმგებლობა ბავშვის სიკვდილისათვის უარყოფილია ბრალის არ არსებობის გამო, მეორე აქტის — უმოქმედობის დროს პასუხისმგებლობა უარყოფილია მიზეზობრივი კავშირის არ არსებობის გამო. ამიტომ კოლეგია საეხსებით მართებულად მოიქცა, როცა შოფერს პასუხისმგებლობა დააკისრა წმინდა უმოქმედობისათვის — ფანსაცდელში მიტოვებისათვის.

უმოქმედობის მიზეზობრიობის გამოკვლევამ ჩვენ შემდეგ დასკვნებამდე მიგვიყვანა:

1. უ მო ქ მ ე დ ო ბ ა ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ბ რ ი ვ უ რ თ ი ე რ თ ო ბ ა -
თ ა ს ფ ე რ ო შ ი ა რ ნ ი შ ნ ა ვ ს ლ ი ტ ო ნ უ ა რ ყ ო ფ ა ს ა და ს ი -
ც ა რ ი ე ლ ე ს .

პირი შეიძლება ჩართული იყოს განსაზღვრულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა კანონზომიერებაში და ამით ჩაყენებული ისეთ მდგომარეობაში, როდესაც შესაძლებლობა აქვს გავლენა მოახდინოს იმ ძალებზე, რომლებიც საშიშროებას წარმოადგენენ სოციალისტური მართლწესრიგით დატული ობიექტებისათვის. თუ პირი გამოეთიშება ამ კანონზომიერებას და შესაძლებლობას აძლევს საშიშ ძალებს საზოგადოებრივად საშიში მიმართულებით განვითარდნენ, იგი თავისი უმოქმედობით განაპირობებს შედეგის დადგომას.

2. ამიტომ განსაზღვრულ პირობებში უმოქმედობა წარმოადგენს დამაკავშირებელ რგოლს, აუცილებელ მომენტს მიზეზობრივი კავშირის განვითარებაში, რომელიც მავნე შედეგის წარმოშობას იწვევს.

3. მიზეზობრივი კავშირი პირის უმოქმედობასა და დამდგარ შედეგს შორის არსებობს მაშინ, როდესაც:

ა) იმამოცანებისა და ფუნქციების შესაბამისად, რომლებსაც სოციალისტური საზოგადოება აკისრებს პირს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა კონკრეტულ სფეროში, მისგან განსაზღვრული მოქმედების შესრულება კანონზომიერად იყო მოსალოდნელი;

ბ) იმ მოქმედების შესრულება, რომელსაც საზოგადოება პირისაგან კანონზომიერად მოელოდა, შესაძლებელი იყო;

გ) პირისაგან მოსალოდნელი და მისთვის შესაძლებელი მოქმედებით საზოგადოებრივად საშიში შედეგი აცდენილი იქნებოდა.

სახელმძღვანელო ლიტერატურა ყველა თავისათვის

1. К. Маркс. Дебаты шестого рейнского ландтага (статья третья). Дебаты по поводу закона о краже леса. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 1.
2. К. Маркс. Смертная казнь — Pamфлет г-на Кобдена — Мероприятия английского банка. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 8.
3. К. Маркс. Население, преступность и пауперизм. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 13.
4. ფ. ენგელსი. მუშათა კლასის მდგომარეობა ინგლისში თბ., 1935.
5. ვ. ი. ლენინი. სამრეწველო სასამართლოების შესახებ. თხზ., ტ. 4.
6. ვ. ი. ლენინი. შემთხვევითი შენიშვნები. თხზ., ტ. 4.
7. ვ. ი. ლენინი. „ორმაგი“ დაქვემდებარებისა და კანონიერების შესახებ. თხზ., ტ. 33.
8. ვ. ი. ლენინი. სამართალში მიეცით რომიანკო და ჭუნკოვსკი პროოკატორის დამალვისათვის. თხზ., ტ. 25.
9. ვ. ი. ლენინი. ბართი ფ. ე. ძერჟინსკის. თხზ., ტ. 26.
10. ვ. ი. ლენინი. სიტყვა მოსკოვის მუშათა, გლეხთა და წითელარმიელთა დეპუტატების საბჭოში 1918 წ. 12 მარტს. თხზ., ტ. 27.
11. ვ. ი. ლენინი. პროლეტარული რევოლუცია და რენეგატი კაუკასი. თხზ., ტ. 28.
12. ვ. ი. ლენინი. წერილი მუშებისა და გლეხებისადმი კოლჩაკზე გამარჯვების გამო. ტ. 29.
13. ვ. ი. ლენინი. პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ. თხზ., ტ. 30.
14. ვ. ი. ლენინი. „მემარცხენეობის“ საყმაწვილო სენი კომუნისშე. თხზ., ტ. 31.
15. ვ. ი. ლენინი. წერილები დ. ი. კურსკის. თხზ., ტ. 33, 35.
16. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა. „საბჭოთა საქართველო“, 1967.
17. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის წესდება. „საბჭოთა საქართველო“, 1967.
18. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია ყრილობების, კონფერენციებისა და ცენტრალური კომიტეტის პლენუმების რეზოლუციებისა და გადაწყვეტილებებში (1894—1954). ნაწილი პირველი, მეორე და მესამე.
19. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წელი. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის დადგენილება. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის თეზისები. „საბჭოთა საქართველო“. თბილისი, 1967.
20. საზოგადოებრივი მეცნიერებათა შემდგომი განვითარებისა და კომუნისტურ მშენებლობაში მათი როლის გაზრდის ღონისძიებათა შესახებ. სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება. გაზ. „კომუნისტი“, 1967 წ. 22 აგვისტო.
21. Насущные задачи юридической науки. «Коммунист», 1964. № 12.

1. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917—1952 гг. М., Госюриздат, 1953.
2. Научный комментарий к Уголовному кодексу РСФСР. Свердловск, 1964.
3. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса РСФСР. М., 1964.
4. Курс советского уголовного права (часть Общая). т. I, Изд. ЛГУ, 1968.
5. Советское уголовное право. Часть Общая. М., Госюриздат, 1962.
6. Советское уголовное право. Часть Общая. М., «Юридическая литература», 1964.
7. Советское уголовное право. Часть Общая. М., «Юридическая литература», 1966.
8. А. А. Пионтковский. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. М., Госюриздат, 1961.

პირველი და მეორე თავებისათვის

1. ვ. მაყაშვილი. ლ. ანდრონიკაშვილის მეცნიერულ-პედაგოგიური მოღვაწეობა. „საბჭოთა სამართალი“, 1963 წ. № 3.
2. თ. წერეთელი. ანალოგია საბჭოთა სისხლის სამართალში. თსუ შრომები, 1956, ტ. 61.
3. თ. წერეთელი. საზოგადოებრივი საშიშროება როგორც დანაშაულის ცნების აუცილებელი ნიშანი. „საბჭოთა სამართალი“. 1965 წ. № 1.
3. Г. Герцгс. Материальное понятие преступления и основание уголовной ответственности. В сб. «Государство и право в свете Великого Октября», М., ИЛ. 1958.
4. А. А. Герцензон. Понятие преступления в советском уголовном праве. М., Госюриздат, 1955.
5. Н. Д. Дурманов. Понятие преступления. М.—Л., Изд. АН СССР, 1948.
6. В. Н. Кудрявцев. Что такое преступление. М., Госюриздат, 1959.
7. В. Н. Кудрявцев. О противоправности преступления. «Правоведение» 1959 г. № 1.
8. Н. Ф. Кузнецова. Классификация преступлений. «Советское государство и право» 1967 г. № 6.
9. Н. Ф. Кузнецова. Преступление и преступность, Изд. Моск. ун., М., 1969.
10. О. Ф. Шншов. О разграничении преступлений и административных проступков. «Советское государство и право» 1961 г. № 6.
11. Шуберт. Об общественной опасности преступного деяния. Пер. с словацкого. М., Госюриздат, 1960.

მესამე თავისათვის

1. თ. წერეთელი. დანაშაულის შემადგენლობის ცნების საკითხისათვის. „ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის შრომები“, ტ. XV.
2. Я. М. Брайншп. Уголовная ответственность и ее основание в советском уголовном праве. М., Госюриздат, 1963.

3. В. Н. Кудрявцев. Теоретические основы квалификации преступлений. М., Госюриздат, 1963.
4. Н. В. Лясс. Нормативная теория в современном буржуазном уголовном праве. Изд. ЛГУ, 1963
5. К. Полак. Учение о составе преступления в буржуазной уголовноправовой литературе. «Советское государство и право», 1940 г. № 12.
6. Ф. Полячек. Состав преступления по чехословацкому уголовному праву. М. ИЛ, 1960
7. А. И. Санталов. Состав преступления и некоторые вопросы Общей части уголовного права. «Правоведение» 1960 г., № 1.
8. А. Н. Трайнин. Общее учение о составе преступления. М., Госюриздат, 1957.
9. Т. В. Церетели, В. Г. Макашвили. Состав преступления как основание уголовной ответственности. «Советское государство и право» 1954 г. № 5.
10. В. М. Чиквадзе. Понятие и значение состава преступления в советском уголовном праве. «Советское государство и право» 1955 г., № 4.

შეჯამება თავისათვის

1. М. А. Гельфер. Объект преступления. М., 1960.
2. Н. И. Загородников. Значение объекта преступления при определении меры наказания по советскому уголовному праву. Труды Военно-Юридической академии. т. X, М., 1949.
3. Г. А. Кригер. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве. Вестник МГУ 1955 г. № 1.
4. В. Н. Кудрявцев. К вопросу о соотношении объекта и предмета преступления. «Советское государство и право» 1951 г. № 8.
5. Б. С. Никифоров. Объект преступления. М., Госюриздат, 1960.
6. М. И. Федоров. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву. Уч. зап. Пермского ун-та, т. XI, ч. 4, кн. 2, 1957

შეჯამება და შეზიდავა თავისათვის

1. თ. წერეთელი. პასუხისმგებლობის საფუძვლები საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვით. თსუ შრომები, ტ. 51, 1953.
2. თ. წერეთელი. დანაშაულებრივი ქმედობა და მისი შედეგი. თბ., „მეცნიერება“, 1965.
3. თ. წერეთელი. ფინალური თეორია ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში. „საბჭოთა სამართალი“ 1966წ. № 2.
4. Н. Д. Дурманов. Общие основания учения о причинной связи в уголовном праве. «Вопросы уголовного права», М., 1945.
5. Н. Д. Дурманов. Понятие преступления. М.—Л., Изд. АН СССР, 1949.

6. М. И. Ковалев, П. Т. Васьков, Причинная связь в уголовном праве, М., Госюриздат, 1958.
7. В. И. Кофман. Основные вопросы причинной связи в свете общей проблемы гражданской ответственности. «Вестник ЛГУ» 1950 г., № 10.
8. В. Н. Кудрявцев. Объективная сторона преступления. М., Госюриздат, 1960.
9. В. Н. Кудрявцев. Противоправное бездействие и причинная связь. «Советское государство и право» 1967 г., № 5.
10. Н. Ф. Кузнецова. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. М., Госюриздат, 1958.
11. А. С. Михлин. Понятие и виды последствий преступления. В сб., «Вопросы уголовного права и процесса». М., ВИЮН, 1958.
12. И. Реннеберг. Объективная сторона преступления. М., Госюриздат, 1957.
13. А. Н. Трайнин. Общее учение о составе преступления. М., Госюриздат, 1957.
14. Н. Д. Шаргородский. Некоторые вопросы причинной связи в теории права. «Советское государство и право» 1956 г., № 7.
15. Т. В. Церетели. Причинная связь в уголовном праве. М., Госюриздат, 1963.

სარჩევი

თ ა ე ი პ ი რ ვ ე ლ ი (გ. ტყეშელაიძე)

დანაშაულის კლასობრივი ბუნება	3
§ 1. დანაშაულის კლასობრივი ბუნება ექსპლოატატორულ საზოგადოებაში	3
§ 2. დანაშაულის ბუნება სოციალისტურ საზოგადოებაში	15

თ ა ე ი მ ე ო რ ე (თ. წერეთელი)

დანაშაულის ცნების განსაზღვრება	23
§ 1. ზოგადი დებულებანი	23
§ 2. დანაშაული როგორც ადამიანის ნების გარეგანი გამოვლინება	25
§ 3. დანაშაული როგორც საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა	29
§ 4. დანაშაული როგორც სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობა	47
§ 5. ბრალეულობა როგორც დანაშაულის ცნების ნიშანი	51
§ 6. დასჯადობა როგორც დანაშაულის ცნების აუცილებელი ნიშანი	60
§ 7. საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობა, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოება. მოქმედებისა და მოქმედის საზოგადოებრივი საშიშროების მოსპობა დანაშაულის ჩადენის შემდეგ	63
§ 8. დანაშაულთა კლასიფიკაცია საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით	76

თ ა ე ი მ ე ს ა მ ე (თ. წერეთელი)

დანაშაულის შემადგენლობა	88
§ 1. დანაშაულის შემადგენლობის ცნება და მისი მნიშვნელობა სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. ანალოგიის აკრძალვა	88
§ 2. სისხლის სამართლის კანონი და დანაშაულის შემადგენლობა	99
§ 3. ქმედობის შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობისადმი, მისი მართლწინააღმდეგობა და საზოგადოებრივი საშიშროება	103
§ 4. დანაშაულის ცნება და დანაშაულის შემადგენლობის ცნება	109
§ 5. დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები (გ. ტყეშელაიძე)	112
§ 6. ბურჟუაზიული თეორიები დანაშაულის შემადგენლობის შესახებ	121

თ ა ე ი მ ე ო თ ხ ე (გ. ტყეშელაიძე)

დანაშაულის ობიექტი და საგანი	138
§ 1. დანაშაულის ზოგადი ობიექტი	139
§ 2. დანაშაულის გვარობითი ობიექტი	149

§ 3. დანაშაულის უშუალო ობიექტი	153
§ 4. დანაშაულის საგანი	157
§ 5. დანაშაულის ობიექტის ცნება ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში	151
თ ა ე ი მ ე ხ უ თ ე (თ. წერეთელი)	
დანაშაულის ობიექტური მხარე. დანაშაულებრივი ქმედობა და მისი შედეგი	165
§ 1. დანაშაულებრივი ქმედობა როგორც ადამიანის ქცევის აქტი. ნებე- ლობითი ქცევის არსი	165
§ 2. უმოქმედობისაგან თავის შეკავება როგორც ნებელობითი ქცევა	178
§ 3. ქმედობა, მართლწინააღმდეგობა, ბრალეულობა	183
§ 4. ბურჟუაზიული თეორიები მოქმედების შესახებ	183
§ 5. დანაშაულის შედეგი	195
§ 6. დანაშაულის შემადგენლობათა დაყოფა შედეგგარეშე და შედეგიან დანაშაულად	201
თ ა ე ი მ ე ე ქ ე ს ე (თ. წერეთელი)	
დანაშაულის ობიექტური მხარე (გაგრძელება): მიზეზობრივი კავშირი სისხლის სამართალში	207
§ 1. მიზეზობრივი კავშირის საკითხი ბურჟუაზიულ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში	207
§ 2. მიზეზობრივი კავშირი დიალექტიკური მატერიალიზმის მიხედვით	250
§ 3. მიზეზობრივი კავშირის საკითხი საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურ- რაში	237
§ 4. მიზეზობრივი კავშირის საკითხი საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში	253
§ 5. მიზეზობრივი კავშირის ცნება სისხლის სამართალში	260
§ 6. მიზეზობრივ ფაქტორთა არატოლფასოვნება და მისი მნაშენელობა ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების დადგენისათვის	268
§ 7. მიზეზობრივი კავშირის „გაწყვეტის“ საკითხი	276
თ ა ე ი მ ე შ ე ი დ ე (თ. წერეთელი)	
დანაშაულის ობიექტური მხარე (გაგრძელება). მიზეზობრივი კავშირი დანა- შაულებრივი უმოქმედობის დროს	295
§ 1. უმოქმედობის მიზეზობრივობის საკითხი ბურჟუაზიულ სისხლისსამარ- თლებრივ ლიტერატურაში	287
§ 2. უმოქმედობის მიზეზობრივობის საკითხი საბჭოთა იურიდიულ ლი- ტერატურაში	295
§ 3. მიზეზობრივი კავშირი უმოქმედობასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის	299
სახელმძღვანელო ლიტერატურა ყველა თავისათვის	317
სპეციალური ლიტერატურა ყველა თავისათვის	318

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი დ. პაქრაძე
მხატვარი გ. ნადირაძე
ტექნორედაქტორი ლ. ჯეგბენაია
კორექტორი ე. მაისურაძე

გადაეცა წარმოების 28.3.1969; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 24.11.69
ქალაქის ზომა 60×90^{1/16}; ნაბეჭდი თაბახი 20.25; სააღრიცხვო-საგამომცემლო
თაბახი 18.77; უე 01382; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 1106
ფასი 1 მან. 77 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15

გამომცემლობა „მეცნიერების“ სტამბა, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Типография Издательства «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15

· Тинатин Васильевна Церетели
Георгий Терентьевич Ткешелнадзе
УЧЕНИЕ О ПРЕСТУПЛЕНИИ